VERÖFFENTLICHUNGEN
[DE]S COLLEGIUM CAROLINUM
BAND 69

Matthiae de Janov

Regularum Veteris et Novi Testamenti Liber V

De Corpore Cristi

Oldenbourg

MATTHIAS VON JANOV

DE CORPORE CRISTI

Veröffentlichungen des Collegium Carolinum

Band 69

Herausgegeben vom Vorstand des
Collegium Carolinum
Forschungsstelle für die böhmischen Länder

R. OLDENBOURG VERLAG MÜNCHEN 1993

MATTHIAE DE JANOV
dicti
MAGISTRI PARISIENSIS

REGULARUM VETERIS ET NOVI TESTAMENTI LIBER V DE CORPORE CRISTI

(editionis volumen VI)

edidit Jana Nechutová
ad fidem codicum iterum retractavit Helena Krmíčková

in anniversariis Magistri defuncti
(30. XI. 1393)

R. OLDENBOURG VERLAG MÜNCHEN 1993

CIP-Kurztitelaufnahme der Deutschen Bibliothek

Matthias <de Ianova>:
[Regulae veteris et novi testamenti]
Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regularum veteris et novi testamenti. — München: Oldenbourg
Vol. 6: Liber 5. De corpore Cristi / ed. Jana Nechutová ad fidem codicum iterum retractavit Helena Krmíčková. 1993
(Veröffentlichungen des Collegium Carolinum ; Bd. 69)
ISBN 3-486-56039-5
NE: Nechutová, Jana [Hrsg.]; Collegium Carolinum <München>: Veröffentlichungen des Collegium ...

Für Form und Inhalt trägt der Verfasser die Verantwortung.

Satz: Collegium Carolinum, 81669 München

Druck und Einband: Schoder Druck GmbH & Co. KG, 86368 Gersthofen

ISBN 3-486-56039-5

INHALT – OBSAH – INDEX

EINLEITUNG

Der Band, der hier der Öffentlichkeit vorgelegt wird, enthält das 5. Buch der »Regulae Veteris et Novi Testamenti«, einer wichtigen Schrift aus den Anfängen der böhmischen Reformation. Der Verfasser, einer der frühesten Autoren dieser geistesgeschichtlichen Linie und Vorläufer von Jan Hus, ist M. Matthias von Janov (ca. 1350 – 30. XI. 1393), genannt Magister Parisiensis. Mit dem Erscheinen des 5. Buches wird nun endlich die langjährige Arbeit der ersten Herausgeber von Matthias' Werk, Vlastimil Kybal und Otakar Odložilík, zur Vollendung gebracht. Deren Edition der ersten vier Bücher der Regulae umfaßt fünf Bände.[1] Die Einleitungen zu diesen Bänden bieten Erläuterungen zu dem Traktat und seiner Bestimmung sowie Angaben über Disposition und Inhalt des gesamten Werkes und der einzelnen Bücher. Ähnlich eingehend informiert darüber die 1905 in Prag erschienene umfangreiche Monographie von Vlastimil Kybal, »M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení«.[2] Da diese wertvolle Publikation wie auch die fünf Bände der Edition Kybals und Odložilíks heute nur schwer zugänglich sind, soll hier noch einmal eine summarische Einführung in Matthias' Werk gegeben werden.

Den Titel »Regulae Veteris et Novi Testamenti« wählte der Autor deshalb, weil er in dem Traktat die dreizehn *regulae*, Regeln, der Bibel behandelt. Das erste Buch legt die vier alttestamentarischen Regeln über das Unterscheiden der Geister und der Propheten sowie das Empfangen des Altarsakraments aus, das zweite Buch beinhaltet die acht neutestamentarischen Regeln zur Unterscheidung rechter und falscher Christen. Das besonders wichtige und umfangreiche dritte Buch, das in Kybals Edition den 2.-4. Band einnimmt, behandelt die dreizehnte Regel, die als grundlegende und höchste die vorausgehenden zwölf Regeln in sich vereint: Es handelt sich um die sogenannte *regula generalis* oder *regula principalis*, im Traktat auch *veritas prima* genannt. Matthias versteht darunter eine Regel, die das Leben und die Lehre Christi vorgeben. Diese Regel wird dann auf die Zeugen der Wahrheit, auf das Empfangen der Eucharistie, die Einheit der Kirche, den Antichristen und die *abhominacio desolacionis in loco sancto* appliziert. Das vierte und das fünfte Buch behandeln unter Bezug auf diese höchste *regula* die Frage des häufigen Abendmahls.

Es ist offenkundig, daß Matthias das gesamte Leben eines Christen einer einzigen und höchsten Regel unterordnet, der *regula principalis*, die er sehr ähnlich charakterisiert wie in seiner Zeit auch John Wiclif und wenig später Jan Hus sein »Gesetz Christi«, die *lex Cristi*. Man kann also vermuten, daß Matthias' *veritas prima* (*regula principalis, regula generalis*) grundsätzlich mit dem Prinzip der Wiclif-Hus'schen Reformation übereinstimmt.[3] Ihre Betonung ist offenbar einer der Hauptgründe dafür, daß Matthias von Janov nicht nur zu einem Vorläufer Hussens, sondern auch zu einem Wegbereiter der böhmischen Reformation und der spezifisch hussitischen Modifikation des Wiclifismus wurde. Dabei ist Matthias'

Lehre nicht etwa aus dem Nichts erwachsen, und sie ragt auch keineswegs ungewöhnlich oder einzigartig aus ihrer Zeit heraus: Vielmehr steht sie in engem Zusammenhang mit der gesamten breiten Strömung der Erneuerung der Frömmigkeit (*devotio*), die schon vom Anfang des 14. Jahrhunderts an zu beobachten ist und die dann im Wirken der sogenannten Hus-Vorläufer, aber auch im Aufschwung des Reformgeistes innerhalb der Kirche gipfelt.

Der innere, ja genetische, Zusammenhang von Matthias' Denken mit dem späteren Hussitismus wird auch in weiteren Elementen seiner Lehre deutlich, die sich aus dem Prinzip der *regula principalis* ergeben. In erster Linie sind dies seine Ekklesiologie, in der das Postulat der Einheit der Kirche dominiert, sowie seine Lehre über die Eucharistie mit der detailliert hergeleiteten und begründeten Forderung, daß Laien sie so häufig wie möglich, sogar täglich, empfangen sollten.[4] Matthias' Lehre von der Kirche spielte – neben der wiclifianischen Prädestinationskomponente – auch in der Entwicklung von Hussens Ekklesiologie eine Rolle; seine Ansichten über das häufige Empfangen des Abendmahls, die mit der Betonung des gemeinschaftlichen (koinonischen) Charakters der Eucharistie und dem Postulat von der Einheit der Kirche in Zusammenhang stehen, waren in hussitischer Zeit ein willkommener Ausgangspunkt für die Propagation des Abendmahls *sub utraque specie.* Ein anschaulicher Beleg dafür ist nicht nur die in der Literatur zuweilen auftretende irrige Annahme, daß Matthias von Janov der Begründer des böhmischen Utraquismus gewesen sei, sondern vor allem die Tatsache, daß M. Jacobellus von Mies, Mitstreiter Hussens und Vorkämpfer der hussitischen utraquistischen Theorie wie auch Praxis[5], der bedeutendste Schüler Matthias' von Janov war und in seinen eigenen Schriften – wenn auch zumeist *suppresso nomine* – lange Passagen aus den Regulae zitierte. Jacobellus beruft sich auf Matthias als Autorität auch in seiner Theorie über die Ankunft des Antichristen, und es ist interessant, daß gerade seine Quaestio zu diesem Thema »Utrum sicut ex Scriptura« aus dem Jahr 1412, die reich an Zitaten nach Matthias von Janov ist[6], mit zur endgültigen Formation von Hussens Partei im damaligen Prag geführt hat: Matthias wirkte auf die weitere Entwicklung der hussitischen Lehre auch durch seine Eschatologie, in der er möglicherweise auch von der unorthodoxen Lehre des italienischen Abtes Joachim von Fiore beeinflußt war.[7] Schließlich wurde Matthias von Janov von den Autoren der böhmischen Reformation auch im Zusammenhang mit der Verteidigung der schwerwiegendsten Konsequenz des Hussitismus, nämlich der Forderung nach der Säkularisierung klerikalen Eigentums, zitiert. Er selbst war von der direkten Formulierung dieser These zwar noch weit entfernt; seine Worte erscheinen jedoch in nächster Nachbarschaft zu Zitaten nach Wiclif, dem eigentlichen Schöpfer dieser Idee. Zumindest besteht dieser Zusammenhang in der Quaestio »Utrum pro reformanda in ecclesia« von M. Petrus von Beneschau zum Quodlibet des Simon von Tischnowitz aus dem Jahr 1416.[8]

Die häufige Kommunion für Laien, Gegenstand des fünften Buches der Regulae, war eines von Matthias' bevorzugten Themen. In den Regulae selbst hatte er ihm, wie erwähnt, bereits den zweiten *tractatus* des ersten Buches, den dritten *tractatus* des dritten Buches und das gesamte vierte Buch gewidmet. Diese Vorliebe läßt sich durch mehrere Faktoren

erklären. Erstens ist spätestens seit der Mitte des 14. Jahrhunderts allgemein eine Zunahme der Verehrung der Eucharistie zu beobachten, und zwar sowohl hinsichtlich der Verbreitung als auch der Intensität. Sie kommt nicht nur in theologischen Traktaten, in Predigten und in der Erbauungsliteratur – bei Adalbert Ranconis, Matthias von Krakau, Thomas von Štítný, Jan Militsch von Kremsier, Heinrich von Bitterfeld oder im Malogranatum – zum Ausdruck, sondern auch in der Dichtung, so in den Hymnen des Johann von Jenstein, und ebenso in den bildenden Künsten. Zweitens war Matthias eine Persönlichkeit mit offensichtlichem Hang zum Mystizismus sowohl im Erleben als auch im Ausdruck; seine Schriften sind eher von Intuition und Emotionalität als von scholastischer Gelehrsamkeit geprägt. Es war allem Anschein nach diese Geisteshaltung, die ihn zu der Vorliebe für das Mysterium der Transsubstantiation und den Akt des Abendmahls selbst geführt hatte. Aus dieser Einstellung zur Eucharistie erwuchs dann nurmehr folgerichtig seine Theorie über die Fähigkeit der Hostie, die Kirche zu erneuern und ihr die im Schisma verlorengegangene Einheit zurückzugeben, wie auch, alle Mitglieder der Kirche, Geistliche und Laien, zur rechten inneren Frömmigkeit und zur Lebensweise nach dem Vorbild Christi und der Urkirche zu führen. Die Eucharistie büßt so freilich ihren ausschließlich mystischen Charakter ein; sie wird vielmehr zur treibenden Kraft der Reform und, in der Gestalt des Kelchs, später auch der Reformation der Kirche und der Gesellschaft. Aus Matthias' Sicht sollte die Reform zwar auf der Grundlage der inneren Erneuerung eines jeden Individuums erfolgen, doch stützte seine Lehre insgesamt letztlich auch die wahrhaft revolutionäre Lösung, die sich die hussitische Bewegung auf Grund des ursprünglich wiclifianischen Postulats der Säkularisierung klerikalen Eigentums zum Ziel gesetzt hatte.

Eine weitere, eher nachgeordnete Konsequenz von Matthias' eucharistischen Bestrebungen bestand in seiner ablehnenden Haltung gegenüber allen *adinventiones hominum* wie übermäßigem Zeremoniell oder dem Heiligenkult, vor allem aber gegenüber der sakralen Kunst und der Ausstattung von Kirchen mit Bildern und Skulpturen. Daß diese nicht verehrt werden sollten, umso weniger auf Kosten der Eucharistie, und daß sie nötigenfalls sogar aus den Kirchen entfernt werden sollten, führt Matthias vor allem in der 6. *distinctio* des 5. Buches aus. Aus der Rezeptionsgeschichte dieses Textes, insbesondere bei Nikolaus von Dresden und Jacobellus von Mies[9], ist zu ersehen, daß diese Ideen vielfach aufgegriffen wurden und daß Matthias gerade in dieser Frage zahlreiche Parteigänger gefunden hat.

Der Autor selbst betont im Proömium zu seinem Werk, daß er mit den Regulae eine reformerische Zielrichtung verfolgte und daß er diese Bestimmung des Traktats bewußt auf die Erneuerungskraft gegründet habe, die der Ehrfurcht vor der Eucharistie innewohnt (Bd. I, 11): »Nam protestor iterum et coram deo atque ex deo elloquor, quod solum pro eo et ad id in hoc libro laboravi, ut saltem in modico habundanciam iniquitatis morderem et, refrigerium caritatis in aliquo per verba legis Christi et apostolorum refricando, excitarem forte quosdam viros ad sanctum zelum pro domo dei. Conscripsi vero eciam hos libros ex amore et devocione ad beatificum et superceleste sacramentum corporis et sanguinis Christi ...«

Zur Edition des 5. Buches

1. Der T i t e l lautet nach Codex O: »Tractatus quintus de corpore Cristi, suadens et hortans omnes conmuniter cristianos cottidie vel singulis diebus dominicis vel alias frequenter corpus et sanguinem Iesu crucifixi manducandum et bibendum«. Im Incipit erscheint der Begriff *tractatus*; darauf muß deshalb eigens hingewiesen werden, weil die ersten drei Bücher jeweils in *tractatus* gegliedert sind, während der Terminus hier als Bezeichnung für das ganze 5. Buch verwendet wird.

2. I n h a l t [10]: Matthias von Janov selbst kündigt im Proömium zu den Regulae an, daß er im 5. Buch von der Eucharistie handeln werde, und zwar im Hinblick auf diejenigen, die sie im Namen der Kirche erteilen, also die Geistlichen (Bd. I, 18): »In quinto libro applicatur eadem saepe dicta magna regula principaliter ad dispensatores et ministros in ecclesia corporis et sangwinis Christi ...«. An diesen Vorsatz hat er sich jedoch nicht konsequent gehalten. Er wendet sich im 5. Buch eher an Laien und führt ihnen die Notwendigkeit vor Augen, die Eucharistie so häufig wie möglich, sogar täglich, zu empfangen.

Eigentlicher Anlaß für die Entstehung des Buches war, wie der Autor im Prolog erklärt, der Wunsch eines Freundes, der ihn als Laie gebeten hatte, seine Ansicht über diese Frage darzulegen. Es ist ohne weiteres möglich, daß es sich hierbei um eine rhetorische Fiktion des Autors handelt; František M. Bartoš hat die Vermutung geäußert, daß dieser Freund Thomas von Štítný gewesen sein könnte.[11]

3. G l i e d e r u n g: Das Buch ist in 12 *distinctiones* eingeteilt. Kybal, dem der Olmützer Codex, der unserer Edition zu Grunde liegt, nicht bekannt war, geht von nur zehn *distinctiones* aus, in die das Buch im Manuskript der Prager Universitätsbibliothek gegliedert ist. Zehn *distinctiones* sind auch im Register zu den Regulae am Ende des Codex XIII E 13 des Nationalmuseums belegt, der die gesamten Regulae mit Ausnahme des verlorenen 2. Traktates aus dem 2. Buch und des 5. Buches enthält.[12] Der Olmützer Text hingegen weist, ebenso wie das Register der Budapester Handschrift und wie der Codex C 64 der Kapitularbibliothek, die Kybal ebenfalls unbekannt waren, zwölf *distinctiones* auf, was mit der Erklärung des Autors im Proömium zu den gesamten Regulae übereinstimmt. Die Exzerpte aus dem Codex D 55 der Kapitularbibliothek enthalten keinen Hinweis auf die Gliederung in *distinctiones*. Zu der Diskrepanz in der Anzahl der *distinctiones* kam es dadurch, daß der Schreiber des Manuskripts der Prager Universitätsbibliothek in der zusammenfassenden Auflistung der *distinctiones* und *capitula*, die hier dem eigentlichen Text des 5. Buches vorangestellt ist, die Titel der 8. und der 9. *distinctio* ausgelassen hat. Deshalb stimmt die Numerierung der *distinctiones* 1-7 in den beiden Leitmanuskripten, dem Olmützer und dem der Prager Universitätsbibliothek, noch überein, während sich die Bezeichnungen der *distinctiones* 8-12 nicht mehr decken. Im Olmützer Codex erscheinen die Titel der *distinctiones* jeweils an der entsprechenden Stelle im Text, ebenso im Codex C 64 der Bibliothek des Domkapitels. Dieser letztere folgt im Wortlaut der Überschriften der *distinctiones* und *capitula* bis zur 9. *distinctio* einer Vorlage, die der Handschrift **P**

nahestand, von der 10. *distinctio* an dann einer mit dem Codex O verwandten Vorlage. Demgegenüber verzichtet das Manuskript der Prager Universitätsbibliothek – wie der Budapester Codex – auf das Einrücken der Überschriften in den Text und listet sie eingangs des 5. Buches (ff. 102r^a-104v^a) zusammen mit den Kapitelüberschriften auf. Eine Zählung weisen die Kapitel in diesem Manuskript weder im vorausgeschickten Verzeichnis noch im Text selbst auf.

An dieser Stelle soll darauf hingewiesen werden, daß der vergleichsweise umfangreiche Passus in der 6. *dictinctio*, und zwar der größte Teil des vierten und letzten Kapitels (ll. 2527-3138), in dem die Frage der Bilder behandelt wird, nur im Olmützer Manuskript und im Codex C 64 der Prager Universitätsbibliothek überliefert ist. In Anbetracht des Umstands, daß diese ausführliche Erörterung über die Schädlichkeit der Verehrung von Bildern und Heiligenfiguren in Kirchen einer weiteren Kapiteleinteilung entbehrt, ist nicht auszuschließen, daß es sich eher um einen Nachtrag zum ursprünglichen Wortlaut der 6. *distinctio* handelt, der in den Abschriften ausgelassen wurde.

4. Entstehungszeit: Die Literatur zu den »Regulae« geht allgemein davon aus, daß das 5. Buch in zwei Redaktionen existierte: 1388 entstanden, sei der Text dann 1393 überarbeitet worden. Sicher ist, daß es in der endgültigen Fassung erst nach dem 4. Buch, das aus dem Jahr 1392 stammt[13], vorlag, da sich der Autor im 5. Buch an zwei Stellen (ll. 5523ss., 6924ss.) darauf beruft. Auf das Jahr 1393 als Entstehungsdatum deutet außerdem hin, daß Matthias auf sein zwölfjähriges Wirken als Geistlicher in Prag verweist (l. 1066); seine Anwesenheit in Prag ist bereits für den 12. Oktober 1381 belegt.

Für das frühere Entstehungsdatum sprechen demgegenüber zwei Umstände: Erstens erscheint im Text das Datum 1388 (l. 1705)[14], zweitens ist die Rede von Urban VI. († 15. Oktober 1389) als zeitgenössischem Papst (l. 1129).

5. Codices: Für die Edition des 5. Buches der Regulae standen alle sechs bisher bekannten Handschriften[15] zur Verfügung. Drei von ihnen enthalten das 5. Buch vollständig, während es die übrigen nur in Teilen oder in Exzerpten überliefern. Es handelt sich um die folgenden Codices:

– *Codex der Bibliothek des Metropolitankapitels zu Olmütz CO 211* (heute: Troppau, Landesarchiv, Zweigstelle Olmütz), ff. 367r^a-436v^a — **O**,

– *Codex der Universitätsbibliothek zu Prag III A 10* (Prag, Nationalbibliothek), ff. 102r^a-178v^a — **P**,

– *Codex der Universitätsbibliothek zu Budapest EK 53*, ff. 4r^a-79v^b — **B**,

– *Codex der Bibliothek des Metropolitankapitels zu Prag C 64* (heute: Archiv der Prager Burg), ff. 1r^a-58v^b (von *dist.* 5, *c.* 3 bis *dist.* 12, *c.* 12) — **C**,

– *Codex der Bibliothek des Metropolitankapitels zu Prag D 55* (heute: Archiv der Prager Burg), ff. 117v-173r (Exzerpte ab Prologus, *c.* 7) — **D**,

– *Codex der Staatlichen wissenschaftlichen (Universitäts-) Bibliothek in Brünn Mk 57* (ehemals: Dietrichstein'scher Codex, Nikolsburg), ff. 89r-172r (Exzerpte ab Prologus, *c.* 6) — **Mk**.

Kybal kannte von allen diesen Codices lediglich die Handschriften **P** und **D**. Der Codex D stammt aus dem ausgehenden 14. Jahrhundert und enthält Auszüge aus allen fünf Büchern des Werkes. Für den Codex **P**, der in die Lebenszeit des Autors zu datieren ist und das 5. Buch der Regulae, nicht aber die ihm vorausgehenden Teile, enthält, nahm Kybal eine Provenienz aus dem Besitz des Autors selbst an. Wenn er ihn auch nicht als Autograph einschätzte, so hielt er ihn doch für die Urschrift, deren Text der Autor einem Schreiber diktiert und anschließend eigenhändig korrigiert und ergänzt habe. An zwei Stellen des Manuskripts, noch vor dem eigentlichen Text des 5. Buches der Regulae (ff. 1r, 41r), erscheint der Vermerk: »Iste est liber M. Mathiae de Ianow«. Ein weiteres Indiz ist, daß das gesamte Manuskript von einer anderen, geläufigeren, Hand als die Ergänzungen und Korrekturen *in margine* geschrieben ist; dies veranlaßte Kybal zu der Vermutung, daß der Autor den Text mit eigener Hand überarbeitet habe.[16]

Neues Licht brachte in die Erforschung der Textüberlieferung Sedlák[17], der im Codex der Bibliothek des Olmützer Domkapitels (**O**) eine Abschrift der gesamten Regulae fand. Zum ersten Mal wurde diese Handschrift – mit der Sigle **B** – von Odložilík für die Edition des 4. Buches herangezogen. Odložilík veranschlagte ihren Wert sehr hoch, da sie das 4. Buch überliefert, und stellte sie sogar noch über den Codex XIII E 13 des Prager Nationalmuseums, den Kybal als Grundlage für die Edition benutzt hatte, da er ihn für ein zeitgenössisches, ebenfalls von Matthias selbst autorisiertes Exemplar hielt. Beide bisherigen Herausgeber belegten den Codex XIII E 13, in dem das 5. Buch jedoch nicht enthalten ist, mit der Sigle **A**. Eine eingehende Beschreibung des Olmützer Codex gibt Odložilík in der Einleitung zu seiner Edition des 4. Buches; auch führt er dort die Gründe dafür aus, daß eher in diesem Codex als in dem des Nationalmuseums der Text zu sehen ist, den der Autor selbst – oder jemand anderes mit dem Original vor Augen – mit Ergänzungen versehen hat.[18] Dennoch behielt Odložilík den Codex XIII E 13 des Nationalmuseums als Leitmanuskript bei, vor allem um an die bereits erschienenen Bände der Edition anzuknüpfen. Da das 5. Buch in diesem Codex jedoch fehlt, besteht kein Grund mehr, für die Edition nicht die Olmützer Handschrift zur Grundlage zu nehmen, zumal Odložilík ihre Bedeutung nachgewiesen hat.

Der Textüberlieferung im Olmützer Manuskript ist nicht nur vor der Abschrift der ersten vier Bücher der Regulae im Codex des Prager Nationalmuseums der Vorrang einzuräumen, sondern im Hinblick auf das 5. Buch auch vor dem Manuskript der Prager Universitätsbibliothek (**P**), das Kybal ebenfalls als vom Autor selbst diktierte und autorisierte Textfassung ansah. Die Gründe dafür sind im wesentlichen folgende:

In **P** fehlt eine Reihe von Textpassagen, die in **O** enthalten sind. Am deutlichsten wird dies in der 6. *distinctio*, in der es um Bilder geht. In **P** fehlen Textteile von ff. $386v^{b}$ und $389r^{a}$-$389v^{a}$ des Olmützer Codex, außerdem der lange Passus ff. $390r^{b}$-$395v^{a}$, dessen Auslassung freilich, wie bereits gezeigt wurde, auch andere Gründe haben könnte. Längere Textpassagen sind in **P** gegenüber **O** auch an anderen Stellen ausgelassen. Unter den Fehlern in **P** sind desweiteren diejenigen – unkorrigierten – Auslassungen von Bedeutung, die nur durch Abschrift, nicht aber bei einem Diktat, entstanden sein können: Passagen

zwischen wiederholten Wörtern oder gleichen Wortgruppen, die der Schreiber übersehen und übersprungen hat. Es handelt sich hier eindeutig um Abschriftfehler, so daß schon deshalb für **P** ein Diktat nicht in Betracht kommt. Als Vorlage kann jedoch nicht der Codex **O** gedient haben, weil darin umgekehrt gegenüber **P** kleinere Auslassungen festzustellen sind, wenn auch in erheblich geringerer Zahl.

Mit Rücksicht auf die angeführten Eigenschaften des Codex **P** sowie Odložilíks Nachweis der Zuverlässigkeit des Olmützer Codex (**O**) wird der letztere der Edition des 5. Buches zu Grunde gelegt.

Die Budapester Handschrift **B** überliefert lediglich das 5. Buch der Regulae und wurde deshalb bisher nicht herangezogen; überdies war sie bis vor kurzem unbekannt.[19] Aus der Textfassung der 6. *distinctio* über die Bilder geht hervor, daß auch diese Abschrift **P** näher steht, möglicherweise auch **Mk**; für eine Verwandtschaft mit dem Codex C wiederum spricht, daß sich in beiden Handschriften die Kapitelzählung der 8. *distinctio* vom 9. Kapitel an verschiebt (l. 4979). **B** ist am weitesten vom Wortlaut des Codex **O** entfernt. Der Text weist eine Vielzahl von Abschriftmängeln und anderen Fehlern auf.

Die Handschrift **C**, die die *distinctiones* 5-12 des 5. Buches umfaßt, bildet den ganzen Codex; freilich handelt es sich offenbar um das Fragment eines umfangreicheren Sammelcodex. Als Vorlage hat allem Anschein nach ein Text gedient, der den Codices **P** und **Mk** nahestand, wobei die Korrekturen dann anhand eines Textes aus dem Umkreis der Handschrift **O** vorgenommen wurden. Es wurde bereits darauf hingewiesen, daß die 6. *distinctio* hier in der erweiterten Version der Handschrift **O** erscheint, und ebenso auf den Umstand, daß die Überschriften der *distinctiones* und Kapitel von der 10. *distinctio* an eine von den *distinctiones* 1-9 abweichende Formulierung aufweisen.

Den Codex **D** hat Kybal beschrieben[20] und ihn, ebenso wie Odložilík, für die Edition der ersten vier Bücher der Regulae benutzt. Der Wortlaut steht dem der Codices **P** und **Mk** am nächsten; ein unmittelbarer Zusammenhang ist jedoch nicht gegeben, da hier auch Passagen zu finden sind, die in **Mk** fehlen. Einen besonderen Hinweis erfordern die Marginalien. Sie stammen zum Teil von einer zeitgenössischen Hand, überwiegend offenbar vom Schreiber des Textes selbst, während andere im 16. Jahrhundert hinzugefügt wurden. Drei der zeitgenössischen Marginalien deuten darauf hin, daß der Text zur Vorbereitung einer Predigt benutzt wurde (ff. 141v, 143r, 148r). Aus einigen der später hinzugefügten Marginalien ist zu ersehen, daß der Glossator Matthias im Hinblick auf den Utraquismus verstand; einen ähnlichen Befund werden die Marginalien in der Handschrift **Mk** ergeben.

Die Nikolsburger Exzerpte – **Mk** – schließen im Codex Mk 57 an Auszüge aus dem 3. *tractatus* des 3. Buches sowie aus dem 4. Buch der Regulae an. Kybal benutzte den Text für seine Edition des 3. Buches nicht. Die Exzerpte beginnen auf f. 43a – eine ältere Foliierung setzt hier mit f. 1a ein –, die Exzerpte aus dem 5. Buch nehmen ff. 89r-172r ein. Es ist eine Verwandtschaft mit **P** festzustellen, allerdings keine direkte, da **Mk** auch Passagen enthält, die in **P** fehlen. Einige der Marginalien belegen, daß der Glossator – ähnlich wie im Falle des Codex **D** – Matthias' Äußerungen über die häufige Kommunion in utraquistischem Sinne deutete. Der Text weist vier Glossen in tschechischer Sprache auf,

die offenbar weniger geläufige lateinische Begriffe ins Tschechische übersetzen (ff. 115v, 157r, 158v).

In indirektem Bezug zur Textüberlieferung des 5. Buches der Regulae stehen zwei gekürzte Bearbeitungen, die eher Dokumente für das Nachleben des Werkes darstellen. Es sind dies zum einen das Danziger Manuskript Mar. F 228[21], zum anderen ein Traktat im Codex V F 13 (ff. 63v-71v) der Prager Universitätsbibliothek mit dem Titel »Epistula de frequenti communione«, früher aufgrund des handschriftlichen Vermerks »De corpore Cristi M. Mauricii« M. Mauritius von Prag zugeschrieben; es wurde festgestellt, daß es sich hierbei nicht um ein originales Werk, sondern um eine Kompilation aus dem 5. Buch der Regulae Matthias' von Janov handelt.[22]

6. E d i t i o n e n : Das 5. Buch der Regulae wurde bisher nicht im Druck herausgegeben. Seit František Palacký wurden mehrfach einzelne Passagen daraus nach den verschiedenen Manuskripten zitiert. Einen kurzen Abschnitt aus der 6. *distinctio* edierte Bohumil Ryba.[23]

7. Ü b e r s e t z u n g e n : Ins Tschechische wurden Teile des 5. Buches der Regulae von Rudolf Schenk übersetzt.[24]

Prinzipien der Edition

Leitmanuskript ist die Handschrift CO 211 der Bibliothek des Domkapitels zu Olmütz; ihr Textbestand wird mit der gesamten übrigen Textüberlieferung kollationiert. Die typographische Gestaltung der Edition erfolgt in Anlehnung an das Erscheinungsbild der Vorlage. Für die Textwiedergabe wurden die modernen Richtlinien für die Transkription mittelalterlicher lateinischer Texte zu Grunde gelegt, wie sie auch in der Edition der Schriften Jan Hus' zur Anwendung kommen. Der textkritische Apparat verzeichnet alle wesentlichen Varianten; Abweichungen in der Schreibweise, Schreibfehler und ihre Korrekturen werden nicht angeführt. Unberücksichtigt bleiben auch Varianten in Zahlenangaben (Ziffern, die biblische Bücher und Kapitel bezeichnen, werden gegebenenfalls nach Maßgabe des Manuskripts mit der zutreffenden Angabe korrigiert) sowie in einleitenden Passagen zu Zitaten. Die Zitate selbst werden jeweils nach dem Manuskript **O** wiedergegeben; Abweichungen in Umfang oder Wortlaut, sofern sie nicht den Sinn der zitierten Aussage verändern, werden nicht vermerkt. Unberücksichtigt bleiben in der Regel auch Varianten in der Kapitelzählung innerhalb der *distinctiones*; in einigen Manuskripten sind die Kapitel ohnehin nicht numeriert. In **P** und **B** ist ein Verzeichnis der *distinctiones* und Kapitel dem eigentlichen Text vorangestellt: Die hier auftretenden Varianten werden im textkritischen Apparat unter Verweis auf die entsprechenden Folia, d. h. im Manuskript **P** ff. $102r^a$-$104v^a$ und im Manuskript **B** ff. $4r^a$-$6v^b$, angegeben. Die Formel *etc.* am Ende der *distinctiones*, Kapitel, Absätze, Titel und Zitate wird nach Möglichkeit ausgelassen.

Die Marginalien der einzelnen Handschriften sind im Unterschied zu Kybals und Odložilíks Praxis in einem gesonderten Verzeichnis am Ende der Edition zusammengefaßt;

Marginalien, die sich auf die Textüberlieferung beziehen, sind hingegen in den textkritischen Apparat aufgenommen. Grundsätzlich ausgelassen werden die häufig auftretenden Floskeln *nota, nota bene* und *nota hoc*, ebenso die marginalen Anmerkungen zu Bibelzitaten und die *in margine* vermerkten Ziffern, die Aufzählungen im Text nachvollziehen (*primo* ..., *primum* ... u.s.w.). Besonders zahlreiche Marginalien weist Codex **P** auf. Einige wenige der Marginalien im Manuskript **O** sind besonders bemerkenswert, da sie gegen den Inhalt des Textes polemisieren. Die marginalen Glossen der Codices **D** und **Mk** wurden bereits in den Beschreibungen der einzelnen Manuskripte charakterisiert.

* * *

Es ist mir eine angenehme Pflicht, an dieser Stelle allen jenen zu danken, die zur Arbeit an der Edition beigetragen und sich für die Veröffentlichung engagiert haben. Mein Dank gilt meinen Kollegen im Institut für klassische Studien an der Philosophischen Fakultät der Masaryk-Universität in Brünn, vor allem meinem Lehrer, dem inzwischen verstorbenen Prof. Dr. Jaroslav Ludvíkovský, der schon vor Jahren freundlicherweise den gesamten Text revidiert hat. Außerordentlich verbunden bin ich Prof. Dr. Ferdinand Seibt, der sich aufopferungsvoll dafür eingesetzt hat, daß die Edition endlich das Licht der Welt erblicken kann, und nicht minder meiner Kollegin PhDr. Helena Krmíčková vom Institut für Archivwesen und historische Hilfswissenschaften an der Philosophischen Fakultät der Masaryk-Universität in Brünn, die den gesamten Text, den Apparat und die Quellennachweise in mühevoller Arbeit mehrfach revidiert, korrigiert und vervollständigt hat und deren Einsatz darüber hinaus beide Register und auch die graphische Gestalt der Edition zu verdanken sind. Nicht zuletzt möchte ich den Leitern und den Mitarbeitern der Handschriftenabteilungen der führenden tschechoslowakischen Bibliotheken und Archive Dank aussprechen: Sie haben ungewöhnliches Entgegenkommen bewiesen und sich so Verdienste um die Realisierung dieser Publikation erworben, die nun, wenn auch in beträchtlichem Abstand zum vorletzten Band, so doch durch glückliche Fügung gerade im Jubiläumsjahr des Autors erscheint.

Jana Nechutová

Anmerkungen

1. Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae Veteris et Novi Testamenti. Vol. I-IV. Ed. Vlastimil *Kybal*. Oeniponte 1908-1913. Vol. V. Ed. *id.* et Otakar *Odložilík*. Pragae 1926 (Monumentorum ad historiam reformationis religionis in Bohemia saec. XIV. et XV. spectantium vol. IX-XIII). Diese fünfbändige Edition umfaßt die ersten vier Bücher der Regulae. — Faksimile-Ausgabe der ersten vier Bücher nach alten Drucken: *Matthias Janov:* Opera. Introd. Werner-Friedrich-Aloys *Jakobsmeier*. Hil-

desheim-New York 1975 (Nikolaus Ludwig von Zinzendorf. Materialien und Dokumente. Reihe 1: Quellen und Darstellungen zur Geschichte der böhmischen Brüder-Unität 1).

2. Für die Fachöffentlichkeit außerhalb des tschechischen Sprachraums hat Vlastimil *Kybal* dies in der Arbeit Étude sur les origines du mouvement hussite en Bohême. Matthias de Ianov. Revue historique 103 (1910) 1-31, zusammengefaßt.

3. *Herold*, Vilém: Pražská univerzita a Wyclif. Wyclifovo učení o ideách a geneze husitského revolučního myšlení [Die Prager Universität und Wiclif. Wiclifs Lehre über die Ideen und die Genese des hussitischen revolutionären Denkens]. Praha 1985, 232-233, hält es für wahrscheinlich, daß Matthias in seinen Erwägungen über eine allgemeingültige, grundlegende Regel, die *veritas prima*, von heterodoxen Interpretationen platonischer Ideen ausgegangen ist. Darüber hinaus vermutet er, daß die Quaestio »Utrum ydee aliqua racione cogente«, die der deutsche Magister der Prager Universität Johannes Arsen von Langenfeld 1394 zum Quodlibet von M. Matthias von Liegnitz ausgearbeitet hat, nicht etwa gegen Wiclif polemisiert, dessen Lehren in Böhmen zu diesem Zeitpunkt wohl noch nicht bekannt waren, sondern gegen Matthias von Janov, insbesondere gegen das 5. Buch der Regulae. Vgl. den Abschnitt K problematice idejí na pražské univerzitě před recepcí wyclifismu – kvestie o ideách UYAR M. Jana Arsena z Langenfeldu a jeho polemika s M. Matějem z Janova [Zur Problematik der Ideen an der Prager Universität vor der Rezeption des Wiclifismus – die Quaestio über die Ideen UYAR M. Johannes Arsens von Langenfeld und seine Polemik mit M. Matthias von Janov]. *Ibid.* 225-229.

4. Zur Idee der häufigen Kommunion bei Matthias von Janov und in seiner Zeit sowie zu den Beschlüssen der Prager Synoden von 1388, 1389 a 1391 siehe *Kybal*, Vlastimil: M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení [M. Matthias von Janov. Sein Leben, seine Schriften und seine Lehre]. Praha 1905 (Spisův poctěných jubilejní cenou Královské české společnosti nauk číslo 17), sowie *Odložilík*, Otakar: Úvod [Einführung]. In: Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae, Vol. V, V-XXI. — Vgl. außerdem *Browe*, Peter, S.J.: Die häufige Kommunion im Mittelalter. Regensburg 1938, 32-35. — *Id.:* Die Pflichtkommunion im Mittelalter. Regensburg 1940. — *Petrů*, Ondřej M., O.P.: Matěj z Janova o častém svatém přijímání [Matthias von Janov über das häufige Empfangen der heiligen Kommunion]. Olomouc 1946. — *Valasek*, Emil: Das Kirchenverständnis des Prager Magisters Matthias von Janow (1350/55-1393). Ein Beitrag zur Geistesgeschichte Böhmens im 14. Jahrhundert. Roma 1971 (Lateranum. Nova Series, An. XXXVII). — *Polc*, Jaroslav V.: Councils and Synods of Prague and their Statutes 1362-1395. Apollinaris 52 (1979) 200-237. — Statutes of the Synods of Prague. Ed. Jaroslav V. *Polc*. Apollinaris 52 (1979) 495-527; 53 (1980) 151-166, 421-457. — *Gerwing*, Manfred: Malogranatum oder der dreifache Weg zur Vollkommenheit. Ein Beitrag zur Spiritualität des Spätmittelalters. München 1986 (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 57).

5. *Sedlák*, Jan: Studie a texty k životopisu Husovu [Studien und Texte zu Hussens Biographie]. Studie a texty k náboženským dějinám českým 1/1 (1913) 1-117; 1/2 (1914) 119-247; 1/3 (1914) 249-348; 1/4 (1914) 349-506; 2/1 (1914-1915) 1-117; 2/2 (1914-1915) 125-262; 2/3 (1914-1915) 277-414; 2/4 (1914-1915) 415-527, und *Id.:* Studie a texty k dějinám Husitství [Studien und Texte zur Geschichte des

Hussitismus]. Studie a texty k náboženským dějinám českým 3/1 (s. d.) 1-127, insbesondere die Kapitel Husův pomocník v evangeliu [Hussens Helfer im Evangelium] I-IV (1/4 [1914] 362-428; 2/3 [1914-1915] 302-350; 2/4 [1914-1915] 446-477; 3/1 [s. d.] 24-74). — *Vooght*, Paul de: Jacobellus de Stříbro (†1429), premier théologien du hussitisme. Louvain 1972 (Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique 54), 127, 131, 167.

6. *Kybal*, Vlastimil: M. Matěj z Janova a M. Jakoubek ze Stříbra. Srovnávací kapitola o Antikristu [M. Matthias von Janov und M. Jacobellus von Mies. Ein vergleichendes Kapitel über den Antichristen]. Český časopis historický 11 (1905) 22-38.
7. *Gandev*, Christo N.: Joachimitské myšlenky v díle M. Matěje z Janova »Regulae Veteris et Novi Testamenti« [Joachimitische Ideen im Werk »Regulae Veteris et Novi Testamenti« des M. Matthias von Janov]. Časopis Národního Musea 111 (1937) 1-28. — *Töpfer*, Bernhard: Chiliastische Elemente in der Eschatologie des Matthias von Janov. In: Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag. Ed. W. *Steinitz*, Pavel N. *Berkov*, Bogdan *Suchodolski* et Julius *Dolanský*. Berlin 1966, 59-70. — *Nechutová*, Jana: Gioacchino da Fiore ed i principi della riforma Boema. (Considerazioni sulle origini dei fattori non ortodossi nel sistema del Maestro Mattia di Janov). Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická (E) 14 (1969) 229-233.
8. *Prokeš*, Jaroslav: Kvodlibet Šimona z Tišnova r. 1416. Příspěvek ke genesi třetího artikule pražského [Das Quodlibet des Simon von Tischnowitz aus dem Jahr 1416. Ein Beitrag zur Genese des dritten Prager Artikels]. Časopis Matice moravské 45 (1921) 25-51. — M. Petri de Benešov Utrum pro reformanda. Quaestio disputationis de quolibet Pragae anno 1416 habitae. Ed. Jana *Nechutová*. Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada filosofická (B) 20 (1973) 101-123. — Zur literarischen Abhängigkeit Jacobellus' von Matthias von Janov siehe *Vooght*: Jacobellus de Stříbro 77-78.
9. *Nechutová*, Jana: Traktát Mikuláše z Drážďan »De imaginibus« a jeho vztah k Matějí z Janova [Der Traktat »De imaginibus« des Nicolaus von Dresden und sein Verhältnis zu Matthias von Janov]. Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická (E) 9 (1964) 149-162. — *Vooght*: Jacobellus de Stříbro 142 ss.
10. Sehr detaillierte Angaben zum Inhalt finden sich bei *Kybal*: M. Matěj z Janova 268-291.
11. *Bartoš*, František M.: K datování a vzniku Regulí Matěje z Janova [Zur Datierung und Entstehung der Regulae des Matthias von Janov]. Časopis Musea Království českého 89 (1915) 457-460. — Zur Identität des Adressaten des 4. und 5. Buches siehe auch *M. Matěj z Janova*: Výbor z Pravidel Starého i Nového Zákona (Regulae Veteris et Novi Testamenti) [Auswahl aus den Regeln des Alten und des Neuen Testaments (Regulae Veteris et Novi Testamenti)]. Transt. Rudolf *Schenk*. Introd. Miloslav *Kaňák*. Praha 1954, 270-271, n. 9.
12. *M. Matěj z Janova*: Výbor z Pravidel 74-75 und n. 5.
13. *Kybal*: M. Matěj z Janova 73. — *Odložilík*, Otakar: Úvod [Einführung]. In: Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae, Vol. V, V-XXI, hier XI-XIII.
14. *Kybal*: M. Matěj z Janova 75, n. 1: Kybal kannte nur die Handschrift der Prager Universitätsbibliothek (P) und mußte deshalb den Passus auf f. 123r[a] (l. 1705) »in

anno M°CCC° sexagesimo octuagesimo octavo« durch Streichung der Komponente »sexagesimo« emendieren. In den Manuskripten **O** und **B** wie auch in den Exzerpta **Mk** – die übrigen Codices enthalten diesen Passus nicht – lautet das Datum eindeutig 1388. — Die Existenz zweier Redaktionen verneint *Bartoš:* K datování 458, der aus der Lesart des Datums im Codex **P** die Worte »octuagesimo octavo« als Korruptel ausscheidet und so zur Datierung ins Jahr 1360 gelangt. Zu dieser Jahreszahl mußten dann noch die 33 Lebensjahre Christi hinzugezählt werden, da Matthias vom Todesjahr Christi aus gerechnet habe, nicht von seinem Geburtsjahr aus (»qui sumus in anno ... post Cristi passionem«). Diese Auslegung erscheint logisch; jedenfalls ist sie geeignet zu erklären, wie die Angabe »sexagesimo«, die kaum als bloßer Schreibfehler aufgefaßt werden kann, in den Text des Codex **P** gelangt ist. Bartoš meint, daß vielmehr »octuagesimo octavo« nachträglich hinzugefügt worden sein müsse.

15. Das jüngste Verzeichnis der literarischen Werke Matthias' von Janov bietet *Spunar,* Pavel: Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans. Vol. I. Wratislaviae-Varsaviae-Cracoviae-Gedani-Lodziae 1985 (Studia Copernicana XXV). Auf Seite 168 sind hier die Handschriften des 5. Buches der Regulae aufgelistet. Zusätzlich zu den für diese Edition benutzten Codices nennt Spunar noch die Handschrift der Bibliothek der Polnischen Akademie der Wissenschaften in Danzig (Bibliotheka Gdańska PAN) Mar. F 228, f. $84v^{b}$-$110r^{a}$, die das 5. Buch de facto jedoch nicht enthält: Vielmehr enthält sie eine stark gekürzte Zusammenfassung, deren Bedeutung für die Textüberlieferung des 5. Buches problematisch ist.
16. *Spunar:* Repertorium 51-52.
17. Regulae Veteris et Novi Testamenti. Studie a texty k náboženským dějinám českým 1/1 (1913) I (Literární a jiné zprávy). — Kybalova edice IV. svazku Regulí Janovových [Kybals Edition des IV. Bandes von Janovs Regulae]. Studie a texty k náboženským dějinám českým 2/2 (1914-1915) 268-274 (Literární a jiné zprávy). — Vgl. *Kybal,* Vlastimil: K edici Regulí M. Matěje z Janova [Zur Edition der Regulae des M. Matthias von Janov]. Časopis Musea Království českého 88 (1914) 141-149; 89 (1915) 321-327, 413-419; 90 (1916) 162-173, hier 88 (1914) 141-149.
18. *Odložilík,* Otakar: Úvod [Einführung]. In: Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae, Vol. V, V-XXI, hier XIV-XVIII.
19. Codices Latini Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis, quos rec. Ladislaus *Mezey.* Accedunt tabulae quae signa chartarum exhibent, quas posteriores coll. et notis auxit Agnes *Bolgár.* Budapest 1961, 84-85, Nr. 53. — Vgl. *Tříška,* Josef: Literární činnost předhusitské university [Die literarische Tätigkeit der Universität in vorhussitischer Zeit]. Praha 1967 (Sbírka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 5), 90.
20. *Tříška:* Literární činnost 52. — *Kybal,* Vlastimil: Úvod [Einführung]. In: Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae, Vol. I, III-XXVII, hier VI.
21. Vgl. n. 15.
22. *Nechutová,* Jana: De »Tractatus de corpore Christi« M. Mauritio adscripti fonte Janoviano. Listy filologické 93 (1970) 262-270. — *Kadlec,* Jaroslav: Literární činnost Mistra Maříka Rvačky [Die literarische Tätigkeit des Magister Mauritius von Prag]. In: Pocta dr. Emmě Urbánkové. Spolupracovníci a přátelé k 70. narozeninám. Ed. Pavel

R. *Pokorný*. Vol. I-II. Praha 1979. Vol. I, 145-164. Nach Kadlec ist ein Minorit namens Mauritius Autor der Kompilation. — Für die jüngste Zusammenstellung des literarischen Werkes des M. Mauritius von Prag vgl. *Spunar:* Repertorium 325, Nr. 903.

23. *M. Matěj z Janova:* Dvě podobizny Kristovy [Zwei Bildnisse Christi]. In: *Ryba*, Bohumil/*Hrdina*, Karel: Ukázky středověké a novověké latiny [Beispiele mittelalterlicher und neuzeitlicher lateinischer Texte]. Praha 1938, 37-39.
24. *M. Matěj z Janova:* Výbor z Pravidel 313-314.

transt. Michaela Marek

ÚVOD

Svazek, který je zde předkládán veřejnosti, obsahuje 5. knihu významného spisu z počátků české reformace »Regulae Veteris et Novi Testamenti«. Autorem Regulí je jeden z nejranějších autorů této linie, Husův český předchůdce M. Matěj z Janova (asi 1350 – 30. XI. 1393), řečený Magister Parisiensis. Vydáním 5. knihy se konečně završuje dlouholetá práce vydavatelů předcházejících knih Matějova díla, V. Kybala a O. Odložilíka. Jejich edice prvních čtyř knih Regulí má pět svazků.[1] Úvod ke každému z nich podává výklad o Matějově spise, o jeho účelu, rozvržení a obsahu celého díla a jednotlivých knih, podobně jako o tom informuje obsáhlá monografie V. Kybala »M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení« (Praha 1905).[2] Ježto však tato cenná publikace i pět svazků Kybalova a Odložilíkova vydání jsou dnes těžko přístupny, podáme zde znovu souhrnné poučení o Matějově díle.

Název spisu »Regulae Veteris et Novi Testamenti«, zvolil autor podle toho, že v něm vychází ze třinácti regulí, pravidel, vzatých z bible. První kniha vykládá čtyři starozákonní regule o rozeznávání duchů v prorocích a o přijímání svátosti oltářní, druhá kniha obsahuje osm regulí novozákonních pro rozpoznávání křesťanů pravých a falešných. Velmi důležitá a zvlášť obsáhlá (zabírá 2.-4. svazek Kybalovy edice) třetí kniha mluví o reguli třinácté, základní a nejvyšší, která v sobě obsahuje všech dvanáct předchozích: je to tzv. *regula generalis, regula principalis*, jinak ji Matěj nazývá též *veritas prima*, a rozumí jí pravidlo, dané životem a učením Kristovým. Toto pravidlo je zde pak aplikováno na svědky pravdy, na přijímání svátosti oltářní, na jednotu církve, na Antikrista a na *abhominacio desolacionis in loco sancto*. Čtvrtá a pátá kniha řeší pomocí této nejvyšší regule otázku častého přijímání svátosti oltářní.

Je tedy zřejmé, že Mistr Pařížský klade všechen křesťanův život pod jedinou a nejvyšší normu, *regula principalis*, již charakterizuje velmi podobně jako v jeho době Viklef a o něco později Hus svůj »zákon Kristův«, *lex Cristi*. Lze se tedy domnívat, že Matějův princip *veritas prima (regula principalis, generalis)* je s heslem viklefsko-husovské reformace v podstatě totožný.[3] Její zdůraznění je patrně jednou z hlavních příčin, pro něž se Matěj z Janova stal předchůdcem nejen Husovým, ale připravovatelem cesty české reformaci a modifikaci viklefismu. Přitom celé Matějovo učení nevyrůstá z holé půdy a neční ve své době nijak překvapivě a ojediněle: má těsnou souvislost s celým širokým proudem obrozující se zbožnosti (*devotio*) 14. století, již můžeme pozorovat již od samého počátku tohoto věku a jež pak vrcholí v působnosti tzv. předchůdců Husových, ale zároveň i v rozkvětu vnitřní katolické reformy.

Vnitřní i genetická souvislost Matějových nauk s pozdějším husitismem je zjevná i na dalších prvcích Matějova učení, jak plynou z jeho principu *regula principalis*. Je to hlavně celá jeho eklesiologie, v níž dominuje postulát jednoty církve. Dále jeho učení o svátosti

oltářní s obšírně dovozovaným a zdůvodňovaným požadavkem co nejčastějšího, ba denního, přijímání pro laiky.[4] Matějovo učení o církvi sehrálo svou úlohu i ve formování Husovy eklesiologie (vedle její čistě viklefské predestinační složky); jeho názory na časté přijímání, které mají souvislost s důrazem na obecenstevní (koinonický) charakter eucharistie s požadavkem církevní jednoty, byly v Husově době nejlepším podkladem pro propagaci myšlenky přijímání podobojí. Dobrým důkazem toho je nejen v historiografii se občas vyskytující omyl, jenž považuje za zakladatele českého utrakvismu právě Matěje z Janova, ale především skutečnost, že největším Matějovým žákem, který ve svém díle citoval – většinou *suppresso nomine* – celé dlouhé pasáže z Regulí, byl Husův spolupracovník M. Jakoubek ze Stříbra, který je považován za průkopníka utrakvistické teorie i praxe husitů.[5] Jakoubek se utíká k Matějově autoritě i v teorii o příchodu Antikrista a je zajímavé, že právě Jakoubkova kvestie o tomto tématu »Utrum sicut ex Scriptura« z r. 1412, která je bohatá na citáty z Matěje[6], byla jedním z podnětů k definitivnímu zformování Husovy strany v tehdejší Praze: Matějovy ideje působily tedy na další vývoj husitských nauk i svou eschatologií, která snad byla ovlivněna i neortodoxním učením italského opata Gioacchino da Fiore[7]. Konečně byl Matěj z Janova citován autory české reformace i při obhajobách nejzávažnějšího důsledku husitismu, postulátu sekularizace kněžského majetku. Jeho slova – ačkoli on sám měl k přímé formulaci této teze ještě daleko – se objevují v sousedství citátů z Viklefa, vlastního tvůrce této ideje. Tak je tomu aspoň v kvestii »Utrum pro reformanda in ecclesia« M. Petra z Benešova na kvodlibetu Šimona z Tišnova r. 1416.[8]

Časté přijímání eucharistie laiky, které je předmětem naší páté knihy Regulí, bylo zvláště oblíbeným Matějovým tématem. V Regulích mu již věnoval, jak jsem se zmínila, druhý traktát první knihy, třetí traktát třetí knihy a celou knihu čtvrtou. Tato Matějova záliba je vysvětlitelná hned několika činiteli. Za prvé můžeme mluvit o obecně rozšířené a zvýšené eucharistické úctě přinejmenším od poloviny 14. století, jak se to jeví v teologických traktátech, kázáních a duchovně vzdělávací literatuře (Vojtěch Raňkův z Ježova, Matouš z Krakova, Tomáš ze Štítného, Jan Milíč z Kroměříže, Jindřich z Bitterfeldu, Malogranatum), ale i v krásné literatuře (např. hymny Jana z Jenštejna) a neméně i ve výtvarném umění. Za druhé byl Matěj osobností se zřetelným sklonem k mystickému prožitku i projevu, spíše než scholastickou učeností jsou jeho spisy prodchnuty intuicí a emocionalitou. Takové duchovní ladění ho patrně vedlo k zálibě v mysteriu transsubstanciace a v samotném přijímání. Z takto založených úvah o eucharistii pak už logicky rostla jeho teorie o schopnosti této svátosti obnovit církev a vrátit jí svým působením jednotu, ztracenou schismatem, a přivést všechny členy církve, kněze i laiky, k pravé vnitřní zbožnosti a k životu podle vzoru Krista a prvotní církve. Eucharistie tak pozbývá svého výlučně mystického charakteru a stává se hnací silou reformy a v podobě kalicha pak i reformace církve a společnosti. Pro Matěje měla být sice náprava poměrů vybudována na základě vnitřní obrody jednotlivce, ale celé jeho učení poskytlo podporu i skutečně revolučnímu řešení, jak se jej ujalo husitství na základě původně viklefské teze o sekularizaci kněžského majetku.

Dalším spíše vedlejším důsledkem Matějových eucharistických snah byl jeho zamítavý vztah nejen ke všem *adinvenciones hominum*, jako je nadměrné obřadnictví nebo ke kultu svatých, ale zejména k církevnímu výtvarnému umění, k výzdobě kostelů obrazy a sochami. Výklad o tom, že nemají být uctívány, už vůbec ne na úkor eucharistie, a že by případně měly být z kostelů i odstraněny, rozvinul Matěj zvláště v 6. distinkci 5. knihy. Že se na tyto myšlenky hojně navazovalo a že Matěj v tomto směru našel mnohé žáky, vidíme na dalších osudech textu 6. distinkce hlavně v dílech Mikuláše z Drážďan a Jakoubka ze Stříbra.[9]

O tom, že byl účel Regulí záměrně reformní a že byl vědomě založen na obrodné úctě k eucharistii, se dočteme i u samotného autora v Proemium k celému dílu (Sv. I., s. 11): »Nam protestor iterum et coram deo atque ex deo elloquor, quod solum pro eo et ad id in hoc libro laboravi, ut saltem in modico habundanciam iniquitatis morderem et, refrigerium caritatis in aliquo per verba legis Christ i et apostolorum refricando, excitarem forte quosdam viros ad sanctum zelum pro domo dei. Conscripsi vero eciam hos libros ex amore et devocione ad beatificum et superceleste sacramentum corporis et sanguinis Christi ...«

K edici 5. knihy

1. T i t u l knihy podle kodexu O zní: »Tractatus quintus de corpore Cristi, suadens et hortans omnes conmuniter cristianos cottidie vel singulis diebus dominicis vel alias frequenter corpus et sanguinem Iesu crucifixi manducandum et bibendum«. V incipitu je užito termínu *tractatus*, na což je uživatele třeba zvlášť upozornit z toho důvodu, že 1.-3. kniha Matějových Regulí se dělí na *tractatus* uvnitř; u 5. knihy je však užito termínu *tractatus* jako označení pro celou knihu.

2. O b s a h knihy[10]: Janov sám v Proemium k celým Regulím slibuje, že bude v 5. knize mluvit o svátosti oltářní vzhledem k těm, kdo ji církvi udílejí, tedy ke kněžím: (Sv. I., s. 18): »In quinto libro applicatur eadem sepe dicta magna regula principaliter ad dispensatores et ministros in ecclesia corporis et sangwinis Christi ...« Tohoto plánu se ale zcela nepřidržel a obrací se v 5. knize spíše k laikům s důkazy patřičnosti přijímat co nejčastěji, pokud možno denně.

Vlastním popudem k sepsání knihy byla podle autorova prohlášení v Prologu prosba kteréhosi přítele – laika – o vypsání jeho názoru na tuto otázku. Může to být ovšem velmi dobře autorova rétorická fikce; František M. Bartoš vyslovil domněnku, že by tímto Matějovým přítelem mohl snad být Tomáš ze Štítného.[11]

3. R o z d ě l e n í : Kniha se dělí na 12 distinkcí. Kybal, ježto mu nebyl znám olomoucký kodex, který je vzat za základ našeho vydání, má jen 10 distinkcí, na něž je kniha rozdělena v textu rukopisu pražské Universitní knihovny a v rejstříku k celým Regulím na konci musejního kodexu XIII E 13, který obsahuje celé Regule s výjimkou vůbec ztraceného 2. traktátu 2. knihy a kromě celé knihy páté.[12] Olomoucký text však, stejně jako rejstřík rukopisu budapešťského a jako kapitulní kodex C 64 (jež byly Kybalovi rovněž neznámy), má distinkcí dvanáct, což je ve shodě s autorovým tvrzením v Proemium k

celým Regulím (excerpta kapitulního kodexu D 55 dělení na distinkce nepřinášejí). K diskrepanci v počtu distinkcí došlo tak, že písař rukopisu pražské Universitní knihovny vynechal v souhrnném soupisu distinkcí a kapitol před vlastním textem 5. knihy označení 8. a 9. distinkce. Z toho důvodu jsou čísla distinkcí 1-7 v obou základních rukopisech, olomouckém a pražském universitním, shodná, a různí se teprve označení distinkcí 8-12. Názvy distinkcí jsou v olomouckém kodexu uvedeny vždy na svém místě v textu (podobně v kapitulním rukopise C 64, který se ve znění záhlaví distinkcí a kapitol přidržuje do 9. distinkce předlohy, bližší textu P, od 10. distinkce pak předlohy, příbuzné s O), zatímco v pražském universitním rukopise (a podobně v rukopise budapešťském) jsou v textu vynechávány a sepsány souhrnně před vlastní 5. knihou na ff. $102r^a$-$104v^a$ spolu s názvy kapitol, jež tento rukopis nečísluje zde ani v textu.

Na tomto místě upozorněme, že poměrně dlouhá pasáž distinkce 6. (o obrazech), a to největší část její poslední (čtvrté) kapitoly (l. 2527-3138) se ze všech známých rukopisů čte jen v rukopise olomouckém a v pražském kapitulním C 64. Vzhledem k tomu, že tento dlouhý výklad o škodlivém uctívání obrazů a soch v kostelích postrádá další dělení na kapitoly, není vyloučeno, že zde před sebou máme spíše dodatek k původnímu znění 6. distinkce než originální pasáž, již ostatní rukopisy vynechaly.

4. D o b a s e p s á n í : Literatura o Regulích všeobecně předpokládá, že 5. kniha existovala ve dvou redakcích: první vznikla r. 1388, k přepracování došlo r. 1393. Jisto je, že v definitivní podobě vznikla až po knize 4., která pochází z roku 1392[13] – autor se jí v 5. knize na dvou místech dovolává (l. 5523 a n., 6924 a n.). K r. 1393 ukazují také Matějova slova na s. 45 (l. 1066) o jeho dvanáctiletém kněžském působení v Praze – víme, že zde byl už 12. října 1381. Pro dřívější existenci textu pak svědčí dvě skutečnosti: za prvé je v ní datum 1388 (l. 1705)[14], za druhé na s. 47 (l. 1129) mluví Matěj o Urbanovi VI. († 15. října 1389) jako o současném papeži.

5. R u k o p i s y : K práci na vydání 5. knihy Regulí jsem měla k dispozici všech šest dosud známých rukopisů[15]: z nich ve třech je tato kniha zapsána celá, další přinášejí buď jen části nebo excerpta z ní. Jsou to tyto kodexy:

– *Kodex knihovny olomoucké metropolitní kapituly CO 211* (dn. Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc), ff. $367r^a$-$436v^a$ — **O**,

– *Kodex Universitní knihovny v Praze III A 10* (Národní knihovna ČR), ff. $102r^a$-$178v^a$ — **P**,

– *Kodex Universitní knihovny v Budapešti EK 53*, ff. $4r^a$-$79v^b$ — **B**,

– *Kodex knihovny pražské metropolitní kapituly C 64* (dn. Archiv Pražského hradu), ff. $1r^a$-$58v^b$ (od 3. kapitoly 5. distinkce do začátku 12. kapitoly 12. distinkce) — **C**,

– *Kodex knihovny pražské metropolitní kapituly D 55* (dn. Archiv Pražského hradu), ff. 117v-173r (excerpta od Prologus c. 7) — **D**,

– *Kodex Státní vědecké (universitní) knihovny v Brně Mk 57* (dříve mikulovský dietrichsteinský), ff. 89r-172r (excerpta od Prologus c. 6) — **Mk**.

Ze všech těchto kodexů znal Kybal toliko rukopis **P** a **D**. Kodex **D** pochází z konce 14. století a obsahuje výtah ze všech pěti knih Matějova spisu. **P**, kodex ze 14. století, současný

s dobou autorova života, v němž je zapsána celá 5. kniha díla bez jeho předchozích částí, považoval Kybal za majetek samotného spisovatele, i když snad nikoli přímo za autograf, nýbrž za exemplář, jehož text autor písaři diktoval a potom diktát sám opravoval a doplňoval. Na dvou místech rukopisu, ještě před samotným textem 5. knihy Regulí, je totiž poznámka (ff. 1r, 41r) »Iste est liber M. Mathie de Ianow«, a kromě toho je celý rukopis psán jinou a zběžnější rukou než doplňky a opravy *in margine*, o nichž Kybal vyslovil domněnku, že je prováděl sám autor při revizi rukopisu[16].

Nové světlo vnesl do textové tradice 5. knihy Regulí Sedlák[17], který zjistil v rukopise olomoucké kapitulní knihovny (O) zápis celých Regulí. Po prvé jej k edici se siglou **B** použil už Odložilík při práci na 4. knize. Odložilík cení tento rukopis velmi vysoko a klade jej pro 4. knihu výše než musejní rukopis XIII E 13 (oba dosavadní editoři jej označovali **A**, 5. kniha v něm zapsána není), který vzal za základ edice Kybal, domnívaje se, že je to současný exemplář, rovněž autorizovaný samotným Matějem. Důkladný popis olomouckého kodexu i důvod, proč je nutno spíše jej než rukopis musejní považovat za text, který doplňoval sám autor Regulí nebo někdo jiný přímo podle originálu, uvádí Odložilík v úvodu ke 4. knize.[18] Sám však ponechává jako základ edice 4. knihy musejní kodex XIII E 13, především z toho důvodu, aby co nejvíce zachoval podobu předchozích vydaných svazků Regulí. Ježto však 5. knihu tento musejní rukopis nepřináší, není důvodu, proč bychom po Odložilíkově důkazu nevzali olomoucký rukopis za základ jejího vydání.

Domnívám se, že je třeba dát mu přednost nejen před musejním rukopisem prvních čtyř knih, ale pro knihu 5. též před rukopisem pražské Universitní knihovny (**P**), který Kybal rovněž pokládá za autorizovaný text a za autorský diktát. Důvody, proč považuji čtení rukopisu **O** za lepší než čtení **P**, jsou především tyto:

P má vynechánu řadu míst, jež se v **O** čtou. Nejvýraznější je to v 6. distinkci o obrazech, kde v **P** chybí text olomouckého kodexu ff. 386v^{b}, 389r^{a}-389v^{a} a dlouhá pasáž 390r^{b}-395v^{a}, jejíž omise by však, jak bylo ukázáno výše, mohla mít i jiné vysvětlení. Delší text je v **P** oproti **O** vynechán také na jiných místech. Z chyb rukopisu **P** se dále můžeme zmínit o drobnějších neopravených omisích na místech, kde písař při opisování – rozhodně by k tomu nemohlo dojít při diktátu! – přehlédl text, ležící mezi dvěma stejnými slovy nebo skupinami slov. Nepřichází tedy v úvahu, že by byl rukopis **P** diktován, jsou to chyby jasně opisovačského původu. O tom, že by snad byl písař **P** opisoval z kodexu **O**, nemůže být řeči už z toho důvodu, že se drobné písařské omise vyskytují i v **O** oproti **P**, i když ve značně menším počtu.

S ohledem na uvedené vlastnosti kodexu **P** a na Odložilíkovy důkazy spolehlivosti kodexu **O** dávám tedy v této edici přednost rukopisu olomouckému (**O**) a beru jej za její základ.

Budapešťský rukopis **B** obsahuje pouze 5. knihu Regulí a nebylo jej tedy dosud použito; byl ostatně donedávna neznám[19]. Z podoby 6. distinkce o obrazech plyne, že i on je blíže k **P**, popřípadě k rukopisu **Mk**; o jeho příbuznosti s kodexem **C** se zdá svědčit to, že se v obou těchto rukopisech posunuje číslování kapitol 8. distinkce od 9. kapitoly (l. 4979). **B** je nejdále od čtení **O**. Rukopis vykazuje poměrně mnoho chyb a písařských nedopatření.

K rukopisu **C**, který obsahuje 5.-12. distinkci 5. knihy, budiž řečeno, že tento text zabírá celý útlý kodex, že však jeho stránky byly patrně kdysi součástí většího sborníku. Písař patrně opisoval z textu bližšího čtení rukopisu **P** a **Mk**, ale opravoval pak podle textu z rodiny rukopisu **O**. Výše už bylo konstatováno jak to, že tento text má 6. distinkci o obrazech v onom rozšířeném znění stejně jako rukopis **O**, tak skutečnost, že od 10. distinkce má tento rukopis jiné znění záhlaví distinkcí a kapitol než v distinkcích 1-9.

Kodex **D** popsal Kybal[20] a užil jej jak on sám tak Odložilík při edici prvních čtyř knih Regulí. Čtení rukopisu se přimyká nejspíše ke čtení kodexů **P** a **Mk**; nesouvisí s nimi však přímo, neboť excerpuje i místa, která se v **Mk** nečtou. U kodexu je třeba upozornit na marginální poznámky. Jedny jsou psány soudobou rukou, ve většině případů patrně přímo rukou písaře vlastního textu, jiné rukou až 16. století. Tři marginálie soudobé ruky se zdají ukazovat na to, že těchto excerpt z Janova někdo užíval k přípravě kázání (ff. 141v, 143r, 148r). Z některých pozdějších marginálií vidíme, že glosátor Matějovi rozuměl (podobně jako to uvidíme u marginálií v **Mk**) v utrakvistickém smyslu.

Mikulovská excerpta – **Mk** – navazují v kodexu Mk 57 na výtahy z třetího traktátu 3. knihy a na výtahy ze 4. knihy Regulí (Kybal při edici 3. knihy tohoto textu neužil). Tato excerpta začínají na f 43a (podle nového číslování, stará foliace vykazuje f. 1a), excerpta z 5. knihy zabírají ff. 89r-172r. Mají příbuznost s textem **P**, i když nikoli přímou, neboť jsou případy, že místo, vynechané v **P**, kodex **Mk** přináší. K margináliím: některé z nich ukazují, stejně jako tomu bylo u kodexu **D**, že si glosátor vyložil Matějovy výroky o častém přijímání jako argumenty pro přijímání podobojí. Text má 4 české glosy, překládající do češtiny snad méně obvyklé latinské výrazy (ff. 115v, 157r, 158v).

Částečně se k textové tradici 5. knihy Regulí vztahují její dvě zkrácená zpracování, spíše jsou však dokladem dalšího života Matějova díla. Je to jednak gdaňský rukopis Mar. F 228[21], jednak traktát, zapsaný v pražském universitním kodexu V F 13, ff. 63v-71v, nazvaný a většinou citovaný jako »Epistula de frequenti communione« a dříve připisovaný M. Maříku Rvačkovi v souladu s rukopisným označením »De corpore Cristi M. Mauricii«; bylo zjištěno, že tento text není původním dílem, nýbrž že je kompilací z 5. knihy Matějových Regulí.[22]

6. E d i c e : Tiskem nebyla 5. kniha Regulí M. Matěje z Janova vydána. Úryvky z ní podle jednotlivých rukopisů byly porůznu citovány u řady autorů počínajíce Františkem Palackým. Edici krátkého úseku z 6. distinkce o obrazech podává Bohumil Ryba, Dvě podobizny Kristovy.[23]

7. P ř e k l a d y : Do českého jazyka byly úryvky z 5. knihy Regulí přeloženy Rudolfem Schenkem ve Výboru z Pravidel Starého i Nového Zákona.[24]

Ediční zásady

Jak bylo řečeno, za základ edice beru olomoucký kapitulní rukopis CO 211, který kolacionuji se všemi ostatními dochovanými čteními. Přidržuji se také jeho grafické podoby.

Transkripci provádím podle moderních směrnic pro přepis středověkých latinských textů, přijatých též pro edici Husových spisů. Textově-kritický aparát zaznamenává všechna podstatná různočtení rukopisů; nejsou uváděny grafické varianty, písařské chyby a jejich opravy. Stranou ponechávám různočtení v číslovkách (u číslovek, uvozujících biblické knihy a kapitoly, se přidržuji toho rukopisu, který má číslovku náležitou) a v uvozovacích pasážích k citátům. Citáty samy uvádím podle textu **O**, nezaznamenávám odchylky v jejich znění, pokud nemění smysl citovaného výroku, ani v rozsahu. Většinou ponechávám stranou i různočtení rukopisů v číslování kapitol uvnitř Matějových distinkcí; v některých rukopisech ostatně kapitoly číslovány nejsou. **P** a **B** mají rozpis distinkcí a kapitol předsunuty před vlastní text: různočtení předsazených titulů přináší textově-kritický aparát s odkazem na příslušná folia, tj. v rukopise **P** $102r^a$-$104v^a$, v rukopise **B** $4r^a$-$6v^b$. Rukopisné *etc.* na konci distinkcí, kapitol, odstavců, titulů a citátů edice pokud možno vynechává.

Marginální poznámky jednotlivých rukopisů jsou na rozdíl od Kybalovy a Odložilíkovy praxe podány ve zvláštním soupisu za textem, marginálie, vztahující se k textové tradici, jsou uvedeny v textově-kritickém aparátu. Zásadně vynechávám hojné *nota*, *nota bene* a *nota hoc*, okrajové citační poznámky k biblickým místům a marginálie-číslovky, jež sledují výčty v textu (*primo* ..., *primum* ... a pod.). Vůbec jsou marginálie zvlášť' hojné v rukopisu **P**, několik málo marginálií v rukopise **O** je pozoruhodných tím, že tyto poznámky polemizují s obsahem vlastního textu. Marginální glosy kodexů **D** a **Mk** byly charakterizovány výše při popisu jednotlivých rukopisů.

* * *

Považuji za svou milou povinnost poděkovat na tomto místě všem, kteří se přičinili o konečnou podobu textu a o možnost jeho vydání. Můj dík patří mým spolupracovníkům, kolegům z ústavu klasických studií filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, především ovšem dnes již zesnulému prof. dr. Jaroslavu Ludvíkovskému, mému učiteli, který již před léty laskavě zrevidoval celý text. Mimořádně zavázána zůstávám prof. dr. F. Seibtovi, který se obětavě zasadil o to, aby hotová edice konečně spatřila světlo světa, a kolegyni PhDr. Heleně Krmíčkové z Ústavu archivnictví a pomocných věd historických filosofické fakulty MU v Brně, která celý text, aparát i citace několikrát pracně revidovala, opravila a doplnila, a jejíž prací jsou nejen oba rejstříky, ale i grafická podoba edice. V neposlední řadě vyslovuji poděkování vedoucím a pracovníkům rukopisných oddělení předních československých knihoven a archivů: vyšli mi vstříc s nevšední laskavostí a zasloužili se tak o realizaci této publikace, vycházející nyní s tak dlouhým odstupem od vydání předchozího svazku, šťastným řízením však právě v jubilejním roce autora Regulí.

Jana Nechutová

Poznámky

1. Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae Veteris et Novi Testamenti. Vol. I-IV. Ed. Vlastimil *Kybal.* Oeniponte 1908-1913. Vol. V. Ed. *id.* et Otakar *Odložilík.* Pragae 1926 (Monumentorum ad historiam reformationis religionis in Bohemia saec. XIV. et XV. spectantium vol. IX-XIII). Tato pětisvazková edice obsahuje 1.-4. knihu Regulí. — Faksimilové vydání 1.-4. knihy Regulí ze starých tisků: *Matthias Janov:* Opera. Introd. Werner-Friedrich-Aloys *Jakobsmeier.* Hildesheim-New York 1975 (Nikolaus Ludwig von Zinzendorf. Materialien und Dokumente. Reihe 1: Quellen und Darstellungen zur Geschichte der böhmischen Brüder-Unität 1).
2. Pro odbornou veřejnost mimo českou jazykovou oblast shrnul Vlastimil *Kybal* tuto látku do stati Étude sur les origines du mouvement hussite en Bohême. Matthias de Ianov. Revue historique 103 (1910) 1-31.
3. *Herold,* Vilém: Pražská univerzita a Wyclif. Wyclifovo učení o ideách a geneze husitského revolučního myšlení. Praha 1985, 232-233, v kapitole Pojetí idejí v díle M. Matěje z Janova, považuje za pravděpodobné, že Matěj ve svých úvahách o všeobecném, základním pravidlu »první pravdě« vyšel z heterodoxních představ o platónských ideách. Domnívá se rovněž, že kvestie »Utrum ydee aliqua racione cogente«, jíž vypracoval německý mistr pražské univerzity Iohannes Arsen von Langenfeld pro kvodlibet M. Matěje z Lehnice r. 1394, je polemikou nikoli s Viklefem, jehož nauky o ideách v Čechách ještě asi nebyly známy, nýbrž s Matějem z Janova, nejspíše s jeho formulacemi z naší 5. knihy (pasáž K problematice idejí na pražské univerzitě před recepcí viklefismu – Kvestie o ideách UYAR M. Jana Arsena z Langenfeldu a jeho polemika s M. Matějem z Janova, 225-229).
4. O ideji častého přijímání u Janova, o této otázce v jeho době vůbec, o usnesení pražských synod z r. 1388, 1389 a 1391 viz *Kybal,* Vlastimil: M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení. Praha 1905 (Spisův poctěných jubilejní cenou Královské české společnosti nauk číslo 17). — Otakar *Odložilík* v úvodu ke 4. knize Regulí (Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae, Vol. V, V-XXI). — Srov. též *Browe,* Peter, S.J.: Die häufige Kommunion im Mittelalter. Regensburg 1938, 32-35. — *Id.:* Die Pflichtkommunion im Mittelalter. Regensburg 1940. — *Petrů,* Ondřej M., O.P.: Matěj z Janova o častém svatém přijímání. Olomouc 1946. — *Valasek,* Emil: Das Kirchenverständnis des Prager Magisters Matthias von Janow (1350/55-1393). Ein Beitrag zur Geistesgeschichte Böhmens im 14. Jahrhundert. Roma 1971 (Lateranum. Nova Series, An. XXXVII). — *Polc,* Jaroslav V.: Councils and Synods of Prague and their Statutes 1362-1395. Apollinaris 52 (1979) 200-237. — Statutes of the Synods of Prague. Ed. Jaroslav V. *Polc.* Apollinaris 52 (1979) 495-527; 53 (1980) 151-166, 421-457. — *Gerwing,* Manfred: Malogranatum oder der dreifache Weg zur Vollkommenheit. Ein Beitrag zur Spiritualität des Spätmittelalters. München 1986 (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 57).
5. *Sedlák,* Jan: Studie a texty k životopisu Husovu. Studie a texty k náboženským dějinám českým 1/1 (1913) 1-117; 1/2 (1914) 119-247; 1/3 (1914) 249-348; 1/4 (1914) 349-506; 2/1 (1914-1915) 1-117; 2/2 (1914-1915) 125-262; 2/3 (1914-1915) 277-414; 2/4 (1914-1915) 415-527. — *Id.:* Studie a texty k dějinám Husitství. Studie a texty k náboženským dějinám českým 3/1 (s. d.) 1-127, zvlášť kapitola Husův pomocník v

evangeliu I-IV (1/4 [1914] 362-428; 2/3 [1914-1915] 302-350; 2/4 [1914-1915] 446-477; 3/1 [s. d.] 24-74). — *Vooght,* Paul de: Jacobellus de Stříbro (†1429), premier théologien du hussitisme. Louvain 1972 (Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique 54), 127, 131, 167.

6. *Kybal,* Vlastimil: M. Matěj z Janova a M. Jakoubek ze Stříbra. Srovnávací kapitola o Antikristu. Český časopis historický 11 (1905) 22-38.
7. *Gandev,* Christo N.: Joachimitské myšlenky v díle M. Matěje z Janova »Regulae Veteris et Novi Testamenti«. Časopis Národního Musea 111 (1937) 1-28. — *Töpfer,* Bernhard: Chiliastische Elemente in der Eschatologie des Matthias von Janov. In: Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag. Ed. W. *Steinitz,* Pavel N. *Berkov,* Bogdan *Suchodolski* et Julius *Dolanský.* Berlin 1966, 59-70. — *Nechutová,* Jana: Gioacchino da Fiore ed i principi della riforma Boema. (Considerazioni sulle origini dei fattori non ortodossi nel sistema del Maestro Mattia di Janov). Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická (E) 14 (1969) 229-233.
8. *Prokeš,* Jaroslav: Kvodlibet Šimona z Tišnova r. 1416. Příspěvek ke genesi třetího artikule pražského. Časopis Matice moravské 45 (1921) 25-51. — M. Petri de Benešov Utrum pro reformanda. Quaestio disputationis de quolibet Pragae anno 1416 habitae. Ed. Jana *Nechutová.* Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada filosofická (B) 20 (1973) 101-123. — K literární závislosti Jakoubkovy na Matějovi srov. *Vooght:* Jacobellus de Stříbro 77-78.
9. *Nechutová,* Jana: Traktát Mikuláše z Drážďan »De imaginibus« a jeho vztah k Matěji z Janova. Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická (E) 9 (1964) 149-162. — *Vooght:* Jacobellus de Stříbro 142 ss.
10. Velmi podrobný obsah knihy podává *Kybal:* M. Matěj z Janova 268-291.
11. *Bartoš,* František M.: K datování a vzniku Regulí Matěje z Janova. Časopis Musea Království českého 89 (1915) 457-460. — K identitě osoby adresáta 4. a 5. knihy Regulí též: *M. Matěj z Janova:* Výbor z Pravidel Starého i Nového Zákona (Regulae Veteris et Novi Testamenti). Transt. Rudolf *Schenk.* Introd. Miloslav *Kaňák.* Praha 1954, 270-271, n. 9.
12. *M. Matěj z Janova:* Výbor z Pravidel 74-75 a n. 5.
13. *Kybal:* M. Matěj z Janova 73. — *Odložilík* v úvodu ke 4. knize Regulí (Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae, Vol. V, V-XXI), XI-XIII.
14. *Kybal:* M. Matěj z Janova 75, n. 1. — Kybal zná jen pražský univerzitní rukopis (**P**) a proto musí emendovat jeho koruptelu z f. 123r[a] (l. 1705) »in anno M°CCC° sexagesimo octuagesimo octavo« vyloučením složky »sexagesimo«. Rukopis **O** a **B** i excerpta **Mk** (v dalších kodexech Regulí se toto místo nečte) mají srozumitelné datum 1388. Existenci dvou redakcí popírá *Bartoš:* K datování 458, který vylučuje z pražského čtení **P** naopak složku »octuagesimo octavo«: tak vyjde rok 1360, k němuž by bylo nutno přičíst třicet tři let života Kristova, neboť Matěj zde prý počítá od Kristovy smrti, ne od jeho narození (»qui sumus in anno ... post Cristi passionem«). Tento výklad je dosti logický a objasnil by, jak se do textu **P** dostala číslovka »sexagesimo«, pouhou písařskou chybou těžko objasnitelná. Bartoš soudí, že dodatečnou písařskou úpravou je naopak »octuagesimo octavo«.

15. Poslední soupis literárního díla Matěje z Janova podává *Spunar*, Pavel: Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans. Vol. I. Wratislaviae-Varsaviae-Cracoviae-Gedani-Lodziae 1985 (Studia Copernicana XXV). Na straně 168 jsou zde uváděny rukopisy 5. knihy Regulí. Spunar má navíc rukopis Knihovny Polskiej Akademii Nauk v Gdańsku (Bibliotheka Gdańska PAN) Mar. F 228, f. 84v[b]-110r[a], který však de facto 5. knihu Regulí neobsahuje: čte se zde velmi zkrácený výtah z celé 5. knihy Regulí, jehož přínos k textové tradici a dochování 5. knihy Matějova díla je problematický.
16. *Ibid.* 51-52.
17. Regulae Veteris et Novi Testamenti. Studie a texty k náboženským dějinám českým 1/1 (1913) I (Literární a jiné zprávy). — Kybalova edice IV. svazku Regulí Janovových. Studie a texty k náboženským dějinám českým 2/2 (1914-1915) 268-274 (Literární a jiné zprávy). — Cf. *Kybal*, Vlastimil: K edici Regulí M. Matěje z Janova. Časopis Musea Království českého 88 (1914) 141-149; 89 (1915) 321-327, 413-419; 90 (1916) 162-173, zde zvláště 88 (1914) 141-149.
18. *Odložilík*, Otakar: Úvod. In: Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae, Vol. V, V-XXI, zde XIV-XVIII.
19. Codices Latini Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis, quos rec. Ladislaus *Mezey*. Accedunt tabulae quae signa chartarum exhibent, quas posteriores coll. et notis auxit Agnes *Bolgár*. Budapest 1961, 84-85. č. 53. — Cf. *Tříška*, Josef: Literární činnost předhusitské university. Praha 1967 (Sbírka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 5), 90.
20. *Tříška:* Literární činnost 52. — Vlastimil *Kybal:* Úvod k 1. a 2. knize Regulí (Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae, Vol. I, III-XXVII), VI.
21. Viz n. 15.
22. *Nechutová*, Jana: De »Tractatus de corpore Christi« M. Mauritio adscripti fonte Janoviano. Listy filologické 93 (1970) 262-270. — *Kadlec*, Jaroslav: Literární činnost Mistra Maříka Rvačky. In: Pocta dr. Emmě Urbánkové. Spolupracovníci a přátelé k 70. narozeninám. Ed. Pavel R. *Pokorný*. Vol. I-II. Praha 1979. Vol. I, 145-164. Podle Kadlece je autorem kompilace minorita Mauritius; poslední soupis literární činnosti M. Maříka Rvačky in: *Spunar:* Repertorium 325, č. 903.
23. *M. Matěj z Janova:* Dvě podobizny Kristovy. In: *Ryba* Bohumil/*Hrdina*, Karel: Ukázky středověké a novověké latiny. Praha 1938, 37-39.
24. *M. Matěj z Janova*: Výbor z Pravidel 313-314.

PRAEFATIO

Cum quattuor iam libri Regularum Veteris et Novi Testamenti, quas saeculo XIV M. Matthias de Janov Bohemus, Magister Parisiensis, conscripserat, a V. Kybal et O. Odložilík in quinque voluminibus[1] publici iuris facti essent, restabat, ut ultimus liber Regularum, i. e. liber V, ederetur. Opus quod susceperant ut ad finem deducerent editoribus perbreve spatium vitae non permisit. Itaque longum intervallum annorum libris I-IV et libro V, quem nunc a R. Kalivoda, amico doctissimo, moniti, edendum curamus, interest. Nunc, cum lectori textum libri V Regularum ante oculos ponimus, supervacaneum nobis videtur, ut hoc loco ea omnia, quae editores priores de M. Matthiae de Janov vita, opere, doctrina diligenter accurateque apportaverunt, repetamus. Attamen magni momenti esse et librum de Matthia unicum, quem V. Kybal anno 1905 Bohemice conscripserat, monemus.[2] Qua de causa hoc loco ea, quae ad rationem ac sensum Regularum pertinent, aliquot tantum verbis annotamus.

M. Matthias de Janov (1350/55-1393) Pragae vivens et scribens in libris Regularum Veteris et Novi Testamenti discernendo religionem christianam veram atque falsam operam dedit aeque ac vitae christianae regulas XII cognoscendo, praecipue autem regulam tertiam decimam, quam et Regulam principalem sive Veritatem primam vocat eamque Christum Iesum ipsum et divinam eius legem esse praedicat. Cuius regulae respectu homo christianus Christo et ecclesiae apostolorum conformiter vivere debet abiectis omnibus »adinventionibus, traditionibus hominum«, quibus consuetudines ecclesiae, cultus ac veneratio sanctorum, ritus superflui, luxus in ecclesiis, imprimis autem imagines, adhaerent; omnia »abominationem desolationis in loco sancto« regnumque Antichristi iam praesens nuntiare Matthias cogitans et in expositionibus suis eschatologicis describens proximus esse chiliasmo apparet.[3] Quae cum ita sint non adinventiones et traditiones humanas, sed solum Christum, et eum in signo eius sensibili in sacramento altaris posito respicere et venerari uniuscuiusque hominis christiani est. Quem eucharistiae cultum – hoc tempore et alias ferventem – Matthias in Regulis suis cum instanti cura commendat atque postulat, ut non sacerdotes tantum, sed et laici christiani ad eucharistiam quam frequentissime et si esse potest cottidie sumendam accedant.[4] Cui sententiae frequentis communionis Regularum libri IV et V dediti sunt. Auctoritatem huius doctrinae etiam apud auctores aevi hussitici, qui iam non solum communionem frequentem, sed etiam communionem calicis populo laicali parare conabantur, permultum valere scimus[5], nec non et alias Magistri Parisiensis doctrinas (de Antichristo[6], de imaginibus[7] reformationis Bohemicae auctores, ut Jacobellum de Misa et Nicolaum de Dresda, recepisse Regulasque in expositionibus, tractatibus, praedicationibus suppresso nomine laudavisse saepissime animadvertimus.

De ratione edendi

Regularum librum V vel saltem partes eius singulas in sex codicibus manu scriptis (**O**, **P**, **C**, **B**, **D**, **Mk**) invenimus, de quibus pag. XI, XXIV videas. In hac editione codicem **O**, etiam quod ad orthographiam attinet, secuta sum, quippe quem archetypo propinquiorem aliis quinque textibus esse cognovissem. Non aliter et O. Odložilík, libri IV editor, censuit, ut ex Praefatione ab eo ad V Regularum volumen conscripta manifestum est. In notis criticis omnes lectiones codicum discrepantes maioris momenti notare conabar nonnullis tamen perspicuis atque mediocribus scribarum mendis et rebus graphicis omissis.

Omnes quaestiones, quas hoc loco quam brevissime protuli, in Praefatione Germanica uberius et ex omnibus partibus explicatas perlegere studeas.

* * *

Nunc opere ad finem perducto liceat mihi sincerissimas gratias iis, qui de textu conficiendo et edendo meriti sunt, exprimere, praecipue collegis meis in Instituto studiorum classicorum Facultatis Philosophicae Universitatis Masarykianae Brunensis. Quorum omnium nomen saltem magistri mei professoris olim Jaroslav Ludvíkovský inducatur, cuius benevolentia iam multis annis ante textus omnis revisus est. Loco non secundo magnanimitati professoris Ferdinandi Seibt, studiis Bohemicis fautoris nobilissimi, hoc opus ut in Collegio Carolino Monacensi in lucem prodatur debere grato animo commemorare volo. Gratiam autem specialem collegae meae PhDr Helenae Krmíčková, quae in Instituto scientiarum historiae subsidiarum Facultatis Philosophicae Universitatis Masarykianae Brunensis magisterio fungitur, debeo, nam non solum indicem utrumque operis praesentis elaboravit, verum etiam textum cum lectionibus codicum variis iterum iterumque conferre apparatumque et locos retractare singulari cum diligentia atque assiduitate non desinebat. Licet sine nominibus attamen quam maxime cordialiter eos, qui bibliothecis et archiviis Rei publicae Bohemicae praesunt, memoria teneo, cum me manuscriptis colligendis mitissime sublevaverint et de Regulis ad finem iam perductis non minime meruerint.

Dabam Brunae mense Maio a. D. MXMIII.

Jana Nechutová

Adnotationes

1. Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae Veteris et Novi Testamenti. Vol. I-IV. Ed. Vlastimil *Kybal*. Oeniponte 1908-1913. Vol. V. Ed. *id.* et Otakar *Odložilík*. Pragae 1926 (Monumentorum ad historiam reformationis religionis in Bohemia saec. XIV. et XV. spectantium vol. IX-XIII), cuius editionis voluminibus quinque libri Regularum 1-4 continentur.

2. Ad usum eorum, qui Bohemice legere nequeant, Vlastimil *Kybal* rem summatim exposuit in: Étude sur les origines du mouvement hussite en Bohême. Matthias de Ianov. Revue historique 103 (1910) 1-31.
3. *Kybal*, Vlastimil: M. Matěj z Janova a M. Jakoubek ze Stříbra. Srovnávací kapitola o Antikristu. Český časopis historický 11 (1905) 22-38.
4. Quid de eucharistia frequentius sumenda Matthias de Janov contemporaneique sui censuerint et quae a synodis Pragensibus annis 1388, 1399, 1391 hac de re statuta sint, vide in: *Kybal*, Vlastimil: M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení. Praha 1905 (Spisův poctěných jubilejní cenou Královské české společnosti nauk číslo 17). — *Odložilík*, Otakar: Úvod. In: Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae, Vol. V, V-XXI. — Cf. *Browe*, Peter, S.J.: Die häufige Kommunion im Mittelalter. Regensburg 1938, 32-35. — *Id.*: Die Pflichtkommunion im Mittelalter, Regensburg 1940; — *Petrů*, Ondřej M., O.P.: Matěj z Janova o častém svatém přijímání. Olomouc 1946. — *Valasek*, Emil: Das Kirchenverständnis des Prager Magisters Matthias von Janow (1350/55-1393). Ein Beitrag zur Geistesgeschichte Böhmens im 14. Jahrhundert. Roma 1971 (Lateranum. Nova Series, An. XXXVII). — *Polc*, Jaroslav V.: Councils and Synods of Prague and their Statutes 1362-1395. Apollinaris 52 (1979) 200-237. — Statutes of the Synods of Prague. Ed. Jaroslav V. *Polc*. Apollinaris 52 (1979) 495-527; 53 (1980) 151-166, 421-457. — *Gerwing*, Manfred: Malogranatum oder der dreifache Weg zur Vollkommenheit. Ein Beitrag zur Spiritualität des Spätmittelalters. München 1986 (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 57).
5. *Sedlák*, Jan: Studie a texty k životopisu Husovu. Studie a texty k náboženským dějinám českým 1/1 (1913) 1-117; 1/2 (1914) 119-247; 1/3 (1914) 249-348; 1/4 (1914) 349-506; 2/1 (1914-1915) 1-117; 2/2 (1914-1915) 125-262; 2/3 (1914-1915) 277-414; 2/4 (1914-1915) 415-527. — *Id.*: Studie a texty k dějinám Husitství. Studie a texty k náboženským dějinám českým 3/1 (s. d.) 1-127. — *Vooght*, Paul de: Jacobellus de Stříbro (†1429), premier théologien du hussitisme. Louvain 1972 (Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique 54), 127, 131, 167.
6. *Kybal:* M. Matěj z Janova a M. Jakoubek ze Stříbra. — *Gandev*, Christo N.: Joachimitské myšlenky v díle M. Matěje z Janova »Regulae Veteris et Novi Testamenti«. Časopis Národního Musea 111 (1937) 1-28. — *Töpfer*, Bernhard: Chiliastische Elemente in der Eschatologie des Matthias von Janov. In: Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag. Ed. W. *Steinitz*, Pavel N. *Berkov*, Bogdan *Suchodolski* et Julius *Dolanský*. Berlin 1966, 59-70. — *Nechutová*, Jana: Gioacchino da Fiore ed i principi della riforma Boema. (Considerazioni sulle origini dei fattori non ortodossi nel sistema del Maestro Mattia di Janov). Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická (E) 14 (1969) 229-233.
7. *Nechutová*, Jana: Traktát Mikuláše z Drážďan »De imaginibus« a jeho vztah k Matěji z Janova. Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická (E) 9 (1964) 149-162. — *Vooght:* Jacobellus de Stříbro 142 ss.

CONSPECTUS EDITIONUM ET FONTIUM MANU SCRIPTORUM

Acta apostolorum apocrypha. Ed. Constantinus *Tischendorf.* Lipsiae 1851.

Aristoteles: Opera. Ed. Academia Regia Borusica. Vol. I-V. Berolini 1831-1870. Vol. I-II: Aristoteles graece ex recognitione Immanuelis *Bekkeri*. Berolini 1831. Vol. III: Aristoteles latine interpretibus variis. Berolini 1834.

Biblia Latina cum glossa ordinaria Walafridi Strabonis aliorumque et interlineari Anselmi Laudunensis et cum postillis ac moralitatibus Nicolai de Lyra et expositionibus Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. Basileae 1498 (GW 4284).

Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem. Rec. et brevi apparatu instruxit Robertus *Weber*, O.S.B. Editio tertia emendata, quam paravit Bonifatius *Fischer*, O.S.B, cum sociis Hermanno I. *Frede*, Iohanne *Gribomont*, O.S.B, H. F. D. *Sparks*, Waltero *Thiele*. Stuttgart 1983.

Caesarii Sancti Episcopi Arelatensis opera omnia nunc primum in unum collecta. Ed. Germanus *Morin*, O.S.B. Vol. I-II. Maretioli 1937-1942. Vol. II: Opera varia. Maretioli 1942.

Catonis disticha. In: Poetae Latini minores. Rec. et emend. Aemilius *Baehrens*. Vol. III, Lipsiae 1881, 205-242.

Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda. Vol. I.: Decretum Magistri Gratiani. Ed. Aemilius Ludovicus *Richterus* et Aemilius *Friedberg*. Lipsiae 1879.

Jacobi a Voragine Legenda aurea vulgo Historia Lombardica dicta. Rec. ad optimum librorum fidem Theodor *Graesse*. Reproductio phototypica editionis tertiae 1890, Osnabrück 1969.

Kautzsch, Emil: Die Apokryphen und Pseudepigraphen des Alten Testaments. Vol. I-II. Tübingen-Freiburg i. B.-Leipzig 1900. Vol. II: Die Pseudepigraphen.

M. Matěj z Janova: Dvě podobizny Kristovy [Zwei Bildnisse Christi]. In: *Ryba*, Bohumil/ *Hrdina*, Karel: Ukázky středověké a novověké latiny [Beispiele mittelalterlicher und neuzeitlicher lateinischer Texte]. Praha 1938, 37-39.

M. Matěj z Janova: Výbor z Pravidel Starého i Nového Zákona (Regulae Veteris et Novi Testamenti) [Auswahl aus den Regeln des Alten und des Neuen Testaments (Regulae Veteris et Novi Testamenti)]. Transt. Rudolf *Schenk*. Introd. Miloslav *Kaňák*. Praha 1954.

Matthiae de Janov dicti Magistri Parisiensis Regulae Veteris et Novi Testamenti. Vol. I-IV. Ed. Vlastimil *Kybal*. Oeniponte 1908-1913. Vol. V. Ed. *id.* et Otakar *Odložilík*. Pragae 1926 (Monumentorum ad historiam reformationis religionis in Bohemia saec. XIV. et XV. spectantium vol. IX-XIII).

Matthias Janov: Opera. Introd. Werner-Friedrich-Aloys *Jakobsmeier.* Hildesheim-New York 1975 (Nikolaus Ludwig von Zinzendorf. Materialien und Dokumente. Reihe 1: Quellen und Darstellungen zur Geschichte der böhmischen Brüder-Unität 1).

Nicolaus de Gorran: Postilla super epistolas b. Pauli. Cod. UK Brno, A 5.

Ovid: Heilmittel gegen die Liebe. Die Pflege des weiblichen Gesichtes. Transt. et ed. Walter *Lenz.* Berlin 1960 (Schriften und Quellen der alten Welt 9).

Patrologiae cursus completus sive bibliotheca universalis ... ss. patrum, doctorum, scriptorumque ecclesiasticorum, qui ab aevo apostolico ad usque Innocentii III tempora floruerunt ... Series Graeca. Series Latina. Accurante Jacques Paul *Migne.* Parisiis 1844-1912.

M. Petri de Benešov Utrum pro reformanda. Quaestio disputationis de quolibet Pragae anno 1416 habitae. Ed. Jana *Nechutová.* Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada filosofická (B) 20 (1973) 101-123.

Proverbia sententiaeque Latinitatis Medii Aevi. Lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung. Coll. et ed. Hans *Walther.* Vol. I-VI. Göttingen 1963-1969 (Carmina Medii Aevi posterioris Latina II/1-6).

Statutes of the Synods of Prague. Ed. Jaroslav V. *Polc.* Apollinaris 52 (1979) 495-527; 53 (1980) 151-166, 421-457.

Thomae de Aquino scripta ad Hanibaldum episcopum super Quattuor libros Sententiarum. [Basileae] 1492 (Cop. 579).

CONSPECTUS LIBRORUM, DISPUTATIONUM, ADNOTATIONUM

Bartoš, František M.: K datování a vzniku Regulí Matěje z Janova [Zur Datierung und Entstehung der Regulae des Matthias von Janov]. Časopis Musea Království českého 89 (1915) 457-460.

Id.: Otázka datování a vzniku Regulí Matěje z Janova [Die Frage der Datierung und Entstehung der Regulae des Matthias von Janov]. Časopis Musea Království českého 90 (1916) 376.

Bibliotheca hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis. Ed. Socii Bollandiani. Vol. I-II. Bruxelles 1898-1901, réimpression anastatique 1949 (Subsidia hagiographica 6).

Browe, Peter, S.J.: Die häufige Kommunion im Mittelalter. Regensburg 1938.

Id.: Die Pflichtkommunion im Mittelalter. Regensburg 1940.

Codices Latini Medii Aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis, quos rec. Ladislaus *Mezey*. Accedunt tabulae quae signa chartarum exhibent, quas posteriores coll. et notis auxit Agnes *Bolgár*. Budapest 1961.

Gandev, Christo N.: Joachimitské myšlenky v díle M. Matěje z Janova »Regulae Veteris et Novi Testamenti« [Joachimitische Ideen im Werk »Regulae Veteris et Novi Testamenti« des M. Matthias von Janov]. Časopis Národního Musea 111 (1937) 1-28.

Gerwing, Manfred: Malogranatum oder der dreifache Weg zur Vollkommenheit. Ein Beitrag zur Spiritualität des Spätmittelalters. München 1986 (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum 57).

Herold, Vilém: Pražská univerzita a Wyclif. Wyclifovo učení o ideách a geneze husitského revolučního myšlení [Die Prager Universität und Wiclif. Wiclifs Lehre über die Ideen und die Genese des hussitischen revolutionären Denkens]. Praha 1985.

Kadlec, Jaroslav: Literární činnost Mistra Mařika Rvačky [Die literarische Tätigkeit des Magister Mauritius von Prag]. In: Pocta dr. Emmě Urbánkové. Spolupracovníci a přátelé k 70. narozeninám. Ed. Pavel R. *Pokorný*. Vol. I-II. Praha 1979. Vol. I, 145-164.

Kaminsky, Howard: On the Sources of Matthew of Janov's Doctrine. In: Czechoslovakia Past and Present. Ed. Miloslav *Rechcigl* Jr. Vol. I-II. The Hague 1968. Vol. II: Essays on the Arts and Sciences, 1175-1183.

K edici Regulí M. Matěje z Janova [Zur Edition der Regulae des M. Matthias von Janov]. Studie a texty k náboženským dějinám českým 1/4 (1914) XXX-XXXIII (Literární a jiné zprávy).

Kybal, Vlastimil: Étude sur les origines du mouvement hussite en Bohême. Matthias de Ianov. Revue historique 103 (1910) 1-31.

Id.: K edici Regulí M. Matěje z Janova [Zur Edition der Regulae des M. Matthias von Janov]. Časopis Musea Království českého 88 (1914) 141-149; 89 (1915) 321-327, 413-419; 90 (1916) 162-173.

Id.: M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení [M. Matthias von Janov. Sein Leben, seine Schriften und seine Lehre]. Praha 1905 (Spisův poctěných jubilejní cenou Královské české společnosti nauk číslo 17).

Id.: M. Matěj z Janova a M. Jakoubek ze Stříbra. Srovnávací kapitola o Antikristu [M. Matthias von Janov und M. Jacobellus von Mies. Ein vergleichendes Kapitel über den Antichristen]. Český časopis historický 11 (1905) 22-38.

Kybalova edice IV. svazku Regulí Janovových [Kybals Edition des IV. Bandes von Janovs Regulae]. Studie a texty k náboženským dějinám českým 2/2 (1914-1915) 268-274 (Literární a jiné zprávy).

Naegle, August: Der Prager Kanonikus Matthias von Janov auf Grund seiner jüngst zum erstenmal veröffentlichten »Regulae veteris et novi testamenti«. Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 48/1 (1910) 1-17.

Id.: Ist Matthias von Janow die Einführung des Laienkelches in Böhmen zuzuschreiben, ist er überhaupt als ein Vorläufer der hussitischen Bewegung zu betrachten? Theologie und Glaube 1 (1909) 350-360.

Nechutová, Jana: De »Tractatus de corpore Christi« M. Mauritio adscripti fonte Janoviano. Listy filologické 93 (1970) 262-270.

Id.: Filosofické zdroje díla M. Matěje z Janova. Filosofický časopis 18 (1970) 1010-1018.

Id.: Gioacchino da Fiore ed i principi della riforma Boema. (Considerazioni sulle origini dei fattori non ortodossi nel sistema del Maestro Mattia di Janov). Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická (E) 14 (1969) 229-233.

Id.: M. Matěj z Janova v odborné literatuře [M. Matthias von Janov in der Fachliteratur]. Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická (E) 17 (1972) 119-133.

Id.: Traktát Mikuláše z Drážďan »De imaginibus« a jeho vztah k Matěji z Janova [Der Traktat »De imaginibus« des Nicolaus von Dresden und sein Verhältnis zu Matthias von Janov]. Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity. Řada archeologicko-klasická (E) 9 (1964) 149-162.

Palacký, Franz (J. P. Jordan): Die Vorläufer des Husitenthums in Böhmen. Leipzig 1846. Ed. 2. 1869.

Petrů, Ondřej M., O.P: Matěj z Janova o častém svatém přijímání [Matthias von Janov über das häufige Empfangen der heiligen Kommunion]. Olomouc 1946.

Polc, Jaroslav V.: Councils and Synods of Prague and their Statutes 1362-1395. Apollinaris 52 (1979) 200-237.

Prokeš, Jaroslav: Kvodlibet Šimona z Tišnova r. 1416. Příspěvek ke genesi třetího artikule pražského [Das Quodlibet des Simon von Tischnowitz aus dem Jahr 1416. Ein Beitrag zur Genese des dritten Prager Artikels]. Časopis Matice moravské 45 (1921) 25-51.

Id.: s. t. [relatio de recentibus libris hussitologicis]. In: Česká věda 2 (1915-1918) 185-196.

Regulae Veteris et Novi Testamenti. Studie a texty k náboženským dějinám českým 1/1 (1913) I (Literární a jiné zprávy).

Sedlák, Jan: Studie a texty k životopisu Husovu [Studien und Texte zu Hussens Biographie]. Studie a texty k náboženským dějinám českým 1/1 (1913) 1-117; 1/2 (1914) 119-247; 1/3 (1914) 249-348; 1/4 (1914) 349-506; 2/1 (1914-1915) 1-117; 2/2 (1914-1915) 125-262; 2/3 (1914-1915) 277-414; 2/4 (1914-1915) 415-527.

Id.: Studie a texty k dějinám Husitství [Studien und Texte zur Geschichte des Hussitismus]. Studie a texty k náboženským dějinám českým 3/1 (s. d.) 1-127.

Spunar, Pavel: Repertorium auctorum Bohemorum provectum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans. Vol. I. Wratislaviae-Varsaviae-Cracoviae-Gedani-Lodziae 1985 (Studia Copernicana XXV).

Töpfer, Bernhard: Chiliastische Elemente in der Eschatologie des Matthias von Janov. In: Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen. Festschrift für Eduard Winter zum 70. Geburtstag. Ed. W. *Steinitz*, Pavel N. *Berkov*, Bogdan *Suchodolski* et Julius *Dolanský*. Berlin 1966, 59-70.

Tříška, Josef: Literární činnost předhusitské university [Die literarische Tätigkeit der Universität in vorhussitischer Zeit]. Praha 1967 (Sbírka pramenů a příruček k dějinám University Karlovy 5).

Valasek, Emil: Das Kirchenverständnis des Prager Magisters Matthias von Janow (1350/55-1393). Ein Beitrag zur Geistesgeschichte Böhmens im 14. Jahrhundert. Roma 1971 (Lateranum. Nova Series, An. XXXVII).

Vooght, Paul de: Jacobellus de Stříbro (†1429), premier théologien du hussitisme. Louvain 1972 (Bibliothèque de la Revue d'histoire ecclésiastique 54).

ABBREVIATIONES

quae in textu, apparatu critico, commentariis occurrunt

cod., codd.	—	codex, codices manu scripti
corr.	—	correxit, correctum
del.	—	delevit, deletum
des.	—	desinit
em.	—	emendavi
inc.	—	incipit
MPG	—	Migne, Patrologia Graeca
MPL	—	Migne, Patrologia Latina
m. d.	—	margo dexter
m. inf.	—	margo inferior
m. sin.	—	margo sinister
m. sup.	—	margo superior
om.	—	omisit, omissum

Abbreviationes usitatiores nec non et loca Bibliae indicantes omittuntur.

SIGLA CODICUM

B — Bibliotheca Universitatis Budapestinae EK 53
C — Bibliotheca Metropolitani Capituli Pragensis C 64
D — Bibliotheca Metropolitani Capituli Pragensis D 55
Mk — Bibliotheca Universitatis Brunensis Mk 57
O — Bibliotheca Metropolitani Capituli Olomucensis CO 211
P — Bibliotheca Universitatis Pragensis III A 10

Regularum Veteris et Novi Testamenti

TRACTATUS (liber) QUINTUS

De corpore Cristi

CONSPECTUS ARGUMENTI

(secundum cod. Olomucensem CO 211)

INCIPIT III^a^ DISTINCCIO DE HIIS, QUI INDIGNE SUMUNT CORPUS ET SANGUINEM IESU CRISTI.

INCIPIT IIII DISTINCCIO DE CONMUNICACIONE SACRAMENTI COTTIDIANA IN ECCLESIA PRIMITIVA.

|| *Incipit tractatus quintus de corpore Cristi, suadens et hortans omnes conmuniter cristianos cottidie vel singulis diebus dominicis vel alias frequenter corpus et sanguinem Iesu crucifixi manducandum et bibendum.* [O 367r[a] B 6v[b]]

PROLOGUS

Capitulum 1[m].

| [P 105r[a]] Frater mi in domino Iesu predilecte, precibus tuis sedulis, quibus me sepius et admodum exaccionative atque devote requisisti, convictus parui, inquantum valeo. Cum gracia domini mei Iesu Cristi sollicitasti itaque meam parvitatem, ut tibi sensum meum edisseram ac determinacionem mei intellectus ultimatam super crebra sumpcione corporis et sanguinis Iesu Cristi seu crebriori vel cottidiana, concessa a sanctis Scripturis et persuasa cristianis passim omnibus, et presertim laycis seu vulgo | [B 7r[a]] plebeio, utpote coniugatis, virginibus et viduis, utrum puta talibus liceat aut expediat cottidie accedere, an ter in septimana vel omni die dominico seu quolibet mense semel aut in magnis anni festivitatibus vel semel solum in anno una vice. Quid, inquis, horum censeo eligendum aut rustico cristiano consulendum et tenendum? Et quia super eo solum et precipue, ut predixi, quid ego super eo senciam cupis scire, et ego gracius id suscepi, quoniam malo iuxta morem Apostoli quinque verbis meo sensu loqui in Dei ecclesia, sed suffulto racionibus, munito auctoritatibus doctorum et diutino studio sanctarum Scripturarum ad edificacionem Cristi fidelium, quam decem milia verborum in lingwa aliorum.

C. II.

Hoc igitur primum te cupio non latere, quod tua inquisicio, quam | [O 367r[b]] ita sedule a me exigis, est iam dudum sufficientissime determinata et distincta ac decisa per plurima, utpote per canonicas scripturas Novi et Veteris Testamenti, per exercicium et consuetudinem primitive ecclesie et principaliter beatorum apostolorum Cristi Iesu per multaque consilia doctorum sanctorum et alias venerabilium virorum antiquorum deinceps sequencium et modernorum nunc vivencium et nuper mortuorum, ita ut in nullo opus esset, ymo prorsus superfluum, proposicioni tue sic iam lucide et declarate immorari, veluti igni-

4 Prologus : Sequitur prologus etc. etc. Prologus **O** : Incipit prologus **B** – **5** Capitulum 1[m]. *om.* **O** – **7-9** convictus parui...parvitatem *om.* **P** – **8** mei : nostri **B** – **8-9** itaque meam parvitatem *om.* **B** – **9** edisseram : edisserem **B** – **10** super : supra **P** – corporis : corporis divini **P** – **12** seu vulgo : et vulgo **P** – **14** vel : an **B** – **15** semel *om.* **P,B** – **16-21** Et quia...lingwa aliorum *om* **P** *(cf. app. ad lin. 290-295)* – **18** et ego gracius id : ego gracius **B** – **19** in Dei ecclesia : deiectis **B** – **21** in lingwa : in lingwis **B** – **22** C. II. *om.* **P,B** – **23** Hoc igitur primum : Ego *(?)* i. h. primo **P** – **24-25** et distincta ac decisa : indecisa **B** – **26-27** per exercicium...multaque consilia : per execucionem et consuetudinem katholice ecclesie et principaliter primitive, beatorum quoque apostolorum Iesu Cristi, per multa consilia **P** – beatorum *om.* **B** – **27** multaque : multorum **B** – **30** veluti : utpote **P**

18, 21 *cf.* 1. Cor. 14,19;

culos addendo camino | [P 105rb] et claritatem solis facula illustrando. Sed quia, ut iam dictum est, cupide a me hoc exigis et non sinis me tuis rogatibus esse quietum obiciens, quod es laycus et amplitudinem altitudinemque et profundum Scripturarum divinarum minime conprehendis librorumque copia non est tibi inpromptu ideoque | [B 7rb] exigis saltem summariam doctrinam ex eisdem tibi conportari per meam parvitatem, addens, quod sit hoc necessarium multis: quoniam licet huiusmodi negocium difficultatem de presbiteris nullam habeat, puta de eorum crebra vel tarda missarum iteracione, tamen de personis laycis utriusque sexus et diversorum statuum venit in magnum dubium crebra seu cottidiana manducacio corporis et sanguinis Iesu, ita ut magnum murmur sit in populło et civitatem totam querele repleverunt propter quosdam plebeios, qui hoc tremendum virtutibus celorum sacramentum sepe, ymo cottidie exigunt a ministris ecclesie, et properant ipsum festinanter manducare, pro pascuis hiis Cristi Iesu in montibus Israel uberrimis pascua gregum suorum sodalium in tabernaculis Cedar teterrimis pro suo modulo relinquentes, et *„ut vitam habeant* | [O 367va] *et habundancius eam habeant"* in frequentacione huius cibi vitam lubricam huius mundi obmiserunt, quantum eosdem sinit corporis eorum corruptela, attendentes non segniter id, quod scriptum est Iohannis VI°: *„Hic est panis pro mundi* | [P 105va] *vita"*, id est: quicunque cristianus non ignavus dereliquit villam cum pascuis porcorum inanibus, scilicet voluptates et vitam huius mundi fluidam desideriis carnalibus et interminatam revertiturque non respiciens a retro ad suum Patrem propicium semper filiis et misericordem, iustum et sanctum est, ut talis in domo sui patris in panibus vitulumque saginatum in sinceritate et veritate epuletur saltem cum mercenariis plebeis constitutus. Remurmuret et iurgetur licet quantumlibet frater senior, et si dedignatur | [B 7va] utique ad convivium hoc intrare, in quo angeli celorum conletantur, puta de conversione minoris filii, maneat in agro. Non tamen dubitet in eo, qui huiusmodi est, quod meretrices et publicani precedent eum in regnum celorum, eoquod non habeat vestem nupcialem, id est ante omnia conmunem caritatem, que est sola Iesu crucifixi, quod, si libet, vadat ad villam, probet quinque iuga boum, ducat et uxorem. Nichil de hiis ad filium minorem, qui elegit abiectus esse in domo sui patris et cum cecis, claudis et debilibus ac

33 obiciens : ambiciens **B** – quod es laycus : quia tu es laicus **B** – **34** conprehendis : deprehendis **B** – **35** inpromptu : in prompto **P,B** – saltem *om.* **P** – **35-36** summariam...conportari : a me ea tibi conportare **P** – conportari : temptari **B** – **36** sit hoc : h. sit **P,B** – **37** huiusmodi negocium *om.* **P** – **38** tamen : cum **B** – **39** magnum *om.* **B** – **40** Iesu : Iesu Cristi **P,B** – **44** hiis Cristi Iesu : Cristi Iesu hiis **B** – Cristi Iesu *om.* **P** – **45** teterrimis : deterrimis **P,B** – relinquentes : derelinquentes **P** – **49** id est : et **B** – **50** dereliquit : derelinquit **P,B** – **52** a retro : retro amplius **P** : a *om.* **B** – filiis : sibi **B** – **53** sui patris : p. sui **B** – in panibus : propicii panibus **P** : in *om.* **B** – **57** puta *om.* **P** – **57-58** in eo : de eo **B** – **58** in regnum : in regno **B** – **60** probet : probat **P** – **62** elegit abiectus esse : a. elegit neglectus esse **B** – sui patris : p. sui **B**

44 *cf.* Ezech. 34,13-14;
44-45 *cf.* Cant. 1,6.4;
45 Ioh. 10,10;
49 Ioh. 6,50.52;
50 *cf.* Luc. 15,15;
53-57 *cf.* Luc. 15,17-30;
56 *cf.* Luc. 15,10;
58 *cf.* Matth. 21,31;
59 *cf.* Matth. 22,11-12;
60 *cf.* Luc. 14,18-20;
61 *cf.* Luc. 15,18-21;
62 *cf.* Ps. 83,11;
62 *cf.* Luc. 14,13.21;

infirmis habundare panibus magis quam habitare in tabernaculis peccatorum, magis imitans in hoc beatum Iacob, pauper spiritu videlicet et mitis in domo matris sue Rebece primogenita prestolari in silencio panem suum manducans et sine iurgio, quam | Esau, robustum et gnarum venatorem, plenam domum P 105v[b] victimis habentem, et pro eo de sua primogenitura se iactantem et iurgantem, magis, inquis, eligens in cruce | domini Iesu Cristi ac in Deo suo et Domino O 367v[b] gloriari et fidens cor in eum solum gerere, qui potens est de lapidibus istis filios Abrahe suscitare, quam cum scribis et phariseis contenciose dicere *„filii Abrahe sumus"*, et *„nos Cephe, nos autem Pauli, enimvero nos sumus Appolo"* – sed „nos sumus Augustini, nos quoque Bernardi, nos autem Benedicti", et si qua sunt similia.

C. III.

Plane igitur, frater, conpetenter persuades partem laycorum sepe conmunicare volencium Cristi Iesu corpori et sanguini precioso, ego tamen gracius tua simplicitate et humilitate moveor et super omnia tua ferventi caritate et desiderio ac ex habundantibus lacrimis probata devocione. Video, inquam, quod memoria | memoraris domini Iesu passionem, ideo summe cupis et deficis in B 7v[b] siti currens intantum, quod extabescit in te anima tua. Cupis, inquam, signaculum memorie, quam fecit Dominus suorum mirabilium et reliquit post se benediccionem, escam dans timentibus se. Contemplor, dico, et ego, lacrimis perfusus, motus tuis rugitibus, quod desiderio desideras hoc Pascha manducare cum Cristo domino ac Deo tuo, attendens eius inmensam dignacionem, | quam sic liberaliter et inenarrabiliter paravit in dulcedine sua pauperi Deus. P 106r[a] Quapropter sitis cupisque te locare cum pauperibus plebis in novissimo loco, quibus dictum est gaudiose: *„Edent pauperes et saturabuntur et laudabunt Dominum, qui requirunt eum; vivent corda eorum in seculum seculi."* Ac cum in loco pauperum sic tibi discumbenti in cena Patrisfamilias largissimi panis vivus non apponitur habundanter per ministros, tu tue sitis ac esuriei inpaciens surgis a | cena incenatus, in precordiis tuis nimis ferens moleste, O 368r[a]

64 imitans in hoc : in h. imitans **B** – **65** primogenita : primogenito **P** – **67** se iactantem : i. se **B** – **68** domini Iesu : d. nostri Iesu **P,B** – et Domino : ac Domino **B** – **72** nos autem Benedicti *om.* **P** – **73** qua : que **B** – **74** C. III. *om.* **P,B** – **75** igitur *om.* **P,B** – persuades : persuadens **O** – **79** memoria...passionem : memoriam memoraris domini Iesu passionum **P** – **79-80** in siti currens : c. in siti **P** : infici currens **O** – **80** tua : mea **B** – Cupis : Turpis **B** – **82** dico : inquam **P** – **84** ac *om.* **B** – eius inmensam : i. eius **B** – **86** sitis : satis **B** – cupisque : cupis **P** – te *om.* **B** – plebis : plebeis **B** – **88** Ac : Ut **B** – **89** in loco : in locum **B** – **89-90** largissimi...tu *om.* **P** – **90** habundanter per ministros *om.* **B** – ac esuriei : et esuriei **B** : et esurii **P** – **91** inpaciens surgis : inpaciens, eoquod panis vivus non apponitur habundanter tibi per ministros, surgis **P** – **91-93** in precordiis...porrexerunt *om.* **P**

63 *cf.* Luc. 15,17;
63 *cf.* Ps. 83,11;
64 *cf.* Gen. 28;
65 *cf.* Thren. 3,26;
66 *cf.* Gen. 10,9;
68 *cf.* Gal. 6,14;
69 *cf.* Matth. 3,9; Luc. 3,8;
70 *cf.* Ioh. 8,33;
71 *cf.* 1. Cor. 1,12;
80 *cf.* Thren. 3,20;
81 *cf.* Ps. 110,4;
82 *cf.* Ps. 110,5;
83 *cf.* Luc. 22,15;
85 *cf.* Ps. 67,11;
87 Ps. 21,27;

quod veniens ad cenam tam magnam es repulsus et quod pro pane cupito lapidem tibi porrexerunt, contraque decreta Regis regum domini tui Iesu Cristi divitibus susceptis et repletis tu pauper dimissus es esuriens et innanis. Et idcirco querularis lacrimose et discurris, queris et efflagitas claves regni celorum a scribis et phariseis, festinans Cristo Iesu ipsemet trepidanter occursare et aperire portas ad introitum Domini virtutum et Regis glorie, quem credo consideras stare ad hostium tuum et pulsare, inquientem: „*Si quis vocem meam audierit et apperuerit ianuam...*" | B 8r[a] Et inde fit, quod videlicet sollicitaris pro suscepcione Dominici corporis turbarisque gracia plurima intantum, ut iam ad murmura prorumpas contra ministros dicens: „*Ve vobis, scribe et pharisey yppocrite, qui tulistis claves regni celorum; vos enim non intratis nec alios introeuntes sinitis intrare.*" Ego quidem perpendens tuam huiusmodi devocionem et fervorem caritatis, tuam hanc inpacienciam increpare non presumo, tuam inportunitatem et exaccionem tui | P 106r[b] panis cottidiani molestare non audeo, sed inde amplius tuam bonam et gratam Deo suo animam magis diligo et conmendo, videns hoc, quod tua inportunitas ex racione iusta est et in Cristi Iesu ewangelio stabilita, ubi agit Dominus de amico, tres panes sibi ab altero comodari cupiente, et de vidua, iudicem inportune pro execucione iusticie interpellante. Afficior, inquam, aput te eo amplius, quod infallibiliter ex hiis elicio te vigilantem et expectantem Dominum tuum quando revertatur a nupciis, quin magis attendo et iam sine ulla hesitacione consencio ei, quod | O 368r[b] paulo ante credidi, videlicet quod audias Iesum crucifixum stantem ad hostium et pulsantem, et congnoscis vocem tui pastoris inquientis: „*Si quis apperuerit michi ianuam, introibo ad illum et cenabo cum illo et ipse mecum.*" Et inde est, quod sic inpacienter agis et discurris non dans tibi requiem, ut eciam murmurare conpellaris contra hos, quos Spiritus sanctus posuit in edificacionem et non in destruccionem; qua de re, ut dixi, tuam inpacienciam non esse malam aput me iudicavi, quoniam ex suavissimo odore spiritus Iesu

92 es repulsus : et es repulsus **B** – **93** porrexerunt : porrexerit **B** – contraque : et contra **P** : et contraque **B** – decreta Regis regum : d. et voluntatem **P** – **94** divitibus susceptis et repletis *om.* **P** – tu pauper...innanis : tu pauper dimissus es esuriens veniens ad cenam, quia et inanis **B** : veniens ad cenam, quia es repulsus pauper dimisus et inanis **P** – **95** efflagitas : deflagitas **B** – **96** ipsemet : crucifixo **P** – trepidanter occursare : o. trepidanter **B** – **98** consideras stare ad hostium tuum : consideras Iesum crucifixum, Dominum et Deum tuum, stare ad hostium **P** – et pulsare *om.* **B** – **99-100** Et inde...intantum : Curas igitur summe eidem apperire intantum **P** : Curas igitur summe et eidem aperire intantum **B** – sollicitaris : sic sollicitaris **O** – **101** prorumpas : prorumpis **P,B** – **103** tuam huiusmodi : h. tuam **B** – **105** inportunitatem : inoportunitatem **P** – **106-107** animam magis diligo : a. amplector magisque diligo **B** – **108** Iesu *om.* **B** – agit : ait **B** – **109** inportune : inoportune **P** – **110** eo amplius : eo *om.* **B** – infallibiliter : ineffabiliter **B** – **112** quin magis : quando magis **B** – **113** ante : antea **P** – **117** conpellaris : conpelleris **B** – **118** ut dixi *om.* **P,B** – **119-120** quoniam...perperam : quoniam ex presencia Cristi Iesu et eius caritate videtur emanare, quoniam caritas non agit perperam **P** – **119** spiritus : spiritus ex presencia **B**

92 *cf.* Matth. 7,9;
97 *cf.* Ps. 23,10;
98 Apoc. 3,20;
101 *cf.* Luc. 11,52;
108 *cf.* Luc. 11,5-8;
109 *cf.* Luc. 18,2-5;
111 *cf.* Luc. 12,36;
114 Apoc. 3,20;
117 *cf.* 2. Cor. 10,8;

Cristi et eius caritate videtur emanare. Caritas namque non agit perperam, quia scit caritas esse paciens et inpaciens respectu diversorum quemadmodum benigna esse et irasci. Neque | enim inpaciencia et murmur Marthe con- B 8r[b] tra sororem ipsius sunt condempnata. Sed tamen modestia | tibi necessaria P 106v[a] est. Quapropter, mi dilecte, adde modum omnibus et virtutem copula furori et nichil prorsus age per contencionem, ne forte contristes spiritum Iesu, qui in te est, et sic minus sollicitus inveniaris *„servare unitatem spiritus in vinculo pacis"*.

⟨C. IV.⟩

| Sed tu, frater, michi adhuc non desinis reluctari assumpta parabola beati O 368v[a] Iob et eius frontosa contra amicos ipsius defensione, flebiliter dicis tuis gemitibus verba sincopans, ita ut plurimum eciam meipsum comoveas tecum ad plorandum. Addis, inquam, et dicis: *„Nunc quoque in amaritudine est sermo meus, et manus plage mee aggravata est super gemitum meum. Quis michi det, ut cognoscam et inveniam illum et veniam usque ad solium eius ponamque coram eo iudicium?"* Et ecce converteris contra nos presbiteros, replens susuriis buccas tuas sitibunde atque famelice, conviva cene Iesu crucifixi, lacrimose inquirendo: „Vos autem usquequo affligeritis inedia animam meam in domo panis conviviique celleberrimi et ex hoc in illud redundantis, ut inde vita habeatur et habundancius habeatur?" Insuper *„ateritis me sermonibus et decies confunditis me, et non erubescitis opprimentes me"*. Vos etenim *„erigimini contra me et arguitis me obprobriis meis. Saltem nunc intelligite, quia non equo affligitis me"* inedia, quia invitastis me ad cenam Domini mei posuistisque | me ad magnam mensam imperio Iesu Cristi. Et ecce clamabo P 106v[b] vim amoris ad panem meum vivum paciens, vociferor panem meum cottidianum postulans, et non est qui iudicet. Et idcirco paciens esse non debeo neque dileccio et sitis me permittit in hoc fore pacientem, | liberalitas autem B 8v[a] mei dulcissimi Domini et largifluus splendor ipsius in panibus me cogit contra vos murmurare. Manifeste, o frater, es nimis conviva importunus, quod Pascha nostrum vis ita vorare cupide et comedere festinanter, sed nequaquam tuos hyatus atque desiderium molestare debeo, ut dixi, quoniam habes suffragia ex Scripturis et fidei magne esse et dileccionis ex hiis, que | dicis, O 368v[b] ostenderis. Si igitur fide vivis et polles dileccione, accipe, obsecro, verbum

120 namque : vero, quia **B** – **121-122** *charta f. 8r inferior decerpta, verba hunc in modum leguntur:* [esse paciens et inpacie]ns...quemad[modum beni]gna **B** – **121** paciens et inpaciens : inpaciens et inpaciens **P** – **122** enim *om.* **P** – **123** ipsius sunt : est **P** – **124** mi dilecte : mi frater **P** – **129** adhuc *om.* **P** – **130** frontosa...defensione : frontosam...defensionem **P** – **131** plurimum eciam : in plurimum **B** – **136** susuriis : susurris **P,B** – **137** affligeritis : affligitis **P,B** – **138** conviviique : convivii **P** – **142** Domini mei : Domini nostri **B** – **143** posuistisque : posuistis **P** – **146** in hoc fore : f. in hoc **P** : fore *om.* **B** – **147** dulcissimi Domini : Domini dulcissimi **B** – **150** hyatus : yatos **P** – quoniam : que **B** – **152** Si igitur : Sic igitur **P** – fide vivis : fidis **P**

120 *cf.* 1. Cor. 13,4;
122 *cf.* Luc. 10,40;
125 *cf.* Eph. 4,30;
126 Eph. 4,3;
132 Iob 23,2-4;
137 *cf.* Iob 19,2;
139 *cf.* Ioh. 10,10;
139 Iob 19,2-3;
140 Iob 19,5-6;
143-144 *cf.* Iob 19,7;

beati Augustini pro tua consolacione, et pone modum tuis rugitibus singultuosis et assume multam pacienciam. Dicit quippe Augustinus in Omelia super ewangelio Iohannis et quasi inproperans similibus tibi: *„Quid paras dentem? Crede et manducasti."* Cur igitur adhuc, rogo, merore consumeris? Dic, queso, cur hiis tu, layce, non contentaris?

C. V.

Et ecce iteratis vicibus ac geminatis fletibus ululans adhuc prorumpis, ductus forte beati Iob spiritu, quoniam et verba eius loqueris, dicens: *„Audivi frequenter talia, consolatores onerosi vos omnes michi. Nunquid habebunt* P 107r[a] *finem verba ventosa vestra?"* Non inmerito, dixerim, | inquis tu „verba ventosa verba vestra", quoniam illa non sanant famem meam, licet ad momentum leniant. Neque saciant sitim meam, sed refricant, presertim in hoc tempore, cum Verbum caro factum est et nobis natum ac nobis datum comedendum, bibendum, videndum, audiendum et nostris manibus contrectandum. Et illud ego cupio, illud summis anhelitibus desidero, quoniam illud est, quod me sanat, me saciat, et illud est, quod habitat in nobis plenum gracia et veritate. Non igitur modo possum contentari in verbis vestris, que frangunt aera et vanescunt, vadunt et non amplius relabuntur, sed volo Verbum caro factum, B 8v[b] | per quod transigor in Deum, ac per hoc *„Verbum Cristi habitat in vobis habundanter"*. Unde vegeto in vitam eternam et ipsum est robur meum, defensio mea et pascue vite mee, in quo eciam sensibiliter iam, salva tamen fide, experior, quocienscunque manduco et bibo corpus et sanguinem domini O 369r[a] mei Iesu Cristi, habundanciam | suavis et vivificantis spiritus Dei cum multitudine inenarrabilium graciarum. Cum igitur hoc testimonium irrefragabile cognoscam in anima mea et experiar, quod nemo novit, nisi qui accipit, quis hominum poterit michi eius oppositum persuadere aut me quietare, ut non murmurem contra vos, dispensatores infideles aut negligentes, aut pocius sine pia ad Cristi Iesu oves affeccione, quoniam pascitis vosmetipsos, et nobis non P 107r[b] datis | eciam comedendum? At utinam vosipsos bene in plena mensa nutriatis, quemadmodum competit filiis, et michi misero quasi catulo saltem micas vestre sacietatis reliquias tribuatis! *„Atque utinam esset anima vestra pro anima mea"*, scilicet in tali inedia panis angelorum constituta, ita ut ad meas manus, veluti ego modo ad vestras, respiciatis pro hoc cibo! *„Consolarer et ego vos sermonibus et moverem caput meum super vos. Roborarem et ego vos ore meo et moverem labia mea, quasi parcens vobis. Sed quid agam? Si locu-*

153 pro tua : quod tua **B** – **156** igitur : ergo **B** – **158** C. V. *om.* **P,B** – **159** ululans : perululas **P** – **162** inmerito : merito **O** – inquis : inquiris **B** – **164** refricant : refrigant **P** – **166** contrectandum : contractandum **P,B** – **167** ego *om.* **P,B** – **167-168** quod me...illud est *om.* **B** – **168** saciat : saciet **P** – **171** transigor : transfigor **O,B** – **172** vegeto : vegetem **B** – **173** pascue : pascua **B** – **176** igitur *om.* **B** – **184** inedia : mensa **B** – **185** respiciatis pro hoc cibo : respiceretis quo cibo **B**

155 Aurelius Augustinus, In Joannis evangelium tractatus XXV, MPL 35, 1602;
160 Iob 16,2-3;
165 *cf.* Ioh. 1,14;
166 *cf.* 1. Ioh. 1,1;
168 *cf.* Ioh. 1,14;
171 Coloss. 3,16;
180 *cf.* Ezech. 34,2;
182 *cf.* Matth. 15,27; Marc. 7,28;
183 Iob 16,4;
185 Iob 16,5-8;

tus fuero, non quiescet sitis mea, et si tacuero, non recedet fames mea. Nunc autem oppressit me dolor meus et" – ob inediam mei panis – „*in nichilum redacti sunt omnes artus mei*", quoniam in hac terra deserta, inaquosa, et invia habitans, cum vinum electorum et triticum virgines germinans michi ab ore abstrahitur, cogor redire in Egyptum; porrique eius, allia et pepones michi in mentem veniunt. Et ut veritatem coram Deo fatear, nisi panis celestis cito et frequenter michi tribuatur, mox convincor et captivor deliciis huius vite compellorque de ollis carnium cogitare.

C. VI.

Sine modo dico, frater, suades ad partem tuam me cedendum, et fateor, quod super omnia | [O 369r[b]] tua devocio et uberes lacrime tue me funditus comoverunt. Responde igitur palam, cur consilio | [P 107v[a]] Augustini non acquiescis, ut prius inquientis „*crede et manducasti*"? Sed ego scio me hanc a te responsionem accepisse – dicis etenim: et | [Mk 89r] Augustinum, quem vulgo dixisse famatis „crede et manducasti", in preiudicium fideliter optancium Cristi corpus nequaquam fore locutum, cum alibi audivi eum dixisse „*omni die dominico conmunicandum Cristi corpori suadeo et hortor*". Sed et verba eius in medium producta notant manifeste hos, qui sunt vel erant modice fidei, et ideo dicit „crede", et qui forte non discernebant hunc cibum ab aliis cibis, verbo Dei consecratis, et per consequens indigni et informandi, sicuti et Corinthios Apostolus reprehendit de eodem, dicens „*iudicium sibi manducat et bibit non diiudicans corpus Domini*". Aut fortasse loquitur Augustinus ad quosdam, qui carnaliter aliquid de hoc sacramento senciebant, credentes aliter non posse Cristi Iesu graciam participari, nisi per hoc sacramentum. Et ad tales sonat verbum eius, cum dicit „*quid paras dentem? Crede*" etc. Nam si simpliciter deberet illud Augustini intelligi, tunc argueret per hoc Cristum quasi superflue sacramentum instituentem hoc, argueret et missas dominorum sacerdotum, reprehenderet et alia omnia sacramenta, quia de omnibus similiter verbum illud eius obtendi posset ad petentes.

Non igitur verbum Augustini suadet me in sola manducacione credulitatis spirituali sistendum, | [P 107v[b]] nam hoc forte ipsis angelis sufficeret, qui tantum sunt spiritus, vel animabus, que sunt a corporibus absolute; sed michi, homini adhuc in corpore posito, optime congruit manducacio spiritualis simul et corporalis, et in tali statu condita michi sapit dulcissime atque sa|luberrime [O 369v[a]]

191-192 ab ore abstrahitur : abstrahitur ab ore **B** – **192** *a verbo* eius **B** *deest usque ad lin. 400* – allia : allei **P** – **196** C. VI. *om.* **P** – **197** frater : frater mi **P** – **199** acquiescis : acquiescitis **O** – **200** me *om.* **P** – **201** accepisse : recepisse **P** – Augustinum : Augustinus **P** : In capitulo 7 prohemii 5[i] libri. Augustinus **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – famatis : famant **Mk** – **209** fortasse : forte **Mk** – loquitur Augustinus *om.* **Mk** – **210** aliquid *om.* **Mk** – sacramento *om.* **Mk** – senciebant : senciebat **O** – **212** dentem? Crede : dentem et ventrem? Crede et manducasti **Mk**; *in his verbis des.* **Mk** – **213-214** sacramentum instituentem hoc : sacramentum hoc instituentem **P**

190 *cf.* Ps. 62,3;
191 *cf.* Zach. 9,17;
192 *cf.* Num. 11,5;
195 *cf.* Ex. 16,3;
200, 212 Aurelius Augustinus, In Joannis evangelium tractatus XXV, MPL 35, 1602;
203 *cf.* Pseudo-Augustini De ecclesiasticis dogmatibus, MPL 42, 1217;
208 1. Cor. 11,29;

sumitur, in quali eam michi optima Dei sapiencia preparavit et ministravit, mirante Psalmista et dicente: „*Parasti cibum illorum, quoniam ita est preparacio eius.*“ Quare igitur aliter nobis laicis suadetur corpus et sanguis Iesu manducandum et bibendum, quam nobis est preparatum? Si autem quis solo sapore est contentus, ego panem esurio, non tantum odorem, non participium tantum, sed plenitudinem, non rivulos solum, sed fontem vivum, non umbram, sed corpus, non radios, sed solem, non auditum fidei, sed substanciam, non latenter, sed palam, non tantum cibum anime, sed tocius hominis, ydoneum et iustum fore arbitrans illa me pociendum libertate, qua nos dominus Iesus liberavit, prebens nobis ad se accessum mirabiliter in hoc sacramento crebrum et copiosum.

C. VII.

Hec sunt tua verba, frater, quibus me non modice in hoc posuisti, ut scilicet laycis personis iam et ego corpus Iesu proponam frequenter ministrandum necnon eosdem invitandum ad crebram illius sacramenti conmunionem. Tibi autem conpacior ex intimis, quod tuis votis sanctis et fidelibus instanciam paciaris et repulsam, ymmo reprehensionem gravem a plerisque, cuius gracia decrevi tibi et omnibus plebeis ferre presidium ex Scripturis et me opponere pro te obprobriis et detraccionibus plurimis hominum magnorum et parvo-
P 108r[a] rum, non sine eciam iactura pacis mee et meorum studiorum. | Sed scio, quoniam non confundar pro eo usque ad finem: sto namque in solida petra veritatis Scripturarum nec ad dextram nec ad sinistram declinans, sed in terminis consistens, quos posuerunt patres nostri. Illos autem, qui sunt ex adverso,
O 369v[b] in nullo vereor nec in eo cupio eisdem conplacere, in | quo ministerium vel opus Domini sui negligenter agentes destruunt sanctorum plebeiorum conatum et devocionem, Spiritui sancto in hoc non modicam iniuriam facientes,
D 117v eorum crassa ignorancia minime eos excusante. | Ecce enim ex Deo et coram Deo „*loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra*“, ut dicit Apostolus prima ad Corinthios II et secundum Iohannem prima eiusdem IIII°: „*Qui novit Deum et dominum Iesum, audit nos, qui autem non est ex Deo, non audiet nos.*“ Qui autem audit, „*cognoscet de doctrina mea, utrum ex Deo sit, an a meipso loquor*“, Iohannis VII. Non enim indoctas fabulas secutus hec scribo, sed ea, que per novem annos Parisius a magistris meis didici et reportavi et in universitate sancta Pragensi per octo annos continuos studendo a diebus adolescencie mee in sacris litteris conqui-

222 in quali : in qua **P** – **226** non tantum odorem : tantum *om.* **P** – **226-227** non participium tantum : tantum *om.* **P** – **227** non rivulos solum, sed : non latices, sed **P** – **233** C. VII. *om.* **P** – **235** proponam : propono **P** – **241** eciam *om.* **P** – **243** nec ad sinistram : neque ad sinistram **P** – **246** agentes : peragentes **P** – **248** eos excusante : eis suffragante **P** – Ecce enim : Alius tractatus de corpore Cristi. Ecce **D**; *in his verbis inc.* **D** – **250** *in verbo* Apostolus *des.* **D** – **252** Qui autem audit : Et **P**

223 Ps. 64,10;
230 *cf.* Gal. 4,31;
242 *cf.* Ps. 30,2;
243 *cf.* Prov. 4,27;
249 1. Thess. 2,4;
251 1. Ioh. 4,6;
252 Ioh. 7,17;

sivi – hec curavi in presenti tractatu inserere pro tuo munimine, tuis oracionibus coram Cristo promotus et tuis supplicibus precibus inclinatus, non quidem in sermone exacto et dearticulato modulis rethorice laborans neque argumenta loyce ordinans, sed simplicitati sancte Scripture innixus, solum dumtaxat ruditatem quorumdam promoveo, et alludens rusticitati tue hec scribens compinxi in seriem inpollitam rudia ortamenta. Decerpsi itaque morulas tuis votis et caritati in hoc tractatu servientes, quamvis occupatissimus existens cottidie et tota die propter sermones, quos ad vulgus facio et in loco domini episcopi confessiones fidelium audiendo vel alias, quocunque venio, cottidie predicando. Timeo enim dominum meum Iesum crucifixum, et ideo oportet operari me donec dies est, quia extimplo veniet nox, in qua nemo poterit operari. Timeo insuper, ne tunc ligatis manibus et pedibus a districto rege iubear | dividi partemque meam cum yppocritis deputari. Et hec est causa, quare tibi non sum ausus denegare neque abscondere verbum in diebus salutis et tempore oportuno. O 370r[a]

Accipe igitur de dono domini Iesu Cristi primo hunc tractatum, in quo racionibus variis et scripturis canonicis stabilitis habes, quid de tua questione sit senci|endum, et deferes eum hiis, qui dignati fuerint legere et pie intelligere ac iuste et non secundum accepcionem personarum iudicare; dehinc ego sequar te cum aliis tractatibus de hac materia, puta de cottidiana plebeiorum conmunione vel alias frequente, unum portans, in quo regule quedam famose de iure canonis Biblie Novi et Veteris Testamenti sunt conportate ad pseudoprophetarum et veracium predicatorum probacionem, multum facientes iuxta materiam hoc sacramentum nostrum dulcissimum et pro ea recollecte, alium, in quo dicta omnium doctorum fere sunt congesta hanc tuam questionem determinancium, sanctorum videlicet et antiquorum ac modernorum; alium, in quo tua questio per argumenta est tractata et decisa tantum, quantum dominus Iesus tuis precibus humilibus michi est elargitus. Ego vero *„pauper et in laboribus a iuventute mea"*, *„vilior ero plusquam factus sum et ero humilis in oculis meis"*, rogans, ut ores pro me dominum Iesum crucifixum, ut det michi *„sapere sicut oportet sapere"* et *„gloriari in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus eius"* ignominiamque crucis summam meam gloriam et unicam reputare. P 108r[b]

257 hec : et hec **P** – **260** solum : sed solum **P** – **261** rusticitati tue : r. eorundem, cui **P** – **262-271** Decerpsi...oportuno *om.* **P** – **272** domini *om.* **P** – **274** legere et *om.* **P** – **275** ac iuste : et iuste **P** – iudicare : iudicandum **P** – **282** determinancium : determinantes **P** – ac modernorum : et modernorum **P**

267 *cf.* Ioh. 9,4;
268 *cf.* Matth. 22,13;
269 *cf.* Matth. 24,51;
270-271 *cf.* 2. Cor. 6,2;
275 *cf. e.g.* Rom. 2,11;
284 Ps. 87,16;
285 2. Reg. 6,22;
287 Rom. 12,3;
287 2. Cor. 12,9;

D 117v | Protestor autem coram Deo et Cristo eius cuilibet hoc legenti, quod in hiis et in aliis omnibus factis meis et dictis meipsum humiliter submitto correccioni ecclesie Romane sacrosancte necnon iudicio cuiuslibet viri secundum O 370r[b] Deum | sapienti et precipue spirituali, qui recte iudicat de singulis | D 118r et non secundum carnem vel accepcionem personarum.

Explicit prologus.

290-295 Protestor...Explicit prologus : Et quia super eo maxime et precipue, ut predixi, sensum meum cupis scire, et ego malo iuxta morem Appostoli quinque verbis meo sensu loqui in Dei ecclesia, sed subfulto racionibus, munito auctoritatibus doctorum et diutino studio sanctarum Scripturarum, quam decem milia verborum in ligwa aliorum, Scripturas conportando et non superflue exaggerando ac diffuse **P** *(cf. lin. 16-21 et app.)*; sed et ubique me humiliter submittens informacioni correccionique ecclesie Dei sacrosancte **P** *m. inf.*; Explicit prologus. Incipit prima distinccio **P** *m. sup.* – **290** *in verbis* Protestor autem *inc.* **D** – hoc legenti : hec legenti **D** – **292** Romane *om.* **D** – necnon iudicio *om.* **D** – cuiuslibet viri : cuilibet **D** – **294** *in verbo* personarum *des.* **D**

Incipit prima distinccio tractatus quinti de discrecione manducancium sacramentum corporis et sanguinis Domini.

Capitulum primum.

De preparacione sumentis eucharistie sacramentum. P 108v[a]

||| Ad hoc autem, ut cristianus mereatur hoc sacramentum altaris plenum gracia et veritate salubriter manducare, multi multa signa et documenta dignificacionis posuerunt. Quidam enim dixerunt, quod requiritur fervor devocionis actualis, quem si homo in se non percipit ad hoc se elevantem, non debet se inmiscere divine maiestatis sacramento. Alii | vero ponunt quatuor indicia, que hominem ostendunt ydoneum hoc sacramentum manducandi, ita quod non ad iudicium sibi homo manducet et bibat: primum in audicione verbi Dei delectari, secundum prompte et strenue opus virtuosum operari, tercium facilem esse ad iniurias tollerandum condonandumque inimico, quartum bonum esurire et sitire et super iniquitatem non gaudere. Alia quoque signa huiusmodi et apparatus figurative innuuntur Exodi XII, cum de comescione agni tipici pascalis agitur, ubi dicitur: „*Sic autem comedetis illum: Renes vestros precingetis*“, per quod castitas precipitur sacramentum manducanti, prout trahitur ex beati Gregorii intellectu. Sequitur: „*Calciamenta habebitis in pedibus*“, ubi progressus omnium affeccionum nostrarum sub regulis sanctorum patrum et Dei mandatorum iubentur coartari; et hec est obediencia salutaris. „*Et baculos tenentes in manibus*“ – per hoc quippe nobis volentibus manducare sacramentum datur monimentum, quatenus | Cristo in carne | passo nos eadem cogitacione armemur et consideremus, qualia nobis in mensa magna apponuntur, quia similia nos reddere necessitate ingruente oportebit nostram crucem baiulando et ut, quocienscumque hoc facimus, in memoriam mortis Iesu faciamus. Sequitur: „*Et comedetis festinanter*“, ubi magnus nostri desi-

[Margin: D 118r, Mk 89r (at line 301); Mk 89v (at line 305); P 108v[b], O 370v[a] (at lines 318–319)]

296-300 Incipit...sacramentum : Prima distinccio de discrecione manducancium sacramentum corporis et sanguinis Domini **P** *in f. 102r[a]* : *cf. app. ad lin. 364* **B** – **296** tractatus quinti *om.* **B** *in f. 4r[a]* – **297-298** de discrecione...Domini *om.* **O** – **301** Ad hoc autem, ut cristianus : Primo igitur est notandum, quod ad hoc, ut cristianus **P** : Ad hoc, quod cristianus **D**; *in his verbis inc.* **D** : In prima distinccione libri 5[i]. Ad hoc, quod cristianus **Mk**, *in his verbis inc* **Mk** – hoc sacramentum : hoc *om.* **D,Mk** – altaris *om.* **P** – **302-303** dignificacionis posuerunt : d. ad hec posuerunt **P** – **304** quem : quam **D** – in se *om.* **D** – **310** iniquitatem : iniquitate **Mk** – **310-311** signa huiusmodi et apparatus : s. et a. huiusmodi **Mk** – **311** innuuntur : innuunt **Mk** – **312** *in verbo* agitur *des.* **D** – **315** affeccionum : accionum **Mk** – **316** et hec...salutaris *om.* **Mk** – **317-318** per hoc...sacramentum *om.* **Mk** – **319-322** et consideremus...Sequitur *om.* **Mk** – **321-322** mortis Iesu : Iesu mortis **P** – **322** faciamus : facimus **O** – **322-323** nostri desiderii : nostrum desiderium **P**

307 *cf.* 1. Cor. 11,29;
310 *cf.* Matth. 5,6;
310 *cf.* 1. Cor. 13,6;
312, 314, 317, 322 Ex. 12,11;
314 *cf.* Gregorii Magni Homiliam XXII in evangelia, MPL 76, 1180;
321 *cf.* 1. Cor. 11,25;

derii yatus ad hoc sacramentum nobis inesse indicitur, et quod sepe illud frequentemus.

[D 118r] | Preterea de hac materia et signis huic cene beatifice acomodis pulchre loquitur Nicolaus Gorra super textu prima Corinthiorum V° dicens *„itaque epulemur"* etc.: *„Multa sunt"*, inquit, *„necessaria ad epulandum digne agnum pascalem Cristum, que figurata sunt in agno legali, de quo Exodi XII°, decima die etc.: Debent enim tria antecedere epulacionem, tria comitari, tria sequi: primum antecedencium est humilitas penitencie, Deuteronomii XVI°: Epulaberis coram domino Deo tuo, et post: Et recordaberis, quoniam servus fueris in Egypto – hoc signatur in lactucis aggrestibus. Secundum est ardor devocionis intime, Ecclesiastici XXX°:* [Mk 90r] | *Splendidum cor bonum in epulis, epule enim illius diligenter fiunt – hoc notatur in assatura carnium. Tercium est puritas consciencie bone, unde hic: Itaque epulemur non in fermento malicie et nequicie, sed in azimis etc. – hoc notatur in azimis panibus. Primum concomitancium est humilitas fidei* [P 109r[a]] | *integre, Deuteronomii XXVI°: Adorato domino Deo tuo epulaberis etc. – hoc notatur in hoc, quod nichil incomestum relinquebant. Secundum est memoria passionis* [D 118v] | *dominice, Numeri XX: Si quando epulas et dies festos etc., et post: Ut sint vobis in recordacionem domini Dei – hoc notatur in tinctis sanguine postibus. Tercium est hilaritas spiritualis leticie, Psalmista: Iusti epulentur et exultent in conspectu Dei etc. – hoc notatur in festi*[Ↄ 370v[b]]|*nacione comescionis. Primum subsequencium est graciarum accio, Thobie VII°: Epulati sunt benedicentes Deum – hoc notatur in voracione pedum. Secundum est bonorum operum robur et continuacio, Deuteronomii XVI°: Epulaberis in festivitate tua, et post: Benedicetque tibi Dominus in opere manuum tuarum, quod notatur in portandis baculis. Tercium est ad patriam promissam ambulacio, Psalmista: Quoniam transibo in locum etc. – hoc notatur in calciatis pedibus."*

Et idem Apostolus prima Corinthiorum XI° innuens generalem libertatem manducandi corpus et sanguinem Iesu Cristi dicit: *„Quocienscumque manducabitis panem hunc et bibetis calicem, mortem Domini anunciabitis, donec veniat"*, quasi dicat: *„Sumere debetis in memoriam eius, quia quocienscumque manducabitis panem hunc sic consecratum, qui est panis singularis, de quo Sapiencie XVI°: Panem de celo prestitisti eis, et calicem, id est contentum in calice, bibetis, mortem Domini pro nobis factam anuncciabitis, id est representabitis. Voluit enim* [P 109r[b]] | *Dominus tantum beneficium non oblivisci secundum illud Ecclesiastici XXIX°: Graciam fideiussoris ne obliviscaris,*

325 *in verbo* Preterea *inc.* **D** – huic : huius **Mk** – **327** epulandum : operandum **P** – digne : digne sumenti **P** : digne sumendum *Nicolaus de Gorran* – **328-329** de quo...die etc. *om.* **D** – **329** decima die etc. *om.* **Mk** – comitari : concomitari **Mk** – **333-334** Ecclesiastici...fiunt *om.* **D** – **334** hoc : et hoc **Mk** – **336-337** hoc notatur in azimis panibus *om.* **Mk** – **337** humilitas : integritas **Mk** – integre *om.* **Mk** – **338** hoc notatur : et hoc notatur **Mk** – **340-341** Numeri...Dei *om.* **D** – **345-346** bonorum operum robur : robur bonorum operum **Mk** : bonorum operacionum robur **P** – **349** *in verbo* pedibus *des.* **D,Mk**

326 1. Cor. 5,8;

327-349 Nicolaus de Gorran, Postilla super epistolas canonicas b. Pauli;

351 1. Cor. 11,26;

353-361 Nicolaus de Gorran, Postilla super epistolas canonicas b. Pauli;

dedit enim pro te animam suam. Anuncciabitis, inquam, quod utique faciendum est, donec veniat Dominus ad iudicium, Mathei ultimo: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumacionem seculi." Hec omnia Gorra.

C. II.

Quod ista tria, videlicet discussio divini sacramenti et probacio vel cognicio suiipsius et sanus appetitus ad corpus Cristi, sunt non insufficiens preparacio ad non indigne manducandum corpus Cristi cottidie vel frequenter cuilibet cristiano.

Ego tamen rogatibus tuis annuens laborem modicum, quamvis forte sine
fructu, adhibeo, atque aliquid | cupiens tue devocioni conferre | premitto O $371r^a$ D 118v
duas premissas vel duo notabilia et proposiciones preambulas, quas hic volo habere pro supposicionibus ad post dicenda, quarum prima erit ista, quod supposita constancia fidei et sincera intencione singula hec prefata solum in tria documenta posse non incongrue coartari, que ad hoc sacramentum dulcissimum cuilibet accedenti previa esse necessario dinoscuntur: et sunt contemplacio Dei, cognicio sui et desiderium vel sitis sacramenti vel aliter discussio digna sacramenti et probacio proprie sue vite et appetitus in Cristo salutis.

| Secunda premissa erit ista: omnis cristianus talis non est indignus sacra- D 119v
mentum altaris cottidie vel alias | sepe manducare, qui propter piissimum D 120r
Iesum relicta vita secundum desideria carnis in hoc mundo offert seipsum Cristo Iesu vivendum, id est „*sobrie, iuste et pie in hoc seculo*", vel alias digne sua vocacione, in qua vocatus est, ambulando. Quarum propositarum premis-
sarum prima sumitur ex doctrina beati | Bernhardi super Cantica inquientis: Mk 90r
„*Utraque cognicio, scilicet Dei et tui, necessaria est tibi ad salutem. Nam neutra sine altera valet consistere in salute. Ex noticia enim tui venit timor ad Deum, ex noticia vero Dei venit amor.*" Hec ille. Et ex hiis duobus con-

363 C. II. *om.* **P** – **364** Quod ista : Registrum presens ponit conclusiones seu casus summarie decisos super Tractatum de frequenti conmunione ad quamlibet distinccionem et capitula per numerum precedentem dirigentes. – Incipit registrum Tractatus de corpore Cristi super frequenti conmunione. – Incipit prima distinccio de discrecione manducancium sacramentum corporis et sanguinis Domini. 1. Quod ista **B** *in f. $4r^a$* – **366** non insufficiens : sufficiens **P** *in f. $102r^a$*, **B** *in f. $4r^a$* – manducandum : manducancium **B** *in f. $4r^a$* – **369-372** conferre...supposita : conferre animadverti supposita **O** – **369** premitto : Premitto primo coram dulcissimo Iesu **D**; *in his verbis inc.* **D** – **370** duo notabilia et *om.* **D** – proposiciones preambulas : preambulas proposiciones **D** – hic volo : volo hic **D** – **371** habere : haberi **D** – pro supposicionibus : tanquam supposiciones **D** – prima : una **D** – quod *om.* **D** – **372** singula hec prefata solum in *om.* **D** – **373** tria : tria sunt **D** – posse *om.* **P,D** – non incongrue coartari *om.* **D** – **374** cuilibet accedenti *om.* **D** – **375-376** aliter...vite : aliter tali modo discussio digna sacramenti et discussio proprie sue vite **P** – **375** aliter : aliter sic **D** – **376** probacio : discussio **D** – **376-382** salutis...ex doctrina : salutis secundum doctrinam **O** – **377** Secunda...ista : Secunda proposicio premissa vel presupposita erit ista **D** – cristianus talis : t. cristianus **D** – **377-378** sacramentum altaris *om.* **D** – **378** alias *om* **D** – manducare : manducare venerabile altaris sacramentum **D** – **379** vita secundum desideria carnis : vita carnali et convicta **D** – seipsum : se **D** – **380** vivendum : vivendum in veritate **D** – **381** sua vocacione : v. sua **D** – in qua : in *om.* **D** – *in verbo* ambulando *des.* **D** – **382** Bernhardi : In capitulo 2°. Bernhardus **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **385** Et *om.* **Mk**

380 Tit. 2,12;
380-381 *cf.* Eph. 4,1;
383 *cf.* Bernardi Claraevallensis Sermones in Cantica canticorum, MPL 183, 970, 973;

Mk 90v surgit tercium, scilicet appetitus | salutis in Deo, sequela oportuna, sicut scriptum est: „*Michi adherere Deo bonum est.*“ Et monstratum est hoc in Samaritana, que cognita seipsa et cognita gracia Iesu exclamavit dicens Iohan- P 109v^a nis IIII: „*Domine, da* | *michi aquam hanc*“, et eiusdem VI° postquam Dominus aperuit graciam huius sacramenti dicens: „*Panis enim verus est, qui de celo descendit et dat vitam mundo*“ mox excitati desiderio ad sacramentum hoc dixerunt: „*Domine, semper da nobis panem hunc.*“ Quapropter ob decisionem tui quesiti planiorem pono hanc propositam preambulam ad infrascripta, et videlicet, quod tria predicta efficaciter existencia in animo cristiani supposita fide, que per dileccionem operatur, et recta intencione sufficiunt sibi faciuntque eundem non indignum cottidiana vel alias crebra sumpcione corporis et sanguinis Iesu Cristi spirituali vel sacramentali.

D 118v Mk 90v || Primum igitur horum est diligenter memorari presenciam divine maiestatis in hoc sacramento digneque sentire et pie de corpore et sanguine Iesu B 9r^a Cristi, | secundum quod scriptum est Sapiencie primo: „*Sentite de Domino in* O 371r^b *bonitate et in simplicitate cordis querite illum, quoniam* | *invenitur ab hiis, qui non temptant illum, apparet autem illis, qui fidem habent in illum.*“ – Secundum est in veritate seipsum hominem peccatorem comprobare et super hoc ingemiscere et dignos fructus penitencie perficere, secundum quod a Domino in principio sermonum suorum dicitur Mathei IIII°: „*Penitenciam agite, apropinquabit enim regnum celorum.*“ Et animadvertite, queso, hic diligenter, quod dominus Iesus, quibus regnum celorum in principio penitencie promisit, eisdem penitentibus in fine sue predicacionis panem angelorum graciose prestitit, qui profecto est regnum celorum cuilibet penitenti; nam ipse Cristus est „*panis vivus, qui de celo descendit*“. Cristus vero suis participibus est regnum celorum, secundum quod dictum est: „*Si ego in digito Dei eicio demonia, profecto pervenit in vos regnum Dei.*“ – Tercium est elevacio mentis ad misericordiam Iesu crucifixi et ad eius beneficia tam inenarrabilia tamque inmensa, que cumulavit in hoc sacramento et liberaliter dedit homini P 109v^b D 119r peccatori ad fruendum. Indeque mox || consurgit appetitus et refricatur desiderium ad uniendum cum Cristo per manducacionem huius cibi, sicut scriptum est Iohannis VI°: „*Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo.*“ Et istam excitacionem appetitus ad Dei sacramentum designat vox sacerdotis, qui in missa qualibet ad popullum

389 *in verbis* aquam hanc *des.* **Mk** – **389-390** Dominus *om.* **P** – **392-397** Quapropter...sacramentali *om.* **P** – **398** *in verbis* Primum igitur *inc.* **D,Mk** – **400** *in verbis* Secundum quod *denuo inc.* **B** *(cf. app. ad lin. 192)* – secundum...est *om.* **Mk** – **404** hoc *om.* **P** – **406-412** Et animadvertite...regnum Dei *om.* **D,Mk** – **406** queso, hic : hic, queso **B** : hic *om.* **P** – **408** panem : hunc panem **P** – **410-411** Cristus vero...secundum : Cristus est regnum celorum suis participibus, secundum **P** : Cristus vero est suis participibus regnum celorum, secundum **B** – **413** tam *om.* **B** – **415** consurgit : consurget **D** – refricatur *om.* **D,Mk** – **416** *in verbo* cibi *des.* **Mk** – **419** missa qualibet : qualibet missa **B**

387 Ps. 72,28;
389 Ioh. 4,15;
390 Ioh. 6,33;
392 Ioh. 6,34;
395 *cf.* Gal. 5,6;
400 Sap. 1,1-2;
405 Matth. 4,17;
410 Ioh. 6,51;
411 Luc. 11,20;
417 Ioh. 6,57;

loquitur, dicens „*sursum corda*", et respondetur a plebe „*habemus ad Dominum*". Ita etenim et dominus Iesus desiderium habuit nobisque habendum demonstravit, dicens Luce XXII°: „*Desiderio desideravi hoc Pasca manducare vobiscum.*" Sed et omnis Scriptura, invitans | B $9r^b$ ad hoc sacramentum veniendum, requirit et presupponit istud tale desiderium prehabendum, ut est illa Isaie LV: „*Omnes sicientes venite ad aquas*", et Dominus Iohannis VII: „*Si quis sitit, veniat et bibat*", et loquens de hoc sacramento Iohannis VI° dicit: „*Nemo venit ad me, nisi Pater meus* | O $371v^a$ *traxerit eum*", subaudi per tale desiderium sive sitim.

Et | Mk 90v hec sunt tria, que accedens ad mensam Domini cum timore et amore debet ruminare et dicere „*misericordiam*" (quoad primum) „*et iudicium*" (quoad secundum) „*cantabo tibi, Domine*" (quoad tercium), et sic propter primum „*servire Domino in timore*" et propter secundum „*exultare ei cum tremore*" et propter tercium „*apprehendere disciplinam, ne quando irascatur Dominus*". Et inde est, quod hec tria Apostolus quam diligenter expressit prima ad Corinthios XI° et evidenter proposuit manducanti dicens: „*Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit non diiudicans corpus Domini*" – ecce primum. „*Probet autem seipsum homo*" – ecce secundum. „*Et sic de pane illo edat*" – ecce | P $110r^a$ tercium, quoniam non dicit Apostolus „edat vel non edat", sed dicit simpliciter „*et sic de pane illo edat et de calice bibat.*"

C. III.

Quomodo illa tria predicta sufficiunt ad preparacionem et prodeunt ex fide, spe et caritate.

| D 119r Sufficiencia autem horum trium, que necessario antea in sumente digne sacramentum requiruntur, ita poterit assignari: quia omnis homo fidelis Deo ad corpus et sanguinem Cristi sumendum veniens necesse habet, ut sit memor divine maiestatis, omnipotencie et bonitatis, cuius presencia ibi corporaliter assistit, quoniam in Cristo est omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Et sic erit primum, scilicet contemplacio Dei, et hoc significavit propheta, dicens Ysaie XII: „*Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris*", et sequitur:

421 desiderium habuit : h. desiderium **D** : desiderium *om* **P** – nobisque : nosque **B** – **422** desideravi *charta cum hoc verbo decerpta* **B** – **423** vobiscum. Sed et *charta cum his verbis decerpta* **B** – **423-425** Sed et...Iohannis VII *om* **D** – **424** istud : illud **B** – prehabendum : Cristi habendum **B** – **426** et bibat : et bibat, et Ysaie Omnes sicientes venite ad aquas **D** – **426-434** et loquens...est, quod *om.* **D** – **429** *in verbis* Hec sunt tria *inc.* **Mk** – **431** et sic : ac sic **Mk** – **434** *in verbo* Dominus *des.* **Mk** – hec tria : Et hec tria **D** – **438** *in verbis* ecce tercium *des.* **D** – **441** C. III. : Capitulum 2^m **B** : *om* **P** – **442-443** Quomodo...et caritate : Quomodo illa predicta tria (predicta tria : tria predicta **B**) sufficiunt **P** *in f. $102r^a$*, **B** *in f. $4r^a$* – **444** *in verbo* Sufficiencia *inc.* **D** – antea : ante **D** – **445** sacramentum : hoc sacramentum **D** – quia : quod **B** – homo fidelis : f. homo **D**

420 Missale Romanum, Praefatio missae;
422 Luc. 22,15;
425 Is. 55,1;
425 Ioh. 7,37;
427 Ioh. 6,44;
430-431 Ps. 100,1;
432-434 Ps. 2,11-12;
435 1. Cor. 11,29;
437-440 1. Cor. 11,28;
448 *cf.* Coloss. 2,9;
450 Is. 12,3;

„Mementote, quoniam excelsum est nomen eius", et Dominus Luce XXII°: [B 9va] *„Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc | facite in meam comemoracionem"*, et David: *„Memoriam fecit suorum mirabilium"*.

Item contemplata siccine presenti corporaliter divina gloria et maiestate erit [O 371vb] necesse inde pe catorem consternari et | nosse se indignum et peccatorem in conparacione tante dignacionis et presencie tremendi sacramenti, et proinde ruere in faciem et valde tremere et humiliari. Et ita erit secundum predictorum, scilicet cognicio suiipsius. Et istud necessario sequitur ad primum, [D 119v] sicut scriptum est Malachie III°: *„Quis | stabit ad videndum eum?"* Subaudis, quin timore et tremore conturbetur. Hoc demonstratum est in propheta Ysaia, qui postquam contemplatus est presenciam divine maiestatis, mox tremebundus in semetipso exclamavit, dicens: *„Ve michi, quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum"*, Ysaie VI°. Et Ezechiel visa gloria Domini super faciem suam [P 110rb] cecidit, eiusdem primo. Et Petrus in navi visa multitudine piscium | cecidit ad pedes Iesu stupore et timore tremulus dicens: *„Exi a me, Domine, quia homo peccator sum"*, et ad idem quoque primo Regum VI°, ubi viri Betsamite visa archa Domini perterriti dixerunt: *„Quis poterit stare in conspectu Domini sancti huius? Et ad quem ascendet?"*

Ex hiis duobus in homine, videlicet contemplacione divine bonitatis in hoc sacramento et cognicione proprie miserie et indignitatis, sequitur manifeste tercium, scilicet elevacio cordis miseri ad misericordiam et bonitatem divinam, prestitam in hoc sacramento, sicut scriptum est: *„Abyssus abyssum invocat in voce catharactarum tuarum."*

Supposito libero accessu et facultate veniendi hominem ad hoc sacramentum, per quod et in quo est unica propiciacio condita cuilibet peccatori, quo- [B 9vb] niam, ut infra dicetur, primum oportet quemlibet hominem lumen | accedere, in quo divinam contempletur et cognoscat pietatem, sicut scriptum est *„accedite ad eum et illuminamini"*, et hoc fit per fidem Cristi. Deinde ad cor redire et in lumine infuso arguere propria scelera, quoniam secundum Apostolum Ephesiorum V° *„quecumque arguuntur, a lumine"* arguuntur, et [O 372ra] cognoscere suam in|digenciam et sine Dei spiritu vanitatem, sicut scriptum est

451 et Dominus Luce XXII° *charta cum his verbis decerpta* **B** – **452** meum, quod pro vobis *charta cum his verbis decerpta* **B** – **454-455** erit necesse inde : necesse erit **D** – **455** consternari : eciam consternari **D** : contristari, consternari **B** – **456** dignacionis : dignacionis Dei **P,D** – tremendi : fruendi **B** – proinde : providi **B** – **457** ruere : timore **B** – et valde : et *om.* **B** – **458** necessario : necesse **B** – **460** conturbetur : conturbentur **B** – **460-464** Hoc demonstratum...eiusdem primo *om.* **D** – **464** Et Petrus : Sicut et Petrus **D** – in navi...piscium *om.* **D** – **465** tremulus : tremule **B** – **466** ad idem...viri *om.* **D** – **467** perterriti : et perterriti **D** – **469** Ex hiis : Et ex hiis **P,D** – **472-475** sicut scriptum...hoc sacramentum *om.* **D** – **475** propiciacio *charta cum hoc verbo decerpta* **B** – **475-476** peccatori...lumen *charta cum his verbis decerpta* **B** – **476** ut infra dicetur *om.* **D** – accedere : accendere **B** – **480-481** et cognoscere suam : cognoscere eciam suam **D** – **481** et sine : et *om.* **B**

451 Is. 12,4;
452 Luc. 22,19;
453 Ps. 110,4;
459 Mal. 3,2;
462 Is. 6,5;
463 *cf.* Ezech. 2,1;
465 Luc. 5,8;
467 1. Reg. 6,20;
472 Ps. 41,8;
477 Ps. 33,6;
480 Eph. 5,13;

„vanus est omnis homo, in quo non subest spiritus Dei", ac proinde ardencius ad spiritum domini Iesu anhelare et ad suum bonum iam cognitum incendi in amore, et hoc fit per caritatem. Et demum visa possibilitate ad bonum cognitum veniendi et ipsum assequendi assurgere ad ipsum et mentem elevare summeque desiderare ipsum consequi viis et modis ad hoc homini per Deum ordinatis et concessis, quod fit per spem vivam. In omnibus autem viis et modis | P 110v[a] a Deo homini concessis via compendiosissima veniendi ad Cristum et uniendi cum Cristo est manducare et bibere hoc gloriosum sacramentum.

C. IIII.

Adaptacio primarum trium oracionum in dominica oracione ad predicta tria.

Et nimirum hic ordo istorum trium iam positorum videtur clare esse descriptus in oracione dominica, ubi expressio cuiuslibet horum predictorum secundum ordinem iam designatum preponitur in tribus oracionibus previis, antequam digne postuletur hic panis vivus in quarta oracione, inquiente *„panem nostrum cottidianum"* etc. In primá namque peticione dicitur: *„Pater noster, qui es in celis, sanctificetur nomen tuum"* – ecce primum, scilicet divine bonitatis contemplacio, quod fit per primum donum Spiritus sancti, scilicet per donum sapiencie, per quod summum bonum hominis suaviter cognoscitur et sapide degustatur. Per hoc nempe donum nomen filiacionis adaptatur cuilibet cristiano, quoniam sicut dicitur Iacobi III° *„sapiencia, que* | B 10r[a] *desursum est, primum quidem pudica est, deinde pacifica"* – Glossa: *„id est nos facit pacificos"*, tales autem filii Dei adoptantur, sicut scriptum est Mathei V° *„beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur"*.

Sequitur in secunda peticione: *„Adveniat regnum tuum."* Ubi regnum peccatorum suam tirannidem in se exercere homo cognoscens et per consequens suam miseriam sine Deo et servitutem postulat regnum Dei | O 372r[b] advenire. Et ita secundum predictorum innuitur, videlicet suiipsius cognicio, quod totum fit per donum intellectus, quod est lumen anime racionalis, quod tenebras peccatorum expellens hominem a servitute peccati liberat et ducit ad veritatis eterne cognicionem, sicut scriptum est Iohannis VIII°: *„Si vos in sermone meo manseritis, vere discipuli mei eritis, et vos cognoscetis veritatem et veritas liberabit vos."* | P 110v[b] Et pro tanto dicitur: *„Beati mundo corde, quoniam ipsi*

482 non subest : non *om.* **B** – **483** incendi : intendi **O,P** : intendere **D** – **483-484** in amore : amorem **D** – **486** et modis : ac modis **B** – homini : bonum **B** – **487** et concessis : ac concessis **B** – autem viis : autem hiis **B** – **489** *in verbo* sacramentum *des.* **D** – **490** C. IIII. : Capitulum tercium **B** : *om.* **P** – **491** dominica oracione : oracione dominica **P** *in f. 102r[a]*, **B** *in f. 4r[a]* – **494** descriptus : discriptus **B** – **494-497** expressio...cottidianum etc. *om.* **P** – **495** preponitur : proponitur **B** – **497** namque *om.* **P** – **502** adaptatur : adoptatur **P,B** – sapiencia, que *charta cum his verbis decerpta* **B** – **503-504** id est *om.* **B** – **504** filii Dei adoptantur : sibi sapienciam Dei adoptant **B** – **506** Ubi : Ibi **B** – **508** postulat : postulet **B**

482 *cf.* Sap. 13,1;
497 Luc. 11,3; *cf.* Matth. 6,11;
497 Matth. 6,9;
502 Iac. 3,17;
503 *cf.* Nicolai de Lira Postillam ad Iac. 3,17;
505 Matth. 5,9;
506 Matth. 6,10; Luc. 11,2;
512 Ioh. 8,31-32;
514 Matth. 5,8;

Deum videbunt." Ex visione autem huiusmodi donum hoc ad summum bonum et optimum hominem dileccione incendit et de propinquo perducit ad divinam fruicionem.

Sequitur tercia peticio: „*Fiat voluntas tua*", per quam homo divine voluntati alludit et occurrit, que „*vult omnes homines salvos fieri*" et neminem vult perire. Quamobrem in peticione adiungitur „*sicut in celo et in terra*", supple: est tua voluntas solum ad salvandum et non ad dampnandum, sicut scriptum est „*vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris*" etc. Rogat igitur homo in peticione hac, ut talis Dei voluntas, scilicet salutaris et pacis, in eo compleatur. Ex quo habetur tercium predictorum, scilicet appetitus fidelis Dei sacramenti, quoniam, ut iam dictum est, hoc sacramentum ex beneplacita voluntate Dei institutum est et datum hominibus ad salvandum et non ad iudi-
B 10r[b] candum, sicut scriptum est: „*Sic Deus dilexit mundum,* | *ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam eternam*", quod fit per donum consilii, cuius est officium invenire optima media et que sunt viciniora saluti veniendi hominem ad suum bonum optimum. Enimvero via seu medium Dei misericordiam assequi non est utilior quam misericordiam in proximos operari. Quapropter dicitur: „*Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*" Medium eciam vel via, ut supra dictum est, non est vicinior et melior quam manducare et bibere corpus
O 372v[a] et sanguinem verum Iesu crucifixi. – | Et ita habes tria predicta necessaria et prerequisita in sumente sacramentum.

P 111r[a] Dehinc vero, | quia iam pane et solido cibo opus est tali fideli, non lacte iterum puerorum, qui adhuc, que sibi sunt noxia, cupiunt, et ideo congruentissime sequitur quarta peticio: „*Panem nostrum cottidianum da nobis hodie*", qua peticione principaliter et de directo rogatur pro pane hoc celesti, de quo est sermo, quoniam in Cristo Iesu primo et principaliter ea queruntur et petuntur in nomine Iesu, que sunt ad salutem eternam animarum, sicut scriptum est „*primum querite regnum celorum et iusticiam eius et hec omnia adicientur vobis*". Hic autem panis est primum et principaliter datus homini ad salutem anime et corporis, ut infra probabitur et superius in primo tractatu est monstratum, igitur primum et principaliter fit hec peticio pro pane celesti, prout hoc Matheus significat manifeste dicens VI „*panem nostrum supersubstancialem da nobis hodie*". Ecce quam notanter expressit dicens „supersubstancialem", innuens huius panis ab aliis cibis discrecionem. Hoc autem totum est pro dono fortitudinis, sicud scriptum est „*panis cor hominis confirmet*".

515 donum : doni **B** – **516** dileccione : ad dileccionem **B** – perducit : producit **P** – **523** salutaris : Salvatoris **B** – **524** habetur : habet **B** – **526** voluntate Dei : Dei voluntate **B** – **530** que : quo **B** – **531** seu : sive **B** – **535** Et...necessaria : Et ita tria adest via predicta necessaria **P** – **536** prerequisita : prequesita **B** – **538** iterum : more **B** – **544** datus homini : h. datus **B**

518 Matth. 6,10;
519 1. Tim. 2,4;
519-520 *cf.* 2. Petr. 3,9;
520 Matth. 6,10;
522 *cf.* Ezech. 33,11;
527 Ioh. 3,16;
532 Matth. 5,7;
537 *cf.* Hebr. 5,12;
539 Luc. 11,3; *cf.* Matth. 6,11;
543 Matth. 6,33; *cf.* Luc. 12,31;
547 Matth. 6,11;
550 Ps. 103,15;

Tota nimirum fortitudo animi in iusticia | et confortacio debilium et constan- B 10va cia in virtutibus maiorum et pusillorum in popullo cristiano est et debet esse ab hoc pane cottidiano. Ideo bene ad hoc dicitur: „*Beati, qui esuriunt et siciunt iusticiam, quoniam ipsi saturabuntur.*" Et de isto satis supra, et infra in hoc libro disseretur.

| Sunt insuper et alia tria, que necessario manducacionem crebram sacra- D 120r menti debent in cristiano comitari: primum est cor penitens pro delictis propriis, conpaciencia pro peccatis alienis, que primum et precipue causantur in homine ex suis propriis defectibus et molestiis intrinsecus et extrinsecus | in- P 111rb cumbentibus, prout de domino Iesu dicit Apostolus Ebreorum II°: „*Ex hiis, que passus est, didicit compati et fratribus*", ad Romanos V: „*Scientes, quod tribu|lacio pacienciam operatur, paciencia autem probacionem.*" Sed et O 372vb Dominus frequenter monet Iudeos ad miserendum advenis et miseris per id, quod et ipsi fuerint advene et miseri in terra Egypti. Et pro eo est ordinata peticio quinta, que dicit: „*Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*", quod fit per donum sciencie, quod habet efficere in homine gemitum et dolorem pro sceleribus suis propriis, sicut scriptum est ad Romanos VIII: „*Spiritus est, qui interpellat pro nobis gemitibus inennarabilibus.*" Et pro eo dicitur: „*Beati, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.*" Habet eciam efficere conpassionem pro offensis alienis, sicut scriptum est „*beatus, qui intelligit super egenum et pauperem*".

| Secundum est mititas vel mansuetudo, per quam homo servatur a temp- D 120r tacione, sicut scriptum est Ecclesiastici X: „*Fili, in mansuetudine posside animam tuam*", et Dominus Mathei XI°: „*Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris.*" Et pro eo fit sexta peticio, dicens „*et ne nos inducas in temptacionem*". Sicut namque homo crudelis et superbus ubique inpromptu | habet temptaciones, sicut scriptum est Prover- B 10vb biorum XXII° „*arma et gladii in via superbi, custos autem anime sue longe recedit ab eis*", et Ecclesiastici XXI „*via peccancium complantata lapidibus*", ita eciam e regione mansuetus et humilis de difficili | temptacione conmove- P 111va tur neque ita sepe neque intantum graviter ut superbus, sicut dicitur prima ad Corinthios XIII „*karitas non irritatur*", et prima Petri III° quod „*si boni emulatores fueritis et quis est, qui vobis noceat?*" Hoc autem fit potissime per

554-555 Et de isto...disseretur *om.* **O,B** – **556** *in verbis* Sunt insuper *inc.* **D** – **559** et extrinsecus *om.* **B** – **560-562** prout...probacionem *om.* **D** – **562** Sed et : Unde **D** – **563** ad miserendum : ad miserandum **B** – per id : per illud **D** – **564** ipsi...terra *om.* **B** – *in verbo* Egypti *des.* **D** – **567** gemitum et dolorem pro sceleribus : et gemitum et dolorem a sceleribus **B** – **570** Habet eciam efficere : Et **P** – **572-573** Secundum est...a temptacione *in* **D** *legitur* – **577** inpromptu : in prompto **B**

553 Matth. 5,6;
560 *cf.* Hebr. 2,17-18;
561 Rom. 5,3-4;
563 *cf.* Deut. 10,19; 23,7;
565 Matth. 6,12; *cf.* Luc. 11,4;
568 Rom. 8,26;
569 Matth. 5,5;
571 Ps. 40,2;
573 Eccli. 10,31;
574 Matth. 11,29;
576 Matth. 6,13; Luc. 11,4;
578 Prov. 22,5;
579 Eccli. 21,11;
582 1. Cor. 13,5;
582 1. Petr. 3,13;

donum pietatis, cuius effectus est reddere hominem in omnibus pium, misericordem et mansuetum et per consequens proprie anime in Cristi corpore possessorem et reciproce Cristi Iesu | [O 372/2r[a]] corporis in seipso, sicut scriptum est *„qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo"*. Et idcirco dicitur: *„Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram."*

[D 120r] | Tercium horum est precipuus timor Dei et summa custodia a peccatis ob presenciam domini Iesu, qui manet in nobis et nos in eo per manducacionem huius panis, sicut scriptum est Iohannis VI° *„in me manet et ego in eo"*. Pro quo ordinata est peticio septima, que dicit: *„Sed libera nos a malo"*, subaudi a malo culpe, quoniam timemus, ne offendamus domini Iesu dignitatem et presentem eius gloriam in nobis, prout scriptum est *„verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra"*. Et idcirco bene congruit istud dono timoris, cuius est peccatum expellere preteritum, sicut scriptum est Ecclesiastici 1° *„timor Domini expellit peccatum"*, et reddit hominem vigi|[P 111v[b]]lantem et sui sollicitum circa negocia presencia, sicut scriptum est *„qui timet Deum, nichil negligit"* et *„beatus homo, qui semper est pavidus"*, et circumspectum seu providum | [B 11r[a]] ad futura, sicut scriptum Ecclesiastici 1° *„timenti Deum bene erit in extremis"*, et *„nisi tenueris te in timore Domini instanter, continue ruet domus tua"*. Et facit hominem festine recedere a malo, sicut scriptum est *„sprevisti omnes discedentes a iudiciis tuis, quia iniusta est cogitacio eorum"*, *„confige timore tuo carnes meas, a iudiciis"* etc. Et efficit strennue operari bonum, sicut scriptum est Ecclesiastici XV° *„qui timet Deum, faciet bona, et qui continens est iusticie, apprehendet illam, et obviabit illi quasi mater honorificata et quasi mulier a virginitate suscipiet illum. Cibabit illum pane vite et intellectus et aqua sapiencie salutaris potabit illum; firmabitur in illo et non flectetur"*. Quod totum est datum et servatum hiis, qui sunt pauperes spiritu. Ideo dictum est: | [O 372/2r[b]] *„Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum."*

584-585 misericordem : et misericordem **B** – **586** corporis : corpus **O** – **589-591** Tercium...huius panis *in* **D** *legitur* – **593** a malo culpe : a *om.* **B** – quoniam : quam **B** – **596** peccatum expellere : expellere peccatum **B** – **600** circumspectum seu providum : circumspectus seu providus **B** – **605** strennue : strennuum **P** – **609** est datum : datum est **P,B**

586, 591 Ioh. 6,57;
588 Matth. 5,4;
592 Matth. 6,13;
594 Ps. 84,10;
597 Eccli. 1,27;
599 Eccles. 7,19;
599 Prov. 28,14;
601 Eccli. 1,13;
601 *cf.* Eccli. 27,4;
603 Ps. 118,118;
604 Ps. 118,120;
605 Eccli. 15,1-3;
610 Matth. 5,3;

Distinccio II.

Incipit II[a] distinccio tractatus de manducantibus non indigne sacramentum.

C. 1.

Quis est cristianus, qui non indigne diiudicat corpus et sanguinem Iesu Cristi in sacramento.

|| Et ex hiis omnibus sic positis colligo inferoque has X proposiciones. – B 11v[a] D 120r Prima conclusio: omnis fidelis non indigne diiudicat corpus et sanguinem Iesu Cristi, qui toto corde et sine ficcione, | genuflexione aut aliter et adora- B 11v[b] cione latrie adorat Cristum Iesum in ewkaristia. Hec proposicio patere poterit exinde primo, quia omnis talis omnem ibi esse plenitudinem divinitatis corporaliter confitetur.

|| Alia proposicio similiter preambula ad predicta erit ista: omnis talis P 111/2r B 11r[a] cristianus non est indignus cottidie vel sepe corpus Domini spiritualiter vel sacramentaliter bibere et manducare, qui relicta vita huius mundi (puta carnali, que penes sanccionem Iohannis in canonica prima sequitur *„concupiscenciam oculorum et concupiscenciam carnis et superbiam vite"* vel alias voluptatem, divicias et gloriam seculi) offert seipsum et satagit vivendum Iesu Cristo, scilicet iuxta determinacionem Apostoli *„sobrie, iuste et pie in hoc seculo"* et alias *„digne vocacione, qua vocatus est, ambulando"*. Potest hec proposicio sic posita probari primo per figuram Veteris Instrumenti, quia hiis, qui educti de Egypto per mare Rubrum et per manum Dei validam ad terram promissionis festinant per desertum, datum est manna, et non solum indultum populo, sed eciam | mandatum, ut cottidie ipsum colligerent et manduca- B 11r[b] rent, quemadmodum de hoc lacius restat pertractandum. Sed cristianus supra in proposicione descriptus est huiusmodi, igitur etc. Item potest idem probari per prophetam Ysaiam XXX, ubi dicitur: *„Populus habitabit in Ierusalem,*

612 Distinccio II. *om* **P** *in f.* $102r^{a}$, **B** *in textu, in f.* $4r^{a}$ – **613-614** Incipit...sacramentum **B** *in f.* $4r^{a}$: Incipit secunda distinccio huius tractatus. Capitulum primum **B** *in textu* – **615** C. 1. *om.* **P** – **616** est cristianus, qui : cristianus **P** *in f.* $102r^{a}$, **B** *in f.* $4r^{a}$ – **618** Et ex hiis : Conclusio prima. Capitulum primum. Et ex hiis **B** : *in his verbis inc.* **D** – omnibus...proposiciones : premissis pono has proposiciones **P,D** – positis : p. et declaratis **B** – inferoque : et pono **B** – **619** non indigne : homo non indigne **P** : *om.* **D** – **620-621** et adoracione : et *om.* **P,D** – **621** adorat : adorant **P** – Cristum Iesum in ewkaristia : eukaristiam **P,B,D** – **621-622** Hec...primo *om.* **D** – patere poterit exinde : exinde patere poterit **P,B** – **622** primo *om.* **P** – omnem ibi : ibi omnem **P,B,D** – **623** confitetur : considerat **D**; *in hoc verbo des.* **D** – **627** penes : circa **B** – **628-629** voluptatem, divicias : volumptaciones, divicias **P** : divicias, voluptaciones **B** – **629** et gloriam *om.* **P** – seculi : huius seculi **P** – **629-630** vivendum Iesu Cristo : Iesu Cristo vivendum **P,B** – **630** iuxta : iustam **P** – **632** sic posita : posita sic **P** – Instrumenti : Testamenti **B** – **636** quemadmodum...pertractandum *om.* **O** – de hoc : de hoc infra **B** – supra *om.* **O** – **637** descriptus : discriptus in veritate **B** – probari : probare **P**

622 *cf.* Coloss. 2,9;
627 1. Ioh. 2,16;
630 Tit. 2,12;
631 *cf.* Eph. 4,1;
634 *cf.* Ex. 16;
638 Is. 30,19;

plorans nequaquam plorabis; miserans miserebitur tui Dominus ad vocem clamoris tui, statim ut audierit, respondebit tibi." Sequitur ad propositum: „*Et dabit tibi Dominus panem artum et aquam brevem*", ubi nequaquam potest conveniencius intelligi aliud per panem artum et per aquam brevem quam O 372/2v[a] corpus et sanguis Iesu Cristi, | ubi Verbum Dei caro factum est abreviatum super terram.

Quid autem panis artus et aqua brevis magis proprie potest intelligi, quam cottidiana manducacio ipsius Verbi caro facti in sacramento, de quo scriptum est „*panem nostrum cottidianum da nobis hodie*"? Per quam manducacionem manet Cristus in cristiano et cristianus in Cristo, sicut scriptum est „*qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo*". Et ideo ad evidenciam huius intellectus inmediate sequitur in textu Ysaie supradicto: „*Et non faciet a te avolare ultra doctorem tuum. Et erunt oculi tui videntes preceptorem tuum et aures tue audient verbum post tergum monentis. Hec via, ambulate in ea.*" Sed cristianus omnis superius expressus est de popullo, qui in Ierusalem habitat, quoniam talis est de ecclesia Cristi merito simul et numero, igitur etc.

Item iste panis vivus est pauperum, de quibus Dominus „*beati pauperes spiritu*", quia Luce XIIII dicitur „*exi cito in plateas et vicos civitatis et pauperes ac claudos introduc*". Huc Psalmista quoque ad idem dicit: „*Edent pauperes et saturabuntur*", et iterum „*parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.*" Sed B 11v[a] cristianus | iam descriptus quilibet est pauper spiritu, pauperum vero est condicio cottidie panem mereri, colligere vel mendicare et ita ipsum manducare, ideoque cristianis indictum est a Domino cottidie petendum in forma pauperum ac dicendum „*panem nostrum cottidianum da nobis hodie*"; divitum autem est pane in annos plurimos habundare secundum illud Luce XII° P 111/2v „*anima mea, habes* | *multa bona reposita in annos plurimos; requiesce,* D 121r *comede et bibe et epulare*". | Item „*caro Cristi vere est cibus et sanguis eius vere est potus*", sed condicio cibi et potus ac eius proprietas est, ut pluries et minime cottidie comedatur et bibatur ab hiis, quibus sunt preparata, igitur etc.

Item status et condicio hominis requirit, ut pro augenda et continuanda sua vita sepissime et adminus cottidie summat cibum et potum sibi et pro se preparatum, sed corpus et sanguis Iesu Cristi sunt hominibus in sacramento altaris O 372/2v[b] preparata, sicut scriptum est „*parasti cibum illorum,* | *quoniam ita est preparacio eius*", et Luce ubi supra dicitur „*iam parata sunt omnia*". Igitur

641-642 ubi...aliud : ubi non videtur aliud posse convencius inteligi **P,B** – **642** et per aquam brevem *om.* **B** : per *om.* **P** – **643** Verbum : Verbi **O** – **656** pauperum : panis pauperum **B** – **660** descriptus : discriptus **B** – **661** mendicare et ita ipsum *om.* **B** – **662-663** ideoque...hodie *om.* **O** – **662** indictum est : indicium **B** – **666** *in verbo* Item *inc.* **D** – **669** status : status presens **P,B,D** – requirit : requirat **B** – **673** et Luce...omnia *om.* **D**

640 Is. 30,20;
647 Luc. 11,3; *cf.* Matth. 6,11;
648 Ioh. 6,57;
651 Is. 30,20-21;
654 *cf.* Is. 30,19;
656 Matth. 5,3;
657 Luc. 14,21;
658 Ps. 21,27;
659 Ps. 67,11;
663 Luc. 11,3; *cf.* Matth. 6,11;
665 Luc. 12,19;
666 Ioh. 6,56;
672 Ps. 64,10;
673 Luc. 14,17;

status et condicio hominis cristiani in hac vita requirit, ut sepe vel cottidie comedat et bibat corpus et sanguinem Iesu Cristi, et quod ipsum sic comedat, prout sibi in hac vita est preparatum; sed hoc est in sacramento altaris, igitur etc. Et hoc est, quod innuit Dominus, dicens Iohannis VI: *„Panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita."*

Item ad probacionem huius proposicionis assumpte faciunt multe auctoritates et raciones, infra per totum collecte et inserte. P 111v^b

|| 2°, | quia veritatem humane nature et divine unam veritatem, id est B 11v^b Cristum Iesum, recognoscit, 3°, quia inibi Iesum Cristum, Deum verum et ho- D 120r minem, eundem numero, qui in cruce | pependit et sedet ad Patris dexteram, P 113r^a firmiter credit et simpliciter confitetur, quamvis forte implicite et in confuso. Et est hic notandum, quod proposicionis istius et sequencium nolui ponere raciones integras ad probandum, sed tangere solum media racionum, faciens hoc ipsum propter brevitatem et planiorem intellectum rudium, et eciam, quia proposiciones iste non egent multa probacione, eoquod sunt note satis cuilibet cristiano, et quia hunc tractatum solum ad simplices conscripsi, prout eciam in Prohemio est expressum.

C. II.

Quis est, qui digne se probat etc. etc.

| Secunda proposicio: quod omnis fidelis digne seipsum probat et discer- D 120r nit, qui sua peccata omnia corde et ore non sine dolore confitetur et Cristum Iesum diligit pro suis peccatis ymolatum et crucifixum, et in eo solo gloriatur cum proposito | firmo amplius cessandi a peccatis. D 120v

Hec erit per ista media proposicio manifesta: primo, quia hoc est seipsum probare, videlicet peccatorem se cognoscere, et veraciter ex bono proposito confiteri, vel dolere et habere propositum confitendi. Non enim quis | potest O 373r^a se probare non esse peccatorem et sic dignum esse sacramento, quoniam *„si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus et veritas in nobis non est"*, prima Iohannis primo. 2°, quia homo talis | iam credit et dili- B 12r^a git Dominum et ponit suam salutem et remissionem peccatorum in Cristo Iesu.

674 in hac vita *om.* **B** – **675** ipsum sic : sic ipsum **B** – **676** est in : est *om.* **O** – **676-677** *in verbo* igitur *des.* **D** – **677** innuit Dominus : Dominus innuit **B** – **681** 2° *om.* **P** – *in verbis* Quia veritatem *inc.* **D** – veritatem...veritatem : unitatem...unitatem **B** – divine : divinam **D** – **682** Cristum Iesum : Cristum vocat Iesum **B** – 3° *om.* **P,D** – inibi : ibi **B** – Deum verum : v. Deum **B** – **683** numero : in numero **D** – **684** in confuso : inconfuse **P,B,D**; *in hoc verbo des.* **D** – **685-690** Et est hic...expressum *m. sup. sine signo omissionis* **P** – **685** notandum : advertendum **P** – proposicionis istius : i. proposicionis **P** – et sequencium : sicud nec sequencium **P** : *om.* **B** – nolui : volui **B** – **686** integras : multas vel longas **P** – tangere solum : s. tangere breviter **P** – **686-687** faciens...rudium : faciens hominum propter brevitatem et propter intellectum faciliorem simplicium **P** – **688-689** cuilibet cristiano : intuentibus **P** – **689-690** hunc...expressum : hunc librum conscripsi solum ad simplices Cristi et devotos ad deificum sacramentum **P** – **691** C. II. : Conclusio 2^a. Capitulum 2^m **B** *in textu* : *om.* **P** – **693** *in verbis* Secunda proposicio *inc.* **D** – quod *om.* **D** – **696** *in verbis* a peccatis *des.* **D** – **697** primo : et **P** – **699** confitendi : confidendi **P** – **699-700** potest se : seipsum potest **B** – **700** sacramento : sacramentum **P** – **702** 2° *om.* **P**

677 Ioh. 6,52; **700** 1. Ioh. 1,8;

C. III.

Quis est, qui digne appetit manducare divinum sacramentum.

D 120v | Tercia proposicio: quod omnis talis cristianus digne desiderat Cristum Iesum et per consequens manducare sacramentaliter vel spiritualiter corpus et sanguinem Iesu Cristi, qui sperans suam salutem in eodem consequi sincero animo properat ad ecclesiam, ad oracionem, ad verbum predicacionis Cristi et ad missam sive ad alia quecunque digna opera religionis cristiane.

Hec proposicio est de se manifesta, primo, quia iam talis querit, petit et pulsat, 2° ideo, quia esurit et sitit iusticia, que ex Deo est, saciari, 3°, quia est non auditor verbi tantum, sed factor operis, Iacobi 1°, IIII°, quia talis credit, diligit et sperat.

C. IIII.

Quis est, qui similia offert corpori Cristi, quod eidem apponitur ad manducandum.

D 120v P 113r^{b} | Quarta proposicio: quod omnis talis, id est qui in veritate adorat | corpus Cristi et probat se iniqum esse, de quo dolet cum proposito emendandi decetero efficaciter volens servire Iesu Cristo, ille iam seipsum mactat et digne offert Deo *„hostiam viventem, sanctam, Deo placentem"*.

Ista eciam proposicio hiis mediis poterit investigari: primo, quia talis sacrificium Deo spiritum contribulatum, cor contritum et humiliatum iam obtulit, 2°, quia iam abnegavit seipsum propter Cristum tulitque crucem suam et sequitur eum, 3°, quia iam captivavit suum intellectum in obsequium Cristi, 4°, quia iam mortificavit omnes sensus carnis quoad eorum iudicium, 5°, quia
O 373r^{b} iam contra iudicium huius | mundi et iudicium principis huius mundi et iudi-
B 12r^{b} cium tocius rote sue adorat fideliter in sacramento sub speciebus | panis et vini verum corpus et sanguinem Iesu Cristi, sexto, quia iam talis homo in omnibus primum requirit regnum celorum et iusticiam eius, et quidquid facit in verbo vel opere, satagit ad gloriam Dei facere et in nomine domini nostri Iesu Cristi.

704 C. III. *om.* **P** – **706** *in verbo* Tercia *inc.* **D** – quod *om.* **D** – **709** properat : legittime gracie suffulto properat **O** – ad oracionem : ad oraciones **D** – **709-710** et ad missam : vel ad missam **P,B,D** – **710** *in verbo* cristiane *des.* **D** – **711** primo *om.* **P** – iam talis : t. iam **B** – **712** 2° *om.* **P** – iusticia...saciari : iusticiam, que est ex Deo, et saciari iusticia **B** – 3° *om.* **P** – **712-713** est non : non est **B** – **713** IIII° *om.* **P,B** – **715** C. IIII. *om.* **P** – **717** apponitur : opponitur **B** *in f. 4r^{a}* – **718** *in verbo* Quarta *inc.* **D** – proposicio : p. item **P** – proposicio quod *om.* **D** – **719** de quo : et **P,B,D** – **719-720** cum proposito...ille iam *om.* **P,B,D** – **722** Ista...talis : Sicut scriptum est **D** – primo, quia talis *om.* **P** – quia talis : sic **B** – **723** spiritum contribulatum : spiritus contribulatus etc. **D**; *in his verbis des.* **D** – iam *om.* **P** – **724** 2° *om.* **P** – tulitque : tulit **P** – **725** 3° *om.* **P** – **726** 4° *om.* **P** – 5° *om.* **P** – **728** rote sue *em.* : rote sue vite **O** *(cf. Ezech. 1,21)* : vite sue **P,B** – **729-732** sexto...Cristi *om.* **P,B**

711 *cf.* Matth. 7,7-8; Luc. 11,9-10;
712 *cf.* Matth. 5,6;
713 *cf.* Iac. 1,22-23;
713 *cf.* 1. Cor. 13,13;
721 Rom. 12,1;
722-723 *cf.* Ps. 50,19;
724 *cf.* Matth. 16,24; Luc. 9,23;
725 *cf.* 2. Cor. 10,5;
730 *cf.* Matth. 6,33; Luc. 12,31;

C. V.

Quis est, qui spiritualiter manducat corpus Cristi.

| Quinta proposicio: quod omnis talis iam digne, id est non indigne, manducat creberrime spiritualiter corpus Cristi, et notanter quocienscumque est in missa. D 120v

Talis declaratur proposicio per hec verba: primo, quia habet fidem in Cristum, que per dilleccionem operatur, et hoc est corpus Cristi manducare secundum Augustinum inquientem super Iohannem: *„Ut quid paras dentem? Crede et manducasti"*, 2°, quia talis iam manducat rem sacramenti, id est graciam degustat salutarem, 3°, quia iam in Cristo manet et Cristus in eo, et hoc est corpus Cristi et sanguinem secundum Augustinum realiter manducare.

C. VI.

Quis est, qui non est indignus corpus Iesu crucifixi sacramentaliter manducare.

| Sexta proposicio: quod omnis talis cristianus iam dignus est, id est non indignus est, corpus Cristi eciam sacramentaliter creberrime manducare. D 120v

Probatum | est ex premissis, quod apparere potest, si ea, que iam dicta sunt, resumantur. Primo scilicet, quia iam digne iudicavit corpus Cristi, 2°, quia digne probat et iudicat seipsum, 3°, quia iam digne seipsum pro Deo occidit et Deo sensus suos ymmolavit et talia reddidit, qualia sibi in mensa magna apponuntur, 4°, quia iam veraciter manducat corpus Cristi, scilicet in re et spiritualiter. P 113v[a]

C. VII.

Quod homo honorat magis corpus Cristi, si ipsum sepe manducat sacramentaliter, quam ipsum si obmittat.

| Septima proposicio: quod omnis | talis cristianus, si cetera sunt paria, melius facit et maiorem fidem in Deum et reverenciam ostendit glorioso sacramento, si sepius manducat sacramentum hoc Deo plenum corporaliter sumendo, quam si solum foret sepe | presens in missa et per solam fidem manducaret. D 120v O 373v[a] B 12v[a]

733 C. V. *om.* **P** – **734** spiritualiter manducat : m. spiritualiter **P** *in f. 102r[a]* – **735** *in verbo* Quinta *inc.* **D** – proposicio quod *om.* **D** – id est non indigne *om* **B,D** – **736** creberrime : et creberrime **P,D** – **738** Talis *om.* **P,B** – Talis...primo *om.* **D** – proposicio : hoc **P** – primo *om.* **P** – quia : quia talis **B,D** – habet fidem : f. habet **D** – **739** manducare : spiritualiter manducare **B** – **741** 2° *om.* **P,D** – talis *om.* **P,D** – talis iam : i. talis **B** – **742** *in verbo* salutarem *des.* **D** – 3° *om.* **P** – **744** C. VI. *om.* **P** – **747-748** Sexta...manducare *in* **D** *legitur* – **747** quod *om.* **D** – **747-748** id est non indignus est *om.* **D** – **748** est *om.* **P,B** – **750** Primo *om.* **P** – Primo scilicet : Scilicet primo **B** – **750-751** 2°, quia *om.* **P** – **751** 3° *om.* **P** – **752** ymmolavit : obtulit **B** – **753** apponuntur : opponuntur **B** – 4° *om.* **P** – manducat : manducavit **B** – **755** C. VII. *om.* **P** – **756** Quod homo : Quis **B** *in f. 4r[a]* – honorat magis : m. honorat **P** *in f. 102r[a]*, **B** *in f. 4r[a]* – corpus Cristi : Cristi corpus **P** *in f. 102r[a]* – **757** si ipsum : qui ipsum **B** *in f. 4r[a]* – **758** *in verbo* Septima *inc.* **D** – proposicio quod *om.* **D** – sunt : sint **B** – **759** maiorem : meliorem **D** – **762** manducaret : manducare **B** : *in hoc verbo des.* **D**

738 *cf.* Gal. 5,6;
740 Aurelius Augustinus, In Joannis evangelium tractatus XXV, MPL 35, 1602;
742 *cf.* Ioh. 6,57;
743 *cf.* Aurelii Augustini In Joannis evangelium tractatum XXVI, MPL 35, 1614;
750 *cf.* 1. Cor. 11,29;
751 *cf.* 1. Cor. 11,28;

Hec proposicio talibus viis valet persuaderi: primo, quia talis, qui sepe manducat Cristum spiritualiter per fidem seu rem sacramenti, facit bonum simpliciter et per hoc honorat corpus Cristi, 2°, quia talis, qui manducat corpus Cristi digne sacramentaliter, nichilominus simpliciter bonum facit eciam; similiter honorat corpus Cristi. Sed addere sepius id, quod est per se bonum (quamvis alicui sit quandoque malum non in se, sed per accidens), bono simpliciter, est melius facere et maiorem reverenciam exhibere, quam hoc obmittere. Sed sic est in proposito. Igitur addere manducacionem corporis Cristi sacramentalem spirituali est melius utique facere quam obmittere et magis P 113v[b] ipsum honorare, quia maxima est topica | „tale additum tali facit ipsum magis tale".

C. VIII.

Quis est, qui peccat per obmissionem,
si divinum sacramentum sacramentaliter non manducat.

Quinymmo ex predictis videtur, quod talis cristianus in missa existens et sine causa obmittens comunionem sacramenti delinquit, id est admittit peccatum omissionis, nam obmittit magnum bonum sine causa. Quod probatur primo ex eo, quia in crebra corporis Cristi sacramentaliter sumpcione semper additur super spiritualem per solam fidem manducacionem ante sumpcionem D 120v et post | maior ac intensior conatus et preparacio cordis contriti et humiliati, 2° diligencior custodia sui a peccatis, 3° maior probacio sui et crebrior discussio atque arcior in conversacione disciplina. Et hec omnia veniunt ex respectu presencie divine maiestatis, que ibi adest corporaliter et in plenitudine, et hec B 12v[b] O 373v[b] | for|titer renovatur et refricatur ac continuatur Dei memoria in cristiano, ut vita et robur hominis per cibi et potus comescionem et sonus campane per ictuum iteracionem, in frequentacione comescionis corporis Iesu Cristi sanguinisque preciosi. Memoria autem Dei presencie naturam habet potenter movere ad predicta bona et per consequens sanctificare et castificare animas, cuius gracia hoc memoriale Iesu, scilicet istud sacramentum, dictum est proprie memoria sanctificacionis. Unde Psalmista: *„Letamini, iusti, in Domino et confitemini memorie sanctificacionis eius."* Et Zacharie IX°: *„Quid bonum eius et quid pulcrum eius, nisi frumentum electorum et triticum germinans* P 114r[a] *virgines?"* De timore autem scriptum est per | prophetam Ieremie X: *„O rex*

763 valet : potest **B** – primo *om.* **P** – **763-764** sepe manducat : m. sepe **P** – **765** et per...2° *om.* **P** – **765-766** corpus Cristi : Cristum **P** – **766-767** eciam; similiter...Cristi *om.* **P** – **767** sepius id : s. illud **B** – per se bonum : per se bonum alicui per se bono **B** – **768** sit : fit **B** – bono *om.* **B** – **769** et maiorem reverenciam exhibere *om.* **P** – **771-772** quam obmittere et magis ipsum honorare : et magis ipsum honorare quam obmittere **B** – et magis ipsum honorare *om.* **P** – **774** C. VIII. *om.* **P** – **776** manducat : m. Correlarium ex predictis **O** – **779-780** Quod probatur primo ex eo *om.* **P** – **780** sacramentaliter : sacramentali **B** – **782** maior ac intensior : m., intensior **P** : m. et intencior **B** : Ex sacramentali enim manducacione fit maior intensio **D**; *in his verbis inc.* **D** – **783** 2° *om.* **P,D** – 3° *om.* **P,D** – **784** disciplina : et disciplina **B** – **785-795** et hec...virgines *om.* **D** – **786** Dei memoria : eius memoria **P** – in cristiano *om.* **P**

782 *cf.* Ps. 50,19;
792 Ps. 96,12;
793 Zach. 9,17;
795 Ier. 10,7;

gencium, quis non timebit te?" Et Ptolomeus in Prohemio Alma|gesti: „*Non enim presencia Dei a quoquam cogitari potest sine magna reverencia ad Deum et timore.*" Et ideo de hoc sacramento superius ad litteram proprie dictum est „*hoc facite in meam comemoracionem*". D 121r

Eciam ex frequenti huius sacramenti ante sumpcione et post maior conatus ad virtutes, crebrior renovacio mortis Cristi, prout dictum est „in mei memoriam facietis", et alia bona infinita, que superius lacius exprimuntur, et hec veniunt ex eo, quod hoc sacramentum est omne bonum, vel in quo omne bonum proprie datum homini et ostensum, secundum quod promissum est Moysy Exodi XXXIII° petenti et dicenti Domino „*ostende michi gloriam tuam, respondit Dominus: Ego ostendam tibi omne bonum et vocabo in nomine Domini | coram te, et miserebor cui voluero et clemens ero in quem michi placuerit*". B 13r[a]

Et inde hoc sacramentum pre aliis sacramentis „eukaristia" nomen sortitur, idem quod „bona gracia", quod nomen habet a continencia et ab effectu, quia plenum est gracia et veritate, „*et de plenitudine eius nos omnes accepimus graciam pro gracia*". Efficacissimum etenim est ad dandum homini | virtutum incrementa. O 374r[a]

C. IX.

Quod sepe confiteri peccata et manducare corpus Cristi est saluberrimum exercicium cristiano.

Item ad idem propositum sic potest argui: illud, quod datum est fidelibus ad humiliacionem, erudicionem et exercitacionem in salutari Dei, est bonum cuilibet fideli multiplicare et frequentare. Sed frequenter conmunicans Cristi corpori et sanguini multiplicat | humiliacionem, erudicionem et exercicium. P 114r[b] Igitur frequentare huius sacramenti conmunionem est bonum cuilibet fideli cristiano. Maior est nota de se inspicienti; et ad hoc est Aristotelis primo Ethicorum: „*Bonum quanto comunius, tanto divinius.*" Eciam minor patet per | Magistrum Sentenciarum, qui dicit in 4°: „*Triplici ex causa sacramenta instituta sunt, propter humiliacionem, erudicionem, exercitacionem. Propter* Mk 90v

796 Ptolomeus : Photolomeus **P** – **797-798** ad Deum *om.* **D** – **798-799** Et ideo...comemoracionem *om.* **D** – **800** ante sumpcione *em.* : sumpcione ante **D** : ante sumpcionem **O,P,B** – maior : provenit maior **D** – **801** mortis Cristi, prout : Cristi mortis, ut **B** – **802** bona infinita : i. bona **D** – que...et hec *om.* **D** – **803** in quo : in quo est **D** – **809** eukaristia : eukaristie **B** – **810** idem quod : id est **P,B,D** – **812** homini : omnium **B** – **813** incrementa : incrementa ad idem propositum **O** *(cf. lin. 817 et app.)* : *in hoc verbo des.* **D** – **814** C. IX. *om.* **P** – **817** ad idem propositum *om.* **O** *(cf. app. ad lin. 813)* – sic potest argui : p. a. sic **B** – **818** exercitacionem : exercicium **B** – **820** corpori : corpore **P** – et exercicium : ad exercicium **P** – **823** Eciam minor : Et minor **P,B** – **824** Magistrum : In capitulo IX prime distinccionis. Adducit Magistrum **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – ex causa : de causa **B** – **825** erudicionem, exercitacionem : erudicionem et exercitacionem **B** : exercitacionem, erudicionem **Mk**

796 *in Ptolemaei operibus non invento; cf.* Matthiae de Janov Regulas, Kybal I, 150;
799 Luc. 22,19; 1. Cor. 11,24;
805 Ex. 33,18-19;
811 Ioh. 1,16;
823 *cf.* scholia ad Aristotelis Ethicam Nicomachiam, ed. Basileae 1582, 6, 50; *cf. etiam* Aristotelem Latine, Ethica Nicomachea I,1, 1094b;
824 Petrus Lombardus, Sententiarum l. IV., MPL 192, 839-840;

humiliacionem quidem, ut dum homo insensibilibus rebus, que natura inferiora sunt, ex precepto | [Mk 91r] *Creatoris se reverendo subicit, ex hac humilitate et obediencia Deo magis placeat et aput eum mereatur, cuius imperio salutem querit in inferioribus se, etsi non ab illis, sed per illa a Deo. Propter erudicionem quidem instituta sunt, ut per id, quod foris in specie visibili cernitur, ad invisibilem virtutem, que intus est, agnoscendam mens erudiatur; homo enim, qui ante peccatum sine medio Deum videbat, pro peccato* | [B 13rb] *adeo hebuit, ut nequeat divina capere, nisi humanis exercitatus. Propter exercitacionem similiter instituta sunt, quia cum homo ociosus esse non possit, proponitur ei utilis et salutaris exercitacio in sacramentis, qua vanam et noxiam declinet occupacionem. Non enim facile capitur* | [P 114va] *a temptatore, qui bono vacat exercicio. Unde Ieronimus: Semper aliquid operis facito, ut te occupatum dyabolus inveniat."*

Nullum autem est | [O 374rb] sacramentum inter septem, in quo hec tria reluceant et causentur, sicud in hoc venerabili eucharistie sacramento et consequenter in sacramento penitencie, videlicet confessionis, cum nullum sacramentum sit ita iterabile, ymmo frequentabile, prout ista duo nunc expressa, que valde se mutuo comitantur in vulgo cristiano. Prius namque semper in confessione penitencie homo exercetur vel debet exerceri, quam Cristi corpori et sanguini propinquetur, secundum quod dicit Apostolus *„probet autem seipsum homo"*, subaudi per confessionem, *„et sic de pane illo edat et de calice bibat"*. Et Augustinus De ecclesiasticis dogmatibus: *„Quamvis peccato quis mordeatur, peccandi tamen non habeat decetero voluntatem et comunicaturus satisfaciat lacrimis et contricionibus et confidens de Domini miseracione, qui confessione peccati pie peccata donare consuevit, accedat ad eucharistiam intrepidus et securus. Et hoc de illo dico, quem capitalia peccata et mortalia non gravant; nam quem mortalia peccata vel crimina post baptismum* | [P 114vb] *gravant, hortor prius publica penitencia satisfacere, et ita sacerdotis iudicio reconciliatum conmunioni sociari, si vult non ad iudicium nec ad condempnacionem sui eucharistiam percipere, licet eciam* | [B 13va] *secreta satisfaccione solvi mortalia crimina non negamus."*

Et secundum quod dictum est supra in sexta conclusione, sumpcio eucharistie divine est quedam scola et palestra humiliacionis, erudicionis et exercicii, posita cuilibet cristiano, ut ibi quilibet probet et exerceat suam fidem, spem et caritatem et videat, si iam abnegavit seipsum et si mactavit suos sensus et si captivavit suum intellectum in obsequium Cristi et si timeat et diligat

826-827 inferiora : infra ipsa **O,P,Mk** – **827** reverendo : reverende **B** : reverenter **Mk** – ex hac : ut ex hac **Mk** – **829** ab illis : ab aliis **B** : ab hiis **Mk** – **830** visibili : visibiliter **P,B** – **831** agnoscendam : agnoscendum **B** – **833** hebuit : debuit removeri **B** – **835** qua : que **B** : quam **Mk** – **836** temptatore : temptacione **Mk** – **837** ut : ne **O** – **838** *in verbo* inveniat *des.* **Mk** – **839** reluceant : reniteant **P** – **839-840** et causentur, sicud : vel c., sed **B** – **840** eucharistie *om.* **P** – **843** comitantur : concomitantur **B** – **844** homo *om.* **P** – **845** propinquetur : propinquatur **B** – **848** non habeat decetero : decetero non habeat **P,B** – **853-854** iudicio reconciliatum : iudicis reconciliant **B** – **854** conmunioni sociari : comunicacione saciari **O** – **858** quedam scola : que scola **P** – scola *om.* **B** – **860** si iam : iam *om.* **B** – seipsum : semetipsum **P**

845-846 1. Cor. 11,28; **847** Pseudo-Augustinus, De ecclesiasticis dogmatibus, MPL 42, 1217-1218;

dominum Deum suum et abnegarit nichilominus omne iudicium carnis propter fidem.

Nullibi etenim, ut videtur, alibi inter Dei sacramenta quoad hoc prefata potest homo probare seipsum, prout in hoc | mirabilissimo Dei sacramento ita, O 374v[a] ut possit dici congrue quidam agon et palestra omnium virtutum cuilibet cristiano. Ideo de hoc sacramento dictum est in Psalmo: *„Memoriam fecit suorum mirabilium miserator et misericors Dominus, escam dedit timentibus se."* Et Exodi XVI°: *„Ecce ego pluam vobis panes de celo. Egrediatur populus et colligat, que sufficiunt per singulos dies, ut temptem eum, si ambulet in lege mea an non."* Notet hic, obsecro, quilibet hoc verbum, ubi dicitur „ut temptem eum" etc., et notet misterium istius mirabilis sacramenti, quam proprie et | adequate hoc verbum antiquitus notatum respicit corpus et sangui- P 115r[a] nem Iesu Cristi, de quo dictum est *„probet autem se homo et sic de pane illo edat et de calice bibat"*.

C. X.

Quod omnibus, eciam plebeis, licet et expedit sepe conmunicare.

| Post hec pono hanc octavam proposicionem: quod omnis talis cristianus, D 121r scilicet sobrie et iuste et pie vivens in hoc seculo seu alias vocacione sua, qua vocatus est, digne Deo ambulando, hoc est ordinate vivendo, prout requirit suus status, | cuiuscunque homo ille status, condicionis vel ordinis B 13v[b] existat, utriusque sexus, | sive coniugatus, sive vidua, sive virgo vel alias, D 121v penitens utcumque de peccatis, potest et licitum est sibi cottidie manducare sacramentaliter et bibere corpus et sanguinem Iesu Cristi, quamvis fortasse non cuilibet tali expediat ad suum statum.

Patet hec proposicio ex omnibus prelibatis, videlicet doctoribus, auctoritatibus, canonis, positis in tractatibus precedentibus, proposicionibusque et racionibus earum inmediate positis et ordinatis. Et alias pro probacione prime partis huius proposicionis sufficit, quod hoc sacramentum panis cottidianus datus est hominibus, prout in oracione dominica manifeste de eo est expressum, quando dicitur *„panem nostrum cottidianum da nobis hodie"*. Et ut clarius intelligatur non solum panis corporis, sed hic panis celestis, ideo per alium ewangelistam | Matheum dicitur VI *„panem nostrum supersubstancialem da* O 374v[b]

862 nichilominus : michi Dominus nichilominus **P** – **864** quoad hoc : que ad hec **B** – **871** obsecro, quilibet hoc verbum : obsecro, hoc quilibet verbum **P** : quilibet, obsecro, hoc **B** – **872** notet : nota **B** – istius *om.* **B** – **876** C. X. *om.* **P** – **877** sepe conmunicare : sepe frequentare sumpcionem sacramenti **P** *in f. 102r[a]*, **B** *in f. 4r[a]* – **878** *in verbis* Post hec *inc.* **D** – hanc *om.* **B** – proposicionem : conclusionem **P,D** – omnis *om.* **D** – **879** scilicet : et **P,D** – alias : alia **B** – sua *om.* **B** – **882** coniugatus : coniugatus sit **P,B,D** – **884** *in verbo* Cristi *des.* **D** – **886** proposicio : conclusio **P** – **887** canonis : de canonis **P** – canonis...precedentibus *om.* **B** – **887-888** in tractatibus...et racionibus : in primo tractatu et conclusionibus et racionibus **P** – **887** proposicionibusque : et proposicionibus **B** – **889** proposicionis : conclusionis **P** – panis : p. hominis **P** – **890** datus est hominibus : h. datus est **P,B** – **891** hodie : h., prout iam superius est notatum **B**

867 Ps. 110,4-5;
869 Ex. 16,4;
874 1. Cor. 11,28;
879 *cf.* Tit. 2,12;
879 *cf.* Eph. 4,1;
891 Luc. 11,3;
893 Matth. 6,11;

D 121v *nobis hodie"*, prout iam superius est notatum. | Panis cottidianus, dico, datus
P 115r[b] est non tantum presbiteris nec tantum plebeis nec solum iustis et | sanis, sed
passim omnibus fidelibus cristianis, sicut et alia ecclesie sacramenta conmuniter omnibus poscentibus, iustis et peccatoribus, sunt tributa, nec hoc venerabile sacramentum habet quidpiam ab aliis sacramentis exempcionem, puta ut aliquos acceptet magis alios tamquam abiectos excludendo, quinymo ad nullum aliud ecclesie sacramentum homines compelluntur, prout ad hoc sacramentum venerabile surdi, ceci, claudi, debiles et infirmi compelli per ewangelium demandantur. Huius mandati execucio hodie ab ecclesia Dei celebratur, dum videamus plebeios per precepta compelli ad participium
B 14r[a] | huius sacramenti saltem semel in anno accedendum.

C. XI.

Quod omnibus plebeis cottidie licet sumere sacramentum corporis divini.

Et hoc dictum sit, quod omnibus passim cristianis licet manducare corpus Cristi. Sed pro eo, quod dicitur „cottidie", hoc liquide apparet fideliter iudicanti, tum quia, ut paulo ante dictum est, *„panis cottidianus"* hominum est a Veritate ponderose appellatus, tum quia mox in oracione pro hoc pane notabilissime subiungitur *„da nobis hodie"*, tum quia valde expresse hec cottidiana sacramenti manducacio in Veteri Testamento per scripturas et per figuras est presignata, prout patere poterit primum tractatum huius operis bene inspicienti. Singulariter tamen hoc in manna relucet evidenter, ubi toti vulgo Iudaico, cuiuslibet status fuerit et condicionis, est a Domino demandatum, ut
P 115v[a] omni die de novo | cibum pro se colligerent celestem, ita quod nullomodo licuit neque eciam profuit manna in crastinum reservari. Enimvero tu, qui eni-
O 375r[a] teris frivole hiis obstare, queso, dicito, quare manna | oportebat a populo cottidie colligi? Affer, obsecro, causam, et dicito racionem, cur non potuit in crastinum reservari? Et cum nichil fiat sine causa, precipue a Deo, qui tantum utiliter potest mandare et operari, sicut scriptum est *„ego sum Deus docens te utilia"*, Ysaie XLVIII°, et secundum Philosophum *„Deus et natura nichil frustra operantur"* – ergo nec hoc fuit sine causa. Causam autem predictorum magis propriam, planiorem et irrefragabiliorem nequaquam producere poteris aliam quam cottidianam manducacionem a cristiano populo huius iugis sacrificii

894 prout iam superius est notatum : prout est iam s. notatum **B** – Panis : Panis enim iste celestis **D**; *in his verbis inc.* **D** – dico *om.* **D** – **896** fidelibus cristianis : c. fidelibus **P** – **898** quidpiam *(sic)* **O,B** : quippiam **P** : quispiam **D** – **898-899** ut aliquos acceptet magis : ut aliquos m. acceptet **D** : ut aliquos m. exceptat **P** : ut m. aliquos acceptos **B** – **899** alios tamquam abiectos *om.* **B** – **900** aliud : aliorum **O,P,D** – ecclesie sacramentum : s. ecclesie **D** – **902** Huius : Cuius **P,B,D** – **903** videamus : videmus **D** – **904** *in verbo* sacramenti *des.* **D** – saltem...accedendum *om.* **P** – **905** C. XI. *om.* **P** – **906** cottidie : eciam cottidie **B** *in f. 4r[b]* – corporis divini *om.* **P** *in f. 102r[a]*, **B** *in f. 4r[b]* – **910** appellatus : appellatur **B** – **913** presignata : designata **P** – **914** toti : toto **O,B** – **916** colligerent celestem : celestem colligerent **P,B** – **918** dicito : dicitur **P** – **924** irrefragabiliorem : irrefragibiliorem **O** : irrefragiliorem **B** – **925** iugis : magni **B**

901 *cf.* Luc. 14,21.23;
909, 911 *cf.* Luc. 11,3;
914 *cf.* Ex. 16;
921 Is. 48,17;
922 *cf.* Aristotelis De coelo I,4, 145a;
925 *cf.* *e.g.* Dan. 12,11;

panis arti et aque brevis. Nam et ideo corpus Cristi vere cibus et sanguis Cristi vere potus est nobis a Domino traditus et confirmatus, habens hanc in se cibi | proprietatem, ut iterum atque iterum more cibi corporalis cottidie comedatur. B 14r[b]

C. XII.

Quod eciam | coniugatis licet et expedit in VIII° diebus semel sumere sacramentum. Mk 91r

Quod autem dicitur in secunda parte principali conclusionis, „quamvis non omnibus cottidie manducare corpus Cristi expedit pro salute", hoc dictum volo esse pro coniugatis, propter quos principaliter videtur dixisse Augustinus ubi supra: *„Cottidie eukaristiam sumere | nec laudo nec vitupero, omni autem* P 115v[b] *die dominico suadeo et hortor"*, quia Ieronimus in Apologitico ad Pamachium, ut in 3° tractatu clarius de hoc dicitur, quod scilicet nec reprehendit nec approbat Romanos sepe sumere corpus Cristi; et statim subiungitur, quod hoc velit dicere de coniugatis, qui, inquit, mox post nocturnum coitum ad conmunionem sacram accedebant (vide melius ibidem). Et ad hoc faciunt figure, quod Iudeos accedentes ad sacrificandum in monte Syna tres ante dies sanctificari et a mulieribus abstinere oportebat, et David fuit requisitus sacros panes comesturus, si mundus esset et eius pueri maxime a mulieribus ab heri et nudius tercius; et idcirco Oza ob tactum arche fede|ris a Domino percussus O 375r[b] esse dicitur, quia nocte proxima non se abstinuerit a coitu mulieris. Et beatus Gregorius in libro Dyalogorum enarrat, quod quidam miles cristianus, eoquod nocte in actibus venereis cum uxore exegerat, dehinc vadens ad ecclesiam in crastino et presens comunioni sanctorum assistens, ob id fuit crudeliter a demonio arreptus et fatigatus.

Scripta sunt autem hec ad nostram erudicionem, ne et nos incidamus in similem dampnacionem neque fornicemur | sicut quidam ex illis, qui manna B 14v[a] manducabant, concupierunt et a serpentibus perierunt, maxime nos, inquam, sacerdotes, qui ferimus vasa Domini, ut sciat unusquisque nostrum suum proprium vas possidere in sanctificacione et honore.

926 et ideo : et *om.* **B** – **929** C. XII. *om.* **P** – **930-931** coniugatis...sacramentum : In capitulo 12 distinccionis 1[e]. Coniugatis...sacramentum *in* **Mk** *legitur* – **934** dixisse *om.* **B** – **936-937** Pamachium : Pamachum **O** : Damachum **B** – **937** in 3° : in primo **P** – de hoc : de *om.* **P** – dicitur : edicit **P** – scilicet *om.* **P,B** – **940** melius : et melius **B** – **941** Iudeos : videlicet Iudeos **B** – **942** a mulieribus abstinere oportebat : abstinere a mulieribus oportebat **B** : abstinere a mulieribus eos oportebat **P** – **945** abstinuerit : abstinuerat **P,B** – **947** nocte : noctem **P** – exegerat : exigerat **B** – **948** comunioni : conmunione **P** : conmunionis **B** – **949** arreptus : ereptus **B** – **950** sunt autem : a. sunt **B** – **951** quidam : quidem **P**

926 *cf.* Is. 30,20;
926 *cf.* Ioh. 6,56;
935 *cf.* Pseudo-Augustini De ecclesiasticis dogmatibus, MPL 42, 1217;
937 *cf.* Hieronymi Epistolam seu Librum apologeticum ad Pammachium, MPL 22, 506; *cf.* Matthiae de Janov Regulas, Kybal II, 132-133;
941 *cf.* Ex. 19,15;
942 *cf.* 1. Reg. 21,4-5;
944 *cf.* 2. Reg. 6,6-8; 1. Par. 13,9-11;
946 *cf.* Gregorii Magni Dialogos, MPL 77, 200 usque ad 201;
952 *cf.* Iudith 8,25;
953 *cf.* Is. 52,11;
953 *cf.* 1. Thess. 4,4;

C. XIII.

Quod periculosum est omnibus plebeis eciam coniugatis abstinere diucius quam per VIII° dies a sacramento divino.

[P 116r^a, D 121v] || Coniugatis autem fidelibus credo simpliciter satis septem dies ieiunare ab hoc mundificante ac dignificante sacramento, et satis exhibitum reverencie et honoris pro modulo eorum in status sui congruencia, ymmo dico amplius non esse eis optabile et securum diu se alienare ab isto conservativo in omni bono et preservativo potenter ab omni malo felici sacramento, ut non eis omnis iniquitas et temptacio dominetur; scriptum est enim prima Iohannis III: *„Qui ex Deo natus est, non peccat, quia generacio Dei conservat eum."* At quid apercius potest intelligi per generacionem Dei, que conservat hominem a peccato, quam hoc venerabile sacramentum, de quo alibi iterum scriptum est Ecclesiastici XXIIII° *„transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generacionibus meis adimplemini"*?

Quapropter dixi, [Mk 91r] | quod periculum est homini cristiano eciam coniugato aliqualiter diu se ab isto pane absentare, nam ut scribit Cassiodorus in suo libro, quem Paradisum nominavit, de quadam muliere cristiana, que quia forma [O 375v^a] | corporis prestabat a quodam homine iniquo fuit incestuose adamata; et quia uxor erat fidelis sui mariti, dicta mulier adultherum fortiter repulit cum suis blandimentis. Transfert se adulter ad cuiusdam magi maleficia, qui postquam in suis prestigiis multam expendit operam, [B 14v^b] | nichil demum aput fidelem mulieris animum proficiens, tandem eandem potestate demonum ę per domini [P 116r^b] | Iesu permissionem [Mk 91v] | in equam secundum hominum apparenciam transformavit. De quo maritus mulieris nimie ingemiscens nullisque de prope presbiterorum benediccionibus mesto marito suffragantibus ad beatum patrem Macharium cum sua uxore infausta, formam equiree induta, ad heremi abdita laboravit. At homo Dei mulierem contemplatus miserandam eam a larvato intuitu liberans compescuit demonium matronamque coniugatam increpavit, dicens ideo illud esse perpessam a demonum potestate, quod iam quinque ebdomade effluxissent, quibus obmisit se cibari corpore et sanguine Iesu Cristi. Ecce habes hinc, quod [D 121v] | demones super Dei populum, si longe obmittat se Cristi corpore saciari, mox habent maiorem potestatem exercere, tum quia nos sumus eo debiliores contra spiritualia nequicie in celestibus

955 C. XIII. *om.* **P** – **956** eciam : et **P** *in f. 102r^a*, **B** *in f. 4r^b* – abstinere diucius : d. abstinere **B** *in f. 4r^b* – **957** divino *om.* **P** *in f. 102r^a*, **B** *in f. 4r^b* – **958** *in verbo* Coniugatis *inc.* **D** – **960** in status sui : et status sui **P,D** : et sui status **B** – ymmo dico : primo dico, quod **B** – **963** *in verbo* dominetur *des.* **D** – **964** At : Ad **P** : Ac **B** – **969** *in verbo* Quod *inc.* **Mk** – **970** absentare : abstinere **Mk** – **972** forma : formam **B** – iniquo : a quo **B** : *om.* **Mk** – **973** adultherum : adulterium **B** – **974** Transfert : Transferebat **B** – magi : nigromantici **B** – **976** animum : animam **Mk** – potestate : potestatem **Mk** – **980** Macharium : Machanum **B** – **980-981** ad heremi abdita : ad heremum **B** – **981-982** a larvato : ab amato **B** – **983** ideo illud : illud ideo **Mk** – perpessam : perpessum **B** – demonum : demonii **B** – **984** cibari : cibare **Mk** – **985** Iesu *om.* **Mk** – Cristi *om.* **B** – hinc : hic **Mk** – demones : Demones enim **D**; *in his verbis inc.* **D** – **986** obmittat : obmittant **B** – saciari : saciare **D** : sociari **B**

964 1. Ioh. 5,18; *cf.* 1. Ioh. 3,9;
967 Eccli. 24,26;
971 *cf.* Heraclidis Paradisum, MPL 74, 268-269;

exsortes (quod proprie cor hominis confortatur a nostro cibo), tum quia tunc nos desinit inhabitare vel minus habitare Verbum caro factum, qui est maior in nobis existens, quam ille, qui est in mundo ex adverso, puta dyabolus (quia pactum nobis constituit per frequentacionem huius cibi in nobis et nos in illo habitare, prout dixit Iohannnis VI: *„Qui* | *manducat meam carnem et* D 122r *bibit meum sanguinem, in me manet et* | *ego in eo"*), tum quia demones visa P 116v[a] nostra negligencia maiorem spem et audaciam assumunt nos convincendi, nam valde admodum terribile est demonibus corporis Cristi sacramentum.

| Pro duobus namque exercet in demo|nibus vindictam Deus ulcionum, B 15r[a] O 375v[b] dominus Iesus, in hoc sacramento, videlicet Dei iniuriam, quia ibi est omnis plenitudo divinitatis | corporaliter, et iniuriam hominum, quia ibi est vetus Mk 92r homo novus Adam, os nostrum et caro nostra.

C. XIIII.

Quarta pars racionis simul et probacio VIII[e] proposicionis per autenticam doctrinam sanctorum.

Hanc insuper octavam conclusionem solerti inquisicione veram esse didici a doctrina et experiencia. A doctrina, dico, omnium sanctorum doctorum veterum, ut Crysostomi, Augustini, Ambrosii, Ieronimi, et novorum, Bernhardi, Thome de Aquino, Hugonis, Magistri Sentenciarum Petri Lombardi, et modernorum, David De processibus religiosi, doctoris illustris, potentissimi viri opere et sermone abbatis de Aula Regia in libro, quem Malogranatum intitulavit, venerabilis quoque et Cristo devoti presbiteri Mylicii, ac opulentissimi viri in Scripturis doctorisque theologie Magistri Adalberti, scolastici Pragensis ecclesie, magni viri in iure canonico et in theologia Iohannis de Polonia, Magistri Francisci, iurisperiti de Wratisslavia, canonici ibidem et plebani, | Magis- P 116v[b] tri Nicolay Wendlar, decani ecclesie Sancte crucis in Wratisslavia, illustrissimi viri et devoti, Magistri Mathei de Cracovia, magistri in artibus et in theologia doctoris precellentis. Quorum omnium et singulorum dicta de hac materia in tercio tractatu huius operis digessi et collegi, ut quicunque cupit ea simul videre, et ad manum ea habeat et inpromptu, et principaliter beati Cesarii episcopi Arelatensis dicta hic posui et singulariter notavi, qui plenius et limpi-

988 exsortes...cibo *om* **D** – quod : qui **B** – proprie *om* **P,Mk** – confortatur : confortat **Mk** : conferat **B** – **988-989** tunc nos *om* **Mk** – **989** desinit : deficit **D,Mk** – **990** dyabolus : dyabolo **Mk** – **997** est omnis : est *om.* **B** – **998** est vetus : verus **P,B** : est verus **D,Mk** – **999** *in verbis* caro nostra *des.* **D** – **1000** C. XIIII. : In capitulo 13 **Mk** : *om.* **P** – **1001** Quarta...simul et *om.* **Mk** – **1003** insuper : igitur super **Mk** – **1007** religiosi : religiosorum religiosi **B** – doctoris illustris : i. doctoris **P** – **1008** opere et sermone : s. et opere **B** – **1008-1009** in libro...presbiteri *om* **Mk** – **1009** Mylicii : Milicii et sic de aliis **Mk** – **1009-1017** ac opulentissimi.. inpromptu *om* **Mk** – **1013** Wendlar : Wenlar **P** : Wendelar **B** – **1014** et devoti : et *om.* **B** – Mathei : Martini **B** – de Cracovia, magistri in artibus *om* **B** – **1015** Quorum omnium et singulorum dicta *om* **B** – **1016** ut : et **B** – **1017** et ad manum : et *om.* **B** – inpromptu : in prompto **B** – **1018** dicta...notavi *om.* **Mk** – notavi : novi **B** – qui : quia **B** – **1018-1019** plenius et limpidius : limpidius et plenius **Mk**

992 Ioh. 6,57;
997-998 *cf.* Coloss. 2,9;
999 *cf.* Gen. 29,14;
1016 *cf.* Matthiae de Janov Regulas, Kybal II, 68-139;

dius ad hoc propositum est locutus. Dicit igitur venerabilis et sanctus vir
B 15r[b] Cesarius: *„Sicut carnem | vestram cottidie pascitis carnali cibo, ita mentes vestras reficite omni tempore pabulo spirituali. Omnes cristiani omni dominico die debent offerre et comunicare, et in Quadragesima omni die moneo,*
O 376r[a] *ut offerant et comunicent."* Item idem in alio sermone: *„Scire debetis, | fratres dilectissimi in Domino, quod sicut homo ex carne visibili et anima invisibili constat, ita duplici cibo pascitur homo, ut vivere possit. Unde sicut exterior homo visibilis absque pane visibili ciboque corporeo vivere non potest, ita anima invisibilis, nisi cibo invisibili, hoc est corpore Domini, et amonicione sancta, frequenter reficiatur, vivere non valet. Cum igitur ita moritur anima, nisi suo cibo sustentetur, sicut caro moritur, nisi escam corpoream percipiat, mirandum est, quare non ita homines anime cibum requirant, sicut*
P 117r[a] *corporis cottidie requirere student. Ecce anima | nobilior quam caro, quia caro, sive pascatur, sive non pascatur, hodie aut cras moritur, que si cibo corporeo non pascatur, moritur, et si pascatur, nequaquam semper vivere poterit. Anima vero, si corpore Iesu non pascatur, quamvis essencialiter vivat, tamen spiritualiter non vivit, que si corpore Domini cottidie pasceretur, et hic et in eternum felicissime sine ulla morte viveret. Quapropter, carissimi, auribus cordis solerter illud audite, quod et in lege et in ewangelio legitur: Non in solo pane vivit homo etc. Est sensus: sicut exterior homo visibili, ita anima invisibili pane reficitur, ut vivere possit. Quia igitur non est dubium ita esse, attencius requirite anime cibum, sicut escam corporis cottidie stu-*
B 15v[a] *diose | percipitis. Nam si essent homines de cibo spirituali, videlicet corpore Cristi, sicut de corporali solliciti sunt, nullus periret, nullus ad eterne dampnacionis penam transiret, sed omnes essent felices cunctique fuissent beati."* Hec ille.

Mk 92r D 122r | Et | ab experiencia fere singulorum orthodoxorum katholice fidei hominumque secundum veritatem Iesu crucifixi devotorum, cum quibus fideliter et sedule de hoc sacramento contuli et raciocinative inquisivi, didici, inquam, ab hiis omnibus eorum ex propria experiencia approbari crebram corporis Iesu
O 376r[b] sumpcionem, cum tali adieccione, quod obmissio cibacionis huius panis | supersubstancialis et cottidiani ad dies aliquot est fervoris in Cristo refrigeracio,
P 117r[b] Mk 92v discipline sensuum relaxacio, | conatus ad virtutes remissio, roboris | contra spiritualia nequicie exinanicio, temptacionum invalescencia, avaricie, superbie,

1019 est locutus : est locutus dicens **Mk** – **1019-1025** Dicit...Unde *om.* **Mk** – **1019** venerabilis et sanctus vir : venerabilis vir et sanctus **B** – **1028** valet : potest **B** : *in hoc verbo des.* **Mk** – **1029** sicut : sic **B** – **1030** ita homines : h. ita **B** – requirant : requirunt **B** – **1031** nobilior : nobilior est **P,B** – **1032** sive pascatur : sive cibo pascatur **P** – sive non pascatur : pascatur *om.* **B** – **1033** et si pascatur : et *om.* **B** – nequaquam semper vivere : n. v. semper **P** – **1033-1034** poterit : possit **B** – **1038** Est sensus : Et est sensus **B** – **1039** Quia *om.* **B** – **1040** attencius : ideo attencius **B** – **1042** solliciti sunt : sunt solliciti **B** – **1045** Et ab : Et infra. Et ab **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – *in verbis* Ab experiencia *inc.* **D** – fere : vere **P** – **1045-1046** hominumque : hominum **P,B,D,Mk** – **1047** raciocinative : racionative **B** – **1048** crebram *om.* **Mk** – corporis Iesu : Iesu corporis **D,Mk** – **1049** adieccione : abieccione **B** – **1052** nequicie : nequicia **B**

1020-1043 *verbis expressis in Caesarii operibus non invenio; cf. e.g.* Sermonem I, MPL Supplementum IV*, 267; Regulam monachorum, Opera omnia II, 150; *cf.* Matthiae de Janov Regulas, Kybal II, 124-125;

voluptatum et omnium cupiditatum inundancia, memorie Cristi passionum mortificacio, desideriorum ad eternam patriam suffocacio et omnium graciarum Sancti Spiritus dissipacio, quamvis non manifesta, tamen indefesse continua et successiva. De qua dictum est: *„Qui parva negligit, paulatim decidit"* – Ecclesiastici XIX°.

C. XV^{m}.

Probacio eiusdem proposicionis per experienciam propriam et multorum devotorum.

Hanc insuper proposicionem prefatam eciam propria experiencia didici et testificor esse veram, et non audens ex corde levi cito credere, diutine et per multa spiritum, an ex Deo sit, conprobavi | et accepi evidentem ipsius P 117r (m. inf.)
confirmacionem atque certam et cui contradicere possum nequaquam a tota multitudine hominum, cum quibus a principio sacerdocii mei in confessione laboravi usque modo per XII annos eisdem corpus et sanguinem Iesu dispensando | in cathedrali ecclesia Pragensi tenens locum domini mei Iohannis et B 15v^{b}
patris in Cristo domini archiepiscopi ecclesie predicte habens auctoritatem eius in audiendo confessiones. Ab illis, inquam, omnibus talibus fidele testimonium accepi, quod crebrior frequentacio istius Deo pleni sacramenti corporaliter semper cedebat in ipsis ad notabilia virtutum incrementa et ad cessacionem a peccatis ac in augmentum inenarrabilium graciarum, nullumque illorum reperi aliud in crebra conmunione in seipso invenisse.

Et ego ipse, dum talibus fidelibus | sacramentum hoc ministravi vel cum Mk 93r
adhuc | grate eis administro de altari, michi inde devocio et omnis gracia P 117v (m. inf.)
perceptibiliter duplicatur. Quomodo igitur, queso, hec omnia in meipso expertus et a tam probis tamque multis testibus per magnam experiencie eorum evidenciam roboratus, quomodo, inquam, possum abicere vel hiis | tali- O 376v^{a}
bus meo ausu contraire, presertim cum alcius exemplar proposicionis octave prefate conspectans et testimonium sollidius sollicite inquisissem, | inveni P 117r^{b}
testes fideles et veraces consonare? Nam ewangelium huic conclusioni libere annuit Mathei VI *„panem nostrum supersubstancialem da nobis hodie"*, et eiusdem XXVII° *„sumite ex hoc omnes"* (ubi notanter dicit „omnes", prout in superioribus est expressum), et Luce XXII° *„hoc facite in meam conmemora-*

1053 inundancia : inmundicia **B** – memorie : memoria **B** – **1055** indefesse : indefessa **P** – **1057** *in verbis* Ecclesiastici XIX° *des* **D** – **1058** C. XV^{m}. : In capitulo 15 **Mk** : *om.* **P** – **1059** eiusdem proposicionis *om.* **B** *in f. 4r^{b}* – proposicionis *om.* **P** *in f. 102r^{b}*, **Mk** – **1060** et multorum : multorumque **B** *in f. 4r^{b}* – devotorum : donorum **Mk** – **1061** insuper proposicionem : conclusionem **Mk** – **1063-1064** ipsius confirmacionem : c. ipsius **P,B,Mk** – **1065** in confessione *om.* **O,P** – **1066** corpus *om.* **B** – **1067** Iohannis *om.* **P** – **1067-1068** Iohannis et patris in Cristo domini archiepiscopi : et p. in Cristo d. Iohannis, archiepiscopi **B,Mk** – **1068** predicte : supradicte **P** – **1070** Deo pleni *om.* **B** – **1072** a peccatis : in peccatis **P** – **1074** dum talibus fidelibus : cum talibus fidelibus **P** : dum fidelibus talibus **B** : cum fidelibus talibus **Mk** – **1074-1075** cum adhuc : cum *om.* **B** – **1075** de altari : ab altari **B** – **1076** igitur : ergo **Mk** – **1078** hiis : ipsis **Mk** – **1079** meo ausu : a. meo **B,Mk** – **1080** et testimonium : et *om.* **Mk** – inquisissem, inveni : inquisivi et inveni **P** – **1083-1084** prout...expressum *om.* **P,B,Mk**

1056 *cf.* Eccli. 19,1;
1062 *cf.* Eccli. 19,4;
1062-1063 *cf.* 1. Ioh. 4,1;
1082 Matth. 6,11;
1083 *cf.* Matth. 26,27;
1084 Luc. 22,19; 1. Cor. 11,24;

cionem"; apostoli quoque invitant et conpellunt, nam statuerant hoc ipsum in conmunione cottidie faciendum (Actuum II° *„cottidie quoque perdurantes unanimiter in templo, frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum* (B 16r[a], P 117v[a]) *exultacione* | *et simplicitate cordis*"), | et singulariter Paulus, dicens prima Corinthiorum XI°: *„Laudo vos*", dicit – supple: quod frequenter conmunicatis Dominico sacramento, *„in hoc non laudo*" – subaudis quod inordinate sine mensura et in ebrietate facitis, prout hunc sensum littere textus sequens innuit manifeste, nam paulo post additur: *„Hoc facite, quocienscumque bibetis, in meam conmemoracionem. Quocienscumque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis*" etc. Et supra eadem V°: *„Etenim Pascha nostrum* (P 117v (m. sup.)) *ymolatus est Cristus. Itaque epulemur.*" | Et hoc est dictum pro eo, quod dixit „laudo vos" – supple: quod frequenter conmunicatis corpori et sanguini Iesu Cristi in sacramento; sed pro eo, quod dixit „in hoc non laudo" – subaudis quod inordinate hoc, id est manducacionem sacramenti, facitis, inmediate subdit: *„Convenientibus ergo*", inquit, *„vobis in unum iam non est dominicam cenam manducare. Unusquisque enim suam cenam presumit ad manducandum, et alius quidem esurit, alius autem ebrius est*" et reliqua, que secuntur. Unde in fine capituli dicit: *„Itaque, fratres mei, cum convenietis ad manducandum, invicem expectate. Si quis esurit, domi manducet.*" Laudat igitur Apostolus hic plebem Cristi ob frequentacionem cottidianam vivi panis, (O 376v[b]) et inordinatum ritum cohibens docet modum et mensuram corpus | Iesu manducandi.

(P 117v[a], Mk 93r) Et ex eo || ecclesia primitivorum sanctorum bene per mille annos et amplius passim et cottidie sicientes omnes fideles Iesu corpore letabunda saciavit, quamdiu non refriguisset caritas multorum iniquitate superhabundata, cuius adhuc hodie vestigia aput Grecos firmiter observantur: liberum est etenim cuilibet de plebeis accedere ad altare et petere in eorum divinis sacramenti conmunionem.

(D 122r) | Insuper Parisius mea matre dulcissima et magistra, universitate scolarum (Mk 93v) et doctorum sine compare preclarissima, multitudine, | inquam, sapientum, (P 117v[b]) a qua sanitas toti orbi terrarum fere | est derivata, ab illa, inquam, sanctorum ecclesia utpote sponsa sine erroris cuiuslibet macula, ornata viro suo et digna

1085-1086 in conmunione : in conmunitate **B** – **1088** *in verbo* cordis *des.* **Mk** – **1089** conmunicatis : conmunicabant **P,B** – **1090** Dominico sacramento *om.* **P,B** – **1091** facitis : faciebant **P,B** – hunc...sequens : hoc textus sequens **P,B** – **1095-1106** Et hoc est...manducandi *om.* **B** – **1096** supple : scilicet **P** – **1104** Apostolus hic : h. Apostolus **P** – **1107** Et ex eo ecclesia : Eciam **B** – ecclesia : Et infra. Ecclesia **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **1108** Iesu : Iesu Cristi **P,B,Mk** – letabunda : letabundo **B** – **1110** hodie *om.* **Mk** – etenim : enim **B** – **1113** *in verbo* Insuper *inc.* **D** – mea...magistra *om.* **D** – magistra : magistra virtutum **P,B,Mk** – universitate : didici ab universitate **D** – scolarum : scolarium **P,B,D,Mk** – **1114-1120** sine compare...et per eam didici *om.* **D** – **1115** derivata : dirivata **B**

1086 Act. 2,46;
1089-1090 1. Cor. 11,22;
1092 1. Cor. 11,25-26;
1094 1. Cor. 5,7-8;
1099 1. Cor. 11,20-21;
1102 1. Cor. 11,33-34;
1109 *cf.* Matth. 24,12;
1114 *cf.*, Sap. 6,26;
1116 *cf.* Eph. 5,27;
1116 *cf.* Apoc. 21,2;

nuptui unici et solius Filii Dei, que Cristum Iesum induta rutilans soleque Dei sapiencie et Dei virtutis amicta curiam domini Apostolici illuminat et omnium universitatum clericos per Cristi Iesu ecclesiam consitarum luminosis radiis solide atque theologice veritatis, ab illa, dico, et per eam didici pretaxatam conclusionem octavam esse veram, et ex dictis et ex factis, quia expertus sum de facto | inibi virginibus et viduis corpus et sanguinem Iesu crucifixi cottidie B 16r^b ministrari, nec fuit auditus, qui adversum hoc musitaret. Et ubicunque huic sensui contradicitur.

Non credo hoc aliunde nisi ex inadvertencia sacrarum litterarum evenire necnon ex | negligencia et incuria desidium ministrorum, qui solum seipsos D 122v sine timore pascentes gregem Domini ab inedia deficere et ab inimicis distrahi non dolent neque conpaciuntur super contricione Ioseph fratris minoris. Quia et hoc idem Rome conspexi tempore huius pape Urbani Sexti in opere exerceri; et quintus Urbanus papa iam sanctificatus super hoc requisitus, puta si conmuniter poscentibus ministrandum foret sacramentum, a fide dignis | tes- O 377r^a tibus accepi ipsum ad hoc taliter respondisse: non tantum, inquit, est eis prompte | ministrandum, sed eciam optandum et invitandum, ut multi esu- P 118r^a riant et festinent ad hunc panem salutarem.

C. XVI^m.

Quinta pars racionis, quod Deus vult solum et maxime salvare homines, et precipue in isto deifico sacramento.

Ut quid multa? Quod vidimus, quod audivimus et manus nostre per experienciam contractaverunt, hoc testamur de Verbo vite caro facto in altari, quod hic est *„panis vite, qui de celo descendit et dat vitam mundo"*, cuius unicum et proprium opus est liberare et salvare, non autem abiudicare, non occidere, non dampnare, quia scriptum est Iohannis III°: *„Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret in hunc mundum, non ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum."* Et ipse est, qui dixit ad quosdam vindictam de Samaritanis ob iniuriam domino Iesu factam expetentes: *„Nescitis"*, inquit, *„cuius spiritus estis; Filius enim hominis | venit non* B 16v^a *perdere, sed salvare, quod perierat"* Luce IX°. Ergo alienum est opus eius quemquam abiudicare in hoc tempore oportuno salutari, qui iurat per seipsum

1117 unici : unico **Mk** – Filii Dei : Dei Filii **Mk** – rutilans : rutilat **P,Mk** : rutilavit **B** – **1117-1118** soleque Dei sapiencie : sole Dei sapiencieque **O,P,Mk** – **1118** amicta : annecta **P** – **1119** ecclesiam : ecclesiarum **Mk** – consitarum : constitutarum **B** – **1122** corpus et sanguinem : corporis et sanguinis **B** – crucifixi : crucifixi conmunionem **B** – **1123** adversum : adversus **B** – Et ubicunque : Et ubique **B** : *om.* **Mk** – **1124** contradicitur : contradicere **Mk** – **1125** credo : crede **P** – **1126** desidium : desidum **B,Mk** – **1127** distrahi : detrahi **Mk** – **1128** neque : nec **D,Mk** – super...minoris *om.* **P,B,D,Mk** – **1129** et hoc idem Rome : hoc idem et Rome **D,Mk** – huius *om.* **Mk** – **1131** a fide : a *om.* **B** – **1134** *in verbo* salutarem *des.* **D,Mk** – **1135** C. XVI^m. *om.* **P** – **1137** deifico *om.* **P** *in f. 102r^b*, **B** *in f. 4r^b* – **1139** hoc testamur *om.* **P,B** – **1141** liberare et *om.* **P,B** – autem *om.* **P,B** – abiudicare : iudicare **P,B** – **1145-1146** expetentes : exspectantes dixit **B**

1126-1127 *cf.* Ezech. 34,8; Iudae 12;
1128 *cf.* Amos 6,6;
1138 *cf.* 1. Ioh. 1,1;
1140 Ioh. 6,33;
1142 Ioh. 3,16.17;
1146 Luc. 9,55-56; *cf.* Luc. 19,10;

dicens: „*Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis, ut convertatur et vivat.*“

D 122v | Quis igitur nisi crudeliter senciens de domino Iesu, infidelis vel ignarus, non properabit ad cenam eius, in qua Iesus, id est corpus Iesu Dei, Dominus salvans, proponitur cuilibet cupienti pro salute et vita eterna intime habenda manducandum et bibendum clamans misericorditer atque dicens: „*Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*“, Mathei XV; et iterum Iohannis VII: „*Si quis sitit, veniat ad me et bibat*“? Et si non venero invitatus, indignatus Paterfamilias alium forte, eciam si cecus vel claudus fuerit, in locum meum | ire conpellet, Luce XIIII°. O 377r[b]

Quid igitur potero consulcius facere, homo repletus miseriis, nisi crebre properare ad manus Iesu salvantis et eius inedia et siti contracta pastorem meum sequi ad uberrima et cottidiana pascua pro me paupere ita splendide preparata? | Quodsi est | iniquitas in manibus meis reperta, prout est reperta, quid dicam tibi, o custos hominum, nisi confitebor tibi adversum me iniusticiam meam dicens: Tibi soli peccavi, tu me occide! Ego utique scio, quia totus bonus es Dominus requirentibus te, et ecce ad te accedo, tuus reus venio, etsi eciam occideris me, sperabo in te. D 122v P 118r[b]

C. XVII.

Mk 94r *Quod | quilibet sacerdos ex racione sue legacionis tenetur hortari et conpellere cristianos ad frequentem conmunionem sacramenti – proposicio IX[a] ad predicta.*

Quod omnis talis cristianus, prout sepe dictum est superius, invitandus est, hortandus | et suadendus a suo proprio sacerdote, ut omni die dominico sumat corpus et sanguinem Iesu crucifixi ex amore et cum augmento timoris. B 16v[b]

Hoc assumptum, scilicet quod quilibet talis fidelis a suo sacerdote est invitandus, patet, quia | quilibet est sacerdos nunccius Patrisfamilias, missus dicere invitatis, ut venirent, et secundo, et tercio atque ultimo, ut compellerent impotentes. Que omnia manifeste ostendunt primum boni Patrisfamilias libe- D 122v

1149 sed magis, ut : sed ut magis **B** – **1151-1152** Quis igitur...ad cenam eius *in* **D** *legitur* – **1152-1162** in qua Iesus...preparata *om.* **P** – **1152** id est corpus Iesu Dei *om.* **B** – Dominus : et Deus **B** – **1154** manducandum et bibendum : manducandus et bibendus **B** – **1160** properare : preparare **B** – **1162** *in verbo* Quodsi *inc.* **D** – prout est reperta *om.* **D** – **1164** dicens : adversum me dicens **P** – Ego *om.* **B** – **1165** bonus es : bonus est **P** – requirentibus te : r. se **P** – accedo, tuus reus : accedo ad te, tuus reus **B,D** : accedo ad te, sicud reus **P** – **1166** etsi eciam occideris me : quoniam eciam si occideris me **B** : quoniam si eciam occideris me **D** – *in verbis* in te *des.* **D** – **1167** C. XVII. *om.* **P** – **1168** quilibet : Proposicio ad predicta. Quilibet **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – hortari : hortare **B** *in f. 4r[b]* – **1170** proposicio IX[a] ad predicta : In capitulo 17 **Mk** : *om.* **B** *in f. 4r[b]* – **1171** talis *om.* **Mk** – invitandus est : i. et **B** – **1172** hortandus : cohortandus **P** : *om.* **Mk** – **1174** Hoc assumptum, scilicet *om.* **P** – **1175** quilibet : Quilibet itaque **D**; *in his verbis inc.* **D** – est sacerdos : s. est **P,B,D,Mk** – **1176** et secundo : sed et secundo **P,B,D,Mk** – compellerent : compelleret **B,D** – **1177** ostendunt *om.* **Mk** – primum *om.* **D** – boni : bonum **B**

1149 *cf.* Ezech. 33,11;
1154 Matth. 11,28;
1156 Ioh. 7,37;
1157 *cf.* Luc. 14,21-24;
1163 *cf.* Iob 7,20;
1163 *cf.* Ps. 31,5;
1164 *cf.* Ps. 50,6;
1166 *cf.* Iob 13,15;
1175 *per totum in textu seq. cf.* Luc. 14,16-24;

ralitatem, ymmo prodigalitatem vocantis omnes conmuniter ad suam cenam,
qui eciam contra non venientes invitatos est iratus, per quod luculenter innui-
tur voluntas Dei | Iesu Cristi omnibus se velle prebere, ymmo et desiderare P 118v^a
idipsum in hoc mirabili sacramento, prout satis alibi ostendetur.

Secundo ostenditur diligencia nunciorum, qualem debent facere aput invi-
tatos necnon invitandos, et hoc ex eo, quod primo „dicere“ invitatis iubentur,
dehinc „introducere“, id est persuadere, tercio „conpellere“, id est per distric-
tum preceptum mandare venire ad cenam. Unde liquide potest colligi, quod
sacerdotes suos | subditos debent monere venire ad hoc sacramentum, sua- O 377v^a
dere, et demum precipere sub atestacione culpe transgressionis. Et ita fece-
runt prisci patres nostri, qui primum invitaverunt, ut patet per Apostolum
supra allegatum, | deinde suaserunt, prout idem dictum est paulo ante de Mk 94v
ecclesia primitiva, ultimo per precepta compulerunt, ut patet per constitucio-
nem Anakleti pape, dehinc per Fabianum papam, | qui compulit fideles sal- D 123r
tem ter in anno vel alias in cetu fidelium non debere | numerari, prout et B 17r^a
modo compelluntur sub pena mortalis transgressionis saltem semel in anno
ad sacramentum.

C. XVIII.

Quod sacerdos Dei debet ordinate et racionabiliter dispensare divinum sacramentum.

Sed quia omnia, que a Deo fi|unt, ordinate fiunt secundum Apostolum et P 118v^b
per consequens et manducacio huius celestis panis debet fieri ordinate, ut in
eo fiat racionabile obsequium nostrum. Quapropter debet fieri in numero,
pondere et mensura, quia Deus omnia in numero, pondere et mensura effecit
secundum protestacionem Sapientis Sapiencie IX°.

Et hoc potest manifeste intelligi in eo, quod Dominus edidit in parabola
Mathei XXIIII°, dicens: „*Quis putas est servus fidelis et prudens, quem constituit dominus super familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?*“
Et ideo Apostolus reprehendit Corinthios, quod hoc sacramentum plenum
Deo non ordinate neque in mensura, numero et pondere assumebant. Nume-
rus etenim consideratur in hoc sacramento circa discrecionem materiarum
concurrencium in hoc sacramento, quia panis et dehinc vinum et aqua vino

1180 Dei Iesu : domini Iesu **D** – **1181** idipsum : in ipsum **P,B,D** – **1181-1185** prout...ad cenam *om.* **D** – **1181** ostendetur : ascendetur **O** – **1182** ostenditur : ascenditur **O** – **1183** dicere invitatis : i. dicere **B** – iubentur : iubetur **O** – **1184** dehinc : debent **B** – **1185** preceptum : precepta **Mk** – **1188** prisci : pristini **Mk** – **1188-1189** ut...allegatum *om* **D** – **1189-1190** prout...primitiva *om.* **D** – **1189** idem : ibidem **Mk** – **1191** papam *om.* **P** – **1194** ad sacramentum : ad s. accedendum **P,D,Mk**; *in bis verbis des* **Mk** : *om* **B** – **1195** C. XVIII. *om* **P,D** – **1196-1197** Quod sacerdos...sacramentum *om.* **D** – dispensare divinum sacramentum : ministrare sacramentum **P** *in f. 102r*^{b}, **B** *in f. 4r*^{b} – **1198** secundum Apostolum *om* **P,D** – **1201** quia...mensura *om* **B** – **1202** Sapientis *om.* **B** – **1202-1204** Sapiencie...dicens *om.* **D** – **1204** servus fidelis : f. servus **D** – **1206-1210** Et ideo...intellecta *om.* **D**

1188 *cf.* 1. Cor. 11,22-34;
1189 *cf.* Act. 2,46;
1190 De cons. D. 2 c. 10, Friedberg I, 1317;
1191 De cons. D. 2 c. 16, Friedberg I, 1319;
1198 *cf.* 1. Cor. 14,40;
1201 *cf.* Sap. 11,21;
1204 *cf.* Matth. 24,45; Luc. 12,42;
1206 *cf.* 1. Cor. 11,17-34;

admixta et reliqua mistica inibi intellecta. Debet vero esse pondus in materia, que est panis et vinum, prout iam gracia Dei in Dei ecclesia satis est ordinatum. Debet esse in mensura certorum temporum, quia tempus est secundum prophetam mensura motus, et ideo non pluries in eadem die, nisi presbiteris in casibus concessis ex causis firma racione adinventis, ut in die Nativitatis P 119r[a] propter ubertatem graciarum | in pluribus parrochialibus ecclesiis plures mis- O 377v[b] sas eadem die et ab uno sa|cerdote ob defectum sacerdotum, ob presenciam eciam solempnis funeris conceditur sacerdoti quandoque secunda missa ce- B 17r[b] lebrari. Sed que huius ultimi sit racio, non invenio, | nisi forte promocio ecclesie a magnatis.

Et hoc est dictum quoad litteram. Quantum vero ad mores, poterit sic intelligi: hoc sacramentum debet summi in numero, id est cum magna discrecione, quia *„numerus hominis est"* secundum Iohannem in Apocalipsi XIII. Et numerus est quantitas discreta. Et ad hoc Apostolus loquitur dicens: *„Qui autem indigne manducat hunc panem, iudicium sibi manducat et bibit non diiudicans* (Glossa – *„id est non discernens ab aliis cibis"*) *corpus Domini."* – Debet eciam summi in pondere, id est cum magna gravitate et constancia animi. Et ad hoc est proverbium, dicens Proverbiorum XXIII°: *„Quando sederis, ut comedas cum principe, diligenter attende, que sunt posita ante faciem tuam, et statue cultrum in gutture tuo, si tamen habes potestatem in animam tuam."* Et Augustino dictum est: *„Cibus sum grandium, cresce et manducabis me."* – In mensura, id est in simplicitate et humilitate et timore. In simplicitate dico, ut homo non sapiat ibi ultra quam oportet sapere, sed D 123v P 119r[b] sapere ad sobrietatem | iuxta mensuram | fidei et non amplius. In humilitate autem summet homo hoc sacramentum, si iudicet seipsum et suam propriam essenciam meciatur dicens: *„Substancia mea tamquam nichilum ante te."* Et inde dictum est ad Augustinum: *„Non tu me mutabis in te sicut cibum carnis tue, sed tu mutaberis in me."*

In hoc siquidem sacramento divinum esse inmensum existens absorbet in se esse et vitam hominis, ut iam non ipse in se vivat, sed Cristus in eo, prout protulit Apostolus ad Galatas II *„vivo ego, iam non ego; vivit autem in me*

1210 pondus in materia : pondus, id est materia **P** – **1211** in Dei *om.* **B** – **1212-1213** tempus...et ideo *om.* **D** – **1213** presbiteris : presbiter **B** – **1214** ex causis : et ex causis **P,B,D** – **1216** sacerdote ob defectum sacerdotum : sacerdote et ob defectum sacerdotum **P,D** : sacerdote ob defectum eciam sacerdotum **B** – **1217** eciam *om.* **P** – **1218** que huius ultimi sit racio : que sit huius ultimi racio **B** : quia huius ultimi sit racionem **D** – promocio : sit promocio **D** – **1220** Et hoc est dictum quoad litteram *om.* **D** – **1221** summi in numero : in numero sumi **D** – **1222** numerus...Et *om.* **D** – **1229-1231** et statue...manducabis me *om.* **D** – **1232** ibi *om.* **P** – ultra : plus **D** – **1234** summet : sumat **B** – iudicet seipsum : si ipsum **P** – **1235** meciatur : et non menciatur **B** – **1236** in te : ante **P** – **1239** non ipse in se : non in seipso **B** : ipse in se non **D**

1213 *cf.* Is. 27,8;
1222 Apoc. 13,18;
1223 1. Cor. 11,29;
1225 *cf.* Postilam Nicolai de Lira ad 1. Cor. 11,29; *cf.* Petri Lombardi Collectanea, In epistolam I ad Corinthios, MPL 191, 1647;
1227 Prov. 23,1-2;
1230 Aurelius Augustinus, Confessiones, MPL 32, 742;
1232 *cf.* Rom. 12,3;
1234 *cf.* 1. Cor. 11,28;
1235 Ps. 38,6;
1236 Aurelius Augustinus, o.c.;
1240 Gal. 2,20;

Cristus". Et hoc figuratur ¦ in gutta aque, que vino inponitur et a vino absor- B $17v^{a}$ betur. – In timore vero fiet, si homo sua peccata gravia mensuret et suas infirmitates; et pro eo dicit Apostolus: „*Probet* | *autem seipsum homo et sic de* O $378r^{a}$ *pane illo edat et de calice bibat.*"

Aut secundum intellectum allegoricum sumat homo hunc panem et vinum in numero, id est mortem Cristi mente ac sermone meditando secundum suasum Apostoli dicentis prima Corinthiorum XI°: „*Quocienscunque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini anuncciabitis, donec veniat*", passiones quoque Iesu ab ingressu in hanc vitam numerando, numerando insuper multitudinem graciarum et profectuum in fruicione divini sacramenti. – In pondere vero, id est cum arduo desiderio et amore hic panis est manducandus, quoniam „*pondus meum amor meus; eo feror, quocunque feror*" – ita dicit Augustinus. – In mensura quoque, id est contemplando, que sit latitudo, sublimitas et profundum divine dignacionis ad hominem, in quo plenitudinem sue divinitatis dedit participandum hominibus corporaliter in hoc mirifico sacramento.

C. XIX.

Correlarium ex predictis, quod quibusdam dandum est corpus Cristi omni dominico, aliis cottidie, alii relinquendi sunt consciencie eorum.

| Liquet igitur, quod presbiteris omnibus est liberum accedere ad hoc P $119v^{a}$ sacramentum omni die tum ex devocione, tum eciam ex officio, et quandoque pluries in die in casibus certis, ut dictum est. Laycis autem personis quamvis liceat cottidie semel, capiendo hoc verbum „licet" prout Apostolus capit dicens „*omnia michi licent, sed non omnia expediunt*", sed tamen non omnibus expedit, ut aliqualiter est in octava conclusione declaratum. Circa quod si queratur secundum tempus, ergo oportunum esse videtur plebeis personis, in quo debeant a suis sacerdotibus ortari et suaderi, | ad hoc, prout B $17v^{b}$ michi videtur, ex racione optime respondet Augustinus ubi supra, dicens „*cottidie manducare nec laudo*" – supple: propter eos, quibus licet, sed non expedit, „*nec vitupero*" – propter illos, quibus licet et | expedit, „*sed omni* O $378r^{b}$ *die dominico suadeo et hortor*" – supple: tamquam licitum et expediens. In quo prebet se beatus Augustinus episcopus omnibus imitandus, vir utique talis et tantus et adeo per multa approbatus, dignum per omnia nobis exemplar prestitum, ut eum imitemur. Verbo vero eius inmediate allegato Augustinus ad omnes, et ad plebeos, est locutus, ut patet in textu precedente et sequente in

1241 aque *om.* **P** – **1242** mensuret : mensurat **B** – **1249** Iesu : Cristi **B** – **1250-1251** in fruicione divini sacramenti *om.* **P** – **1253** In mensura quoque : In mensuraque **D** – **1254** in quo : in quo voluit **D** – **1255** divinitatis dedit : divine maiestatis **D** – **1256** *in verbo* sacramento *des.* **D** – **1257** C. XIX. *om.* **P** – **1258** Correlarium ex predictis *om.* **P** *in f. 102r^b* – **1259** dominico : die dominico **P** *in f. 102r^b*, **B** *in f. 4r^b* – cottidie : quociens petunt **P** *in f. 102r^b*, **B** *in f. 4r^b* – **1266** si queratur : sic queratur **B** – secundum : quod **P,B** – **1269** supple *om.* **B** – **1273** approbatus : conprobatus **P** : probatus **B** – **1274** Verbo vero : Verboque **B** – **1274-1275** ad omnes : et ad omnes **P** – **1275** precedente et sequente : precedenti et sequenti **B**

1243 1. Cor. 11,28;
1247 1. Cor. 11,26;
1252 Aurelius Augustinus, o.c., MPL 32, 849;
1264 1. Cor. 6,12; 10,22;
1268-1271 *cf.* Pseudo-Augustini De ecclesiasticis dogmatibus, MPL 42, 1217;

libro De ecclesiasticis docmatibus et in Questionibus ad Ianuarium, ut quilibet videre poterit ipsos libros perlegendo, et non ad solos sacerdotes, prout qui- P 119v[b] dam ignavi et ignari asseruerant | esse dictum.

Et ad hoc facit racio, quia semel in anno est nimis raro, et est iam ex precepto et quasi compulsive, et per consequens minus grate. Et similiter ter in anno nimis est dispendiosum, similiter et semel in mense, ita et in quatuordecim diebus esse longum et periculosum videtur abstinere ab hoc cibo. Hoc autem dico stantibus hiis et pensatis, que sunt dicta in sexta et septima con- D 123v clusionibus. | Ergo ex hiis elicitur, quod tempus seu mensura congruentissima esse videtur laycis passim omnibus et personis singulis diebus dominicis corpus Iesu manducare et cupientes accedere ad sacramentum cottidie nequaquam prohibere, sed prompte et gaudiose eisdem ministrare, ne forte B 18r[a] D 124r | Spiritui sancto reluctari et eius | opera contingat nobis destruere in mentibus devotorum, stante tamen illa determinacione salva et inconcussa, que est racione et dictis sanctorum stabilita, quod in hoc opere salutari quisque faciat, quod aput se pro sua devocione censuerit esse faciendum, ex profectu, quem in se inde fore percipit, et ex consilio providorum confessorum semper et in mansuetudine sue anime et cum omni subieccione conversando iuxta doctrinam Apostoli, dicentis Ephesiorum IIII°: „*Obsecro itaque ego vos vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocacione, qua vocati estis, cum omni hu-* O 378v[a] *militate et mansuetudine, cum | paciencia, supportantes invicem in caritate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis.*“ Quod maxime perficitur per conmunionem istius divini sacramenti, et si vultis accipere ipsum, est proprie pacis vinculum figurative et effective hoc in loco nuncupatum.

Figurative dico, quia secundum Augustinum inibi multa grana tritici in unum panem et multe uve in vinum confluxerunt, que figurant corporis Cristi mistici unionem, quod est ecclesia. Et idcirco mox subditur per Apostolum ad P 120r[a] predicta: „*Unum corpus et unus spiritus, sicut | vocati estis in una spe vocacionis vestre.*“ Effective autem hoc sacramentum non inmerito pacis vinculum propriissime existit, nam ibi est plenitudo Iesu Cristi corporaliter, qui est pax nostra, mundum sibi reconcilians et faciens utraque unum. Et hoc est, quod dicit Augustinus super Iohannem: „*Hic est panis vivus, qui facit unius moris habitare in domo. Ideo*“, inquit, „*qui manducant hunc panem, non litigant.*“

1277 videre : videri **B** – **1278** ignavi et ignari : ignari et ignavi **B** – asseruerant : asseverant **P** – **1280** et per : et *om.* **P** – **1283-1284** conclusionibus : conclusione **B** – **1284** *in verbo* Ergo *inc.* **D** – ex hiis elicitur, quod *om.* **D** – quod tempus : quo tempore **B** – **1287** eisdem : debemus eisdem **B** : eidem **D** – **1288** Spiritui sancto : Sancto Spiritui **D** – **1290-1291** faciat : facit **P** – **1291** pro sua : cum sua **D** – censuerit : consuevit **O** – esse *om.* **B** – **1293** et in mansuetudine : et *om.* **P,B,D** – conversando : versando **D**; *in hoc verbo des.* **D** – **1298** et si vultis : et *om.* **B** – **1298-1299** proprie : per se **P** – **1300** tritici *om.* **B** – **1305** qui : que **B**

1276 *cf.* o.c., 1217-1218; *cf.* Aurelii Augustini Ad inquisitiones Januarii, MPL 33, 201 usque ad 202;
1294 Eph. 4,1-3;
1300 *cf.* Aurelii Augustini In Joannis evangelium tractatum XXVI, MPL 35, 1614;
1303 Eph. 4,4;
1305 *cf.* Coloss. 2,9;
1305-1306 *cf.* Eph. 2,14;
1306 *cf.* 2. Cor. 5,19;
1307 *cf.* Aurelii Augustini Enarrationem in Psalmum LXVII, MPL 36, 815-816; *et* In Joannis evangelium tractatum XXVI, MPL 35, 1613;

Sequitur decima proposicio.

C. XX^{m}.

Quod non potest negari cristiano petenti hoc sacramentum a ministris sine Cristi et hominis petentis iniuria.

|| Ex istis omnibus et singulis colligitur hec proposicio decima in ordine, B 18r[b] D 124r et est ista: quod non tantum est quilibet cristianus invitandus et hortandus, sed eciam cuilibet tali cristiano petenti cottidie vel alias frequenter sacramentum Cristi Iesu corporis et sanguinis est sibi per dispensatores sacramentorum ecclesie ministrandum, neque tali sine preiudicio et iniuria Cristi potest denegari, si reliqua sint paria.

Potest hec proposicio declarari ex recapitolacione predictorum. Et primo, quoniam huiusmodi homo, quicunque est, iam digne diiudicat corpus et sanguinem Domini, ut patuit per primam proposicionem. Secundo digne probavit seipsum – per secundam proposicionem. Tercio digne sitit et querit, habens fidem, spem et caritatem, ut persuasum est per 3^{am} proposicionem. Quarto digne mac|tavit seipsum et digne ymolavit sacrificium – per IIII^{am} propo- O 378v[b] sicionem. Quinto digne iam admittitur ad rem sacramenti, quia spiritualiter manducat – per quintam proposicionem. Sexto talis iam dignus censendus est et ad manducacionem sacramentalem, ut probatum est per proposicionem sextam. Septimo multo utilius est sibi et maius bonum spiritualiter simul et sacramentaliter, quam solum spiritualiter manducare, et amplius honorat sacramentum corporaliter simul et spiritualiter manducando quam obmittendo, et peccaret peccato obmissionis et accidie, si talis sponte obmitteret – per correlarium septime proposicionis. Et octavo licitum est cuilibet sancto cristiano et expediens cottidie vel frequenter sacramentum hoc manducare, ut per octavam proposicionem | est demonstratum. B 18v[a]

„Sanctum" autem hic voco omnem cristianum, qui non est mortali crimine occupatus, „dignum" vero hic appello secundum presentem iusticiam, et prout conceditur hominibus dignum esse in hac vita, prout tantum significat quantum hec oracio „non indignus".

1309 Sequitur...proposicio *in sin* **P** – Sequitur *om* **B** – decima : IIII^{a} **O** – **1310** C. XX^{m}. *om* **P** *in f. 102r^{b}* – **1311** a ministris : a m. ecclesie **P** *in f. 102r^{b}*, **B** *in f. 4r^{b}* – **1313** *in verbis* Ex istis *inc.* **D** – et singulis : et *om.* **P** – **1313-1314** decima...quod *om.* **D** – **1314** invitandus et hortandus : h. et invitandus **D** – **1315** alias : aliter **P** – **1318** *in verbis* sint paria *des.* **D** – **1319** declarari : declinari **O** – **1321** per primam proposicionem : per primam proposicionem, ergo digne manducat **B** – digne probavit : probat **B** – **1322** Tercio : Tercio, ut perswasum est **B** – **1325** digne *om.* **P** – **1326** talis : si talis aut **P** – **1327** et ad manducacionem : et *om.* **P** – ut probatum est : et ut probatum est **O** : prout est probatum **P** – **1327-1328** proposicionem sextam : s. proposicionem **P** – **1328** multo : et multo **P** – **1335** hic voco : voco hic **P** : hic *om.* **B**

1320 *cf.* 1. Cor. 11,29;
1321 *cf.* 1. Cor. 11,28;
1323 *cf.* 1. Cor. 13,13;

Incipit IIIª distinccio de hiis, qui indigne sumunt corpus et sanguinem Iesu Cristi.

C. primum.

Quod sacerdos proprius debet invitare suam plebem ad frequentandum sumpcionem divini sacramenti.

Verumtamen hee due proposiciones inmediate posite poterint adhuc sic persuaderi: et primo, | [D 124r] quod sacerdos debet et racione legacionis sue tenetur hortari ad frequentem conmunionem sacramenti suam plebem. Hoc, inquam, potest sic probari tali racione: quilibet sacerdos est pastor sue plebis, vocatus a Deo et ordinatus ab ecclesia, ergo debet et tenetur eam pascere pabulo verbi Dei et mensura | [P 120r^b] tritici in manus suas conmendati pro suis ovibus nutriendis. Consequenciam pro nota derelinquo, similiter et assumptum patet: nam ideo utique nuncupatus est pastor, quod pascat non solum seipsum cibo corporali vel eciam spirituali, utpote sciencia et pane | [O 379r^a] celesti (alias enim incurreret illud „ve“, de quo dicitur Ezechielis XXXIIII *„ve pastoribus, qui pascunt seipsos“*), sed ut eciam pascat oves, racionales animas, scilicet sibi conmissas, verbo doctrine voce qualificato, et Dei Verbo carne induto in hoc mirabili sacramento. Quoniam in hoc est panis celestis et vere cibus hominibus preparatus, quatenus omnis homo, qui sitit, haberet pascua intus et extra, in spiritu et carne, in specie visibili et in dulcedine gracie solum timentibus Deum abscondite, in Verbo incarnato et in Verbo in vehiculum vocis assumpte, sicut | [B 18v^b] scriptum est Iohannis X: *„Ego veni, ut vitam habeant et habundancius habeant“*, et supra eodem *„ingredietur et egredietur et pascua inveniet.“*

Sicut ergo quilibet plebis sacerdos debet sepe et tenetur predicare verbum Dei pascereque verbo doctrine oves sibi conmissas et invitare ad audiendum verbum Dei iuxta illud Apostoli 1ª Corinthiorum IX *„ve michi, si non ewangelisavero! Necessitas enim michi incumbit“*, et IIª Thimothei IIII° *„testificor coram Deo et Cristo Iesu“*, et infra *„predica verbum, insta oportune, inportune,*

1341 C. primum *om.* **P** – **1342** proprius : prius **B** *in f. 4r^b* – **1343** frequentandum : frequentandam **B** *in f. 4r^b* – divini sacramenti : d. s. et ideo, quia est pastor, et ideo, quia tenetur imitari in hoc (imitari in hoc : in h. imitari **B**) Scripturam sacram et sanctos patres **P** *in f. 102r^b*, **B** *in f. 4r^b* – **1344** posite : proposite **P** – adhuc sic : sic adhuc **B** – **1345** quod : Item quod **D**; *in his verbis inc.* **D** – legacionis : locacionis **P** – **1347** tali *om.* **P** – tali racione : r. tali **D** – **1348** ergo debet : igitur debet **P,D** – **1350-1362** Consequenciam...inveniet *om.* **D** – **1350** patet *om.* **P** – **1352** sciencia et *om.* **B** – et pane : vel pane **P** – **1354** eciam pascat : p. eciam **B** : p. eas eciam **P** – **1355** carne induto in hoc : induto carne hoc **P** – **1359** abscondite : abscondito **P** – **1359-1360** assumpte : assumpto **P,B** – **1363** Sicut ergo : Sicut igitur **P** : Sicut enim **D** – plebis sacerdos : s. plebi **B** – **1364** et invitare : eciam invitare **B** – **1366-1369** et IIª...imple *om.* **D**

1353 Ezech. 34,2;
1358 *cf.* Ps. 30,20;
1360 Ioh. 10,10;
1361 Ioh. 10,9;
1365 1. Cor. 9,16;
1366 2. Tim. 4,1;
1367 2. Tim. 4,2;

argue, obsecra, increpa", et paulo post *„tu vero vigila in omnibus, labora, opus fac ewangeliste, ministerium tuum imple"*, ita eciam sacerdos debet sepe ministrare fidelibus hoc sacramentum et pascere gregem sibi comissum Verbo caro facto et invitare ad manducandum hoc sacramentum, quia uterque modus istorum pascendi gregem dominicum sacerdotibus est conmendatus, et quia uterque videtur pari modo necessarius. Et ideo beatus Augustinus audire verbum Dei parificat corporis et sanguinis Cristi sumpcioni, solum isto exempto, quod veritas predicacionis in voce formata dilabitur (P 120v[a]) | per momenta et non manet in aere vel in aure, sed Veritas, que est Cristus, caro facta, manet in eternum. Ideoque non est dictum „qui audit verbum meum, in me manet et ego in eo", sed dictum est *„qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo"*.

(D 124r) | Item quilibet fidelis pastor et medicus debet gregem (O 379r[b]) | sibi conmissum ad illud sepe monere et invitare accedendum, quod in se et per se est bonum ovibus et medicina sanativa vel conservativa (B 19r[a]) | suis ovibus, quoniam illud, quod simpliciter est bonum, quanto est conmunius secundum Aristotelem, tanto divinius. Sed eucaristiam sacratissimam sumere est bonum simpliciter (D 124v) | et medicina omnium peccatorum sanativa et conservativa cristiano in virtute, igitur etc.

Quodsi quispiam diceret, quod non est bonum sumenti corpus et sanguinem Iesu indigne, quia iudicium sibi manducat et bibit, illud nichil est dictum, nam hoc contingit extrinsece et per accidens, sed non per se et simpliciter, et hoc secundum Thomam de Aquino Super Quarto, prout alibi declaravi. Et quia sacerdos tantum intendit vitaliter pascere et sanare, ideoque nichil ad eum, si quispiam suo ausu sumat indigne sacramentum, ut cito post dicetur.

Preterea sacerdos fidelis debet se conformare sancte Scripture in pascendo suos subditos ac imitari vestigia et decreta patrum precedencium beatorum. Sed Scriptura sacra invitat valde ad istud mirabile sacramentum frequentandum vel innuit invitandum. Invitat, dico, ut est illud Psalmi *„gustate et videte, quoniam suavis est Dominus"*, et illud Canticorum V° *„bibite, amici, et inebriamini, karissimi"*, et illud Ysaie LV° *„omnes sicientes venite ad aquas, et qui non habetis"* etc., atque illud Apostoli 1ª ad Corinthios V° *„Pasca nostrum ymolatus est Cristus.* (P 120v[b]) | *Itaque epulemur"*, necnon illud Apokalipsis ultimo

1370 sepe *om.* **B** – **1371-1379** et invitare...in eo *om.* **D** – **1372** modus : pari modo **P** – dominicum : Domini **B** – **1372-1373** et quia : quoniam **B** – **1374** parificat : parificatur **B** – sumpcioni : sumpcionem **B** – **1375** formata : firmata **B** – **1376** non manet : non permanet **B** – **1381** est bonum : bonum est **B** – **1382** vel conservativa *om.* **B** – quoniam : quia **B** – **1384** tanto divinius : tanto est divinius **B** – **1386** *in verbo* igitur *des.* **D** – **1392** post : pocius **P**

1368 2. Tim. 4,5;
1373 *cf.* Aurelii Augustini Sermones de diversis, MPL 39, 2319;
1378 Ioh. 6,57;
1383 *cf.* scholia ad Aristotelis Ethicam Nicomachiam, ed. Basileae 1582, 6, 50; *cf. etiam* Aristotelem Latine, Ethica Nicomachea, I, 1b;
1388 *cf.* 1. Cor. 11,29;
1390 *cf.* Thomae de Aquino Super Quarto Sententiarum, dist. 9, ad 3 (*cf. etiam* Matthiae de Janov Regulas, Kybal II, 115);
1397 Ps. 33,9;
1398 Cant. 5,1;
1399 Is. 55,1;
1400 1. Cor. 5,7-8;

„sponsus et sponsa dicunt: Veni". Vel, inquam, innuit invitandum, prout est illud de iugi sacrificio Exodi XXIX°, de cottidiana colleccione mane in deserto Exodi XVI°, de aqua brevi et pane arto in propheta Ysaie XXX, de quibus satis videtur dictum in superiori tractatu, vel dicetur infra. – Idem patet in parabola ewangelii de invitatis ad cenam supradicta, et sic de multis similibus.

| [B 19rb] Quod eciam patres sunt in hoc facto a sacerdote imitandi, patet, quoniam apostoli et dehinc eorum sequaces omnes conmuniter corpus et saguinem Iesu fideliter poscentibus | [O 379va] ministrabant cottidie aut frequenter et doctores sancti veteres et moderni hoc suaserunt et fecerunt, prout habes superius in tractatu alio recollectum et paulo ante in secunda parte octave proposicionis annotatum.

C. II.

| [Mk 94v] *Quod sacerdoti nullum periculum inminet, si sine intencione malivola ministret indignis divinum sacramentum.*

| [D 124v] Item ad illud, quod est simpliciter bonum et summum bonum in hac vita hominibus et in quo maxima salus plebis existit reposita et manifesta emendacio vite et satisfaccio penitentis et nullum periculum sacerdoti, debet quilibet sacerdos subiectos invitare et eis ministrare, ymo gaudere, si videat suas oves ad illud tale properare. Sed frequens iteracio huius vivificantis sacramenti est huiusmodi, igitur etc.

Maior est de se nota, sed minor pro parte prima declarata est in conclusionibus precedentibus. Et pro illa parte, ubi dicitur, quod videlicet frequenter pascere suos subditos hoc pane celesti nullum est periculum sacerdoti, potest sic declarari: quoniam si esset periculum, hoc solum esset et maxime propter summentes indigne. Sed hoc est falsum, nam quamvis sit periculum sumenti indigne corpus | [Mk 95r] et sanguinem Cristi, quoniam iudicium sibi manducat et bibit, tamen nullum est periculum dispensanti. Nullibi siquidem reperitur prohibicio, reprehensio, vel condempnacio alicuius sacerdotis, qui indignis sacramentum ministrasset. Quia si aliquis pro eo foret reprehensibilis, tunc primum dominus Iesus deberet reprehendi, quia Iude, proditori suo, indigno et scito | [P 121ra] malo, corpus et sanguinem suum ministravit. Item si esset periculum | [B 19va] sacerdoti eciam indignis cristianis, dum petunt, sacramentum hoc ministrare, nequaquam Dei ecclesia indulgeret et statueret peccatori eciam scito tali a sacerdote sacramentum hoc petenti publice fore sine contradiccione ministrandum. Quinymmo si esset periculum in ministracione indignis petentibus hoc

1405 dicetur : videtur **B** – **1407** patres : peccatores **B** – facto *om.* **B** – a sacerdote imitandi : a sacerdote facto imitandi **P** : a sacerdote invitandi **B** – **1407-1408** patet, quoniam : per quam **B** – **1408** et dehinc : et *om.* **B** – **1413** C. II. *om.* **P** – **1414** *in verbis* Quod sacerdoti *inc.* **Mk** – si sine : si *om.* **Mk** – **1415** sacramentum : s. In capitulo 22° **Mk** – **1416** Item : Etenim **B** : *in hoc verbo inc.* **D** – bonum et *om.* **D** – **1416-1417** in hac vita hominibus *om.* **B** – **1417** plebis : plebeis **B** – **1420** vivificantis : vivifici **Mk** – **1422-1426** Maior est...falsum *om.* **D** – **1422** de se nota : nota de se **P,Mk** – **1424** sacerdoti *om.* **P** – **1427** iudicium : indignum **P** – **1431** scito : prescito **Mk** – **1432** suum *om.* **B** – **1436** in ministracione : in ministratura **B**

1402 Apoc. 22,17;
1403 *cf.* Ex. 29,38-46;
1403 *cf.* Ex. 16;
1404 *cf.* Is. 30,20;
1406 *cf.* Luc. 14,16-24;
1427 *cf.* 1. Cor. 11,29;

sacramentum, tunc omnes sacerdotes haberent periculosissimum ministerium O 379v[b] et quasi inevitabile dampnacionis, cum annis singulis | conmuniter omnibus accedentibus cristianis hoc sacramentum ministrantes nunquam vel raro contingit, quin aliquibus aut multis indignissimis eos contingit illud dispensare, attento hoc, quod scriptum est *„multi quidem currunt, sed unus accipit bravium"*, et quia *„multi sunt vocati, pauci vero electi"*.

Et ad illud ewangelicum, quod posset in contrarium adduci, videlicet *„nolite sanctum dare canibus"* etc., potest responderi, quod illud verbum Iesu crucifixi non debet sed neque potest congrue intelligi de prohibicione manducacionis huius venerabilis sacramenti a fideli popullo cristiano. Et primo, quod non debeat: nam tunc sequeretur ex illo, quod dominus Iesus aliquid Mk 95v prohibuisset a suis fieri vel consu|luisset, cuius oppositum ipsemet admisisset – dedit etenim, ut dictum est, ipsemet hoc sacramentum cani, ymmo dyabolo, scilicet Iude, suo traditori; item sequeretur, quod Dei ecclesia manifeste contrairet consiliis et preceptis Iesu Cristi, cum statuerit dandum esse sacramentum passim poscentibus publice eciam scitis malis. – Secundo, quod neque potest congrue adaptari illa auctoritas prohibicioni cuiuspiam hominis ab hoc B 19v[b] sacramento – quoniam neque canes, inquantum tales, appetunt | sanctum, neque porci appetunt margaritas, sed appetunt homines solum, qui concupiscunt sancti esse, et negociatores, qui querunt bonas margaritas et ditari inde cupiunt. Quapropter notanter adiectum est in proposicione petentibus ministrandum, et ut appetant invitandi et incitandi. Ideoque quamvis malivoli P 121r[b] homines et carnales, subditi | peccatis, accedant eciam quandoque cum aliis ad hoc sacramentum, non appetunt tamen, sed se ingerunt cum fronte bestiali D 124v et cum tumultu, forte a rigore divine iusticie agittati in idipsum, | et idcirco sacerdos non dat talibus prout tales, sed prout et inquantum penitentibus et appetentibus medicinam. Non enim intendit aliis ministrare, nisi digne peten- D 125r tibus, nec proponit ministrare alicui ad mortem, sed solum ad vitam. | Et illa O 380r[a] | intencio sufficit ad salvandum sacerdotem, licet tali indigno homini ministret sacramentum.

Quapropter huiusmodi indigne manducantes iudicium sibi manducant et bibunt, non sacerdoti ministranti, sed neque officiunt sacramento, licet tamen Mk 96r sint rei constituti corporis et sanguinis Domini rursus crucifigentes in semet|ip-

1438 dampnacionis : d. periculum **B** – **1440** quin : quoniam vel **B** – illud dispensare : d. illud **B** – **1442** *in verbo* electi *des.* **D** – **1443** adduci *om.* **B** – **1444** responderi : respondi **O** – **1445** sed neque : sed *om.* **B** – **1447** tunc sequeretur : s. tunc **Mk** – **1448** vel consuluisset *om.* **B** – **1449** cani : tam malo **B** – **1450** traditori : proditori **B** – **1450-1451** contrairet : contrariet **O** – **1451** statuerit : statuerat **B** – **1452** passim : passim omnibus **B** – **1454-1455** appetunt sanctum, neque porci *om.* **Mk** – **1458** ut appetant : ut appetunt **B** – quamvis *om.* **B** – **1460** tamen : tantum **B** – **1461** cum tumultu : tamen tumultum **B** – *in verbis* Et idcirco *inc.* **D** – **1463-1464** petentibus : penitentibus **D,Mk** – **1465** indigno homini : h. indigno **Mk** – homini *om.* **P,B** – **1465-1466** ministret : ministretur **O** – **1468** officiunt : efficiunt **B** – **1469** sint : sunt **B** – Domini : Iesu domini **B** – rursus : rursum **P,B,D,Mk**

1441 1. Cor. 9,24;
1442 Matth. 20,16; 22,14;
1443 Matth. 7,6;
1454 *cf.* Matth. 7,6;
1456 *cf.* Matth. 13,45;
1467 *cf.* 1. Cor. 11,29;
1469 *cf.* 1. Cor. 11,27;
1469 *cf.* Hebr. 6,6;

sis Cristum Iesum et ostentui habentes. Et hoc est iustum et sanctum, ut videlicet non negetur talibus sacramentum, quia hoc vult Deus, iustus iudex, ut is, qui dudum Cristum Iesum, quantum est in se, conspuit, lapidavit, flagellavit inique vivendo per mala opera nimis contraria Cristo Iesu, Dei sapiencie et Dei virtuti – intantum, inquam, contraria sibi, et summe, ut eciam pro illo venerit in carnem et amare mortuus est, ut destrueret in suo populo corpus peccati | (B 20r[a]) secundum Apostolum Romanorum VI°, et *„opera dyaboli"* secundum canonicam primam Iohannis III° – viceversa itidem peccator in Cristum Iesum et in Dei virtutem offendat et in lapidem cadens angularem non inmerito confringatur, donec experiatur, quoniam durum erat contra stimulum calcitrare.

C. III.

Quod iuste et digne mali cristiani et ingrati sumunt sibi iudicium et ruinam in corpore et sanguine Iesu Cristi.

| (D 125r) Iustum igitur et dignum est, quatenus huiusmodi, dudum inpius et crudelis in Deum, mensuram iniquitatis et patrum suorum celerius adinpleret et ita cicius suam dampnacionem accelleraret, qui existens cristianus noluit intelligere, ut bene ageret, sed, dico, multociens Cristi graciam in vacuum accepit et mortificavit in seipso per ingratitudinem, ut sic tandem indigne manducans corpus et sanguinem Iesu pro se crucifixi, reus esset corporis et sanguinis Domini indeque digne et iuste sibi iudicium manducaret et biberet. Qui iudicium suum non tunc incipit, cum indigne sumit sacramentum, sed dudum ante, dum male vixit et non cristiane, inchoatum tunc suis demeritis exigentibus consumatur.

Contingit | (P 121v[a]) simile et iniquis Iudeis, Deo ingratis longe ante et indignis, qui semper | (O 380r[b]) dura cervice et incircumcisis cordibus Spiritui sancto restiterunt, qui prophetas sanctos et patres occiderunt, qui tamen genimina viperarum cum hoc sepulchra patrum edificabant mencientes et dicentes *„si fuissemus in tempore patrum nostrorum, tunc non essemus socii eorum in sanguine pro-*

1471-1477 quia hoc...Iohannis III° *om.* **Mk** – **1472** dudum : iam dudum **P,B,D** – **1474** *in verbis* Dei virtuti *des.* **D** – inquam : inquantum **B** – summe : sumere **B** – **1475** venerit : veniret **B** – **1477** itidem : identidem **P,B** – itidem peccator *om.* **Mk** – **1478** in Dei virtutem : in *om.* **Mk** – **1479** confringatur, donec : peccator c., sicque **P,B,Mk** – experiatur : reperiatur **P** – **1480** calcitrare : recalcitrare **P** : *in hoc verbo des.* **Mk** – **1481** C. III. *om.* **P** – **1483** corpore et *om.* **P** *in textu* – **1484** *in verbis* Iustum igitur *inc.* **D** – **1485** adinpleret : adimplevit **B** – **1486** suam dampnacionem : d. suam **B** – **1487** dico *om.* **D** – accepit : recepit **D** – **1489** crucifixi : crucifixum **O,P,D** – **1490** digne et iuste : i. et digne **B** – sibi iudicium : iudicium sibi **D** – Qui : Quod **P,B,D** – **1492** inchoatum : inchoatum est **B** – **1493** *in verbo* consumatur *des.* **D** – **1494** Contingit : Contigit **P,B** – Deo : suo Deo **P,B** – **1495** incircumcisis : circumcisis **B** – **1497** sepulchra : sepulchrum **B** – edificabant : edificabunt **B**

1473 *cf.* 1. Cor. 1,24;
1475 *cf.* Rom. 6,6;
1476 1. Ioh. 3,8;
1478 *cf.* Rom. 9,32; Eph. 2,20;
1479 *cf.* Act. 9,5; 26,14;
1485 *cf.* Matth. 23,32;
1487 *cf.* 2. Cor. 6,1;
1488, 1490 *cf.* 1. Cor. 11,29;
1489 *cf.* 1. Cor. 11,27;
1495 *cf.* Act. 7,51;
1496 *cf.* Matth. 23,31;
1496 *cf.* Matth. 23,33; Luc. 3,7;
1497 *cf.* Matth. 23,29;
1497 Matth. 23,30;

phetarum". Sed menciebatur eorum iniquitas sibiipsi, quoniam protunc Dominum et Deum prophetarum occidebant et lapidabant et eius prophetas et scribas et sapientes ad se missos sicque implebant mensuram malicie | B 20rb patrum suorum et eorumdem se esse filios per hoc exhibebant, qui prophetas occiderunt, quia patres eorum similiter ut filii sanctos prophetas dudum mortuos non modice honorabant et collebant, enimvero prophetas Domini modernos et secum conviventes crudeliter occidebant: utpote Moysen et Aaron, longe prius mortuos, summis studiis verbotenus extollebant in eis gloriantes, sed Ysayam, sanctum Domini tunc vivum, sarra diviserunt, et Ieremiam lapidibus occiderunt, et sic de aliis; conformiter genimina hec vipperarum, puta Iudei in tempore Cristi, faciebant, qui valde Moysen sanctum allegabant et se esse filios Abrahe gloriose affirmabant, prophetas quoque et sanctos veteres collaudantes, sed Dominum prophetarum Iesum et eius apostolos, vite sue comites, conspuebant et in maxillas cedebant et illudentes occidebant, quatenus sic omnis mensura dampnacionis eorum diu ante cumulata foret adinpleta. Quod profecto iustissimo Dei iudicio factum est, ut videlicet hiis, qui diu ante sanctos Dei persequebantur, occasio daretur, ut eciam ipsum Deum tremendum in sua persona trucidarent, et qui iusticiam Dei et veritatem diu ante cruciabant, per vitam iniquam in seipsis eciam in ipsum Dominum glorie et in Dei virtutem et sapienciam manus cruentas inicerent, et qui Deum suum pridem per tempora longinqua conspuebant in spiritu, ipsum per exsecucionem malorum operum | P 121vb suorum et Deo contrariorum valde contempnentes, conspuerent et illuderent eciam | O 380va demum eundem et in carne, videlicet | B 20va in Iesu crucifixo, corpus et sanguinem ipsius suis iniquis et cecis ausibus mordendo et perdendo, saguinem Testamenti Novi, non agnorum et hyrcorum, sed Filii Dei vivi, conculcando in sumpcione indigna huius terribilis sacramenti, ut ita inveterata in Deum malicia et operta suum precipicium manifestum incursarent. Et exinde tandem omnis iniquitas hominis suum os necessario oppilabit, et Dominus sic notum faciet salutare suum, et in conspectu gencium revelabit iusticiam suam.

Et ita dictum accipe de iniquis et ingratis cristianis, quibus male viventibus et dominum Iesum, Dominum omnis carnis, factis suis negantibus atque blasphemantibus equissime et iuste donatur corpus eius et saguinem manducare et bibere, quatenus sic saguinem Novi Testamenti, sanguinem, inquam, Filii

1499 protunc *om.* **B** – **1505** conviventes : convivantes **B** – **1507** Domini : Dei domini **P** – sarra : serra **P** – **1508** conformiter : deformiter **B** – **1510** et sanctos veteres : v. sanctos **B** – **1516** et qui : et quod **B** – **1518** inicerent : iniecerunt **O** : inicerunt **B** – **1519** longinqua : longinque **B** – exsecucionem : excucionem **O** – **1520-1521** conspuerent : et conspuerent **P** – **1521** demum eundem : e. Deum **B** – **1522** suis *om.* **B** – **1524** huius *om.* **B** – **1525-1526** incursarent : incursaret **O,P** – **1530** Dominum : et Dominum **B** – factis suis : s. factis **P** – **1531** donatur : donat **B**

1500 *cf.* Matth. 23,34;
1501 *cf.* Matth. 23,32;
1502 *cf.* Matth. 23,31;
1507 *cf.* Ascensio Isaiae, 5;
1507 *cf.* Paralipomena Jeremiae, 9;
1508 *cf.* Matth. 23,33; Luc. 3,7; Ioh. 8,33;
1510 *cf.* Matth. 3,9; Luc. 3,8;
1518 *cf.* 1. Cor. 1,24;
1526 *cf.* Ps. 106,42;
1527 *cf.* Ps. 97,2;
1530 *cf.* Eccli. 41,5;
1532 *cf.* Marc. 14,24;
1532 *cf.* Matth. 16,16;

Dei vivi, conculcantes et contemptui ac ostentui ducentes, iuste et celerius suam dampnacionem implerent temeritatis eorum ausibus conducentibus eosdem in idipsum. Quoniam pro tanto dictum est *„itaque quicumque manducaverit panem et biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et saguinis Domini“*, et *„iudicium sibi manducat et bibit“*. | D 125r Eapropter Cristus in hoc sacramento *„positus est in ruinam et in resureccionem multorum in Israel“*, et Cristus ob id est lapis offensionis et petra scandali hiis, qui Deum contempnunt, et qui Deum, postquam cognoverunt, non, sicut condecet Deum, glorificant.

Unde iuste et sancte potest et debet passim omnibus accedentibus cristianis sacramentum hoc ministrari, quatenus hinc misericordia et iudicium Domini efficacius et celerius conpleantur, ut ibi | B 20v[b] iustus cicius et efficacius misericordiam assequatur et impius velocius thesauriset sibi iram in die ire Dei, sicut scriptum est *„qui iustus est, iustificetur adhuc, et qui sanctus est, sanctificetur adhuc, et qui scandalizatur, scandalizetur adhuc, et qui in sordibus est, sordescat adhuc“*. Quoniam ipsi Iude Scarioth dixit ipsa Veritas, | O 380v[b] tribuens sibi hunc | D 125v panem: *„Quod facis, fac cicius.“* Nota valde, cur est hoc dictum, | P 122r[a] cui, a quo, et quando – in sumpcione vel mox post sumpcionem sacramenti: *„Et illico intravit in eum dyabolus.“*

C. IIII.

Quod iniqui cristiani non appetunt sepe manducare Cristi sacramentum neque ullam causam allicientem habent ipsum assumendi.

Item huiusmodi homines carnales et malivoli cristiani, precipue fide quamvis mortua supposita in eis, ad manducandum corpus Iesu Cristi non facile se ingerunt, et potissime, ut crebrius summant hoc horrendum malis et plenum Deo sacramentum. Non enim audent eorum consciencia ipsos repellente et testimonium sue dampnacionis et per consequens timorem eis afferente. Caucius quidem ducunt obmittendum illud, in quo nullum lucrum sciunt se ex consciencia reportare, quam seipsos inicere ad periculum eterne dampnacionis. Sed eciam neque possunt vere appetere sine Spiritus sancti suggescione – *„animalis namque homo non percipit ea, que sunt spiritus Dei“*, 1ª Corinthio-

1533 ac ostentui ducentes : et o. dicentes **B** – **1537** Eapropter : Quapropter **D**; *in hoc verbo inc.* **D** – Cristus : Iesus **B** – **1539** ob id : id *om.* **B** – **1542** omnibus accedentibus : o. ad hoc sacramentum accedentibus **B,D** – **1543** sacramentum hoc *om.* **D** – quatenus : conmunius **B** – **1545** in die ire : in diem **B** – **1545-1548** sicut...adhuc *om.* **D** – **1549** *in verbo* cicius *des.* **D** – cur est hoc : hoc *om.* **B** – **1552** C. IIII. **P** *in textu* – **1554** ullam : nullam **P** *in f. 102r[b]* – causam...assumendi : causam (causam : c. carnalem **B**) habent frequenter ipsum assumendi exceptis illis, qui semel in anno veniunt et ex timore et compulsi **P** *in f. 102r[b]*, **B** *in f. 4v[a]* – *ad verbum* allicientem *m. d.* scilicet carnalem **O** – allicientem habent : h. frequenter **P** *in textu* – assumendi : assumere **P** *in textu* – **1558-1559** et testimonium : in testimonium **B** – **1559** per consequens : per *om.* **B** – timorem eis : timore eius **B** – afferente : afferrentem **O** : offerente **B** – **1560** nullum : ullum **P** – **1562** vere : veraciter **P,B**

1535 1. Cor. 11,27;
1537 1. Cor. 11,29;
1538 Luc. 2,34;
1539 *cf.* Is. 8,14; 1. Petr. 2,8; Rom. 9,32.33;
1540 *cf.* Rom. 1,21;
1545 *cf.* Rom. 2,5;
1546 *cf.* Apoc. 22,11;
1549 Ioh. 13,27;
1551 *cf.* Ioh. 13,27;
1563 1. Cor. 2,14;

rum II°, ergo neque appetit, quia eterna, et ea, que Dei sunt, non appetuntur secundum Gregorium, que non prius degustantur.

Et inde venit, quod illi peccatores in deserto de manna et figura huius panis veraciter celestis inquiebant *„anima nostra nauseat super cibo isto* B 21r[a] *levissimo"* et invitati ad cenam noluerunt venire, quia indigni | erant hac cena, quamvis frivole se excusarunt, ut postea apparebit. Et discipuli quidam carnales, postquam audierunt de isto vero cibo et vero potu hominum et solo proprio, adequate abierunt retro, dicentes *„durus est hic sermo, quis potest eum audire?"*

Neque eciam ulla Scriptura neque eciam ulla causa racionabilis possunt, ut videtur, assignari, cuius gracia accederent frequenter isti canes vel porci in ewangelio recensiti ad istud plenum Deo sacramentum. Non enim profecto appetunt spiritualiter, ut superius deductum est et satis liquet in seipso, enimvero neque carnaliter appetendi habent aliquam occasionem, puta quod possint O 381r[a] ibi speciebus panis et | vini delectari, saciari vel inebriari, quam quidem occasionem Corinthii habebant, quos Apostolus increpat durius et non laudat, dicens *„convenientibus vobis in unum"* etc.

D 125v | Quodsi contingit tales accedere ad hoc sacramentum deificum, homines P 122r[b] utique indignos, proculdubio hoc accidit, ut in paucioribus | hiis, qui bona sponte et sepius manducant corpus et sanguinem Iesu crucifixi, presertim in hiis, qui cottidie frequentant, sed ut in quam pluribus hoc contingit in hiis, qui solum conpulsi et precepto astricti raro vel semel in anno accedunt propter timorem suorum superiorum ex sola consuetudine, sicut *„vitula Effraym docta diligere trituram"*, et ne sint notati mali cristiani, et ne de plebe eiciantur. Hec et alia similia multos conpellunt indigne carnem et saguinem Dei vivi profanare. Argumentum illius est inpromptu, quia tales homines stolidi, dum B 21r[b] ponuntur | in articulo infirmitatis extreme, vix et forte tunc inducuntur ad sacramentorum conmunionem. Et hoc solum quibusdam illis, quibus propicia divinitas ob simplicitatem miseretur. Quomodo vero talibus prodesse poterit ad salutem in die extreme necessitatis et coaccionis istud equitatis et iusti iudicii sacramentum, quando iam tempus miserendi pene exspiravit? Quando iam neque confessio neque discussio suiipsius condigna potest esse in homine doloribus inpleto, timoribus, curis et infinitis angustiis undique circumdato, quando iam sunt manus et pedes ligati ad merendum, qui in vita sua voluntatis libertate pocientes voto et factis refugerunt et quodammodo

1564 Dei sunt : s. Dei **B** – **1567** veraciter celestis : c. veraciter **B** – **1569** frivole se excusarunt : singuli se excusarent **B** – ut postea : utpote postea **B** – **1573** Neque...Scriptura *om.* **O,B** – racionabilis : racionalis **B** – possunt : potest **O,B** – **1574** vel porci : et porci **P** – **1575** enim *om.* **P** – **1581** *in verbo* Quodsi *inc.* **D** – tales *om.* **D** – **1584** sed ut : ut *om.* **P,D** – **1585** vel semel : et semel **P,B,D** – **1587** notati : vocati **B,D** – **1589** profanare : prophanari **B** – Argumentum : Argumentum tamen **D** – inpromptu : in prompto **B** – **1591** sacramentorum : sacramenti **B** – **1592** ob simplicitatem : ad simplicitatem **B** – **1593** istud : illud **P** – equitatis : equitas **B** – **1596** inpleto *om.* **P** – **1597** sunt manus et pedes : m. et p. sunt **B** – **1598** refugerunt : refriguerunt **D**

1564 *cf.* Gregorii Magni Homiliam XXXVI in evangelia, MPL 76, 1266;
1567 Num. 21,5;
1568 *cf.* Luc. 14,18-20;
1571 Ioh. 6,61;
1574 *cf.* Matth. 7,6;
1580 1. Cor. 11,20;
1586 Os. 10,11;

contempserunt? Iudicet is, qui potest omnia iudicare, scilicet qui est particeps spiritus Cristi Iesu crucifixi.

C. V.

Quamvis eciam mali ad sacramentum veniunt ex mala intencione, nequaquam tamen ideo est iustis et sanctis cottidie vel sepe sumentibus denegandum.

Quodsi adhuc dicas, quod sunt utique, qui ad hoc sacramentum ficte accedunt et fraudulenter, yppocrite videlicet, qui per hoc ab hominibus | [O 381r^b] videri iusti esse cupiunt mercanturque abinde opinionem sanctitatis, quo posito et admisso nullomodo tamen sequitur, quod sancti Dei propter tales nequam et fictos homines deberent suo pane cottidiano vel frequenti conmunione defraudari. Quoniam si propter evitacionem talium | [P 122v^a] frequens conmunio prohiberetur fidelibus cristianis, pari racione dici oporteret et de aliis omnibus sacramentis, que tamen non obstante abusu pessimorum hominum passim poscentibus dispensantur. Quod quidem iuste fit et sancte secundum racionem superius positam, scilicet „ut qui sancti sunt, sanctificentur adhuc, et qui scandalizantur, scandalizentur adhuc", | [B 21v^a] secundum iudicium eius, qui *„positus est in ruinam et in resureccionem multorum"*. Ita namque et lupis decipulas, muribus muscipulas et furibus ponimus loca capciosa, quatenus proinde cicius, qui nos conturbant, abscidantur suisque malis exigentibus cicius accelerent suam infelicem dampnacionem, utpote Iudas traditor, quam cito conmunicavit Cristi sacramento, exivit foras conplevitque Iesu tradicionem et dehinc desperans illico laqueo se suspendit. Posuit etenim Deus hominem secundum decretum Iesu Syrach in manibus consilii sui et proposuit ante eum ignem et aquam, vitam et mortem in hoc sacramento, ut, ad quid velit, mittat manum suam.

Neque propter abusum multitudinis peccancium Deus obmittit bona sua corporalia et spiritualia frequentare mundo huic, quod venit ex inmensa fecunditate atque uberrima summi boni, ut de hoc limpidius post dicetur. Non inmerito ergo debent villici in huiusmodi liberalitate rerum divinarum suo Deo et Domino conformari, quod profecto tunc fiet, quando sacerdotes grate prompte celestem hunc panem fidelibus poscentibus crebrius ministrabunt, secundum quod scriptum est Psalmo LXXIX° *„cibaria misit eis in habundancia"*, et iterum *„edent pauperes et saturabuntur et laudabunt Dominum, qui*

1600 *in verbo* crucifixi *des.* **D** – **1601** C. V. **P** *in textu* – **1602** Quamvis : Quod quamvis **P** *in textu, in f. 102r^b*, **B** *in f. 4v^a* – **1605** Quodsi : Quod **P** – **1606** ab hominibus : ab *om.* **B** – **1607** opinionem : opinione **B** – quo posito : eo oposito **P** – **1609** vel frequenti : a frequenti **B** – **1610-1611** prohiberetur : prohibetur **O** – **1611** dici : dicere **B** – **1615** scandalizantur, scandalizentur : scandalizatur, scandalizetur **B** – **1616** et lupis : et *om.* **B** – **1617** muribus : et muribus **B** – **1618** cicius *om.* **B** – nos *om.* **B** – **1621** dehinc : hoc dehinc **P** – illico : illicito **P** – **1623** ad quid : ad quod **O,P** – **1626** mundo huic : h. mundo **B** – venit *om.* **B** – **1628** ergo *om.* **B** – **1630** fidelibus : hominibus **B**

1599 *cf.* 1. Cor. 2,15;
1614 *cf.* Apoc. 22,11;
1615 Luc. 2,34;
1621 *cf.* Matth. 27,5;
1621-1622 *cf.* Eccli. 15,14;
1622-1623 *cf.* Eccli. 15,17-18;
1631 Ps. 77,25;
1632 Ps. 21,27;

requirunt eum; vivent corda eorum in seculum seculi". Et adverte hic, quod
O 381v[a] dicit „satura|buntur et laudabunt, qui requirunt eum", quia intellectus istius
alius hic non videtur esse nisi talis, scilicet quod pauperes, qui requirunt
Deum, illi saturantur et laudant, quia illis datur participium spiritus Iesu, con-
B 21v[b] tenti in sacramento. Requirunt | autem illi soli, qui participant spiritum Iesu,
P 122v[b] | quia soli appetunt, et quia appetunt, non est eis denegandum iuxta illud
Proverbiorum Salomonis III° *„benefacientem noli prohibere, sed et si potes, et tu benefac"*. Et dominus Iesus Mathei X: *„Nolite prohibere parvulos venire ad me, talium est enim regnum Dei"*, id est iste panis vite, in quo est plenum regnum celorum secundum illud Luce XVII° *„regnum celorum intra vos est"*, cui concordat alia Scriptura, que dicit Trenorum IIII° *„parvuli pecierunt panem..."*

D 125v | Iuxta ista pono talem racionem: illud, quod Deus dedit, homo non debet denegare neque ad quod Deus preparat et promovet, minister debet impedire. Sed Deus dat et dedit appetitum et per hunc preparat et promovet suos ad se participandum in hoc sacramento, ergo sacerdos nec quisquam homo non potest vel debet ista inpedire. Maior nota est ex eo, quod Apostolus loquitur II[a] Corinthiorum XIII° *„in edificacionem posuit nos Spiritus sanctus, non in destruccionem"*, et Mathei XIX° *„quod Deus coniunxit, homo non separet"*. Sed minor potest intelligi ex predictis, nam sanus appetitus ad corpus et san-
D 126r guinem | Cristi, inquantum est corpus et sanguis Iesu crucifixi, esse non potest in homine nisi a Spiritu sancto, quia *„nemo dicit dominus Iesus nisi in Spiritu sancto"*, 1[a] Corinthiorum XII, item *„nemo venit ad me"*, dicit Iesus, *„nisi Pater meus, qui misit me, traxerit illum"* Iohannis VI. Et illud verbum tunc dixit Veritas, quando de manducacione sui corporis et sanguinis loquebatur. Ymmo illud „appetere" manducandum corpus Cristi est illud trahi
B 22r[a] a Patre ad Filium et est illa sitis, quam Iesus crucifixus | frequenter require-
bat dicens *„si quis sitit, veniat ad me et bibat"* Iohannis VII, et *„qui vult,*
O 381v[b] *accipiat aquam vite gratis"*, et Ysaie LV *„omnes sicientes | venite ad aquas"*.
Quoniam iste appetitus seu sitis conmitatur et causatur per magnam fidem, per quam conatur homo vehementer in eum formari, cui omnia credit, et per magnam caritatem, que urget hominem uniri illi, quanto conceditur intimius, quem vehementer diligit. Quod fit maxime et propriissime per comescionem,

1633 quod : quid **B** – **1635** talis : tales **B** – **1636** Deum : Dominum **B** – saturantur : saturabuntur **B** – spiritus : spiritu **B** – **1638** et quia appetunt *om.* **B** – **1641** est enim : enim est **P** – Dei : celorum **B** – **1645** *in verbo* Iuxta *inc.* **D** – dedit : dedit homini **B** – **1646** denegare neque : d. homini nequam, contra **B** – ad quod : ad quos **P** – **1646-1647** minister...et promovet *om.* **P** – **1646** debet : non debet **B** – **1647** per hunc : per hoc **B** – **1648** quisquam : quisque **B** – **1649** vel debet : nec debet **B** – ista inpedire : inpedire ista **B** – **1649-1652** Maior...ex predictis *om.* **D** – **1652** sanus *om.* **P,D** – **1653** Cristi : Iesu Cristi **P** – **1654-1655** quia...XII *om.* **D** – **1656** *in verbo* illum *des.* **D** – **1664** quanto : quantum **B** – **1664-1665** intimius, quem : intimus, quam **B**

1639 *cf.* Prov. 3,27;
1640 *cf.* Matth. 19,14; Marc. 10,14;
1642 Luc. 17,21;
1643 Thren. 4,4;
1650 *cf.* 2. Cor. 13,10;
1651 Matth. 19,6; Marc. 10,9;
1654 1. Cor. 12,3;
1655 Ioh. 6,44;
1660 Ioh. 7,37;
1660 Apoc. 22,17;
1661 Is. 55,1;
1664 *cf.* 2. Cor. 5,14;

ubi alimentum in unitatem concurrit cum suo alito. Inde est illud Iob XXXI° *„quis det nobis de carnibus eius, ut saturemur?"*, item illud Ecclesiastici XXIIII° *„edent me et adhuc esurient, bibent me et adhuc sicient"*.

1666 in unitatem : in substanciam unam **P** : in substanciam **B**

1667 Iob 31,31; **1668** Eccli. 24,29;

Incipit IIII distinccio
de conmunicacione sacramenti cottidiana
in ecclesia primitiva.

C. primum.

Quod in ecclesia primitiva cottidie conmunicabant, hoc fuit non propter novitatem passionis, et quod tunc et modo sepe a populo sumendum est Dei sacramentum, quia hora mortis est incerta.

| Ex quibus limpide sequitur, | quod frequentacio conmunionis dulcissimi D 126r Mk 96r
sacramenti huius in populo cristiano comitatur fervorem | desiderii seu appe- P 123r[a]
titus. Appetitus vero causatur per magnam fidem, que per dileccionem operatur, sicut per contrarium obmissio frequentis conmunionis Iesu Cristi corporis et sanguinis et negligencia fit a mortua fide et informi vel ab egra et parva. Cuius signum est manifestum, cum non festinet huiusmodi in Deum ire neque appetit dilecto suo uniri per illud, quod est hominibus concessum maximum et precipuum ad uniendum Iesu Cristo, videlicet hoc sacramentum omnibus seculis adorandum. Et ista mutuo se consequi necesse est ut concedantur per illam regulam topicam „sicut propositum in proposito, ita oppositum in opposito".

Ex quo ulterius luculenter sequitur, quod illud falsum esse | videtur, quod B 22r[b]
quidam posuerunt, quod in primitiva ecclesia frequentacio cottidiana corporis et sanguinis Iesu crucifixi a populo cristiano fuit propter novitatem Cristi passionis, quia scilicet quod recens erat, forcius tunc movebantur inde ad fervo-
rem devocionis. Istud eciam hac via poterit confirmari fore | falsum salva sic O 382r[a]
dicencium reverencia: nam fervor devocionis ex Cristi Iesu passionibus est
operacio Spiritus | sancti, non carnis et sanguinis, sicut scriptum est Mathei Mk 96v
XVI° „*beatus es, Symon Bar Yona, quia caro et sanguis non revelavit tibi*"; et

1669-1675 Incipit...incerta : Quod in primitiva ecclesia cottidie conmunicabant plebei non propter novitatem passionis Cristi, et quod ideo est nunc sepe populo Dei sumendum Dei sacramentum, quia hora mortis est incerta. – Incipit quarta distinccio tractatus de conmunicacione sacramenti cottidiana in primitiva ecclesia **P** *in f. 102r*[b]*-v*[a] : Incipit quarta distinccio tractatus de conmunicacione sacramenti cottidiana in primitiva ecclesia. Capitulum primum **B** *in textu* : Incipit quarta distinccio de conmunicacione sacramenti cottidiana in primitiva ecclesia. 1. Quod in primitiva ecclesia cottidie conmunicabant plebei non propter novitatem passionis Cristi, et quod ideo est nunc sepe populo Dei sumendum Dei sacramentum, quia hora mortis est incerta **B** *in f. 4v*[a] – **1676** *in verbis* Ex quibus *inc.* **D** – quod : In capitulo 26° distinccionis 4[e]. Quod **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **1677** sacramenti huius : h. sacramenti **P,B,D,Mk** – cristiano comitatur fervorem : conmittitur in cristiano per fervorem **P** – **1680** et negligencia : ex negligencia **D,Mk** – informi : infirma **B** – et parva : vel parva **P** : vel a parva **B** – **1682** dilecto suo : dileccio sua **O** – hominibus : omnibus **B** – **1683** ad uniendum : ad vivendum **P** – **1684** seculis : sanctis **Mk** – ista : ita **B** – concedantur : concedatur **D** – **1685** ita : sic **B,Mk** – **1687-1692** Ex quo...reverencia *om.* **D** – **1689** Cristi *om.* **Mk** – **1690** tunc *om.* **Mk** – movebantur : movebatur **Mk** – **1692** ex Cristi : ex *om.* **B** – **1693** Spiritus sancti : Sancti Spiritus **B** – **1694-1696** et Apostolus...non possunt *om* **D,Mk**

1678 *cf.* Gal. 5,6; **1694** Matth. 16,17;

Apostolus 1ª Corinthiorum XV° *„caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt"*, itaque caritativa memoria et devota passionum Cristi Iesu causatur inmediate et solum a Spiritu sancto. In operibus autem spiritus Iesu non est antiquum, quia secundum Apostolum ad Hebreos VIII° *„quod antiquatur et senescit, prope interitum est"*, et per consequens neque novum in eadem accepcione significacionis neque recens, quia Cristus Iesus et eius passionis memoria secundum eundem Apostolum ad Hebreos XIII° est *„heri et hodie ipse, et in secula"*. Et posito, quod fervor devocionis ad Cristum Iesum et appetitus ad eius sacramentum fuisset in primordena ecclesia propter recenciam passionis ipsius, sequeretur istud inconveniens, quod nos, cristiani, qui sumus in anno M°CCC° octuagesimo octavo post Cristi passionem, iam non essemus tantum culpabiles pro eo, quod multorum caritas refriguit et memoria Cristi Iesu passionis quasi est mortua a corde cristianis secundum prophe-
P 123r[b] B 22v[a] ciam | David, qua dixit | *„factus sum tamquam mortuus a corde"*, *„posuerunt me abhominacionem sibi"*. Consequencia inde tenet, quia iam passio Cristi est valde antiqua et tempus est iam remotum a nobis. Sed et alia multa possent adduci ad falsitatem illius conprobandam, sed non expedit, quoniam spiritualis homo facile illud iudicabit falsum esse.

Item dicunt, quod in primitiva ecclesia ideo erat frequens conmunio corporis Cristi, quia passim et inprovise ad mortem cristiani ducebantur, et ideo erat necessarium talibus sepius conmunicare. Ad illud iuste dicitur: si illa causa fuit primitive ecclesie cottidie sacramentum manducare, sequitur evi-
O 382r[b] denter, quod ergo nunc tam sepe et sepius necessarium est corpus et | sanguinem Cristi popullo cristiano manducandum secundum illam maximam topicam „posita causa ponitur et effectus", quoniam profecto nunc tam certa mors homines expectat, quemadmodum tunc, et tam incerta hora mortis, quod a nemine potest inficiari, ergo ita sepe pronunc expedit se munire contra malum mortis cum sacramento Dei sicut tunc in ecclesia primitiva. – Sed quod sepius, subaudis ob causam mortis certe, sit modo conmunicandum, persuadetur ex eo, quoniam tunc erat *„preciosa mors in conspectu Domini"*, quia pro fide simpliciter et ab adversariis Dei martires moriebantur, et ideo per illam mortem, scilicet martirii, non solum sine sacramento eucaristie, sed eciam sine baptismo sancti Dei ad vitam evolabant, nunc autem mors cristiani

1696 memoria *om.* **P** – causatur : memoria causatur **P** – **1697** et solum : eciam solum **Mk** – *in verbo* sancto *des.* **D** – **1703** primordena : primitiva **Mk** – **1703-1704** recenciam : reverenciam **B** – **1704** ipsius : ipsius, que causabantur ex novitate passionis Cristi, ut vult adversarius **B** – **1705** in anno : in *om.* **Mk** – M°CCC° octuagesimo octavo : M°CCC° sexagesimo octuagesimo octavo **P** – **1707** cristianis : cristiani **B** – **1708-1712** posuerunt...falsum esse *om.* **Mk** – **1709-1710** passio Cristi : p. Cristi iam **B** – **1711** quoniam : quia **B** – **1712** falsum esse : esse falsum **P,B** – **1714** cristiani ducebantur : d. cristiani **Mk** – **1715** erat necessarium : n. erat **Mk** – si illa : sicut illa **Mk** – **1717** quod : quia **P** – ergo *om.* **P,Mk** – **1718-1719** secundum...effectus *om.* **Mk** – **1719** et effectus : et *om.* **B** – **1721** inficiari : certificari **B** – **1721-1731** ergo...extrahens *om.* **Mk** – **1723** certe : incerte **B** – **1724** quoniam : quia **B** – **1725** martires *om.* **P,B** – moriebantur : monebantur **B**

1695 1. Cor. 15,50;
1698 Hebr. 8,13;
1701 Hebr. 13,8;
1706 *cf.* Matth. 24,12;
1708 *cf.* Ps. 30,13;
1708 Ps. 87,9;
1724 Ps. 115,15;

populli, que fit sine adversariis fidei, vel est naturalis vel ob peccata propria vel ab aliis morbis, ita quod non est propter testimonium fidei, et ideo non est preciosa neque sanctificans, sed plerosque ad iudicium, ad con|dempna- [B 22v^b] cionem, extrahens. Quapropter multo magis | necesse est nunc quam tunc [D 126r] contra eam fideles, sepe scilicet, muniri | et esse hominem preparatum cotti- [Mk 97r] die Dei sacramentis, ne forte contingat infauste sine sacramento exspirare.

Hoc enim sacramentum est unicum et singulare validumque suffragium contra aereas potestates precipue in hora mortis hominibus preparatum, et contra yehenne abyssum perhorrendum, propter quod dominus Iesus ante suam mortem ipsum voluit cum suis discipulis manducare, magis nobis quam sibi formam in hoc preferendo. Et ita eciam beato Dyonisio dominus Iesusmet sacramentum in carcere ante mortem ministravit. Similiter Maria Magdalena et Maria Egypciaca et quam plurimi alii sancti, postquam longinqua tempora sine frequentacione huius cibi exegerunt, in fine sue vite sacramentum hoc datum est ipsis manducandum, quoniam nullus, qui vegetat nutrimento huius sacramenti, et qui existens in gracia ex bona voluntate sumit corpus Iesu Cristi | in extremis, potest a profundo inferni absorberi propter corpus Iesu Cristi, [D 126v] propter quod scriptum est: „*Propter hoc letatum est cor meum et ex|ultavit* [O 382v^a] *lingua mea, insuper et caro mea requiescet in spe, quoniam non derelinques animam meam in inferno nec dabis sanctum tuum videre corrupcionem.*"

Ex quibus elicitur, quod necessarium est cristiano propter malum mortis ambiguum et continue inminens sponte frequenter sacramentum hoc manducare. Patet eciam ex hiis, qualiter securi sunt illi a gehenna, qui cottidie divino corpore vegetant et cibantur conversacione conmite cristiana. Et de hoc magis infra.

1729 quod non est : est *om.* **B** – ideo : idcirco **B** – **1730-1731** sed...ad condempnacionem : sed ad iudicium et alios ad condempnacionem **P** : sed ad iudicium, alios ad condempnacionem **B** – **1731** *in verbo* Necesse *inc.* **D** – **1731-1732** nunc...eam *om.* **D** – **1732** contra eam : c. eandem **B** – sepe *om.* **Mk** – scilicet *om.* **P,B,D,Mk** – **1733** infauste : infaustis **P** – sacramento : sacramentis **P,D,Mk** – **1734-1752** Hoc enim...magis infra *om.* **P** – **1735** precipue *om.* **D,Mk** – in hora : et hora **Mk** – **1737-1738** quam sibi : quam hic **B** – **1738** in hoc *om.* **D,Mk** – eciam *om.* **Mk** – **1740** Egypciaca : Egipciaca fecit **Mk** – **1740-1742** et quam...manducandum *om* **D,Mk** – **1741** sue vite : v. sue **B** – hoc *om.* **B** – **1742** vegetat : vegetatur **D,Mk** – **1744** corpus *om.* **Mk** – **1748** Ex quibus : Ex quo **B** – **1749** sponte frequenter : s. et frequenter **B,D,Mk** – sacramentum hoc : hoc sacramentum **Mk** – **1749-1750** *in verbo* manducare *des* **D** – **1750** Patet : Et patet **B** – **1751** vegetant : vegetantur **Mk** – **1751-1752** Et de hoc magis infra *om* **Mk** – **1752** magis : Augustinus **B**

1738 *cf.* Iacobi de Voragine Legendam auream, De sanctis Dionysio, Rustico et Eleutherio, c. CLIII, ed. Graesse, p. 685;
1739 *cf.* ibidem, De sancta Maria Magdalena, c. XCVI, p. 414;
1740 *cf.* ibidem, De sancta Maria Aegyptiaca, c. LVI, p. 249;
1745 Ps. 15,9-10;

C. II.

Quod cottidie vel sepe est conmunicandum propter fervorem devocionis continuandum et augendum.

Item addunt tercio dicentes, quod in primitiva ecclesia conmunionem Cristi corporis et sanguinis | [B 23r[a]] cottidie frequentabant, faciebat hoc fervor intensus dileccionis ad Cristum Iesum, quem sequitur, ut dictum est, appetitus intensus uniri cum dilecto, quod maxime et propriissime fit | [Mk 97v] in hoc mirabili sacramento.

Istud potest simpliciter concedi esse verum, quia vere ita esse oportet, quod | [D 126v] magnam fidem, spem et caritatem secundum predicta paulo ante sequitur fervor et appetitus magnus | [P 123v[a]] ad frequentacionem huius beatifici sacramenti, supposita possibilitate, prout debet supponi, hoc sacramentum frequentandi. Suadet equidem ita fides, assumpta maiore antecedentis, dicens: hic est Deus meus, panis meus et potus, vita mea, gaudium, incrementum et omne bonum et omnes thezauri sapiencie et sciencie Dei, videlicet Iesus pro me crucifixus, michi natus, michi datus, quoniam 1ª ad Corinthios V° dicitur *„Pasca nostrum ymolatus est Cristus"*, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Spes autem infert minorem, inquiens tali modo: sed Deo meo et vita mea et fortitudine mea, firmamento meo, est in hoc sacramento possibile et concessum et michi eo participari est meum omne bonum, sicut scriptum est ad Moysen *„ego ostendam tibi omne bonum"*; participari autem nequeo melius et magis intime et proprie, quam ut conmedam illum cibum et bibam illum potum in memoriam Dei mirabilium et eius graciarum michi siccine preparatum. Concludit caritas dicens *„itaque epulemur in hiis azy|* [O 382v[b]] *mis sinceritatis et veritatis"*.

Ergo festinanter est comedendum et sepe frequentandum illud summum bonum nobis natum et nobis datum, nec est modus alius, ait caritas, quo possim aut optem potiri dulcius | [B 23r[b]] meo unico dilecto et sibi uniri intimius, quam si de carnibus ipsius manducem et de saguine bibam et cum fervore ossa eius cum intestinis devorem, quia sic ille manebit in me proprie et ego in eo et sic *„erunt duo in carne una"*, sicut ex inmensa eius caritate ad me est propalatum *„qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet*

1753 C. II. *om.* **P,Mk** – **1754-1755** Quod...augendum : In capitulo 27 distinccionis 4 **Mk** – **1756-1757** Cristi corporis : corporis Cristi **P,B,Mk** – **1757** sanguinis : sanguinem **B** – frequentabant : frequentabat **Mk** – **1759** in hoc : hoc *om.* **Mk** – **1761** *in verbo* Magnam *inc.* **D** – **1761-1762** magnam...sequitur *om.* **Mk** – **1761** fidem : quidem **P** – secundum predicta paulo ante *om.* **D** – **1762** huius beatifici : beneficii huius **B** – beatifici *om.* **Mk** – **1764** ita *om.* **Mk** – **1765** gaudium : et gaudium **Mk** – **1768-1769** divinitatis *om.* **P,Mk** – **1770** et vita : et *om.* **B** – est *om.* **O,B** – **1771** possibile : uti possibile **Mk** – concessum et michi : m. concessum **B** : et *om.* **O,P** – **1774** michi *om.* **P** – **1777-1778** Ergo...datum *om.* **Mk** – **1777** summum : summe **B** – **1778** bonum nobis : b. nostrum **P,D** : b. nostrum nobis **B** – natum : iteratum **P,D** – est modus : est *om.* **Mk** – **1778-1779** possim : possum **B** – **1779** optem : oportet **D** – potiri dulcius : d. potiri **B** – meo unico : u. meo **B** – intimius : intimis **O** : vicinius **B** – **1780** ipsius : eius **Mk** – **1780-1781** et cum...devorem *om.* **Mk** – **1781-1787** et sic...aplicatum *om.* **Mk** – **1782** sicut : sic **B**

1766 *cf.* Coloss. 2,3;
1768 1. Cor. 5,7;
1768 *cf.* Coloss. 2,9;
1772 Ex. 33,19;
1775 1. Cor. 5,8;
1781 *cf.* Ioh. 6,57;
1782 Gen. 2,24; *cf.* Marc. 10,8;
1783 Ioh. 6,57;

et ego in eo". Ad idem Apostolus dicit: „*Caritas enim Dei urget nos.*" Et ita caritas inpaciens eciam cum intestinis vorat et festinanter velud ignis, qui | totum cum magno impetu sibi adiectum conbustibile consumit, vehementer D 127r festinans sibi uniri aplicatum.

Conceditur igitur, quod in primordena Dei ecclesia bene per annos mille liberum plebi Cristi erat et consuetum creberrimum accessum | cottidianum Mk 98r ad corpus et sanguinem Iesu Cristi iterare et ex nulla causa hoc fuisse alia, nisi ex fervore magne fidei, spei et caritatis. Quapropter iam dictum est, quod simili causa concedi oportet, | si in seculo presenti vel futuro fides, spes et P 123v[b] caritas invalescant in fideli popullo cristiano, quod scilicet fervor dileccionis et appetitus ad validam intensionem inardescat et reassurgat, et dehinc fit mens inpaciens in procrastinacione seu in ieiunio huius cibi deificantis, liberalissime et fecundissime per divinam dignacionem hominibus ministrati.

Demum necessario sequetur, ut popullus fidelis requirat hoc manna, petat et pulset pro frequenti sua felici cibacione, sicut scriptum est „*edent me et adhuc esurient, bibent et adhuc sicient*". Est eciam alia | Scriptura, que dicit B 23v[a] „*quis det nobis de carnibus eius, ut manducemus*", et mulier post huius carismatis degustum Samaritana ad dominum Iesum prorupit dicens „*Domine, da michi aquam* | *hanc*", Iohannis III°, et Iudei in desiderio huius panis ver- O 384r[a] bis Iesu refricati ac excitati dixerunt „*Domine, semper da nobis panem hunc*" Iohannis VI°.

C. III.

Quod manducacio cottidiana vel frequens et spontanea est signum in cristiano evidens magne fidei et fervide dileccionis Iesu Cristi.

| Quoniam nunc in presenti seculo surgunt plurimi de plebe sancta cristia- D 127r na, qui cum magna instancia petunt vel requirunt hoc sacramentum frequentare signum habentes sue vivide fidei et fervide in Cristum Iesum caritatis, nam utpote ex premissis potest colligi huiuscemodi proposicio, videlicet quod quemadmodum frequens atque cottidiana manducacio Cristi Iesu corporis a plebeis cristianis fuit remissa atque dimissa venitque in longinqum dispendium profectus salutaris in temporibus nuper ac longe retroactis, solum hoc et maxime ac ob nullam causam aliam nisi propter iniquitatis habundanciam

1785 velud : urit **B** – **1787** aplicatum : applicant **B** – **1788** Dei *om* **Mk** – **1790** Iesu *om* **B** – et ex : et *om*. **P,D,Mk** – **1791** fidei, spei : f. et spei **P** – spei *om*. **Mk** – iam dictum est, quod *om*. **D** – iam : ut iam **Mk** – **1793** invalescant in fideli : invalescat fideli **Mk** – **1794** intensionem : intencionem **P,D,Mk** – fit : sit **D** : *om*. **Mk** – **1795** deificantis : deifici **Mk** – **1796** ministrati : ministrari **B,D,Mk** – **1797** sequetur : sequeretur **B** – **1798** *in verbo* cibacione *des* **D** – **1799** *in verbo* sicient *des*. **Mk** – **1801** Iesum *om*. **B** – **1802-1803** verbis : nisi bis **B** – **1803** refricati ac : reficiati et **B** – **1805** C. III. *om*. **P** – **1808** *in verbo* Quoniam *inc*. **D** – nunc : autem **P,B** : iam **D** – **1809** vel requirunt : et requirunt **P,D** – **1809-1810** frequentare : frequentandum **D** – **1810** *in verbo* caritatis *des*. **D** – **1811** colligi : recollegi **B** – **1814** salutaris : salutis **B** – **1815** ac ob : ac *om*. **B**

1784 2. Cor. 5,14;
1791 *cf*. 1. Cor. 13,13;
1798 Eccli. 24,29;
1800 *cf*. Iob 31,31;
1801 Ioh. 4,15;
1803 Ioh. 6,34;
1815 *cf*. Matth. 24,12;

atque refrigescenciam caritatis Iesu Cristi, ita ut nuper ante et modo vix tandem coacti et conpulsi per precepta districcionis accedant cristiani ad hoc deificans sacramentum, ita eciam modo ad invalescenciam fidei vivide in Iesum crucifixum, que per dileccionem operatur, et iniquitatis minoracionem, si affuerit, operacione Spiritus sancti redundante, necesse erit, ut conmittetur incensio appetitus ad sacramentum, et appetitum sequetur festinacio et requisicio frequentis conmunionis corporis Iesu Cristi.

B 23v[b] Adesse autem | iam arguitur iniquitatis diminucio saltem in quibusdam ex frequenti hominum sue iniquitatis confessione dolorosa et efficaci a peccatis cessacione, et fervor caritatis iam incalescere infertur ex appetitu indefesso unionis cum Cristo Iesu et ex confessione memorie sanctificacionis ipsius et eius passionum, cuius nos testes coram Deo et hominibus esse possumus et audemus, ego, inquam, et ceteri penitenciarii, qui locum tenent episcopi in O 384r[b] ecclesia kathedrali necnon alii, qui hoc opus salutare sunt amplexati, | puta laborare sine questus ambicione in et pro salute animarum Cristo Iesu eos promovente in idipsum et caritate Dei perurgente, qui solus est et unicus ille, qui si *„continuerit aquas, omnia siccabuntur, si autem eas emiserit"*, pervertent montes renovantes faciem terre et omne animal benediccione adinplentes.

1816-1817 tandem *om.* **P** – **1820** operacione : operator **B** – **1821** incensio : intensio **O,B** – **1824** sue iniquitatis : sue *om.* **B** – efficaci : effati *(?)* **B** – **1826** et ex : ac ex **P,B** – **1828** ego : ergo **B** – penitenciarii : confessores **P** – **1828-1829** locum...alii, qui *om.* **P** – **1829** amplexati : amplexi **B** – **1830** in et pro : in *om.* **B** – **1831** promovente : quod movente **B** – **1832-1833** pervertent : pervertunt **B** – **1833** terre *om.* **B**

1818-1819 *cf.* Gal. 5,6;
1832 Iob 12,15;
1833 *cf.* Ps. 103,30;
1833 *cf.* Ps. 144,16;

Distinccio V[a]

De modis et habitudinibus corporis Cristi Iesu.

C. primum.

Quod dominus Iesus contemperavit seipsum ritibus Iudeorum et gencium deditque se omnia in omnibus in hoc nostro divino sacramento.

|| In hoc siquidem mirabili sacramento Deus et dominus Iesus crucifixus ex inmensa caritate sua, qua dilexit suos, omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret, et omnibus se omnia dedit in omni plenitudine graciarum optata ab homine vel optabili, ut esurientes adimpleret, sicut scriptum est *„aperis tu manum tuam et inples omne animal benediccione“.* P 124r[a] D 127r

Quod ita poteris contemplari: quoniam hominum participari et assequi Deum inquirencium fuit bina species, videlicet Iudeorum primum et Grecorum vel gentilium. | Iudei uno modo Deum colebant, scilicet absconditum et invisibilem, infinite virtutis et maiestatis, et sic dicebat propheta eorum Ysaie XL°V° *„vere tu es Deus absconditus“*, et ad Moysen dictum est per responsum divinum Exodi XXXIII° *„non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo et vivet“.* Et tali via et modo inquirebant Deum Iudei participandum, scilicet solum in spiritu; unde dictum est *„emitte Spiritum tuum“* et iterum *„Spiritum sanctum tuum ne auferras a me“* et alibi *„o quam suavis est Spiritus tuus, Domine, in nobis“* et similia. B 24r[a]

Ita Deus et dominus Iesus factus est nobis in hoc sacramento veluti Iudeis, scilicet in Spiritu divine maiestatis inmense et virtutis, omnino invisibilis oculo corporali. Quapropter quibusdam aliquid corporale sencientibus de hoc sacramento Iesus respondit Iohannis VI° *„verba, que loquor vobis, spiritus et vita sunt“*, et ad Samaritanam Iohannis III° *„Spiritus est Deus“*, et ideo in spiritu et

1834-1838 Distinccio V[a]...sacramento : Quod dominus Iesus contemperavit seipsum ritibus et consuetudinibus Iudeorum et gencium et monstravit se Deum conmunem deditque se omnia in omnibus in nostro divino sacramento. – Incipit quinta distinccio tractatus de modis et habitudinibus corporis Iesu Cristi **P** *in f. 102v[a]* : Incipit quinta distinccio tractatus de modis et habitudinibus corporis Iesu Cristi. Capitulum primum **B** *in textu* : Incipit quinta distinccio de modis et habitudinibus corporis Iesu Cristi. Capitulum 1. Quod dominus Iesus conparavit seipsum ritibus et consuetudinibus Iudeorum et gencium deditque se omnia in omnibus in nostro divino sacramento **B** *in f. 4v[a]* – **1839** In hoc : A hoc **P** : *in his verbis inc.* **D** – **1841** lucrifaceret : lucrifieret **B** – omnibus se omnia dedit : se omnibus dedit **P** – in omni : ut omni **P,B,D** – graciarum *om.* **P,D** – **1842** optabili : o. graciarum **P,D** – ut esurientes *om.* **P,D** : ut *om.* **B** – **1844-1853** Quod ita...et similia *om.* **D** – **1844-1845** hominum...inquirencium : hominum assequi Deum et participari inquirencium **P** : bonum et participari Deum et assequi inquirencium **B** – **1845** bina : unica **B** – **1845-1846** Grecorum : Gregorum **O** – **1847** invisibilem : visibilem **P** – **1854** Ita : Et ita **P,B,D** – **1855** scilicet *om.* **B** – **1857-1858** *in verbis* vita sunt *des.* **D** – **1858-1859** in spiritu et veritate *om.* **B**

1840 *cf.* 1. Cor. 9,22.19;
1842 Ps. 144,16;
1845 *cf.* Rom. 1,16; 2,9.10; Gal. 3,28;
1848 Is. 45,15;
1849 Ex. 33,20;
1851 Ps. 103,30;
1852 Ps. 50,13;
1852 *cf.* Sap. 12,1;
1857 Ioh. 6,64;
1858 *cf.* Ioh. 4,23-24;

veritate veros adoratores querit Pater. Et ita prestitit se nobis participandum, O $384v^a$ puta in spiritu et veritate et occulte | omni carni vel homini. Ideo de hoc sacramento ad litteram propheta David dicit: „*Quam magna multitudo dulcedinis tue, Domine, quam abscondisti timentibus te! Perfecisti eis*“ et cetera, que sequuntur.

Greci autem seu gentiles homines utique carnales solum et tantum sensibus corporis manuducti deum suum carnaliter inquirebant et corporaliter adorabant, in nullo potentes ad Spiritum, qui Deus est, se elevare, exceptis forte philosophis; sed et illimet tamquam dii habebantur, et idcirco varios deos gentes sibi formabant, secundum quod permittebantur a demoniis ludificari: B $24r^b$ quidam eorum homines | virtuosos et magnos ac famosos deificabant et eos P $124r^b$ collebant et inde venit inter eos | Iupiter, Mercurius, Appollo, Dyana, Iuno et multa talia. Alii eligebant sibi solem et stellas et omnem miliciam celi, alii ut rustici grossiores, veluti Egypcii, peccora, pecudes, arietes et hircos et vitulos, alii elementa, alii reptilia terre, ut Babylonii draconem et multa similia. Quilibet enim pro oppinione sua et votis suis deum sibi fabricabat, quem colebat. Illis omnibus Deus verus, sanctus et fidelis, qui omnes volebat ad cognicionem veritatis pervenire, et dominus Iesus in carne venit condescendens antiquate, licet inique, eorum consuetudini deos ficticios collendi. Occurrit insuper per hoc sagaciter fraudibus perversorum spirituum, qui siccine homines dementabant et divinam seu Dei veri gloriam rapiebant.

Et ita omnibus, inquam, gentibus omnia factus est Iesus Cristus, ut omnes lucrificaret et perduceret ad viam veritatis. Factus est itaque Deus verus homo verus per hoc mundo visibilis, talem se colendum exhibens, quales falso nomine deos consueverant adorare. Factus est insuper verus sol cum luna et stellis prebens se lucem veram mundi huius, que illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Factus quoque pecus peccatoribus, qui peccora pro diis diligebant; unde exhibuit se agnum, hircum, vitulum et similia, que $384v^b$ omnia veritas solida Scripture de ipso est | testata. Et factus est eciam et B $24v^a$ reptile, quoniam virga Moysy | in colubrum est conversa et alios serpentes magorum pharaonis plenos veneno devorabat et sine sui venenacione venenum eorum digerebat.

Applica hec, si sapis ea, que Dei sunt, ad misterium crucis Iesu crucifixi, quoniam hoc significancius Veritas innuens per figuram de eneo serpente in columpna erecto perscripsit et in verbo suo proprio exposuit, dicens Iohannis

1859 veros *om.* **P** – **1860** et occulte...Ideo *om.* **B** – **1865** manuducti : manuductu **P** – **1866** elevare : levare **B** – **1867** sed et : et *om.* **P** – **1867-1868** et idcirco...permittebantur *om.* **B** – **1869** deificabant : deificabantur **B** – **1872** veluti : ut **P** – pecudes : et pecudes **P** – **1874** fabricabat...colebat : fabricabant...colebant **B** – **1876** Iesus in carne venit condescendens : Iesus crucifixus condescendens **P** : Iesus in carnem veram condescendens **B** – **1877** Occurrit : occurens **P** – **1879** rapiebant : capiebant **B** – **1881** lucrificaret : lucrifaceret **P,B** – **1882** per hoc mundo visibilis : mundo **B** : *om.* **P** – **1884** stellis : cum stellis **P,B** – **1885** Factus quoque : Factus est quoque **P,B** – peccatoribus : pecoribus **B** – **1886** diligebant : colebant **B** – **1887** Et factus : Et *om.* **P,B** – **1893** perscripsit : prescripsit **B**

1861 Ps. 30,20;
1880 *cf.* 1. Cor. 9,22.19;
1884 *cf.* Ioh. 1,9;
1888 *cf.* Ex. 4,3-5; 7,8-12;

III: *„Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari* | [P $124v^a$] *oportet Filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non pereat."*

Notandum quoque ad propositum diligenter, quod gentiles predicti suis diis variis diversas ymagines vel ydola faciebant arte fabrili, aliqui de ere, alii de auro, alii de argento, pauperiores de lignis vel alias arbores frondosas adorabant; non tamen simpliciter ita, ut ea inveniebant, adorabant, sed primum formata arte subtili ymagine deo suo, quem elegit sibi, quanto magis educi poterat similima, aut electa arbore vel cetera huiusmodi quibusdam cerimoniis statue illi adhibitis et per dyabolicam artem suggestis verbis et benediccionibus suis ymaginem illam consecrabant credentes, quod mox illis expletis divinitas ydolum illud impleret et corporaliter adesset vel essencia illius dei, quem collebant. Interim demonia occupabant illam statuam et responsa dabant, sic eos in errore confirmantes, et cupidi raptores divine glorie adoracionem Deo debitam suscipientes.

Istis igitur, quamvis impiis, hominum usibus et dyabolicis fraudibus | [B $24v^b$] fidelis mater ac pulchre dileccionis sapiencia divina cum remedio congruentissimo occurrit in Cristo Iesu crucifixo et in eius sacramento, puta corporis et sanguinis ipsius, ut omnes omnia colerent in Cristo Iesu iam salubriter et in veritate in Verbo Dei existencia secundum vitam ydealiter vel exemplariter, que pridem colere consueverant mendaciter et cum dampnacione. Quoniam | [D 141v] monstravit se homo verus, plenus divinitate cum omni virtute, bonitate et potestate, probans hoc | [O $385r^a$] omni virtute et veritate, omnibus operibus Deo propriis, omni scriptura et testibus fide dignis, qui fuerunt a seculo, sanctis viris et prophetis, et nichil prorsus extra obmittens, quod erat bonum et congruum ad probacionem illius, quod ipse erat verus homo et verus Deus.

C. II.

Quod dominus Iesus non seipsum glorificare voluit vel quesivit veluti dii gencium, qui semetipsos gloriosos efficere voluerunt.

Et in hiis omnibus manifeste monstravit, quod in nullo, neque in modico neque in magno, | [P $124v^b$] quesivit divicias, quia pauperimus, neque voluptates carnis, quoniam virgo et ieiuniis afficiebatur ac laboribus continuis, sed neque gloriam sue persone avide vel mendaciter rapuit. Quod evidentissime primo in eo ipso demonstravit, quod docuit verbo et facto omnes homines soli Deo gloriam exhibendam et omnia solum propter Patrem, qui in celis est, facienda, et ideo quibuscumque salubriter est misertus, iussit dare soli Deo gloriam et iussit tacendum de suis beneficiis et eum non predicandum.

1899 ita *om.* **B** – **1901** similima : similiori **B** – cetera *om.* **B** – **1902** cerimoniis : c. huiusmodi **B** – **1906** confirmantes : conservantes **B** – **1908** usibus : versibus **B** – **1912** Dei *om.* **P** – **1914** monstravit se homo verus, plenus : Monstravit itaque Cristus se hominem verum, plenum **D**; *in his verbis inc.* **D** – **1916** sanctis : a sanctis **B** – **1919** C. II. *om.* **P,D** – **1920-1921** Quod dominus...voluerunt *om.* **D** – **1920** glorificare : deificari **P** *in f. $102v^a$* : deificare **B** *in f. $4v^a$* – **1921** semetipsos : seipsos **B** *in f. $4v^a$* – voluerunt : velint **P** *in f. $102v^a$* : volunt **B** *in f. $4v^a$* – **1924** virgo : verbo **B** – **1926-1927** soli Deo gloriam : g. s. Deo **B** – **1929** predicandum : predicando **P**

1894 Ioh. 3,14-15; **1926, 1928** *cf.* 1. Tim. 1,17; **1929** *cf.* Matth. 9,30; Marc. 7,36; Luc. 8,56;

Secundo idem luculentissime, puta quod suam gloriam non querit, demonstravit, quod humillime seipsum omnibus exhibuit: de plebeis natus et in paupertate, (B 25r[a]) | cum gente pauperum conversatus, de pauperibus et abiectis in societatem suam quosdam eligens, inglorius et in ignobilitate secundum apparenciam permansit peccatoribus et publicanis et meretricibus conmunis. Itaque neque diviciarum gloriam quesivit, quoniam pauper et inops a iuventute sua, neque nobilitatis et sapiencie huiusmodi vite, quoniam *„cum simplicibus sermocinacio eius“* et tocius vite contubernium; grossos homines, ignobiles, rudes et rusticanos vel azininos pro sua simplicitate eligendo neque gloriam iusticie et sanctitatis yppocriticam et apparentem est secutus, quoniam cum (D 142r) peccatoribus et publicanis et potans vinum et come|dens carnes et secundum omnem formam vite plebeie se ostentandus. Que omnia non sunt glorie vel iactancie in hoc mundo.

(O 385r[b]) Et super hec omnia probavit, quod in nullo | quesivit placere sibi, sed virtuti et veritati per ignominiam, quam detulit, quoniam postquam omnia obprobria exprobrancium pertulit et omnibus miseriis et confusione est saciatus, ab alienis, ab extraneis, a suis propriis, a domesticis et intimis discipulis, qui simul cum eo dulces capiebant cibos, a principibus, sacerdotibus et senioribus plebis, a plebe, a ducibus plebis, a Iudeis, a gentibus, a iustis in populло, a magistris et scribis, a latronibus ad mortem condempnatis, postquam, in- (P 125r[a]) quam, horum omnium torrentem epotavit, | ad locum novissimorum virorum seipsum reposuit intantum, ita ut Barrabam captum in sedicione, hominem utique vilissimum, propter manifesta crimina ad mortem destinatum, plus acceptarent et appreciarent sui proprii quam eum, quia Barrabam latronem (B 25r[b]) | pecierunt dimitti, Iesum vero crucifigi. Dehinc ante mortem, in moriendo, et post mortem vituperiis, illusionibus et excessu contemptuum afflictus, hiis talibus omnem suspicionem rapture glorie evacuavit, qua gloria omnes dii gencium sunt notati, philosophi et reges, Cesares et Augusti a gentibus deificati, qui umquam ante fuerunt vel modo sunt vel post usque ad finem mundi erunt, qui per raptum Dei glorie se extollere cupierunt et cupient ac cupiunt iam in temporibus Anticristi omnes se per hoc fures, latrones et lupos rapaces

1930 idem : illud idem **B** : id **D** – querit : quesivit **D** – **1931** humillime : humilem **B** – **1932** cum gente : et cum gente **B** – **1933** inglorius : et inglorius **B** – **1936** huiusmodi : huius **B** – **1938** azininos : asinos **D** – **1939** et sanctitatis : et *om.* **D** – **1940** et potans : et *om.* **B** – secundum *om.* **D** – **1941** vite plebeie se ostentandus : vite se plebeie ostentando **P,B,D** – omnia : omnino **B** – **1943** quesivit : que sunt **B** – **1944** veritati : veritate **D** – quam detulit *om.* **B** – **1947** sacerdotibus : a sacerdotibus **B,D** – **1947-1948** senioribus plebis : senioribus ac plebis **O** : senioribus plebeis **B** – **1948** a ducibus plebis : a ducibus plebeis **B** – a iustis : et a iustis **B** – **1949** a magistris et scribis : et a magistris et a scribis **B** – condempnatis : condempnatus **B** – **1951** ita ut : ita *om.* **P,B,D** – Barrabam : Barnabam **P** : Barraban **D** – **1952** utique : atque **B** – **1953** et appreciarent : et *om.* **O** – eum : Iesum **O,B** – Barrabam : Barraban **D** – **1955** mortem *om.* **B** – **1957** notati : vocati **B** – et reges : et *om.* **B** – **1958** mundi : seculi **P,B,D** – **1960** lupos : lupi **D**

1930 *cf.* Ioh. 8,50;
1934 *cf.* Matth. 9,11; Luc. 7,34;
1936 Prov. 3,32;
1940 *cf.* Matth. 9,11; Luc. 7,34;
1945 *cf.* Ps. 68,10;
1950 *cf.* Is. 53,3;
1951 *cf.* Marc. 15,7-15;
1960 *cf.* Matth. 7,15;

divine glorie exhibentes manifeste, quorum Anticristus caput est seu dyabolus, qui est rex super omnes filios superbie.

Ac neque dominus Iesus pro sua gloria pungnavit neque pro sui exaltacione venit ad mortem, sed pro gloria plebis sue Israel et salute, sicut et apostolus Paulus hoc idem | de se senciens, quod et de Cristo Iesu dicit: *„Cottidie* D 142v *morior pro vestra gloria"* prima ad Corinthios XV. Sed multo amplius Cristus solum pro plebe sua se exposuit et salute eius ad mortem, quod ex eo relucet, quia benefaciendo plebi totam vitam suam pertransivit, docendo omnem virtutem et disciplinam et veritatem in Deum, nutriendo plebem potenter et tota die | miserendo eius omnem langworem et infirmitatem curando, demo- O 385v[a] nia ab hominibus cohercendo, mortuos suscitando solo verbo et iussu suo veluti Deo vero est proprium et omnem sanitatem perficiendo; et pro eo solo, quod conmunitati plebis sue Israel prebuit se beneficum et misericordem in omnibus proindeque, quia | adeptus est sequelam, passus est omnem exces- B 25v[a] sum affliccionum supradictum. Nam dicebant ad invicem hii, qui mortem suam instruxerunt: *„Videtis, quia nichil proficimus! Ecce | enim totus mundus* P 125r[b] *abiit post eum!"* – Iohannis XII. Sed et aliud, quod dixerunt alias Iohannis X *„de bono opere non lapidamus te sed de blasphemia, nam tu, cum homo sis, facis teipsum Deum"*, nullomodo illud fuit verum, quod dixerunt, quemadmodum ipsa Veritas mox in eo eosdem relidit, ut patet ibidem. Mentita est igitur iniquitas sibiipsi, quoniam nullibi in suis verbis dixit se Iesus Deum ita nude neque gloriam Dei in se per rapinam assumebat, ut paulo ante patuit, sed omnem gloriam in Deum et Patrem celi refundebat, quamvis Deus Pater ipsum Deum esse et prophete evidenter sunt testati et lex atque eius opera ipsum esse verum Deum demonstrabant inconvicte. Per hec Iesus demonstravit luculenter omni homini, quod simpliciter est mortuus pro salute populli et pro virtutibus et veritate, quam docebat, et propter hoc solum sustinuit obprobria et passiones.

Ex quibus potest lucide colligi per quemlibet intellectum, quod Iesus crucifixus Deus verus esse ac visibilis in carne omnibus est demonstratus et probatus Deus fidelis et sanctus et absque ulla iniquitate, | ita ut dixerit ad homi- D 143r nes: *„Quis ex vobis arguet me de peccato?"* Et quia est solus Deus de prope, non deus de longe, vel, ut ita dicam, Deus homo et Deus corporalis in tali statu, licet in veritate, qualem deum gentes exquirebant, sed per mendacium et iniuriam Dei veri, quia non per facciones et adinvenciones | hominum et B 25v[b] quasdam cerimonias fictas Iesus Cristus fuit consecratus adinstar deorum

1961 caput est : est *om.* **B** – **1963** Ac : At **B,D** – **1968** vitam suam : s. vitam **P,B,D** – **1975** affliccionum supradictum : s. affliccionum **B** – **1980** mox in eo : in eo mox **P,B,D** – est igitur : i. est **B** – **1981** sibiipsi : sibi **D** – **1982** per rapinam *om.* **P,B,D** – ut paulo ante patuit *om.* **D** – **1985** inconvicte : inconiuncte **B** – **1987** sustinuit : sustulit **P,B,D** – **1990** visibilis : visibiliter **D** – **1991** Deus fidelis : Deus *om.* **P** – **1993** ut ita dicam : ut ita dictum **O** : uti ita dicam **D** – **1994** exquirebant : inquirebant **P** – **1995** quia : quod **B** – **1995-1996** et quasdam : et per quasdam **P,B,D**

1962 *cf.* 1. Mac. 2,47;
1965 1. Cor. 15,31;
1976 Ioh. 12,19;
1978 Ioh. 10,33;
1980-1981 *cf.* Ps. 26,12;
1992 Ioh. 8,46;

O 385v[b] gentilium, sed per modum omnem ydoneum et possibilem, quo | verus Deus
et homo poterat conprobari, ut paulo ante est ostensum.
D 127r Sed et | in hoc divina sapiencia, conmunis mater suorum filiorum, conmu-
P 125v[a] nitati hominum et errancium gentilium | et Iudeorum condescendit, puta in
D 127v isto | nostro divino sacramento. In hoc, inquam, quod sicud gentes factis
quibusdam cerimoniis et dictis quibusdam divinitatem in statua erea vel lapi-
dea aut huiusmodi credebant se collocare, licet false, et deinceps illam ymagi-
nem pro vero Deo adorabant, ita in veritate in Cristo Iesu omni die fit, videli-
cet sermone Dei omnipotente super pane et vino edicto sine mora plenitudo
divinitatis ea replet corporaliter, et omnipotente Dei operacione, cui cuncta
inenarrabiliter obediunt, panis transit in veram carnem et vinum in saguinem.
Et tunc conformiter licet veraciter verus Deus et homo, Iesus crucifixus, vela-
tus speciebus panis et vini collitur et adoratur ita, quod excepta sola existen-
cia veritatis et gracie, que est ibi cum omni plenitudine carismatum, non est
differencia ibi a ritu gencium prelibata, nam licet gentes deos visibiles et cor-
porales collebant ficticie, tamen divinitatem inesse ydolis autumabant, illam
tantum ibi credentes. (Non pono tamen inter ista aliam conformitatem vel
conparacionem nisi solum dumtaxat quantum ad consuetudinem et modum
consecrandi.)

C. III.

Mk 98r | *Quod nos videmus et contractamus Iesum Cristum in sacramento altaris tam feliciter et beate, quam beate apostoli eundem in carne mortali viderunt et tractaverunt.*

C 1r[a]
B 26r[a] || Per omnia namque similiter, sicuti apostoli et Iudei in domino Iesu
hominem videbant, sed Deum credebant, hominem tractabant oculis carnis et
manibus, sed dominum Deum adorabant, veluti eciam et post resureccionem
beato Thome dictum est *„Thoma, quia vidisti, ideo credidisti"* (ecce vidit
O 386r[a] Thomas hominem verum, | licet novum, et Deum credidit), ita dico: nos
Mk 98v similiter in hoc sacramento panem et vinum videmus, | gustamus et manibus
corporis contractamus, id est species vel accidencia panis et vini, sed Iesum
P 125v[b] crucifixum, verum Deum et | hominem, adoramus adoracione latrie soli Deo
propria, fide et dileccione credimus, tenemus et in spiritu degustamus, sicut
scriptum est *„gustate et videte, quoniam suavis est Dominus"*. Ergo sicut fuit
D 128r cum apostolis Deus | ymagine et similitudine hominis oculis carnis obiectus,
ita semper est nobiscum ymagine et similitudine cibi et potus, contectus in

1998-1999 ut paulo ante est ostensum. Sed et *om.* **D** – **1999** in hoc : In hoc igitur **D** – **2003** licet : sed **D** – **2006** ea : in ea **D** – omnipotente : omnipotenti **B** – **2012** ficticie : ficte **D** – **2016** C. III. *om.* **P,D** – **2017-2019** Quod nos...tractaverunt *om.* **D** – **2017** Quod : In capitulo 31 distinccione 5[a]. Quod **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – contractamus : contrectamus **P** *in f. 102v[a]*, **B** *in f. 4v[a]* – **2018** et beate *om.* **Mk** – quam beate : quam beati **B** *in f. 4v[a]* : quem beati **Mk** – **2020** *in verbis* Per omnia *inc.* **C** – sicuti : sicut **C,D** – **2022** Deum : Iesum **B** – eciam et *om.* **B** – **2023** beato *om.* **Mk** – **2024** ita : item **B** – **2026** contractamus : contrectamus **B,D,Mk** – id est : et **B** – **2028** et dileccione : et *om.* **B** – **2031** contectus : contentus **C**

2005-2006 *cf.* Coloss. 2,9; **2029** Ps. 33,9;
2023 *cf.* Ioh. 20,29;

isto Deo plenissimo sacramento. Et quemadmodum poterat delectari apostolos inspiciendo et tractando dominum Iesum, Deum suum et doctorem et magistrum dulcissimum in carne humana, ita nos debet consolari ac delectare hoc sacramentum, dum videmus, ubi osculamur et amplexamur dominum Deum nostrum, eundem omnino doctorem et magistrum dulcissimum, quem apostoli tunc viderunt, sed nos in speciebus et similitudine panis nostri cottidiani et potus suavissimi et clarissimi nobis prestiti ad manducandum et bibendum, ut, quemadmodum cantamus in Dei ecclesia de hoc sacramento illud, quod scriptum est Iob ubi supra *„dixerunt viri tabernaculi* | *mei"* etc., quando sci- B 26r[b] licet ex inspectu maxime Dei ad nos dileccionis eiusque inenarrabilis caritatis anime fideles in ardorem dileccionis reciproce ex meditacione inardescunt intantum, ut ex illo cupiant, prout est de more nimie caritatis, illum, quem diligunt, bibere et manducare, et prorumpunt clamantque dicentes *„quis det nobis de carnibus eius, ut saturemur?"*, eodem instanti dominus Iesus pro animabus crucifixus respondeat iam prius existens in magna plenitudine cibi et potus istius, respondeat, inquam, talibus eciam ex nimia dileccione: *„Accipite et comedite, hoc est corpus meum. Bibite, amici, et inebriamini, karissimi!"*

Quis igitur audebit prohibere tale convivium Regis regum mirabile et condelectacionem tremendi Domini dominorum, qui posuit | siccine delicias O 386r[b] suas cum filiis hominum et ingerit seipsum | ac preoccupat se querentes et C 1r[b] pro eo vocat et per se et per nunccios extenditque manum suam ad munificenciam sic liberalissimam secundum exigenciam sue magnificencie et nominis sui gloriosi agittatus ad nos ardoribus sue perpetue caritatis? Pro eo etenim expresse cuilibet intimavit se non contempnenti dicens Apocalipsis III°: *„Ego sto ad hostium et pulso. Si quis audierit vocem meam et* | *apperue-* P 126r[a] *rit ianuam, introibo ad illum et cenabo cum illo et ipse mecum."* Nec est mirandum, quia ipse est Dominus zelotes et ignis caritatis consumens.

Quapropter sicut beati occuli apostolorum, qui eum viderunt in vita mortali, et eorum aures, qui eum audierunt, similiter beati et nos, qui oculis et manibus et osculis ac amplexibus eum delectabiliter in hoc sacramento contrectamus. Et si concedatur | michi dicendum, beaciores nos, dico, in hoc B 26v[a] tempore et statu quam apostoli fuerunt in diebus mortalitatis adhuc infirme propter carnem Iesu Cristi adhuc passure et casure; quod „beaciores" dixerim

2032 poterat delectari : d. poterat **B** – apostolos : apostolus **O,C** – **2033** et doctorem : et *om.* **Mk** – **2034** ita : ita et **B** – delectare : delectari **O,P,C,D,Mk** – **2038-2040** ut, quemadmodum...mei etc. *om* **D** – **2038-2059** ut, quemadmodum...consumens *om* **Mk** – **2040-2041** scilicet *om.* **D** – **2041** ex inspectu : ex inconspectu **B** – maxime : maximi **P,D** – **2042** inardescunt : exardescunt **P,D** – **2043** nimie : nimio **B** – **2044** et prorumpunt : et *om* **O,P,D** – **2045-2046** pro animabus *om* **C** – **2046** prius : presens **P,C,B,D** – **2050-2059** Quis igitur...consumens *om* **D** – **2050** igitur : ergo **B** – **2052** et ingerit : iugiter **B** – **2054** sic...exigenciam *om.* **B** – **2059** est Dominus : est Deus **P** : Deus **B** – **2060** Quapropter : Et infra. Quapropter **Mk** – **2061** qui eum : que eum **B** – **2062** ac : et **B** – **2063-2070** Et si...spiritu *om.* **Mk** – **2063** dicendum : dicundum **C** – **2064** quam apostoli fuerunt : q. f. apostoli **P** – **2065** quod *om.* **P,B,D**

2040, 2044 Iob 31,31;
2048 Matth. 26,26; Cant. 5,1;
2057 Apoc. 3,20;
2059 *cf.* Ex. 20,5; 34,14;
2059 *cf.* Hebr. 12,29; Deut. 4,24; 9,3;
2060 *cf.* Matth. 13,16; Luc. 10,23;

merito, quia ipsi viderunt, sed non comederunt inquantum protunc, at nos videmus, diligimus et manducamus. Ipsi adhuc in carne infirmitatem offende-
D 128v bant, nos | intus sumimus Dei sapienciam et Dei virtutem digerimus et ruminamus, et per hoc in eius vitam totaliter *„transformamur de claritate in claritatem tamquam a Domini spiritu"*. Cum eis semper erat Iesus in carne presens, in nobis intus semper manet per fruicionem istius cibi et potus in spiritu et vita ac veritate. Illis est demonstrata terra promissionis optima, fluens lacte et melle, sed nondum adhuc eandem tunc degustabant, nos iam in terra illa optima comorantes et ipsa in nobis sugimus inenarrabilem multitudinem dulcedinis, mel de petra oleumque de saxo durissimo, nunquam amplius visuri Iesum conspui et crucifigi, nunquam amplius eum negaturi vel ab eo fugituri, sed semper in secula seculorum in ipso et per ipsum et cum ipso conmansuri.

2067 diligimus : dirigimus **P** – infirmitatem : infirmitate **D** – **2068** sumimus : sugimus **B** – Dei virtutem : Dei *om.* **D** – **2068-2069** et ruminamus : innervamus **B** – **2070** Iesus : illic **P** – **2070-2071** in carne presens : presens in carne **P** – **2071** per : et per **C** – **2072** et vita : in vita **D,Mk** – ac veritate : ac in veritate **Mk**; *in his verbis des.* **Mk** – **2073** tunc *om.* **C** – **2075** nunquam : et inquam **B** – **2076** Iesum : Cristum **B**

2068 *cf.* 1. Cor. 1,24;
2069 2. Cor. 3,18;
2072 *cf.* Ex. 3,8.17; 13,5; 33,3; Lev. 20,24; Num. 13,28 *etc.*;
2074-2075 *cf.* Deut. 32,13;

| DISTINCCIO VI^{a} DE YMAGINIBUS IN TEMPLIS VEL STATUIS. Mk 99r

C. primum.

Quod alia omnia, que abducunt vel distrahunt ab adoracione digna
et plena sacramenti, non | sunt in templo toleranda. O 386v^{a}

Et ideo merito et sine contradiccione ob reverenciam infinitam huius sacra-
menti, in quo est plenitudo divinitatis corporaliter, et ut tota sibi soli reveren-
cia in templo Dei fieret | et totus honor inpolutus, deberet eici omne illud in C 1v^{a}
templo positum, ad quod vulgus plebeium habet respectum maioris reveren-
cie | et stuporis quam ad deificum corporis et sanguinis Cristi sacramentum, P 126r^{b}
aut deberent plebes studiose informari, ut scirent iuste et religiose uti talibus,
habentes differenciam debitam et reverenciam ad ea, que non sunt viva et
salubria sicut tremendum et deificum sacramentum, | prout sunt ymagines B 26v^{b}
quedam, que adorantur inordinate et excessive in quibusdam locis et templis
ubicunque. Quibus statuis popullus spiritum Iesu non habens exhibet et con-
fitetur aliquod numen inesse et divinum honorem genuflexione, candelarum
oblacione et per alia huiusmodi, ad quas venientes ad templum primo et prin-
cipaliter acurrunt, nullum vel minorem habentes respectum ibidem presens
ad corpus Iesu Cristi. Quod fit ex eo, quia rudis populus huiusmodi solum

2079-2082 Distinccio...toleranda : Incipit distinccio sexta de statuis in templis et ymaginibus, que distrahunt honorem Dei sacramenti. – Quod corpus et sanguis Iesu Cristi in templo Dei in sacramento quiescens principaliter et maxime est adorandum, et quod alia omnia, que abducunt vel distrahunt ab adoracione sacramenti, in templo Cristi non sunt tolleranda **P** *in f. 102v^{a}* : Sequitur distinccio sexta de ymaginibus in templis et statuis. Capitulum primum **B** *in textu* : Incipit sexta distinccio de statuis in templis et ymaginibus, que distrahunt a cultu Dei sacramenti. – 1. Quod corpus et sanguis Iesu Cristi in templo Dei in sacramento quiescens principaliter et maxime est adorandum, et quod alia omnia, que abducunt et distrahunt ab adoracione sacramenti, in templo Cristi non sunt tolleranda **B** *in f. 4v^{a-b}* : Distinccio 6 de ymaginibus. – Quod corpus et sanguis Iesu Cristi in templo Dei in sacramento quiescens principaliter et maxime est adorandum, et quod alia omnia, que abducunt vel distrahunt ab adoracione sacramenti, in templo Cristi non sunt tolleranda **Mk** : *om.* **D** – **2085** deberet eici : e. deberet **B** : debet **Mk** – eici : esse **D** – **2085-2086** omne illud in templo : in t. o. illud **B** – **2085** illud : id **O,C** – **2086** maioris : alicuius **P,B,D,Mk** – **2087** quam ad deificum corporis et sanguinis Cristi sacramentum *om., in m. sin. tamen cum signo omissionis textus, cuius pars maxima abscisa est* [im]agines inordinata [adoracio]ne in quibus[dam] templis *(?)* **C** – **2087-2090** quam ad...sacramentum *om.* **P,B,D,Mk** – **2090-2091** prout sunt...templis *om.* **C** – **2090** prout sunt : prout sunt per Dei ecclesiam **D** – ymagines : ymagines vel statue **B** : per Dei ymagines **Mk** – **2091** quedam *om.* **P,B,D,Mk** – adorantur : venerantur **P,B,D,Mk** – inordinate...templis *om.* **P,B,Mk** – **2091-2092** inordinate...ubicunque *om.* **D** – **2092** ubicunque : per Dei ecclesiam, ut in Luca et in Roma et alias ubicunque **P,C,B** : in ecclesia, ut in Luca et in Roma et alias ubicunque **Mk** – **2092-2093** exhibet...honorem : exhibet magnam reverenciam et honorem **P,B,D,Mk** – **2093** numen : *in* **O** *corr.(?) in* nomen – inesse et divinum honorem : esse divinum et honorem **C** – genuflexione : genuflexionem **D,Mk** – **2094** oblacione : oblacionem **D** – per alia *om.* **P,B,D,Mk** – ad quas : ad quos **B** – **2094-2095** primo et principaliter *om.* **P,B,D,Mk** – **2095** acurrunt : occurunt **B** : currunt **D** – minorem : modicum **P,B,D,Mk** – ibidem : quam ibidem **O** – **2096** huiusmodi *om.* **P,B,D,Mk**

2084 *cf.* Coloss. 2,9;

suos sensus insequens fortiter movetur a talibus ymaginibus et ab apparencia earum splendida et artificiosa, ut dicitur Sapiencie XV „*effigies sculpta per varios colores, cuius aspectus insensato dat concupiscenciam, et diligit mortue ymaginis effigiem sine anima*", et quia est pronus omnis talis homo, qui spiritum Iesu non habet, ad idolatrandum, eoquod facilius conceptus suos vel ymaginacionem circumscribit et magis comprehensibiliter terminat ad creaturam quam ipsam deitatem, quia sunt sibi talia corporalia propinqua sue [Mk 99v] facul|tati naturali.

Inter hec unum est hoc precipuum et maximum, quod iniquitas capciosa [D 129r] demonum potens est valde in talibus ymaginibus, que sunt Dei | vel sanctorum in templo vel domo Dei, dementare homines et ludificare, qui non fide viva habundant, sed mortua. Unde et aliqua signa et prodigia, infirmitates et sanitates hominum saltem apparenter operantur in illis et per illas ymagines ac statuas, ut decipiant et inducant, quatenus homines ponant spem suam in [O 386v[b]] talibus, vel numen et sanctitatem | aut iustificaciones suas vel aliam quamlibet perversam credulitatem in iniuriam Iesu Cristi, Dei veri et vivi, et eius corporis et sanguinis preciosi, quod puta per talia, apparencia et famata alias, precise corporalia, possint huiusmodi decipi.

Permittit autem dyabolo Deus sic decipere homines, qui secuntur sua desideria et indigne vivunt vocacione sua atque sanctificacione, ingrati corpori et sanguini domini Iesu Cristi et eius morti amare. Nec mirum, cum et per omnia alia, eciam per species virtutum, ut per castitatem, ieiunia, edificacionem [B 27r[a]] templorum | et per omnem speciem sanctitatis et religionis dyabolus permittatur seducere gentes, ut sic, qui ingrati sunt Cristo Iesu, suo dilecto Deo, de unica sua iusticia et salute ex Deo et per Deum, sed a veritate aversi ad fabu- [C 1v[b]] las convertuntur, iuste et | digne suis fabulis et erroribus per operacionem [P 126v[a]] | demoniorum involvantur. Non igitur quis audeat dicere, quod dyabolus non permitteretur per cultum ymaginum Salvatoris, beate Marie Virginis et aliorum sanctorum decipere homines, cum eciam hoc faciat iniqus non solum per

2097 sensus insequens : sensus, quam ad deificum corporis et sangwinis sacramentum, insequens **C** – insequens : insequentes **Mk** – ab apparencia : ab *om.* **C** – **2098-2100** ut dicitur...anima *om.* **P,C,B,D,Mk**, *in* **O** *m. sin. legitur* – **2100** pronus : promptus **Mk** – **2100-2101** qui spiritum Iesu non habet *om.* **P,C,B,D,Mk** – **2102** comprehensibiliter : favorabiliter **P,B,D,Mk** : conprehensibiliter favorabiliter **C** – **2103** ipsam *om.* **P,B,D,Mk** – corporalia *om.* **P,B,D,Mk** – **2105** precipuum : principium **C** – **2106** que sunt : quia sunt **P,D,Mk** – **2107** in templo : et in templo **P,C,B,D,Mk** – **2108** Unde : Cum **Mk** – **2109** saltem apparenter *om.* **P,B,D,Mk** – **2110-2114** et inducant...decipi *om.* **P,B,D,Mk** – **2112-2113** et eius...preciosi *om.* **O** *(cf. app. ad lin. 2113-2114)* – **2113-2114** quod...decipi *om.* **C** *(cf. app. ad lin. 2117)* – per talia...precise *em.* : per tales apparencia et famata alias, et eius corporis et sanguinis preciosi, precise **O** *(cf. lin. 2112-2113 et app.)* – **2115** sic decipere : d. sic **B** – **2115-2116** sua desideria : d. sua **B** – **2116** ingrati : et ingrati **B** – **2117** domini : domini nostri **B** – Nec mirum, cum : Nec mirum, quod puta tales apparencia et fantasmata aliis precise corporalia possint huiusmodi decipi, cum **C** *(cf. lin. 2113-2114 et app.)* – **2118** eciam per species : et per species **P,B,D,Mk** – **2120** suo dilecto : suo *om.* **B** – **2120-2121** Deo, de unica : de erronica **B** – de unica *em.* : et unica **O,P,C,Mk** – **2122** per operacionem *om.* **D** – **2125** decipere homines : d. h. ac seducere **P,C,B,D,Mk** – non solum *om.* **P,B,D,Mk**

2098 Sap. 15,4-5;
2112 *cf.* 1. Thess. 1,9;
2121 *cf.* 2. Tim. 4,4;

virtutes vel species virtutum, ymo valde multis facit idem per inordinatum cultum et veneracionem sanctorum in celis, ut scilicet sine caritate Dei existentes ingrati Deo suo per malam vitam et negli|[Mk 100r]genciam Dei virtutem et Dei sapienciam, Iesum crucifixum pro eis, offendentes rursumque crucifigentes in seipsis eundem et factis suis eum negantes tamen nichilominus firmam spem ponunt in invocacione sanctorum et cultu, que tamen eis non poterit prodesse in tempore abduccionis nec liberabit maledictum a labiis iniquis. Ideoque sine cessacione tales sanctos nominant et invocant, ieiunia, peregrinaciones et multa similia audacter faciunt, caritatem prorsus non habentes, quoniam Iesus crucifixus cum hiis stultis eorum victimis est eis tamquam mortuus a corde et vix vel raro ipsius curant reminisci. Item tales multa attribuunt conmuniter sanctis Dei vel ymaginibus, ea scilicet, que sunt propria solius Dei.

Que omnia sine excusacione vergunt in ruinam et in dampnacionem eorum, eoquod |[O 387ra] sunt cristiani. Quoniam Iudei, adhuc carnales utique et non alia nisi corporalia tractantes |[D 129v] servicia, similiter et popullus gentilis, de quibus paulo ante dictum est, haberent excusacionem in talibus irracionabilibus obsequiis, sed popullus cristianus, iam compos Spiritus sancti |[B 27rb] et totus illuminatus et doctus, sicut de eo scriptum est *„et erunt omnes docibiles Dei"*, item *„unccio docebit vos de omnibus"*, nullam prorsus poterit excusacionem pretendere, quoniam cristiani iam sunt popullus ultime perfeccionis, filii lucis et filii Excelsi omnes. Quapropter cristianus, magnificans magnos huius mundi homines vel sanctos homines et in eis carnaliter glorians vel spem suam ponens, iam de facto est carnalis |[P 126vb] et carnaliter ambulat et per consequens indigne Iesu Cristo. Et hoc est manifeste, de quo reprehendit Iohannes Baptista

2126 virtutum : virtutis **D,Mk** – multis : multum meritis **B** – idem *om.* **D,Mk** – inordinatum *om.* **P,B,D,Mk** – **2126-2127** cultum : cultum idem **D,Mk** – **2127** ut scilicet : ut si **B** – sine...existentes *om.* **P,B,D,Mk** – Dei *om.* **C** – **2128** Deo suo *om.* **P,B,D,Mk** – negligenciam : negligentem **P,D,Mk** – **2130** eundem : Cristum Iesum **P,C,B,D,Mk** – suis *om.* **Mk** – eum : ipsum **B** – firmam *om.* **Mk** – **2131** ponunt : ponant **P,B,D,Mk** – in invocacione : in invocacionem **Mk** – et cultu : et cultu eorum **P,C,B,D,Mk** – **2131-2132** que tamen...iniquis *om* **P,B,D,Mk** – **2131** que tamen eis : Ideoque sine cessacione, que in eis **C** *(cf. lin. 2133 et app.)* – **2133** Ideoque sine cessacione *om.* **C** *(cf. app. ad lin. 2131)* – et invocant : et *om.* **D** – **2133-2134** peregrinaciones : et peregrinaciones **C,B,D,Mk** – **2134-2135** caritatem...quoniam *om* **P,B,D,Mk** – **2135** crucifixus...est : crucifixus tamen cum hiis omnibus est **P,B,D** : crucifixus cum hiis omnibus est **Mk** – **2136** ipsius curant : curant ipsius **C** – **2137** ea scilicet : quasi ea **Mk** – scilicet *om.* **D** – **2138** solius *om.* **P,B,D,Mk** – **2139** in dampnacionem : in *om* **Mk** – **2139-2140** eorum...cristiani : populi cristiani **P,C,B,D,Mk** – **2140-2147** Quoniam Iudei...omnes *om* **Mk** – **2140** carnales utique : u. carnales **D** – **2141-2142** de quibus paulo ante dictum est *om.* **D** – **2142** irracionabilibus : iracionalibus **P** – **2143** sancti et totus : sancti et Dei totus **P** – **2145** prorsus poterit : poterit prorsus **D** – **2146** popullus ultime : u. populus **C** – **2147** Quapropter : Et infra. Quapropter **Mk** – **2147-2148** huius mundi homines *om.* **P,B,D,Mk** – **2147** mundi : seculi **C** – **2148** vel sanctos : et sanctos **P,C,B,D,Mk** – et in eis : et *om.* **Mk** – carnaliter *om.* **P,B,D,Mk** – carnaliter glorians : g. carnaliter **C** – **2150** manifeste, de quo : de quo manifeste **Mk**

2128 *cf.* 1. Cor. 1,24;
2129 *cf.* Hebr. 6,6;
2130 *cf.* Tit. 1,16;
2132 *cf.* Ps. 119,2;
2135-2136 *cf.* Ps. 30,13;
2144 Is. 54,13; Ier. 31,33; Ioh. 6,45;
2145 1. Ioh. 2,27;
2146 *cf.* Ioh. 12,36; Eph. 5,8; 1. Thess. 5,5;
2147 *cf.* Ps. 81,6;

phariseos, dicens *„genimina vipperarum"*, et infra *„ne velitis dicere: Filii Abrahe sumus"* etc. Hoc est iterum, de quo valde increpat Apostolus Corinthios, dicens 1ª Corinthiorum III°: *„Nonne adhuc carnales estis et secundum* C 2r[a] *hominem ambulatis? Cum enim quis dicit: Ego | quidem sum Pauli, alius autem: Ego sum Appollo, nonne homines estis?"*

Hec tamen ponens nolo dicere, quod timentes Dominum non glorificentur vel quod sancti non venerentur secundum mensuram glorie eis a Domino inpertitam, secundum quod scriptum est *„laudate Dominum in sanctis eius"*. Collendi igitur sunt sancti Dei et multum collendi, venerandi et amandi. Simul et reliquias eorum ac ymagines fateor et credo cum Dei ecclesia esse veneranda et amanda, sed tantum istorum abusus, qui reperitur multus aput rudes popullos et avaros clericos, est in culpa, quam solum per ista paro denudare et inpugnare. Nimietatem igitur et excessum et opiniones fabulosas et malam credulitatem vulgi circa talia hic redarguo. Et hec dico, quod sequitur ex predictis, puta quod si cristiani illi, videlicet Corynthii, qui sanctos viros inordinate honorabant, sunt increpati et convicti esse carnales, quanto ergo magis O 387r[b] Mk 100v hii, qui ymagines in tem|plis | Dei plus iusto colunt et venerantur? Dyabolus equidem sathagit decipere Dei popullum, quanto magis sub aliqua specie boni, tanto forcius et colloracius et per consequens periculosius, ideoque libencius negociatur iniuriam Cristi in popullo cristiano et subversionem per species virtutum vel similitudines bonorum, venenum sub melle propinans et similiter per ymagines Salvatoris vel aliorum sanctorum.

B 27v[a] Et inde fit, | quod per imagines quasdam in templo in isto tempore apparent fieri, ut supra dictum est, quedam prodigia et signa et sanitates, que possunt fieri nimis periculosa presertim in isto tempore, ymo quasi forte misterium et presaia Anticristi et operacio demoniorum, ut simplices Dei D 130r dampnabiliter seducantur, po|nentes aliquam virtutem divinam in ymagine lignea vel lapidea, ut sic habeant inordinatum ibi quendam stuporem, reverenciam aut dileccionem, obliti, quod est lignum sine sensu et vita neque

2151 phariseos *om.* **D** – genimina vipperarum, et infra *om.* **D** – **2152** Hoc est iterum, de quo : De quo iterum **D** – **2152-2153** Corinthios *om.* **D,Mk** – **2156** nolo : volo **C** – **2158-2164** secundum quod...hic redarguo *om.* **P,B,D,Mk** – **2159** Simul : Similiter **C** – **2161** istorum : iste **C** – **2162** quam solum per ista paro : quem solum paro per ista **C** – **2164** Et hec : Et hoc **C** : Sed hoc **P,B,D,Mk** – **2164-2165** quod sequitur...puta *om.* **P,B,D,Mk** – **2165** videlicet Corynthii *om.* **P,B,D,Mk** – sanctos viros : viros sanctos **D** : sanctos vivos **C** – **2166** ergo : igitur **P** – **2167** plus iusto *om.* **P,B,D,Mk** – **2168** equidem : huiusmodi **B** – **2169** colloracius : tollerancius **B** – **2170** negociatur : negociantur **Mk** – **2173** Et inde : Deinde **Mk** – in templo *om.* **D** – in isto : et in isto **B** – **2173-2174** apparent fieri : fiunt **P,B,D,Mk** – **2174** ut supra dictum est *om.* **D,Mk** – **2175** possunt fieri : sunt omnia **P,B,D,Mk** – presertim in isto tempore *om.* **P,B,D,Mk** – quasi forte : quasi manifeste **P,B,D,Mk** : quasi sine forte possunt fieri nimis periculose **C** – **2176** misterium : misteria **B** – et presaia : et *om.* **B** – ut simplices Dei : et simplices **C** : ut iniuria fiat Cristo Iesu et simplices **P,B,D,Mk** – **2178** ut sic : et sic **P,B,D,Mk** – habeant : habent **B** – inordinatum *om.* **P,B,D,Mk** – **2178-2179** reverenciam : et reverenciam **B** – **2179** quod est : quod hoc est **P,D,Mk** – sensu *om.* **C**

2151 Luc. 3,7; *cf.* Matth. 3,7;
2151 *cf.* Matth. 3,9; Luc. 3,8;
2153 1. Cor. 3,3-4;
2158 Ps. 150,1;
2165 *cf.* 1. Cor. 3,1-9;

consecratum neque benedictum verbo Dei. Ymmo patibulum quodlibet videtur esse acceptabilius et utilius in civitate quam opinione vulgi aliqua honorabilissima | ymago vel statua in templo. Nam patibulum est execucio et P 127ra signum iusticie Dei et diminucio malicie hominum et ideo solidum habet testimonium a verbo Dei, inquientis *„benedictum lignum, per quod fit iusticia"*, sed de ymaginibus multa sunt in veritate Scripture sacre expressa, scilicet quod dyabolus semper habuit a principio usque ad finem ab eo tempore, quo inceperunt ymagines, magnum aminiculum decipiendi ruditatem hominum, ymo ab ymaginibus et honoracione earum omnis ydolatria gencium est inchoata. Patet hoc palam de Ninivitis, ubi filius patri mortuo statuam fecit, in principio solum ad memoriam eius, et mox populus pronus ad malum et venumdatus ad peccandum incepit illam ymaginem venerari. Adiunxerunt autem se ad hoc demonia inmittencia stuporem et horrorem quendam hominibus | ab ymagine, et sic dementatos homines simplices | et per responsa et C 2rb B 27vb per prodigia induxerunt ad hoc, ut | illam statuam nuper manibus artificis O 387va fabrefactam inceperunt adorare et ad eam pro auxilio et pro sanitate cursitare, ponentes aliquam virtutem in statua et per consequens suum refugium et suam confidenciam in tempore oportuno, ut paulo superius est deductum. Indeque ab ymagine errore crescente dii gencium universi sunt producti. Nam proinde et nomen prime ymaginis „Bel" omnia alia fere ydola vendicarunt, veluti Belzebub, Belfegor, Baalim et similia. Patet idem de ydolatria Iudeorum, quod ab ymagine vituli inchoavit, et sic deinceps. Habet enim hoc proprium hominum in corde fatuitas aligata ab eorum puericia, quod sunt prodigi divini honoris et virtutum divinarum facileque ponit eas in rebus creatis, quas videt, quia nescit neque potest Deum ymaginari, quem non videt neque umquam vidit, sicut scriptum est Iohannis 1° *„Deum nemo vidit umquam"*. Habet hoc insuper genus humanum simul coniunctum cum genere demonum, puta quod sunt cupidi ac proni ad divinam gloriam et honorem | rapiendum D 130v et usurpandum; et inde malum maximum | humani generis est multiplicatum P 127rb hodie usque ad Anticristum, in quibus dyabolus omnibus viis subtilissimis

2180 verbo Dei *om.* **B** : *in his verbis des.* **Mk** – **2180-2185** Ymmo...scilicet *om.* **C** – **2180** quodlibet : seu mediastrum **B** – **2180-2181** videtur esse : est **P,D** – **2181** acceptabilius : quodlibet acceptabilius **B** – opinione vulgi aliqua : a. o. vulgi **B** : o. vulgi *om.* **P,D** – **2181-2182** honorabilissima : venerabilissima **B** – **2182** patibulum : per patibulum **P,B,D** – **2185** multa sunt : multa mala sunt **P,B** : sunt multa mala **D** – Scripture : Scriptura **P** – sacre *om.* **P,B,D** – scilicet *om.* **P,B,D** – **2186** quod : quia **P,C,B,D** – quo : a quo **B** – **2189-2190** statuam fecit, in principio : in p. f. statuam **P,B,D** – **2191-2197** Adiunxerunt...deductum *om.* **D** – **2192** horrorem : honorem **O,P** – **2193** dementatos : dementantes **O,C,B** – **2194** induxerunt ad : i. scilicet ad **P** – **2194-2195** artificis fabrefactam : f. artificis **C** – **2195** adorare : venerari **P,B** – pro sanitate : pro *om.* **C,B** – **2196** virtutem : divinam virtutem **P,B** – **2197** paulo superius : s. paulo **P,C** : s. paulo ante **B** – **2199** proinde et : et proinde **B** – omnia alia fere ydola : omnia ydola fere ydola **P** – **2200** veluti Belzebub : v. est Belzebub **P,B,D** – Belzebub : Belzebut **C** – **2201-2202** Habet...in corde : Habet enim hoc proprium in corde hominum **P,D** : In corde hominum habet enim hoc proprium in hominum corde **B** – **2203** eas : ea **P,B,D** – **2205** vidit : videbit **O** – **2206** coniunctum : convictum **O** – **2207** ac proni : aut proni **B** – et honorem *om.* **C** – **2209** hodie usque : hodie et maxime in populo cristiano usque **P,B,D**

2184 Sap. 14,7;
2189 *cf.* Nicolai de Lira Postillam ad Is. 41,6;
2200 *cf.* Ex. 32;
2205 Ioh. 1,18;

domini Iesu gloriam et honorem non desinit depredari, et sic eciam timeo, ne et per ymagines, ut sepe dixi, tum quia illa via est eidem apta, antiqua et usitata ad dementandum homines propter sensus | B 28r^a hominum, qui solum iudicio huius mundi et iudicio secundum carnem innituntur, tum quia illa est sibi via antiqua et usitata seducendi.

C. II.

Quomodo fit abusus statuarum in templo Dei, et quod Deus permittit seducere peccatores per ymagines.

Mk 100v | Nec per hoc curo negare ymagines racionabiliter fieri in ecclesia et poni et debite venerari, cum hoc teneat universitas sancte ecclesie et dicatur communiter, quod tales ymagines sunt scriptura laycorum, memoria preteritorum, informacio rudium et excitacio devocionis. Decoretur igitur templum statuis et ymagines sanctorum suo modo in reverencia debita habeantur – huic ego non obsto | O 387v^b neque ullomodo contradico, dummodo in talibus cautela contra demonia sicut et in aliis habeatur et simplicibus predicetur, sed hoc dico salvo semper iudicio meliori, quod, si omnia cetera sint paria et una ymago amplius reveretur quam alie ymagines in templo vel habet concursum ampliorem plebis cum candelis, genuflexionibus vel aliter propter aliquas novitates fabulosas et incertas, videtur esse | Mk 101r de templo eicienda tamquam offendiculum populli.

C 2v^a | Item si adiunguntur aliqua signa ficta quasi per ymaginem aut racione ymaginis fieri vel aliter, nisi forte illa signa per ecclesiam iuridice acceptentur et probentur, iterum videtur illa statua esse cassanda, vel quod diligenter doceatur simplex populus veritatem, ut sciat attribuere debitam rebus singulis servitutem: cui adoracionem, illi adoracionem, cui alias reverenciam et honorem, illi honorem debitum supplex impendat. Quia iam timendum esse videtur plebi Cristi, ne fortasse tunc accesserit ibi demonium volens ludificare

2211 et per : et *om.* **C** – ut sepe dixi *om.* **D** – eidem apta: ei aperta **C** – **2211-2212** antiqua et usitata *om.* **P,B,D** – **2213-2214** tum...seducendi *om.* **O,C** – **2115** C. II. : Capitulum 3 **B** *in textu* : *om.* **P,D** – **2216-2217** Quomodo...per ymagines : Quomodo (Quomodo : Quod **B**) fit abusus statuarum vel ymaginum in templis Dei, et quod Deus permittit fieri a demonibus sanaciones et alia prodigia per ymagines sanctorum (sanctorum *om.* **B**) ad seducendum simplices cristianos **P** *in f. 102v^a*, **B** *in f. 4v^b* : *om.* **D** – **2216** in templo : in templis **C** – **2217** peccatores : peccato **C** – **2218** Nec per hoc : Et infra. Nec per hoc **Mk**; *in bis verbis inc.* **Mk** – per *om.* **C** – curo : ego curo **P,B,D,Mk** – **2219** et debite venerari *om.* **P,B,D,Mk** – **2220-2221** memoria...devocionis *om.* **P,B,D,Mk** – **2221-2222** statuis et ymagines : s. ymaginum **P,D,Mk** : s. ymaginibus **B** – **2222** sanctorum...habeantur *om.* **P,B,D,Mk** – in reverencia : et reverencia **C** – ego : ergo **Mk** – **2224** et simplicibus predicetur *om.* **P,B,D,Mk** – dico : audacter dico **P,B,D,Mk** – **2225** salvo...paria et *om.* **P,B,D,Mk** – sint : sunt **C** – una ymago : quod quam cito una ymago **P,B,D,Mk** – **2226** reveretur : veneretur **Mk** – **2227-2228** propter...incertas *om.* **P,B,D,Mk** – **2228** videtur esse : mox est **P,B,D,Mk** – **2229** populli *om.* **Mk** – **2230** ficta : facta **P,C,B,D,Mk** – quasi : per statuam quasi **D** – racione : racionem **Mk** – **2231** fieri *om.* **P,B,D,Mk** – **2231-2232** nisi...probentur *om.* **P,B,D,Mk** – **2231** signa : s. veridice **C** – iuridice *om.* **C** – **2232** videtur : illico **P,B,D,Mk** – esse : est **P,B,D,Mk** – **2232-2235** vel quod...impendat *om.* **P,B,D,Mk** – **2234** alias : vel **C** – **2235-2236** iam timendum esse videtur : iam timendum videtur esse **C** : iam valde timendum est **P,B,D,Mk** – **2236** tunc : et tunc **C** – ibi : ibi iam **P,B,D,Mk** – ludificare : ludificare iam **B**

plebeyos, allicere et polluere virginitatem fidei cristiane et retardare, atque sic distrahere ab adoracione Iesu Cristi corporis et sanguinis preciosi.

Quod si dicas: „Tamen ille sanaciones, prodigia et portenta fiunt per ymaginem Iesu Cristi vel aliorum sanctorum, item fiunt in nomine Cristi vel sanctorum eius.“ Ad hoc respondeo ut prius, quod hoc valde occultum est et incertum, nisi de quanto ea inducerent fidem et caritatem Iesu Cristi, non autem cultum statue excessivum. Quapropter dico salva informacione meliori meorum seniorum, quod nichilominus videntur talia esse periculosa rudibus, presertim isto tempore, cum miracula conmuniter fieri in ecclesia eciam per sanctos desierunt, nisi talia sint prius legittime approbata per ecclesiam et accepta. Quia tempus iam precipue instat, licet diu iam instetit, quod quidem tempus fore periculosum est nuncciatum, et in quo Anticristus sua misteria dictus est exercere per prodigia facta per pseudocristos et pseudoprophetas per signaque multa et portenta secundum omnem subtilitatem Sathane, que est nimis | O 388r[a] alta et multa et lata, secundum quod scriptum est *„quis novit altitudinem Sathane“*, item Iob XLI° *„omne sublime videt“* ad inducendum, si fieri posset, eciam ipsos electos in errorem. Ideoque ipse venit ad fideles Cristi cum omni genere seduccionis et per consequens tanto occulcius, coloracius et sue faccioni fraudulente conveniencius, quanto per aliquas res cultui Dei Iesu Cristi et sanctorum eius applicatas et consecratas, veneratas et usquequaque in populo cristiano celebratas, magnificatas et dilectas illud poterit operari.

Quapropter dixi, quod illa signa et portenta, que in presenti fiunt, deberent bene prius et fideliter examinari antequam celebrari, et videri, si ea edificant in plebe et in illis, aput quos fiunt, et fidem, spem et caritatem ad Cristum Iesum solum et precise et intemerate, aut si fortasse multiplicant discursum vulgi, supersticiones quoque et fabulas et exercicium lucri et iactitancie yppocritarum rapidorum et superborum, qui talia multum, que sunt precise corporalia et splendida et celebria, amant sequi et habere ac per ea in Dei ecclesia se efferre et gloriari atque multitudinem popullorum applausumque eorum per ea sibi conparare. Videndum esset itaque, si illa portenta diffamata | C 2v[b] adducant in opinionem et noticiam aut in reverenciam, stuporem populló cristiano aliquas res, que in semetipsis nec salutem animarum neque vitam, virtutem aut sanctitatem continent, magis quam aliquas res prorsus easdem

2237 allicere *om* **P,B,D,Mk** – **2237-2238** virginitatem...distrahere ab *om* **P,B,D,Mk** – **2237** virginitatem : virtutem **C** – **2238** adoracione : oracione **C** : adoracionem **P,B,D,Mk** – *in verbo* preciosi *des.* **D** – **2239** fiunt : facta sunt **P,B,Mk** : sunt **C** – **2240** Iesu Cristi : Iesu Cristi facta **C** – item fiunt : item facta **P,B** – **2240-2241** item...sanctorum *om.* **Mk** – **2241** respondeo : respondeant **C** – ut prius *om* **Mk** – *a verbo* quod **P,B,Mk** *desunt usque ad lin 2271* – quod hoc : hoc *om.* **C** – occultum est : est *om.* **C** – **2242** ea : eam **C** – **2247** licet : sed **C** – quidem *om* **C** – **2249** et pseudoprophetas : per pseudoprophetas **C** – **2255** fraudulente conveniencius : fraudante sive conveniencius **C** – **2261** et fidem : qui fidem **C** – **2263** et iactitancie : iactancie **C** – **2265** ac per ea : ut per ea **C**

2248 *cf.* 2. Tim. 3,1;
2248 *cf.* 2. Thess. 2,7;
2249 *cf.* Matth. 24,24; Marc. 13,22;
2251 *cf* Apoc. 2,24;
2252 Iob 41,25;
2252-2253 *cf.* Matth. 24,24;
2261 *cf.* 1. Cor. 13,13;

[P 127rb B 28ra Mk 101r] vel omnino similes, utputa ||| si illa signa ducant ad reverenciam ymaginis et honorem magis unius quam alterius, quoniam magna signa et prodigia et portenta faccione Sathane fiunt aut nunc menciuntur fieri vel eciam faciunt [P 127va] | iniqui et membra Anticristi ea per res sacras vel similes sacris, ut modo dic- [B 28rb] tum est, et in nomine Cristi, | ut sic validius mittant homines in errorem, si fieri potest, et electos. Et hoc manifeste videtur esse intellectum in verbis Cristi, quibus dixit Mathei XXIIII°, ubi, postquam descripsit Dominus novis- [O 388rb] sima tempora tribulacionis novissime, subiunxit: *„Tunc si quis vobis | dixerit: ecce, hic est Cristus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudoprophete et pseudocristi et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, eciam et electi. Ecce predixi vobis.“* Dicit Cristus notanter in sequenti: *„Si igitur dixerint vobis: ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus est, nolite credere.“*

Et iterum de signis talibus et miraculis Anticristi dicitur Mathei VII°: *„Multi dicent michi in illa die Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo demonia eiecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et confitebor illis, quia nunquam novi vos, discedite a me, qui operamini iniquitatem.“* Ecce vides ex istis, quomodo quedam prodigia facta per ymagines sunt vel esse possunt periculosa et suspecta. Ex quo miracula hominum, qui dicunt Cristo Iesu „Domine, Domine“, et miracula, que apparent in nomine Cristi fieri, nichilominus esse possunt plurima suspecta, facta per malos ad seducendum.

[D 130v] | Igitur in templo talia, que venerantur a populo et colluntur et alliciunt ad se corda hominum rudium, ut plurimum, amplius et conmunius quam presens corpus et sanguis Iesu Cristi, ut forte contingit in ymaginibus vel reliquiis sanctorum, deberent eici vel abscondi private, utpote in altaribus reverenter [C 3ra] reservari, vel | alias super hiis bene et diligenter informari parvuli adhuc in Cristo, ut talibus bene utantur, ne forte fiant abhominacio in templo Domini et offendiculum simplicium popullorum, et ut solus Dominator dominus Iesus [P 127vb B 28va] crucifixus adoretur cultu sibi debito in templo || suo et a suis ipse unicus [D 131r] digne honoretur, qui dixit *„gloriam | meam alteri non dabo“*, totusque respectus, cultus et reverencia popullaris recollecta ad corpus Cristi et sangui-

2271 si illa : Quod profecto nichil refert, si illa **P,B,Mk**; *in his verbis denuo inc.* **P,B,Mk** *(cf. app. ad lin. 2241)* – ducant : inducant **B** – ad reverenciam : in reverenciam **C** – **2273** Sathane : S. nunc **C** – fiunt : sunt **C** : *om.* **P,B,Mk** – aut nunc *om.* **P,C,B,Mk** – **2274** membra : corpus **P,B,Mk** – ea per res sacras : ipsum capud eciam faciet ea per res sacras **P** : et ipsum caput eciam faciet ea per res sacras **B,Mk** – **2274-2275** ut modo dictum est *om.* **P,B,Mk** – **2275** mittant : mittat **P,C,B,Mk** – **2276** esse *om.* **Mk** – **2277-2278** postquam...Tunc *om.* **Mk** – **2277** descripsit : descripsisset **B** – **2279** *in verbo* credere *des.* **Mk** – **2288** quedam *om.* **P,B** – **2289** vel esse possunt *om.* **P,B** – **2290-2991** que apparent *om.* **P,B** – **2291** Cristi fieri : Cristi facta **P,B** – esse possunt plurima : sunt plurima **P,B** – **2293** Igitur : Omnia igitur, quecumque sunt **P,B,D**; *in his verbis inc.* **D** – **2294** corda hominum : c. simplicium hominum **P,B** – rudium *om.* **B** – **2294-2295** ut plurimum...forte contingit *om.* **P,B,D** – **2296** deberent : debent **D** – private : ac private **P,B,D** – **2297-2298** vel alias...utantur *om.* **P,B,D** – **2298** fiant : fiat **P,B** – **2299** et ut : et *om.* **P,B,D** – **2300** cultu sibi debito *om.* **P,B,D** – **2301** digne *om.* **P,B,D** – **2302** cultus *om.* **C** – reverencia popullaris recollecta *em.* : reverencie popullaris recollecte *codd.* – corpus Cristi : Cristi corpus **P,B**

2278 Matth. 24,23-25;
2282 Matth. 24,26;
2284 Matth. 7,22-23;
2301 Is. 42,8;

nem plenitudinis Dei presencie referatur nichilominus sanctis Dei debita reverencia et cultu atque sanctis rebus in ecclesia rite et recte observatis. Sicut Moyses vitulum conflatilem contrivit in populo, sicut Ezechias excelsa demolivit, statuas | *„et serpentem eneum, quem fecerat Moyses; siquidem ad illud* O 388v[a] *tempus adolebant filii Israel ei incensum, vocavitque nomen eius Ezechias Noesthan"*, *„id est quid est, nisi es"*, quod ei tantus cultus et honor exhibetur, IIII° Regum XVIII° (nota hic, quia non dicitur, quod filii Israel adorassent serpentem eneum, sed dicitur, quod adolebant ei incensum – et tamen vehementer peccabant), ita moderni, licet fortasse non adorent simpliciter tales singulares suas ymagines, tamen, quia habent ibi stuporem et ponunt ibi virtutem et sanctificacionem solum super opinione levi fundata, propter quod magis eligunt orare coram eis flexis genibus candelasque concremant, incensum adolent et offerunt, magis ea ibi autumantes acceptari, quam usquam alibi, hoc eorum obsequium puto non esse exsors ab erroris suspicione. Non tamen audeo hec talia simpliciter erronea affirmare, quoniam non nescio, quod *„diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum"*, hiis, qui | secun- C 3r[b] dum propositum vocati sunt sancti, et iterum alibi dicit Apostolus *„omnia munda mundis"*; sed dico iterum, quod frequenter in talibus fuit et potest esse vulgi decepcio fraudis demonum admixcione.

Similiter hic nota, quod Ezechias vocavit nomen illius serpentis enei conterendo ipsum Noesthan, quod interpretatum dicitur „es eius", et significavit, quod illa ymago serpentis nichil aliud erat, nisi es et res sine vita, indigna omni honore et obsequiis ab homine racionali, quamvis magnas virtutes et significacionem rei maxime, puta | Cristi, per ipsum serpentem eneum fecerit B 28v[b] Moyses in deserto multasque sanaciones morsuum per serpentes ignitos ipsumque instituerit ex divina iussione, tamen nichilominus non fuit aliud nisi es vile sine vita. Similiter | dicendum est ad illos, qui venerantur et honorant P 128r[a] et diligunt supra modum ymagines et afficiuntur singulariter circa easdem, quod nichil aliud quam lignum vel picturam colunt et venerantur, dato eciam et concesso, ut aliquas virtutes | et miracula per tales statuas Dominus fuisset O 388v[b] operatus.

2303 plenitudinis : plenitudinisque **P,B,D** – **2303-2304** nichilominus...observatis *om.* **P,B,D** – **2304-2305** Sicut Moyses...sicut : Sic Moyses...sic **D** – **2306** statuas : et statuas **P,B,D** – **2307-2309** vocavitque...IIII° Regum XVIII° *om.* **D** – **2308** id est...exhibetur *om.* **P,C,B** – **2311** fortasse *om.* **P,B,D** – simpliciter *om.* **P,B,D** – **2312-2313** habent...propter quod *om.* **P,B,D** – **2312** habent...ponunt : hunc ibi stuporem ponunt **C** – **2314-2315** incensum : incensumque **B** – **2315** *in verbo* offerunt *des.* **D** – ibi : puto ibi **C** – quam : magis quam **C** – **2315-2316** quam usquam alibi *om.* **P,B** – **2316** puto non esse : non est **P** – **2317** simpliciter erronea affirmare : simpliciter erronia simpliciter affirmare **C** – **2319** propositum : propositum Dei **P** – **2326** puta : ut **P** – **2328** instituerit : instituit **B** – **2328-2329** aliud nisi es vile : nichil aliud nisi res vilis vel **B** – **2329** dicendum : dicundum **C** – ad illos *om.* **B** – **2330** supra modum *om.* **P,B** – **2332** ut aliquas : quod aliquas **P** : et aliquas **B** – Dominus *om.* **B** – **2333** operatus : operatus, quod omnino est falsum et opinio Anticristi **P** : operatus, quod non videtur esse falsum et opinio Anticristi **B**

2305 *cf.* Ex. 32,20;
2306 4. Reg. 18,4;
2308 *cf.* Glossam ordinariam et interlinearem *atque* Nicolai de Lira Postillam ad 4. Reg. 18,4;
2318 Rom. 8,28;
2319 Tit. 1,15;
2322 *cf.* 4. Reg. 18,4;
2326 *cf.* Num. 21,8-9;

C. III.

De hiis, qui male utuntur ymaginibus vel statuis, et de hiis, qui promovent reverenciam statuarum in templis.

Ve igitur illis, timeo, sacerdotibus et clericis, qui dant occasionem rudi popullo tales abhominaciones exercendi in templo Dei predicantque eis talia et dant speciales indulgencias pro flectendo genua coram illis talibus ymaginibus ipsis ymaginibus ad honorem, et quasdam oraciones fabulandi, ut ita ymago una magis alia sit in honore et admiracione hominum et stupore, sicque dare videntur oves sibi conmissas ad manus ludificantis Anticristi sive dyaboli. Simul eciam sic dant occasionem multe avaricie, multe vane gloriacioni et funeste vanitati in templo Cristi exercende a carnalibus clericis et religiosis, qui per talia applausum et accursum popullorum avide sibi negociantur in domo Domini. Et quia ista predicti cultores statuarum ut plurimum ex pusillanimi-
C 3v^{a} tate faciunt et | admittunt, ideo proprie sunt imitantes in hoc effeminatum sacerdotem Aaron, qui timore populli pravi correptus produxit ymaginem Dei in figura vituli aurei; ideo non fuit sua excusacio admissa a veritate Scripture, sed mox subiungitur *„videns ergo Moyses, quod esset nudatus popullus"*. Quid est, rogo, hic „nudatus", nisi a gloria spoliatus veri Dei et indutus abhominacione false opinionis et erroris ab Aaron sacerdote data occasione dyabolo popullum seducendi a via veritatis? Unde sequitur *„spoliaverat eum Aaron propter ignominiam sordis et inter hostes nudum constituerat"*. Similiter isti
B 29r^{a} imitantur Geroboam, *„qui peccare fecit Israel"*; | *„excogittato enim consilio fecit duos vitulos aureos, et dixit eis: Nolite ultra ascendere in Ierusalem. Ecce dii tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Egypti"*, III° Regum XII.

Quapropter ve eisdem, dixi, timeo inminere, si talibus anuunt et non debellant talia verbo veritatis vel potestate auctoritatis. Illud, inquam, ve eisdem timeo, quod minatur Dominus talibus ad litteram Ysaie V°: *„Ve, qui dicitis*
O 389r^{a} *malo bonum* | *et bono malum, ponentes tenebras lucem et lucem tenebras, ponentes amarum in dulce et dulce in amarum!"* Quid autem, rogo, potest
P 128r^{b} hic magis proprie intelligi et ad litteram poni „amarum | in dulce", nisi tam famosam et celebrem adoracionem, reverenciam et nimium honorem ymaginis sine vita ponere in templum Dei, quod est plenum dulcedinis divine glorie in sacramento corporis Cristi et sanguinis vivi, vitam eternam in se continentis, et conmiscere *„Grecas glorias"*, sicut scribitur II° Machabeorum IIII°, et honores rerum sine sensu glorie veri Dei et honori in templo eius sociare, ita ut

2334 C. III. *om.* **P** – **2336** promovent reverenciam : inordinate promovent reverenciam et cultum **P** *in f. 102v^{a}*, **B** *in f. 4v^{b}* – **2337** igitur *om.* **C** – et clericis : aut clericis **B** – rudi *om.* **P,B** – **2339** speciales : spirituales **P** – genua *om.* **P** – **2340** ipsis ymaginibus ad honorem *om.* **P,B** – ymaginibus *om.* **C** – **2341-2342** dare videntur : dant **P,B** – **2343-2347** Simul eciam...proprie sunt *om.* **P,B** – **2343** eciam sic : et **C** – **2351** spoliatus veri *om.* **P** – spoliatus veri Dei : Dei veri spoliatus **C** : Dei spoliatus **B** – **2352** false...sacerdote *om.* **P,B** – **2358** dixi...anuunt *om.* **P,B** – et non : si non **P,B** – **2359** auctoritatis : a. et non animose eiciunt ludibria de templo Dei **P,B** – **2363-2364** tam...adoracionem *om.* **P,B** – **2364** nimium *om.* **P,B** – **2366** vitam...continentis *om.* **P,B** – **2368-2371** ita ut...vita *om.* **P,B**

2348 *cf.* Ex. 32,1-5;
2350, 2353 Ex. 32,25;
2355 3. Reg. 14,16;
2355 3. Reg. 12,28;
2360 Is. 5,20;
2367 2. Mac. 4,15;

populllus cristianus magis habeat respectum et concursum ad quandam statuam vel alia quedam mortua in templo sic celebrata quam ad sacramentum ibidem presens, plenum divinitate corporaliter et omni vita? Item quid est magis proprie „ponere dulce in amarum", nisi ponere dulcia dona et carismata, ut sunt indulgencie, reveren|cia et virtus divina, talia, inquam, ponere ad sta- C 3v[b] tuam vel ymaginem depictam, in unam magis quam in aliam?

Aut iterum quid potest esse abhominabilius et amarius quam in templo Iesu Cristi, quod est et esse debet columbine simplicitatis et angelice puritatis, ponere in eo et multiplicare ipsis avaris, yppocritis et superbis et qui questum reputant pietatem, occasiones et fulcimenta turpis lucri et vane sue glorificacionis in suis sermonibus, et quasi erigere aras ad libandum famosissime dee Fortune? Ad istos igitur huiusmodi terribiliter intonat Dominus dicens Ysaie LXV°: *„Et vos, qui dereliquistis Dominum, qui obliti estis montem sanctum meum, qui ponitis Fortune mensam et libatis super eam, numerabo vos in gladio et omnes in cede corruetis; pro eo quod vocavi, et non respondistis, locutus sum, et non audistis, et faciebatis malum in oculis meis"*, et tunc multum ad propositum *„et, que nolui, elegistis"*. Noluit siquidem semper et a principio Deus suam gloriam, honorem, cultum, virtutem et omne tale spirituale, quod ex Deo venit et a Deo emanat ad dandam vel operandam salutem animarum, dari aut poni in ymagines | vel statuas, que sunt sine vita. Et ob O 389r[b] hoc dicit in propheta *„gloriam meam alteri non dabo"*, et quam plurificatis vicibus et quam attente atque districte in reverendissima Lege Veteri mandavit et expressit, ne sibi ymagines fierent, ostendens in eo, quam valde nolit et abhominetur sibi per talia vel in talibus cultum et reverenciam fieri ab hominibus, et per hoc eos manuducens se in spiritu et veritate ad ubique adorandum. Inde est illud Exodi XX° *„non facies tibi sculptile neque omnem similitudinem, que est in celo desuper et que in terra deorsum, nec eorum, que sunt in aquis sub terra. Non adorabis neque coles"*, et iterum alibi *„videtis, quod de celo locutus est vobis Dominus: Non faciem vidistis, non formam neque ullam similitudinem, ne errore deceptus"*, et in aliis multis, per hoc viam et omnem occasionem adnuens hominibus carnalibus et pronis ad malum errandi circa talia, quemadmodum gentibus evenit, obstruens nichilominus meatus et amfractus vorticulosos fraudulento Sathane subtiliter per talia seducendi, et pollutos mores et affectus hominum circa talia, que circa corporales Dei similitudines sibi solent ymolare, renuens.

| Quod si dicas: „Quomodo igitur sancta Dei ecclesia iam Deo incorporato C 4r[a] et passo et viso et sanctis eius facit et permittit fieri ymagines et ipsas honorat et veneratur" – Talia solum quasi scripturam vel quasi libros rudium; qui

2369-2370 statuam : mortuam statuam **C** – **2370** mortua *om.* **C** – celebrata : celebrato **C** – **2371** corporaliter : corporali **C** – **2374** depictam : pictam **C** – **2375** *a verbis* Aut iterum **P,B** *desunt usque ad lin. 2426* – **2386** honorem : et honorem **C** – **2388** vel statuas : aut statuas **C** – que sunt *om.* **C** – **2401** fraudulento : fraudulentos **C** – **2401-2402** seducendi : seducundi **C** – **2402** mores : amores **O** – **2406** et veneratur *om.* **C**

2381 Is. 65,11-12;
2385 Is. 65,12;
2389 Is. 42,8;
2393 *cf.* Ioh. 4,23-24;
2394 Ex. 20,4-5;
2396 *cf.* Deut. 4,15-16.19;

libri nostri scripti, eciam ut ymagines, sunt similitudo quedam sapiencie Dei et veritatis, qui libri profecto non sunt sancti neque sanctificati nec ullam aliam reverenciam et honorem exigentes sibi fieri, nisi ut non maculentur vel furentur. Non enim ideo nostris libris inclinamus vel eos adoramus, flectendo coram eis vel incensa ipsis offerendo, sed sumus contenti amare et colere veritatem et sapienciam, que in ipsis continetur. Pari forma Dei ecclesia admittit ymagines et statuas observandas et honorandas. Unde quidam catholicus moralis:

„Effigiem Cristi dum vides devotus honora,
non tamen ymaginem, sed quem designat, adora."

Neque eciam iste statue tales in templis Dei sunt periculose, quamdiu quod O 389v[a] habentur a popullo tamquam signa de ligno | vel lapide simpliciter et memoriale Cristi et sanctorum eius et nichil amplius, quia tunc habentur in veritate, sicut debent haberi et fit earum bonus usus. Sed quam cito tales statue alique in templo incipiunt fieri in maiori reverencia et stupore aput vulgus quam alie similes et ponitur in ipsis singularis virtus et cultus amplior, tam cito excedunt sui status mensuram et declinantur in partem abhominacionis in templo Domini et per consequens incipit tunc esse periculum simplicibus animabus, que solum et maxime ducuntur rebus splendidis et sensibilibus, accomodis sue nimie ruditati.

P 128r[b] B 29r[a] || Item caveant sibi huiusmodi ceci illud, quod dicit Dominus scribis et phariseis Mathei XXIII°: *„Ve vobis, scribe et pharisey yppocrite, qui edificatis sepulcra prophetarum et ornatis monumenta iustorum"*, adde hiis afforciori „qui facitis statuas sanctorum mortuorum et ornatis eas", *„et dicitis: Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine pro-* B 29r[b] *phetarum. Itaque testimonio | estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui prophetas occiderunt."* Ut quomodo, queso, testimonio fuerunt per hoc verbum sibiipsi, nisi quia sicut patres eorum collebant sanctos iam dudum mortuos et modernos occidebant cum eis conviventes, ita et ipsi loquentes faciebant ymagines pulcras et eas ornabant pro patribus mortuis diu ante, et ymagines vivas, gloria Dei et honore preditas, puta Cristum Iesum et prophetas et servos Dei vel alias fratres suos quoslibet sibi conviventes, conspuebant C 4r[b] et contempne|bant ac trucidabant, ita isti similiter faciebant? Et de eo magis infra in hoc tractatu et supra in secundo tractatu.

2409 fieri *om.* **C** – **2410** vel eos : vel ex eo **C** – **2411** ipsis : eis **C** – **2412** continetur : perscripta continetur **C** – **2416** ymaginem : effigiem **C** – **2417** quod *om.* **C** – **2423** sui status mensuram : m. sui status **C** – declinantur : declinant **C** – **2423-2424** Domini : Dei **C** – **2427** Item : Iterum **P,C,B**; *in hoc verbo denuo inc.* **P,B** *(cf. app. ad lin. 2375)* – ceci : ceci et duces cecorum **P,B** – Dominus : Deus **P** – **2433** testimonio fuerunt : f. testimonio **B** – **2434** nisi quia sicut *om.* **B** – patres : ipsi patres **P** – **2437** Dei : Domini **B** – **2438** alias : alios **P,C,B** – **2439** contempnebant : condempnabant **C** – de eo : de hoc **P,B** – **2440** in secundo : in 3° **O,C**

2415 *cf.* Walther, Proverbia 1, p. 874, n. 6982; **2430** Matth. 23,30-31;
2428 Matth. 23,29;

Similiter et | nostri temporis homines recte talium se filii exhibent, quidam D 131r
„serpentes et genimina viperarum“, qui, in eo quidem bene et iuste facientes,
valde honorant | sanctos in celis diu mortuos, in eo ipso suam iniquitatem P 128v[a]
executur, quod cum hoc modernos sanctos in terra conviventes omnibus
obprobriis lacerant et persecuntur, ymagines sanctorum in celis et eorum reliquias multum | nimis osculantur, amplectuntur, tremunt et reverentur, non in O 389v[b]
eo quippe inique facientes, sed in eo, quod fratres suos cum hiis et vivos sanctos, ymagines vite et proprias domini Iesu crucifixi, conspuunt et blasphemant et male eisdem detrahunt intantum, ut qui inter eos recedit a malo, prede talium oportet ut pateat. Et hoc lacius in secundo tractatu huius libelli.

Per hec autem, prout dominus Iesus crucifixus michi testis est, nequaquam volo detrahere bonis studiis hominum neque intencionis mee est suggillare quempiam bene bona facientem in Cristo Iesu, sed si quis est error, si qua occulta via et pollita picturis Sathane per species sanctitatis, si quod misterium
Anticristi, hec, inquam, talia per ista, | que scribo, curo inpugnare ob amo- B 29v[a]
rem et timorem nostri dulcissimi altaris sacramenti corporis et sanguinis Cristi, quod est solum datum in templo Dei cristianis collendum, amandum et venerandum.

Igitur sanctorum reliquie tales, quibus vulgus proclivitate sua ad malum abutitur in templo Dei, deberent, ut videtur, abscondi ab oculis hominum ru-
dium in locis sacris privatis cum reverencia | debita et honore, vel monendi D 131v
sunt plebey, ne talibus in iniuriam sacramenti divini abutantur, tum ideo, ne haberent homines tales ad eas respectum cultus alicuius et nimie reverencie magis quam ad tremendum seculis sacramentum, repletum corporaliter divina maiestate, tum eciam hoc deberent facere ob reverenciam istius nostri tremendi sacrificii et quod est solum datum hominibus, ut paulo ante dictum est, collendum in terra et tremendum, quia in veritate est ibi plenitudo omnis gracie et veritatis per Iesum Cristum facte, de qua plenitudine donatur cottidie cuilibet cristiano accipiendum graciam pro gracia.

2441 nostri temporis : Nota, quod nostri temporis **D**; *in his verbis inc.* **D** – homines : quidam homines **D** – **2441-2442** recte...facientes *om.* **D** – **2442** in eo...facientes *om.* **P,B** : *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* in eo [quidem bene et iu]ste fa[cientes] **C** – **2443** in celis *om.* **P,B,D** – diu mortuos : diu mortuos et **C** : Domini mortuos **B** – **2443-2444** in eo ipso...quod cum hoc *om.* **P,B,D** – **2444** modernos : et modernos **P,B,D** – in terra *om.* **P,B,D** – **2445** sanctorum in celis : s. et in celis **C** – **2446-2447** non in eo...cum hiis *om.* **P,B,D** – **2448** proprias : prophetas **P** – **2449** detrahunt : etrahunt **D** – inter eos *om.* **P,B,D** – **2450** oportet : eius **B** – Et hoc : Et de hoc **P,C,B** – Et hoc...libelli *om.* **D** – libelli : libri **C** – **2451** testis est : est *om.* **C** – **2453** si qua : si qua est **C** – **2456** sacramenti : sacri **C** – Cristi : Domini **B** : *om.* **P,D** – **2459** Igitur sanctorum reliquie : Igitur r. sanctorum **C** : Omnes igitur r. dico sanctorum **P,B** : Quevis igitur r. dico sanctorum **D** – **2459-2460** tales...abutitur *om.* **P,B,D** – **2459** sua *om.* **C** – **2460** abutitur : adducitur **C** – ut videtur *om.* **P,B,D** – **2461-2462** vel monendi...abutantur *om.* **P,B,D** – **2462** divini : Domini **C** – **2463** nimie *om.* **P,B,D** – **2464** seculis sacramentum : sacrum sacramentum **D** – **2466** ut paulo ante dictum est *om.* **D** – **2467** et tremendum : et adorandum **P,B,D** – **2468** facte : sancte **B**

2442 Matth. 23,33;
2449 *cf* Is. 59,15,
2468-2469 *cf.* Ioh. 1,16;

C. IIII.

Quod statue et reliquie sanctorum,
dum glorificantur nimis et preconisantur in populis,
abducunt et distrahunt populum a pleno et digno cultu divini sacramenti.

C 4v[a] | Quoniam sic et pro eo, ut videtur, abscondit Dominus corpus P 128v[b] | Moysy O 390r[a] usque ad hodiernum diem et | Helyam sustulit ad paradisum, ne homines rudes ex eis facerent sibi ydola, venerantes ea plus quam oportet, vel usque ad posicionem alicuius divine virtutis in talibus cadaveribus mortuorum. Et quidquid dicitur de corpore beatissime Marie Virginis, sive sit assumpta cum corpore sive non, utique verisimiliter dici potest stante iudicio meliori, quod dominus Iesus voluit nos ipsum eius corpus non habere, ne forte nimis ipsum corpus, plus quam creatura sine vita debet habere, coleremus ydolumque nobis forte ex eo faceremus. Et pro eo forsitan eciam et corpus beati Iohannis Ewangeliste non apparuit, quia similiter fuisset acceptatum cum offendiculo B 29v[b] plurium animarum. Quamobrem | in omnibus profecto talibus vel aliis similibus in hoc tempore summopere videndum est, ne forte misterium Anticristus operetur et ne demonia corrumpant sensus simplicium sic fidem eorum castam turpiter violando polluantque pium et sincerum cultum fidei cristiane.

Rogo itaque amore Iesu crucifixi: qui hec legit, intelligat et vigilet super suam speculam et contempletur, quomodo forte in templo Dei abhominacio sit erecta (et eciam in Bohemia) et quomodo desolacio est nimis multiplicata a sacramentis Dei et domini Iesu Cristi, qui factus est iam quasi mortuus a corde populo, quem redemit, ipse solus unicus digne et proprie a cristianis D 132r adorandus, et quam notorie ac publice homines a veritate ad | fabulas, a certis ad incerta, a vitalibus ad quedam mortua et solum corporalia exercicia sunt conversi. Videat, obsecro, quilibet intelligens et attente conmuniter greges populorum hodie templa Dei subintrantes, quod ex centum unus cristianus vix accurrit ad corpus Iesu Cristi pro peccatoribus passum et usque

2470 C. IIII. *om.* **P,D** – **2471-2473** Quod statue...divini sacramenti : Quod statue et reliquie sanctorum glorificate et preconisate in populis (in populis : in populo **B**) abducunt vel distrahunt populum cristianum a pleno et digno cultu divini sacramenti **P** *in f. 102v[b]*, **B** *in f. 4v[b]* : *om.* **D** – **2472** nimis *om.* **C** – **2474** ut videtur *om.* **P,B,D** – abscondit Dominus : Dominus abscondit **P,B,D** – **2475** sustulit : transtulit **P,B,D** – **2476** oportet : oporteret **P,C,B,D** – **2477** ad posicionem : ad operacionem **O** – **2478** beatissime Marie Virginis : beate Virginis **D** – **2479** verisimiliter...quod *om.* **P,B,D** – **2480** voluit : noluit **B** – eius corpus...ipsum *om.* **B** – forte *om.* **P,D** – **2482** forte ex eo faceremus : ex eo forte faceremus venerantes **B** – forsitan *om.* **P,B,D** – **2483** acceptatum : acceptum **B** – **2484** Quamobrem *om.* **P,B,D** – **2485** misterium : ministerium **P** – Anticristus : Anticristi **B** – **2486** operetur : iam operetur manifeste **P,B,D** – ne demonia : ne *om.* **P,B,D** – **2486-2487** corrumpant...violando *om.* **P,B,D** – **2487** polluantque : polluant **P,B,D** – pium : purum **B** – **2488** vigilet : invigilet **P** – **2490** et eciam in Bohemia *om.* **O,C** – **2491** Cristi : crucifixi **B** – **2492** populo : populi **B** – digne et proprie a cristianis *om.* **P,B,D** – **2493** ac publice : et publice **B** – a veritate : a veritate sunt aversi **P,B,D** – **2494** a certis...exercicia *om.* **P,B,D** – **2495** sunt : autem sunt **P,B,D** – attente : attendite **B** – **2497** vix : non **P,B,D** – accurrit : occurrit **B**

2474 *cf.* Deut. 34,6;
2475 *cf.* 4. Reg. 2,11;
2478 *cf.* Iacobi de Voragine Legendam auream, De assumptione beatae Mariae Virginis, c. CXIX, ed. Graesse, p. 509-511;
2482 *cf.* Acta Iohannis, 22;
2485 *cf.* 2. Thess. 2,7;
2489 *cf.* Is. 21,8.5;
2491-2492 *cf.* Ps. 30,13;
2493-2495 *cf.* 2. Tim. 4,4;

quaque vulneratum, neque ex centum unus erigit animum vel respectum ad hoc unum cristianitatis bonum et unicum vix umquam digne adorandum, sed pocius singuli hinc et inde per templum distrahuntur conmoti quibusdam famatis vel pul|chris ymaginibus (O $390r^b$), vel ut vulgo dicitur sanctuariis, id est reliquiis sanctorum, et conmoniti multitudine heu quandoque confictarum | (P $129r^a$) indulgenciarum, que eis per negociatores in templo Dei predicantur, currunt et discurrunt quilibet pro voto suo. Si hec bene fiant, non | (C $4v^b$) curo obstare, sin autem male, Dominus videat et iudicet, qui solus est mortuus populo cristiano.

Ex hiis iterum putavi hic colligendum et ponendum pro concluso, quod ob reverenciam magni | (B $30r^a$) Dei et terribilis nimium in sacramento altaris docendi sunt homines, ut ibi solum oculos et mentem ac fidem totam habeant, ubi eorum vita est posita et data cum plenitudine omnium graciarum. Nam sicut sol, dum in sua fortissima virtute claritateque girans per meridiem replet intantum omnia sua luminositate, quod omnis claritas stellarum hinc sopita evanescit et quasi prorsus vadit in nichilum, ita per omnem modum hoc nostro sacramento, *„in quo sunt omnes thesauri sapiencie et sciencie Dei absconditi"* cum plenitudine divine maiestatis, existente in templo omnia alia, que fuerunt et adhuc sunt alicuius apparencie vel quondam prefuerunt, debent omnia in modicum deduci | (D 132v) in ecclesia, et sic quasi non sint haberi, ob summam et totam reverenciam et adoracionem divini sacramenti, quamvis, heu, hodie, ut dictum est, videtur huic oppositum in domo Dei. Ideo dixi: qui legit, intelligat, ne forte templum Dei repletum sit scandalis et abhominacione desolacionis. Verumtamen de abhominacione sedente in templo racione yppocritarum in ecclesia satis dictum esse puto in secundo tractatu huius libri; hec autem, que hic de abusu statuarum et ymaginum notavi et posui, omnia illa et alia singula dicta et facta mea referro ad informacionem atque correpcionem | (P $129r^b$) venerabilium magistrorum meorum sacratissime Pragensis universitatis et meorum superiorum, | (B $30r^b$) quibus teneor obedire non tantum racione ordinarie potestatis, sed eciam racione fraterne caritatis.

| (C $5r^a$) Ex omnibus supradictis potest colligi, quod quamvis ecclesia Cristi | (O $390v^a$) Iesu admisit ymagines vel statuas ligneas vel lapideas aut huiusmodi et eas permittit venerari quasi quedam signa rerum sacrarum, non quidem propinqua signa, sed remota, non propria, sed inpropria, non instituta vel consecrata, ut

2498 respectum : regulam **B** – **2499** vix umquam digne *om* **P,B,D** – **2500** et inde per templum : inde per templi climata **B** – **2501** vel pulchris : et pulchris **B** – **2502** conmoniti : conmoti **B,D** – heu quandoque confictarum *om* **P,B,D** – **2505** Dominus videat : videat Dominus **P,D** – populo : pro populo **P,C,B,D** – **2506** pro : quod **B** – **2507** nimium : nimis **P** – altaris : altaris, omnia alia, que alliciunt populum et distrahunt ab unico respectu ipsius et a cultu, sunt de templo amovenda et **P,B,D** – **2510** girans : est girans **D** – **2511** sua : natura sua **B** – **2514** in templo : in templo quocumque **P** – omnia alia : quecunque omnia alia **D** – **2514-2515** et adhuc : vel adhuc **B,D** – **2515** vel quondam : qui quoddam **B** – **2515-2516** in modicum : in nichilum **P,B,D** – **2519-2520** *in verbo* desolacionis *des.* **D** – **2521** esse puto in secundo : est in 2° **B** : esse puta, ut in secundo **P** – **2522** et alia : sicut et alia **P** – **2524** sacratissime : sacrosanctissime **C** – **2527** *a verbis* Ex omnibus **P,B** *desunt usque ad lin. 3138* – **2529** sacrarum : sanctarum **C**

2510 *cf.* Eccles. 1,6; **2519** *cf.* Matth. 24,15;
2513 Coloss. 2,3;

sunt sacramenta et alia in religione cristiana verbo Dei benedicta, sed aliquomodo naturaliter et ex parte ad placitum hominum et ex devocione inventa et multiplicata usitata, tamen nequaquam ecclesia Cristi Iesu precepit usquam aut persuasit neque iussit docendum et publicandum easdem statuas colendas esse vel adorandas, quocumque modo adoracio capiatur.

Prima pars proposicionis assumpte patet ex usu ecclesie et eis, que in ecclesia Dei in retroactis temporibus contigerunt super talium statuarum questione, que pro notis ad presens derelinquo. Patet eciam hoc idem ex decretis papalibus et per Thomam de Aquino, qui dicit, quod ymagines in Dei ecclesia sunt utiles propter tria, puta propter preteritorum memoriam, propter exemplum et doctrinam, propter devocionem inde simplicium excitandam, quod autem sint tantum signa remota inpropria et solum ad placitum hominum adinventa, nulla Scriptura, nulla auctoritate fulcita, nullam benediccionem aut sanctitatem vel sanctificacionem sortita. Istud, iterum inquit, est evidens cuilibet intuenti, quoniam quelibet talis statua, si bene videatur, non aliunde originatur nisi ex beneplacito pictoris, qui secundum suas proprias fantasias format lignum vel lapidem, prout sibi placet, similitudinem exportando dehinc pro mercede sua ad voluntatem cuiuslibet ementis, ad templa sacra ipsam simpliciter inportando propter decorem domus Domini corporalem et rudium hominum devocionem nullo prorsus circa hoc sacramento aut verbo Dei interveniente.

Quod autem statue huiusmodi sint similitudo et ymago Cristi aut sanctorum eius remota, inpropria et inconveniens, hoc quidem poterit sic raciocinari: illud, quod magis est dissimile alicui rei quam simile, non debet dici ymago vel similitudo eiusdem; sed statue lignee huiusmodi in conparacione Cristi et sanctorum eius sunt huiusmodi, igitur etc. Maior est nota ex eo, quod a maiori debet fieri denominacio, prout est mani|[O 390v^b]festum. Minor patet ex eo, quod quodlibet corporale, comparatum ad spirituale, sit prorsus dissimile; statue autem sunt omnino res corporales et sancti Dei sunt res spirituales. Quodsi dicatur, quod statue sive ymagines sunt similes Cristo et sanctis eius non prout iam sunt id quod sunt vel quales iam sunt, | [C 5r^b] sed prout aliquando in hac vita fuerunt, quando fuerunt in corpore, ad hoc faciliter dicitur, quod nec sic statue sunt similitudines sanctorum in celis, quia statue vel ymagines sunt recepte et formate non a forma Cristi et sanctorum eius vel personis eorum et effigiebus, quia nemo spectancium eos vidit, et precipue nullus pictorum, qui formant statuas pro Cristo vel sanctis eius, sed solum, prout superius dictum est, pictor format statuas secundum sua fantasmata conflata ex eis, que vidit et audivit in rebus sibi presentibus.

Item patet hoc idem ex alio, puta quod statue sint magis dissimilitudines Cristo et sanctis eius quam similitudines: quoniam si conparacio fiat secun-

2531-2532 aliquomodo : aut quomodo **C** – **2538** derelinquo : relinquo **C** – Patet eciam hoc idem : Hoc eciam patet idem **O** – **2544** iterum *om.* **C** – **2556** igitur etc. : etc. igitur **C** – **2557** fieri : esse **C** – **2560** sive ymagines sunt : fiunt ymagines **C** – **2565** spectancium : peccancium **C**

2539 *cf.* Thomae de Aquino Summam theologicam II/2, MPL 217c, 398;

dum substanciam, puta secundum esse, sentire et vivere et raciocinari, tunc nulla prorsus est similitudo statuarum in templis ad sanctos in celis, sed omnis dissimilitudo, cum Cristus et sancti eius illis habundent, statue vero prorsus illis careant, ymo secundum hanc consideracionem quelibet planta virens et quodlibet brutum sunt propinquiora Cristo et sanctis eius in similitudine quam pulcherrima statua, que est in templo, cum in prefatis actibus, puta in esse, vivere et sentire magis conveniant sanctis quam statue huiusmodi, existentes omnino sine vita. Et idcirco Scriptura ad reprehendendum illos, qui inter gentes tales statuas excolebant et adorabant, sicut Deus dicit: *„Manus habent et non palpabunt, pedes habent et non ambulabunt, oculos habent et non videbunt, aures autem et non audient"* etc. Si autem conparacio fiat respectu accidentalium vel extrinsecarum proprietatum, tunc iterum in nullo convenient ad invicem statue huiusmodi et Cristus et sancti eius, quoniam nec in calore nec in frigiditate nec in quantitate conveniunt, ut notum est, nisi forte dicatur, quod statue conveniant cum Cristo et sanctis eius in figura vel effigie – sed ad hoc dictum est prius, quod omnes ymagines huiusmodi | et (O 391r[a]) statue sunt similitudines in figura fantasmatum pictoris in mente, que sibi formavit ex presentibus rebus visis et auditis, sed nequaquam ex effigie vel forma Cristi et sanctorum eius.

Item sola figura statue non facit designare aliquem sanctum singulariter, ut notum est, nisi addantur alique differencie, verbi gracia forma clavis statue sancti Petri, capsa peregrinorum statue sancti Iacobi et sic de aliis, et ita ille statue in figura vel effigie nequaquam sunt similitudines sanctorum in celis. Item nullam habent iam figuram sancti in celis, cum sint spiritus, et figura | vel effigies, quam habuerunt quondam in suis corporibus, ille una cum cor- (C 5v[a]) poribus ipsorum dudum iam sunt corrupte, et nullus presencium hominum vidit figuram vel effigiem sanctorum. Ergo mille statue sunt formate vel formabiles proprie ad ymaginem et similitudinem Cristi vel sanctorum eius, sed tantum valde inproprie et ad placitum hominum, quod erat probandum.

Itaque quelibet statua diligenter considerata non aliud est nisi lignum vel lapis aut huiusmodi ad placitum pictoris et secundum sua fantasmata formata, quoddam signum valde remotum, inproprium et inconveniens Cristi vel sanctorum eius, non habens in se quantum est de se nullam sanctitatem aut dignitatem vel reverenciam, alias tamen utile pro simplici et rudi populo ad formandam memoriam Cristi et sanctorum in mente et devocionis ad exercitacionem. Alludit autem huic sentencie de ymaginibus et statuis Scriptura superius allegata, scilicet IIII Regum, ubi dicitur, quod Sedechias, postquam vidit ymaginem eneam serpentis, quondam factam ad verbum Domini per Moysen in deserto, et vidit, quod populus adolebat sibi incensa, mox contrivit ipsam et destruxit, dicens „Noestan", id est „quid est, nisi es", ac si dicat: ut quid

2571 et vivere : et *om.* **C** – **2573** illis *om.* **C** – **2584** frigiditate : f. nec in calore **O** – conveniunt *om.* **C** – **2585** vel : vel in **C** – **2586** ad hoc : adhuc **C** – **2596** nullus *em.* : nullum *codd.* – **2602** remotum : r. et **C** – **2605-2606** exercitacionem : excitacionem **C** – **2608** quondam : quoddam **C**

2579 Ps. 113,7.5.6;
2607 *cf.* 4. Reg. 18,4;
2610 *v. lin. 2308*;

homines hoc tam notanter venerantur et colunt, tamen non est aliud nisi es simpliciter. Ita necesse foret et utile fieri aliquibus ymaginibus et statuis presentibus temporibus, quibus modo plurimi abutuntur, prout infra dicetur.

Miro etenim modo exterior apparencia et artificiosa conposicio in lignis et O 391r[b] lapidibus splendorque auri et argenti atque maxima similitudo in colore | et figura rebus, quarum sunt vel videntur esse ymagines, apta nata sunt inmutare sensum rudium et abducere ab estimacione vera et propria. Ipsum lignum vel lapides aut huiusmodi solent quoque inducere quendam in stuporem et in admiracionem se recipientes insequentes. Nec mirum, nam obiectum auditus, scilicet vox, potenter hominem alterat secundum suam qualitatem, sic et obiectum ipsius tactus et gustus, ita et amplius obiectum ipsius visus, quod potest apparere in insigne unius horribilissime ymaginis vel e contrario pulcherrime et splendidissime: demonia quoque tunc per hec valde possunt suas operaciones exercere et talibus quasi instrumentis uti ad apparendum et illudendum illis, quibus Deus illudi permittit propter eorum fidem mortuam et crimina inveterata. Et ista est racio quasi omnium ydolorum in paganismo, puta quod tali modo quasi pro seipsis apciori maligni spiritus et sagaces C 5v[b] populos gentiles ad statuas et ymagines | adorandum induxerunt et tali modo multos deos fabricandum.

Et contra hunc modum tota Scriptura divina necnon lex Moysi militat eundem variis preceptis et censuris ecclesie et doctrinis districte expugnando, quasi obstruens vias Sathane potissimas sanctum popullum a simplicitate cultus divini et fidei seducendi et decipiendi animas huius vite tenebris obvolutas et omnino ignaras veri sui Dei. Quia et modo est possibile eidem Sathane similiter ludificando rudes et carnales cristianos, qui non percipiunt ea, que sunt spiritus (secundum Apostolum), et fortiter ab apparencia rerum sensibilium conmoventur.

Quodsi forte cuipiam hoc videatur inpossibile in popullo Dei cristiano, puta quod siccine statuis et ymaginibus abutatur in iniuriam cultus, pietatis et sinceri Dei summi, qui debet esse maxime et principaliter in spiritu et veritate, consideret talis iterum aput se, quod antiquitus gentiles fuerunt magne industrie et racionis naturalis ad singula iudicandum et tamen per potestatem et altitudinem Sathane fuerunt ad id introducti, ut statuas suas vel ymagines deos suos reputarent, non quidem nuda illa ligna et lapides simpliciter adorando, sed virtutem divinitatis eius, essencie et potestatis esse in statuis seu suis ydolis estimando, ita quod statuas vel ymagines deificatas et consecratas O 391v[a] | amabant et adorabant habentes sui erroris utique aliquid fulcimentum, secundum quod beatus Augustinus de hoc multa in libro De civitate Dei ponit, adducens de philosophis gencium, qui pro cultu et consecracione deorum conscripsit multos libros. Cum igitur sic gentiles, qui multum vigebant racione,

2616 quarum *em.* : quorum *codd.* – **2621** visus : usus **O** – **2623** per hec : per *om.* **C** – **2637** conmoventur : conmovetur **C** – **2644** ligna : signa **C** – **2645** sed : secundum **O**

2635-2636 *cf.* 1. Cor. 2,14;
2640 *cf.* Ioh. 4,23-24;
2643 *cf.* Apoc. 2,24;
2648 *cf.* Aurelii Augustini De civitate Dei l. 1-9 passim, MPL 41;

fuerunt a spiritibus nequam et intantum seducti, ymo et magni alias philosophy et viri secundum hoc seculum sapientissimi, ut fuerunt Romani principes, quomodo eciam non nunc posset hoc efficere Sathan in populo rudi et carnali cristiano? Etsi non ita ut gentes, tamen alia via et arte subtiliori dementando, via, inquam, bene propinqua et convenienti ad seducendum talem populum, ut ymaginibus talibus abutatur, secundum quod in pluribus est conpertum. Quis namque hominum posset subsistere a facie potestatis Sathane, de qua scriptum est *„non est potestas super terram, que conparetur ei"*? Aut quis posset de ipsius mille artibus se bene expedire et eius altitudine decepcionis, | de qua dicit Scriptura *„quis novit altitudinem Sathane"*, quasi C 6r[a]
dicat: nullus hominum posset sibi cavere, si ipsum Dominus permitteret usquequaque in hominem debachari. Enimvero quia Deus permisit ipsum ita illudere universis gentibus, qui non probaverunt Deum verum inquirere et habere in noticia, si autem permisit ipsum Deus sic gentes seducere a Deo vero, multo iustius cristianos animales et iniquos pacietur seducere, qui non tantum sunt in seipsis in summo gradu malicie et ultimo, sed insuper domino Iesu abutuntur inique, graciam tantam Dei, id est summam possibilem fieri a Deo hominibus, in vacuum capientes. Propterea magis allegatum est de malis cristianis quam paganis illa Scriptura ad Romanos, que dicit *„qui, cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt aut gracias egerunt, sed evanuerunt in cogitacionibus suis et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem ymaginis corruptibilis hominis, volucrum et serpentum"*, et statim post: qui *„contaminaverunt veritatem Dei in mendacium et servierunt creature pocius quam Creatori, qui est benedictus*
| *in secula"* seculorum. O 391v[b]

Et ad idem per omnia iterum loquitur idem Apostolus de multiphariis seduccionibus Sathane in temporibus novissimis et de erroribus Anticristi II[a] Thessalonicensium II°: *„Cuius adventus"*, inquit, *„erit secundum operacionem Sathane in omni virtute et signis et prodigiis mendacibus et in omni seduccione iniquitatis."* Hic nota multiplicitatem seducendi et decipiendi homines a Sathana, ita ut eciam, si fieri potest, eciam electi Dei in errorem inducantur, cum dicit „in omni virtute" et „in omni seduccione". Si autem tantam potestatem Deus permittit Sathane decipiendi eciam in electos, quis erit eorum cristianorum, qui sponte post carnem et Sathanam abierunt? Et idcirco mox subdit causam, quare Deus permittet ita Sathanam debachari in suum populum: *„Eo,"* inquit, *„quod caritatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo*

2651 seducti : deducti **C** – **2653** eciam non nunc posset : eciam non et posset nunc **C** – **2655** ad seducendum *em.* : ad seducendi *codd.* – **2659** altitudine : altitudinem **C** – **2662** in hominem : et hominem **C** – **2664** permisit ipsum : i. permisit **C** – **2681** multiplicitatem : multiplicitate **C**

2658 Iob 41,24;
2660 *cf.* Apoc. 2,24;
2667-2668 *cf.* 2. Cor. 6,1;
2669 Rom. 1,21-23;
2674 Rom. 1,25;
2679 2. Thess. 2,9-10;
2682 *cf.* Matth. 24,24;
2685 *cf.* Iudae 7;
2687 2. Thess. 2,10-12;

mittet illos Deus in operacionem erroris, ut credant mendacio, ut vindicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.“

Ne dicat igitur quis, quod non possint cristiani similiter decipi a Sathana per huiusmodi statuas et ymagines vel alias res sacras vel sacris annexas, cum ille modus, puta sub specie pii cultus et speciebus sanctitatis et sacrarum C 6r[b] rerum vel sacris | annexarum, sit sibi potissimus ad decipiendum homines ingratos Deo suo Iesu crucifixo et eius veritatem caritatis negligentes, cum eciam et Deus multo magis permittat sibi propter gravia demerita eorum huiusmodi hominibus illudere, et dyabolus hoc bene sciat et possit facere. Et cum eciam ipsi sint relicti a Spiritu sancto Iesu, sunt multo amplius deceptibiles quam gentiles prefuerunt, cum insuper dyabolus magis satagat omnibus suis conatibus, ubi sibi permittitur et inquantum permittitur, et cupiat decipere populum cristianum quam aliquem alium popullum, quem pacifice suo iure possidet, et quanto sancciores, tanto magis subtilius; ipsi enim tales apparent et sunt sibi cibus electus, et, sicut scriptum est, „*omne sublime videt*“ O 392r[a] et substernit sibi eciam radios solis. Facit autem | hoc maxime ideo, quia summe per illud cupit facere iniuriam domino Iesu Cristo, et propter summam invidiam, qua vexatur, et maxime in diebus hiis novissimis, eoquod tempus iam breve est sibi et Deus sibi hoc permisit, ut dispensacio temporum et Scripture sue sint inplete. Propter quod bene hiis temporibus periculosis illud congruit, quod de tendiculis eius occultissimis scriptum est „*narraverunt, ut absconderent laqueos, dixerunt: Quis videbit eos?*“ – quasi dicat „nullus“. Nemini insuper est dubium, quod Iudei euntes de Egipto per desertum naturaliter multo racionabiliores fuerunt secundum naturam tunc validam in eis et habuerunt fidem in Deum verum et magnam Dei presenciam per mirabilium eius operum crebram et manifestam ostensionem et assistenciam Aaron et Ur, sanctorum sacerdotum, nichilominus popullus pronus in malum ab adolescencia sua ex Dei permissione fuit cito seductus a spiritibus erroris in peccatum ydolatrie perhorrendum, ita ut sibi ymaginem vituli fabricando adorarent. Quis igitur inficiabitur idem posse contingere vel simile, licet modo magis mistico et colorato, in animalibus hominibus cristianis, cum notum sit, quod dyabolus magis satagat et subtilius sancciores cristianos, quemadmodum de hoc habes supra in principio tractatus III vel in principio prime distinccionis?

Ego autem hec dicens non intendo ymagines inpugnare vel expugnare, quibus bene, ut sepe dictum est, utitur ecclesia catholica, sed magis nitor facere homines sobrios circa usum talium ymaginum et statuarum et circumspectos, quos reperi una cum multis penitenciariis et sacerdotibus errare circa talia et errasse quam plurimos, et contemplor quosdam cultores statuarum et C 6v[a] adoratores earumdem solempniter | docere et predicare esse statuas lapideas

2697 sunt : sint **C** – **2700** pacifice : pacifico **O** – **2701** tanto : tantum **C** – **2701-2702** apparent : et apparent **C** – **2712** habuerunt : habuerunt in eis **C** – **2714-2715** ab adolescencia : ab *om.* **C** – **2715** permissione *em.* : promissione *codd.* – **2717** simile : similiter **C** – **2719-2720** de hoc : ad hoc **C**

2702 Iob 41,25;
2707 *cf.* 2. Tim. 3,1;
2708 Ps. 63,6;
2714 *cf.* Ex. 32,22;
2716 *cf.* Ex. 32,4-6;

et ligneas sicuti ipsum Deum summum adorandas et honorandas, quod non tantum non habet firmitatem ex Scripturis, sed eciam obviat, ut iam extimplo deducetur.

Quod autem Scriptura divina canonica et sancta ecclesia catholica nusquam precipiat neque hortetur neque persuadeat popullis cristianis statuas huiusmodi et | ymagines Cristi et sanctorum eius colere et adorari, patet hoc divi- O 392r[b] nas Scripturas perscrutanti necnon ecclesiasticas sancciones. Oppositum siquidem precipit Scriptura dicens Exodi: *„Non facies tibi sculptile neque omnem similitudinem, que in celo est desuper et in terra deorsum, nec eorum, que sunt sub terra. Non adorabis ea neque coles.“* Hoc siquidem est primum et principale preceptum ex decem preceptis Dei in Veteri Testamento, que quidem precepta non tantum mistice, sed eciam proprie et ad litteram debent a popullo cristiano observari in Novo Testamento, ubi dictum est a perfectissimo legislatore domino Iesu Cristo: *„Non veni solvere legem, sed adinplere.“* Et iterum dicit: *„Unum iota aut unus apex non preteribit de lege.“*

Necesse est igitur sic docere et sic hortari popullum cristianum, ut habundanciori modo et perfectissimo divina precepta inpleantur. Modus autem hic inplecionis est perfectissimus fieri possibilis, ut ita proprie teneantur et inpleantur usque ad novissimum iota et apicem, quemadmodum a digito Dei sunt conscripta celitus et promulgata. Sed hoc est inplere ea, non tantum in Spiritu, sed ad litteram et in Spiritu. Ergo hoc preceptum primum et principale supradictum „non facies tibi sculptile“ etc. pari forma est tenendum, puta ad litteram et non solum in sensu mistico, et sic eciam docendum et predicandum observari. Non ergo Dei ecclesie convenit docere predicareque fienda sculptilia vel ullas similitudines corporales Deo et sanctis eius, ut eodem cultu quo ipse Deus summus adorentur, neque ullomodo ipsis collendas et adorandas, secundum quod in tenore divini mandati expresse continetur. Non autem ulla racio poterit assignari, quare hoc primum preceptum Dei ex decem proprie et ad litteram, prout sonat, non debeat vel non deceat a popullo cristiano teneri et observari maxime attento eo, quod singula alia novem precepta ambarum tabularum proprie et ad litteram teneantur et teneri doceantur modo meliori et perfecciori, quod a scribis et phariseis in Veteri Testamento verbi gracia hec precepta: *„non assumas nomen Dei tui in vanum“*, *„memento, ut diem sabbati sanctifices“*, *„honora patrem et matrem“*, *„non occides“*, *„non mechaberis“*, *„non furtum facies“*, *„non periurabis“*, *„non concupisces“*, | hec, inquam, omnia et singula proprie et ad litteram docentur et predican- O 392v[a] tur a popullo cristiano | observanda. Cur igitur aut qua racione non eciam C 6v[b] primum et principale preceptum Dei tremendi simpliciter et proprie deberet doceri observandum et tenendum? Quapropter doctores sancte ecclesie nequaquam docuerunt statuas, vel, ut vulgo dicitur, ymagines Cristi et sanctorum eius adorandas et collendas simpliciter.

2733-2734 *charta in m. sin. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [siquidem]...Scrip[tura dicen]s **C** – **2737** in Veteri : et Veteri **C** – **2746** promulgata : provulgata **O**

2734 Ex. 20,4-5;
2740 Matth. 5,17;
2741 Matth. 5,18;
2759-2761 Ex. 20,7-17;

Dicit namque Gregorius et placet michi ponere plene epistulam suam de hac IIIª, sicut scribit epistulam in Registro ad Serenum episcopum Masiliensem: „*Litterarum tuarum primordia ita sacerdotalem in te esse benivolenciam demonstrabant, ut maior nobis fieret de fraternitate tua leticia. Sed tanto earum finis a suis decessit iniciis, ut non unius, sed diversarum esse mencium talis crederetur epistula. Ex illo autem, quod de scriptis nostris, que ad te misimus, dubitasti, quam sis incautus, apparuit. Nam si diligenter ea, que fraterno amore monuimus, attendisses, non solum minime dubitasses, sed ymmo, quid te sacerdotali gravitate oporteat agere, cognovisses. Neque enim Cyriacus abbas, qui scriptorum nostrorum portitor exstitit, istius discipline vel erudicionis fuit, ut vel ipse aliud facere, sicud putas, auderet, vel istud tibi de eius persona suspicionem falsitatis assumeres. Sed dum monita salubria pensare postponis, contigit, non ut solum actu, verum eciam esses interrogacione culpabilis. Perlatum siquidem ad nos fuerat, quod inconsidero succensus zelo sanctorum ymagines, sub hac quasi excusacione, ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem, quia adorari vetuisses, omnino laudamus, fregisse vero reprehendimus. Dic, frater, a quo factum sacerdote aliquando auditum est, quod fecisti? Si non aliud, vel illud te debuit revocare, ne despectis aliis fratribus solum te sanctum et esse credideris sapientem. Aliud est enim picturam adorare, aliud picture hystoria, quid sit adorandum, discere. Nam quod legentibus Scriptura, hoc ydyotis prestat pictura cernentibus, quod in ipsa ignorantes vident, quod sequi debeant, in ipsa legunt, qui litteras nesciunt. Unde et precipue gentibus pro leccione pictura est. Quod magnopere autem, qui inter gentes habitas, attendi tibi decuerat, nedum recto zelo incaute succenderis, ferocibus animis scandalum generares. Frangi ergo* O 392v[b] | *non debuit, quod non ad adorandum in ecclesiis, sed instruendas solummodo gentes fuit nesciencium collocatum. Et quia in locis venerabilibus sanctorum depingi hystorias non sine racione vetustas admisit, si zelum discrecione condisses, sine dubio et ea, que intendebas, salubriter obtineres, et collectum gregem non dispergere, sed dispersum poteras pocius congregare,* C 7r[a] *ut pastoris in te meritum* | *nomen excelleret, non culpa dispersoris incumberet. Nunc autem, dum in hoc animi tui nimis motus exsequeris, ita ut nos scandalizasses filios prohibens, ut maxima pars eorum a tua se conmunione suspenderet, quando ergo ad ovile dominicum errantes oves adduces, qui quas habes retinere, non prevales? Proinde hortamur, ut vel esse valeas sollicitus atque ab hac te presumpcione conpescas, et eorum animos, quos a tua disiunctos unitate cognoscis, paterna ad te dulcedine omni nisu omnique studio revocare festines. Convocandi ergo sunt dispersi ecclesie filii eisque sacre est Scripture testimoniis ostendendum, quia omne manu factum adorare non liceat, quoniam scriptum est: Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies. Ac deinde subiungendum, quia picturam ymaginum, que ad*

2775 attendisses : attendisse **C** – **2786** ne despectis : vel despectis **C** – **2795** sine racione : facti racione **C** – **2800** prohibens : perhibens **C** – **2805** eisque : eisdem **C**

2770-2822 Gregorius Magnus, Epistola ad Serenum, MPL 77, 1128-1129;

edificacionem imperiti populli fuerat facta, ut nescientes litteram, ipsam hystoriam intendentes, quid id actum sit, discerent, transisse in adoracionem videras, idcirco conmotus es, ut eas ymagines frangi preciperes. Atque eis dicendum: Si ad hanc instruccionem, ad quam ymagines facte sunt, habere vultis in ecclesia, eas modis omnibus et fieri et habere permittas. Atque indica, quod non tibi ipsa historie visio, que pictura teste pandebatur, displicuerit, sed illa adoracio, que picturis fuerit inconpetenter exhibita. Atque in hiis verbis eorum mentes demulcens eos ad concordiam tuam revoca. Et si quis ymagines facere voluerit, minime prohibe, adorare autem ymagines modis omnibus devita. Sed hoc sollicite fraternitas admoneat tua, ut ex visione rei geste ardorem conpunccionis percipiant et in adoracione solius omnipotentis sancte Trinitatis humiliter prosternantur. Cuncta vero hec et amore sancte ecclesie et tue fraternitatis | loquimur. Non ergo ex mea correccione frangatur a zelo rectitudinis, sed magis adiuvetur in studio pie dispensacionis." Hec beatus Gregorius. O 393r[a]

Attende caute, quia beatus Gregorius hic prohibet adorare ymagines, inquantum sunt manu facta vel pictura et non aliomodo, scilicet inquantum sunt signa significancia, quia sic non sunt manufacta nec pictura, sed sunt medium, quo Spiritus sanctus agit sive operatur. Quod medium est in ymagine, secundum quod est factum Spiritus sancti et non hominis, per devotam mentem et non per manum pingentem ymagini attributum.

Ad hoc vero, quod beatus Thomas de Aquino disputando dixit in questione ymagines ligneas vel lapideas esse adorandas, est dicendum, quod non ideo beatus Thomas diffinivit esse docendum et predicandum in populло cristiano, quod statue et huiusmodi ymagines sint simpliciter | adorande, quoniam hoc ipse dixit disputative id quod dixit, et in scolis. Multa autem in scolis disputando dicuntur, quod tamen alias ad vulgus plebeium exportare et in publico predicare nequaquam est utile neque eciam bene intelligibile aut edificativum rudium popullorum, quemadmodum iste punctus de ymaginibus et statuis adorandis, in quo dixit idem doctor, quod statue vel ymagines Cristi sint adorande eadem adoracione qua Cristus et per consequens adoracione latrie. Quod dictum eius, prout sonat vel saltem prout prima facies et apparencia sermonis pretendit, manifeste obviat primo precepto divino supradicto, ubi dictum est „*non facies sculptile*". Quod quidem dictum beati Thome, licet forte possit in scolis disputative, ut dictum est, sustineri, tamen nequaquam ipsum utile est aput simplex vulgus in ecclesia predicari, tum quia offendit pias aures devotorum cristianorum, puta quod deberent ligna et lapides secundum fantasias pictorum figurata sicut Dominum et Deum suum collere et adorare Scriptura et verbo Dei expresse reclamante, in quo dicitur „*dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies*", tum quia rude vulgus et carnale in cristianis per hoc venit in quendam nocentissimum abusum ex admixcione C 7r[b]

2810 discerent *em.* : discernet *codd.* – **2814** tibi ipsa : ipsa tibi **C** – **2819** in adoracione : in *om.* **C** – **2824** Attende caute, quia beatus Gregorius *om.* **C** – **2833** hoc : hec **C**

2830 *cf.* Thomae de Aquino Summam theologicam III, MPL 217d, 236-238;
2842 Ex. 20,4;
2847 Deut. 6,13; Matth. 4,10;

O 393r[b] operacionis Sathane, ut ponat aliquam virtutem | divinam in statuis et talibus ymaginibus et credit et sperat per talia posse sibi suffragari in tempore oportuno, et sic facit sibi in eisdem refugium et confidenciam auxilii alicuius, propter quod tales statuas incipit inordinate diligere, supra modum colere et venerari et simpliciter adorare, per hoc valde proximans aut secedens ad errores paganorum, qui tali forma et dignitate suos deos colunt et statuas venerantur malignis spiritibus eis cooperantibus in idipsum per signa fallacia et responsa.

Ex tali namque doctrina et cultu statuarum in populło cristiano multi abusus et errores hodie videntur emersisse, primo ut vulgus ampliorem respectum et honorem videtur exhibere talibus fabrefactis statuis et splendidis et famosis in templis quam corporis et sanguinis Cristi tremendo sacramento, de quo supra est satis dictum. Nam manifestum est, quod ubi centum incensa vel candele alicui apparenti et famate ymagini offeruntur, vix unum incensum ponitur a populo ante plenum deitate corporaliter sacramentum. Et similiter apparet manifeste de accursu populli et concursu et genuflexionibus et similibus. Habet siquidem vulgus rude | et carnale quendam stuporem ad taliter formatas ymagines et fortiter movetur a splendore et apparencia carnali et illa similitudine sensitiva, ut paulo ante dicebatur, quia sensibus carnalibus maxime vivit et ducitur, prorsus existens exsors a spirituali discrecione.

C 7v[a]

Inde namque venit error, ut credant quidam et diffament, quod ymago Cristi vel alia huiusmodi, quam cito attingit ad annum XXX^{m} sue etatis, mox continet aliquam virtutem, et adest ibidem numen; et tunc accedunt ad hoc quedam portenta vel opiniones miraculorum factorum per tales ymagines, et multiplicantur ibidem talium portentorum et miraculorum signa et memorialia circumcirca in magna multitudine pendencia et multe alie apparencie, que omnia alliciunt popullum Dei non ad fidem domini Iesu, non ad caritatem, non ad spem in solum Cristum Iesum, sed attrahunt et inducunt homines carnales in credulitates quasdam peregrinas et ad stuporem et reverenciam talium statualium et ad dileccionem et confidenciam ad easdem.

O 393v[a] Predicacio | eciam et doctrina supradicta, puta quod statue vel ymagines huiusmodi sint eodem cultu et adoracione eadem adorande qua ipse Deus, omnino sine causa scandalizant Iudeos et ponunt aput eosdem Cristi fidem in derisum. Dicunt siquidem et affirmant Iudei cachinantes, quod nos cristiani deos ligneos et lapideos habeamus in templis nostris et eos adoremus et colamus. Favet insuper illa doctrina erroribus gentilium, ut paulo ante dictum est, qui sibi tales statuas et ymagines ligneas vel aureas aut huiusmodi consecrant et deos suos ex ipsis faciunt et colunt stupentque coram ipsis et adorant. Stante nichilominus prefata doctrina beati Thome de adoracione statuarum cristianus simplex contra deridentem Iudeum et gentilem conviciantem nullam fere habebit defensionem: assumet siquidem sic Iudeus contra cristianum plebeium dicens „vos colitis deos ligneos et argenteos“, quod dum inficiatum

2858 Ex : Et **C** – **2867** formatas : formatus **C** – movetur : moventur **C** – carnali : corporali **C** – **2887** faciunt : faciant **C** – **2890** siquidem : quidem **C**

2888 *v. lin. 2539*;

fuerit a fideli, dicet Iudeus: „Omne illud collitis pro Deo et habetis pro Deo, cui eandem adoracionem, eandem reverenciam et honorem inpenditis, sed de Deo vero et summo et docetis et predicatis in popullis vestris inpendendum et colendum. Sed quia hec facitis ymaginibus lapideis et aureis atque statuis, igitur bene nos dicimus, quod habeatis vos cristiani deos ligneos et lapideos." Item demonstrata Cristi ymagine | dicet cachinando Iudeus: „Hoc vos adoratis C 7v[b] eadem adoracione et eodem honore qua Deum summum et verum. Sed hoc est non nisi lignum vel lapis, igitur lignum vel lapidem vos cristiani ita adoratis et in tali honore et reverencia sicut summum Deum et verum." – Planum quod cristianus simplex et non logycus contra ista non claram habebit defensionem, si attendat et credat doctrine de statuis pretaxate. Non igitur videtur, quod beatus Thomas, tantus et talis doctor ecclesie, annuat hoc docendum et predicandum in Dei ecclesia, quod statue vel ymagines Dei sunt adoracione eadem qua Deus ipse adorande, quia mox ex eo sequitur illud, quod offendit pias aures cuiuslibet cristiani, puta quod statue lignee vel huiusmodi sint sicut Deus ipsemet adorande et honorande eodem honore, timore, amore et similibus huius. Quod autem dixit, hoc | dixit, ut dictum est, in scolis disputando O 393v[b] et negando, quod ymaginibus Cristi conpeteret aliquis modus adoracionis singularis, sed quod nullam adoracionem, nullum honorem habent specialem statue nisi illum, quem habent hii, quorum sunt ymagines, sive Cristus sive sancti eius habent, aut eundem honorem tali intellectu, id est quod in adoracione Cristi coassumuntur ymagines quasi quedam accidentalia et aminicula rudium modo, quo est supra dictum.

Ex quo sensu non sequitur id, quod moderni quidam predicant et affirmant simpliciter, quod ymagines sint adorande vel quod adorande sint eadem adoracione qua Deus, verbi gracia in simili, cum homo sit de regno Francie pauper et plebeius, potest de eo dici, quod idem regnum est ipsius sicut regis Francie, cum fuerit de integritate regni, sicut totum est et potest dici esse sue partis, non tamen sequitur simpliciter, quod regnum Francie sit istius pauperis hominis vel quod iste pauper habet regnum Francie, quamvis sit idem regnum ipsius quod regis Francie. Similiter secundum Augustinum purpura regis eodem honore honoratur sicut et ipse rex, cum ea est indutus, id est nullo alio honore seorsum purpura honoratur neque debet honorari, nisi quo rex honoratur, non tamen sequitur simpliciter, quod purpura habeat eundem honorem sicut rex ipsemet, quia divisa a rege purpura et exuta tunc nulla sibi reverencia remanebit et nullus honor. Quodsi forte beatus Thomas hoc velit docendum et predicandum intime, ut sepe dictum, quod statue sint eodem honore quo Deus adorande, exinde non sequitur, quod ideo hoc Dei ecclesia voluerit vel docuerit faciendum, quoniam hoc, quod dixit iste doctor, Cristi ecclesia non determinavit neque precepit faciendum. Multa etenim sunt, in quibus iste

2892 fuerit : fuit **C** – **2893-2894** de Deo : de *om.* **C** – **2894** in popullis : in polis **C** – **2909** conpeteret *em.* : conpetere *codd.* – **2912** eius : ipsius **C** – **2913** coassumuntur : quo assumuntur **C** – **2918** est ipsius : sit ipsius **C** – **2930** ecclesia : ecclesie **C**

2903 *v. lin. 2539*; **2927** *v. lin. 2830*;
2922 *non inveni*

magister salva sui reverencia in scolasticis non tenetur, scilicet multa affirmavit, que Parysiensis sancta | C 8r[a] universitas posuit inter articulos non approbatos.

Quodsi forte instas dicendo, quod ecclesia universalis habet et colit ymagines Cristi et sanctorum et diffinivit habendas et condempnavit quosdam volentes huiusmodi ymagines ab ecclesia evertere, ad hoc dicendum, quod aliud est habere vel permittere habere | O 394r[a] statuas et aliud predicare esse eas adorandas et colendas et docere ymagines adorari eadem adoracione qua ipse Cristus et in eodem honore et reverencia ipsas habere. Quoniam habere ymagines Cristi et sanctorum eius in ecclesia est utile, ut dictum est superius, et edificativum rudium popullorum, et non est contra primum preceptum divinum. Utitur namque ecclesia sancta talibus in laycis simpliciter, sicut clerici et scolares utuntur suis libris et scripturis, et non amplius. Non enim nos incensa vel candelas in honorem librorum ponimus neque genuflexiones coram libris facimus neque ipsos adoramus, nisi talem honorem ipsis prestamus, prout libris condecet, puta quod munde serventur etc.

Secundum autem predictorum est ecclesie et simplicibus scandalum, ut superius est deductum, et de directo et plane obvians precepto divino supradicto, in quo valde notanter dicitur *„non facies tibi sculptile neque ullam similitudinem"*, et tunc ex magna et gravi sentencia additur *„non adorabis ea neque coles"*; nec in hoc sistit verbum Dei, sed magis adhuc diffinivit et magis specificat, dicens et affirmans *„dominum autem Deum tuum adorabis et illi soli servies"*. Iuxta quod notandum, quod ymagines vel similitudines fieri Cristo Iesu et sanctis eius vel facere simpliciter ad memoriam ipsorum et doctrinam simplicium et ob devocionem et ita simpliciter ipsis uti atque in tali statu et veritate eas habere in ecclesia Dei, secundum quod sunt et debent haberi, est utique licitum et expediens ecclesie sacrosancte. Licitum siquidem est, ut Dei ecclesia modis omnibus alias honestis et possibilibus utatur, quibus se potest et suos adiuvare ad veritatem congnoscendam et caritatem et devocionem promovendam. Et in tali modo hodie sancta cristianitas utitur ymaginibus et statuis, quapropter hic loquens de talibus statuis et ymaginibus nequaquam inpugno vel intendo expugnare earum bonum usum secundum quod prescribitur, ymmo magis instruo et nitor instruere bonum usum talium in popullo cristiano. Dico igitur, quod fieri huiusmodi statuas aut picturas vel facere in templo ita simpliciter et in veritate, prout sunt, et ipsis siccine | C 8r[b] uti quasi quibusdam scripturis vel libris laycorum et in tali statu et condicione easdem habere et non amplius, id est non | O 394r[b] in maiorem estimacionem ipsas deducere aut honorem nisi quod sunt ligna et picture sic formate, vel formate inproprie et remote similitudines quedam Cristi vel sanctorum eius, talia, inquam, sic habere et ipsis ita uti nequaquam est facere contra preceptum primum Decalogi. Non enim talia sic tenta sunt sculptilia vel similitudines, que

2934 dicendo : dicundo **C** – **2937** esse eas : eas esse **C** – **2938** colendas : colundas **C** – **2939** ipsas : ipsa **C** – **2942** clerici : clericis **O** – **2954-2955** et doctrinam : et ad doctrinam **C** – **2969** et remote : et *om.* **C** – quedam *em.* : quasdam *codd.*

2949 Ex. 20,4;
2950 Ex. 20,5;
2952 Deut 6,13; Matth. 4,10;

fieri in precepto Dei prohibentur, quia sic facte huiusmodi statue non ob id fiunt, ut colantur vel adorentur, quod notat expresse preceptum divinum supradictum cassare, cum addit *„non adorabis ea neque coles"*. Cum autem huiusmodi statua vel pictura in ampliorem estimacionem trahitur, in maiorem reverenciam et stuporem in populis cristianis, ita quod rude vulgus estimet ibi aliquam virtutem vel numinis vestigia adesse et ibidem concurrat querens ibidem Deum suum magis operari salutes et requirens inibi sua aminicula vel ponens amorem vel respectum aliquem fidei et confidencie, dico, quod tunc mox eadem statua vel pictura incipit esse sculptile et similitudo fieri prohibita districte per divinum preceptum. Incipit insuper tunc iam fieri abhominacio desolacionis in templo Domini, quia fit tunc desolacio veritatis et ad fabulas conversio, fit desolacio et violacio quedam sinceri respectus ad Cristum Iesum solum et conversio ad statuas sine vita, fit, inquam, desolacio vere estimacionis et iusti iudicii de statuis talibus et ymaginibus, puta quod hac demonstrata ymagine lignea vel lapidea non est aliud nisi lignum vel lapis et introduccio false estimacionis, puta quod ibi sit aliquid divinum vel sanctum aut dignum honore divino et reverencia. Fit, inquam, violacio sincere et integre fidei in solum Iesum Cristum et confidencie et dileccionis et per consequens desolacio et particio illorum et admixcio rebus et similitudinibus creatis. Fit desolacio quedam et distraccio populli cristiani magna per talia recencia et nova atque gloriosa in apparencia coram rudibus a reverencia et timore tremendi sacramenti et sanguinis Iesu Cristi ibi in templo semper presentis, ibi in conspectu cristianorum propositi, quod solum est plenum deitate corporaliter, est cristianis relictum et propositum honorandum, timendum et amandum, et conversio ad honorandum, mirandum et stupendum | statuas tales famosas, O 394va
| splendidas, et picturas. C 8va

Que omnia, puto, nequaquam fiunt vel fieri admittuntur in ecclesia Dei sine magna iniuria domini Iesu Cristi. Dico iterum, quod quam cito huiusmodi statue et picture in templis docentur et predicantur popullis adorande et colende et metuende, amande et inquirende, tam cito incipiunt fieri sculptilia et similitudines in templo contra divinum primum preceptum pertremendum, quod nude et aperte demandat et dicit oppositum, dicens *„non adorabis ea neque coles"*. Predicacio igitur et doctrina talis, que fit in Dei ecclesia pro recomendacione picturarum et statuarum necnon multarum rerum aliarum sine spiritu et vita, que glorificant tales res novas recentesque, que alias nullius auctoritatis et in seipsis nullius prorsus virtutis, et diffamant atque deducunt easdem ad magnam celebritatem a populis cristianis in suis templis, quilibet pro voto suo et pro solempnitate suorum locorum et suarum fraternitatum singularum, insuper pro lucro et avaricia exercenda, huiusmodi, inquam, doctrina et predicacio non est nisi abhominacio desolacionis in

2978 Deum suum : suum Deum **C** – **2982** in templo Domini : in templo Dei **C** – **2994** deitate : divinitate **C** – **2996** conversio *em.* : converso *codd.* – **3008** cristianis *om.* **C** – **3009** pro solempnitate : pro *om.* **C**

2974 Ex. 20,5; **3003** Ex. 20,5;
2982-2983 *cf.* 2. Tim. 4,4;

templo Cristi et occasio multi abusus et iniurie rerum divinarum, que maxime et proprie in se continent spiritum et vitam ac salutem animarum. Et de hoc habes amplius supra in tractatu III° distinccione 2ª.

Nec est instancia de quibusdam famosis ymaginibus et picturis et aliis rebus huiusmodi sine spiritu et vita, que in retroactis temporibus precesserunt, utpote de ymagine beate Virginis, quam dicitur beatus Lucas ewangelista depinxisse vel quam dicitur beatus Gregorius papa ante processionem portari ordinasse, aut de ymagine Salvatoris, quam mulier emoroyssa quondam dicitur fecisse in Cesarea, vel eciam de Cristi facie alias „Veronica" in Roma, sive de „vultu Cristi", prout sic intitulatur in Luca et multis valde aliis talibus per Dei ecclesiam multiplicatis, ita ut quelibet quasi civitas vel templum habeat aut cupiat et querat habere aliquid hiis spectabile et ostentabile coram popullis in suis thesauris reservatum, quod placet ipsis vocare preciosa clenodia et donaria celeberrima, que solempnisando et diligenter custodiendo et solemp-
O 394v[b] niter | predicando cum multarum fabularum et quandoque mendaciorum admixcione seipsos et sua loca efferunt et preconisant accursu populli et applausum sibiipsis per hoc ipsum acquirendo.

Dico igitur ad hoc primo, quod talia, quecumque sunt de illis picturis et
C 8v[b] statuis, non sunt auttentica vel non | sunt intantum autentica, quantum predicantur et affirmantur, ymo quasi omnia appocrifa et incerta, quapropter et in tali levitate et facilitate sunt acceptanda, quali ad nos sunt perducta. Item et licet illa talia antiquata et sua ipsa antiquitate quodammodo iam autenticata in ecclesia et que alias sunt insignia et magnis atque singularibus indiciis approbata, tamen pro eo nova recenciaque nequaquam possunt vel debent multiplicari vel pari modo solempnizari in ecclesia, nisi forte ab ecclesia sancta universali sint prius probata et approbata. Non habemus autem hunc ritum in ecclesia sancta Dei, ut statue vel quevis picture vel certe res huiusmodi sine spiritu et vita canonisentur vel crebrari et predicari iubeantur. Item licet ea, que prius sunt adducta pro exemplo et similia sint aliquibus signis et miraculis solempnisata Dei virtute ad hoc forte concurrente, tamen quia hoc fecit divina providencia secundum dispensacionem temporum, puta propter dilatacionem orthodoxe Cristi fidei in conspectu gencium et pro confirmacione noviciorum in fide atque pro destruccione ydolorum, ideo videtur, quod iam quia talibus non est opus et quia Deus iam nullum talium, ut tunc fiebat, operatur, et quia iam talia miracula et alia portenta fieri cessaverunt in hiis temporibus novissimis, quapropter in talibus statuis et picturis vel similibus huiusmodi non est decetero ulla virtus ponenda vel predicanda faciliter nisi forte ex magna ecclesie auctoritate et approbacione.

De ymagine vero beate Virginis Marie, quam dicitur beatus Lucas fecisse, vel de facie Cristi Iesu et de honore et cultu talium puto dicendum, quod tales

3012 et iniurie : et *om.* **C** – **3015** Nec est : Necnon **C** – **3033** autenticata : auctoriticata *(?)* **O** – **3038** certe : cetere **C** – **3050** Virginis *om.* **C**

3017 *cf.* Iacobi de Voragine Legendam auream, De sancto Gregorio, c. XLVI, ed. Graesse, p. 192;

3019 *cf.* ibidem, De passione Domini, c. LIII, p. 233;

res sunt digne honore sibi debito et secundum veritatem essencie ipsorum, prout sunt res sine spiritu et vita, nullam virtutem intrinsece continentes, tamen quia sunt magis ymagines vel similitudines eorum, que designant, scilicet Cristi et sancte Marie quasi inmediate et proprie tracti ab effigiebus ipsorum, utpote Cristus ipsemet a sua divina | et plena graciarum facie opere suo O 395r[a] divino mirabili expressit et depinxit similitudinem in facie, que Rome usque modo ostentatur. Et beatus Lucas inmediate ex figura et effigie gloriose Virginis prenotatam ymaginem eius descripsit et transportavit, et vultum Cristi, que custoditur in Luca, ut dicitur, sanctus Nycodemus, cum ex magna affeccione ad Cristum Iesum voluit sibi eius ymaginem formare et eam defacto scripsit et figuravit omnia membra, secundum quod hodie videntur in Luca usque ad capitis ipsius formacionem, quod venit similiter miraculo seu manibus | ange- C 9r[a] licis seu eciam ipsius Cristi sic ordinatum et ceteris membris in proporcione debita applicatum; et dehinc post magna tempora miraculose usque Lucam est perlatum per mare in navi, et ibidem per multa magna et evidentissima signa et miracula est autenticata et solempnisata eadem Cristi ymago, semper tamen et omnino existens non nisi lignum et res sine spiritu et virtute nullam sanctitatem, nullam virtutem intrinsece vel eciam extrinsece et per accidens continendo.

Talia igitur, que singularibus privilegiis sunt fulcita, auctorisata et acceptata ab ecclesia catholica, non cedunt ad excusacionem vel exemplum multorum aliorum ficticiorum neque munimen, que modo in ecclesia Dei crebruerunt. Quia preter hec prenotate ymagines afferunt secum consideranti diligenter specialem causam vel racionem sue talis existencie et celebritatis in Dei ecclesia, quoniam dominus noster Iesus Cristus providens consolacionem et salutem sue ecclesie, cum sit Deus ipse nobis ablatus per suam ascensionem in celum secundum statum huius vite presentis visibilis, ita quod decetero sit nobis vere Deus absconditus, secundum dignacionem suam ad nos inmensam, nobis secundum hunc eundem statum corporalem visibilem, in quo ipsum, ut dictum est, videre nequaquam possumus conmuniter et in sua persona beatifica, voluit, ut saltem ipsum in sua propria similitudine et ymagine contemplemur. Eapropter nobis propriam similitudinem sue faciei expressit et reliquit neque hoc est sine misterio, quod due tantum eedem facies sint Cristi famose in ecclesia, una in Roma, que vulgo dicitur „Veronica“, et hec eadem valde graciosa et admodum man|sueta facies et mitis; alia in Luca intitulatur a Luca- O 395r[b] nis „vultus Cristi“ in hystoria, quam Lucani habent de hoc confectam et diligenter custoditam, quam ego totam perlegi. In illa eadem facies est valde terribilis aspectu quedam ymago et imperialis, pretendens in sua apparencia et exhibens quandam persone maiestatem. Ex quibus salvo iudicio meliori hoc misterium elicui, quod scilicet sicut dominus Iesus duos adventus in hunc

3057 mirabili : mirabilis **C** – **3058** ostentatur : ostendatur **C** – **3062** videntur : videtur **O** – **3064** eciam ipsius : in ipsius **C** – **3075** noster Iesus Cristus : Iesus Cristus noster **O** – **3084** in Roma : in Romana **O** – **3088** pretendens : precedens **O** : precellens *em. Ryba*

3085 De imagine Christi anno 742 Lucam translata *v.* BHL *s.v.* Iesus Christus 6/IX, 4236, 629;

mundum est manifeste conpleturus et suam faciem omnibus conmuniter bonis et malis ostensurus, ita voluit amborum adventuum suorum notabiles ymagines relinquere cuilibet viventi pro consolacione et doctrina simul et memoria C 9r[b] | efficaci ac timore. Unum enim adventum Dominus perfecit, dum venit in hunc mundum per nativitatem, conversacionem suam cum hominibus et passionem, et in illo exhibuit se omnibus valde et supramodum mitem, mansuetum et graciosum, cuius eciam faciem suam vel ymaginem faciei sue formavit et reliquit omnibus valde admodum mitem et mansuetam, que est Rome, ut paulo ante dicebatur. Alium autem adventum est facturus Dominus palam in hunc mundum ad iudicandum vivos et mortuos in potestate magna et maiestate, quamobrem et illius adventus et sue faciei, quam tunc exhibebit, voluit nobis prescribere in Luca, ymaginem similiter terribilem et plenam inperiali quadam maiestate. Ego enim testis assisto, quod dum eandem ymaginem ymmo ymaginem ymaginis conspexi in Luca et quociens conspexi in vexillo magno formatam et sursum in aera elevatam, semper obstupui quodammodo et cutis mei capitis horruit necnon crines, et tunc vehementer adventum Cristi ad iudicium, quam erit magnificus et terribilis, cogitavi.

Et idcirco nomina sua ille due ymagines Cristi congrue ad propositum sorciuntur: nam illa, que est Rome, dicitur vulgo „facies Cristi", eoquod est vel apparet graciosa et mansueta conformiter ad Scripturam, que dicit in figura Hester XV° *„Domine, valde es mirabilis et facies tua plena est graciarum"*, et alibi *„ostende nobis faciem tuam et salvi erimus"*. Alia ymago, que est in Luca, dicitur „vultus Cristi" mox in suo nomine terrorem designans, quia O 395v[a] conmuniter et magis proprie hominis | furore repleti vultus quam facies nuncupatur; et concordat Scriptura, que dicit *„oculi Domini super iustos"* etc., sequitur ad propositum *„vultus autem Domini super facientes mala"*.

Itaque hoc reor ex hiis, que dixi, educendum, quod ille due singulares sunt ymagines vel similitudines humanitatis Cristi, nobis sic notabiliter ordinate et relicte ob memoriam domini Iesu et doctrinam. Maxime autem ob doctrinam, ut videlicet exinde quasi ex Scriptura efficaci ad monendum, misericordiam Dei et graciam incarnacionis Cristi in nobis dictaremus, exemplar certissimum et proprium eius misericordie et gracie contemplantes, inde provocati ad ipsius dulcissimam dileccionem, rigorem quoque ipsius iusticie divine, cum qua nobis in extremis obviabit, C 9v[a] | vivaciter estimemus, videntes exemplar eius vultus terribilis et magnifice maiestatis exinde ad terrorem et timorem Dei efficacius provocati, surgamusque per hoc ad psallendum Domino et dicendum *„misericordiam et iudicium cantabo tibi, Domine"*.

Quod autem ymago beate Marie ex causa sit nobis confecta per beatum Lucam ewangelistam, hanc, si videtur, recipies racionem: nam piissima mater

3101 exhibebit, voluit *em. sec. Rybam* : exhibere voluit *codd.* – **3106** horruit *em. sec. Rybam* : obruit *codd.* – **3109** vulgo : in vulgo **C** – **3113** designans *om.* **C** – **3118-3119** nobis sic notabiliter ordinate : nobis notabiliter sint ordinate **C**

3111 Est. 15,17;
3112 Ps. 79,4.20;
3115 Ps. 33,16;
3116 Ps. 33,17;
3127 Ps. 100,1;

Cristi sive cum corpore sive preter corpus suum sit assumpta, hoc certum habemus, quod nullas reliquias ipsius beatissimi corporis in Dei ecclesia possidemus divina providencia utiliter hoc propter offensionem infirmorum ordinante, secundum quod supra in ista eadem distinccione est declaratum. Voluit tamen clemencia Salvatoris saltem ymaginem similimam et apropriatam et inmediate a sue matris dulcissime effigie reportatam in sua ecclesia per personam autenticam ordinare pro honore sue matris et pro devocione et consolacione suorum electorum. Digna est igitur, ut dicebatur ante, illa ymago honore, sed tali, qualem debet habere pictura exsors ab omni spiritu et virtute.

| DISTINCCIO VII DE PLENITUDINE SACRIFICII IN ALTARI. B 30rb

C. 1.

Quod Iesus donat se nobis tractabilem secundum omnem habitudinem dileccionis et beneficencie, et omnibus omnia factus est. P 129rb

|| Ulterius iuxta hec notandum est, quia Iesus crucifixus est Verbum Dei eternum, in quo omnia, per quem omnia, ex quo omnia, | et ideo ipse omnia erit in omnibus. Quapropter | ipse dedit seipsum hominibus conmuniter omnia omnibus, quatenus omnis homo, qui sitit suum bonum proprium, omnem plenitudinem optatam vel optabilem in eo reperiret, ita ut nichil amplius boni extra cupiendum homini vel allibi remaneret sicque iterum omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret. Exhibuit quippe seipsum homini Deum et Dominum, creatorem, eternum, omnipotentem et adorandum, tremendum, Regem regum et Dominum dominancium. Exhibuit se hominibus salutem, potestatem, bonitatem, iusticiam, Dei sapienciam et Dei virtutem et omne bonum deitati attributum vel in Deo requisitum, ut sic homo similiter hiis per Iesum crucifixum indutus et participative qualificatus in Deum transformaretur. Et hoc est, quod dicit Iohannis primo: *„Qui autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non"* etc. Prebuit seipsum fidem, spem, caritatem, prudenciam, temperanciam, fortitudinem, iusticiam et omnem virtutem infusam divinitus vel infusibilem, omnem virtutem usitatam vel possibilem usitari. Prestitit seipsum homini dominus Iesus crucifixus patrem, matrem, filium et filiam, fratrem, sororem, sponsum et sponsam, amicum, socium, beneficum, | servum, subditum et in omni genere et statu condicionis hominis, ut amor illorum omnium | simul et in solido in eum conflueret, sicut scriptum est *„diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua et ex omnibus viribus tuis"*. Donavit se iudicem districtum, vindicem iratum et dominum ulcionum, ut omnis vindicta solum ad ipsum respiceret, sicut scriptum est *„Deum time, preter autem eum timueris neminem"*, et Mathei *„nolite timere eos, qui occidunt corpus"* etc. Prebuit | se angelum, legatum, sacerdotem, doctorem, apostolum, prophetam et quodlibet simile, ut

D 132v – C 10ra – O 395vb – B 30va – P 129va – C 10rb

3139 Distinccio VII : Septima distinccio **P** *in f. 102vb* : Incipit septima distinccio **B** *in textu, in f. 4vb; a distinctione VII denuo inc.* **P,B** *(cf. app. ad lin. 2527)* – **3140** C. 1. *om.* **P,C** – **3141** habitudinem : beatitudinem **C** – **3142** beneficencie : beneficiencie **P** *in f. 102vb*, **C**, **B** *in f. 4vb* – **3143** *in verbo* Ulterius *inc.* **D** – iuxta hec : iuxta hoc **B** – **3145-3146** conmuniter omnia omnibus : conmuniter omnia in omnibus **B** – **3147** reperiret : reperiet **B** – ita ut : ita quod **B** – **3148** homini : bonum **B** – **3148-3149** omnibus omnia : omnia in omnibus **B** – **3150** Deum et Dominum, creatorem : Deum, Dominum et creatorem **B** – eternum *om.* **C** – **3152** et Dei virtutem : et *om.* **B** – **3156** *in verbo* fieri *des.* **D** – **3158** infusibilem : infudibilem **P** – **3161** beneficum : beneficium **C**

3144 *cf.* Rom. 11,36;
3148-3149 *cf.* 1. Cor. 9,22.19;
3152 *cf.* 1. Cor. 1,24;
3155 Ioh. 1,12;
3163 Luc. 10,27; *cf.* Deut. 6,5;
3166 *cf.* 4. Reg. 17,35-36; Baruch 6,15.22.28.64.68;
3167 Matth. 10,28;

omne illorum generum officium solum sue dicioni deserviret, sicut scriptum Mathei XXIII°: *„Vos autem nolite vocari rabi; unus est enim magister vester, omnes vos fratres estis. Et patrem nolite* O 396r[a] | *vocare super terram; unus est enim Pater vester, qui in celis est. Nec vocemini magistri, quia magister vester unus est, Cristus.“* Ostendit se principem, seniorem plebis, ducem, militem, pugilem, victorem, victum, concivem, laboratorem, pauperem, plebeium, ut omni generi talium statuum esset caput ydoneum suis singulis membris coaptatum. Et pro eo dicit Apostolus caput ecclesie Cristum. (Caput autem dicitur a capio, capis, eoquod caput capiat et contineat omnes sensus sui corporis et omnes vires ac omnes proprietates.) Monstravit se sapientem cum sapientibus, disputatorem cum disputatoribus, simplicem cum simplicibus, iustum cum iustis, peccatorem saltem similitudinarie cum peccatoribus, letum cum letis, plorans cum plorantibus, paciens cum pacientibus. P 129v[b] | Et sic omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret intantum, ut dicat Apostolus Hebreorum: *„Voluit per omnia assimilari fratribus.“*

B 30v[b] | Hec omnia, si es studiosus, in veritate cum omni plenitudine videbis in Iesu crucifixo firmata ex Scripturis et expressa.

C. II[m].

Quod Iesus crucifixus precipue in sacramento altaris dedit se nobis omnia in omnibus vel secundum omne genus fruicionis conpetens huic vite.

Ita similiter dominus Iesus prestitit seipsum hominibus delectamentum et omnem cibum et potum, siccine per omnia, quemadmodum eum manna in deserto figuravit, omne delectamentum suavitatis et omnem bonum saporem continens. Quod quia precipue relucet in sacramento corporis et sanguinis eiusdem, hoc igitur sacramentum est cibus solus proprius et adequatus hominibus, puta quia pascit totum C 10v[a] | hominem compositum ex anima racionali et corpore, quoniam nutrit eum in racione, quia verbum Dei nutrit, et in humanitate, quia caro factum pascit animam intus, quia *„fons sapiencie verbum Dei in excelsis“*, Ecclesiastici primo. Pascit carnem foris, quia dulcis panis et mundus et suavis potus vegetat animam secundum vitam in Deo cum Cristo absconditam. Augmentat et corpus secundum species pa O 396r[b] |nis et vini: delectat animam, quia bibitur suavis spiritus Dei in nobis, delectat corpus, quia dulcedine saporis panis et vini a sensibus carnis inde perfruitur. Et hoc est, quod Scriptura ad litteram de hoc sacramento intellexit dicens Deuteronomii VIII: *„Dedit*

3169 omne illorum generum : omne illud illorum generum **P** : omne illarum graciarum **B** – **3175** generi : genere **O** – **3176** Cristum : Cristus **P,B** – **3177-3178** et omnes vires ac omnes proprietates : ac omnes vires et omnes proprietates **B** – **3180** similitudinarie : similitudine **B** – **3181** plorans : plorantem **B** – paciens : pacientem **B** – **3182** factus est : est *om.* **O** – **3184** in veritate : in veritate hic **B** – **3184-3185** in Iesu : in Cristo Iesu **B** – **3186** C. II[m]. *om.* **P** – **3187** altaris *om.* **P** *in f. 102v[b]*, **B** *in f. 4v[b]* – **3188** conpetens huic vite *om.* **P** *in f. 102v[b]*, **B** *in f. 4v[b]* – **3189** Ita : Omnia **B** – **3192** relucet : lucet **P** – **3195-3196** humanitate : corpore **P,B** – **3196** factum *om.* **P,B** – **3199-3200** animam *om.* **P**

3170 Matth. 23,8-10;
3176 *cf.* Eph. 5,23;
3181-3182 *cf.* 1. Cor. 9,22.19;
3183 Hebr. 2,17;
3191 *cf.* Sap. 16,20;
3196 Eccli. 1,5;
3202-3205 Deut. 8,3;

tibi Dominus manna, quod ignorabas tu et omnes patres tui"; sequitur valde ad propositum *„ut ostenderet tibi, quod non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei, quod egreditur ex ore Dei."* Et ad hoc dominus Iesus Iohannis X°: *„Per me si quis introierit, salvabitur. Et ingredietur et egredietur et pascua inveniet. Fur non venit nisi ut furetur et mactet. Ego | veni, ut vitam* B 31r[a] *| habeant et habundancius habeant."* P 130r[a]

Fidelis siquidem anima manducans hoc sacramentum mirabile ingreditur fruens in spiritu suo et in mente verbum bonum divinum, psallens mente, psallens et spiritu atque dicens *„eructavit cor meum verbum bonum"* etc., et ibi pascua invenit. Egreditur anima mundiciam, compendium, ordinem, speciositatem et omnem dulcedinem doctrinalem in cibo et potu prelibando talibus visibilibus iocunde predicans et dicens Zacharie IX° *„quid bonum eius et pulcrum eius, nisi vinum electorum et triticum germinans virgines"* sicque potitur vita accipiens robur corporis et sanitatem, sicut scriptum est Apocalipsis ultimo: *„Et folia ligni vite ad sanitatem gencium."* Et habundancius potitur vita anime secundum Deum perinde | transformata, sicut scriptum est C 10v[b] Iohannis VI: *„Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam eternam."*

Quis igitur hominum audebit hanc redundanciam pascuorum in Cristi fidelibus et plebeis inpedire vel prohibere, aut quis poterit fluminis impetum suis conatibus frivolis continere, quod in tanta habundancia letificat civitatem Dei? Plane nullus nisi forte is, qui non venit per hostium, sed ascendit aliunde, nec est pastor sed fur vel mercenarius. Sane dico: nullus audebit nisi forte sal infatuatum et lumen, quod intus est et lucere debebat, ipsum tamen est in tenebras | delapsum, quoniam scriptum est *„Dominus cogitavit, quis infirma-* O 396v[a] *bit"*, et Actuum IX° *„durum est tibi contra stimulum calcitrare"*, et in Proverbiis *„contra inpetum fluminis ne coneris et non stes contra vultum potentis"*.
| Et de hiis magis in primo tractatu. B 31r[b]

3210 in spiritu suo : in Spiritu sancto **B** – **3211** psallens et spiritu *om.* **B** – **3212** invenit : inveniet **B** – Egreditur : Egredietur **C** – **3213** doctrinalem : et doctrinalem **B** – **3213-3214** prelibando talibus visibilibus : t. v. prelibando **P** – **3217-3218** potitur : petitur **B** – **3218** perinde : proinde **P,C** – **3223** frivolis : rivulis **B** – **3224** sed ascendit : qui ascendit **B** – **3225** vel mercenarius : et mercennarius **B** – **3226** quod intus : qui intus **C** – **3226-3227** in tenebras : in tenebris **B** – **3229** inpetum : ictum **P,C,B** – **3230** Et de hiis : Et declaratur de hiis **B**

3206 Ioh. 10,9-10;
3210 *cf.* 1. Cor. 14,15;
3211 Ps. 44,2;
3214 Zach. 9,17;
3217 Apoc. 22,2;
3219 Ioh. 6,55;
3222-3223 *cf.* Ps. 45,5;
3224 *cf.* Ioh. 10,1;
3225-3226 *cf.* Matth. 5,13.15;
3227 *cf.* Is. 14,27;
3228 Act. 9,5; 26,14;
3229 *cf.* Eccli. 4,32;

C. III.

Quod Iesus Cristus, incarnatus Deus, conmunis unus omnium per experienciam omnia percurrit et summa cum infimis in seipso sociavit donavitque seipsum hominibus omni modo et via aquirendum, exercicium autem illius donacionis proprie constituit in manducacione sui corporis et sanguinis in sacramento.

Mk 101r Sic igitur | Iesus crucifixus, verus homo et verus Deus, fidelis in verbis
suis et sanctus in omnibus operibus suis, diligens fideliter omnia, que sunt, et
sine ulla accepcione personarum, nichilque prorsus odiens eorum, que fecit,
P $130r^{b}$ Mk 101v pro eo exhibuit | seipsum Deum conmunem omnibus | populis ad illos om-
nes modos diversos se contemperans, quibus ipsi antiquitus suos falsos deos
C $11r^{a}$ et qui non erant dii sed opera | hominum adorabant, per hoc misericors et
miserator Dominus, condescendens fragilitati hominum, ut supra dictum est,
ut omnis, qui vellet in eum credere, suum verum Deum et fidelem in eo, sui
usitati generis dudum consuetudinem seu modum ymaginandi et amandi ac
collendi, inveniret, sive conceptum Dei invisibilis et inmensi, ut Iudei, sive
ydolum per ymaginem Dei visibilis et corporalis et circumscripti propinquique
fantasmatibus hominum, et hoc sub ymagine quacunque, vel hominis cuius-
cumque etatis, status vel condicionis, aut sub ymaginacione solis, lune et
cuiuslibet stellarum seu milicie celestis vel sub ymaginacione et similitudine
cuiuslibet creature in celo et in terra usque ad reptile et serpentem et novis-
simum virorum in cruce, consputum, abhominatum et despectum. Omnia,
inquam, hec, que homines collebant vel collere poterant, usque ad novissima
queque exinanivit semetipsum et donavit et voluit talibus vocabulis in veritate
appellari per Scripturas. Quod tantum sibi possibile et conveniens fuit fa-
O $396v^{b}$ cien|dum, quia omnium ydee sunt in ipso per veritatem et vitam vel ipse est
B $31v^{a}$ ydea omnium | creaturarum inmutabiliter ab eterno, omnia ergo talia in rei
veritate existencia possunt in eo cogitari tamquam in uno et supremo exem-
plari. Ipse igitur Iesus crucifixus, Deo Patri coequalis, yma cum summis in se
conplectens, a summo celo Trinitatis egressus usque ad ymum omnium
decurrit, ut sic Dominus virtutum nichil prorsus extra obmitteret, in quo per
C $11r^{b}$ experienciam suam virtutem exercitam non demonstraret, | quatenus ita solus

3231 C. III. *om.* **P** – **3232-3234** Quod Iesus...aquirendum : Quod Iesus crucifixus incarnatus singularis omnia percurrit et summa cum infimis in seipso sociavit donavitque seipsum hominibus omni modo et via aquirendum et habendum **P** *in f.* $102v^{b}$, **B** *in f.* $4v^{b}$ – **3235** exercicium autem : et quod exercicium **P** *in f.* $102v^{b}$, **B** *in f.* $4v^{b}$: et exercicium autem **C** – donacionis : Dei aquisicionis **P** *in f.* $102v^{b}$, **B** *in f.* $4v^{b}$ – **3236** et sanguinis *om.* **P** *in f.* $102v^{b}$, **C**, **B** *in f.* $5r^{a}$ – in sacramento : in s. altaris **P** *in f.* $102v^{b}$, **B** *in f.* $5r^{a}$ – **3237** Sic : Sicut **P,C,B** – Iesus crucifixus: In capitulo 38 distinccionis 7^{e}. Iesus crucifixus **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **3239** accepcione : acceptacione **C** – **3240** Deum *om.* **Mk** – *in verbo* populis *des.* **Mk** – **3244** suum verum Deum et : sanctum Deum verum **B** – **3245** amandi : amandum **P** – **3246** sive conceptum : sine contemptu **B** – ut Iudei : ut Iudeis **O,C** – **3247** per ymaginem : vel ymaginem **P** – **3248** et hoc : et sic **B** – **3249** lune : et lune **B** – **3255** possibile : possibilem **C** – **3257** ergo : igitur **P** – **3258** possunt...cogitari : possum...cogitare **P** – **3261** decurrit : currit **B** – **3262** exercitam : exercitatam **P** : excitatam **B**

3238-3239 *cf.* Sap. 11,25;
3239 *cf. e.g.* Rom. 2,11;
3242 *cf. e.g.* Ps. 85,15; Iac. 5,11;
3251 *cf.* Num. 21,8-9;
3252 *cf.* Is. 53,3;
3254 *cf.* Philipp. 2,7;

ipse mirabilis in celo et in terra appareret. Quapropter dicit Apostolus Hebreorum *„decebat enim regem glorie per passionem consumari“*, et Luce
ultimo *„opor|tebat Cristum pati et sic intrare in gloriam suam“*, quoniam P 130v^{a}
| ipse Deus gloriosus et sublimis humiliavit se inter homines usque ad simili- Mk 101v
tudinem maledicti et malefici suspensi in patibulo: in condicione vero hominum usque ad servum dominorum miserorum et in subieccione obediencie *„usque ad mortem, mortem autem crucis“*; in serviendo hominibus exinanivit seipsum usque ad serviendum suis discipulis et subditis lavando pedes eorum et ponendo animam suam pro ipsis et aspersione sanguinis sui lavando et mundando consciencias eorum ab operibus mortuis et tollendo horribilia peccata hominum suis manibus sicque purgacionem seculorum faciens; in paciendo ab hominibus humiliavit seipsum usque ad Iudam suum traditorem et subiecit se sibi usque ad locionem pedum et nutricionem cum suo corpore et sanguine; in contemptu posuit seipsum ad vendicionem a suo subdito solum
| pro XXX^{a} denariis; in penis humiliavit seipsum usque ad mortem crucis, B 31v^{b}
mortis utique novissime et inter omnes maledicte, sicut scriptum est *„maledictus, qui pependit in ligno“*; in benefaciendo et serviendo pertransiit omnia genera beneficiencie, quoniam nutrivit homines pane corporali et verbo omni, quod procedit de ore Dei, et omni genere cibariorum usque ad corpus suum et sanguinem proprium, quod tradidit omnibus hominibus manducandum et bibendum; in dando hominibus munera dedit omnia et singula usque ad
| donacionem suiipsius, quoniam seipsum tradidit hominibus secundum O 397r^{a}
omne genus acquisicionis et donacionis.

Verbi gracia dedit se hominibus, ut ipsum emant et vendant, sed | ydonee, Mk 102r
spiritualibus | spiritualia comparando – unde Mathei XIII° *„simile est regnum* C 11v^{a}
celorum thesauro abscondito in agro“ etc., *„iterum simile est regnum celorum homini negociatori querenti bonas margaritas“* etc.; dedit se in racione mercedis – unde Genesis *„ego ero merces tua magna nimis“*, et alibi *„merces*
eius cum ipso est“; in racione prede | vel spoliorum bello acquisitorum – P 130v^{b}
unde Mathei XI° *„a diebus Iohannis Baptiste usque nunc regnum celorum vim patitur et violenti rapiunt illud“* et *„contendite intrare per angustam portam“*, et de Iacob luctante cum Deo Genesis XXXIII° dicitur *„nequaquam*

3265 quoniam : usquequo quoniam **B** – **3266** ipse : Et infra. Ipse igitur **Mk**; *in his verbis inc* **Mk** – Deus : Dominus **B** – usque *om.* **B** – **3267** et malefici : ac malefici **P,C,B,Mk** – **3271** sanguinis sui : sui sanguinis **B** – **3273** hominum : hominibus **Mk** – seculorum : sanctorum **Mk** – **3274** suum traditorem : t. suum **B** – **3279** serviendo : serviendo iterum hominibus **P,Mk** – **3280** beneficiencie : beneficencie **B,Mk** – **3289** in racione : in racionem **B** – **3290-3291** et alibi merces eius cum ipso est *om.* **Mk** – **3291** in racione : et alibi in oracione **B** – bello : in bello **Mk** – **3293-3296** rapiunt...prevalebis *om.* **Mk**

3264 *cf.* Hebr. 2,10;
3265 Luc. 24,26;
3267 *cf.* Deut. 21,22-23;
3269 Philipp. 2,8;
3270 *cf.* Ioh. 13,5;
3271 *cf.* Ioh. 15,13;
3271-3272 *cf.* Hebr. 9,14;
3273 *cf.* Hebr. 1,3;
3278 Deut. 21,23;
3280 *cf.* Matth. 4,4;
3287 Matth. 13,44;
3288 Matth. 13,45;
3290 Gen. 15,1;
3290 Is. 40,10; 62,11;
3292 Matth. 11,12;
3293 Luc. 13,24;
3294 Gen. 32,28;

ultra Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prevalebis"; in racione inportune exaccionis – unde pro eo | [B 32r[a]] posuit exemplum de vidua iudici inportuna et de amico, in nocte a suo amico panes sibi conmodari postulante, et exemplum huius de Syrophenissa et ceco circa viam, quorum inportunitas Cristo Iesu placuit, ut infra per multa declaratur; in racione lucri – unde Mathei XXV° „*lucratus est alia quinque*" et Apostolus ad Phylippenses III° „*ut Cristum lucrifaciam*"; in racione usure – unde Mathei ubi supra „*et ego veniens accepissem utique cum usuris*" et Proverbiorum XIX° „*feneratur Domino, qui miseretur pauperi et vicissitudinem suam reddet ei*"; in racione hereditatis – per Ezechielem „*ego ero ipsorum hereditas*", Psalmus „*Dominus pars hereditatis mee*", Ysaie LVIII° „*tunc delectaberis super Domino, et sustolam te super altitudinem terre et cibabo te hereditate Iacob patris tui. Os enim Domini locutum est*"; et similia innumerabilia, que relinquo devoto Iesu Cristi inquirendum.

Intantum dominus Iesus omnibus omnia se exhibuit, quod nemo potuit facere proprie, ut iam nuper ante dictum est, nisi solus ipse, qui est omnia in omnibus vel quia omnia, que | [C 11v[b]] per ipsum facta sunt, in ipso vita sunt, Iohannis primo. Dedit quoque seipsum ultimo | [O 397r[b]] in racionem cibi et potus ad se perfruendum – unde Iohannis VI° „*caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus*". Propter autem propriissimam, intimam et perpetuam donacionem sui hominibus in racione istorum predictorum exercicium eorumdem maxime et largiflue et admirande conmunicacionis, secundum quod Deum condecebat, constituit Dominus in sacramento uberrimo altaris cibi et potus. Nichil namque donatur perfeccius, nichil accipitur | [B 32r[b]] delectabilius, nichil habetur magis proprie, nil unitur intimius, nichil manet durabilius in quovis homine, quam cibus et potus a famelico digestus et consumptus. Ideoque [P 131r[a]] || [D 132v] illud sacramentum continue debet ab omnibus Deum inqui|[Mk 102v]rentibus et in omni loco dominacionis illius exerceri, dummodo hoc fiat ordinate, nullusque ullo ausu vel ullomodo reppellere ab ipsius munificencia infinita et inmensa

3296 inportune : oportune **Mk** – **3298** conmodari : acomodari **Mk** – **3298-3300** et exemplum...declaratur *om.* **Mk** – **3299** circa : iuxta **P,B** – **3300** declaratur : declaratum **O** – in racione : in racionem **C** – **3301-3302** et Apostolus...lucrifaciam *om.* **Mk** – **3302-3303** et ego...usuris : et ego cum usuris veniens exegissem illud **Mk** – **3302** ego veniens : ecce venissem et **B** – **3303-3304** et Proverbiorum...reddet ei *om.* **Mk** – **3305-3306** per Ezechielem...hereditatis mee *om.* **Mk** – Psalmus...hereditatis *om.* **B** – **3308-3312** et similia...Iohannis primo *om.* **Mk** – **3308** innumerabilia : inenarrabilia **B** – relinquo : reliqui **P** – **3312** Dedit quoque : Deditque **B** – in racionem : in racione **P,B,Mk** – **3313** perfruendum : fruendum **Mk** – **3314** intimam : et intimam **Mk** – **3315** hominibus : in hominibus **B** – **3316** et largiflue : et *om.* **B** – Deum : Deum eorum **P,Mk** – **3319** nil : nichil **B,Mk** : vel **C** – intimius : vicinius **B** – **3320** digestus et consumptus : insumptus et digestus **P,B,Mk** – **3321** illud : Illud autem **D**; *in his verbis inc.* **D** – ab omnibus : ab *om.* **C** – **3323** ullo ausu : in ullo ausu **D** : ullo auso **B** – ipsius : impiis **C**

3297 *cf.* Luc. 18,2-5;
3298 *cf.* Luc. 11,5-8;
3299 *cf.* Matth. 15,22-28; Marc. 7,26-30;
3299 *cf.* Marc. 10,46-52; Matth. 20,30-34;
3301 Matth. 25,16;
3301 Philipp. 3,8;
3302 *cf.* Matth. 25,27;
3303 Prov. 19,17;
3305 *cf.* Ezech. 44,28;
3305 Ps. 15,5;
3306 Is. 58,14;
3311 *cf.* Ioh. 1,3-4;
3313 Ioh. 6,56;

presumat, sed omnes debent rogare, invitare, et segnes et qui tremunt debent attrahi et compelli. Hoc nempe Dominus expresse edidit in parabola, quod scilicet hoc est voluntatis sue, puta ut omnes homines ad agnicionem veritatis pervenirent, pro eo hunc panem cottidianum mirabilem contulit, ut ibi et per hoc ipsum totum bonum, totum suave et totaliter Iesum salvantem cognoscamus, sicut scriptum est Luce ultimo *„cognoverunt Dominum in fraccione panis"*. Quapropter Dei participacio bonorum omnium tali modo datur hominibus congruentissime, in quali modo summus Deus illam composuit et voluit atque precepit a dispensatoribus plebi | C 12r[a] tribuendum, et illud est in pane et vino ab altari assumendo.

C. IIII.

Quod Iesus Cristus omnia genera sacrificiorum, et primum Iudeorum, collegit in unum nostrum sacrificium deificum, et quam preclarum et quam pulcherrimum est altaris nostri sacramentum in conparacione aliorum.

Quapropter sicut Iesus crucifixus, Dei virtus et Dei sapiencia, fantasias omnium deorum conpinxit in seipsum, ut patuit ex predictis, ita ritus diversitatem omnium sacrificiorum, quibus dii honorabantur et collebantur, comportavit atque conposuit in conpendium | O 397v[a] huius mirabilis nostri sacrificii, scilicet corporis et sanguinis ipsius | B 32v[a] sub speciebus mundi panis et mundi vini, ita quod omnium, Iudeorum et gentilium, varia sacrificia et holocaustomata secundum eorum similitudinem et proprietatem illinc sunt conplosa. Exempli gracia Iudei panes et similam diversimode ad altare offerebant, similiter vinum et oleum et electuaria vel pigmenta, que omnia hec in spiritu et veritate et in proprietate sua per verbum Dei omnipotens adimplentur. Que singula singulis si vellem adaptare, nimis in longincum prodiret mea oracio; quapropter relinquo hec studiosis, quia et illud tractandum usquequaque non assumpsi et doctores beati copiose de hiis in suis libris sunt locuti. | P 131r[b] Similiter eciam offerebant carnes in sacrificiis diversorum animalium, peccorum, peccudum ac avium cum magnis laboribus et tediis non sine squaloribus et defedacione corporali, circa que sacerdotes Dei Altissimi et genus sacerdotale admodum carnificum oportebat tota die occupari, utpote mactando, dividendo, torrendo, cremando, | C 12r[b] nidorem inde stercorum inbibentes.

3324 invitare, et segnes : et invitare, segnes **B,D,Mk** – qui tremunt : que tremunt **B** – **3325** *in verbo* compelli *des.* **D** – nempe : enim **B** – **3327** pervenirent : pervenerunt **O** – pro eo hunc : et pro eo habent **B** – **3328** totum suave : t. suavem **B** : totum *om.* **Mk** – **3328-3329** cognoscamus : cognoscimus **B** – **3330** omnium : hominum **O** – tali modo : in tali **B** – **3332** plebi *om* **P,Mk** – tribuendum : tribuendam **P,C,Mk** – **3333** *in verbo* assumendo *des.* **Mk** – **3334** C. IIII. *om.* **P** – **3336** et quam preclarum : id, quod preclarum **P** *in f. 102v[b]* – **3340-3341** diversitatem : et diversitatem **P,C,B** – **3341** et collebantur *om.* **B** – **3342** huius : huiusmodi **P,B** – mirabilis nostri : n. mirabilis **P,C,B** – **3345** eorum *om.* **B** – **3346** similam : similia **B** – **3347** omnia hec : o. hoc in sacramento **P** : o. hic **B** – **3348** omnipotens : Omnipotentis **B** – **3349** adaptare : adoptare **B** – **3353** ac avium : et avium **P,C,B** – **3356** nidorem : et odorem **P,B** : indorem (*correctio erronea ex* in dolorem), id est fetorem **C**

3325 *cf.* Luc. 14,16-24; Matth. 22,1-14;
3326 *cf.* 1. Tim. 2,4;
3329 Luc. 24,35;
3339 *cf.* 1. Cor. 1,24;

Hec omnia Iesus crucifixus, solus bonus legifer Nazarenus, totus pulcher et floridus sicut lilium inter spinas et sicut malus inter ligna silvarum, secundum illam molestam et gravem figuram corumptela deformatam evacuans secundum veritatem et vitam atque spiritum, ea ipsa in nostrum, de quo sermo, sacramentum plene ac perfecte coartavit verbum abreviatum faciens, Dominus solus bonus et sanctus super terram, ut sacerdotes non cerimonialium talium servituti moleste essent subiecti, sed pocius Deo secundum spiritum vacarent B 32v[b] | gracie et veritati ac saluti populorum. Quapropter illinc, id est in nostro clarissimo altaris sacrificio, carnes cuiuslibet animalium mundorum poterunt secundum spiritum ymaginari et in veritate pronuncciari atque in spiritu degustari attento semper illo, quod sepe dictum est, quod ibi est plenitudo Verbi Dei caro facti, quod omnia secundum vitam et veritatem in se continet. Et idcirco in sacramento Cristi, quia ibi est Cristus agnus, igitur sunt ibi carnes agnine et pari racione vituline, avium et piscium. Unde dicitur a quodam O 397v[b] doctore venerabili *„piscis | assus est Cristus passus"*.

Ex quo videte miram mundiciam, compendium, plenitudinem atque formositatem huius nostri sacramenti. Considera ex hiis squalorem et nubilas tenebras fumorum ac figurarum atque laborem sacerdocii Legis Veteris inportabileque pondus servitutis in timore, et dehinc contemplare genus electum, regale sacerdocium in populo cristiano et istius nostri mirabilis et dulcissimi sacramenti. Necesse erit ob admiracionem nimiam te rapi in extasim et a stupore comprehendi et proprie spiritum carnis exalari, uti contigit regine Sabba, dum venit ad Salomonem regem Israel: videns sapienciam illius, ordinem P 131v[a] | ministrorum eius et splendorem cibariorum eius admirata intantum corri- C 12v[a] piebatur ab extasi et stupore, ut iam | in ea spiritus defecerit; que solum in figura nostri huius cibi contigerunt, et quecumque inibi dicuntur, non ibi vera proprie, sed hic sunt omni veritate adinpleta et cottidie defacto adimplentur. B 33r[a] | Quoniam similiter talis stupida admiracio et prophetis evenit, dum datum est eisdem pulchritudinem ecclesie Iesu Cristi et decorem domus Domini in spiritu contemplari, quemadmodum apparuit in beato Ezechiele, et ultra omnia in visione huius nostri cibi, corporis et sanguinis Iesu Cristi; et perinde quanta prophete et quemadmodum admirative de hoc sacramento sunt locuti, quis totum flumen posset exhaurire aut quis hec talia per singula valeret propalare? Hoc solum libet in medium producere, quod David unum ex multis est locutus de hoc nostro sacramento, et dicens vehementer admirando: *„Quam magna multitudo dulcedinis tue, Domine, quam abscondisti timentibus te!"* Et dehinc prosequitur ad litteram loquens de hoc sacramento: *„Perfe-*

3359 molestam : molestiam **B** – **3363** Deo secundum spiritum : Deoque spiritui **O,P,C** – **3364-3365** id est...sacrificio *om.* **P** – **3370** avium : et avium **B** – **3378** proprie : prope **B** – **3382** inibi : verbi **B** – **3384** talis stupida : s. talis **B** – et prophetis evenit : en erit et prophetis **B** – **3387** perinde : proinde **C,B** – **3389** posset : possit **B** – valeret : valet **P,B** – **3390** producere : perducere **B**

3358 *cf.* Cant. 2,2-3;
3371 Aurelius Augustinus, In Joannis evangelium tractatus CXXIII, MPL 35, 1966;
3375 *cf.* 1. Petr. 2,9;
3378 *cf.* 3. Reg. 10,4 seqq.; 2. Par. 9,3 seqq.;
3385 *cf.* Ezech. 40-48;
3392, 3393 Ps. 30,20;

cisti eis, qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum." Et iterum: „*Parasti in dulcedine tua pauperi, Deus*", „*quoniam ita est preparacio eius.*" Et allibi: „*Memoriam fecit suorum mirabilium misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se.*" Et alibi dicitur 1 Corinthiorum II: „*Quod oculus non vidit nec auris audivit* | [O 398ra] *nec in cor hominis ascendit, que preparavit Deus diligentibus se.*" Et Zacharias raptus admiracione similiter et amore inquiebat: „*Quid bonum eius aut quid pulcrum eius?*", et respondet: „*Vinum electorum et triticum germinans virgines.*"

Paucissima solum tetigi unde dans occasionem devoto Cristi ampliora colligendi, quorum non est numerus testimoniorum dulcedinis et pulchritudinis huius cibi. Que | [B 33rb] omnia simul ac in conmuni conplectens, puta hanc pretactam comparacionem habitudinis et ordinis sacrificiorum Veteris Testamenti et pulchritudinis atque glorie Novi Testamenti, Apostolus IIª Corinthiorum IIIº | [C 12vb] dicit loquens in persona omnium sacerdotum ac ministrorum novi decoris domus domini Iesu Cristi et splendore eius in panibus et vino: „*Fiduciam*", | [P 131vb] inquit, „*talem habemus per Cristum ad Deum, non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis, sed sufficiencia nostra ex Deo est, qui et ydoneos nos facit ministros Novi Testamenti non littera, sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. Quodsi ministracio mortis litteris deformata in lapidibus fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysy propter gloriam vultus eius, que evacuatur, quomodo non magis ministracio spiritus erit in gloria? Nam si ministracio dampnacionis in gloria est, multo magis habundat ministerium iusticie in gloria. Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatum est, per gloriam est, multo magis quod manet, in gloria est. Habentes igitur talem spem multa fiducia utimur.*"

C. V.

Quod eciam similitudo sacrificiorum gentilium in sacrificio nostro secundum spiritum et vitam adinpletur, et quomodo in eodem sacrificio beate et dulciter Deus Pater nobiscum et nos cum Deo Patre unicum Dei Filium et dominum nostrum Iesum Cristum conmunicamus hinc et inde cum plenitudine Spiritus sancti et ipsius graciarum.

Similiter omnia sacrificia gencium, quibus deos ipsorum honorabant, si animadvertas diligenter, | [O 398rb] omnia secundum speciem et proprietates in hoc sacramento nostro invenies recollecta. Et exempli gracia faciam tibi de paucis

3399 et amore : et *om.* **B** – **3402** Paucissima : Paucissimos **B** – unde : tantum **O,P,C** – occasionem *om.* **O,P,C** – devoto : devote **O** – ampliora : ad ampliora **B** – **3420** C. V. *om.* **P** – **3421** in sacrificio : in sacramento **B** *in f. 5ra* – **3422** in eodem sacrificio *om.* **P** *in f. 102vb*, **B** *in f. 5ra* – **3424** Dei Filium : Filium Dei **P** *in f. 102vb*, **B** *in f. 5ra* – dominum *om.* **P** *in f. 102vb*, **B** *in f. 5ra* – **3426** ipsorum honorabant : h. ipsorum **P** – **3427** omnia : o. eorum sacrificia **P,B** – proprietates : proprietatem **B** – **3428** sacramento nostro : n. sacramento **P,B**

3395 Ps. 67,11;
3395 Ps. 64,10;
3396 Ps. 110,4-5;
3397 1. Cor. 2,9;
3400 Zach. 9,17;
3408 2. Cor. 3,4-12;

C 13ra B 33va mencionem, ut sapienti via maior de hiis cogitandi relinquatur, || quoniam ipsi similiter ut Iudei carnes thaurorum et arietum et avium offerebant, ut patuit in Balac et Balaam Numeri XXIII°, que conformiter applica omnia nostro huic sacrificio, ut dictum est de sacrificiis Iudeorum. Sed hoc gentiles habebant singulare, quod fuit Iudeis prohibitum, scilicet filios et filias suas demoniis ymolare, licet et in patribus sanctis ex privilegio divine providencie simile illius fuit annutum licet execucione non secuta, ut Abraham filium suum Ysaac fuit paratus ymolare et Yepte suam filiam occidit pro sui voti solucione.

Omnia igitur ista, licet in veritate et vitaliter ac beate, in nostro sacrificio adimplentur, quod tunc evidencius intelligere poterimus, si, que superius dicta sunt, ad mentem reducantur. Dictum siquidem est prius, quod Dei Verbum et Dei sapiencia Iesus crucifixus, eoquod omnia continet secundum om- P 132ra nem modum, statum, etatem et condicionem, est | datus omnibus omnia et omnibus omnia factus, ut omnes lucrifaceret: sic itaque est noster filius et parvulus nobis datus nobis natus, similiter et filia, quia Dei virtus; et hoc eciam ipsemet suo verbo confirmavit dicens Mathei XII°: *„Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui est in celis, hic pater meus, mater, soror et frater* D 132v *est.“* Et proinde ulterius sequitur convenienter, quod | dum hoc sacramentum rite explemus, tunc semper nostrum Filium nobis natum et nobis datum Deo D 133r nostro offerimus et ymolamus | et eodem actu eundem unigenitum Filium C 13rb Dei Patris ipsi Patri | Omnipotenti dulcissime offerimus in odorem suavitatis, B 33vb quem nos offerendo | manducamus et manducando offerimus, ut totus totaliter per hoc in nobis maneat et nos in illo, ut sicut ipse est Patris Filius naturalis coeternus, ita per eum simus nos eiusdem Dei Patris filii adoptivi similiter et eterni, spiritu et carne Filii redundantes, et, quemadmodum Filius et Pater O 398va unum sunt ab eterno, ita | nos conformiter carnem Cristi manducantes et sanguinem bibentes simus unum cum Filio et per consequens cum Patre per Filium in eternum simus unum. Ad quod sequitur, quod ergo filii et heredes omnium, heredes quidem Dei, coheredes autem Cristi.

Ecce quam pulcra oblacio, ecce quam decora ymolacio, ecce quam admirabile est istud sacramentum secundum ordinem Abrahe, Yepte, necnon secundum ordinem Melchisedech, et gencium atque omnium aliorum! Nam Filium illum, quem Pater Deus noster, qui perpetua caritate nos fideliter dilexit, dedit nobis et pro nobis, Filium, inquam, suum Unigenitum, sicut scriptum est Iohannis III° *„sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut*

3429 ut sapienti : ut tibi sapienti **P** : dicit sapienti **B** – **3430** et arietum : et *om.* **P** – **3431** Balac : Balad **B** – **3433-3434** demoniis : demonibus **B** – **3435** illius : illis **P** – licet : sed **P** : hec **B** – **3436** ymolare : ymolandum **P** : ymolando **B** – **3437** licet : licite **B** – et vitaliter ac : evitaliter et **B** – **3441** est datus : et datus **C** – **3443** filia : frater **B** – **3446** proinde : perinde **P** – dum : Dum autem **D**; *in his verbis inc.* **D** – **3448** eundem : et eundem **P,C,D** – **3452** simus : sumus **B** – **3453** Filii : Filii Dei **P,B,D** – **3457** *in verbo* Cristi *des.* **D** – **3461** qui : quoniam **B**

3430 *cf.* Num. 23;
3435 *cf.* Gen. 22,1-18;
3436 *cf.* Idc. 11,34-40;
3442 *cf.* 1. Cor. 9,22.19;
3443 *cf.* 1. Cor. 1,24;
3444 Matth. 12,50;
3449 *cf.* Ex. 29,41;
3451 *cf.* Ioh. 6,57;
3456-3457 *cf.* Rom. 8,17;
3460 *cf.* *e.g.* Hebr. 5,6;
3463 Ioh. 3,16.17;

mundus salvetur per ipsum". Nos eodem Filio Dei, qui est virtus Dei et Dei sapiencia nobis data nobis nata, ad sacietatem iam freti et ad mensuram secundum fidem concessam penes omnem divinitatem iam participati et ad omnem dileccionem secundum genus et speciem cuiuslibet amicicie ipsum iam deosculati et ipsum iam anplexati et attractati et secundum habitus omnium virtutum usualium et infusarum dominum Iesum per hoc iam | P 132r[b] induti et secundum omnem saporem suavitatis iam ipso pasti, ipso delectati, vegetati et iam confortati et defensi ac ditati et per consequens | C 13v[a] secundum omnem | B 34r[a] plenitudinem felicitatis congruentem huic vite per ipsum beatificati (quoniam profecto, sicut superius dictum est, cum Dominus et Deus noster in Cristo Iesu per hoc sacrificium omnibus omnia factus omnibus omnia se donavit, nam usque ad omnem modum habitudinis donative vel lucrifactive et ad omnem plenitudinem graciarum), tunc reddimus demum Patri Filium et pro nobis eundem Deo et Patri nostro cottidie sacrificando ymmolamus in hoc tremendo sacramento omnem formam placacionis Dei peccatoribus, omnem diversitatem sacrificiorum in se continens in veritate et cum plenitudine, eoquod ipse Verbum caro factum Unigenitus ad Patrem est presentatus a nobis plenus gracia et veritate, qui eciam semetipsum pro nobis Deo Patri suo obtulit | O 398v[b] et offert holocaustum suavissimi odoris, qui et interpellat pro nobis ad Patrem, sed neque confunditur nos vocare pueros suos dicens Ysaie „*ecce ego et pueri mei*", similiter et fratres secundum Apostolum Hebreorum, sanguisque eius in sacrificio profusus et oblatus melius loquitur quam sanguis Abel, quoniam non pro vindicta, sed pro miseracione Dei peccatoribus.

Nos igitur hanc sublimitatem, latitudinem et profundum sanctorum contemplantes et gustantes in eo et videntes, quam suavis est Dominus, proclamemus dicentes „***quam magna multitudo dulcedinis tue, Domine, quam abscondisti timentibus te***" et singula similia bona verba de hoc nostro inenarrabili sacrificio eructantes, veraces testes Dei nos ad omnem hominem et spiritum cordialiter exhibentes ac dicentes „*fidelis Deus in verbis suis et sanctus in omnibus operibus suis*", quoniam unum verbum non excidit nec unus apex nec unum yota de hiis omnibus, que nobis promisit per prophetas, ut prophete sui fideles inveniantur, quia plenissime | B 34r[b] et verum factum est verbum illud in isto nostro mirabilissimo sacramento, quod dixit dudum ad Moysen

3465 nobis data nobis nata *om.* **O,C,B** – ad sacietatem : ad *om.* **O** – freti : fieri **B** – ad mensuram : ad mensam **O,C** – **3468** attractati : attrectati **P,C,B** – **3469** usualium : usurarium **P** – **3470** pasti, ipso : post ipsum **B** – **3472-3475** quoniam...donavit, nam *om.* **O,C,B** – **3475** habitudinis : beatitudinis **B** – **3476** demum : de matre **B** – **3478** omnem : summe **B** – **3482** suavissimi : suavissimum **O** – **3485** profusus : perfusus **B** – **3486** quoniam : qui **B** – **3488** et gustantes in eo : gustantes **P** – videntes : viventes **B** – Dominus : Deus **P** – **3490** bona verba : v. bona **P** – **3493** excidit : excedit **B**

3464 *cf.* 1. Cor. 1,24;
3474 *cf.* 1. Cor. 9,22;
3480-3481 *cf.* Ioh. 1,14;
3482 *cf.* Lev. 8,21;
3482 *cf.* Rom. 8,34;
3483-3484 *cf.* Hebr. 2,11;
3483 Is. 8,18;
3485-3486 *cf.* Gen. 4,10;
3488 *cf.* Ps. 33,9;
3489 Ps. 30,20;
3492 Ps. 144,13;
3493 *cf.* Matth. 5,18;

P 132va C 13vb videre | faciem Dei summis desideriis cupientem: „*Ego*“, inquit eidem | Dominus, „*ostendam tibi omne bonum, et miserebor cui miserebor et clemens ero in quem michi placuerit.*“

Ecce enim vere in hoc sacrificio Novi Testamenti est omne bonum non solum ostensum sed natum et datum hominibus, qui in promissiones et hereditatem fidei beato Moysy successerunt. Ecce siquidem in veritate et in spiritu nostro testimonium inconcussum accipimus per manducacionem huius panis et vini celestis, quod in Cristo „*sunt omnes thesauri sapiencie et sciencie Dei absconditi*“, quibus divites facti sumus in omni verbo et in omni sciencia et doctrina, ita ut iam nichil nobis desit in ulla gracia intantum, quod hinc repleti decetero vix aliud cogitare aut in verbo eructare valemus nisi „*quecunque sunt vera, quecumque pudica, quecumque iusta, quecumque sancta,* O 399ra *quecumque amabilia, quecunque* | *bone fame, si qua virtus, si qua laus discipline*“, que et accepimus, audivimus et vidimus ac didicimus (ad Philippenses IIII°), comedimus, bibimus, deosculati sumus, et manibus nostris contractavimus de Verbo vite caro facto in nostra oblacione (1ª Iohannis primo).

C. VIm.

Mk 102v | *Quod magna, inmensa ac indeficiens redundancia Spiritus sancti et ipsius graciarum est in corpore et sanguine Cristi in sacramento altaris hominibus conmunicata.*

Ecce, karissimi mei, ubertas domus Domini in hoc nostro sacrificio omnibus seculis admiranda, de qua bibunt amici et adhuc siciunt, comedunt et Mk 103r ad|huc esuriunt, de quo inebriantur karissimi a gloria Domini pro modulo B 34va huius exilii saciati! Ecce torrens | voluptatis pascuorum intus et foris egre- C 14ra diencium et ingrediencium, ecce „*fluminis inpetus letificans* | *civitatem Dei*“, faciens „*videre bona in terra Domini vivencium*“, quoniam hiis, „*qui esuriunt et siciunt iusticiam*“, dat „*vitam ut habeant et habundancius habeant*“, subaudis sitibunde hoc sacramentum frequentando. Ecce, inquam, sol, qui „*ortus occidit et ad suum locum revertitur ibique renascens girat per meridiem et* P 132vb *flectitur ad aquilonem; lustrans universa* | *in circuitu pergit spiritus et in circulos suos revertitur*“.

3497 videre : vide **P,C** – **3500** enim vere : enimvero **B** – sacrificio : sacramento vel sacrificio **P** – **3504** et vini : vivi **P** – **3505-3506** et doctrina : doctrine **P** – **3506** iam nichil : n. iam **B** – quod hinc : ut hinc **B** – **3507** vix aliud : nichil **P** – **3510** et accepimus : accipimus **B** – **3511** deosculati : Deo osculati **B** – **3511-3512** contractavimus : contrectavimus **C** : contrectamus **B** – **3513** C. VIm. *om.* **P** – **3514** Quod : Quam **P** *in f. 102vb*, **B** *in f. 5ra*, **Mk**; *in hoc verbo inc.* **Mk** – inmensa : et inmensa **Mk** – **3515** et sanguine : et in sanguine **P** *in f. 102vb* – **3516** hominibus : et hominibus **B** *in f. 5ra* – conmunicata : conmunicata. In capitulo 41 distinccionis 7e **Mk** – **3521** et ingrediencium *om.* **B** – **3524** frequentando : frequentandum **Mk**

3497 Ex. 33,19;
3504 Coloss. 2,3
3505 *cf.* 1. Cor. 1,5.7;
3507 Philipp. 4,8;
3510 *cf.* Philipp. 4,9;
3511 *cf.* 1. Ioh. 1,1;
3518 *cf.* Eccli. 24,29;
3519 *cf.* Cant. 5,1;
3520 *cf.* Ps. 35,9;
3520-3521 *cf.* Ioh. 10,9;
3521 Ps. 45,5;
3522 Ps. 26,13;
3522 Matth. 5,6;
3523 Ioh. 10,10;
3524 Eccles. 1,5-6;

En in hoc nostro sacramento *„omnia flumina intrant mare et mare non redundat“*, hic siquidem *„ad locum unum exeunt flumina et revertuntur, ut iterum fluant“*. En hic sunt *„res cuncte difficiles, non potest homo eas explicare sermone“*, quoniam hic in sacramento proprie dictum est, quod *„non saturatur oculus visu nec auris auditu inpletur. Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est“*. Et *„quid est“* hic in sacramento domini Iesu, *„quod factum est? Ipsum quod faciendum est“* – Ecclesiastes primo. Quoniam hic *„in circuitu pergit spiritus et in circulos suos revertitur lustrans universa“*. En ipsum est, quod vidit beatus Iohannes Apocalipsis XXII°: *„Et ostendit michi“*, inquit, *„flumen splendidum tamquam cristallam procedens de sede Dei vivi et Agni. In medio platee et ex utraque parte flu|minis lignum vite afferens* O 399r[b] *fructus duodecim per menses singulos reddens fructum suum et folia ligni ad sanitatem gencium.“*

Quid, queso, magis proprie „flumen splendidum“ nisi spiritus Iesu „pergens in circuitu“, puta a Deo per Iesum usque ad nos et a nobis cum raptu | nos- B 34v[b] trorum spirituum revertens in Deum per Iesum Cristum, et ita ex hoc in illud redundando in circulos suos spiritus revertitur. Quid iterum „flumen splendidum“ | nisi multitudo dulcedinis, torrens voluptatis et multitudo omnium C 14r[b] bonorum? – | Divisiones vero aquarum sunt divisiones graciarum; et pro eo Mk 103v scriptum est Iohannis VII°: *„Stabat Iesus et clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me et bibat. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aque vive. Hoc autem dicebat de Spiritu sancto, quem accepturi erant credentes in nomine eius.“* – Quid autem est „lignum vite ex utraque parte fluminis“ nisi hoc corpus et saguis Iesu Cristi? Intellige autem hic „ex utraque parte fluminis“ conveniencius non quasi latera fluminis, sed principium et terminum fluminis, utpote duos fontes | vivos, flumen alter- P 133r[a] utrum derivantes, sicut superius dictum est, quod „ad locum unum exeunt flumina et revertuntur, ut iterum fluant“. Dominus Iesus crucifixus etenim est *„Alpha et O, principium et finis“* Spiritus sancti et eius emanacionis et omnium graciarum sapiencie et sciencie Dei. Est namque principium unum cum Patre Spiritus sancti, existens in divinitate Verbum apud Deum. Est finis eciam Spiritus sancti in nobis manens per hoc, quod Verbum illud, *„quod erat in principio aput Deum“*, *„caro factum est et habitavit in nobis“*. Et sic Iesus

3529 hic : sic **Mk** – **3530-3535** En...universa *om.* **Mk** – **3536** ipsum est : quoniam ipsum est **P** – **3542** per Iesum : Iesu **B** – **3544** suos *om.* **P** – **3546** bonorum : donorum **O,C,B,Mk** – sunt divisiones : s. dies **B** – **3550** autem est : est *om.* **B,Mk** – **3552** conveniencius...fluminis *om.* **B** – conveniencius *om.* **Mk** – quasi *om.* **Mk** – sed : scilicet **B** – **3553** flumen : flumine **Mk** – **3554** sicut...quod *om.* **Mk** – **3557** namque : utique **Mk** – **3558-3559** finis eciam : e. finis **Mk** – **3560-3561** Et sic...vite *om.* **Mk**

3528 Eccles. 1,7;
3529 Eccles. 1,7;
3530 Eccles. 1,8;
3531 Eccles. 1,8-9;
3533 Eccles. 1,9;
3534 Eccles. 1,6;
3536 Apoc. 22,1-2;
3545 *cf.* Ps. 30,20;
3545 *cf.* Ps. 35,9;
3545-3546 *cf.* Is. 63,7;
3547 Ioh. 7,37-39;
3556 Apoc. 1,8; 22,13;
3557 *cf.* Coloss. 2,3;
3559 Ioh. 1,2;
3560 Ioh. 1,14;

crucifixus est „*lignum vite ex utraque parte fluminis afferens duodecim fructus per menses singulos*". Quid est adhuc, quod corpus Iesu est lignum vite ex utraque parte fluminis, nisi quod ipse est fons vite et omnis Dei virtu- B 35r[a] tis et Dei sapiencie | parte suprema fluminis, ubi flumen principiatur, scilicet in Deo Patre, per hoc, quod sedet ad dexteram Dei Patris equalis et idem O 399v[a] Deus cum Patre, | quia ipse est Unigenitus ab eterno in Patre, habens vitam in semetipso, sicut et Pater habet vitam in semetipso, sicut scriptum est Mk 104r Iohannis V° „*sicut enim Pater habet vitam* | *in semetipso, sic dedit et Filio* C 14v[a] *vitam habere* | *in semetipso*"? Non tamen hee vite due vite sunt, sed una vita omnium, sicut Pater et Filius non duo dii, sed unus Deus, neque duo principia splendidi fluminis, id est Spiritus sancti, sed unum principium, quod alio vocabulo fons dicitur vite. Et pro eo dictum est – Psalmus – „*Domine, aput te est fons vite*", Iohannis primo – „*quod est factum, in ipso vita erat*".

Est insuper corpus et sanguis Iesu lignum vite ex altera parte fluminis, puta inferiori vel infima, per hoc, quod est „*Verbum caro factum et habitat in nobis*", habens suas delicias esse cum filiis hominum per hoc nostrum iuge sacrificium. De quibus deliciis habes multa in primo tractatu. Et istud sacrificium perfecit in forma panis et vini, que sunt iugia in usu hominum et vite eorum seminarium. Est eciam fons vite et inicium vite hominum, prout paulo post declaratur, quod solum et maxime fit per manducacionem et bibicionem cibi et potus celestis in hoc nostro sacrificio infinito. Et ideo scriptum est P 133r[b] | Ecclesiastici „*inicium vite hominis panis et aqua*" et iterum „*cibavit eos Dominus pane vite et intellectus et aqua sapiencie salutaris potavit illum*". Indeque fit modo mirabili et inenarrabili redundancia fluminis vive aque ex hoc in illud et flumina ad unum locum exeunt et revertuntur, ut iterum B 35r[b] | fluant, et in circuitu pergit spiritus et in circulos suos revertitur, quia „*ex utraque parte fluminis lignum vite*" et „*fons vite*". Lignum est vite, quia „*in medio platee*", id est intus in spiritu, et intime vivificat et fructuose in delectacione perpetua et inenarrabili fecundat; fons est vite, quia adinstar inundantissimi fluminis vive aque, et quia indeficienter et in omni plenitudine

3562 adhuc : autem **P,Mk** – **3564** parte : in parte **B** – suprema : supreme **C** : summa **B** : *om.* **Mk** – ubi flumen : ubi lumen **Mk** – **3566** ipse est : est *om.* **Mk** – **3567** sicut et...semetipso *om.* **Mk** – **3569** Non tamen : Et ideo tamen **B** – hee vite due : hee vite non due **B** : hec vita due **Mk** – **3571** splendidi : splendida **B** – **3572** dicitur vite : v. dicitur **P,C,B,Mk** – **3573** Iohannis...erat *om.* **Mk** – **3574** Est...Iesu *om.* **B** – **3575** infima : in infima **P** – **3577-3579** De quibus...seminarium *om.* **Mk** – **3578** iugia : in gracia **O** – et vite : id est vite **B** – **3579** eciam *om.* **Mk** – **3579-3580** prout...declaratur *om.* **Mk** – **3585-3587** et flumina...fluminis *om.* **Mk** – **3587** lignum vite et fons vite : et sic fons vite lignum vite **Mk** – Lignum est vite *om.* **Mk** – est *om.* **P,C** – **3587-3588** in medio platee, id est *om.* **Mk** – **3588** in spiritu *om.* **P,Mk** – et fructuose : et *om.* **Mk** – **3589** fecundat : fecunditate **C** : *om.* **P,B,Mk** – fons est vite : est *om.* **P,C,Mk** – **3590** et quia : et *om.* **Mk** – in omni : in *om.* **Mk**

3561 Apoc. 22,2;
3563-3564 *cf.* 1. Cor. 1,24;
3568 Ioh. 5,26;
3572 Ps. 35,10;
3573 Ioh. 1,3-4;
3575 Ioh. 1,14;
3576 *cf.* Prov. 8,31;
3576-3577 *cf. e.g.* Dan. 12,11;
3582 Eccli. 29,28;
3582 Eccli. 15,3;
3584-3586 *cf.* Eccles. 1,7;
3586 *cf.* Eccles. 1,6;
3586-3588 Apoc. 22,2;
3587 Ps. 35,10;

vivi|ficat omne, quod est, nam ab eo solo secundum Philosophum omnibus O 399v[b]
derivatum est esse et vivere et per eum iterum omnia in Deum Patrem re-
fluunt | et redundant. C 14v[b]

Quapropter Iesus crucifixus sedens ad dexteram Dei Patris est lignum vite
et fons aque vive ad nos usque decurrentis ortumque plantacionis eius, id est
ecclesiam, irrigantis, sicut scriptum est *„a sumo celo egressio eius"*, et Eccle-
siastici XXIIII° *„rigabo ortum plantacionum et inebriabo partus mei fructum.
Et ecce factus est michi trames abundans, et fluvius meus propinquavit ad
mare"*. Torrens ergo Spiritus sancti a Patre per Cristum ad nos pergens
replensque universa corda fidelium fit in eis eciam fons aque vive per Cristum
in nobis manentem. Atque sic quodam modo reciproco Iesus crucifixus simili-
ter in nobis manens est fons vite saliens in vitam eternam, quoniam Spiritus
eius arreptis nostris spiritibus adinstar | torrentis voluptatis agittat nos in P 133v[a]
Deum Patrem et transfert ad Cristum Iesum in dextera Patris residentem, sicut
sequitur *„et occursus eius usque ad summum eius"*, et Iohannis XV *„exivi
a Patre"*, inquit, *„et veni in hunc | mundum, et iterum relinquo mundum et* B 35v[a]
vado ad Patrem", ita ut iam non in carne amplius, sed magis in spiritu et vita
nostra decetero de claritate in claritatem transformata et deputata tamquam
a Domini spiritu in Deo cum Cristo abscondatur intantum, ut in celis sit
conversacio nostra, et contemptis omnibus, que in terra sunt, que sursum
sunt, sapiamus, que sursum sunt, queramus, non que super terram. Sed quia
via vite nostre et vehiculum spiritus quodammodo a Deo Patre ad nos et
a nobis in Deum Patrem est corpus et sanguis Cristi Iesu, et ipsum est lignum
vite, et quia Cristus | sedet ad dexteram Dei Patris secundum corpus veritatis, C 15r[a]
et similiter idem in nobis manet et nos in eo per manducacionem corporis
ipsius et sanguinis torrente voluptatis ex inpetu fluminose caritatis huius inde
discurente, puta | a Patre ad nos per Filium et a nobis ad Patrem in Cristo O 400r[a]
Iesu, ideoque de hoc sacrificio bene dictum est *„et lignum vite ex utraque
parte fluminis"*.

3591 solo : solum **B** – omnibus : ab omnibus **B** – **3592** derivatum est : dirivatur **Mk** : est *om.* **P** – *in verbo* vivere *des.* **Mk** – **3594** Quapropter : Quapropter idcirco **P** : Idcirco **B** – **3601** sic : fit **B** – reciproco : reciproce **B** – **3602** est : et **C** – **3604** in dextera : in *om.* **C** – **3610** sunt, que : sunt, ac despectis, que **P** – **3611** super : sunt super **B** – **3612** spiritus quodammodo : q. spiritus **P** – **3614** et quia : et quoniam **P,B** – **3616** ex inpetu : et inpetu **P,B** – huius : hinc **P,C,B** – **3617** discurente : discurrentem **C** – **3618** de hoc sacrificio *om.* **P** – sacrificio *om.* **B**

3596 Ps. 18,7;
3597 Eccli. 24,42-43;
3603, 3616 *cf.* Ps. 35,9;
3605 Ps. 18,7;
3605 Ioh. 16,28;
3608 *cf.* 2. Cor. 3,18;
3609 *cf.* Philipp. 3,20;
3610-3611 *cf.* Coloss. 3,2;
3613 *cf.* Apoc. 22,2;
3615 *cf.* Ioh. 6,57;
3618 Apoc. 22,2;

C. VII.

Mk 104r | *Quod Deus pro nostro sacrificio omnia, que potuit vel habuit, expendit,* Mk 104v *et cum* | *laboribus longissimis et doloribus maximis ipsum nobis preparavit, et quod nullus poterit excusari invitatus, qui ipsum sepe non frequentat.*

Quapropter irrefragabiliter hic potest inferri in consequencia evidenti, quod hoc nostrum sacrificium est tam mirabile tamque liberalissimum et inmensum lignum vite fecundissime perpetuum, fons fluminosus aque vive, qui irrigat totam terram et in pane et vino, cibo et potu utique cottidianis et conmunissimis, ut postea patebit, perfectum et omni homini ministratum, cecis, claudis, infirmis et debilibus ita, quod nemo poterit se abscondere a calore eius neque in vicis neque in plateis vel in domibus, neque inter sepes aut muros vel B 35v^{b} materias quaslibet, sicut scriptum est Ecclesiastici XXIIII° | *„penetrabo omnes inferiores partes et inspiciam omnes dormientes et illuminabo omnes sperantes in Domino"* P 133v^{b} etc., et quoniam cena hec nostri sepedicti sacrificii | valde et nimis laboriose est preparata et perfecta ac secundum maximum posse Patrisfamilias instructa. Exposuit pro hac cena etenim Pater omnia, quecumque ha- C 15r^{b} buit ab eterno pro amore | invitatorum, quoniam non pepercit unigenito Filio suo eternaliter sui cordis dilecto, sed pro nobis omnibus tradidit illum, ymolavit in cruce et occidit, dans eum omnibus convivis invitatis manducandum et bibendum in nostro mirifico sacramento. Omne etenim, quod est Pater vel quod habet Pater, hoc est et habet Filius pro hac cena nostra ymolatus.

Igitur ipsa est nimis constans et preciosa, thauri eciam et altilia eius pinguissima in eadem et pro ea sunt consumpta, igitur nemo invitatus quovis- O 400r^{b} modo audeat se excusare | a prandio cottidie aut frequenter de hac cena, ne horrende incidat in manus Dei viventis minaciter inquientis ad eos, qui se temptarunt excusare, *„vocavi et renuistis, extendi manum meam et non fuit qui aspiceret"*, Proverbiorum primo, et Luce ubi supra *„amen dico vobis, quod nemo virorum illorum, qui vocati non veniunt, gustabunt cenam meam"*. Non enim hic aliqua excusacio admittetur aut est admissa a veniendo ad cenam istam intantum sumptuosam et tantis doloribus, ignominiis, passionibus

3620 C. VII. *om.* **P** – **3621** *in verbo* Quod *inc.* **Mk** – **3622** maximis : eciam maximis **P** *in f. 102v^{b}*, **B** *in f. 5r^{a}*, **Mk** – **3623** sepe non : non sepe **C** – frequentat : f. In capitulo 42 **Mk** – **3624** consequencia : inquam **B** – **3625** liberalissimum : mirabilissimum **C** – **3627** et vino : vino et **Mk** : et *om.* **C** – **3627-3628** et conmunissimis : et *om.* **C,Mk** – **3628** ut postea patebit *om.* **Mk** – homini : hominum **C,B** – **3629** nemo : non **Mk** – poterit : potuerit **C,Mk** – **3630** neque in plateis vel in domibus : neque in p. vel domibus **Mk** : vel p. vel domibus **P** : et in p. vel domibus **C** : et p. vel domibus **B** – neque inter : vel inter **Mk** – aut muros : vel muros **Mk** – **3631-3635** quaslibet...instructa *om.* **Mk** – **3633-3634** et nimis : et *om.* **P,B** – **3634** maximum : ultimum **P,B** – **3635** pro hac cena etenim Pater : etenim Pater pro hac cena **Mk** – **3637** sui cordis : cordis sui **C,Mk** – **3638** convivis : qui vis **B** – manducandum : ad manducandum **C** – **3639-3642** Omne etenim...consumpta *om.* **Mk** – **3639-3640** vel quod : et quod **P** – **3640** hoc est : est *om.* **B** – cena nostra : n. cena **P,B** – **3641** thauri eciam et altilia : a. eciam et thauri **B** – eius : et eius **C** – **3643** prandio : prandendo **P,C,B,Mk** – de hac : in hac **P,Mk** – **3646** *in verbo* primo *des.* **Mk** – **3648** Non enim : Qui enim **C** – excusacio : excusacione **C** – a veniendo : adveniendo **B** – **3649** et tantis : et in tantis **B**

3628-3629 *cf.* Luc. 14,13.21;
3629 *cf.* Ps. 18,7;
3630 *cf.* Luc. 14,21.23;
3631 Eccli. 24,45;
3636 *cf.* Rom. 8,32;
3644 *cf.* Hebr. 10,31;
3645 Prov. 1,24;
3646 Luc. 14,24;

et morte crudelissima amarissimaque conparatam atque liberalissime omnibus preparatam, quia pro hac cena Agnus Dei, Unigenitus Dei, Dominus glorie et Deus tocius creature, est sic vivus in veru crucis | assatus et excoctus usque [B 36r^a] dum cum clamore valido spiritum exalaret, que pena et dolor sunt horrenda eciam solo cogitatu. Non potest igitur, ut dixi, quisquam aliquid iuste obtendere pro sua excusacione, prout cito infra hoc idem declaratur. Non potest dicere quisquam „indignus sum venire ad hanc cenam, non valeo, quia plebeius sum vel | ignobilis rusticus", quoniam qui huiusmodi | est, videat [P 134r^a C 15v^a] vocacionem nostram, quoniam non multi sapientes, non multi nobiles, non multi fortes – ecce enim ceci, claudi et mendici illinc trahuntur. Nec potest dici „forte me excluderent" – ecce namque compelluntur omnes eciam novissimi veniendum. Neque dicas „sum secularis et publicanus et mala mulier" – ecce siquidem meretrices et publicani precedunt filios regni ad hanc cenam et cum talibus dominus Iesus non dedignatus est manducare et convivari, ut omnes lucrifaceret. Neque vales dicere „canis sum, non audeo venire" – ecce enim et cathelli in hac cena magna *„edunt de micis, que cadunt de mensa dominorum suorum"*, quoniam *„alienigene et Tyrus et populus Ethiopum, hii fuerunt illic"*, | nisi forte Scriptura suffultus et consilio dicas „non habeo ves- [Mk 104v] tem nupcialem, venire | non audeo, | ne forte michi eveniat illud horren- [Mk 105r O 400v^a] dum, quod expressum est cuidam accidisse intranti sine veste nupciali, et qui fecit magnum ruborem regi et posuit nomen magnum Regis glorie gentibus ad blasphemandum".

Intellige, obsecro, que dico: potest quidem hoc dicere gentilis et Iudeus, qui adhuc foris sunt, sicut scriptum est in Apocalipsi ultimo: *„Foris canes et venefici et inpudici et homicide et ydolis servientes et omnis, qui amat et facit mendacium."* Hec, | que tu, cristiane, pro tua defensione protulisti, ut [B 36r^b] puta pro eo caucius agentes bene se examinent, si vellent intrare ecclesiam et cum Dei amicis epulari, quoniam hoc suadetur per multa in ewangelio et monicio legittima precessit cuilibet hominum, qui vult cristianus esse, qualiter oporteat eum et qualibus vestibus indui, ut est illud Luce XIIII°: *„Quis ex vobis volens turrim edificare nonne prius sedens computat sumptus, qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum, | ne, postquam posuerit fundamentum* [C 15v^b] *et non potuerit | perficere, omnes, qui vident, incipiant ei illudere, dicentes,* [P 134r^b] *quia hic homo cepit edificare et non potuit consumare? Aut quis rex iturus comittere bellum adversus alium regem nonne sedens prius cogitat, si possit cum decem milibus occurrere ei, qui cum XX^m milibus venit ad se? Alioquin*

3651 Dominus glorie : Deus glorie **C** – **3652** excoctus : excostus **P** : exustus **B** – **3656** dicere quisquam : q. dicere **B** – indignus sum : indignissimum **B** – **3659** et mendici : et *om.* **B** – **3664** vales : audeas **P** – **3667** nisi forte : Et infra. Nisi forte **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **3668** michi eveniat : e. michi **B** – **3669** et qui : et *om.* **Mk** – **3672** obsecro *om.* **Mk** – **3675** *in verbo* mendacium *des.* **Mk** – Hec, que : Et que **P** : Hec et que **B** – **3676** bene se : se bene **B** – **3678** hominum : homini **B** – **3679** oporteat *om.* **B**

3658 *cf.* 1. Cor. 1,26;
3662 *cf.* Matth. 21,31;
3663 *cf. e.g.* Marc. 2,15; Matth. 11,19; Luc. 5,29;
3664 *cf.* 1. Cor. 9,19.21-22;
3665 Matth. 15,27; *cf.* Marc. 7,28;
3666 Ps. 86,4;
3667 *cf.* Matth. 22,11-12;
3673 Apoc. 22,15;
3679 Luc. 14,28-33;

adhuc illo longe agente legacionem mittens rogat, que pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuncciaverit omnibus, que possidet, non potest esse meus discipulus."

D 133r Mk 105r || Tu autem, excors cristiane et vecors, iam es invitatus, iam intrasti ad hoc convivium, iam intrasti ad ecclesiam, iam intima omnia conspexisti, iam sedes cum amicis: tu iam neque hanc excusacionem pretendere contra Patremfamilias neque ullam aliam poteris, sed oportet, ut obmutescas, nam tua *„iniquitas opilabit os tuum"*, sicut et ille, de quo movisti, obmutuit. Igitur exquo iam intrasti ad convivas et locum occupas, amicus censeris, et sic es appellatus O 400v[b] veluti et | ille pro tua excusacione productus est, nuncupatus es in populo B 36v[a] utique | gravi et regali sacerdocio et honeste, ut filii lucis, induto, ut virtutes eius amiccies, qui te vocavit et redemit. Si ergo nudus et non vestitus similiter ceteris convivis es, nequaquam innocens es inventus. Nichil ad Patremfamilias, quod non conmedis: quare igitur locum occupas in populo undiquaque recensito, et non das alteri famelico locum, ut comedat? Quare regis con- C 16r[a] fundis nomen et dampnificas | in convivio intantum precioso et numerum eius conturbas, et super omnia – ***„quare intrasti, et non habens vestem*** Mk 105v ***nupcialem?"*** Ecce non dicit Veritas | „quare non comedis et bibis", sed dicit „amice, quare huc intrasti?"

Inconcusse igitur hoc teneas tu, quilibet cristiane, si indigne vivis tua voca- P 134v[a] cione, qua vocatus es, scilicet vita cristiana, | divina et angelica et celesti, sive comedas sive non comedas, sive sepe sive raro, sive cottidie sive semel in anno, semper iudicium tibi manducasti et bibisti et reus es corporis et sanguinis Domini.

C. VIII.

Quod utilius et securius faciet cristianus,
qui frequenter manducat sacramentum, quam ille qui raro.

Ceteris tamen paribus invitatum securius est venire et comedere frequenter secundum quod natura hominis et natura cibi hoc requirunt, scilicet ut sepe D 133v comedatur, | quam non venire vel venire et non conmedere. Quod primum patet ex eo, quia Paterfamilias pro eo invitavit, ut satis et habundanter comedat quilibet invitatus, proponens liberalissime suum panem et vinum, et invitat

3689 *in verbis* Tu autem *inc.* **D** – Tu autem : Et infra. Tu autem **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **3691** tu iam : tuam **Mk** : tu *om.* **D** – neque *om.* **P,Mk** – neque hanc *om.* **D** – pretendere : pretende **B** – **3692** neque ullam aliam : et nullam aliam **P,Mk** : nullam **D** – **3693-3695** sicut et...nuncupatus *om.* **D** – **3693** movisti : novisti **Mk** – **3697** amiccies : anunccies **P,C,B,D,Mk** – non vestitus : investitus **C** – similiter : similis **D,Mk** – **3698-3704** Nichil ad...huc intrasti *om.* **D** – **3699** igitur : ergo **B** – undiquaque : undique **C** – **3701** intantum *om.* **P,Mk** – precioso : preciosa **P,B** – **3706** divina : et divina **D** – et angelica : et *om.* **Mk** – **3708** manducasti et bibisti : manducas et bibis **Mk** – **3710** C. VIII. *om.* **P,D,Mk** – **3711** Quod *om.* **Mk** – **3711-3712** Quod utilius...qui raro *om.* **D** – **3711** faciet : facit **P** *in f. 102v[b]*, **B** *in f. 5r[a]*, **Mk** – **3712** raro : raro. In 43 **Mk** – **3713** securius est : est securius **C** – **3714** requirunt : requirit **Mk** – **3715** vel venire : vel non venire **Mk** – non conmedere : non manducare **P,C,B,D,Mk**; *in his verbis des.* **D** – **3717** invitatus : convivatus **B** – suum panem : panem suum **B** – et invitat : et *om.* **B**

3692 *cf.* Matth. 22,12;
3692 Ps. 106,42;
3702 Matth. 22,12;
3705-3706 *cf.* Eph. 4,1;
3708 *cf.* 1. Cor. 11,29;
3708 *cf.* 1. Cor. 11,27;

semper et expresse ac hortatur per omnes Scripturas. Quomodo enim talis et tantus Pater Deus invitaret sic fortiter ad suam cenam et compelleret ad veniendum, nisi | [B 36v^d] vellet suum panem et potum habundanter manducari et potari, presertim Pater, qui est sine omni defectu, et quanto magis dat, tantumdem semper redundat inmense ac in eternum, utpote fons vivus et arbor vite?

| [O 401r^a] Secundo patet hoc per parabolam, quia multi fuerunt | [C 16r^b] condempnati, qui invitati non venerunt – et ira previa –, sed unus fuit condempnatus, qui non habens decentem vestem ad convivium accessit et comedit, ubi de ira expressa non fit mencio, sed eum „amicum" Veritas appellavit. Tercio, quia semper est et fuit et erit securius, melius et beacius accipere plura beneficia a Deo | [Mk 106r] et pluries quam pauciora et paucius. Patet illud tum ex eo, quia Deus sicut summe diligit dare sua beneficia, sic summe diligit accipientem, eoquod est summe bonus, et ideo per plura conqueritur contra non recipientes in Scripturis; tum quia dona accepta ea, que sunt in Cristo Iesu et a Cristo Iesu, sunt salvativa spirituum et amplius hominem conservant et | [P 134v^b] tenent, quam homo ea conservet. Quapropter ad conservacionem eorum simul et hominis in eisdem bonis Cristi Iesu hominem utilius, ut dixi, et securius est participare amplius quam minus, sepius quam tardius. Et illud est per ea manifestum: tum quia omnia bona nobis donata per Iesum sunt in Spiritu sancto donata et per consequens per quamdam continuam processionem a Deo et ex Deo ad nos admodum fluxus torrentis indefessi vel sine ulla interpolacione. Et ob hanc causam dicitur *„torrente voluptatis tue potabis eos"* | [B 37r^a] et *„fluminis inpetus letificat civitatem Dei"*, ut supra est declaratum de flumine candido in medio platee et lingno vite ex utraque parte fluminis. Sicut igitur Deus dat nobis bona sua per Iesum Cristum, ita nos oportet accipere. Sed Deus continue dat et sine ulla interpollacione et defectu, igitur similiter nos debemus accipere semper et continue sine cessacione.

Inde est, quod qui semel cristianus incepit accipere a Deo bona nobis data in Cristo et ad modicum desinit per negligenciam | [C 16v^a] vel ponit obicem per peccatum Dei graciis, illico omnia accepta prius perdidit, sicut dicit Scriptura *„qui in uno delinquit, multa perdidit"*, et inde fit reus omnis | [O 401r^b] boni, quod accepit

3720 habundanter : et habundanter **O** – **3722** ac in : sic in **Mk** – utpote : u. sit **P** – **3723** quia : quoniam **B** – qui : quoniam **Mk** – **3724-3726** et ira...appellavit *om.* **Mk** – **3726-3727** quia semper : quia *om.* **Mk** – **3728** et pluries : et *om.* **B** – **3729** sicut : sic **B** – dare...diligit *om.* **Mk** – **3730** contra : totaliter **B** – **3734** utilius, ut dixi : ut dixi, utilius **Mk** – ut dixi, et securius est participare : est participari, ut dixi, et securius **B** – est *om.* **P** – participare : participari **C** – **3735** tardius : rarius **B** – per ea : per se **Mk** – **3738** sine ulla interpolacione : sine illis nulla interpollacione **Mk** – **3739-3744** fluminis inpetus...cessacione *om.* **Mk** – **3741** lingno : lignum **P** – dat : det **B** – **3742** bona sua : sua bona **C** – ita : ita, ut **C** – **3743** interpollacione : interpellacione **B** – **3745** Inde est : Et infra. Inde est **Mk** – qui semel : quilibet **B** – incepit : semper incepit **B** : incipit **C** – a Deo *om.* **P,Mk** – **3746** vel ponit : et exponit **Mk** – **3747** Dei graciis : gravis **B** – **3748** delinquit : deliquit **C,Mk** – perdidit : perdit **B** – **3748-3749** accepit prius : p. accepit **P,B,Mk**

3719 *cf.* Luc. 14,16-24;
3722 *cf.* Ps. 35,10;
3722 *cf.* Apoc. 22,2;
3723 *cf.* Matth. 22,1-14;
3739 Ps. 35,9;
3739 Ps. 45,5;
3740-3741 *cf.* Apoc. 22,2;
3747 *cf.* Eccles. 9,18;

prius, eoquod posuit obicem et graciam accepit in vacuum. Quapropter dicitur Iacobi II° *„qui in uno offendit, factus est omnium reus"*, et Apostolus prima Tessalonicensium V° *„spiritum devocionis nolite extinguere"*. Penam Mk 106v igitur | profecto culpe incurrit, quod offendit bonum acceptum, et penam dampni et culpe simul, quod bonum non accepit suum proprium et contempsit accipiendum pro se a Deo donatum in hunc mundum et in labore et in fatigacione ac in passione usque ad mortem expensum et preparatum, ut prius dictum est de cena patrisfamilias et invitatis. Eadem namque culpa esse videtur utrobique, bona data prompte et cum gaudio accipere et dehinc male P 135r[a] perdere, et bona pro se preparata | et transmissa oblataque liberalissime repellere, negligere et contempnere, sicut istud infra magis declaratur.

B 37r[b] Multo igitur pro se melius faciunt, utilius | ac securius, qui bona Dei, que sunt omnia in Cristo Iesu homini donata, semper et habundancius accipiunt, quam qui raro vel qui interruptis per longinqum vicibus accipiunt. Et istud est, quod manifeste Veritas intelligit in suis parabolis, scilicet de divisione talentorum, de quo in Matheo, et de divisione minarum inter suos servos, de quo in Luca, quoniam ubique ibidem exprimitur, quod hii, qui maiora bona accipiunt, maiora sunt lucrati, et qui minora, minus acquisierunt, illi vero qui solum unum dicuntur accepisse, memorantur totum prorsus perdidisse sine lucro et cum sua dampnacione. Ideo conclusit de talibus Veritas multum ad C 16v[b] propositum dicens: | *„Omni habenti dabitur et habundabit, non habenti autem et illud, quod videtur habere"*, scilicet accepisse, *„aufferetur ab eo."*

3749 posuit : ponit **B** – obicem : o. accipere **P,C** – **3752** quod : eoquod **B** – **3753** suum proprium : p. suum **Mk** – **3754** pro se : per se **Mk** – **3754-3755** in fatigacione : in *om.* **Mk** – **3755** ac in : et in **B** – **3756** dictum est : est dictum **C** – namque : utique **Mk** – **3757** utrobique : utroibique **P** – bona data : data bona **C** : bona *om.* **Mk** – et cum : et *om.* **P** – male : mala **B** – **3758** liberalissime : liberali specie **Mk** – **3759** et contempnere : et *om.* **Mk** – **3760** pro se melius : m. pro se **P,C,B,Mk** – **3762** qui interruptis : qui interrupitis **O** : qui *om.* **Mk** – **3763** Veritas *om.* **P** – scilicet *om.* **B** – **3764** talentorum...divisione *om.* **Mk** – de divisione : de *om.* **P** – suos servos : servos suos **C** : suos *om.* **Mk** – **3765** quod hii *om.* **P** – bona *om.* **B** – **3766** accipiunt : acceperant **B** : accipiunt a Domino **P,C** : accipiunt a Deo **Mk** – **3767** prorsus : prorsus dicuntur **P** – **3768** cum sua : omni sua **P,Mk**

3749 *cf.* 2. Cor. 6,1;
3750 Iac. 2,10;
3751 1. Thess. 5,19;
3756 *cf.* Luc. 14,16-24;
3763 *cf.* Matth. 25,14-30;
3764 *cf.* Luc. 19,12-27;
3769 Matth. 25,29;

C. IX^m.

| [Mk 107r] Quod cristianus obmittens sine causa frequentare sacramentum peccat valde peccato obmissionis, et quod merito perdit talis graciam et refrigescit in fervore caritatis, et quod qui raro sumit corpus Cristi, ut in pluribus, sine profecto | [O 401v^a] iterum revertitur ad vanitates pristinas, et quam graviter ministri ecclesie iudicabuntur, qui negligunt vocare fideles vel retrahunt, aut qui repellunt et negant Dei sacramentum plebibus, et quia ibi est verbum Dei inmense et perpetue exuberancie graciarum.

Ex istis omnibus inviolabiliter concluditur, quid sit senciendum de crebra vel tarda corporis et sanguinis per plebeios sumpcione. Nam evidenter ex hiis apparet, quod hii cristiani, qui vivunt cristiane, id est prout oportet cristianum, debent sepe accipere aut cottidie, prout cibo et potui ac homini est conmune et expediens, corpus et sanguinem Iesu Cristi, et quod melius, utilius et securius faciunt, si sepe accipiant omni occasione et excusacione pretermota atque omnibus obicibus preteriectis, quam illi, qui raro vel rarius quibusdam occasionibus et excusacionibus pretensatis.

Sequitur secundum ulterius, quod hii, qui semel sunt cristiani et inceperunt graciam accipere precipue | [B 37v^a] in isto, de quo sermo, sacramento, obmittentes sine causa, vehementer peccant peccato obmissionis; penam dampni habent, quia continuacionem fluxus gracie Dei ruperunt, et penam culpe, quia graciam pro se et sibi gravibus laboribus preparatam et pro se et sibi transmissam | [P 135r^b] repulerunt.

Sequitur | [C 17r^a] tercium, quia mox, dum obmittunt frequentare, adimitur eisdem gracia et refrigescit caritas habundatque iterum iniquitas. Et istud ad experienciam cernitur in presenti seculo, quando iuge hoc sacrificium quoad conmunitatem cristianitatis vel ad plebeios est ablatum, dum sumpto sacramento in nullo secundum Cristum videntur emendari, sed mox postquam pascuntur hoc pane celesti domini Iesu crucifixi obliti tamquam mortui a corde quilibet ad suas vias pravas | [Mk 107v] revertuntur ad suos vomitus remeantes.

3771 C. IX^m. *om.* **P,Mk** – **3773** valde *om.* **P** *in f. 102v^b*, **B** *in f. 5r^a*, **Mk** – talis *om.* **Mk** – **3774** in fervore caritatis : in caritate (caritate : c. 44 **Mk**) **P** *in f. 103r^a*, **B** *in f. 5r^a*, **Mk** – **3774-3775** et quod...pristinas *om.* **P** *in f. 103r^a*, **B** *in f. 5r^a* – **3774-3778** et quod...graciarum *om.* **Mk** – **3776** ministri : peccant ministri **P** *in f. 103r^a*, **B** *in f. 5r^a* – ecclesie *om.* **B** *in f. 5r^a* – iudicabuntur *om.* **P** *in f. 103r^a*, **B** *in f. 5r^a* – vocare *om.* **P** *in f. 103r^a*, **B** *in f. 5r^a* – retrahunt : retrahunt a sacramento **P** *in f. 103r^a*, **B** *in f. 5r^a* – **3777-3778** aut qui...graciarum *om.* **P** *in f. 103r^a*, **B** *in f. 5r^a* – **3780** et sanguinis : vel sanguinis **O** – **3782** sepe : semper **Mk** – aut cottidie *om.* **Mk** – et potui : aut potui **B** – ac homini : aut homini **B** : ac *om.* **P,Mk** – **3783** expediens, corpus : expediens autem vel frequenter corpus **P** : expediens vel frequenter corpus **Mk** – et quod melius : quod melius et **Mk** – **3784** faciunt : faciant **B** – et excusacione : et *om.* **C** – **3784-3785** pretermota : pretermoto **B** – **3787** inceperunt : ceperunt **B** – **3788** de quo sermo, sacramento : sacramento, de quo sermo **B** : de quo sermo est, sacramento **Mk** – **3790** ruperunt : rumpunt **B,Mk** – culpe : culpe consequntur **B** – **3791** et pro : et per **Mk** – **3793** quia mox : quod mox **Mk** – frequentare, adimitur : f. hoc vivificativum sacramentum, diminuitur **B** – **3795** seculo : seculo, *m. d.* populo **Mk** – quando : quoniam **Mk** – **3796** ablatum : oblatum **C,B** – **3797** secundum *om.* **Mk** – emendari : imitari **Mk** – **3799** vias pravas : p. vias **Mk** : vias *om.* **B** – revertuntur : r. acciones **B**

3794 *cf.* Matth. 24,12;
3795-3796 *cf. e.g.* Dan. 12,11;
3798 *cf.* Ps. 30,13;
3799 *cf.* Eccli. 2,16;
3799 *cf.* Prov. 26,11; 2. Petr. 2,22;

Ex quibus singulis potest, qui vult, colligere, quam durissimum iudicium O 401v[b] eos, qui presunt, prestolatur, illos, inquam, qui dispensatores | sunt positi largissime et summe exuberantissime atque multiformis gracie Dei. Ipsi autem videntes, quod moram faciat venire Dominus, non festinant, sed dissipant legem Cristi in tempore faciendi negliguntque vocare invitatos ad mensam domini Dei sui. Sed durius iudicium illos exspectat, qui retrahunt Dei popullum et dissuadent a Dei sacrificio – *„filii utique Belial nescientes Dominum neque officium sacerdotum ad popullum“* – primo Regum II°. Sed durissimum iudicium illis est inpromptu, qui dum conpellere debuerant plebem Cristi B 37v[b] veniendum ad cenam Domini sui, ipsi autem | repellunt crudeliter et negant bona domini Dei sui familie eius petenti et requirenti Dominum, contenti eo solo, quod habent ipsi ad pascendum semetipsos, in nullo gregi parcentes aut conpacientes, et ideo *„est eorum peccatum grande nimis coram Domino,* C 17r[b] *quia retrahunt | homines a sacrificio Dei“*, 1° Regum ubi supra.

Verbum siquidem Dei caro factum istud beate cristianitatis est, ut sepe dictum est, redundantissimum plenitudine gracie et veritatis, conmuniter omnibus fidelibus, qui secundum Cristum vegetant, datum et institutum, quatenus de plenitudine eius omnes accipiant graciam pro gracia, propter quod in Scriptura superius allegata ipsum visum est lignum vite ex utraque parte candidi fluminis. Unde misericordia Domini repletur omnis terra et inde profluunt P 135v[a] omnium carismata donorum et graciarum necnon | illi famosi duodecim fructus Spiritus, quos Apostolus Gallatarum V° enumerat dicens *„fructus autem Spiritus est caritas, gaudium, pax, paciencia, bonitas, benignitas, longanimitas, mansuetudo, modestia, fides, continencia et castitas“*, et hec in fluminosa et exuberantissima fecunditate et cum omni plenitudine, ut predictum est. Ideo additur, ut supra, lignum vite afferens fructus duodecim. Et quoniam ordinate in numero, pondere et secundum mensuram fidei quilibet participantur illos fructus, qui sunt in gracia fecunde et perpetue ac indefesse, propO 402r[a] terea sequitur *„per singulos menses“*. Et quoniam eciam omnis scriptura | et omnis predicacio inde est derivata, sicut scriptum est Iohannis ultimo *„sunt autem et alia multa, que fecit Iesus, que si scribantur per singula, nec ipsum* B 38r[a] *arbitror | mundum capere eos, qui scribendi sunt, libros“*, et hec est doctrina

3801 presunt : p. donis **Mk** – illos : donis illos **P** : *om.* **C** – inquam *om.* **P,Mk** – **3802** exuberantissime : et exuberantissime **Mk** – **3803** venire Dominus : Dominus venire **Mk** – **3804** vocare invitatos : i. vocare **B** – **3807-3808** durissimum iudicium : i. durissimum **C** – **3808** inpromptu : in prompto **B** – **3810** bona domini Dei sui : bona domini sui Dei **C,B,Mk** – requirenti : querenti **C** – **3810-3811** eo solo : eo *om.* **Mk** – **3811** parcentes : parentes **B** – **3813** *in verbo* supra *des.* **Mk** – **3814** factum istud : istud factum **C** : factum est istud **B** – **3817** propter quod : cuius gracia **P** – **3820** famosi duodecim : duodecim famosi **C** – **3825** additur : ut additur **C** – Et quoniam : Et qui **B** – **3826** secundum mensuram : eciam mensura **B** – **3826-3827** quilibet participantur : participant **B** – **3829** est derivata : derivata est **C**

3806 1. Reg. 2,12-13;
3811 *cf.* Ezech. 34,2;
3811 *cf.* Act. 20,29;
3812 1. Reg. 2,17;
3817 *cf.* Ioh. 1,16;
3818, 3825 *cf.* Apoc. 22,2;
3819 *cf.* Ps. 32,5;
3821 Gal. 5,22-23;
3828 Apoc. 22,2;
3829 Ioh. 21,25;

sana vel sanans universos ac castificans – ideo subiungitur *„et folia eius ad sanitatem gencium".*

Vel, quod melius placet ad propositum, „lignum vite", ut dictum est, nostrum vivificans est sacramentum, afferens fructus illos similiter ut prius | in C 17v[a] hiis, qui ipso pociuntur. Et pro eo ipsum a propheta Zacharia ut supra est expressum *„triticum germinans virgines".* – „Et folia eius", id est species panis et vini seu accidencia, quibus obumbratur et contegitur omnis fructus nostri huius sacramenti, sunt „ad sanitatem gencium", id est in anima primum, quia ibi est verbum Dei et sapiencia, que sanat universa, dehinc et corporis, quia illa sepe sumentibus cedunt ad magnam corporis sanitatem.

Ideo contra non sumentes hunc cibum vel contra indigne sumentes dicit Apostolus ut supra: *„Propter hoc inter vos multi infirmi et inbecilles, et dormiunt multi."*

C. X.

Quod in isto sacrificio mirabili conformiter ad quendam ritum gencium carnem pro nobis incisam Cristi Iesu offerimus Deo Patri, similiter et carnes nostras incidimus pro Iesu Cristo, dum nostram baiulamus crucem.

Adhuc fuit modus gentilibus suis diis fictilibus singularis, scilicet suas carnes proprias ymolandi vel sacrificandi, prout patuit de prophetis phanaticis Bellial altercantibus cum Helia III° Regum XVIII°, ubi dicitur: Prophete Baal carnes incidentes deo suo ymola|bant. Qui modus eciam multum proprie P 135v[b] concurrit in nostrum sacrificium, de quo sermo. In eo namque carnes domini Iesu fuerunt incise pro nobis per passionem, per flagella, per crucifixionem, per lanceacionem, quemadmodum est hoc planum cuilibet cristiano; qui quidem Cristus est os nostrum et caro nostra, nam ipse in nobis et nos in ipso, sicut | scriptum est *„et erunt duo in carne una"*, quam carnem nostram O 402r[b] | sic passam sicque assam Domino et Deo nostro placide ymmolamus. Relu- B 38r[b] cet illud similiter in carne nostra peccatrice, quam necesse habemus similiter incidere, configere, crucifigere, mactare et Deo nostro sacrificare, cum accedere frequenter voluerimus carnem et sanguinem Iesu crucifixi offerendum.

Quod manifeste proverbium Salomonis loquitur | dicens *„quando sederis,* C 17v[b] *ut comedas cum principe, diligenter attende, que sunt apposita ante faciem tuam, et statue cultrum in gutture tuo, si tamen habes potestatem in animam*

3835 est sacramentum : est *om.* **C** – **3836** qui ipso : qui eo **C** – ipsum : ipsum est **P** – **3838-3839** nostri huius : huius nostri **P,C** : nostri *om.* **B** – **3845** C. X. *om.* **P,C** – **3846** quendam *om.* **P** *in f. 103r[a]*, **C**, **B** *in f. 5r[a]* – gencium : gentilium **P** *in f. 103r[a]*, **B** *in f. 5r[a]* – **3847** Cristi Iesu : Iesu Cristo **P** *in f. 103r[a]*, **C** – **3850** Adhuc fuit : Est adhuc et fuit **P** – suis diis : diis suis **B** – **3850-3851** suas carnes : carnes suas **C** – **3852** Bellial : Bel **B** – altercantibus : altricantibus **C** – **3855** incise pro nobis : pro nobis incise **C** – **3856** lanceacionem : lanciacionem **B** – planum : plenum **B** – **3859** assam : incisam **P,B** : incisam, *supra* assam **C** – **3860-3861** similiter incidere : similiter *om.* **B**

3832 Apoc. 22,2;
3837 Zach. 9,17;
3843 1. Cor. 11,30;
3852 *cf.* 3. Reg. 18,28;
3857 *cf.* Gen. 29,14;
3857 *cf.* Ioh. 6,57;
3858 Gen. 2,24; *cf.* Marc. 10,8;
3863 Prov. 23,1-2;

tuam": attendens itaque diligenter ante faciem tuam carnem Iesu, que pro tuis sceleribus est flagellis et clavis et lancea vulnerata et incisa, valde et supra modum tibi inminet, ut tu quoque incidas carnes tuas, reminiscens cultum falsiloquorum prophetarum gentilium et aliarum gencium, qui propter suos deos iniquos et perdite et sine omni amminiculo caritatis tamen hoc idem audacter faciebant. Quanto magis tu, cristiane, propter Deum tuum verum et unicum et fidelem habens amminiculum fidei, spei et caritatis et dulcedinem Sancti Spiritus inde sugendo et perfruendo debes arripere cultrum beate discipline et custodiam ori tuo adhibere atque per gladium spiritus, quod est verbum Dei, pertingens usque ad divisionem spiritus et anime audacter et ex magno animo propter Cristum Iesum a carnalitate omnem in cogitatu et in sensibus abscin-
P 136r[a] dere | et traicere illa omnia per morem bonum ad virtutes festinanter! Nam de hoc modo scriptum est „*et gladius meus devorabit carnes*": et istud erit per arduam disciplinam propter verba labiorum Dei custodiendo vias duras,
B 38v[a] | castigando corpus nostrum et in servitutem redigendo, ne, cum coniunxerimus carnem et sanguinem Filii Dei vivi carni et saguini nostro, tunc reprobi efficiamur et per consequens rei corporis et sanguinis Domini.

Necesse similiter habemus omnes, qui de isto pane et calice participamus,
O 402v[a] C 18r[a] | timore Dei continuo easdem carnes nostras | configere, sicut obsecravit Psalmus dicens „*confige timore tuo carnes meas*" – et hoc faciemus, cum diiudicaverimus carnem et sanguinem Domini, videlicet presencie divine plenitudinis et eius maiestatis ibidem memorando iudiciorum tremendorum, ne forte sit, quod valde nobis est illinccive inpromptu, videlicet in manus Dei horrendas incidamus corripiamurque in ira Domini et in furore eius iudicati, eoquod ausi sumus sanguinem Novi Testamenti, sanguinem, inquam, Filii Dei vivi, ducere pollutum et pedibus nostris conculcare indigne manducantes et bibentes sacramentum. Ideoque bene subiungitur ut supra „*confige timore tuo carnes meas, a iudiciis enim tuis timui*", et iterum „*servite Domino in timore*" etc., „*apprehendite disciplinam, ne quando irascatur*".

Necessario cum hiis nobis incumbit, qui carnem Cristi et sanguinem pro nobis occisam manducamus, conformiter nosipsos occidere et mactare corpora nostra Deo nostro hostiam vivam, sanctam, beneplacentem ymolando in cruce per timorem. Nam pro eo scriptum est: „*Qui Cristi sunt, carnem suam*

3867 et clavis : et *om.* **B** – **3868** ut tu : ut *om.* **C** – **3869** aliarum : aliorum **C** – suos deos : deos suos **C** : suos *om.* **B** – **3870** perdite : prodite **B** – tamen hoc : cum hoc **B** – **3871** et unicum : et *om.* **P,C** – **3873** perfruendo : perferendo **C** – **3875** animo : non **P** – **3876** a carnalitate : carnalitatem **C** – omnem : o. animum **B** – in cogitatu : et in cogitatu **P** – **3876-3877** abscindere : abscidere **B** – **3877** morem : timorem **B** – **3884** configere : confligere **P** – **3886** divine *om.* **P** – **3887** memorando iudiciorum : m. et iudiciorum **P,C** – **3888** est *om.* **B** – **3898** per timorem : in timore **B**

3872 *cf.* 1. Cor. 13,13;
3878 Deut. 32,42;
3879 *cf.* Ps. 16,4;
3880 *cf.* 1. Cor. 9,27;
3882 *cf.* 1. Cor. 11,27;
3885 Ps. 118,120;
3886 *cf.* 1. Cor. 11,29;
3888 *cf.* Hebr. 10,31;
3889 *cf.* Ps. 6,2; 37,2;
3890 *cf.* Hebr. 10,29;
3891 *cf.* 1. Cor. 11,29;
3892 Ps. 118,120;
3893 Ps. 2,11;
3894 Ps. 2,12;
3897 *cf.* Rom. 12,1;
3898 Gal. 5,24;

crucifixerunt cum viciis et con|cupiscenciis." – Hoc autem tunc faciemus, [B 38v[b]] dum omne iudicium sensuum et cordis nostri abnegaverimus et abiecerimus circa hoc sacramentum | solum fidei Iesu humilime obedientes captivantes [P 136r[b]] quoque omnem nostrum intellectum in curiosis suis inquisicionibus et questionibus infinitis, et tantum ex amore ad Iesum cruci affixum de Domino in bonitate sencientes et in simplicitate cordis obsequentes illi. Similiter tota voluntate nostra et cura in Deum iactata non nobisipsis, sed Deo nostro decetero vivamus, | ex cuius pane et potu vivimus, cuius vestibus die noctuque [C 18r[b]] induimur, indeque sicut oculi servorum ad manus dominorum suorum, ita nos solum illius sathagamus facere voluntatem, qui nos magno precio liberavit sibi et re|demit, non nescientes, quod semper caro nostra in nobis adver- [O 402v[b]] sus spiritum concupiscit et ideo non quecumque volumus, faciamus, quin magis abnegemus nosmetipsos et crucem nostram tollamus Cristumque Iesum ex hoc mundo ad Patrem nos transferentem continuis gressibus virtutum sequamur strenue et festinanter, sicut in figura istius sacramenti est annutum, cum de agno paschali comedendo dictum est *„comedetis festinanter"*; et dans Dominus Iude proditori buccellam panis dixit eidem *„quod facis, fac cicius"*.

Cum igitur, ut ex hiis est liquidum, Dominus omnia sacrificia Veteris Legis in compendium huius nostri sacrificii Nove Legis unicum et admirabile adunavit, in hoc sacrificium similiter colligens eciam sacrificia singula gentilium, evidenter sequi debet, quod istud | sacrificium debet in cristiano populло [B 39r[a]] esse copiosissimum, conmunissimum atque frequentissime ymolari non solum a sacerdotibus et ministris, quia instituens ipsum magnus Dominus palam dixit *„sumite ex hoc omnes"*, sed eciam populo plebeio et conmuni, quoniam | nullum sacrificium aliud habet populus cristianus Deo offerre nisi istud et [D 133v] illud dignissimum et acceptabilissimum Deo Patri, ut paulo | ante est declara- [P 136v[a]] tum. Igitur multo frequencius et conmunius debet ymolari, quam aliquod sacrificium Iudeorum vel gentilium predictorum et per consequens non sufficit semel in anno vel ter, quia iam hoc est raro et conpulsive, | sed iugiter [C 18v[a]] et cottidie sicut Iudei faciebant, ut patet de iugi sacrificio, de quo satis dictum est in primo tractatu, et gentiles, ut patet de Babiloniis deo suo Bel cottidie sacrificantibus, sicut scriptum est in Daniele XIIII°. Ymmo quocienscumque quis cupit de populo cristiano sacrificium illud offere Domino, scilicet ipsum

3900 abnegaverimus et abiecerimus : abnegemus et abiciamus **P** : abnegaverimus, abiecerimus et **C** – **3902** suis *om.* **B** – **3903** cruci affixum : crucifixum **C** – de Domino : dummodo **B** – **3904** cordis *om.* **B** – **3905** nobisipsis : nobismetipsis **B** – **3909** sibi : sibi emit **B** – **3917** in compendium : et in conpendium **C** – **3919** debet in cristiano popullo : in cristiano populo debet **C** : in populo cristiano debet **B** – **3920** frequentissime : frequenter **C** – **3922** conmuni : conmuni dixit **C** – **3923** nullum : Nullum itaque; *in his verbis inc.* **D** – sacrificium aliud habet : aliud habet sacrificium **P** : aliud sacrificium habet **C,B,D** – **3924-3925** ut paulo ante est declaratum *om.* **D** – **3924** ante est : e. ante **C** – **3925** aliquod : aliud aliquod **C** – **3926** vel : et **D** – predictorum *om.* **D** – **3927** iam hoc est : h. e. iam **C,B** – et conpulsive : vel conpulsive **B** – **3928** et cottidie : vel cottidie **C,B** – *in verbo* sacrificio *des.* **D**

3903-3904 *cf.* Sap. 1,1;
3905 *cf.* Ps. 54,23;
3908 *cf.* 1. Cor. 6,20;
3909-3910 *cf.* Gal. 5,17;
3911 *cf.* Matth. 16,24; Luc. 9,23;
3914 Ex. 12,11;
3915 Ioh. 13,27;
3922 *cf.* Matth. 26,27;
3928 *cf.* Num. 28,6;
3929 *cf.* Dan. 14,2;

O 403r[a] de manu ministrorum ecclesie devote postulando et manducando, | tociens licet ei illud ordine ecclesie observato et debet ei ministrari, quoniam scriptum est *„voluntarie sacrificabo tibi"*, et Apostolus ubi supra *„quocienscunque manducabitis"*, quinymo debent ad hoc omnes cristiani invitari, ut per multa iam patuit aliis locis huius tractatus, quia non relinquitur iam cristianis alia hostia pro peccatis, solum ista.

Et nota, quod ad eam trahit Deus Pater, prout dictum est a Domino hoc sacrificium designante: *„Nemo"*, inquit, *„venit ad me, nisi Pater meus traxerit* B 39r[b] *illum."* Ad istam eciam hostiam trahit Filius, qui dixit *„et ego, | cum exaltatus fuero, omnia traham ad meipsum"*, et iterum *„omne"*, inquit, *„quod venerit ad me, non eiciam foras"*. Quomodo ergo presumet quis hominum retrahere vel venientibus ad sacrificandum contraire? Unde optime vox est laycorum dicencium ad ministros ecclesie se ab hoc sacrificio retrahentes: *„Si Deus pro nobis, quis contra nos?"* Item: Quis prohibebit nobis sacramentum, si res datur nobis sacramenti, sicut scriptum est Actuum X: *„Quis prohibebit aquam hiis, qui Spiritum sanctum acceperunt?"*

C. XI.

Mk 107v *| Quod Iesus, Dei virtus et Dei sapiencia, convenientissime atque perfectissime et proprie in cibo et potu dulcibus nobis se fruendum et habendum in hac vita dereliquit in isto nostro sacramento.*

D 133v Mk 108r | Illud dehinc in summa est notandum, quod dominus | Iesus, quamvis foret omnia in omnibus omnibusque omnia factus est, ut iam dictum est, potens secundum eius omnipotenciam infinitam sub quavis forma sui nobis memoriam relinquere prebereque se nobis ad collendum et, per quam vellet P 136v[b] C 18v[b] viam, ad se accedendum, adorandum se et sibi | uniendum, | elegit tamen ab eterno esse sacerdos secundum ordinem Melchisedech sicque nobis seip- O 403r[b] sum prebuit et memoriam sui reliquit in pane et vino, cibo et potu mundis|simis et gratissimis manducandum et bibendum non sine misteriis inenarrabilibus et beneficiis infinitis. Hoc tamen unum ex infinitis in medium placet proferre, scilicet quod nec fuit possibilis neque potest cogitari magis congruus

3932 ecclesie devote postulando : summendo **P** – **3933** licet...ministrari : licet eis hoc, sed et debet eis ministrari **P** – licet...observato *om.* **C** – debet : deberet **O** – debet ei : debet eis **C** – quoniam : et illud ordine ecclesie observato, quoniam **C** – **3935** ad hoc omnes cristiani : o. c. ad hoc **B** – **3936** iam cristianis : iam *om.* **B** – **3937** solum : nisi solum **B** – **3938** prout : ut **B** – **3943** contraire : contrarie **O** – optime : oportune **C** – vox est : e. vox **B** – **3944** retrahentes : detrahentes **B** – **3945** sacramentum : hoc sacramentum **C** – **3948** C. XI. *om.* **P,C** – **3949** *in verbo* Quod *inc.* **Mk** – **3950-3951** *charta in m. sin. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [atque]...[dul]cibus nobis se [fru]endum et habendum [in h]ac...[in i]sto **C** – **3951** sacramento : s. In capitulo 46 **Mk** – **3952** Illud : Illic **Mk** : *in hoc verbo inc.* **D** – in summa *om.* **D** – **3953** factus est : est *om.* **B** – ut iam dictum est *om.* **D** – **3956** uniendum : vivendum **C,D,Mk** – **3958-3959** mundissimis et gratissimis : mundissimus et gratissimus **B** – **3959** manducandum : ad manducandum **D**

3934 Ps. 53,8;
3934 1. Cor. 11,26;
3939 Ioh. 6,44;
3940 Ioh. 12,32;
3941 Ioh. 6,37;
3944 Rom. 8,31;
3946 *cf.* Act. 10,47;
3953 *cf.* Coloss. 3,11;
3953 *cf.* 1. Cor. 9,22;
3957 *cf.* *e.g.* Hebr. 5,6;

modus nobis hominibus Deum verum nobiscum habere in terris et collendum neque ulla alia rerum species eius magis propria et conpetens nostre saluti et Dei ad nos habitudini quam cibus et potus, et inter omnes cibos species panis | et inter potus species vini. [B 39va]

Et obmissis omnibus persuadere, que hic assumpsi, solum hoc libet contemplari, quod scilicet cibus et potus omni rei viventi est principium et finis essendi. A cibo etenim semen animalis et generacio tota inchoatur, ideo, ubi supra scriptum est, *„inicium vite hominis panis et aqua"*. Per cibum eciam vite robur et totum augmentum dirigitur et continuatur, ideo scriptum est *„tota substancia hominis in ore eius"*. Item omnis delectacio principalis et volup|tas est | in cibo et potu, vel accipit fomenta a cibo et potu. Et de hoc [D 134r] [Mk 108v] multa in primo tractatu, ubi agitur de prima regula. – Similiter per omnia accipe de Verbo, quod est caro factum: nam ipsum est principium vivendi et finis omnibus et precipue racionabilibus creaturis, quoniam verbum Dei dat robur, augmentum, et continuat vitam totam tam animalem quam spiritualem. Quod verbum, inquam, Dei est pascua cuilibet anime, omnis delectacio propria et voluptas. Item | cibus et potus corporalis cuilibet animali sunt coap- [C 19ra] tata penes quod exigit sua natura et status, sicut scriptum est *„producens fenum iumentis et herbam servituti hominum"*, ita similiter Verbum caro factum est preparatum angelis et hominibus vel animabus secundum exigenciam cuiuslibet | et contemperatum. Cibus et potus aliter puero adhibetur, qui su- [P 137ra] git lac de uberibus sue matris: similiter hominibus est preparacio in | sacra- [O 403va] mento verbi divini, quia adhuc parvuli in conparacione angelorum sugunt mel de petra, id est spiritum Iesu suavissimum, de sacramento oleumque caritatis de saxo durissimo. Viris autem solidus cibus apponitur – sic angelis | hoc [B 39vb] verbum divinum palam in sua proprietate administratur. Cibus et potus diversis hominibus diversimode sapiunt pro eo, quod sunt diversimode dispositi – ita verbum Dei omnibus racionabilibus creaturis, specialiter hominibus, dulcescit vel inanescit secundum disposicionem uniuscuiusque. Cibus et potus in se uniformia tamen sano prestant vitam et augent sanitatem, et morboso

3962 modus nobis : modus hec nobis **O,C** – **3963** species eius : eius *om.* **P,C,B,D,Mk** – saluti : salutis **B** – **3965** inter potus : inter omnes potus **C,B** – **3966-3967** Et obmissis...quod scilicet *om.* **D** – **3966** Et *om.* **Mk** – omnibus : ab omnibus **P** – persuadere : persuadetur **Mk** – **3967** quod scilicet : si **Mk** – cibus et : cibus enim et **D** – **3967-3968** et finis essendi : essendi et vivendi **D** – **3968** etenim : enim **Mk** – **3969** eciam *om.* **B,D** – **3970** vite robur : vita, robur **P,Mk** : in vita robur **D** – **3971** principalis : vel principalis **O,C,B,D,Mk** – **3972** Et de hoc : Et *om.* **C,B** – **3972-3973** Et de hoc multa...regula *om.* **D** – **3973** multa : multum **C** – **3974** accipe : accipere **O,C,Mk** – de Verbo : de Verbo Dei **P,D,Mk**; *in bis verbis des.* **D** – caro *om.* **Mk** – **3975** quoniam : nam **P,Mk** : *om.* **B** – **3977** Quod *om.* **P** – inquam, Dei : Dei, inquam **C,Mk** – cuilibet : cuiuslibet **P,Mk** – **3977-3987** omnis delectacio...administratur *om.* **Mk** – **3978** Item *om.* **P** – **3981** animabus : animalibus **B** – **3983** sue matris : matris sue **B** – preparacio : preparatum **B** – **3984** quia adhuc : qui adhuc **P,B** – parvuli *om.* **P** – sugunt mel : sugent mel **O** – **3986** solidus cibus : cibus solidus **B** – **3987** administratur : administratus **B** – **3988** dispositi : dispensati **B** – **3989** racionabilibus : et racionabilibus **B** – **3990** vel inanescit *om.* **Mk** – **3991** et augent : et *om.* **P**

3969 Eccli. 29,28;
3971 *cf.* Eccles. 6,7;
3974 *cf* Ioh. 1,14;
3979 Ps. 103,14;
3984-3986 *cf.* Deut. 32,13;

homini adimunt vitam, licet per accidens, scilicet morbo inde succrescente et sanum cibum et potum in suum malum convertente: ita verbum Dei dignis et gratis vita eterna, malis et indignis mors eterna non ex se, sed ex eorum iniquitate se per verbum Dei offendente. | [D 134r] Cibus et potus a quolibet animali summo conatu queritur quasi sua vita et suum bonum, sed a Deo principaliter administratur, sicud scriptum est *„aperis tu manum tuam et inples omne animal benediccione"*: ita verbum Dei et sapiencia aut ipse Deus a quolibet spiritu racionali debet summis studiis inquiri tamquam sua vita unica et suum bonum ultimum, quod verbum vel quis Deus | [C 19r[b]] copiose ministratur in hoc sacramento tantum ex sola divina inmensa dignacione. Cibus ruminatus a quolibet animali cum delectacione manducatur, cum augmento vite digeritur, | [Mk 109r] et dehinc transit in substanciam animalis: ita Verbum Dei caro factum ruminatum in spiritu delectat et digestum per amorem et opera vitam in Deum augmentat et transfert substanciam anime in seipsum.

Vides igitur, quam sancte et quam proprie dominus Iesus nobis sui memoriam reliquit in cibo et potu, et ita exhibuit se adorandum | [P 137r[b]] et collendum, quoniam non est | [B 40r[a]] nec fuit possibilis eciam ymaginari alia species, que magis proprie congrueret illi facto | [O 403v[b]] et ex parte Dei et ex parte nostri quam species cibi et potus.

C. XII.

Quod inter omnes cibos preparatum est sacrificium hoc nostrum congruentissime et eximie in specie candidi panis, et quomodo Cristi caro fuit nobis et pro nobis veluti triticum sepcies purgata, et quomodo nos similiter necesse est sepcies expurgari.

Sed adhuc inter cibos in specie panis et inter potus in specie vini optime hec sunt et fuerunt congrua corpori et sanguini Iesu Cristi. Hoc declarat beatus Augustinus in Omelia, dicens: | [D 134r] Sicut confluunt multa grana in unum panem, ita multitudo animarum in unum corpus Cristi, id est in unitatem ecclesie, per fidem, spem et dileccionem. Et sicut multi acini innituntur uni stipiti et similiter confluunt in unum vinum, ita omnes fideles innituntur Iesu Cristo

3993 convertente : convertentem **B,Mk** : convertere **C** – **3994** malis et indignis mors eterna *om.* **B** – ex eorum : ex *om.* **C,B** – **3995** Cibus : Cibus eciam **D**; *in his verbis inc.* **D** – **3998-4001** ita verbum...dignacione *om.* **D** – **4000** ultimum : ultimatum **P,C,B,Mk** – **4001** tantum : unum **Mk** – Cibus : Item cibus **D** – **4003** *in verbo* animalis *des.* **D** – **4004** ruminatum : ministratum **B** – **4006** Vides : Videns **B** – igitur : igitur ex hiis **P,Mk** – **4007** et ita : et *om.* **C** – **4008** nec fuit : aut fuit **B** – alia : alias **O** – **4009** et ex parte Dei *om.* **Mk** – **4011** C. XII. *om.* **P,C,Mk** – **4013** candidi : candida **Mk** – **4014** et quomodo : et quoniam **P** *in f. 103r[a]*, **B** *in f. 5r[b]* – nobis et pro nobis *om.* **Mk** – **4015** veluti : velud **Mk** – **4015-4016** *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [sepcies] purgata, et qu[omodo nos] – **4015** purgata : purgatum **B** *in f. 5r[b]* – **4016** quomodo *om.* **P** *in f. 103r[a]*, **B** *in f. 5r[b]*, **Mk** – expurgari : e., qui indigne nolumus sumere sacramentum **P** *in f. 103r[a]* : e. In capitulo XLVII° **Mk** – **4018** congrua : et congrua **B** – **4019** Sicut : Item sicut **D**; *in his verbis inc.* **D** – **4020** in unum corpus : in eum corpus **Mk** – **4021** acini : racemi **B** – **4022** in unum vinum : unum **Mk**

3997 Ps. 144,16;
4003 *cf.* Ioh. 1,14;
4019 *cf.* Aurelii Augustini In Joannis evangelium tractatum XXVI, MPL 35, 1614;

et conveniunt in unam | Mk 109v conmunionem sanctorum, de qua in Simbolo *„credo in Spiritum sanctum, sanctam ecclesiam, sanctorum conmunionem"*. Et sicut granum tritici sepcies purgatur antequam in panem mundum introeat, scilicet falce a terra, per decimas et oblacione primiciarum a malediccione, virga a straminibus, ventilabro a paleis, cribro a zizania, per molares a cortice, per cribrum iterum a furfuribus, ita similiter dominus Iesus prebens seipsum formam nobis sepcies se purgandum exhibuit, sicud dicit Crysostomus in Omelia illius ewangelii secundum Matheum *„ductus est Iesus in desertum"*: | C 19va Fuit namque purgatus nobis vel propter nos dulcis Dominus in circumcisione quasi falce, in oblacione in templum quasi per oblacionem primiciarum, per baptismum quasi per virgam, per temptacionem a dyabolo quasi per ventilabrum, per timorem et anxietatem passionis inminentis et per obedienciam quasi per cribrum; per alias penas, que sequebantur usque ad flagellacionem inclusive, quasi per molares – primo dencium, videlicet | B 40rb Iudeorum, clamancium et dicencium *„crucifige, crucifige eum"*, secundo inter molares gencium, | O 404ra a quibus est illusus, atritus et flagellatus; Iudei molaris superior, per quos incidit Iesus, nostrum granum, in manus gencium, et qui currebant || P 137va D 134v et discurrebant moventes capita sua, ut Iesus conterreretur, gentes, ut Pylatus et Herodes, molaris inferior, qui solum habebant se passive, suscipientes Iesum crucifigendum, ut patet ex ewangelio. Demum purgatus fuit per mortem crucis ultimo quasi per | Mk 110r cribrum subtilissimum, ubi mansit foris omne, quod carnale est in cruce, id est caro eius divina, et illud, quod erat subtilissimum, et sola simila, scilicet anima divina, pertransivit tunc, quando inclinato capite emisit spiritum. Sicque post resureccionem suam noster panis cottidianus est effectus. Hec septupla purgacio notata est proprie in David dicente *„eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terre, purgatum septuplum"*, et in beato Iob dicente *„in sex tribulacionibus probabit te et in septima non tanget te malum"*.

Similiter et nos, grana triticea a grano Cristo Iesu producta, debemus sicut ipse purgari sepcies antequam in panem celestem confluamus. Et hoc designavit Apostolus dicens: *„Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi. Etenim Pasca nostrum ymolatus est Cristus. Itaque epulemur in azimis sinceritatis et veritatis."* Hec autem nostra purgacio bene

4023-4024 de qua...conmunionem *om.* **D** – **4024** sanctam ecclesiam : scilicet ecclesiam **O** – **4025** introeat : introerat **Mk** – **4026** decimas et oblacione : decimas vel oblacionem **P,D,Mk** : decimas et oblacionem **C** : decimas vel oblacioni **B** – **4027** ventilabro : ventilacio **B** – **4032** per oblacionem : a malediccione per oblacionem **B** – primiciarum *om.* **O,C,B** – **4036** primo dencium : primo modo **B** – **4038** a quibus : Iudei, a quibus **B** – Iudei *om.* **B** – **4039** manus *om.* **B** – **4041** qui solum : quia solum **P,B,D,Mk** – **4042** ut patet ex ewangelio : ut in ewangelio **B** : *om.* **D** – fuit : est, fuit **C** – **4047** *in verbo* effectus *des.* **Mk** – Hec *om.* **B** – **4051** triticea : triticia **B** – **4052** in panem : in panem hunc **P,D**

4023 Symbolum apostolicum;
4030 Matth. 4,1;
4030 *nec in homiliis Iohannis Chrysostomi nec Pseudo-Chrysostomi ad hunc locum inveni;*
4037 Luc. 23,21;
4040 *cf.* Matth. 27,39; Marc. 15,29;
4045-4046 *cf.* Ioh. 19,30; Matth. 27,50;
4047 Ps. 11,7;
4049 Iob 5,19;
4053 1. Cor. 5,7-8;

[C 19vb] designata est per septenam locionem | Naaman leprosi in flumine Iordanis, [B 40va] antequam caro eius fuit | sicut caro pueri, in quo innuit proprie pueritatem hanc cristiani per purgacionem supradictam, quoniam de ea loquens Psalmus dicit „*renovabitur ut aquile iuventus mea*“ et iterum „*introibo ad altare Dei, ad Deum, qui letificat iuventutem meam*“.

[Mk 110r] | Fit autem hec purgacio nostra per omnia septem sacramenta vel per septem oraciones inclusas in dominica oracione vel per septem dona Spiritus [P 137vb] sancti, prout deductum est in prohemio huius tractatus. | Quoniam purgandi sumus primum per donum spiritus timoris a terrena nostra conversacione et [O 404rb] carnalitate, sicut scriptum est „*confige* | *timore tuo carnes meas, a iudiciis enim tuis timui*“, et propheta Ysaias XXVI° „*a timore tuo concepimus et parturivimus spiritum*“ salutis. – Purgamur per spiritum pietatis tamquam per oblacionem primiciarum a malediccione, sicut scriptum est „*corporalis exerci-* [D 135r] *tacio ad modicum utilis est, pietas autem* | *ad omnia valet, promissionem habens presentis vite et future*“. – Purgamur per spiritum sciencie tamquam per virgam a straminibus pro eo, quod scriptum est „*qui addit scienciam, addit et dolorem*“, subaudis purgativum peccatorum. – Purgamur eciam per spiritum fortitudinis quasi per ventilabrum a paleis, per quod donum excuciuntur nostra que sunt in nobis infirma et que sub virga in miseriis non substiterunt; unde Apostolus Romanorum 5 „*non solum autem, sed et gloriamur in tribulacione scientes, quod tribulacio pacienciam operatur, paciencia autem probacionem, probacio vero spem*“. – Purgamur vero per donum con- [Mk 110v] silii sicut per cribrum | a zizania, quia evadimus superflua nostra et nociva et probamus spiritus, an ex Deo sunt, eligimus ea, que sunt viciniora saluti, sicut [B 40vb] | scriptum est „*emulamini carismata* | *meliora*“. – Purgamur sexto per [C 20ra] donum intellectus sicut per molares a cortice; qui molares sunt duo, scilicet intelligencia Veteris Testamenti, quod stat inferius, quia eius sensus litteralis vel hystoricus est inmobile fundamentum omnium sensuum aliorum misticorum in Scriptura, et intelligencia Novi Testamenti, quod velociter currit secundum Psalmum „*qui emittit eloquium suum terre, velociter currit sermo eius*“. Vel duo molares sunt, qui nos conterunt, videlicet intelligere iusticiam Dei et

4059-4060 et iterum...iuventutem meam *om.* **D** – **4061** Fit : Et infra. Fit **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **4062** oraciones : peticiones **Mk** – **4063** prout deductum...tractatus *om.* **D,Mk** – in prohemio : in principio vel prohemio **P** – **4064** primum *om.* **C** – nostra conversacione : conversacione nostra **C** – **4070** Purgamur : Purgamur igitur **B** – **4072** peccatorum : a peccatis **Mk** – **4073-4077** per quod donum...vero spem *om.* **D** – **4077** Purgamur vero : Purgamur quinto **P,Mk** : Probamur 5° **D** – **4078** quia evadimus *om.* **D** – **4078-4080** et probamus...meliora *om.* **D** – **4081-4087** qui molares...misericordiam *om.* **D** – **4081-4082** scilicet intelligencia : sicut intelligencia **O,C** – **4082** intelligencia : intelligencie **Mk** – quia eius : eius *om.* **Mk** – **4084-4085** et intelligencia...sermo eius *om.* **Mk** – **4086** qui nos conterunt *om.* **Mk** – Dei *om.* **B**

4056 *cf.* 4. Reg. 5,9-14;
4059 Ps. 102,5;
4059 Ps. 42,4;
4065 Ps. 118,120;
4066 *cf.* Is. 26,18;
4068 1. Tim. 4,8;
4071 *cf.* Eccles. 1,18;
4075 Rom. 5,3-4;
4079 *cf.* 1. Ioh. 4,1;
4080 1. Cor. 12,31;
4085 Ps. 147,15;

intelligere misericordiam: iusticia molaris | inferior, quia in inferioribus exer- P 138r[a] cet opus suum, et est ymobilis, quia inflexibilis, sicut scriptum est *„iusticia tua iusticia in eternum"*, non enim potest mutari vel obliquari; misericordia molaris superior, quia *„misericordia eius super omnia opera eius"*, et est mobilis secundum exigenciam disposicionis peccatorum. Unde *„miserebor cui miserebor et clemens ero in quem michi placuerit"*. Intellectus igitur horum nos mundificat et dividit in intimis per | verbum Dei. Unde Apostolus: *„Vivus* O 404v[a] *est sermo Dei et efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti, conpagum quoque et medularum scrutator et discretor cogitacionum, pertingens usque ad divisionem spiritus et anime."* – Ultimo purgamur per Spiritum sapiencie tamquam per cribrum subtilissimum a furfuribus, que est ultima et tenuissima purgacio, ubi tantum simila mundissima pertransit iam digna statim in panem transformari, bene designans per hoc purgacionem hanc anime per Spiritum sapiencie, per quam homo ab omni terrestreitate emundatus solum iam, que sursum sunt, sapit, que sursum | sunt, querit, non que super terram, potens B 41r[a] iam et | audens dicere cum Apostolo *„omnia que michi erant lucra, detri-* C 20r[b] *mentum feci et arbit|tratus sum ut stercora propter eminentem scienciam,* Mk 111r *que est in Cristo Iesu"*. Et hec est sanctificacio in veritate, quam rogavit Dominus a Patre suo pro suis, dicens *„Pater, sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est"*, et paulo post *„et ego pro eis sanctifico meipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate"*.

C. XIII.

Quod inter potus omnes potus vini valde conveniebat huic nostro sacramento, et quare aqua vino in calice admiscetur.

Similiter considera, si non piget, et de vino per singulas ipsius proprietates, de eius incremento in vite et de expres|sione in torculari et de conculcacione, P 138r[b] de inmissione in vasa nova, de defetacione et de ipsius puritate et dulcedine et virtute, et coapta hec singula singulis in nostro divino sacramento, et tunc miraberis sapienciam divinam, que proposuit mensam suam et miscuit vinum, Proverbiorum IX°.

4087 misericordiam : m. Dei **P,Mk** – iusticia molaris : i. Dei est molaris **D** – **4087-4089** quia in inferioribus...obliquari *om.* **D** – **4089** enim potest : potest enim **Mk** – mutari vel : imitari nec **Mk** – **4090-4096** quia misericordia...anime *om* **D** – **4092-4096** Intellectus...anime *om* **Mk** – **4097-4100** a furfuribus...emundatus *om.* **D** – **4100** per quam : per quem **B,Mk** – terrestreitate : terrestritate **C** – emundatus : emundatur **B** – **4101** sursum sunt : sunt sursum **B** – sapit : sapientes **D**; *in hoc verbo des.* **D** – **4104** hec *om.* **Mk** – **4107** *in verbis* in veritate *des.* **Mk** – **4108** C. XIII. *om.* **P,C** – **4109** potus omnes : omnes potus **P** *in f. 103r[a]*, **B** *in f. 5r[b]* – **4111** considera, si non piget : considerandum est **P** – et de vino : et *om.* **C** – per singulas : per *om.* **P,B** – ipsius proprietates : proprietates ipsius **B** – **4113** de defetacione : de *om.* **B** – defetacione : defetacione et purificacione **P,B** – **4115** proposuit : proponit **B** – suam *om.* **P**

4088 Ps. 118,142;
4090 Ps. 144,9;
4091 Ex. 33,19;
4093 Hebr. 4,12;
4101 *cf.* Coloss. 3,1-2;
4102 *cf.* Philipp. 3,7-8;
4105 Ioh. 17,17;
4106 Ioh. 17,19;
4115 *cf.* Prov. 9,2;

De inmissione vero gutte in vinum in hoc sacramento satis est notum, quid designet, scilicet illud quod humanitas, que in Scripturis est aque comparata, prout dictum est *„aque multe, populli multi“* Apocalipsis XVII, illa assumpta est in divinitate et inmissa in Cristo Iesu. Designat eciam, quod de latere Iesu Cristi exivit sanguis et aqua, sanguis in precium, aqua in lavacrum, et quod O 404v[b] nos | per hoc sacrificium lavamur ac mundamur ab inquinamentis, sicut scriptum est *„asperges me, Domine, et mundabor, lavabis me“* – et illud est officium aque; simul et spiritu suavi inebriamur ac mesti consolamur, et illa est operacio vini, sicut scriptum est *„vinum letificat cor hominis“*. Item bi- B 41r[b] bendo hoc sacrificii libamen inca|lescimus in domini Iesu dileccione, et hoc est proprium vini, et refrigeramur ab estu concupiscencie carnis, et illa est propria operacio aque. Significat eciam et illud, videlicet quod nostre anime, C 20v[a] que sunt quantum est in se sine omni sapore, frigide, | inanes, sine omni preciositate, graves, proxime corrupcioni, per manducacionem et bibicionem huius corporis et saguinis Iesu vadunt per conmunicacionem virtutum vel bonorum, que sunt in verbo divino, in comunionem verbi Dei, quod est omni suavitate spiritus reddundans calore, igne caritatis ardens, plenum gracia et veritate, unicum et super omnia precia acceptabile et preciosum, agens nostras animas et elevans in vitam eternam potenter et festinanter ab omni corruptela easdem liberando.

Hec, inquam, omnia anima nostra manducans et bibens sibi apropriat et D 135r assumit virtute istius nostri sacramenti, | et sicud gutta aque inmissa copie vini nobilis et fortis tota absorbetur in vinum, ita derelinquit esse suum inane et transit tota in proprietates vini manentibus naturis aque et vini incorruptis, ita anima nostra et spiritus per conmescionem corporis et sanguinis Iesu Cristi in hoc sacramento continue obmittit seipsam vacuam, inanem et malam, abnegat quoque suum esse et transmigrat per participacionem in esse Cristi sic- P 138v[a] que continue successive induit dominum Iesum Cristum. | Sicut aer nocturnus tenebrosus, nubilosus et frigidus induit lucem solis, a quo lumine mox illuminatur aer lumenque superveniens facit aerem de nubiloso serenum, de denso B 41v[a] et coagulato rarum et dyafanum, de frigido calidum, et sicut ferrum | proiec-

4117 gutte : gutte aque **B** – **4118** Scripturis : Scripturis sacris **B** – **4120** est *om*. **P,B** – divinitate : divinitatem **P,B** – **4120-4128** Designat...aque *om*. **P** – **4120** Designat eciam : Et illud videlicet eciam **B** – **4121** aqua in : et aqua in **C,B** – **4122** ac mundamur : et mundamur **B** – **4128** Significat eciam et : Item significatat **P** – **4129** quantum est in se : quantum in se est **B** : est *om*. **P** – frigide : frigido **B** – **4132** in comunionem : in substanciam **P** – **4132-4133** quod est omni suavitate spiritus *em*. : quod est omni suavitate calore spiritus **B** : quod est *om*. **O,P,C** – **4133** calore *om*. **P,B** – **4137** inquam *om*. **P** – nostra *om*. **C** – **4138** *in verbis* Et sicud *inc*. **D** – **4139** nobilis et fortis *om*. **D** – **4139-4140** ita derelinquit...incorruptis *om*. **D** – **4139** derelinquit : desinit **P** : delinquit **C** : derelinquetur **B** – inane : inane et inutile **P** – **4140** in proprietates : in esse **P** – **4141** Cristi *om*. **P,C,B,D** – **4142-4143** continue obmittit...suum esse et *om*. **D** – **4143** transmigrat per participacionem : transmigrat participacione **C** – per participacionem *om*. **P,D** – **4143-4144** sicque continue successive : sicque coctidie successive **C** : et **D** – **4145** tenebrosus, nubilosus : et tenebrosus, nubilus **B** – **4146** de denso : et de denso **P**

4119 *cf*. Apoc. 17,15;
4120 *cf*. Ioh. 19,34;
4121 *cf*. Matth. 27,6;
4121 *cf*. Eph. 5,26;
4123 Ps. 50,9;
4125 Ps. 103,15;

tum in ignem durum liquefit et fit capax omnis forme et ducibile O 405r[a] | ad voluntatem artificis fitque de frigido calidissimum, ut tantum faciat sicut ignis, et maiora faciat, sed per ignem fit de tenebroso ferro luminosum, et omnem scoriam et rubiginem evadit ferrum per ignem fitque totaliter innovatum, sic omnia hec accipe de anima, que induit se dominum Iesum Cristum, frequentans sumere corpus et sanguinem Iesu Cristi crucifixi. – Coapta hec singula singulis et tunc videbis huius nostri sacramenti mirificam operacionem et virtutem in nostris animabus vel nostro interiore homine, qui sicut secundum Deum creatus C 20v[b] | est, ita eciam secundum Deum nutritur.

Item aqua infusa vino non statim sine mora insumit tota saporem vini et proprietatem, sed in tempore et successive per continuam conmixcionis unionem, donec totum valde comisceatur, ut non facile valeat aqua a vino discerni. Et ita de aere per noctem condensato, nubilato, frigidato lumineque solis adimpleto, et similiter de ferro rubiginoso, duro, tenebroso et frigido, in ignem proiecto: omnia hec requirunt successionem in alteracione sua, non tamen fit successio vel requiritur mora in illuminacione aeris, quantum ex parte solis, quia illud in instanti illuminat, sed ex parte aeris nebula et nubibus prepedito, que prius oportet expelli et siccari, quod utique moram requirit; ita accipe de ferro et de igne, ubi fit solum successio, P 138v[b] | vel maxime ex parte pacientis, non ex parte agentis. Ita eciam intellige de anima nostra et de Iesu crucifixo, qui est Dei virtus et Dei sapiencia, quam Cristus assumit, continue et successive secundum maius vel minus, B 41v[b] | velocius vel tardius penes voluntatem anime et eius conatus in Cristum Iesum transformatur et secundum Cristi Iesu miseracionem desuper in animam nostram, sicut scriptum est in loco, ubi fit promissio et sermo de hoc sacramento, Exodi ubi supra *„ego ostendam tibi omne bonum, et miserebor cui miserebor et clemens ero in quem michi placuerit"*.

O 405r[b] | Itaque quantumcunque homo dat seipsum Cristo Iesu et iactat cogitatum suum in eum vel proicit omnem curam suam in eum, tantumdem Cristum Iesum, Dei sapienciam et Dei virtutem, induit. Nam sine contradiccione Cristus Iesus dat vel credit seipsum tantumdem tali homini, quantum homo dat seipsum Cristo Iesu. Indeque fit, quod per conmescionem crebram huius divini sacramenti continue C 21r[a] | homo secundum animam vadit in Cristum, et ipse homo dudum ante, ymo mox in suo semine, coagulatum cor et condensatum in malicia qui habuit, exuit continue et successive et induit per graciam Cristi cor novum, habile ad omnem inpressionem Dei virtutis et Dei sapiencie

4148 liquefit : liquescit **B** – **4153** *in verbo* Cristi *des.* **D** – crucifixi *om.* **P,B** – **4155** interiore : interiori **B** – sicut : sic **B** – **4157** tota saporem : s. tota **C** – **4160** nubilato *om.* **C** – **4163** fit : fuit **B** – quantum ex parte : q. est ex parte **C,B** – **4164** ex parte aeris : parte *om.* **B** – **4166** de igne : de *om.* **B** – **4167** pacientis, non ex parte *om.* **B** – eciam *om.* **B** – **4169** maius : magis **B** – **4170** et eius : vel eius **B** – Iesum *om.* **P,C,B** – **4176** vel proicit...in eum *om.* **O,C,B** – tantumdem : tantum **B** – **4178** credit : tradit **B** – **4179** dat seipsum : s. dat **B** – quod *om.* **B** – **4181** coagulatum : coagulative **B** – **4182** in malicia : in *om.* **B** – exuit continue : e. se continue **B** : e. cottidie **C** – per graciam *om.* **P**

4155 *cf.* Rom. 7,22; Eph. 3,16;
4155-4156 *cf.* Eph. 4,24;
4168, 4176-4177 *cf.* 1. Cor. 1,24;
4172 Ex. 33,19;
4175-4176 *cf.* Ps. 54,23;
4183 *cf.* 1. Cor. 1,24;

fitque de nubilato secundum mentem serenus, de frigido calidus, de tenebroso luminosus, de rubiginatoque et antiquato in peccatis novus, sicut scriptum est: Exuentes veterem hominem induamini novum, qui secundum Deum creatus est.

C. XIIII.

Quod inter species panum triticeus panis optime et maxime congruit huic nostro sacramento, et de conveniencia panis cum sale.

Hec eciam congruencia iuxta predicta non est in silencio transeunda, puta quod D 135r | hoc sacramentum nostrum mirabile non quolibet pane indifferenter, sed in pane triticeo, non in quovis potu, sed tantum in vino exercendum est a Domino P 139r[a] | constitutum. Quodsi non piget hec talia ruminare, in omnibus invenietur mirabilis Dei sapiencia et Dei virtus, dominus Iesus crucifixus. Inter omnes quippe B 42r[a] | annonas primum et insignius ac nobilius D 135v | est granum tritici, ut propter quandam excellenciam inter blada nomen frumenti sibi apropriaverit. Est namque fecundissimum, corpulencius et maioris virtutis inter sua paria, puta annonas, eiusque farina vel panis est simila candidissima, suavissima et valde nutritiva. Similiter vitis inter plantas est fecundissima, iocundissima, utilissima potusque eius est limpidissimus, dulcissimus et valde magnarum virtutum. Unde in curia regis Assueri inter alia pro O 405v[a] |verbia quidam dixit, quod vinum est in hoc seculo omnium fortissimum.

Que si C 21r[b] | placuerit omnia coaptare Cristo Iesu crucifixo, qui est Verbum Dei eternum, quod est omnia in omnibus, tunc et tu cibaberis de adipe frumenti et de petra melle saturaberis, ructuans corde bonum verbum atque psallens domino Iesu Cristo: *„Quam magna multitudo dulcedinis tue, Domine, quam abscondisti timentibus te"*, quoniam *„parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me. Inpiguasti in oleo caput meum et calix meus inebrians quam preclarus est!"*

Cum hiis autem omnibus illud notanter est attendendum, quod panis inter omnes cibos est conmunissimus. Omnes namque cibos conmutant homines et per vices alternant, sed panem conmedunt semper et nunquam per vices alternant, quod multum proprie concernit verbum Dei, quoniam licet omnes actus, verba, negocia, studia conmutemus et per vices suas alternemus, sicut scriptum est *„omnia tempora tempus habent"* et *„tempus flendi et tempus ridendi"* et sic de singulis, Verbum tamen P 139r[b] | Dei, quod est caro factum, potest et debet in nobis semper manere et in B 42r[b] | voluntate, in racione, in memoria, in

4188 C. XIIII. *om.* **P** – **4189** panum : panis **P** *in f. 103r[a]*, **B** *in f. 5r[b]* – **4191** non est in silencio : in s. non est **C** – **4192** hoc : Hoc autem **D**; *in his verbis inc.* **D** – quolibet : in quolibet **D** – **4194-4195** Quodsi...crucifixus *om.* **D** – **4197-4198** apropriaverit : apropriavit **B** – **4198** et maioris : ac maioris **B** – **4199** eiusque : cuiusque **B** – est simila : vel simila est **P,D** – **4200** vitis *om.* **B** – **4201** dulcissimus *om.* **D** – **4206** ructuans : ructans **B** – bonum verbum : v. bonum **C** – **4211** omnibus : hec omnibus **C** – **4212** cibos : cibi **O,P,C** – **4214-4222** quod multum...in vobis *om.* **D** – **4218** in nobis semper : in nobis semper in nobis **B** – manere et : et *om.* **B**

4186 *cf.* Eph. 4,24;
4195 *cf.* 1. Cor. 1,24;
4202 *cf.* 3. Esdr. 3,10;
4205 *cf.* Coloss. 3,11;
4205 *cf.* Ps. 80,17;
4207 Ps. 30,20;
4208 Ps. 22,5;
4216 Eccles. 3,1.4;

desideriis, in verbis, in factis. Inde dictum est de isto sacramento, in quo *„Verbum caro factum est et habitat in nobis“*: *„Qui manducat meam carnem et bibit meum saguinem, in me manet et ego in eo.“* Et Apostolus Collossensium III°: ***„Verbum Cristi habitet habundanter in vobis.“***

Item panis miscetur omnibus cibis aliis et condit ac temperat saporem aliorum alimentorum, ymo prebet eisdem disposicionem ad nuttriendum homines, nam sine pane alii cibi ut carnes, fructus arborum et similia non usquequaque possunt hominem nutrire, quemadmodum per usum cottidianum hoc docet experiencia et narratum accepimus de illis, quibus in expedicione ad bella contingit | solas carnes habere vel fructus, quibus licet sunt nutriti, ta- [C 21v^a] men valde insipide et cum diminucione fortitu|dinis notabili. Et pro eo eciam [O 405v^b] ad litteram illud Psalmi verum est *„et panis cor hominis confirmat“*. – Et hec est similitudo maxima ad Verbum Dei caro factum, quoniam illud est et solum illud, quod dat et derivat de se saporem et temperamentum dulcedinis non tantum angelis et hominibus, sed omni creature, que est in celo et in terra, et ipsum est sapor et dulcedo omnium. Ideo dicitur sapiencia a sapore, quia discrecio et sapiencia reddit omnia, que sunt dulcia et sapida, et pro eo scriptum est de ea *„sapiencia attingit a fine usque ad finem fortiter et disponit omnia“*.

Et advertendum hic, quod hanc convenienciam habet panis cum sale, quod utrumque dat bene sapere vel dulcedinem cibis bonam et temperatam. Sed in hoc differunt, quia sal, licet condiat cibos et faciat dulces, tamen per se non est dulce | neque nutrit neque seorsum a cibis | potest conmedi, sed panis [B 42v^a] [P 139v^a] dat saporem vel temperat in cibis omnibus, sicut et sal, et cum hoc potest per se conmedi. Applica hoc ad verbum Dei, quoniam divina sapiencia reddit bonum et sapidum cibum et potum in nostro divino sacramento: non enim aliquid esset panis vel vinum in racione salutis nostrorum spirituum, nisi ibi esset Verbum caro factum, et dehinc panis ille, vivus iam et conditus per Verbum Dei caro factum, condit nostras animas et reddit illas in seipsis dulces et sapidas sibimet et omnibus aliis hominibus. Condit insuper sua dulcedine nostras omnes cogitaciones, que erant nuper omnes vane et amare – unde Ecclesiastici XXXIIII°: *„Et sicut parturientis cor tuum fantasias patitur, nisi ab Altissimo fuerit dimissa visitacio.“* Condit nostrum sermonem, qui alias est | vanus et insulsus, sicut scriptum est *„yppocrite, quomodo potestis bona lo-* [C 21v^b] *qui, cum sitis mali, quoniam ex habundancia cordis os loquitur“* – et pro eo dicit Apostolus *„omnis sermo vester sit sale conditus“* et Psalmus *„quid*

4223 cibis aliis : aliis cibis **C** – condit : tendit **C** – **4224-4225** *in verbo* homines *des.* **D** – **4225** ut carnes : vel carnes **O** – **4225-4226** non usquequaque : non nusquam **P** – **4227** quibus : de quibus **C** – **4228** sunt nutriti : sint nutriti **C** – **4231** similitudo maxima : similitudo nimia **P** – illud est : est *om.* **C,B** – **4237** Et advertendum : Et advertamus **B** – **4238** et temperatam : et *om* **P** – **4239** sal, licet : licet sal **B** – faciat : facit **B** – **4240** a cibis : a cibo **B** – **4242** Applica hoc : Applica hec **P** – **4247** sibimet *om.* **P,B** – insuper *om.* **P** – **4248** nuper omnes : super omnes **B** – et : vel **B**

4219 Ioh. 1,14;
4220 Ioh. 6,57;
4222 Coloss. 3,16;
4230 Ps. 103,15;
4236 Sap. 8,1;
4245, 4246 *cf.* Ioh. 1,14;
4249 Eccli. 34,6;
4251 Matth. 12,34;
4253 Coloss. 4,6;
4253 Ps. 119,3-4;

O 406ra *detur tibi aut apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagitte* | *potentis acute cum carbonibus desolatoriis"*, id est eloquium Cristi Iesu ignitum vehementer. Condit eciam sapiencia Dei et virtus Iesus crucifixus omnes actus, ritus et studia nostra et facit ea bene sapere, que alias sunt inutilia et inania – unde Psalmus *„omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est, qui faciat bonum"*; pro eo dicit Apostolus *„omne, quodcumque facitis in verbo vel opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Cristi facite, gracias agentes Deo Patri per ipsum"*, Collossensium III°, et ad hoc hortatur dicens Romanorum XII: *„Racionabile sit obsequium vestrum."*

B 42vb | **C. XV.**

Mk 111r | *Quod comescio crebra huius sacrificii totum hominem sanat intus et extra, in anima et corpore, et quod per fruicionem ipsius a duplici morte liberamur, scilicet a morte culpe per resureccionem anime et a morte corrupcionis per resureccionem carnis.*

P 139vb Comescio igitur iuxta ista huius panis celestis | hominem vanum, amarum et insipidum reddit totum conditum et dulcem tam in se quam in aliis Deo et hominibus, sicut dicit Apostolus *„Cristi bonus odor sumus"*; quod pulcre figuratum est IIII° Regum IIII°, ubi dicitur, quod ad iussum Helisey facto pulmento pro filiis prophetarum, quia contigit ipsum olus esse amarissimum propter herbam coloquintidam admixtam, ideo gustata amarissima coccione C 22ra exclamaverunt: *„Mors* | *in olla, vir Dei, mors in olla, et non potuerunt conmedere. At ille* (scilicet Elyzeus): *Afferte, inquit, farinam. Cumque attulissent, misit in ollam et ait: Infundite turbe, ut comedant.* Mk 111v | *Et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla."*

Pro quo advertendum, quod quilibet homo est olla fictilis, unde Apostolus IIa Corinthiorum IIII° *„habemus hunc thesaurum in vasis fictilibus"*. „Mors in olla, mors in olla" – duplex mors: in carne scilicet per corrupcionem, et in anima per peccatum, que utraque mors est signata per hoc, quod dicitur Genesis II° responso divino homini peccaturo: *„Quacumque hora conmederitis, morte moriemini."* Morte, inquit – ecce O 406rb | una mors in olla; moriemini – ecce secunda mors in olla. Et hanc inprecatur Scriptura iniquis dicens: *„Duplici*

4255 Cristi : domini Cristi **P** – **4256** Iesus crucifixus : Iesu crucifixi **C** – **4257** facit : fecit **P,C** – **4263** C. XV. *om.* **P** – **4264** *in verbo* Quod *inc.* **Mk** – comescio : manducacio **P** *in f. 103ra*, C, **B** *in f. 5rb*, **Mk** – crebra : frequens **Mk** – sacrificii : s. nostri **P** *in f. 103ra*, **C**, **Mk** – **4265** et corpore : et in corpore **C** – **4266** liberamur : liberantur **B** *in f. 5rb* – scilicet *om.* **P** *in f. 103ra*, **C**, **B** *in f. 5rb*, **Mk** – **4267** corrupcionis : corporis **P** *in f. 103ra*, **B** *in f. 5rb*, **Mk** – carnis : c. In capitulo 50 **Mk** – **4268** Comescio : Et inde fit, quod conmescio **P** – igitur iuxta ista *om.* **P,B,Mk** – hominem : totum hominem **P,Mk** – **4269** totum *om.* **P,C,Mk** – conditum : condidit **B** – in aliis : in *om.* **O,P,C,B** – **4271** quod : et **Mk** – **4271-4272** pulmento : pulmentum **B** – **4272** olus esse : esse olus **C,B** – **4278** Pro quo advertendum, quod *om.* **P,Mk** – **4282** peccaturo : peccatori **O** – **4283** in olla; moriemini : moriemini, in olla **B** – **4284** secunda : secundo **O,P,C**

4255 *cf.* Ps. 118,140;
4256 *cf.* 1. Cor. 1,24;
4258 Ps. 13,3;
4259 Coloss. 3,17;
4262 Rom. 12,1;
4270 2. Cor. 2,15;
4271 *cf.* 4. Reg. 4,38 seqq.;
4274 4. Reg. 4,40-41;
4279 2. Cor. 4,7;
4282 *cf.* Gen. 2,17;
4284 Ier. 17,18;

contricione conterre eos." Una est malum pene, secunda est malum culpe.
Quod vero clamaverunt filii prophetarum „mors in olla, mors in olla" gustata
coccione, signat, quod electi domini Iesu experti miserias huius vite et vani-
tatem eius expertique amaritudinem anime sue vane et maliciose et que Deo
suo semper est contraria, ex summis precordiis | clamant ad Iesum crucifi- B 43r^a
xum dicentes *„Domine, Deus salutis mee, in die clamavi et nocte coram te.
Intret in conspectu tuo oracio mea"* etc., *„quia repleta est malis anima mea
et vita mea inferno apropinquavit"*, et alibi *„ecce in pace* | *amaritudo mea* P 140r^a
amarissima".

Quod autem Helizeus misit farinam in ollam et condivit dulceque fecit
pulmentum fugata amaritudine illud est, quod dominus Iesus mittit hoc sacri-
ficium nostrum per manduca|cionem et potacionem in corda suorum electo- C 22r^b
rum et fugat corrupcionem | a corporibus eorum prebetque perinde ipsis Mk 112r
sanitatem, prout scriptum est in Psalmo *„non dabis sanctum tuum videre cor-
rupcionem"* et Apocalipsis ultimo *„et folia eius ad sanitatem gencium"*. Fugat
quoque amaritudinem anime, videlicet peccatum et omnem penosam turba-
cionem, utpote scriptum est Iohannis XIIII° *„pacem relinquo vobis, pacem
meam do vobis, non turbetur cor vestrum neque formidet"*. Sic itaque per hoc
sacramentum ex farina confectum, datum suis electis comedendum, Dominus
sanat duplicem corrupcionem vel amaritudinem hominis, scilicet corporis et
anime, per duplicem substanciam, scilicet corporalem et spiritualem, in hoc
divino sacramento. Sanat, inquam, Iesus noster crucifixus duplicem contricio-
nem vel mortem per duplicem vitam; et illud manifeste est intellectum Iohan-
nis X *„ego veni"*, inquit Dominus, *„ut vitam habeant"* – contra primum „mors
in olla", *„et habundancius habeant"* – contra secundum „mors | in olla". O 406v^a
(Require de hoc amplius supra in IIII^a distinccione capitulo primo.) Et quia
continue amaricamur turbamurque in corpore et anima, ergo continue debe-
mus festinare ad remedium, datum nobis pro condimento. | Et quoniam B 43r^b
continue nos mors intus et foris depascit *„mortificamurque tota die"*, accele-
randum est cottidie ad vite pascua, que nos restaurant et conservant a malo

4286 vero : vere **B,Mk** – **4287** coccione : coccione amara **C,B** – signat : significat **P,C,Mk** – quod electi : cum electi **P,Mk** – **4288** expertique : experti quoque **P,C,B,Mk** – amaritudinem : amaritudine **C,B** – anime sue : sue anime **P,C,B** – **4288-4289** Deo suo semper est contraria : Deo suo contraria est semper **C** : est Deo suo semper contraria **B** : Deo suo semper contraria **Mk** : Deo suo semper contrario **P** – **4289** ex summis : ex suis **Mk** – **4294** fecit : efecit **P** – **4295** fugata : purgata **Mk** – illud est : signat illud **B** – **4296** per manducacionem : in manducacionem **B** – **4297** a corporibus : et a corporibus **O,P,C,Mk** – perinde : proinde **P,Mk** – ipsis : illis **Mk** – **4303** datum : dat Dominus **B** – Dominus *om.* **P** – **4303-4304** Dominus sanat : sanat Dominus **B** : sanavit **Mk** – **4304** hominis, scilicet *om.* **P,Mk** – **4308** contra primum : quoad primum **P,Mk** – **4309** in olla, et : in olla *om.* **Mk** – contra secundum : quoad secundum **P,Mk** – **4310** Require...primo *om.* **P,Mk** – **4311** anima : animo **P** – **4312** pro condimento *om.* **Mk** – **4313** nos mors intus et foris depascit : mors intus et foris depascit nos **B** : mors nos depascit intus et foris **Mk** – **4314** restaurant : restaurent **B**

4290-4292 Ps. 87,2-3.4;
4292 Is. 38,17;
4294 *cf.* 4. Reg. 4,41;
4298 Ps. 15,10;
4299 Apoc. 22,2;
4301 Ioh. 14,27;
4308-4309 Ioh. 10,10;
4313 *cf.* Ps. 48,15;
4313 Ps. 43,22; Rom. 8,36;

mortis. Et pro eo dicit Veritas Iohannis ut supra: „*Per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur et egredietur et pascua inveniet.*"

Frequenter igitur a cristianis farina hec, id est corpus et sanguis Iesu Cristi, sunt sumenda; vinum eciam est forte | [P 140r^b] in se hominibus ad potandum, sed mixtum aqua est contemperatum homini et dulcius. Forte autem hoc vinum nimis supra nostram naturam nobis erat, id est hoc verbum et sermo Dei omnipotens, antequam nostra | [C 22v^a] natura eidem fuisset admixta, id est unita, ymmo nec ipsum audire homo poterat, quin moreretur. Et idcirco dixerunt Iudei ad Moysen audito hoc verbo Dei: „*Loquere tu nobis, Moyses, non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur.*" Et propheta: „*Domine, audivi audicionem tuam et timui.*" Et alius iterum: „*Rugiet leo, quis non timebit? Dominus locutus est, quis non prophetabit?*" Et idcirco discipuli adhuc potabant vinum hoc sine aque admixcione, cum dixerunt „*durus est sermo hic, quis potest eum audire?*" Sed nobis iam nato Cristo et dato, cum iam Verbum Dei caro factum est, dulcius sapit, hominibus contemperatum in isto nostro sacramento, quemadmodum II° Machabeorum ultimo dicitur: „*Vinum semper bibere aut semper aquam contrarium est, alternis autem uti delectabile.*"

Conformiter igitur accipe hec et de divino verbo, quod erat „durus sermo" hominibus et nimis fortis, ut inmediate dictum est. Homo vero omnis vivens est et fuit universa vanitas, in quo non subest spiritus Dei. | [B 43v^a] In Cristo autem et deinceps in sacramento al|[O 406v^b]taris humanitas unita divinitati, Verbum caro factum, delectat plene hominem in carne et in spiritu, intus et foris, ut per plura est supra declaratum.

Ultimo hic est notandum pro eo, quod Dominus dedit nobis suum corpus in specie panis et sanguinem sub specie vini assumendum, quia panis conmunissimus est cibus omnibus animalibus et ubique, ita quod omnia animalia panem conmedunt, quod nulli alii cibo est proprium, et pro tanto Greci „panem" a „pan" dixerunt, quod signat idem quod „omne". | [D 135v] Similiter et vinum est potus conmunissimus omnibus hominibus fere in toto orbe terrarum, ita quod ista ubique facile possunt inveniri | [P 140v^a] et pro modico conparari. In hiis

4316 *in verbo* inveniet *des.* **Mk** – **4317** a cristianis : a *om.* **P** – **4318** est forte in se : f. est in se **P,B** : f. in se est **C** – ad potandum : adoptandum **B** – **4319** est contemperatum : incontemperatum **B** – homini *om.* **O** – hoc vinum : vinum hoc **P,C,B** – **4321** omnipotens : Omnipotentis **C,B** – nostra natura eidem fuisset : natura nostra eidem fuisset **C** : caro nostra eidem non est **P** – **4329** caro factum : et caro factum **O** – **4332** igitur *om.* **P** – accipe hec et : hec a. hoc et **P,C** : a. hoc et **B** – **4334** est et fuit universa vanitas : est aut f. u. vanitas **B** : *om.* **P** – in quo non subest spiritus : sine spiritu **P** – in quo non subest *om.* **C** – **4336-4337** ut per plura est supra declaratum *om.* **P** – **4339** in specie panis et sanguinem sub specie vini : in specie panis et sanguinem in speciebus vini **O** : in pane et in sangwine sub speciebus vini **P** : in specie panis et in sanguine sub speciebus vini **C** – quia panis : quia eciam **P** – **4340** ita quod : quod *om.* **P** – omnia animalia : animalia *om.* **P** – **4342** quod signat idem quod omne : quod significat idem quod omne **C** : quod significat totum **P** : quod signat illud quod omne **B** – *in verbo* Similiter *inc.* **D** – **4343** omnibus *om.* **D** – **4343-4344** ita quod : quia **D** – **4344** conparari : conputari **B**

4315 Ioh. 10,9;
4323 Ex. 20,19;
4324 Habac. 3,2;
4325 Amos 3,8;
4327 Ioh. 6,61;
4328, 4335 *cf.* Ioh. 1,14;
4330 2. Mac. 15,40;
4333-4334 *cf.* Sap. 13,1;
4334 *cf.* Eccles. 1,14;

ergo speciebus Dominus sacrificium suum instituens voluit evidenter intelligi, | (C 22v[b]) quod hoc sacramentum debeat esse conmunissimum passim omnibus et panis cottidianus existens inicium vite hominum secundum Deum et augmentacio continuacioque in eternum. Et | (D 136r) quamvis omnes alii cibi et potus frequentati et continuati sine interpollacione hominibus in nauseam veniunt, panis tamen et vinum sanis hominibus cottidie usitati nunquam veniunt in fastidium; in quo debet intelligi, quod sacramentum Cristi Iesu corporis et sanguinis sub sapore panis et vini cottidie plebeis ministratum et conmestum ac potatum nunquam homini cristiano in fastidium veniunt, si tamen spiritu Iesu agitur, qui non sinit hunc plenum delectamento cibum fastidire, sed semper renovat in mente hominis appetitum, sicut scriptum est: „*Edent me et adhuc esurient, bibent et adhuc sicient.*"

4345 ergo : igitur **P,C,D** : *om.* **B** – sacrificium suum : sacrificium suum omnibus **D** – instituens : instituit **C** – **4347** existens : presens **B** – **4349** interpollacione : interpellacione **P,C,B** – in nauseam : in *om.* **B** – **4355** appetitum : desiderium vel appetitum **P,D** – **4356** *In verbo* sicient *des.* **D**

4355 Eccli. 24,29;

Incipit | distinccio VIII^{a} de conformitate sacramenti altaris ad hominem cristianum. B $43v^{b}$

C. primum.

Quod solus homo est Verbi Dei seu Iesu crucifixi capax proprie et adequate secundum mensuram hominis, et que est differencia anime racionalis ab angelo quoad scienciam, et qualiter philosophi acquisierunt scienciam.

Propter autem omnia supradicta est summopere hic contemplandum, quod Verbum Dei sicut ipsum est, quod formas omnium creatarum rerum vel creabilium vitaliter con|tinet inmobiliter et sempiterne, sicut scriptum est *„quod factum est, in ipso vita erat"*, et Boecius in III° libro De consolacione (O $407r^{a}$)

„pulcher pulcherimus ipse
mundum mente gerens similique ymagine formans",

et ipse solus, qui est Iesus crucifixus, est dator formarum et una simplex ydea universalis omnium iuxta ymaginacionem magistri Platonis. Hoc Verbum vel Dei | filius Iesus Cristus animas vel spiritus racionales creans formavit easdem ad seipsum, ut essent ei similes, sicut scriptum est Genesis V° *„ad ymaginem quippe Dei et similitudinem factus est homo"*. Ita, videlicet sicut Verbum Dei omnium formas | rerum continet ab eterno et ipsum est omnia in omnibus, sic creavit animam racionalem, capacem omnium formarum vel specierum creatarum vel creabilium, ita scilicet, quod anima est capax omnium in omnibus. (C $23r^{a}$) (P $140v^{b}$)

Et ita loquitur Aristoteles in libro De anima dicens: *„Anima est quodammodo omnia"*; et inde omnes sciencie et artes noticiaque omnium et concretorum et abstractorum possunt in anima conprehendi. Anima enim racionalis differt in hoc a Spiritu celesti creato, quia angelus habet in se similiter sicut et Verbum Dei omnes species vel formas rerum in exordio sui concreatas, Verbum autem Dei est lumen illarum specierum in angelo et vita. Sed anima racionalis in sui inicio nullam habet speciem rerum concreatam, sed tamen apta nata est omnes | mundi species rerum suscipere per omnia, sicut aer hic (B $44r^{a}$)

4357-4360 Incipit...C. primum : Octava distinccio. Capitulum primum **B** *in textu* : Incipit octava distinccio de conformitate sacramenti altaris ad hominem cristianum. Capitulum 1 **B** *in f. $5r^{b}$* : *om.* **P** – **4361** Iesu crucifixi : crucifixi Iesu **P** *in f. $103r^{a}$*, **C**, **B** *in f. $5r^{b}$* – **4362** hominis : ipsius **P** *in f. $103r^{a}$*, **B** *in f. $5r^{b}$* – et que est differencia : et est quedam differencia **C** – **4363** ab angelo : ab angelis **P** *in f. $103r^{a}$*, **B** *in f. $5r^{b}$* – acquisierunt : acquisiverant **B** *in f. $5r^{b}$* – **4364** autem omnia : o. autem **B** – **4365** sicut ipsum est, quod : sicut ipsum est omnia in omnibus, ita quod **B** – creatarum : creaturarum **O,C** – vel : et **B** – **4366** vitaliter *om.* **O,C,B** – **4370** simplex : simpliciter **B** – **4373** ut essent : id est, ut essent **P** – **4374** sicut : ut sicut **P** – **4375** est *om.* **P** – **4376** sic : sicut **B** – **4381** abstractorum : abstraccionum **P,C** – **4383** concreatas : concretas **C** – **4384** illarum : illatum **C** – **4385** concreatam : concretam **C** : concreatarum **B**

4366 Ioh. 1,3-4;
4368 A. M. Severinus Boethius, De consolatione philosophiae. MPL 63, 758-759;
4373 *cf.* Gen. 1,26; 5,1;
4375 *cf.* Coloss. 3,11;
4379 *cf.* Aristotelis De anima III,8, 431b;

nullam habet formam vel speciem, tamen omnium est susceptivus mediante lumine solis. Et ita loquitur Aristoteles dicens: *„Anima est tamquam tabula rasa, in qua nichil est depictum, possibilis tamen depingi"*, subaudis per quamlibet formam. Primum per species rerum sensibilium, dehinc per alciorem virtutem, puta discursum, vel secundum operacionem intellectus; ex sensibilibus transfert se ad insensibilia contemplanda, usa illis speciebus iam acceptis a rebus sensibilibus, conponendo eas et dividendo agiliter discurrens alciores et spiritualiores elicit veritates, colligit proposiciones universales, et C 23r[b] O 407r[b] illis innixa per cognita manuducitur ad incognita, | a terrenis | ad celestia, a corporalibus ad spiritualia. Non tamen in propria forma, que sunt spiritualia, anima talis inspicit neque enim potest cursu naturali, sed quanto potest propinquius ea circumscribit, veluti cecus manu sua rem contractans palpabilem, situm eius, magnitudinem, quietem et motum et similia, que eius sensibus P 141r[a] sunt subiecta, congnoscit, nullomodo tamen | ad hoc, qualiter est colorata, poterit pervenire. Et tali cursu naturali phylosophi gencium ad quasdam rerum abditas causas et principia pervenerunt, sed et primam causam et animam racionalem et intelligenciam utcumque descripserunt, sicut ceci de rebus coloratis disputantes. Et ita loquitur de ipsis Apostolus Romanorum primo: *„Quod notum est Dei"*, inquit, *„manifestum est in illis. Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea, que facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus et divinitas."* Non tamen ullomodo ad talia pervenerunt cognoscendum per proprios conceptus B 44r[b] | et simplices et adequatos, sed solum per conceptus quosdam vagos et communes nimis et conpositos eundo a noticia effectuum ad noticiam causarum non intuitivam, sed solum elicitivam et illativam, exempli gracia si odore alicuius pomi valde absconditi sensato non videns pomum, quia occultatum, tamen infero et concludo, quod ibi est prope pomum; similiter percipiens in progressu meo ante me calorem continue incendi, quamvis ignem videre nequeam, tamen indubitanter concludo esse ignem prope ante me vel calorem supra me incensatum. Istam viam veniendi ad rerum noticiam Aristoteli placuit vocare noticiam vel demonstracionem, quia est.

4391 secundum : secundam **O,P,C** – **4393** acceptis : conceptis **B** – **4398** sua : suam **C** – contractans palpabilem : contrectans palpabile **B** – **4399** situm : si tamen **O,C** – **4401** poterit : potest **B** – **4403** utcumque : utrumque **B** – **4408** ullomodo : illomodo **B** – cognoscendum per proprios : ad c. proprios **C** : c. proprios **B** – **4413** concludo : concludendo cognosco **B** – prope : proprie **C** – similiter percipiens : s. proprie percipiens **C** – **4113-4414** in progressu : pro ingressu **O,P,C** – **4415** ignem prope : i. proprie **O,C** – **4417** vel demonstracionem *om.* **P**

4388 *cf.* Aristotelis De anima III,4, 430a; **4405** Rom. 1,19-20;

C. II.

Quod Verbum Dei caro factum et anima |[C 23v[a]] *humana et cibus et potus in suis proprietatibus et naturis habent symbolum vel similitudinem et ideo perfecte et pulchre concurrunt et coniunguntur in sacramento altaris, et quod sacerdotes sunt missi ad vocandum instanter ad sacramentum, et quod principaliter pauperum fidelium est iste panis.*

Nunc igitur ad propositum reddeundo Verbum |[O 407v[a]] Dei Iesus crucifixus est et habet ac continet omnes species vel ymagines rerum per suam essenciam et anima hominis est capax omnium specierum vel ymaginum eciam per suam substanciam formaliter. Igitur sola anima racionalis vel maxime ipsa est capax Verbi Dei et ipsum est vita eius et lumen eius unicaque perfeccio stabilis, |[P 141r[b]] perpetua et adequata, sicut aeri lumen vel oculis, sicut organico corpori anima, sicut materie forma, sicut agro semen, sicut arenti siti aqua vel vinum, sicut esurienti cibus aptissimus. Unde Psalmus *„anima mea sicut terra sine aqua tibi"* et iterum *„sitivit anima mea ad Deum, fontem vivum"*; et Augustinus in Soliloquiis suis *„inquietum est cor nostrum, donec veniat ad te, Deus meus"*.

Noluit igitur sapiencia divina et virtus, Iesus crucifixus, qui diligit animas, frustrari animas sua |[B 44v[a]] perfeccione ultimata, sed *„edificavit sibi domum"*, id est Dei ecclesiam, *„excidit columpnas septem"*, scilicet septem spiritus Dei (nam *„Verbo Dei celi firmati sunt et Spiritu oris eius omnis virtus eorum"*), *„ymolavit victimas"* – conplevit misterium crucis sue (quoniam dixit *„ego vado ymolari pro vobis"*), *„miscuit vinum"* in sacramento isto nostro inenarrabiliter admirando. |[D 136r] Quapropter sicut Verbum divinum est omnia in omnibus continetque omnem plenitudinem fontalem vitaliter formasque omnium rerum creatarum, quorum omnium anima nostra capax a natura sua existit, ita in hoc nostro sacrificio, |[C 23v[b]] ubi illud Verbum caro factum est, dat se nobis plenissime in pane, qui est omnis cibus, vel quod omnibus cibis condit saporem et temperat nutricionem, vel pro eo, quod supplet omnis cibi vicem, vel pro eo, quod omne animal utitur vel potest uti pane (unde et nomen sortitur

4418 C. II. *om.* **P** – **4419-4423** Quod Verbum...iste panis : Quod Verbum Dei caro factum et anima (anima : gracia **B**) humana et cibus et potus in suis proprietatibus et naturis habent simbolum, idcirco pulcre et perfecte coniunguntur in manducacione divini sacramenti, et quod sapiencia sola divina convivium hoc in sacramento instruxit, et quod sacerdotes sunt missi ad vocandum instanter ad sacramentum, et quod pauperum fidelium est principaliter panis iste divini sacramenti **P** *in f. 103r[a-b]*, **B** *in f. 5r[b]* – **4421-4423** et ideo...iste panis : ideo pulcre et perfecte instanter ad sacramentum hoc, et quod pauperum fidelium est principaliter panis iste, coniunguntur in manducacione divini sacramenti, et quod sapiencia sola divina convivium hoc in sacramento instruxit, et quod sacerdotes sunt missi ad vocandum **C** – **4425** omnes *om.* **P** – rerum *om.* **P** – **4431** esurienti : esurientibus **C** – **4435** igitur *om.* **B** – animas : a. suas **B** – **4436** frustrari animas sua *om.* **B** – ultimata : vitali **P** – **4440** nostro *om.* **B** – **4441** *in verbo* Quapropter *inc.* **D** – **4442** formasque : formansque **O** – **4443** quorum : quarum **B** – **4444** factum est : est *om.* **D** – **4445** vel quod : vel pro eo, quod **P,D** : ut pro eo, quod **B** – **4447** unde : inde **P**

4431 Ps. 142,6;
4432 Ps. 41,3;
4433 *cf.* Aurelii Augustini Confessiones, MPL 32, 661;
4435 *cf.* 1. Cor. 1,24;
4436 seqq. Prov. 9,1-2;
4438 Ps. 32,6;
4439 *cf.* Ezech. 39,19;
4441 *cf.* Coloss. 3,11;
4444 *cf.* Ioh. 1,14;

„panis" a „pan", quod est „totum", prout paulo ante est deductum), et in vino, quod est omnis potus, id est naturalis, conmunis omnibus hominibus, et fortissimus, et omnia alia dulcius sapiunt vino admixto. Cibus autem et potus est similiter totum in animali seminarium vite, inicium, continuacio et augmentum nature, nec est quidquam in animali, quod non sit cibus et potus. Vel a cibo P 141v[a] O 407v[b] et potu, sicut | scriptum est: *„Omnis substancia hominis est in ore | eius."* Verbum igitur divinum, quod est actualiter omnia in omnibus, dat se animabus racionalibus, que sunt omnia similiter, sed in potencia, id est capaces omnium. Dat se, inquam, in tali cibo et tali potu, qui sunt omnia in omnibus B 44v[b] in ipso animali vel in ipso homine. Et idcirco mandu|cantes et bibentes in summa dulcedine hoc sacramentum nostrum, in eo habemus omnia in omnibus vel omne ymaginatum bonum vel ymaginabile vel omnem ymaginatam formam vel ymaginabilem, ita quod iam saciati hac gloria Domini et calice Domini quam preclaro iam inebriati gracias agimus Deo Patri per Iesum Cristum, quod divites facti sumus in omnibus, in omni verbo et doctrina, ita ut nichil nobis desit in ulla gracia.

Et ob id Sapiencia, conmunis mater omnium, que fecit et produxit omnia, omnium miserata, instruxit secundum eius condecenciam convivium amplissi- C 24r[a] mum | per totum orbem a fine ad finem, hospitalitatem suam fortiter ampliavit et suaviter disposuit, nullo exsorte omnes pariter vocat. Nam subditur *„proposuit mensam suam"*, scilicet altare illud, de quo Apostolus Hebreorum *„habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo corporis deserviunt"*, vel de quo dicit Psalmus *„parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me"*. – *„Misit ancillas suas, ut vocarent"* – per ancillas hic, si placet, intellige eosdem, quos per servos Patrisfamilias magne cene, scilicet sacerdotes et predicatores, quia illi sunt et servi, quia strennue et viriliter opus suum exequentes, unde et viri pro eo in veritate Scripture vel masculi sunt nuncupati; unde primo Regum II° *„si vir peccabit in virum, placari potest ei Deus, si in Deum peccaverit vir"*, id est sacerdos, *„quis orabit pro eo?"* Sunt idem eciam et ancille hic nuncupate a verbo Scrip- P 141v[b] ture, eoquod sunt fete et parturientes Cristo Iesu filios | et filias; et ideo B 45r[a] quidam talium de se loquebatur dicens | *„filioli mei, quos iterum parturio"*, sicut alia Scriptura significat dicens Canticorum III° *„dentes tui"*, dicit Glossa: *„id est doctores"*, *„sicut greges tonsarum, que ascenderunt de lavacro"*; sequi- O 408r[a] tur ad propositum *„omnes gemellis fetibus, et sterilis non | est inter illas"*.

4448 prout...deductum *om.* **D** – **4449** omnis...id est : potus **D** – **4451** similiter *om.* **P,D** – similiter totum : t. similiter **C** – **4454-4455** animabus : animalibus **B** – **4455** racionalibus : racionabilibus **C,B,D** – sed : scilicet **B** – **4456** in tali : vitali **C** – omnibus : o., id est **B** – **4458-4459** *in verbo* omnibus *des.* **D** – **4459** ymaginatam : ymaginativam **C** – **4464** omnium *om.* **B** – **4466** fine : facie **B** – **4467** omnes pariter : p. omnes **B** – **4473** et servi : et *om.* **C** – **4474** opus...viri *om.* **C**

4453 *cf.* Eccles. 6,7;
4454 *cf.* Coloss. 3,11;
4461-4463 *cf.* 1. Cor. 1,4-5.7;
4467 *cf.* Sap. 8,1;
4468 Prov. 9,2;
4469 Hebr. 13,10;
4470 Ps. 22,5;
4471 Prov. 9,3;
4475 1. Reg. 2,25;
4479 Gal. 4,19;
4480 seqq. Cant. 4,2;
4481 *cf.* Glossam ordinariam et interlinearem *atque* Nicolai de Lira Postilam ad Cant. 4,2;

Sacerdotes igitur sunt missi a Cristo Iesu vocandum ad mensam paratam et plenissimam bonis Domini in terra vivencium, ut hic innuitur, similiter et in ewangelio, ut conmedant et bibant super mensam in domo Patris sui, supple manducando et bibendo corpus et sanguinem Iesu Cristi. Sed nullibi in sancta veritate Scripture sunt missi nunccii, ut revocent venientes vel retrahant vel dissuadeant veniendum plebeios | C 24r[b] ad hunc panem parvulorum et cibum et potum pauperum, cecorum, claudorum, debilium, de quo Scriptura dicit *„parasti in dulcedine tua pauperi, Deus"* – et ideo hic mox notanter subinfertur *„si quis parvulus est, veniat ad me"*. Quapropter Dei sapiencia Iesus crucifixus parvulis iam ad se congregatis cum exultacione spiritus gracias agebat Deo Patri, dicens: *„Gracias ago tibi, Pater, quod abscondisti hec a sapientibus et prudentibus huius mundi et revelasti ea parvulis."* Et subiungit in alio loco dicens: *„Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum celorum."*

Sequitur in textu notanter, quem habemus pre manibus: *„Et insipientibus locuta est."* Nota, quod hic „insipiens" tantum valet, quantum non sapiens vel non doctus, ita quod non sonat hic in malum, qui alio usu vocabuli dicti sunt vulgariter „simplices", id est „sine plica malicie". Eciam alludit hinc alia Scriptura, que dicit *„et cum simplicibus sermocinacio eius"*, et iterum *„in simplicitate cordis querite illum"*. Apostolus quoque ad idem *„si quis"*, inquit, *„videtur sibi sapiens in hoc seculo, stultus fiat, ut sit sapiens"* in Cristo. Videte igitur vocacionem vestram | B 45r[b] ad hanc cenam Agni beatificantem et plenam dulcedine multa, | P 142r[a] quia non multi nobiles, non multi sapientes, sed hic parvulis et insipientibus, id est simplicibus, rudibus et indoctis, dicitur: *„Venite, comedite panem meum et bibite vinum, quod miscui vobis."* Et in ewangelio divitibus, qui noluerunt venire, dimissis inanibus, claudi, ceci, debiles et infirmi sunt repleti bonis cene Agni.

Quid autem tu, rogo, hinc potes, si habes sensum, elicere, nisi hoc, quod hodie vides | O 408r[b] evenire, scilicet quod rustici et simplices plebis quam plurimi surgunt et summis desideriis optant et requirunt sacramentum hoc plenum divinitate (et precipue mulierum gens inbecillis) numero talium cottidie | C 24v[a] acrescente? Docti autem secundum hanc speciem sapiencie carnalis atque littere sine vita et sacerdotes necnon clerici bene prebendati, dilatati, incrassati recalcitrant prohibentes parvulos venire ad Cristum, quia ipsi ructantes cepas

4484 in terra : in terris **B** – similiter et : et *om.* **B** – **4499** qui alio usu : qui in alio usu **B** – vocabuli : notabili **B** – **4500** Eciam : Et **P,C,B** – **4511** plebis : plebei **P,C,B** – **4516** recalcitrant : huic recalcitrant **P,B** – venire ad Cristum : venire ad me, scilicet Cristum **B**

4484 *cf.* Ps. 26,13;
4485 *cf.* Luc. 22,30;
4489 *cf.* Luc. 14,13.21;
4490 Ps. 67,11;
4491, 4497 Prov. 9,4;
4493 Matth. 11,25; Luc. 10,21;
4495 Matth. 19,14; Marc. 10,14;
4501 Prov. 3,32;
4501 Sap. 1,1;
4502 1. Cor. 3,18;
4503-4505 *cf.* 1. Cor. 1,26;
4506 Prov. 9,5;
4508 *cf.* Luc. 14,21;
4515-4516 *cf.* Deut. 32,15; Ier. 5,28;
4516 *cf.* Matth. 19,14; Marc. 10,14;
4516-4517 *cf.* Num. 11,5;

et porros ac pepones Egipti nauseant super cibo in apparencia eorum levissimo et ignaviam suam inpietatem in sanctos fratres simplices vel magis ignoranciam quibusdam colloribus depingentes suasionum, nequaquam ex Scriptura acceptis. Ideo remurmurant et rebellant contra venientes, et qui invitare debuerant, retrahunt et dissuadent, nescio quendam terrorem et difficultatem in Cristo Iesu sompniantes. Quapropter quidam nisi esset causa beneficii vel cuiusvis obligacionis ob mercedem, in una septimana vel in mense aut in anno vel nunquam ex dulcedine spiritus Iesu allecti missam sanctam celebrarent, quemadmodum hoc notissimum accepi et ex assercione talium et per experiencias evidentes.

Ego igitur coram Cristo Iesu et per adventum eius protestans dico et consulo talibus, quatenus cito suos ausus obmittendo resipiscant operibus spiritus
P $142r^{b}$ Dei reluctari et manifestissime Scripture | divine ac sue proprie dispensacioni
B $45v^{a}$ per crassam ignoranciam contraire. Alias audacter | dico talibus, quod iam dominus Iesus Cristus veniens *„conquassabit in terra capita multorum“ „malos male perdens, vineamque suam locabit aliis agricolis, qui reddent ei fructum in tempore suo“*, *„filiosque regni eiciens in tenebras exterriores“ „de lapidibus istis filios Abrahe suscitabit“*, scilicet illis, qui nomen suum a lapide sunt sortiti. Scit nempe adhuc hoc idem et potest Iesus crucifixus, quod in principio ecclesie sue in suis discipulis gratis sibi ostendit et fecit manifeste reiectis ingratis scribis et phariseis et fere toto templi sui magistratu.

C. III.

C $24v^{b}$ O $408v^{a}$ | *Quod corpus Cristi in sacramento* | *altaris est deiforme, id est, est spiritus et vita incircumscriptibilis loco vel tempore non iam habens proprietates mutacionis vel corrupcionis.*

Dehinc ulterius hic est attendendum ex predictis, quod quia anima sic racionalis est condita, apta nata ad suscipiendum Verbum Dei per id, quod Verbum Dei continet ydeas omnium et anima est capax omnium ydearum, quapropter Verbum Dei apptissime assumpsit hominem pro eo, quod est et fuit eius capacissimus, sicut aer luminis et omnium inpressionum, sic itaque

4517 cibo : cibo isto **B** – **4518** ignaviam : ignominiam **O** – inpietatem : impietatem suam **C** – **4519** depingentes suasionum : s. depingentes **P,C,B** – **4520-4521** contra...debuerant *om.* **B** – **4521** dissuadent : diswadunt **P** – **4525** hoc notissimum : honestissimum **B** – **4529** Dei reluctari : sancti deluctari **C** – manifestissime : manifeste **B** – **4530** contraire : contrarie **O** – **4534** illis *om.* **C** – **4535** sunt sortiti : sorcierunt **P,B** – adhuc *om.* **C** – hoc idem et potest : idem **P,B** – Iesus : dominus Iesus **P,B** – quod : quoniam **P,B** – **4536** in suis : hoc in suis **P,B** – sibi *om.* **P,B** – et fecit *om.* **P,B** – **4537** fere : vere **B** – **4538** C. III. *om.* **P** – **4539-4541** Quod...corrupcionis : Quod caro Cristi et sanguis in divino sacramento est deiformis, id est habet iam proprietates verbi divini, eoquod est iam eciam (iam eciam : eciam iam **B**) spiritus et vita indivisibilis loco vel tempore et incircumscriptibilis, et quia non iam habet condiciones vel proprietates carnis nostre corruptibilis **P** *inf.* $103r^{b}$, **B** *inf.* $5r^{b}$-v^{a} : Quod corpus Cristi in sacramento altaris est deiforme et habet iam proprietates verbi divini, eoquod iam est eciam spiritus et vita indivisibilis loco vel tempore et incircumscriptibile, et quia non iam habet condiciones vel proprietates carnis nostre corruptibilis **C** – **4542-4543** sic racionalis est condita, apta : est c. fieri r., quod est apta **B**

4517 *cf.* Num. 21,5;
4531 Ps. 109,6;
4532 Matth. 21,41;
4533 Matth. 8,12;
4533 Matth. 3,9; Luc. 3,8;

adinplevit divinitas Verbi eterni et inmensi unum hominem assumpsitque humanitatem illam sui valde capacem in unitatem subpositi, ut sicut anima racionalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Cristus; et transformavit illam humanitatem Verbum in tam plenam similitudinem sui et unitatem, quod per conmunicacionem ydiomatum illud, quod est divinitatis, transtulit in naturam humanitatis, quia eorum capax, et omne, quod erat humanitatis, in se assumpsit, ut omnis denominacio concretiva, differencia, proprium et accidens esset una et conmunis. Dehinc illa | omnipotens Verbi [D 136v] Dei divinitas et beata, unita humanitati, postquam omnia iura carni persolvit viamque carnis universe percurrit, omnem amaritudinem degustans seipsam subiciens omni infirmitati, temptacionibus, passionibus | et doloribus | novissime [P $142v^{a}$ B $45v^{b}$] et turpissime morti in patibulo crucis, ut cum clamore valido interiret, ut sic mediante carne tamquam instrumento delicta solveret tocius mundi et peccata et *„gracia Dei pro omnibus gustaret mortem"*, | demum transita omni [C $25r^{a}$] carnis corrupcione et digesta, mortale carnis induit inmortalitatem deitatis, corrupcio hominis incorrupcionem, et de carnali factum est totum spiritus et vita.

Prius enim Filius Dei exinanivit semetipsum in domum luteam veniens et veluti Helyas puero, ita magnus Deus et laudabilis nimis se coartans, conmensuravit se vel conformavit humane nature a principio usque ad finem, a concepcione usque ad mortem. Et pro eo dictum est *„Iesus proficiebat sapiencia et etate"* et *„erat subditus parentibus"*; sitivit, | esurivit, fatigatus est et similia [O $408v^{b}$] omnia, in quibus Deus mirabilis Iesus crucifixus legibus humanitatis est subiectus sponte et gratis, nisi ideo, quia ipse voluit. Dehinc habitacione carnis in domo lutea per mortem resoluta et terminata dispensacioneque salutis seculorum adinpleta et perfecta solutus est Deus a legibus carnis illius, quam de Marie Virginis utero assumpsit, et ideo rediit ad suam divinam claritatem, quam habuit priusquam mundus fieret, sicque intravit ad gloriam suam servitute carnis adinpleta, accipiens regnum vite et mortis, quia vitam carnis transiens eciam mortem ipsam est perpessus. Et sic illa beatissima humanitas dono et racione dotis illius sue felicissimi connubii cum Dei Filio, de regione umbre mortis et inferorum comite divinitate egressa et in potencia virtutis eius a conmuni lege omnis mortalitatis et corruptele carnis universe absoluta imitatur

4549 est Cristus : sit Cristus **O** – **4550** Verbum : Verbi **B** – **4551** ydiomatum : ydeotam **B** – **4553** ut omnis : sicut omnis **C** – concretiva *om.* **P,B** – **4553-4554** differencia, proprium et accidens *om.* **O,C** – **4554** *in verbo* Omnipotens *inc.* **D** – **4555** et beata *om.* **D** – unita : unitas **B** – carni persolvit : carnis persolverit **B** – **4556** degustans : epotans **P,B,D** – **4557** temptacionibus : temptacioni **P,C,B,D** – **4558** et turpissime : turpe **O** : et *om.* **C,B,D** – **4559** carne : carnis **B** – mundi : mundo **D** – **4564** semetipsum : seipsum **P** – **4565** Deus : Dominus **O** – **4566** conformavit : c. totaliter **P,B,D** – **4567-4570** Et pro eo...ipse voluit *om.* **D** – **4570** et gratis *om.* **P,B** – **4571-4572** dispensacioneque...et perfecta *om.* **P,B,D** – **4572-4573** de Marie Virginis utero : de Maria Virginis **B** – **4573** divinam *om.* **O,C** – **4574** intravit : intraverit **C** – ad gloriam : in gloriam **P,C,B,D** – **4576** humanitas : h. est **B** – **4577** sue : sive **D** – **4578** inferorum : infernorum **B** – et in potencia virtutis eius *om.* **P,B,D** – **4578-4579** conmuni : conmunique **P,B,D** – **4579** omnis : hominis **B**

4560 Hebr. 2,9;
4564 *cf.* Philipp. 2,7;
4564 *cf.* Iob 4,19;
4565 *cf.* 3. Reg. 17,21;
4567 Luc. 2,52;
4568 Luc. 2,51;

Filium Dei, quocumque ierit, id est in claritatem deitatis, in Spiritum omnipo- [C 25r[b]] tentem et vitam divinam, inmensam et eternam [B 46r[a]] | transformata, | perfecte omnes proprietates divine nature et at|tribuciones cum omni plenitudine est [D 137r] induta. In patria | eterne claritatis sedet ad dexteram Dei Patris, omne genu [P 142v[b]] celestium, terrestrium et infernorum subdendo suis legibus fortiter simul iam humanis et divinis disponensque omnia suaviter. Itaque Deus se conformavit prius totaliter humanitati in habitacione terrena, dehinc humanitas assimilata est totaliter deitati in vita eterna; prius Deus induit se humanitate, id est eius propria et accidencia, dehinc homo induit totaliter deitatem, id est eius proprietates et omnia bona; prius Deus in carne ad homines respondit se bonum magistrum acclamantes *„nemo bonus nisi solus Deus"*, dehinc caro in Deo et per Deum facta est omne bonum hominum, sicut scriptum est *„ego ostendam tibi omne bonum"*, et Iohannis primo *„vidimus gloriam eius, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gracia et veritate"*, et infra *„de plenitudine eius nos omnes accepimus graciam pro gracia"*.

C. IIII.

[Mk 112v] [O 409r[a]] | *Quod de corpore Cristi in sacramento altaris similiter est ymagi|nandum sicut de Verbo Dei vel sapiencia et veritate, id est quia omnino nullam suscipit divisionem, diminucionem, vel augmentum.*

[D 137r] Quia, ut ex hiis clare patuit, | caro et sanguis Iesu omnino transivit in Dei spiritum et veritatem, sicut aqua resoluta virtute caloris transit et diffunditur in vaporem vel in aerem, vel terra liquescit in exalacionem aliorum spirituum ac ventorum, quapropter omnes proprietates, condiciones Spiritus et Verbi Dei omnipotens iam habet caro Cristi vel humanitas. Et hoc est, quod Dominus persuasit discipulis aliquid proprietatis ac qualitatis carnis corruptibilis de eius sacramento cogitantibus et horrescentibus ac dubitantibus. Dixit enim post

4580-4581 omnipotentem : Omnipotentis **C** – **4581** divinam : in divinam **C** – **4583** induta : indutam **B** – **4584-4585** simul iam humanis et divinis : non iam humanis, sed divinis **P,D** : iam non humanis, sed divinis **B** – **4585** disponensque omnia suaviter *om.* **P,B,D** – **4585-4586** se conformavit prius : prius c. se **P,C,B,D** – **4590** in Deo : in Deum **B** – **4592** bonum : bonum et disponens omnia suaviter **P** : bonum et disposiciones omnium suaviter etc. **B** : *in hoc verbo des.* **D** – **4592-4594** et Iohannis...pro gracia *om.* **P,B** – **4595** C. IIII. *om.* **P,C** – **4596-4598** Quod de...vel augmentum : Quod de corpore Cristi in isto (isto *om.* **Mk**) nostro sacramento similiter iam est ymaginandum sicut de Dei sapiencia et veritate, videlicet quod sine admissione ulle divisionis (ulle divisionis : vel divisione **Mk**), ubicunque est vel potest esse (potest esse : e. potest **B**) hoc (hoc *om.* **Mk**) sacramentum, ibi totum et totaliter (totaliter : corporaliter **Mk**) est corpus Cristi cum plenitudine omni et inmensa fecunditate (fecunditate : caritate, et pro illo habes bonum exemplum de verbo in voce formata. In capitulo 54 **Mk**) **P** *in f. 103r[b]*, **B** *in f. 5v[a]*, **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **4596** de corpore Cristi in sacramento : decore Cristi et saguinis sacramento **C** – similiter est : s. iam est **C** – **4597** vel *om.* **C** – **4599** ut ex hiis : ex hiis, ut **B** : ut *om.* **O,C** – caro : quod caro **O,C** : Et sic caro **D**; *in his verbis inc.* **D** – **4600** caloris : solis **B,D** : *om.* **Mk** – **4601** liquescit : liquefit **P,B,D** – in exalacionem : in exaltacionem **O** – aliorum *em.* : vel aliorum *codd.* – **4602** condiciones : et condiciones **D** : condicione **Mk** – **4603** omnipotens : Omnipotentis **B,D,Mk** – humanitas : humanitatis **B** – **4604** ac qualitatis : vel qualitatis **Mk** – de eius : pro eius **Mk** – **4605** et horrescentibus ac dubitantibus : et ideo h. et dubitantibus **P,B,D,Mk**

4585 *cf.* Sap. 8,1;
4589-4590 *cf.* Luc. 18,18;
4590 Luc. 18,19;
4591 Ex. 33,19;
4592 Ioh. 1,14;
4593 Ioh. 1,16;

murmura eorum: „*Verba, que loquor,* | *spiritus et vita sunt*", id est quamvis [C 25v^a] carnem meam necesse est ut conmedatis, si vultis habere vitam in vobis manentem, tamen non talem mortalem, divisibilem localiter, mobilem, et cetera huius, qualia videtis modo in mea carne, sed carnem manducabitis iam in divinas proprietates transformatam, | scilicet in vitam et in spiritum et in esse [Mk 113r] tale, quale habet veritas Dei, sapiencia et virtus, et cetera similia, que divinitati sunt attributa. Nemo enim | dubitat, quod licet vapor | non sit aliud [B 46r^b] [P 143r^a] quam aqua, | tamen multo alias proprietates et accidencia assumit et habet [D 137v] quam hec aqua usualis, et similiter fumi e terra producti et per aera diffusi multo alias condiciones sunt sortiti quam terra coagulata. Si valet tibi exemplum, intellige saltem simile de corpore et sanguine Iesu Cristi, et per hec, si vales, poteris limpidius contemplari, qualiter caro et saguis Cristi in sacramento altaris est nobis omnia in omnibus.

Non est enim tibi dubium, quod Verbum Dei est omnia et continet omnia, quia „*omnia per ipsum facta sunt et sine ipso factum est nichil*" et „*quod factum est, in ipso vita erat*". Sed humanitas assumpta a Verbo, quia fuit capax omnium, que sunt assumpta a Verbo, inmense suam capacitatem adimplevit, sicut deitas Verbi est inmensa. Secundo sicut divinitas totaliter voluit et dignata est se humanitati conformari | in hac vita temporali secundum Apo- [O 409r^b] stolum Hebreorum et in pluribus locis, ita humanitas vel caro est conformata et assimilata divinitati in eterna et divina vita. Igitur sicut Verbum Dei est omne bonum simul et omnia in omnibus, ita caro Verbi deiformis est nobis per Verbum omne bonum et omnia in omnibus.

Ex | quibus conclude, quantum et quale est hoc nostrum sacramentum [Mk 113v] altaris omnibus Virtu|tibus celorum, Cherubin et Seraphyn admirandum, et [C 25v^b] ulterius, quam ardens desiderium nostrum ad ipsum esse deberet et quante adoracionis et reverencie ab omnibus cristianis ipsum solum et unum collendum et tremendum omnibus aliis fabulis et ludicris de templo Dei expurgatis, de quibus paulo ante iam feci mencionem. – Si autem adhuc clarius hec cupis tibi declarari per exemplum, lege studiosius ea, que nuper de Scriptura Apokalipsis, scilicet de flumine candido et ligno | vite ex utraque parte [P 143r^b]

4609 huius : huiusmodi **Mk** – **4610-4611** in vitam et in spiritum et in esse tale : in vita et in spiritu et in esse tale **D** : in vitam et in spiritum ut in esse tale **B** : in vita et in spiritu et in esse tali **Mk** – **4613** multo : multas **P,D,Mk** – **4614** fumi e terra : f. terre **Mk** – per aera : per aerem **P** – **4615-4616** Si valet tibi exemplum *om.* **D** – **4615** tibi : ibi **C** – **4616** saltem : solus **C,B** : *om.* **D** – **4616-4626** et per...vita *om.* **D** – **4618** est nobis : Cristus est nobis **B** – **4619** est enim tibi : enim est tibi **P,C,Mk** : enim tibi est **B** – **4622** capax omnium, que sunt : ipsius capax, que cum fuit **B** – suam capacitatem : c. ipsius **B** – **4623** deitas : divinitas **Mk** – divinitas : deitas **B** – **4624** dignata est : dedignata est **C** – **4625** et in pluribus : et *om.* **Mk** – est conformata : est *om.* **Mk** – **4626** et assimilata : vel assimilata **B** – **4627** est nobis : nobis est **C** – nobis *om.* **P,B,D,Mk** – **4629** conclude : concludo **B** – hoc nostrum : hoc *om.* **C** – **4631** desiderium nostrum : n. desiderium **P,C,B,D,Mk** – deberet : debet **B,Mk** – **4633** de templo : de templis **P,C,B,D,Mk** – **4634-4638** de quibus...quomodo *om.* **D** – **4634** iam feci : iam *om.* **C,B** – **4634-4635** clarius hec cupis : cupis clarius hec **P,C,B,Mk** – **4635** per exemplum : per exempla **B**

4606 Ioh. 6,64;
4611 *cf.* 1. Cor. 1,24;
4618 *cf.* Coloss. 3,11;
4620 Ioh. 1,3;
4620 Ioh. 1,3-4;
4623-4624 *cf.* Hebr. 2,17-18;
4636 *cf.* Apoc. 22,2;

fluminis sunt producta distinccione VII capitulo VI. Verum si placet, illis adice hoc exemplum pro illo, scilicet quomodo Iesus sedens ad dexteram Patris totus et totaliter et idem numero, totus et totaliter | (B 46v[a]) est in quolibet altari indivise et sine omni minucione, et quomodo manducetur corpus Cristi ubique totum et totaliter et a quolibet remoto longe quolibet decremento.

Iam stantibus hiis, que dicta sunt pro hypotesi, scilicet quod corpus Iesu in divinitatem assumptum est totaliter Verbo Dei conformatum, sicut ferrum igni valido iniectum totaliter transit in ignis proprietates, tunc sequitur, quod sicut sapiencia divina et veritas inmutabiliter, incontaminate et inminute replet omnem hominem et omnem creaturam, sic eciam corpus Iesu in Deum transformatum. Et sic se dixit esse Iesus Cristus iam verus homo et verus Deus dicens | (Mk 114r) *„ego sum via, veritas et vita"*, et secundum Apostolum *„nos autem dicimus Iesum Cristum esse Dei sapienciam et Dei virtutem"*. Nichil igitur amplius cogita de corpore et saguine Iesu Cristi nisi sicut de Dei veritate, sapiencia et Dei virtute. Sed quia hec | (C 26r[a]) sunt ubique sine sui ulla divisione vel minucione aut contagione, igitur similiter ymagineris de corpore et sanguine Iesu Cristi, quod similiter est ubique totum et totaliter sine sui ulla divisione, minucione aut | (O 409v[a]) contagione. | (D 138r) Accipe huius multum familiare exemplum et proprium: cum concionator ad decem millia populorum verbum veritatis proloquitur, omnes accipiunt illud idem verbum indutum voce totaliter totum et inconcussum et inminutum, nec omnes plus quam unus nec unus minus quam omnes alii accipit, inquam, illud verbum indutum tali voce, ymo si possibile esset sibi sicut Deo, quod totus mundus vel infiniti audirent illud verbum, omnes ipsum totum et integrum acciperent sine divisione et sine ulla minucione nec totus mundus magis quam unus homo neque unus homo minus quam totus mundus; at ille talis concionator, cum totum mundum vel mille homines | (P 143v[a]) suo verbo integro repleverit, ipsum totum verbum intus obtinet sine defectu

4637 distinccione VII capitulo VI *om.* **P,C,B,Mk** – adice : addicere **O,B** – **4638** pro illo : illius **P,B** : *om.* **Mk** – Iesus : corpus Iesu **P,B,Mk** : Et sic corpus Iesu **D** – **4638-4639** Patris totus et totaliter : Patris totum et totaliter **Mk** : totus *om.* **C,B** – **4639** et idem : et *om.* **P,D** – totus et totaliter est : totus et totaliter *om.* **Mk** – **4640** minucione : inmutacione **B** – corpus Cristi *om.* **P,B,D,Mk** – **4641** totum : totus **P,D** – **4641-4642** remoto...scilicet quod *om.* **D** – **4641** longe : a longe **P,Mk** – decremento : detrimento **Mk** – **4642** que dicta : que modo dicta **P,B,Mk** – pro hypotesi : per ypothesim **B,Mk** – scilicet *om.* **B** – quod corpus : quod *om.* **Mk** – **4642-4643** corpus Iesu in divinitatem : Corpus enim Iesu in divinitate **D** – **4643** Verbo Dei : V. Dei eterno **P,B,D,Mk** – **4644** tunc sequitur, quod *om.* **D** – **4644-4645** sicut sapiencia : et sicut sapiencia **D** – **4645** incontaminate : et incontaminate **D,Mk** – **4646** hominem et omnem *om.* **P,B,D,Mk** – **4647** Et sic se dixit esse Iesus Cristus : Et sic se dixit Cristus Iesus **P,D,Mk** : Et sic se esse dixit Iesus Cristus **C** : Et sic de se dicit Iesus Cristus **B** – iam verus homo : iam *om.* **P,B,D,Mk** – **4648-4649** et secundum...Dei virtutem *om.* **Mk** – **4648** dicimus : diximus **P,C,B,D** – **4649-4650** amplius cogita : c. amplius **D,Mk** – **4650** Iesu Cristi : Iesu *om.* **P,C,B,D,Mk** – **4651** sui ulla : u. sui **Mk** – minucione : inmutacione **B** – **4652** aut contagione : vel contagione **Mk** – **4652-4654** igitur...contagione *om.* **Mk** – **4653** est ubique : u. est **B** – sine sui : sui *om.* **D** – **4653-4654** divisione, minucione aut contagione : divisione vel minucione aut contagione **P,D** : diminucione vel contagione **O** – **4654** Accipe : Accipere **O,P,C** – **4657** et inminutum : et *om.* **O,P,D** – minus : magis **B** – **4658** inquam *om.* **P,B,D,Mk** – **4659** Deo : dicitur **D** – quod *om.* **B** – **4660** et integrum : et *om.* **O** – **4661** neque : nec **B** – **4662** mundus : m. acciperet **O,C** – concionator : concinator **P,C** – **4663** integro : integre **B** – ipsum totum : t. ipsum **P,C,B,D,Mk**

4648 Ioh. 14,6; **4648** *cf.* 1. Cor. 1,23.24;

aliquo iterum atque iterum et sic in infinitum ipsum | [B 46vb] locuturus. Ita accipe de Deo Patre, de quo dicit Scriptura *„semel locutus est Deus"*, qui Pater Verbum suum consubstanciale coeternum per generacionem emanans carne nostra tamquam tu verbum tuum voce sonorosa indutum, ad nos substancialiter et semel, id est inmutabiliter, loquitur, ut proprium est ipsius Dei. Nos autem *„duo hec audivimus"*, scilicet | [Mk 114v] et Verbum substancie Dei, que est in Patre et a Patre eternaliter, et idem Verbum caro factum, quo fruimur eo omni die in sacramento altaris temporaliter sub speciebus panis et vini. Audivimus, dico, in nobis spiritualiter nostro modo, quo | [C 26rb] eciam pascuntur celestes Virtutes et angeli per limpidissimam divinam sapienciam, audivimus secundo modo, quo datum est ipsis hominibus carne assumpta. *„Semel locutus est"*, qui ab eterno et semper hodie gignit unum Verbum consubstanciale coequale, *„nos duo audivimus"*, quia illud unum Dei Verbum datur nobis cibus corpori et anime, ut ipsum sit sicut est omnia in omnibus. Vel *„duo hec audivimus"*, quia illud Verbum Dei unum datur et aure audiri voce indutum et ore manducari sub speciebus panis et vini velatum. Vel *„duo hec audivimus"*, quia illud unicum Verbum | [O 409vb] et in carne manducamus et in sanguine potamus, eoquod ipsum est omnia in omnibus.

C. V.

Quomodo corpus Cristi, quod fuit in cruce et sedet ad dexteram Dei, unum et idem numero, totum est in altari quolibet et totum in qualibet parte sacramenti data vel dabili.

| [D 138r] Accipe adhuc illius nostri dulcissimi sacrificii aliud exemplum sensibile, et est istud: videmus hunc solem creatum ita potentem sua virtute illuminativa, quod puta valeat hoc totum emisperium sua luminositate adimplere et nisi obstaculum terre obiecte in medio aut aliorum corporum opacorum inpediret, ipsam totam speram sub orbe lunari illustraret. Ex hoc poteris mente erigi

4664 sic : ita **B** – *in verbo* locuturus *des.* **D** – **4667** tamquam tu : tu *om.* **C** – verbum tuum : t. verbum **B** – **4667-4668** et semel, id est inmutabiliter *om.* **P,B,Mk** – **4668** ut proprium : quod proprium **B** – **4669** et Verbum : et *om.* **C** – que : qua **P,B,Mk** – **4669-4670** et a Patre *om.* **B** – **4671** speciebus : specie **B** – **4671-4672** dico, in nobis spiritualiter *om.* **P,B,Mk** – **4672** nostro : de nostro **B** – eciam *om.* **P,B,Mk** – pascuntur : pascimur **Mk** – **4672-4677** celestes...in omnibus *om.* **Mk** – **4673** angeli : a. Dei **P,B** – audivimus secundo modo, quo : audivimus etc. Secundo modo, quo **P** : audivimus 2° secundo modo, quo **C** : audivimus etc. Secundo, quo **B** – **4674** qui : quia **P,B** – **4676** datur : datum est **P,B** – **4677** ipsum : per ipsum **B** – Vel : Et infra. Vel **Mk** – **4678** Verbum Dei unum : unum Verbum Dei **Mk** – datur : d. nobis **P,B,Mk** – audiri...manducari : audire...manducare **P,B,Mk** – **4678-4679** sub speciebus : sub *om.* **P,B,Mk** – **4679** velatum *om.* **O,C** – **4680** et in carne : et *om.* **B** – ipsum : per ipsum **C** – **4682** C. V. *om.* **P,Mk** – **4683** Quomodo : Quod **P** *in f. 103rb*, **B** *in f. 5va*, **Mk** – **4684** unum et *om.* **P** *in f. 103rb*, **B** *in f. 5va*, **Mk** – **4685** dabili : dabili, nec minus in una quam in multis neque magis in multis quam in una parte neque econverso (econverso : e. In capitulo 55 **Mk**) **P** *in f. 103rb*, **B** *in f. 5va*, **Mk** – **4686** *in verbo* Accipe *inc.* **D** – nostri *om.* **O** – sacrificii *om.* **B** – aliud : et aliud **Mk** – **4687** istud : illud **Mk** – videmus : vidimus **B** – **4688** hoc totum : t. hoc **P,D,Mk** : hoc *om.* **B** – **4689** aut aliorum : vel aliorum **Mk** : aut aliorum elementorum **P** – opacorum : operatorum **Mk** – inpediret *om.* **B,Mk** – **4690** illustraret : illustratus **Mk** – **4690-4703** Ex hoc poteris...ymaginandum, quomodo *om.* **D**

4665, 4669, 4674, 4677, 4679 Ps. 61,12; **4670** *cf.* Ioh. 1,14; **4677, 4681** *cf.* Coloss. 3,11;

dicens: quomodo ergo omnipotens sermo Dei, qui solo nutu creavit solem P 143v[b] Mk 115r | et omnia, qui | est Verbum Dei caro factum caroque omniquaque ex ipso et per ipsum facta est, deiformis in omni sua operacione et virtute, inenarrabiliter amplius potest et poterit suo splendore sapiencie, veritate et vita, iusticia C 26v[a] B 47r[a] et virtute replere fecundissime omnem | spiritum angelicum | et humanum, sicut scriptum est de eo *„erat lux vera, que illuminat omnem hominem"*, ubi obicem iniquitatis affectate non invenerit, sicut scriptum est Iohannis III° *„lux venit in mundum et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem"*, quinymo in infinitum magis sua essencia, presencia, sapiencia et virtute omne tempus et omnem locum et omne, quod est in celo et in terra, sine sui mutacione et vicissitudinis obumbracione comprehendit fortiter et pascit omnia suaviter caro Cristi deiformis multo amplius, quam sit possibile facere huic soli materiali!

Ad hoc vero utcumque ymaginandum, quomodo Cristus sit totus et totaliter sedens in dextera Dei Patris, et idem numero, totus et totaliter fit in quolibet templo et super quodlibet altare in omni integritate et plenitudine et in nostro divino sacramento per universam katholicam ecclesiam. Primum notandum iuxta predicta, quod quidquid est intellectus et vita et veritas, est prorsus indivisibile, id est ubicumque est loco vel tempore, totum est simul; igitur ubi- O 410r[a] cumque datur aliquid | eius esse vel est dabile, ibi est totum et totaliter. Et hec est proprietas spiritus et vite propter sui puram simplicitatem, sicut rei conposite ex materia et forma vel rei corporalis proprietas est dividi quantitative in numero vel in continuitate. Istud intellexit et Aristoteles in octavo Topicorum dicens: *„Plura scimus, sed unum intelligimus"*, et in aliis locis plurimis. Et ex hoc animam racionalem posuerunt indivisibilem et quemlibet spiritum racionalem. Unde ulterius est ilatum, quod anima racionalis est tota Mk 115v D 138v in toto corpore humano, quia totum vitaliter in|format. Sed quia corpus | est P 144r[a] C 26v[b] valde divisibile secundum quod est ei proprium || habetque multas partes, anima vero ex ipotesi est prorsus indivisibilis secundum ipsius proprietatem, quia est spiritus racionalis, et tamen extat in qualibet parte corporis vel in multis partibus corporis, sequitur, quod in qualibet parte corporis est tota anima racionalis et in multis partibus datis vel dabilibus est una et eadem tota B 47r[b] anima, ita quod in pede est tota anima et in manu est tota | anima, et sic de

4691 solo : solum **B,Mk** – **4693** et per ipsum : et *om.* **O,P,Mk** – facta est : est *om.* **O** – **4694** veritate : veritatis **C,B** – **4695** replere : repelere **O** – **4697** invenerit : invenit **O,C** – **4698-4702** quinymo in...materiali *om.* **Mk** – **4699** sapiencia *om.* **B** – **4700** quod est : est *om.* **B** – **4701** pascit omnia : disponit **P,B** – **4702** multo amplius *om.* **P,B** – possibile : possibilis **B** – facere *om.* **P,B** – huic soli materiali : hunc solem materialem **P** : hunc solem litteralem **B** – **4703** Ad hoc vero : Et infra. Ad hoc vero **Mk** – Cristus sit : Sic et Cristus **D** – **4704** in dextera : ad dexteram **B** – fit : sit **B,Mk** – **4705** in omni : et in omni **B** – et in nostro : et *om.* **P,B,D,Mk** – **4706-4707** Primum notandum iuxta predicta : Iuxta predicta notandum **D** – **4707** et veritas : et *om.* **B** – **4709** eius esse : esse eius **Mk** – **4711** ex materia et forma : et ex forma, materia **C** : ex forma et materia **B** – **4712-4715** Istud intellexit...spiritum racionalem *om.* **D** – **4713** sed unum : et unum **Mk** – **4714** plurimis : pluribus **P,C,B** – **4715** ulterius est ilatum, quod *om.* **D** – **4717** est ei : ei est **B** – **4719-4720** vel in multis...parte corporis *om.* **Mk**

4692 *cf.* Ioh. 1,14;
4692-4693 *cf.* Ioh. 1,3;
4696 Ioh. 1,9;
4697 Ioh. 3,19;
4701 *cf.* Sap. 8,1;
4713 *cf.* Aristotelis Topica II,10, 114b;

singulis, et in omnibus partibus simul tota. Exinde contemplari poteris, quod spiritus Dei, vita et intellectus, est similiter totus in toto mundo et totus in qualibet parte data vel dabili tocius mundi, quia ipse Spiritus incircumscriptibilis ubique est inmutabiliter loco et tempore per suam essenciam. Et ex predictis caro humana per Verbum Dei deificata easdem sicut Verbum Dei induta est formaliter proprietates, id est incircumscriptibilem in spiritu et veritate existenciam, indivisibilitatem et inconmutabilitatem per loca et tempora; sicut etenim humanitas per Verbum et iam glorificata per resureccionem deposuit suas proprietates carnis, que non sunt de essencia intrinseca humanitatis, puta corrupcionem, mortalitatem, gravitatem, corpulenciam, similiter cum hiis deposuit virtute omnipotencie divine et divisibilitatem, mutabilitatem per loca et tempora et omnem passibilitatem.

Et ita | concludes, quod corpus Cristi est indivisibiliter et inmutabiliter ac O 410r[b] presencialiter ubique in omni tempore et loco, sicut verbum Dei et veritas est ubique in omni tempore simul et loco, et inde ulterius concludes, | quod Mk 116r corpus Cristi est totum in celo ad dexteram Patris, et | totum, totaliter et C 27r[a] idem numero est in terra in quolibet templo et altari et in qualibet particula sacramenti data vel dabili totum, | omnino et totaliter, sicut spiritus racionalis P 144r[b] vel intelligencia in suo orbe, sicut anima racionalis in corpore hominis.

Accipe pro eo exemplum superius positum de verbo producto in voce a concionatore ad multa millia hominum similiter retinens mente exemplum pridem de sole, qui existens in celo illuminat radiis suis universa, que sunt in terra, cum magna luminis plenitudine. Adde autem illi eidem exemplo per ymaginacionem exempli gracia, quod ipse sol iste sit eciam spiritus et vita racionalis, sicut est Iesus crucifixus, Creator solis et vere Sol iusticie: tunc ad posicionem illius ymaginacionis sequitur, quod sol similiter habebit per ymaginacionem iam illam proprietatem indivisibilitatis per loca vel tempora vel alio quovis | modo. Unde ulterius sequetur, supposito, quod esset sic intel- B 47v[a] lectualis, quod totus sol erit in celo oriens super nostrum emisperium et totus in qualibet parte emisperii et totus in quocumque eciam minutissimo loco dato vel dabili, ubi radii ipsius disperguntur, prout dictum est similiter de anima racionali in corpore et de eo in hoc toto mundo, sicque ulterius sol esset totus in celo et totus in terra universa ac totus in quolibet templo et altari et qualibet parte alia, addito consequenter ei per ymaginacionem, quod similiter sit sol inmobilis loco et tempore. Ita accipe in veritate de corpore Iesu

4723 et in omnibus : et *om.* **C** – **4725** ipse Spiritus : ipse est Spiritus **Mk** – **4726** ubique : u. presens **P,B,D,Mk** – **4727** per Verbum Dei : vel per Verbum **C** : vel proverbium Dei **O** – deificata : deifica **C,B** – **4728** id est *om.* **B** – **4729** et tempora : vel tempora **P,B** – sicut : sic **Mk** – **4733** deposuit : deponit **C** – omnipotencie divine : omnipotente divina **P,B,D** : omnipotenti divina **Mk** – mutabilitatem : et mutabilitatem **B** – **4735** concludes : concludens **Mk** – **4736** presencialiter : principaliter **Mk** – et veritas : et v. Dei **Mk** – **4737** concludes : inferres **P,D** : inferens **Mk** – **4738** et totum : ita totum **O,C** – **4740** et totaliter *om.* **O,C** – **4741** vel intelligencia : ut intelligencia **C** – *in verbo* hominis *des.* **D,Mk** – **4743** retinens : retine **P,B** – mente : in mente **B** – **4746** sol *om.* **B** – **4748** sequitur : sequetur **P** – **4748-4749** habebit per ymaginacionem iam illam : iam habebit illam **P** : habebit illam **B** – **4750** sequetur : sequitur **B** – **4750-4751** supposito...intellectualis *om.* **P,B** – **4753** disperguntur : depinguntur **B** – **4754** et de eo *em.* : et de Deo **O,P,C** : ideo **B** – ulterius : et u. totus **P,B** – **4755** et totus in terra universa *om.* **O,C** – et altari : et in altari **P** – **4756** consequenter *om.* **P,B**

Cristi, quod non per ymaginacionem solam sed in veritate est spiritus et vita, sicut scriptum est *„verba, que loquor vobis, spiritus et vita sunt"*, quod puta ipsum est similiter totum in celo et idem totum in terra in sacramento et idem totum in quolibet altari per ecclesiam universam.

C 27r[b] **C. VI[m].**

Mk 116r *|| Quomodo corpus fit in instanti | in manibus sacerdotis,*

O 410v[a] *et quod solus homo est capax comescionis corporis Iesu Cristi.*

D 138v | Post hec animadverte pro eo, quod panis in manu sacerdotis in instanti
et sine mora fit corpus Cristi prolata illa omnipotente veritate fideliter *„hoc est*
D 139r *corpus meum"* – | similiter et sanguis Cristi de vino, ita quod inmediate ante
P 144v[a] prolacionem | verborum solum est panis et post prolacionem fit corpus Cristi
et non panis – similiter et de vino.

Ad aliqualem illius consideracionem utere exemplo predicto solis. Propter quod sciendum, quod similitudo solis vel ymago, quam in scolis naturales vocant species rerum, multiplicatur ad omnem circumferenciam medii et in quolibet puncto medii veluti in isto aere, qui est capax illarum specierum solis, sicut et quelibet res mundi generat a se similes species spirituales subtiliter,
Mk 116v vel ydeas circumquaque, sicut pomum odorem et sicut candela lumen, | ita lapis et homo et quelibet res suam similitudinem, et sic contingit fieri omnem sensacionem, quod apparet singulariter in videndo, scilicet quod omnis visio rerum fit per multiplicacionem talium specierum a rebus vel similitudinum per medium et precipue aerem, qui est, ut dicebatur, capacissimus talium propter sui molliciem et subtilitatem contemperatam per naturam ad tales ydeas defferendas.

4758 non per ymaginacionem solam sed *om.* **P,B** – in veritate est : est in veritate **P,B** – est spiritus et vita : s. est et vita **C** – **4760** in sacramento : in altari **P,B** – **4761** universam : u. in instanti in manibus sacerdotis **C** – **4762** C. VI[m]. *om.* **P,C** – **4763-4764** Quomodo...Iesu Cristi : Quod corpus Cristi fit in sacramento quolibet per omnia et manducatur sine ulla mutacione vel divisione per locum vel tempus, et quod solum homo est capax conmestionis corporis Cristi **P** *in f. 103r[b]* : Quomodo corpus Cristi fit, et quod solus homo est capax comescionis corporis Iesu Cristi **C** : Quod dominus Iesus Cristus crucifixus non appreciavit cultum sui secundum speciem hanc carnis, et adhuc subdite passioni nec sic voluit usquequaque glorificari nec taliter ymaginari de suo corpore in sacramento altaris, ut de alia carne corruptibili *(cf. titulum c. VII lin. 4867-4869 et app.)* **B** *in f. 5v[a]* : Quod corpus Cristi fit in sacramento quolibet per omnia et manducatur sine ulla mutacione vel divisione loci vel temporis, et quod solum homo est capax comestionis corporis Cristi. In capitulo 56 **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **4765** *in verbo* Post *inc.* **D** – animadverte : animadverto **C** : animadvertite **Mk** – **4768** fit corpus : fit et est corpus **Mk** – **4770** aliqualem : a. igitur **B,D,Mk** – **4771** quam in scolis : quod in scolis **P** – in scolis *om.* **B** – naturales *om.* **P** – **4771-4772** naturales vocant : v. naturales **D,Mk** – **4772** species : speciem **B** – multiplicatur : multiplicantur **P,D,Mk** : multiplicata **B** – circumferenciam medii : medii *om.* **Mk** – **4773** puncto medii : p. et medii **B** – veluti : utputa **P** – **4774** sicut et : et *om.* **Mk** – generat : generalis **B** – a se *om.* **P,C,B,D,Mk** – species *om.* **P,B,D,Mk** – **4774-4775** spirituales subtiliter, vel : spirituales, id est subtiliter, vel **O** : spirituales, id est subtiliter suas species, vel **P,D,Mk** : spirituales subtiliter suas species, vel **B** – **4775** pomum : per pomi **B** – **4776** et sic : et *om.* **Mk** – **4777** singulariter in : sigillatim **Mk** – scilicet quod : q. scilicet **B** – **4778** vel similitudinum : vel similitudinem **P,C,Mk** : vel per similitudinem **B** – **4778-4779** per medium *om.* **Mk** – **4779** et precipue : vel precipue **D** – aerem : aereum **O,P,C,B,Mk** – ut dicebatur *om.* **D** – **4780** molliciem : m. et capacitatem **B** – contemperatam : obtemperatam **B**

4759 Ioh. 6,64; **4766** Matth. 26,26; Marc. 14,22; Luc. 22,19; 1. Cor. 11,24;

Quod vero ymago vel solis similitudo sit in omni puncto | medii istius ae- B 47v^b ris sic poteris experiri: nam accepto speculo ubicumque ipsum ad solem converteris, sive sis ad occidentem sive ad orientem, si obex non assit, ubique invenies in speculo ymaginem solis similimam et adequatam in speculo, quod argumentum est illius, quod plenitudo ymaginis solis est ubique. Si igitur sol esset spiritus et vita racionalis, ut per ymaginacionem dictum | est, tunc simi- C 27v^a liter plenitudo substancie solis esset ubique. Sic autem omnino de corpore Iesu, scilicet quod ipsum est spiritus et vita, est dicendum, puta ipsum existens ad dexteram Dei Patris in celis cum omni | plenitudine replet fecundis- O 410v^b sime sua specie et similitudine totum celum et totam terram in spiritu et veritate, et quia est spiritus et vita racionalis, omnis species eius et similitudo in terra et in omni loco et tempore est indivisibiliter ipsummet corpus Cristi et numero et substancia idem quod in celo ad dexteram Patris.

Quamvis | vero plenitudo ymaginis solis sit ubique in medio, in quo | lu- D 139v P 144v^b cet, tamen non ubique exprimitur aut suscipitur, nisi in re apta ad suscipiendum solis similitudinem, veluti sunt corpora polita, ut aqua vel speculum vel occulus animalis; igitur in illis videtur | proprie ymago solis, et non in ligno Mk 117r aspero, lapide vel terra, licet hec omnia illuminentur a sole et habeant quedam vestigia solis, quia illuminantur. Ita accipe de Dei Verbo seu divina sapiencia, que licet ubique sit tota per essenciam et presenciam et vestigia sui ostendat, tamen nullibi effigiat vel exprimit suam propriam ymaginem et similitudinem nisi in anima racionali, scilicet in homine, ubi obstaculum, id est suum contrarium, scilicet iniquitatem affectatam, non invenerit, et idcirco per illam speciem, utcunque anima racionalis que non est malivola, quia „*in malivolam animam non introibit Spiritus sapiencie*", videt Deum et Dei Verbum. Et inde dicit Dominus „*beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*", et Psalmus „*signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*", et iterum „*in lumine tuo videbimus lumen*".

4782 ymago : sic ymago **P,D,Mk** : sibi ymago **B** – solis similitudo : similitudo solis **P,C,B,D,Mk** – **4782-4783** aeris : aerei **B** – **4783** poteris : potes **Mk** – nam *om.* **Mk** – **4783-4784** ipsum ad solem converteris : ad s. i. reverteris **B** – **4784** ad orientem : sis ad orientem **C,B** – **4785** in speculo : in sole **P,B** : *om.* **D,Mk** – similimam : simili modo **B** – **4786** argumentum est : e. argumentum **C** : e. argumento **B** – plenitudo : est plenitudo **B** – ymaginis *om.* **Mk** – Si igitur sol : Si igitur ut sol **P,B** – **4787** ut per ymaginacionem dictum est *om.* **D** – ymaginacionem : ymaginem **Mk** – **4788** solis *om.* **B** – Sic autem : Sic est autem **B** – **4789** Iesu : Iesu Cristi **C** – quod ipsum : quia per ipsum **B** – **4791** specie et similitudine : similitudine et specie **Mk** – **4791-4792** totum celum et totam terram in spiritu et veritate : in s. et v. totum c. et totam terram **C,B** – **4793** omni loco et tempore : omni parte **P,B,D,Mk** – indivisibiliter : divisibiliter **O** – **4793-4794** et numero : et in numero **D** – **4794** et substancia : et *om.* **P,C** : substancie **B** – quod in celo ad dexteram Patris *om.* **B** – Patris : Dei Patris **P,D,Mk** – **4795** in quo : in quolibet **C** – **4795-4796** lucet : licet **Mk** – **4796** apta ad : apta nata ad **D** – **4797** sunt corpora : sicut corpora **B** – **4799** illuminentur : illuminantur **B** – **4799-4800** quedam : quodammodo quedam **B** – **4800** illuminantur : illuminatur **O,Mk** – accipe : accipite **P** – **4801** sit tota : fit tota **O,C** – et presenciam et vestigia : vel p. vel vestigia **B** – **4802** effigiat : effigeat **C** – **4802-4803** et similitudinem : vel similitudinem **B** – **4803** ubi *om.* **Mk** – **4804** invenerit : invenit **P,B,D,Mk** – **4804-4809** et idcirco...videbimus lumen *om.* **Mk**

4805 Sap. 1,4;
4807 Matth. 5,8;
4808 Ps. 4,7;
4808 Ps. 35,10;

Sicut igitur speculum habet se ad solem, quia est ipsius ymaginis magis proprie suscep| (C 27vb) tivum et expressivum, | (B 48ra) ita anima racionalis ad Dei Verbum, sicut superius est deductum, nisi illa differencia retenta, quod scilicet ymago solis vel lumen non est sol vel lumen essencialiter, sed species vel accidens, eoquod est res creata et corporalis, sed species vel lumen Verbi Dei in anima est Verbum Dei totum et totaliter in anima idem numero, quod est Verbum caro factum sedetque ad dexteram Patris, quia est hoc sibi proprium, ut patuit ex predictis, eoquod est spiritus et vita et divinus Spiritus inmensus et incircumspectus.

Et ita poteris contemplari de carne divina vel deiformi, scilicet quod quamvis plenitudo ymaginis eius est ubique nec locus | (O 411ra) vel tempus sunt data vel dabilia post glorificacionem eius, quin sit ibi suo modo nobis tamen incognito et indicibili plenitudo | (P 145ra) eius ymaginis et similitudinis, et quelibet | (D 140r) similitudo corporis Cristi signata vel signabilis intrinseca ad modum loquendi nostrum supranotatum est in veritate et essencialiter corpus Cristi idem quod fuit in cruce et quod est ad dexteram Dei Patris, ut patet iam ex supra declaratis, tamen non quelibet res est apta nata suscipere et expressare spiritualiter | (Mk 117v) corpus Cristi nisi homo sine obice, id est sine mala affeccione, item nisi panis et vinum, et non quilibet panis et vinum, sed nisi ille antepositus presbitero, ad quem fertur veritas verbi et intencio sacerdotis verba divina proferentis. Si etenim decem partes panis et tottidem vini essent coram sacerdote parate in altari, tamen nulla | (C 28ra) pars panis converteretur in corpus Cristi verum nisi illa vel ille, ad quam vel ad quas feretur intencio sacerdotis verba proferentis. Verbi gracia sicut si decem specula bene pollita et apta essent ante faciem solis posita, tamen specula aversa a sole vel non apta non suscipient solis effigiem, sed solum conversa ad solem vel apta ad hoc et applicata. Et quemadmodum habens speculum in manu quando vertit faciem eius ad faciem solis, tunc mox plenitudo similitudinis solis replet speculum, ita sacerdos nunc habet panem purum in manibus, et in instanti, cum verba profert divina cum inten-

4811 proprie : est proprie **C** – expressivum : expressum **O** – ad Dei : habet se ad Dei **B** – **4812** sicut superius est deductum *om.* **D,Mk** – **4813** sol vel lumen : vel lumen *om.* **P** – **4815** est Verbum Dei *om.* **B** – **4816** Patris : Dei Patris **P,C,B,D,Mk** – est hoc : h. est **D,Mk** – hoc sibi : sibi hoc **B** : sibi *om.* **C** – **4816-4817** ut patuit ex predictis *om.* **D,Mk** – **4817** ex predictis : ex supradictis **P** – divinus : scilicet divinus **P** – **4817-4818** incircumspectus : inconscriptus **P** : incircumscriptus **C,B,D,Mk** – **4819** Et ita : Et *om.* **Mk** – deiformi : deiformis **B** – **4820** locus : sunt locus **P** – vel tempus : nec tempus **Mk** – **4821** glorificacionem eius : e. glorificacionem **P,C,B,D,Mk** – **4821-4822** quin...similitudinis : quin sit plenitudo ibi ipsius similitudinis et ymaginis **P** : quoniam sit ibi plenitudo ipsius similitudinis et ymaginis **B** : quin sit ibi plenitudo ipsius similitudinis et ymaginis **D** : quin non sit ibi plenitudo ipsius similitudinis et ymaginis **Mk** – **4822-4824** quelibet similitudo...et essencialiter : quelibet similitudo vel ymago similiter est totum et in veritate ac essencialiter **P,B,D,Mk** – **4824** idem : idem est **Mk** : *om.* **B** – **4824-4825** quod fuit in cruce et *om.* **O,C** – **4825** est : sedet **P,B,D,Mk** – Dei *om.* **P,B,D,Mk** – ut patet iam ex supra declaratis *om.* **D,Mk** – **4828** et vinum : vel vinum **P,C,D,Mk** – **4829** *in verbo* proferentis *des.* **Mk** – **4830** vini : vinum **P** – **4831** converteretur : convertetur **P,D** – **4832** sacerdotis *om.* **P,B,D** – **4833** si decem : si *om.* **B** – **4834** suscipient : susciperent **P** – **4835** solum : sola **B** – et applicata : vel applicata **D** – **4838** panem purum : purum panem **D**

4815-4816 *cf.* Ioh. 1,14;

cione conficiendi super panem determinatum, fit ibi plenitudo | corporis Cristi deiformis. B 48r^{b}

Dehinc illud transit in animam, sed solummodo racionalem, credentem et manducantem, quia illa solum est ipsius capax, ut paulo ante dictum est. Et ideo quodcumque aliud animal irracionale susciperet corpus Cristi, non conmederet ipsum, quia non est susceptivum illius, sed solum species panis et vini. Quemadmodum igitur speculum vel is, qui regit speculum, mutantur in facie solis, ita videlicet, quod modo speculo converso ad solem plenitudo luminis et similitudinis solis erit in speculo, ubi | prius iam non erat similitudo solis, quando nondum erat speculum ad faciem solis applicatum, sol vero aut lumen solis nullam per hoc suscipit mutacionem, sed tantum mutantur speculum et is, qui tractat speculum: ita similiter intellige fieri | in corpore et saguine Iesu Cristi in conficiendo divinum sacramentum, videlicet quod Cristi Iesu corpore inmutabili prorsus et inmobili essencialiter et accidentaliter existente, scilicet dum nunc in manibus sacerdotis est panis et non corpus Cristi et mox dictis verbis erit hoc, quod est panis, corpus Cristi et non panis. Panis quidem ille et vinum visibilesque species mutantur, et sacerdos, qui illa pertractat in altari, hoc semper memorato, quod corpus Cristi iam ibi est spiritus et vita, habens se conformiter cum lumine vivo et racionali. O 411r^{b} C 28r^{b}

Ex quibus omnibus similitudinibus infertur responsio talibus fatuis multum clara, qui cogittant vel dicunt, quod si cristiani conmederent corpus Cristi, dudum ipsum iam devorassent, eciamsi esset | magnum sicut mons tocius mundi. Quomodo enim lumen solis potuit vel poterit exhaurire vel dividere vel minuere quispiam? Nequaquam, licet possit ponere obicem vel inpedire transitum vel locum, ne sit ibi. Quanto magis igitur dicendum est de virtute Dei et sapiencia, que est Cristus Iesus, et ipse id, quod corpus eius et sanguis in nostro sacrificio in altari. P 145r^{b}

4839 super panem : super pane **B** – determinatum *om.* **P,B,D** – **4840** Cristi : Iesu **B** – **4841-4842** credentem et manducantem : conmedentem **P,B,D** – **4842** solum est ipsius : e. i. solum **B** – ut paulo ante dictum est *om.* **D** – **4843** aliud animal irracionale : animal aliud irracionabile **B** : aliud i. animal **D** – susciperet : suscipiet **B** – **4844** susceptivum illius : eius s. illius **P,C** : eius susceptivum **B,D** – solum species : solum illius species **B** – **4845** *in verbo* vini *des.* **D** – **4845-4857** Quemadmodum...racionali *om.* **P** – **4845** vel : et **B** – **4852-4853** et accidentaliter : vel accidentaliter **B** – **4855** visibilesque : visibileque **B** – **4856** memorato : memoratus **B** – **4858** talibus : illis **P,C,B** – **4859** clara : c. talibus **B** – **4860** ipsum iam : iam ipsum **P,C,B** – **4863** dicendum est : est *om.* **P,B** – **4864** ipse id, quod : ipse est **P,B** : ipse id, quod est **C** – eius *om.* **P,B**

4863-4864 *cf.* 1. Cor. 1,24;

C. VII.

Mk 117v | *Quod dominus Iesus non appreciavit cultum suiipsius secundum speciem hanc carnis mortalis nec sic voluit usquequaque clarificari.*

Ad evacuanda igitur talia fantasmata et monstruosas ymaginaciones de suo B 48v^{a} | corpore et saguine in isto sacramento dicit Iesus suis discipulis et turbis Iudeorum: *„Verba, que loquor vobis, spiritus et vita sunt.“* Unde dominus Iesus, Verbum Dei, quamdiu C 28v^{a} | erat in corpore mortali et subiecto corrupcionibus et mutacionibus et divisionibus omnibusque passionibus corporibus humanis apropriatis, et quamdiu fuit in tali habitudine corporali mutabili, noluit usquequaque adorari vel predicari nisi solum vel O 411v^{a} | maxime ab illis, quorum erat legatus et apostolus, scilicet a Iudeis, sicut scriptum est Romanorum XV *„ego autem dico Cristum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones patrum“*, quia fuit primum eorum et proprius. Ideo Mk 118r | scriptum est: *„In propria venit et sui eum non receperunt.“* Quod autem Iesus crucifixus noluit usquequaque adorari vel predicari nisi in Iudaismo, quamdiu habitabat in domo lutea et serviebat, subditus legibus carnis corruptibilis et mutabilis et mortalis; non dico hic legibus carnis, id est legibus peccati, de quibus dicit Apostolus Romanorum VII° *„video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee“* – sed dico legibus, id est naturalibus passionibus et corruptelis corporis, de quibus scriptum est Sapiencie IX° *„corpus, quod corrumpitur, agravat animam, et terrena inhabitacio distrahit sensum multa cogitantem“.*

Hoc, inquam, potest P 145v^{a} | persuaderi ex multis, et primo per hoc, quod dixit ad discipulos pro muliere Cananea interpellantes – *„non sum“*, inquit, *„missus nisi ad oves, que perierunt domus Israel“*, et per illud, quod dixit *„in viam gencium ne abieritis et in civitates Samaritanorum ne intraveritis“*, et per illud, quod respondit ad quendam vocantem se bonum magistrum – *„nemo“*, inquit, *„bonus nisi solus Deus“*, et per illud, quando gentiles volentes Iesum videre, accesserunt ad Philippum et Philippus dixit Andree et ambo

4866 C. VII. *om.* **P** – **4867-4869** Quod...clarificari : Quod corpus Cristi sit in sacramento quolibet per omnia et manducatur sine ulla mutacione vel divisione per locum vel tempus, et quod solum homo est capax comestionis corporis Cristi **B** *in f. 5v^{a} (cf. titulum c. VI lin. 4763-4764 et app.)* – **4867** *in verbo* Quod *inc.* **Mk** – Iesus : Iesus crucifixus **P** *in f. 103r^{b}*, **C**, **Mk** – suiipsius : sui **P** *in f. 103r^{b}*, **Mk** – **4868** mortalis : et adhuc subdite passioni **P** *in f. 103r^{b}*, **C**, **Mk** – **4869** sic *om.* **C** – clarificari : c. nec taliter ymaginari de suo corpore in sacramento altaris, ut de alia carne corruptibili (corruptibili : In capitulo 57 **Mk** : *om.* **C**) **P** *in f. 103r^{b}*, **C**, **Mk** – **4873** Verbum : Verbi **P** – **4876** nisi solum : nisi *om.* **Mk** – **4877** legatus : ligatus **C** – **4881** vel predicari : et predicari **P,C,B,Mk** – nisi : nec **B** – **4882-4883** *charta in m. sin. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [leg]ibus carnis [corrup]tibilis et mutabilis [et m]ortalis; non dico [hic] **C** – **4883** et mutabilis *om.* **B** – et mortalis : ac mortalis **P,B,Mk** – id est : et **B** – **4885** sed dico : en dico **Mk** : sed Deo **B** – **4890** interpellantes : interpellantibus **O,P,C,Mk** – **4894-4899** et per illud...affert *om.* **Mk**

4872 Ioh. 6,64;
4878 Rom. 15,8;
4880 Ioh. 1,11;
4882 *cf.* Iob 4,19;
4884 Rom. 7,23;
4887 Sap. 9,15;
4890 Matth. 15,24;
4891 Matth. 10,5;
4893-4894 Luc. 18,19;

dixerunt ipsi Iesu, qui respondit Iohannis XII *„venit hora,* | *ut clarificetur* C 28v^{b} | *Filius hominis. Amen amen, dico vobis, nisi granum frumenti cadens in* B 48v^{b} *terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert"*.

Ubi evidenter istud propositum demonstratur, puta quod Iesus clarificari non tunc voluit, quamdiu fuit in domo lutea vel subditus erat mortalitati carnis, visus ab hominibus filius hominis, prout eciam semper Filium hominis pro eo seipsum nominabat. Sed ordinavit clarificari se et gloriosus exhiberi post deposicionem illius figure et vite mutabilis per momenta. Et facit eciam ad hoc, quod dixit | sese minorem | Patre, et quod ubique et per omnia refere- Mk 118v O 411v^{b} bat gracias et laudem soli Patri faciebatque fere in omnibus beneficiis mirandis se occultari et non predicari, in omnibus illis et per illa abducens suos adoratores et cultores a carne ad spiritum, ab hiis, que sunt subiecta mutacioni corrupcionique, loco et tempori, ad eterna, que sunt propria spiritus racionalis, et quod eciam demonstraret, quod *„caro non prodest quidquam, sed solum spiritus est, qui vivificat"*, et *„ut non glorietur omnis caro"* neque omne, quod est carnis vel huius vite, glorificetur et magnificetur, et ut postremo | nichil tale, quale videmus | in corporalibus et transitoriis rebus, que D 140r P 145v^{b} sunt sub sole, cogitemus de Iesu vel de illis bonis, que sunt eius vel ab ipso, ex quibus est unum istud nostrum sacramentum, quod est iam totaliter vita et spiritus, depurratum ab omni corporis huius mortis alteracione. Nam, ut apparet, ad evacuandum talem cogitacionem de eius corpore in sacramento solum semel et in fine vite sue et valde paucis, scilicet solum XII, Iesus prebuit suum corpus et sanguinem comedendum et bibendum propter institucionem autenticam et solidam tanti sacramenti.

4896 ipsi Iesu : Cristo Iesu **B** – **4901** fuit *om.* **O** – in domo lutea vel *om.* **O,C** – **4902** eciam semper : eciam causa istius semper **P,Mk** : eciam causa ipsius semper **B** – **4902-4903** *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* se[mper]...pro [eo] **C** – pro eo *om.* **P,B,Mk** – **4903** seipsum : se **Mk** – clarificari se : se clarificari **P,C,B,Mk** – exhiberi : exhibere **B** – **4904** per momenta *om.* **O,C** – Et facit : Et *om.* **P,B,Mk** – **4905** sese : se **P,B,Mk** – **4906** soli Patri : solo Patri **P,Mk** – fere : se **Mk** – **4909** tempori : tempora **B** – **4910** eciam demonstraret : d. eciam **C** : eciam *om.* **P,B,Mk** – prodest : prodesset **B** – **4912** et ut : et ut nemo **O** – **4913** nichil : Et ideo nichil **D**; *in his verbis inc.* **D** – **4914** illis bonis : hiis bonis **P,B,D,Mk** – **4915-4916** vita et spiritus : s. et vita **B** – **4916** depurratum : deputatum **P,C,Mk** – alteracione : condicione **P,B,D,Mk** : condicionis alteracione **C** – **4916-4920** Nam...tanti sacramenti *om.* **P,B,D,Mk** – **4918** Iesus prebuit : p. Iesus **C**

4896 Ioh. 12,23-25;
4901 *cf.* Iob 4,19;
4905 *cf.* Ioh. 14,28;
4910 *cf.* Ioh. 6,64;
4911 1. Cor. 1,29;
4916 *cf.* Rom. 7,24;

C 29r^{a} | **C. VIII^{m}.**

Quod dominus Iesus in corpore iam deiformi post resureccionem voluit toti mundo Deus predicari et conmuniter ab omnibus corpus suum et saguinem cottidie vel sepe manducari et potari.

Quando autem iam migravit | D 140v hinc et absolutus est a lege carnis vite huius et resurexit in nova vita et in novo homine, qui secundum Deum creatus est, licet in veritate carnis humane, tamen totus Verbo Dei conformatus et eius proprie|Mk 119r tatibus et attributis translatus iam in regionem claritatis divine, prout hec superius sunt deducta, tunc manifestavit Iesus gloriam suam | B 49r^{a} non tantum coram discipulis suis, sed iam coram universo mundo, sicut scriptum est *„notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu gencium revelavit iusticiam suam"*, et qui prius dixerat, degens adhuc in lutea domo | O 412r^{a} *„in viam gencium ne abieritis"* etc., iam existens in divinitate dixit *„ite in orbem universum et predicate ewangelium omni creature. Qui crediderit et baptisatus fuerit, salvus erit, qui autem non crediderit, condempnabitur".*

Quoniam secundum illam figuram carnis mortalis et penes condiciones eius non poterat Cristus esse conmunis Deus toti mundo, sed solum erat notus in Iudea Deus, neque poterat presens esse toti mundo inquantum homo mortalis et cuilibet parti eius, nisi illi loco modico, quem sua presencia corpulenta occupabat, licet Dei Verbum et eius potencia per hoc non fuit hic vel ibi alligata, que omnino est et fuit inmobilis ubique; sed loquor secundum illam carnem adhuc mortalem, cui se Filius Dei coaptabat, secundum quam tunc nondum exhibuit se Cristus omnia in omnibus. Et inde est, quod illi discipuli horruerunt | P 146r^{a} dicentes *„quomodo potest hic nobis* | C 29r^{b} *carnem suam dare ad manducandum?"* Pro eo dicebat eciam Phylippus ad Iesum: *„Domine, ostende nobis Patrem et sufficit nobis."* Et ideo eciam nondum fuit Spiritus hominibus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus, et litigabant Iudei, dicentes *„nonne pater eius et fratres eius nobiscum sunt?"*

4921 C. VIII^{m}. *om.* **P,D,Mk** – **4922-4924** Quod...et potari *om.* **D** – **4922** iam deiformi : glorificato iam (iam *om.* **Mk**) deiformi et inmutabili **P** *in f. 103r^{b}*, **C**, **B** *in f. 5v^{a}*, **Mk** – post resureccionem : p. r. suam **P** *in f. 103r^{b}*, **C**, **B** *in f. 5v^{a}*, **Mk** – **4923** toti : toto **C** – Deus *om.* **P** *in f. 103r^{b}*, **C**, **B** *in f. 5v^{a}*, **Mk** – **4923-4924** et conmuniter...et potari : et in sacramento manducari (manducari : m. O Maria pia **C** : m. In capitulo 58 **Mk**) **P** *in f. 103r^{b}*, **C**, **B** *in f. 5v^{a}*, **Mk** – **4925** Quando autem : Quia quando **D** – iam *om.* **P,C,B,D,Mk** – hinc : de lutea domo **P,B,D,Mk** – vite huius : h. vite **P** – **4926** et in novo : et *om.* **P,C,B,D,Mk** – **4927** tamen totus : cum totus **B** : tamen non totus **C** – **4928** translatus : t. est **D** – *in verbo* divine *des.* **D** – **4928-4929** prout hec superius sunt deducta *om.* **Mk** – **4932** in lutea domo : in domo lutea **B** : et lutea domo **P** – **4937** Cristus *om.* **P,B,Mk** – **4939** quem : quam **Mk** – sua presencia corpulenta : suam presenciam corpulencia **C** – **4940** et eius : in eius **C,B** – vel ibi : vel *om.* **B** – **4941** que : quedam **Mk** – inmobilis : inmobilititer **P,B** – **4942** secundum quam : secundum quod **B** : sed quam **P** – **4946** nondum : non **Mk** – **4947** et litigabant : et *om.* **Mk**

4926 *cf.* Eph. 4,24;
4929 *cf.* Ioh. 2,11;
4931 Ps. 97,2;
4932 *cf.* Iob 4,19;
4932 Matth. 10,5;
4933 Marc. 16,15-16;
4943 *cf.* Coloss. 3,11;
4944 Ioh. 6,53;
4945 Ioh. 14,8;
4948 *cf.* Marc. 6,3; Ioh. 6,42;

Sed cum || illa caro virginea deificata fuit et secundum omnes proprietates [D 140v, Mk 119v] inmensas Filii Dei alterata et formata, tunc demum et ipsa facta est omnia in omnibus et tunc Iesus factus omnibus omnia, ut omnes lucrifaceret, et tunc est presens corporaliter et essencialiter secundum sepedicta superius toti mundo visibilium et invisibilium et cuilibet parti eius, replens idem numero inmutabiliter et indivisibiliter cum omni plenitudine gracie et veritatis omne tempus a principio usque modo et in secula, sicut scriptum est Hebreorum XIII° *„Cristus heri et hodie ipse, et in secula"*. Et tali habitudine *„Verbum caro factum est et habitavit in | nobis"* [B 49r[b]], igitur nos modo omni die idem corpus et sanguinem manducamus et bibimus, quod fuit in cruce et in corde Iesu Cristi, et idem quod manducaverunt et potaverunt omnes tunc et modo et in secula. Item replet iam inmutabiliter et indivisibiliter omnem substanciam et omnem locum sine penetracione | corporum [O 412r[b]], sicut et Verbum divinum replet omnia, quoniam iam est perfecte spiritus et vita et ideo hic et alibi et ubique idem numero totum et totaliter corpus Cristi et saguinem bibimus, neque omnes simul per universum orbem ecclesie manducantes magis accipimus quam unus ex omnibus neque unus minus accipit quam omnes, quoniam iam ipsum est veritas, spiritus et vita, prout hoc eciam fuit per manna in deserto significatum, ubi neque is, qui plus colligebat, magis habebat, neque ille, qui minus accepit, deficiebat.

Et || ita eciam humanitas deiformis [P 146r[b], C 29v[a]], quia est Verbo Dei unita, quod Verbum Dei habet plenitudinem omnium ydearum vitaliter, et ipsa humanitas secundum predicta est capax omnium | ymaginum [D 141r], inde potest se in veritate dare et ostendere per omnem modum et in omni figura et habitudine ac omnium specierum. Et hac racione post resureccionem suam in varia effigie se demonstravit, utpote in effigie peregrini, in habitu hortulani et similia, sicque, ut superius est ostensum, omnia possunt iam predicari in veritate de Cristo et predicantur, scilicet quod ipse est vera vitis, agnus, leo, vitulus, homo, cibus,

4949 Sed *in* **P** *cum littera* S *initiali initium capituli indicante; cf. in f. 103v[a] titulum* Quod Iesus ideo solum vel maxime, postquam resurrexit, tunc glorificari et predicari disposuit, ut exhiberet se per hoc, quod ipse est solus unus verus Deus et solus mirabilis, et alii omnes sunt fures et latrones *(cf. app. ad lin. 4979)* – illa caro : Et sic i. caro **D**; *in bis verbis inc.* **D** – fuit *om.* **D** – **4950** tunc demum et ipsa *om.* **D** – **4950-4951** omnia in omnibus : omnibus in omnia **B** – **4951** tunc Iesus factus : t. est Iesus factus **B** : t. Iesus factus est **D** – omnibus omnia : omnia in omnibus **D** – **4951-4952** tunc est : tunc Iesus est **C,B** – **4952** secundum sepedicta superius *om.* **D,Mk** – **4959** et idem : et *om.* **C** – manducaverunt et potaverunt omnes : manducaverit et potaverit omnis **Mk** – et modo : et *om.* **Mk** – in secula : inde secula **C** – **4960** Item : Idem **D** – **4962** est perfecte : factus est **Mk** – **4964** orbem : mundum **O** – accipimus : accipiunt **P,B,Mk** – **4965** iam ipsum : ipsum iam **B** – **4967** neque is : nec is **Mk** – **4968** *in verbis* deficiebat etc. *des.* **Mk** – **4970** Verbum Dei *om.* **P,B,D** – habet : habebat **C** – plenitudinem omnium ydearum : omnium rerum plenitudinem ydearum **P,C,B,D** – **4971** secundum predicta *om.* **D** – ymaginum : virginum **B** – **4975** ut superius est ostensum *om.* **D** – in veritate de Cristo : de Cristo in veritate **C,B** – **4976** est vera : est *om.* **B**

4951 *cf.* 1. Cor. 9,22.19;
4956 Hebr. 13,8;
4956 Ioh. 1,14;
4967-4968 *cf.* Ex. 16,18;
4974 *cf.* Luc. 24,13 seqq.;
4974 *cf.* Ioh. 20,15;

potus, caro, panis, vinum et multa similia, quia iam est Verbo Dei conformis, in quo sunt omnia vitaliter et secundum quasdam similitudines et proprietates.

Noluit eciam Iesus verus Deus et homo glorificari et clarificari per universum orbem existens adhuc filius hominis in habitu carnis mortalis, sed quando resurexit post victoriam mortis et inferni novus homo in nova vita secundum Deum formata. Ideoque multi ante fuerunt, qui in carne sua mortali se gloriosos exhibuerunt, ut superius est declaratum, et deificarunt seipsos B 49v[a] magnificantes se | vel querentes se magnificari. Sed per hoc fuerunt et post erunt ad dies seculorum fures et raptores glorie divine, quibus omnibus posuit mors et ponet terminum sue magnificencie et glorie. Voluit ergo verax Deus se per hoc singulariter demonstrare Regem glorie et Dominum virtutum, quod nullam gloriam quesivit in carne hac et sanguine secundum hanc vitam, C 29v[b] O 412v[a] sed omnem gloriam | Deo exhibuit secundum supradicta, et si qua fuit | gloria secundum apparenciam hominum, totam evacuavit per mortem crucis, ita quod non erat qui eum tunc gloriosum predicaret nisi forte solus latro. Sed postquam mortuus est, tunc in gloria Dei surexit et suam gloriam inchoavit et predicandam toti mundo decrevit, quod erat inpossibile omni creature et pro- P 146v[a] prium solius Dei. Et propterea | dedit hoc signum unum demonstrativum sue divinitatis ipsis Iudeis signa petentibus dicens Mathei XII: „*Generacio prava et adultera signum querit et signum ei non dabitur aliud nisi signum Yone prophete: sicut fuit Yonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terre tribus diebus et tribus noctibus.*"

Ita ubi omnes fures et latrones, pseudocristi et pseudoprophete gloriam suam, puta in carne huius habitudinis, quesierunt contra divinum testimonium inquiens „*omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est, qui faciat bonum, non est usque ad unum*", ibi dominus Iesus suam gloriam contempsit et Deo obtulit, per hoc fidelem se ostendens in domo Dei, non furem et latronem. Unde dixit Iohannis VIII: „*Ego demonium non habeo, sed honorifico*

4978 et secundum...proprietates *om.* **P,B,D** : *charta in m. sin. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [et sec]undum quasdam [simi]litudines et pro[prietat]es **C** – **4979-4984** Noluit...magnificari *om.* **D**, *legitur tamen post verba* solius Dei *lin. 4994* – **4979** Noluit : Voluit **O,C** – *ante verbum* Noluit *titulus* Quod Iesus ideo solum vel maxime, postquam resurrexit, tunc glorificari et predicari disposuit, ut exhiberet se per hoc, quod ipse est solus unus verus Deus et solus mirabilis 2[m] *(sic)* omnes sunt fures et latrones **C** : Capitulum nonum **B** *in textu* : Quod Iesus ideo solum vel maxime, postquam resurrexit, tunc glorificari et predicari disposuit, ut exhiberet se per hoc, quod ipse est solus unus verus Deus et solus mirabilis, et alii omnes sunt fures et latrones **B** *in f. 5v[a] (cf. app. ad lin. 4949)* – eciam Iesus : Iesus eciam **O** : insuper Iesus **B** : igitur Iesus **D** – glorificari et clarificari : c. et glorificari **B** – **4982** Ideoque : Ideo quia **P,B** – Ideoque multi ante fuerunt : Et ideo ubi alii omnes fures et latrones divine glorie **D** – ante : autem **C** – **4983** ut superius est declaratum *om.* **D** – **4984** magnificantes se : se *om.* **B,D** – **4984-4986** Sed...et glorie *om.* **D** – **4985** fures et raptores : f., latrones et raptores **B** – **4986** ponet : ponit **P** – ergo : igitur **P** – **4987** et Dominum : et *om.* **O,C** – **4988** nullam gloriam : n. g. suam **P,B,D** – sanguine *om.* **D** – **4989** secundum supradicta *om.* **D** – **4989-4990** gloria : g. sua **P,B,D** – **4991** latro : homo **O,C** – **4994** *in verbo* Dei *des.* **D** – demonstrativum : demonstratum **O** – **4995** divinitatis : deitatis **P** – **4999** et latrones : et *om.* **B** – et pseudoprophete : scilicet et pseudoprophete **B** – **5000** contra : totaliter **B** – **5002** suam gloriam : gloriam suam **B** – **5003** per hoc : et per hoc **P,B**

4993 *cf.* Marc. 16,15;
4995 Matth. 12,39-40;
4999 *cf.* Ioh. 10,8;
4999 *cf.* Matth. 24,24; Marc. 13,22;
5001 Ps. 13,3;
5004 Ioh. 8,49-50;

Patrem meum, et vos inhonorastis me. Ego autem gloriam meam non quero." Et idcirco illud pro forti argumento dabat Iudeis, illius puta, quod ipse non est seductor et raptor glorie sicut alii. Unde | dicebat Iohannis VII: *„Mea* C 30r^a *doctrina non est mea, sed eius, qui misit me. Si quis voluerit voluntatem eius | facere, cognoscet ex doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquor.* B 49v^b *Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam querit. Qui autem querit gloriam eius, qui misit illum, hic verax est et iniusticia in illo non est."* Et Iohannis V: *„Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me. Si alius venerit in nomine suo, illum vos accipietis."*

Item ubi alii omnes fures et latrones divine glorie | terminaverunt suam D 141r gloriam per confusionem amare mortis et in nichilum abierunt, ibi Deus Iesu gloriam perficiens clarificavit et divulgavit, ducens omnes alios suos eadem via et hiisdem passibus ad sue divine glorie veritatem, scilicet per passionem in hac carne mortali, abieccionem et omnem humilitatem, sicut scriptum est Luce XXII° *„et ego dis|pono vobis regnum, sicut disposuit michi Pater meus"*, O 412v^b | et Apostolus *„si conpatimur, et | conregnabimus"*, et Actuum *„oportet nos* P 146v^b D 141v *per multas tribulaciones intrare in regnum Dei"*. Et de hiis magis superius et in tractatu secundo huius libri.

C. IX^m.

Quomodo Iesus continue et successive transfert suos electos de carnis corrupcione in Spiritum, et pro eo constituit cibum et potum hominibus sui corporis et saguinis preciosi.

| Venit igitur Filius Dei ad inferiores partes terre, scilicet ad naturam hu- D 143r manam, et ea assumpta in unitatem subpositi digessit eam et transmigravit in deiformitatem suam, quia anima racionalis, | ut supra dictum est, illius fuit C 30r^b capax ab intrinseco sue condicionis. Et per hoc attraxit omnem animam racionalem bone voluntatis, id est ad suam volentem perfeccionem ultimatam pervenire, puta ad plenitudinem divine sapiencie et cognicionis, sicut scriptum est *„ego, cum exaltatus fuero, omnia trabam ad meipsum"*. Manuduxit itaque dominus Iesus et manuducit animas hominum capacium vel aptorum de carne in Spiritum, de veteri homine in novum, de terra sursum ad celum, de omni

5007 sicut alii : sed alii **B** – **5014** omnes : homines **B** – terminaverunt : terminaverat **O** : *in hoc verbo inc.* **D** – **5016** eadem : eandem **P,C** – **5017** passibus : passionibus **B** – **5018-5019** sicut scriptum est...Pater meus *om.* **D** – **5020** si conpatimur, et : sicut c., sic et **B** – **5021** *in verbo* Dei *des.* **D** – **5023** C. IX^m. : Capitulum decimum **B** : *om.* **P,C** – **5024** Quomodo Iesus : Quod dominus Iesus **P** *in f. 103v^a*, **C, B** *in f. 5v^a* – electos *om.* **P** *in f. 103v^a*, **C, B** *in f. 5v^a* – **5025** Spiritum : S., de corpore nostro in suum corpus **P** *in f. 103v^a*, **C, B** *in f. 5v^a* – et pro eo constituit : et (et *om.* **C,B**) ad hoc optime constituit nobis **P** *in f. 103v^a*, **C, B** *in f. 5v^a* – **5026** hominibus...preciosi : corporis et sangwinis sui preciosi **P** *in f. 103v^a*, **C, B** *in f. 5v^a* – **5027** *in verbo* Venit *inc.* **D** – **5028** in unitatem : in unitate **C** – **5029** ut supra dictum est *om.* **D** – **5030** omnem animam : aliam o. animam **P,C,D** : o. aliam animam **B** – **5031** ad suam volentem : v. ad suam **P,B,D** – **5034** manuducit : manuducet **B** – vel aptorum : et aptorum **C** : et aptarum **B**

5007 Ioh. 7,16-18;
5012 Ioh. 5,43;
5019 Luc. 22,29;
5020 *cf.* Rom. 8,17; 2. Tim. 2,12;
5020 Act. 14,22;
5033 Ioh. 12,32;

inconstancia carnalitatis et corrupcione peccati ac mortalitatis ad omnem plenitudinem vite constantis et inmortalis.

B 50r[a] Et ad hoc faciendum modum ydoneum et optimum adinvenit, | videlicet cibacionem et potacionem cottidianam vel frequentem sui corporis et saguinis divini, celestis et inmortalis, ut sicut cibus et potus transfert in suam substanciam et naturam ipsum alitum et econverso condicionibus omnibus et passionibus hinc inde conmunicatis necnon in unum adunatis, ita scilicet corpus et sanguis Cristi frequentata a nobis redigant nos in unitatem Iesu Cristi intantum, ut ipse per hoc maneat in nobis et nos in illo in eternum.

C. X.

Mk 120r | *Quod dominus Iesus successive transmigravit de corporali statu vite in spiritualem per triplicem gradum, et quomodo perfecte unimur sibi per fruicionem sui corporis et saguinis preciosi.*

O 413r[a] Et quia, sicut pluries dictum est, primum Verbum Dei se voluit humanitati D 143v nostre conformare et | eius successivis | per tempora mutacionibus, | ut C 30v[a] dehinc humanitas sibi esset penitus conformata, idcirco Iesus crucifixus exhi- P 147r[a] buit | seipsum in triplici statu. Primum ostendit se simpliciter in mortali vita et subditus mutacioni, ut ostenderet veritatem sue humane nature assumpte, in qua se continue Filium hominis nuncupavit. Et illud fuit a nativitate sua ad suam passionem et mortem. In illa tradidit se omnibus demonibus et angelis, hominibus bonis et malis tractabilem pro libito cuiuscumque dempta tantum culpabili contagione. – Secundo ostendit se in vita hac corporali, sed iam inmortali et incorruptibili, observans adhuc aliquas condiciones carnis. Et hoc tunc, quando a mortuis resurexit. Nam tunc adhuc comedit et bibit et omnibus sensibus corporis humani se tractabilem prebuit, puta palpandum et videndum, quamvis iam non nisi dignis et testibus preordinatis a Deo, ita quod prebuit se tunc Iesus partim in vita iam spirituali et celesti (ideo dixit ad mulierem se volentem attractare „*noli me tangere*"), partim eciam prebuit se Mk 120v in vita corporali vel in condicionibus corporis (quapropter | prebuit se tan-

5039 cibacionem : ablacionem **C** – cottidianam *om.* **B** – vel frequentem *om.* **P,C,B,D** – **5041** ipsum *om.* **P,B,D** – **5042** scilicet : similiter **P,B,D** – **5043** sanguis Cristi : Cristi *om.* **P,D** – frequentata : sumpta **B** : *om.* **P** – in unitatem : ad unitatem **P** – **5045** C. X. : Capitulum XI[m] **B** : *om.* **P,C,D** – **5046-5048** Quod dominus...preciosi : Quod dominus Iesus quodammodo de corporali vita continue (continue *om.* **Mk**) transmigravit in spiritualem vel de humana in divinam per triplicem statum vite, et quomodo (quomodo : quam **Mk**) per sacramenti conmescionem (conmescionem : conmixtionem **B**) unitur nobis intime et perfecte (perfecte : p. O Maria, sis nobis pia **C**) **P** *in f. 103v[a]*, **C, B** *in f. 5v[a-b]*, **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** : *om.* **D** – **5049** sicut pluries : sicut supra pluries **P,B** : sicut pluries supra **Mk** – sicut pluries dictum est *om.* **D** – **5050** et eius : et in eius **B** – **5050-5051** ut dehinc : et dehinc **B** – **5053** mutacioni : conmutacioni **B** : corumpcioni **P** – **5055** et mortem : et mortali **B** – In illa : Et in illa **P,B** – **5056** pro libito : pro libitu **C** – tantum : tamen **B,D** – **5057** culpabili : culpa culpabili **B** – Secundo : Quo **Mk** – ostendit se in vita hac : autem se in hac vita **B** – corporali : corporaliter **O,C** – **5058** inmortali et incorruptibili : in inmortali et in incorruptibili **Mk** – Et hoc : Et sic **B** – **5060** humani : humanis **B** – **5061** non nisi : non *om.* **B** – dignis : a dignis **O** : dignus **C** – **5061-5062** ita quod : itaque **B** – **5062** tunc Iesus : Iesus tunc **P,B,D,Mk** – ideo : idcirco **D** – **5063** attractare : attrectare **D**

5044 *cf.* Ioh. 6,57; **5063** Ioh. 20,17;

gendum aliis mulieribus, de quibus dicitur *„et tenuerunt pedes eius"*, similiter et beato Thome). – Postremo conclusit in vitam simpliciter spiritualem, conformem Deo, quia *„Spiritus est Deus"*, | et ergo nemini hominum neque [B 50r^b] eciam bonis tractabilem secundum illum modum et formam humane habitudinis vel condicionis, nisi in cibo et potu, scilicet in similitudine talis status et habitudinis, in quali est Verbum Dei et fuit a principio omnibus spiritibus | racionabilibus et animabus, puta quia fuit, est et erit in eternum panis vite [C 30v^b] et intellectus et aqua sapiencie salutaris omnibus spiritibus, primum angelicis, deinde animabus, estque et fuit semper Verbum Dei, vita et firmamentum omnibus creaturis, sicut scriptum est | *„Verbo Domini celi firmati sunt et Spiritu oris eius omnis virtus eorum"* [D 144r] simili forma, sicut cibus et potus | corporalis omni animali racionali et irracionali est vita et firmamentum, secundum [P 147r^b] | quod supra est per plura declaratum et in primo tractatu amplius. [O 413r^b]

Isto igitur modo humanitas Cristi, os nostrum et caro nostra, postquam assumpta est a divinitate et translata in naturam Verbi Dei, per quod et ipsa humanitas est omnia in omnibus, manens nobiscum in cibo panis et in potu vini semper usque ad consumacionem seculi, ut sic non tantum iuxta nos maneat, ut frater cum fratre vel amicus cum amico, sed, sicut est proprium solius Dei vel eciam cibi et potus, maneat in nobis et nos in illo similiter maneamus, ut summa unitate possibili simus unum cum nostro summo bono et dilecto, sicuti alimentum sumptum ab alito omnino transit in aliti unam substanciam indiscretam et indivisam. Et pro eo scriptum est Iohannis VI: *„Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo."* Quapropter scriptum est proprie de cristianis: *„Nec est alia nacio tam grandis, que habeat deos appropinquantes sibi, sicut adest nobis Deus noster"*, Deuteronomii IIII°.

5065 aliis : ab hiis **C** – **5065-5066** similiter et beato Thome : et beato Thome similiter **C** – **5067** Deo *om.* **Mk** – **5071** racionabilibus : racionalibus **P,C,D** – et animabus : et *om.* **O,C** – **5074** creaturis : Scripturis **P** – **5075-5077** simili...amplius *om.* **Mk** – **5076-5077** secundum...amplius *om.* **D** – **5077** est per plura declaratum : per plura declaratum est **B** – **5078-5079** assumpta est : assumpta fuit **B** – **5079** et translata : et *om.* **Mk** – per quod : per quam **Mk** – **5080** manens : manet **P** : et manet **B** – vini : vineo **B** – **5082** solius *om.* **Mk** – **5084** bono : uno **B** – **5084-5085** sicuti : sicut **B,Mk** – **5085** omnino : omne **B** – **5088-5090** Quapropter...Deuteronomii IIII° *om.* **Mk**

5065 Matth. 28,9;
5066 *cf.* Ioh. 20,27;
5067 Ioh. 4,24;
5074 Ps. 32,6;
5078 *cf.* Gen. 29,14;
5080 *cf.* Coloss. 3,11;
5083 *cf.* Ioh. 6,57;
5086 Ioh. 6,56-57;
5089 Deut. 4,7;

C. XI.

Mk 121r C 31r^{a} | ***Quomodo Iesus crucifixus similiter ad ymaginem suam | transfert suos dilectos per triplicem statum vite, et quam necessarium est cristiano sepe corpus et saguinem Cristi manducare et potare.***

Post hec est notandum, quod sicut dominus Iesus crucifixus in triplici B 50v^{a} habitudine suam vitam ordinavit et conclusit, ut paulo ante est dictum, | ita via triplicis vite electi in Deum diriguntur, vita scilicet sensuali vel carnali, vita humana vel racionali, vita divina vel spirituali. In prima vivendum est electis sobrie, in secunda iuste, in tercia pie, sicut scriptum est ad Tytum II°: „*Apparuit gracia Dei et Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria sobrie, iuste et pie vivamus in hoc seculo expectantes beatam spem.*" Et, prout videtur, similiter hanc distinccionem significavit idem Apostolus Collossensium III° dicens: „*Induite vos* P 147v^{a} *ergo sicut electi Dei*" | (quoad primam, vitam sensitivam), „*sancti*" (quoad O 413v^{a} secundam, humanam) „*et dilecti*" | (quoad terciam, divinam). In prima ma- D 144v xime vivitur fide, in II^{a} gaudetur spe, in tercia curritur et dilatatur | caritate. In prima harum aput hominem cristianum Cristus est via, in secunda veritas, in tercia vita.

Et hee tres dicte vite unum sunt vel una vita in homine; et ad hanc consideracionem poterit proprie applicari illud, quod scribitur 1^{a} Iohannis V°, ubi dicitur: „*Tres sunt, qui testimonium dant in celo: Pater, Verbum et Spiritus sanctus. Et hii tres unum sunt.*" Et sequitur ad propositum: „*Et tres sunt, qui* C 31r^{b} *testimonium dant in terra: Spiritus*" (quoad vitam | harum 3^{am}) „*et aqua*" (quoad secundam) „*et sanguis*" (quoad vitam primam). „*Et hii tres unum sunt.*"

Quelibet vita istarum habet sibi cibum et potum congrua, quibus continuatur et augetur. Prima vita incipit a carne simpliciter et terminatur in Spiritum Mk 121v simpliciter, quia incipit | ab homine per hominem, quamvis Prima causa concurrente, et terminatur in Deum per Iesum Cristum et durat a concepcione usque ad mortem hominis. Cibus illius vite est panis et potus, corporalia sicut vita ipsa solum est corporalis. Et ideo scriptum est Ecclesiastici ubi supra: „*Inicium vite hominis panis et aqua.*" Hec vita sicut et in Iesu Cristo relin-

5091 C. XI. : Capitolum duodecimum **B** : *om.* **P,C,D,Mk** – **5092** Quomodo : Quod **P** *in f. 103v^{a}*, **C**, **B** *in f. 5v^{b}*, **Mk** – **5092-5094** Quomodo...potare *om.* **D** – **5093** dilectos *om.* **P** *in f. 103v^{a}*, **C**, **B** *in f. 5v^{b}*, **Mk** – est cristiano : est *om.* **Mk** – **5094** corpus : c. Cristi **C** – et saguinem : et *om.* **C** – Cristi *om.* **B** *in f. 5v^{b}*, **Mk** – manducare et potare : m. pro omni statu vite sue (sue : sue. In capitulo 59 **Mk**) **P** *in f. 103v^{a}*, **C**, **B** *in f. 5v^{b}*, **Mk** – **5096** ut paulo ante est dictum *om.* **D** – est dictum : dictum est **P,C,B,Mk** – **5096-5097** ita via : ista via **Mk** – **5097** via *om.* **B** – vita scilicet : scilicet vita **P** – vel carnali : et carnali **B** – **5098** vel racionali : et racionali **B** – vel spirituali : et spirituali **B** – **5099** sobrie : pie **P** – **5102-5103** expectantes...Apostolus *om.* **D** – **5106** curritur : cernitur **Mk** – **5109** vel una : et una **C,B** – **5109-5116** et ad hanc...et augetur *om.* **D** – **5109-5114** et ad hanc...unum sunt *om.* **Mk** – **5115** Quelibet : Et quelibet **Mk** – **5116-5117** *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* termina[tur in Spi]ritum si[mpliciter] **C** – **5118** et terminatur : et *om.* **B** – **5119** illius vite : autem vite illius **D** – corporalia : corporalis **D** : corrumpatur **B** – **5120** corporalis : carnalis **O** – **5121** in Iesu Cristo : in domino Iesu Cristo **B**

5099 Tit. 2,11-13;
5103-5105 Coloss. 3,12;
5107-5108 *cf.* Ioh. 14,6;
5111 1. Ioh. 5,7;
5112-5114 1. Ioh. 5,8;
5121 Eccli. 29,28;

quitur in suo cursu naturali et suis condicionibus carnis a principio usque ad finem quoad ea, que sunt propria nature, et in homine cristiano crucifigitur continue et mortificatur | quoad suos inordinatos motus et affecciones, sicut B 50v[b] scriptum est Gallatarum V°: *„Qui Cristi sunt, carnem suam crucifixerunt cum viciis et concupiscenciis."* – Secunda vita, puta humana vel racionalis, incipit a disciplina et terminatur ad perfectas virtutes usuales vel habitus virtutum. Incipit a magistro et terminatur in magisterium formaliter prudencie et sciencie secundum vitam honestam et durat ab eo tempore, quo adolescens incipit intelligere et capax esse discipline, usque ad senectam et senium vel eciam usque ad mortem. Cibus et potus huius vite est sapiencia et doctrina et omnis Scriptura et mandata seniorum ac hortamenta. Hiis etenim talibus continuatur illa vita et augmentatur, et pro eo scriptum est Ecclesiastici XV°: *„Cibavit eum pane vite et intellectus et aqua sapiencie saluta|ris potavit illum."* – Tercia O 413v[b] vita, || puta spiritualis vel divina aut secundum novum hominem, qui secundum Deum creatus est, inchoatur a fide Iesu Cristi vel a baptismo et terminatur in etatem plenitu|dinis Cristi, seminatur in carne, augetur in | Spiritum, seminatur in corumpcione hominis, surgit in incorrupcionem Iesu Cristi, seminatur in mortalitate, terminatur in inmortalitatem, durat autem a suscepcione fidei usque in vitam eternam. Cibus et potus huic vite ydonea et preparata, quibus continuatur et crescit, est corpus et sanguis Iesu Cristi, plena spiritu et vita vel divinitate Verbi Dei.

P 147v[b]
C 31v[a]
Mk 122r
D 145r

Isti tres status vite cristiane sic ad invicem conmensurantur in homine cristiano: nam prima, scilicet carnalis vita, in principio est intentissima et dehinc continue remittitur et moritur usque finem, quia est animalis et terrena et infirma et inanis, sicut scriptum est Iob *„homo natus de muliere brevi vivens tempore repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur et conteritur et fugit velud umbra et nunquam in eodem statu permanet"*, et Psalmus *„que | utilitas in saguine meo, dum descendo in corrupcionem?"* – Secunda vita, puta B 51r[a] racionalis sub disciplina, in principio est remissa et valde difficilis propter vitam rudem et gravem corporalem, sicut scriptum est Sapiencie IX° *„corpus, quod corrumpitur, agravat animam, et terrena inhabitacio distrahit sensum*

5123 propria : proprie **B** – **5126** vel racionalis : et racionalis **Mk** – **5128** in magisterium formaliter : f. in magisterium **D** – **5130** senium : spiritum **B** – **5135** vel divina : et divina **B** – **5135-5136** qui secundum : et qui secundum **D,Mk** – **5136** et *charta cum hoc verbo in m. sin. abscisa* **C** – **5136-5137** terminatur : tractatur **P** – **5137** in etatem : in etate **B** – in Spiritum : in Spiritu **B,Mk** – **5138** in corumpcione : in corrupcionem **O** – in incorrupcionem : et incorrupcione **O** : in corrupcionem **B** – **5139** in mortalitate : in inmortalitate **Mk** – in inmortalitatem : in inmortalitate **B** : in mortalitatem **O** – **5140** huic : huius **D** – **5143** tres status : s. tres **B** – cristiane : cristiani **P** – **5144** scilicet *om.* **Mk** – intentissima : intensissima **P,B,D** – **5145** finem : ad finem **B** – **5145-5146** et infirma : et *om.* **P,B,D,Mk** – infirma : infima **C** – **5148-5149** et nunquam...in corrupcionem *om.* **D** – et Psalmus...in corrupcionem *om.* **Mk** – **5150** et valde : et *om.* **B** – **5151** rudem : inde **B** – corporalem : et corporalem **Mk**

5125 Gal. 5,24;
5133 Eccli. 15,3;
5137 *cf.* 1. Cor. 15,42-44;
5146 Iob 14,1-2;
5148 Ps. 29,10;
5151 Sap. 9,15;

multa cogitantem", et Proverbiorum „*stulticia alligata est in corde pueri, sed virga discipline fugabit*", sed dehinc semper crescit et intenditur in cristiano usque ad finem vel perfeccionem virtutis et prudencie. – Tercia vita, puta Cristi Iesu in nobis vel spiritualis et divina, prime vite carnali fluide ponit fortiter regimen et mensuram sicut frenum equo vel iugum indomito bovi. Ideo [P 148ra] scriptum est Gallatarum V°: „*Spiritu ambulate et desideria carnis* | *non perfi-* [C 31vb] *cietis.*" Ymmo tercia | vita primam mactat et offert eam Deo, sicut scriptum est Romanorum XII „*obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, racionabile obsequium* [O 414ra] *vestrum*" facitque de membris corrupcionis et iniquitatis | membra iusticie et instrumenta ad virtutes, sicut scriptum est Romanorum VI° „*humanum dico propter infirmitatem carnis vestre: sicut exhibuistis membra vestra servire inmundicie et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra* [D 145v] *servire iusticie in sanctificacionem*". Eadem quoque vita tercia | abscondita cum Cristo in Deo vite secunde, id est racionali, hominis est acceleracio et lumen. Et ideo dicit Cristus, qui est vita nostra tercio loco posita, „*sine me nichil potestis facere*", et Apostolus Gallatarum ubi supra „*si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus*".

Vita itaque prima cristiani est propter secundam et secunda propter terciam [Mk 122v] et tercia propter Deum, ut demum Deus sit omnia in omnibus. Sicut | igitur prima vita corporalis stare non potest neque continuari neque augmentari potest nisi cibo et potu continue sustentetur sibi congruo et aptato per naturam, [B 51rb] similiter et vita | racionalis pane suo et potu valde est necessaria, scilicet verbo discipline et doctrine, sicut scriptum est Deuteronomii VIII „*non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei*" (et pro eo dicit Ethicus „*nam sine doctrina hominis vita est quasi mortis ymago*"), ita vita tercia, que est in Cristo Iesu, scilicet spiritualis, sine suis cibo et potu cottidie vel sepe ruminatis et digestis stare et continuari et augmentari nequaquam [C 32ra] potest, videlicet corpore et saguine Iesu Cristi in tali | modo et forma ministratis, sicut ea sapiencia divina pro hominibus condidit et preparavit, scilicet [P 148rb] in sacramento altaris. Sicut igitur puer nequit | crescere et ad suum valorem pervenire nisi sepissime nutriatur, sic nec cristianus in sua vita secundum

5153 cogitantem : cogitacione, propter quod cogitaciones mortalium timide et incerte providencie nostre **P** : cogitantem, propter quod cogitaciones mortalium timide eciam incerte providencie nostre **B** – **5153-5154** et Proverbiorum...fugabit *om.* **P,B,D,Mk** – **5154** intenditur : intendit **C** – **5155** perfeccionem : ad perfeccionem **P,C,B** – et prudencie : vel prudencie **Mk** – **5156** vel spiritualis : est spiritualis **B** – **5157** vel iugum : et iugum **B** – **5157-5170** Ideo...ambulemus *om.* **Mk** – **5159** tercia vita primam mactat : m. t. v. primam **B** – **5166** Eadem quoque : Eademque **B** – **5167** in Deo : in Deo est **O,C** – **5171** prima cristiani est : p. est cristiani **C** : cristiani p. est **D** – **5172** et tercia : et *om.* **P,B,D,Mk** – **5173** prima vita : v. prima **D,Mk** – **5174** continue : continuo **D,Mk** – aptato : apto **B** : optato **C** – **5175** pane : de pane **B** – **5177-5178** et pro eo...ymago *om.* **Mk** – **5179** suis : sui **O,C** : suo **P** – cibo et potu : p. et cibo **B** – **5180** et continuari : et *om.* **C,B,D,Mk** – **5181** modo : numero similiter **B**

5153 Prov. 22,15;
5158 Gal. 5,16;
5160 Rom. 12,1;
5163 Rom. 6,19;
5168 Ioh. 15,5;
5169 Gal. 5,25;
5172 *cf.* 1. Cor. 15,28;
5176 Deut. 8,3;
5178 *cf.* Disticha Catonis III,1;

Deum potest vegetare nisi sepissime summat divinum sacramentum de altari aut sibi equivalens in gracia et veritate.

C. XII.

De reatu sacerdotum, qui renuunt ac negligunt petentibus fideliter sacramentum ministrare, et de negligentibus cristianis.

Quantum igitur reatum incurrunt hii, qui parvulos Cristi, id est plebeios, occidunt et vexant fame et inedia panem cottidianum pro eis preparatum ab ore eorum abstrahentes, quem dominus Iesus voluit | ipsis copiose ministrari, [Mk 123r] sicut scriptum | est *„cibaria misit eis in habundancia"*! [O 414r[b]] Nam ex istis, que dicta sunt, infertur, quod illi, qui prime vite brutali intenti solum vel maxime querunt et appetunt eius cibum, in nullo mentem vel desiderium ad cibum et potum vite tercie, puta que in Cristo est, erigentes, ita frequenter manducandum et bibendum sicut cibum et potum vite | prime, signum habent manifestum, [D 146r] quod sunt mortui et non habent in se vitam Cristi, et per consequens sunt omnino frustra cristiani. Ulterius sequitur, quod hii, qui curant proficere in vita secunda, puta racionali, et virtutibus vite honeste, magnum dispendium paciuntur, si non cottidie vel sepe pascuntur | corpore et saguine Cristi deificante, [C 32r[b]] que sunt acceleracio, lumen et perfeccio valida omnis virtutis et discipline. Sequitur ultimo, quod omnis cristianus, | qui non satagit vel negligit cottidie [B 51v[a]] vel sepe manducare istum cibum et potum, pro vita huius mundi a Cristo ministratum, ille non vult Cristo vel secundum Cristum vivere neque ex hac vita corruptibili, gravi peccatis, ad vitam in Cristo Iesu incorruptibilem festinare, exempli gracia sicut servus, qui non vult alicui domino vivere vel voluntatem eius perfecte facere, mox se alienat ab eo et non cupit panes et potum ipsius, sciens, quod si eius panem | et vinum frequentaret, precipue cottidie [P 148v[a]] vel sepe, consequens esset, quod eciam oporteret sibi vivere et ipsius perfecte inquirere voluntatem. Quoniam autem pro eo | profecto dominus Iesus dedit [Mk 123v] hunc panem mirabilem suis in copia manducandum, ut per hoc poneret discrecionem, qui sunt illi, qui volunt eum timere et amare eiusque voluntatem perfecte adinplere. Et hoc est manifeste designatum in Scriptura, qua dicitur Exodi XVI°: *„Ecce ego pluam vobis panem de celo. Egrediatur populus et coligat, que sufficiunt per singulos dies, ut temptem eum, utrum ambulet in*

5185 vegetare : vegetari **Mk** – **5186** aut sibi equivalens in gracia et veritate *om.* **P,B,D,Mk** – **5187** C. XII. : Capitulum 13[m] **B** : *om.* **P,C,D,Mk** – **5188-5189** De reatu...cristianis : Quod ministri ecclesie, videlicet (videlicet : scilicet **Mk**) sacerdotes, si fidelibus Cristi petentibus (petentibus : penitentibus **P**) sacramentum vel eorum (eorum : suum **Mk**) panem cottidianum celestem non ministrant (ministrant : ministraverint **Mk**), sunt rei acsi eos occiderent per famem (famem : f. In capitulo 60 **Mk**) **P** *in f. 103v[a]*, **C**, **B** *in f. 5v[b]*, **Mk** : *om.* **D** – **5191** vexant fame : f. vexant **C** – **5192** voluit : voluit et vult **P,C,B,Mk** : voluit eis et vult **D** – ministrari : ministrare **C** – **5193** Nam : Et ulterius **P,D,Mk** : Et **B** – **5193-5194** que dicta sunt *om.* **P,C,B,D,Mk** – **5194** vel maxime : vel *om.* **Mk** – **5195** appetunt : aptant **B** – **5195-5196** et potum : et ad potum **B** – **5198** sunt : sint **B** – **5201** pascuntur : pascunt **B** : pascantur **Mk** – **5202** valida *om.* **Mk** – **5203** ultimo : de ultimo **B** – omnis cristianus : c. omnis **B** – **5204** et potum : vel potum **B** : *om.* **Mk** – **5206** peccatis : in peccatis **B** – **5208** se alienat : si alienatur **B** – **5211** autem *om.* **P,B,D,Mk** – profecto : facto **O** – **5212** in copia : in copiam **P**

5193 Ps. 77,25; **5215** Ex. 16,4;

via mea an non." „Nullus relinquat ex eo in mane." Et Dominus Iohannis VI° *„hic est panis pro mundi vita"*, id est: qui vult dimittere vivere huic mundo, O 414v[a] ut | Cristo vivat seu serviat, hic panis pro tali est adaptatus.

5217-5219 Et Dominus...adaptatus *om.* **Mk** – **5218-5219** id est...adaptatus *om.* **P,B,D** – *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* di[mit]tere vivere huic [mun]do, ut Cristo vivat [seu] serviat, hic pa[nis] pro tali est ada[pta]tus **C**

5217 Ex. 16,19; **5218** Ioh. 6,50.52;

Incipit distinccio nona de familiaritate corporis Cristi.

C. primum.

Quod obmissio frequentis conmunionis corporis Iesu crucifixi anichilat desiderium et generat fastidium ad sacramentum altaris.

Et ex hiis ulterius sequitur, quod satis falsa et carnalis est | [C 32v[a]] illorum existimacio, qui dicunt, quod ad frequentem comunionem sacramenti istius a popullo conmuni sequeretur fastidium et contemptus huius | [D 146v] divini venerabilisque sacramenti, presertim si sit mencio de hiis, qui spiritu Dei aguntur et obtinent spiritualium sanam discrecionem. De hiis namque, qui foris sunt etsi non numero, tamen merito, id est mortali peccato obsessi, qui sunt porci, canes timidi et venefici nuncupati a Scriptura, de quibus supra, homines videlicet | [B 51v[b]] carnales, spiritum Iesu non habentes, dum de sacramento hoc et eius frequenti conmunione disceptacio agitur, nulla debet interseri mencio, quia huiusmodi nullum participium | [Mk 124r] Spiritus abinde sorciuntur, sive semel in anno accedant sive sepe sive raro. Quibus talibus et prout tales et quamdiu tales nunquam accedere expedit ad istud vindicativum sacramentum.

Pro quorum declaracione est advertendum illud quod vulgo dicitur „nimia familiaritas parit contemptum, sacietas fastidium“ solum profecto in corporalibus locum habere et ubi tantum secundum carnem iudicatur et non secundum spiritum et veritatem. In spiritua|[P 148v[b]]libus etenim rebus et divinis prorsus per oppositum debet et oportet iudicari, ex quibus est hoc unum, videlicet corporis et saguinis Cristi sacramentum; debet, inquam, et oportet in spiritualibus rebus et divinis sic assumi: „Nimia familiaritas reverenciam parit et elongacio atque alienacio a Deo contemptum adgenerat“, prout hec limpide relucent de angelis et virtutibus supercelestibus qui perstiterunt, de quibus ecclesia cantat dicens *„maiestatem tuam laudant angeli, adorant Dominaciones, tremunt Potestates celi celorumque Virtutes ac beata Seraphyn* | [C 32v[b]] *socia exultacione* | [O 414v[b]] *concelebrant“* et cetera que secuntur, et per contrarium de angelis apostaticis, a Deo suo remotis et alienatis, qui quidem maligni spiritus

5220-5221 Incipit...C. primum *om.* **P** *in f. 103v[a]*, **C,D,Mk** – **5220** Incipit *om.* **B** – Cristi : Iesu Cristi **B** *in f. 5v[b]* – **5222-5223** Quod obmissio...altaris : Quod manducacio cottidiana vel frequens sacramenti auget in cristiano reverenciam, non contemptum, et augmentat appetitum, non fastidium generat in illis, qui sunt Cristi Iesu **Mk** : *om.* **D** – **5223** fastidium ad sacramentum altaris : f. in cristiano ad divinum sacramentum **P** *in f. 103v[a]*, **C**, **B** *in f. 5v[b]* – **5224** Et *om.* **Mk** – **5224-5225** existimacio : estimacio **B** – **5226** et contemptus : et *om.* **Mk** – **5227** qui spiritu : que spiritu **B** – **5228** spiritualium sanam : sanam spiritualem **Mk** – De hiis : De illis **P,D,Mk** – **5229** numero, tamen merito : numero, t. incerto **B** : inmerite, t. numero **Mk** – qui sunt : qui *om.* **C** – **5230** canes : et canes **C** – de quibus supra *om.* **D** – **5233** Spiritus : spiritus Iesu **B** – **5234** sive raro : vel raro **Mk** – **5234-5235** et quamdiu tales *om.* **B** – **5236** illud quod : quod illud **C** – **5237** sacietas : sacietates **O** – **5238** ubi tantum : ibi tantum **B** – **5239** etenim rebus : rebus etenim **P** – et divinis : ac divinis **P,C,B,D,Mk** – **5241** inquam *om.* **Mk** – **5243** adgenerat : generat **B** – **5246-5247** celi...secuntur *om.* **D** – **5248** apostaticis : appostanticis **O,C** : apostatis **B,D**

5245 Missale Romanum, Praefatio missae;

et similiter homines peccatores, quanto magis a Deo suo sunt elongati, tanto
magis contempnunt, per hoc, quod superbia eorum, qui Deum oderunt,
ascendit semper, sicud scriptum est *„peccator cum in profundum malorum
venerit, contempnit"*. Sacietas quoque rerum divinarum delectacionem et desi-
D 147r derium | inflamat, carencia et privacio eorum nauseam inducit et despectum,
Mk 124v | quemadmodum istud manifeste videtur de iustis et in Deo delectantibus, de
quibus dicitur per Psalmistam *„gustate et videte, quoniam suavis est Domi-
B 52r[a] nus"*, | et de iniquis hominibus, qui non percipiunt, que sunt spiritus.

Iuxta quod est notandum, quod non familiaritas proprie alicuius rei generat
inmediate contemptum eiusdem, sed cognicio defectuum ceterarumque vani-
tatum, ipsam rem circumstancium, reddunt eam contemptibilem, quia *„vani-
tati subiecta est omnis creatura"* secundum Apostolum Romanorum VIII°, et
Ecclesiastes primo *„vidi cuncta, que sub sole erant, et ecce omnia vanitas"*.
P 149r[a] Familiaritatem namque | et nimium usum rei sequitur cognicio infirmitatis
eiusdem et inexistentis vanitatis, cognicionem vero infirmitatis rei et ipsius
vanitatis sequitur vilificacio rei cuiuslibet et contemptus penes illud vulgo tri-
tum proverbium „quantum habes, tantum vales". Et istud relucet limpide in
conversacione hominum cottidiana, secundum quam dicitur in proverbio
C 33r[a] „quod rarum, carum" et „qualem te video, talem | te iudico", quamvis hec
contingant solum generacioni seculi huius, que expers est domini Iesu a cari-
tate ac fraterna dileccione. Nam ubi dileccio habundat amicorum virtuosa, illa
non sinit amicum ex familiaritate nimia venire in contemptum, qualis amor est
Cristi Iesu ad suos fideles et Cristi fidelium ad Cristum Iesum. Item fastidium
rei alicuius solum et maxime causatur ex replecione appetitus et capacitatis
corporalis, ut patet in cibo saciatis, vel causatur fastidium ex inanicione et
O 415r[a] mortificacione appetitus ad rem | corporalem, ut videtur in morbidis et infir-
mis. Secundum quod de primo dicitur Proverbiorum XXVII° *„anima saciata
calcabit favum"*, et de secundo Numeri XXI *„anima nostra nauseat super*

5249 elongati : alienati et elongati **B** – **5251** ascendit : ascendet **B** – **5252** venerit : pervenerit **B** – **5254** manifeste : manifestum **Mk** – **5256-5266** et de iniquis...in proverbio *om.* **D** – **5256** hominibus *om.* **B** – spiritus : spiritus Iesu **Mk** – **5257-5269** Iuxta quod...dileccione *om.* **Mk** – **5257** proprie : propria **B** – generat : generet **B** – **5258** ceterarumque : creaturarumque **B** – **5259** reddunt eam : r. ipsam **B** – **5262** et nimium : et *om.* **C** – rei *om.* **B** – **5263-5264** *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [vero] infirmita[tis rei]...va[nitatis] **C** – **5266** dicitur : dicit **O** – **5267** quod rarum : quod et rarum **B** : Illud autem, quod vulgo dicitur, quod rarum **D** – et qualem...quamvis *om.* **D** – **5267-5268** hec contingant : hec contingat **C** : hoc contingat **B** : contingit **D** – **5268** generacioni : generacionem **C** – seculi huius : huius seculi **P,C,B** : huius *om.* **D** – **5269** Nam ubi : Et infra. Nam ubi **Mk** – dileccio habundat : habundat dileccio **O** – **5270** *in verbis* in contemptum *des.* **D** – **5270-5271** qualis...Iesum *om.* **P** – **5270** amor : dileccio **B,Mk** : dileccio, *supra* amor **C** – **5271** et Cristi : et econverso Cristi **B** : et e contrario Cristi **Mk** – **5272** rei alicuius : alicuius rei **B** – et capacitatis : vel capacitatis **B,Mk** – **5273** causatur : contra **C** – **5273-5274** et mortificacione : vel mortificacione **B** – **5275** de primo *om.* **P,C,B,Mk** – **5276** et de secundo Numeri : et ad hoc est eciam illud Numeri **P,B** : et ad hoc est e contrario illud Numeri **Mk**

5251 *cf.* Prov. 18,3;
5255 Ps. 33,9;
5256 *cf.* 1. Cor. 2,14;
5259 Rom. 8,20;
5261 Eccles. 1,14;
5265 *cf.* Walther, Proverbia 4, p. 106, n. 23623a *et* 5, p. 259, n. 31046a,c;
5267 *cf.* ibidem 4, p. 484, n. 26005a-6a;
5267 *cf.* ibidem 4, p. 43, n. 23214a, p. 44, n. 23215-16;
5275 Prov. 27,7;
5276 Num. 21,5;

cibo isto levissimo". Cause autem tales fastidii nullomodo sunt in hiis, qui aguntur spiritu Iesu Cristi, igitur neque tale fastidium in eisdem locum habet secundum locum, qui dicit „deficiente causa deficit et effectus".

C. II.

Quod degustacio spiritualium et continua approximacio ad ea generat desiderium continuum et auget, et carencia sacramenti istius et remocio spontanea parit fastidium et torporem in hiis, qui sunt participes spiritus Iesu.

Et ex istis sequitur evidenter, quod familiaritas nimia ad res spirituales et divinas, prout est corpus et sanguis Iesu Cristi, esse proprie non potest neque secundum se | Mk 125r ullomodo parit contemptum, sed magis reverenciam | B 52r^b et honorem, aput illos, dico, qui spiritu Dei aguntur et bene iudicant de singulis tamen, quia familiaritas cum rebus divinis non parit cognicionem alicuius defectus, sed pocius omnium bonorum ubertatis, non vanitatis inexistentis, cum nullum locum ibi defectus aut vanitas habeant, quin pocius perpetue veritatis ac vere felicitatis, hoc ex supradictis addito, puta quod cognicio defectus et vanitatis | C 33r^b parit et addit rei contemptum, cognicio quoque bonitatis rei et stabilis veritatis generat ad ipsam rem reverenciam et amorem.

| P 149r^b Familiaritas ergo cum rebus Iesu Cristi adgenerat noticiam bonitatis et veritatis et per consequens et amoris, ut patuit in Cristo et muliere Samaritana, et dehinc apparet idem et in Samaritanis, qui mulieri dixerunt de Iesu iam per experienciam familiaritatis cognito: „Iam non propter verba tua", inquiunt, „credimus, sed ipsi vidimus, et cognovimus, quia hic est vere Salvator mundi."

Ex quibus sequitur illud, quod est superius preassumptum, scilicet quod | D 147r res perpetue et divine, quanto magis familiares sunt vel conmunes, tanto magis cognoscuntur, et quanto magis cognoscuntur, tanto magis diliguntur, et quanto magis diliguntur, tanto magis anima ad cognoscendum ea inardescit et dilatatur. Et quia | O 415r^b divine res sunt infinite et perpetue in bono, ideo anima in

5277-5279 Cause...effectus *om.* **P,C** – **5277** tales : talis **B,Mk** – sunt in hiis, qui : infert fidelibus, que **B** : insunt fidelibus, qui **Mk** – **5278** igitur : et per consequens **B,Mk** – **5279** locum, qui dicit : illam maximam, qua dicitur **B,Mk** – **5280** C. II. *om.* **P,C,Mk** – **5281** degustacio...approximacio : degustacio crebra spiritualium et eternorum et aproximacio **P** *in f. 103v^a*, **C**, **B** *in f. 5v^b*, **Mk** – ad ea : de ea **O** : ad Deum **Mk** – **5283** et remocio : vel remocio **P** *in f. 103v^a*, **C**, **B** *in f. 5v^b*, **Mk** – et torporem *om.* **P** *in f. 103v^a*, **C**, **B** *in f. 5v^b*, **Mk** – torporem *em.* : toporem **O** – **5284** qui sunt participes spiritus Iesu : qui pignus Spiritus sancti acceperunt (acceperunt : a. In capitulo 62° **Mk**) **P** *in f. 103v^a*, **C**, **B** *in f. 5v^b*, **Mk** – **5285** Et *om.* **Mk** – **5287** ullomodo : nullomodo **C,B** – **5287-5288** et honorem : et amorem **P,Mk** – **5288** et bene : cibum **B** – **5289** tamen : tum **P,B,Mk** – alicuius *om.* **Mk** – **5290** ubertatis : ubertatem **Mk** – **5291** habeant : habeat **B** – **5292** addito : addite **B** – **5294** et amorem : et honorem et amorem **B** – **5295** ergo : igitur **P** – **5296** et amoris : et *om.* **P** – **5297-5299** et dehinc...mundi *om.* **Mk** – **5297** idem *om.* **P,B** – **5297-5298** per experienciam : per *om.* **C** – **5298** cognito : cognicio **C** – **5299** vere *om.* **C,B** – **5301** res : Res enim **D**; *in his verbis inc.* **D** – **5302** cognoscuntur, et : diliguntur, et **C** : et *om.* **B,D,Mk** – **5302-5303** quanto magis cognoscuntur...diliguntur : quanto magis diliguntur, et quanto magis congnoscuntur **B** – diliguntur, et quanto magis diliguntur, tanto magis : d., et tanto magis **O** : *om* **C** – **5303-5304** et dilatatur : et *om.* **C** – **5304** res *om.* **Mk** – ideo : et ideo **O** – **5304-5305** *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [ideo] anima in [infinitum] **C**

5296 *cf.* Ioh. 4,7 seqq.; **5298** *cf.* Ioh. 4,42;

infinitum et perpetue in cognicione accrescit et in dileccione dilatatur. Et ista dicta sunt de angelis et animabus in vita sempiterna, et ob hanc eciam causam dicitur Ysaie LX *„tunc videbis et afflues, et mirabitur et dilatabitur cor tuum"*, et in figura de regina Saba, que veniens ad regem Salomonem non tepuit neque teduit, sed ex visione ordinis et audicione sapiencie ipsius intantum est admirata, quod spiritus eius in ea defecit; que solum in figura Mk 125v | huius nostri cibi et potus mirabilissimi sacramenti contigerunt.

Sequitur ulterius, quod sacietas in rebus divinis, prout est corpus et sanguis Iesu Cristi, nullomodo parit fastidium, sed magis facit delectacionem et provocat appetitum, B 52v[a] | cum res divine, inquantum huiusmodi, corporaliter locum non occupent C 33v[a] | et per consequens neque gravent hominem per nimiam replecionem, quod plerumque in cibi corporalis sumpcione tantum solet evenire; neque appetitum divina usque nauseam terminant sese participantis, quoniam sicut nimia replecio a cibo corporali D 147v | vel mortificacio appetitus fastidium parit et nauseam conmedendi et bibendi, P 149v[a] | ita eciam sacietas dulcedinis divine innovat desiderium et generat ulteriorem appetitum ad se feliciter perfruendum, secundum quod scriptum est Ecclesiastici XXIIII° *„edent me et adhuc esurient"* etc. Innovacio autem appetitus non sinit rem in fastidium venire, eciam si cottidie frequentetur, ut patet de conmescione panis et potus cottidie usitatis. Ita eciam renovacio appetitus in spiritu mentis nostre, que fit per operacionem Cristi Iesu spiritus, secundum quod prius est declaratum, non sinit adesse fastidium fideli cristiano ad divinum sacramentum, in spiritu mentis renovans desiderium interioris hominis ad suum cibum.

C. III.

Quod corpus Iesu Cristi in sacramento, quia est maximum bonum traditum cristianis in hac vita perfruendum, ideo inter sacramenta est et debet esse conmunius, et largius quoad frequentacionem ministrari, non tardius.

O 415v[a] | Ex supradictis amplius potest luculenter inferri illorum esse falsam opinionem, qui dicunt, quod sacramentum hoc, scilicet corpus et sanguis Iesu Cristi, est summe bonum hominibus participatum in hac vita, ideoque conmune

5305-5306 ista dicta sunt : ita dictum est **B** – **5306** in vita : que sunt in vita **B** – **5306-5307** eciam causam : c. eciam **D** : eciam *om.* **C,B** – **5308** ad regem Salomonem *om.* **P,B,D,Mk** – Salomonem *charta cum hoc verbo in m. d. abscisa* **C** – **5311** mirabilissimi : ac mirabilissimi **P,B,D,Mk** – contigerunt : contigerant **B** – **5312** Sequitur ulterius : Item nota **D** – **5315** occupent : occupant **B** – **5316** plerumque : plerumque, sed **C,B** : plerumque, scilicet **Mk** – solet : solent **O,C** – **5317** divina *om.* **B** – usque nauseam : u. ad nauseam **P,B,D,Mk** – sese participantis : se participantis **D** : seseque percipientis **B** – **5318** mortificacio : mortificatus **B** – **5322** Innovacio autem : Innovacio enim **D** – **5323** cottidie frequentetur : continue frequententur **B** – et potus *om.* **B** – **5325** secundum quod prius est declaratum *om.* **D,Mk** – **5327** *in verbo* cibum *des.* **D,Mk** – **5328** C. III. *om.* **P,C** – **5329-5332** Quod...non tardius : Quod corpus et sanguis Iesu Cristi, quia est maximum bonum hominibus traditum (traditum : t., natum **C**) in hac vita in cibo et potu et (et *om.* **B**) perfruendum, ideo est et debet esse conmunissimum sacramentum in populo cristiano **P** *in f. 103v[a]*, **C**, **B** *in f. 5v[b]* – **5333** luculenter inferri : i. luculenter **P,C,B** – **5334** quod sacramentum : quia sacramentum **P** – **5335** est summe : esse summe **B** – ideoque : ideo **B**

5307 Is. 60,5;
5308 *cf.* 3. Reg. 10,1-13; 2. Par. 9,1-12;
5321 Eccli. 24,29;

et cottidianum in manducando passim a populis cristianis esse non debere, ne forte illud, quod est saluberrimum et optimum, inde parvipendatur atque veniat in contemptum. Ymo verius salvo iudicio meliori oppositum illius debet poni et potest persuaderi ex predictis, istud scilicet, quia hoc sacramentum est summum bonum et homini efficacissimum ad salutem, est traditum peccatoribus | C 33vb in hac vita iuxta illud Zacharie IX° *„quid bonum eius aut quid pulcrum, nisi vinum electorum et triticum germinans virgines"*, igitur debet esse conmunissimum in populo cristiano et creberrime frequentari | B 52vb iuxta illam regulam Aristotelis Ethicorum primo *„bonum quanto conmunius, tanto divinius"*, et illud Numeri XI° *„quis michi det, ut totus popullus prophetet"*, item illud Luce VI° *„estote misericordes, sicut et Pater vester misericors est"*, *„qui facit solem suum oriri super bonos et malos, pluit super iustos et iniustos"*, et Apostolus ad Romanos V *„ubi habundavit iniquitas, superhabundavit et gracia"*, | P 149vb et secundum illud, quod dominus Iesus instituendo hoc sacramentum fecit et ostendit faciendum dicens *„sumite ex hoc omnes"*, et post addit *„hoc quocienscumque feceritis, in mei memoriam facietis"*.

|| P 150r D 147v Potest eciam hoc idem persuaderi evidenti racione sic: omne illud, quod est simpliciter bonum et per se, hominibus in hac vita quamvis sit malum quandoque per accidens et extrinsece aliquibus, illud tale, quanto est habundancius in conmuni popullo et in quolibet homine et in maiori copia, tanto est utilius et melius et beacius toti conmunitati et singulis de conmunitate, non obstante quod eo quidam mali abutuntur. Sed corpus et sanguis Cristi Iesu in sacramento et ipsius manducacio est simpliciter bonum et per se, igitur quanto ipsum et manducacio ipsius a plebeis est conmunior et crebrior, tanto est melius conmunitati et cuilibet de | C 34ra conmunitate utilius et beacius. Maior nota est per Aristotelem ut supra, | O 415vb et patet per induccionem: dileccio Dei, quia est simpliciter bonum, quanto est conmunior et habundancior in popullo cristiano, tanto est melius. Similiter iusticia, sapiencia, castitas, humilitas, modestia, paciencia, perseverancia et omnia similia, que quanto sunt in popullo conmuniora et habundancius, tanto est melius et utilius conmunitati. Sed minorem racionis, scilicet quod sacramentum hoc est simpliciter bonum, relinquo notam, nisi forte quis dicat, quod Cristi corpore contingit male uti in indigna manducacione iuxta Apostolum inquientem *„qui autem manducat*

5336 debere : deserere **B** – **5340** et homini : hominum et **P** : homini et **B** – **5351** hoc : hec **B** – **5352** *in verbo* Potest *inc.* **D** – eciam hoc idem : h. i. eciam **B** – **5355** in conmuni : in omni **P** – **5356** et melius : et *om.* **D** – et singulis : et de singulis **P,C,B** – **5357** quidam : quidem **B** – **5358** et ipsius manducacio : i. manducacio **B** : et i. manducacione **D** – **5360** melius conmunitati : melior conmunitati **P** – **5361** nota est : e. nota **D** : est *om.* **B** – **5362** quanto est conmunior et habundancior : ideo q. est conmunius et habundancius **P,C,B,D** – **5364** modestia, paciencia, perseverancia *om.* **D** – **5364-5367** que quanto...relinquo notam *om.* **D** – **5364-5365** in popullo : in populis **P,B** – **5365** habundancius : habundanciora **P** – **5366** minorem : minor est **B** – **5367** notam : notum **B** – **5368** manducacione : sumpcione **C**

5341 Zach. 9,17;
5344 *cf.* scholia ad Aristotelis Ethicam Nicomachiam, ed. Basileae 1582, 6, 50; *cf. etiam* Aristotelem Latine, Ethica Nicomachea I,1, 1094b;
5345 *cf.* Num. 11,29;
5346 Luc. 6,36;
5347 Matth. 5,45;
5348 Rom. 5,20;
5350 *cf.* Matth. 26,26; Marc. 14,22;
5351 *cf.* 1. Cor. 11,25;
5368 1. Cor. 11,29;

indigne, iudicium" etc.: ad hoc facile respondetur, quod ita contingit eciam omnibus superius expressis B 53r[a] | et aliis bonis simpliciter male uti, ut sapiencia – sicut D 148r | scriptum est *„sciencia inflat"*, oracione – sicut dicitur in Psalmo *„oracio eius fiat in peccatum"*, et similiter de aliis, ut declaratur in primo tractatu, et tamen non ideo Deus talia coartavit vel non idcirco ista est minus vera (scilicet quod bonum semper quanto est conmunius, tanto melius) neque boni et sancti sunt ideo negligendi in abnegando eis id, quod est simpliciter bonum eis missum et preparatum, quod scilicet sunt mali ipsis conmixti, qui tali bono abutuntur, ut per plura est supra declaratum.

P 149v[b] | Quoniam ex inmensa Dei bonitate et fecunditate inenarrabilis ubertatis hoc datum est huic mundo, secundum quod infra hoc suadetur, puta ut quecumque sunt magis necessaria, quecumque magis utilia, quecumque magis delecta C 34r[b] |bilia, iocunda, pulcra et undiquaque meliora in rebus corporalibus, spiritualibus et divinis, sunt magis conmunia ipso usu habundanciusque vite hominum ministrata, prout potest patere per singula discurrenti. Et primum in naturalibus: nam lumen solis, lune et stellarum et omnis ornatus celorum atque virtus, pluvia terris et omnia elementa, scilicet ignis, aer, aqua, terra et omnia mixta ex eis, quecumque sunt meliora et sine quibus presens vita hominum omnino transigi O 414/2r[a] | non valet utilioraque usui hominum, sunt conmuniora et frequenciora. Et similiter in spiritualibus est censendum. Et inde est, quod sacramentum penitencie sacramentum quoque eukaristie, quia sunt saluti hominum saltem in hac vita degentibus (et non dico hanc ingredientibus vel egredientibus, quia ad hoc sunt alia sacramenta, sed dico in via huius vite) magis necessaria ac optima (ceteris paribus de hoc sacramento dictum est *„hic est panis pro mundi vita"*, et ideo dicitur viaticum vel panis viaticus), idcirco sunt et debent esse magis conmunia et frequencius usitata, neque malicia et ingratitudo hominum, hiis bonis Dei abutencium, umquam potest vel poterit hanc liberalissimam influenciam divine bonitatis impedire, quamvis ipse Deus secundum consilii sui altitudinem quandoque B 53r[b] | suam munificenciam abstraxit et P 151r[a] | abstrahit ab ingratis. Hoc tamen ad propositum presens

5369 respondetur : ostendetur **P** – eciam *om.* **P** – **5370** superius expressis et *om.* **D** – bonis simpliciter male uti : uti b. s. male uti **B** – uti *om.* **C** – **5372** et similiter : et *om.* **B** – **5372-5377** ut declaratur...est supra declaratum *om.* **D** – **5372** declaratur : videbitur **B** – **5373** minus *om.* **O,C** – **5375** id, quod : illud, quod **B** – **5378** Quoniam : Quoniam enim **B** – **5379** secundum quod...puta *om.* **D** – ut *om.* **P** – **5380** quecumque magis utilia *om.* **B** – **5381** in rebus corporalibus : in c. rebus **B** – **5382** spiritualibus *om.* **D** – ipso usu habundanciusque : usa habundancius **B** – **5383** ministrata : instituta **B** – patere : p. cuilibet **P,B,D** – **5384** lune et : et lune **B** – ornatus celorum : c. ornatus **B** – **5385** terris : turris **B** – aqua, terra : a. et terra **P,B,D** – **5386** mixta *om.* **B** – **5387** transigi : transfigi **C,B,D** – utilioraque : utiliora queque **D** – **5388** et frequenciora : et *om.* **B** – **5389** quoque *om.* **B** – **5390-5391** saltem...sed dico *om.* **D** – **5390** et non dico : et ideo non dico **P,B** – **5391** vel egredientibus *om.* **C** – **5392** optima : apta **B** – **5392-5393** ceteris paribus...viaticus *om.* **D** – **5393** dicitur : d. conmuniter **P,B** – **5395** ingratitudo : magnitudo **B** – **5396** poterit hanc : p. et hanc **P,C,D** : p. in hanc **B** – liberalissimam : laboriosissimam **B** – **5397** Deus : Dominus **P,C,B,D** – consilii sui : s. consilii **O** – **5398** abstraxit et *om.* **P,B,D** – **5398-5399** *in* **P** *duae lineae f. 151r[a] supremae partim decerptae sunt; verba* abstrahit ab ingratis *legi non possunt* – **5398** *in verbo* ingratis *des.* **D** – presens *om.* **O**

5371 1. Cor. 8,1;
5371-5372 Ps. 108,7;
5393 Ioh. 6,50.52;

non potest congrue allegari, scilicet ad sacramentorum in ecclesia conmunionem, cum sacramenta sunt | peccatoribus instituta utpote medicina et salutis (C 34v[a]) instrumenta, ex quo dictum est per Apostolum Romanorum V° *„ubi habundavit iniquitas, superhabundavit et gracia"*.

| Racio igitur est evidentissima contra eos, qui attendentes, quod hoc (P 150v) nostrum sacramentum est sumum bonum in hac vita, non attendunt cum hoc, quod ipsum est peccatoribus liberalissime et propter peccatores ministratum, sicut scriptum est 1ª Thimothei IIII° *„fidelis sermo et omni accepcione dignus, quia Cristus Iesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere"*, et Mathei IX° *„non est opus sanis medico, sed male habentibus"*. Nam ipse et Cristus Iesus, illud nostrum unicum et summum bonum, dimissis pharizeis et magistris cum publicanis et peccatoribus atque turbis et plebeis hominibus est conversatus, manducavit et potavit, in nullo seipsum carum vel alienum ob indignitatem eorum exhibens vel caristiam suiipsius se petentibus nullibi demonstravit, sed magis ingessit seipsum et preoccupavit se querentes, prout est et fuit semper proprium hoc sapiencie et virtuti divine. Debet igitur merito cuilibet intellectui | hoc esse manifestum, quod sicut hoc sacramentum cor- (O 414/2r[b]) poris et saguinis Iesu Cristi est summum bonum hominum in hac vita liberalissime hominibus ad comedendum et bibendum a bono Deo ministratum, ita eciam est et idcirco conmunissimum in Dei ecclesia et habundantissime exercitum inter omnia ecclesie sacramenta, veluti est hodie et semper videre in multitudine missarum per Cristi Iesu ecclesiam universam.

Sine contradiccione igitur sequitur, quod similiter debet conmunissimum sacrificium esse et cottidianum ac exuberantissimum in omni populло cristiano et presertim in manducacione et bibicione a pauperibus de plebe, quia talium est proprie, ut patet per omnes | Scripturas, iste panis et potus. Et isti (C 34v[b]) sunt, qui vitam huius mundi propter vitam in hoc sacramento | positam pro (B 53v[a]) ipsis reliquerunt, et isti nichilominus sunt, qui a miseriis et ab inedia huius vite venire ad cenam huius panis compelluntur. Isti insuper sunt pauperes spiritu beati, quoniam ipsorum est regnum celorum, id est istud deliciarum paradisi refertum sacramentum.

Quod si dicas: „Sufficit eis credere et in missa spiritualiter manducare hoc summum bonum", ego dico, quod nequaquam debent in hoc plebei contentari a ministris, nisi eisdem in tanta plenitudine et tali condimento a dispen-

5399 allegari : allegare **B** – **5400** sacramenta sunt : sacramenta sint **C,B** – **5403** igitur est : est *om.* **P,B** – **5404** hoc : hoc est **P** – **5405** ipsum est : est i. et **C** – peccatoribus *om.* **B** – **5408-5409** ipse et Cristus : et ipse et Cristus **O** : et *om.* **C** – **5409** nostrum unicum : n. et unicum **C,B** – dimissis *om.* **P** – **5409-5410** et magistris cum publicanis : cum m. et publicanis **B** – **5411** conversatus : conversaturus **P** – **5412** exhibens *om.* **P** – **5415** intellectui : intellectum **O,B** – hoc esse : hoc *om.* **B** – **5416** Iesu : ipsius **P** – est summum : quia est summum **P** : qui est summum **B** – **5417** a bono Deo : a b. est Deo **P,C,B** – **5418** in Dei ecclesia : in e. Dei **B** – **5418-5419** exercitum : exercitatum **B** – **5419** sacramenta : sacramentum **P** – **5420** universam : u., omni contradiccione semota **B** – **5421** Sine contradiccione *om.* **B** – debet *om.* **B** – **5422** sacrificium : sacramentum **C** – ac exuberantissimum *om.* **O** – **5423** a pauperibus : a *om.* **B** – **5425-5426** pro ipsis *om.* **P,C,B** – **5428** id est *om.* **B** – **5432-5433** a dispensatoribus : a *om.* **B**

5401 Rom. 5,20;
5406 1. Tim. 1,15; *cf.* 4,9;
5408 Matth. 9,12;
5427-5428 *cf.* Matth. 5,3;

satoribus et in tali liberalitate tribuatur, in quanta plenitudine et in quali conposicione ac largifluitate Deus eorum et Redemptor ipsis preparavit, sicut scriptum est *„parasti cibum illorum, quoniam ita est preparacio eius"*. – Si tamen dicas iterum, quod bonum est laicis participare illud summum bonum in Dei ecclesia, sed per fidem, igitur magis et propinquius ipsum bonum participare est maius bonum – sed secundum dicta in principio huius magis est participare quoad aliquid ipsum manducando et bibendo sacramentaliter et spiritualiter quam solum spiritualiter per fidem in missa, sicut maius est comedere bonum quam solum ipsum odorare, maius est in plenitudine comedere et potare quam solum potare spiritum devocionis. Quoniam notanter scriptum est Mathei V *„beati, qui esuriunt"* et additur *„et siciunt iusticiam, quoniam* O 414/2v[a] *ipsi* | *saturabuntur"*, et Ecclesiastici ubi supra *„edent me et adhuc esurient, bibent et adhuc sicient"*.

5433 in tali : in *om.* **B** – liberalitate : libertate **P,C,B** – in quali : in *om.* **P,B** – **5434** ac largifluitate *om.* **O,C** – Deus eorum et Redemptor : Deus eorum et Redemptor eorum **P,C,B** – **5435-5436** Si tamen : Quodsi tu **P,B** : Quodsi **C** – **5437** in Dei ecclesia : in e. Dei **C** – **5439** quoad aliquid *om.* **P,B** – **5439-5440** et spiritualiter : id est corporaliter **P** : et corporaliter **B** – **5440-5441** spiritualiter per fidem...solum ipsum *om.* **B** – **5441** ipsum *om.* **P,C** – odorare : adorare **B** – **5442** spiritum : s., igitur etc. **B** – **5442-5445** devocionis...sicient *om.* **P,B** – **5445** *In lineis sequentibus textus linearum 5378-5402* (Quoniam ex inmensa...superhabundavit et gracia) *repetitur* **C**, *primitus sic, postea del. in* **O**

5435 Ps. 64,10;
5443 Matth. 5,6;
5444 Eccli. 24,29;

|| Incipit distinccio X^a de excusacionibus non frequentandi sacramentum Cristi. C $35r^b$ Mk 125v

C. primum.

Quod cristianus propter nullam causam debet vel potest sine vicio se alienare a sacramento altaris frequentando, si ad|est sibi facultas accedendi. O $414/2v^b$ P $151r^a$

| Sequitur ulterius: || omnis talis cristianus, prout est supra descriptus, D 148r scilicet sobrie, pie et iuste vivens in hoc seculo se pati non debet a quacum- Mk 126r que causa vel occasione inpediri a frequenti conmunione huius deiformantis sacramenti.

Istud patere poterit per induccionem singulorum. Nam inter cetera precipuum inpediens, retrahens et dissuadens hominem cristianum a frequenti manducacione pleni omnium graciarum huius | cibi aut est infirmitas con- D 148v sciencie propria aut consciencia vulnerata aut peccata mortalia incumbencia aut vita et amor secularis vel occupacio, cura et labor corporalis, aut scandalum fratrum infirmorum evitandum, aut raritas frequentandi et paucitas frequentancium | de vulgo corporis Cristi conmunionem et per consequens B $53v^b$ dissuetudo aut rubor et verecundia, que ad hoc comittantur, aut sponsio libertatis ad vivendum corpori et huic mundo aut dissuasio hominum aut preceptum confessorum vel alias propriorum sacerdotum.

Hec sunt inter cetera, que solent retrahere ab huius sacramenti vitalis conmunione. Infirmitas enim dicit: *„Exi a me, Domine, quia homo peccator sum"*, Luce V°. Vulnerata consciencia dicit Mathei VIII: *„Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum"* subaudis quia sunt ibi ydola, que offenderent tuam | presentem maiestatem. Consciencia peccato mortali obvoluta et C $35v^a$

5446 Incipit distinccio X^a : Incipit distinccio VIII^a *(sic)* **P** *in f. 103*v^b, **Mk**; *in bis verbis inc.* **Mk** – distinccio X^a de excusacionibus : de e. distinccio X^a **C** – de excusacionibus : de e. irracionabilibus **P** *in f. 103*v^b, **B** *in f. 5*v^b, **Mk** – **5447** non frequentandi : non frequentando **C**, **B** *in f. 5*v^b – sacramentum Cristi : Cristi Iesu sacramentum **P** *in f. 103*v^b, **B** *in f. 5*v^b, **Mk** : Cristi sacramentum **C** – **5448** C. primum *om.* **P,Mk** – **5449** cristianus : nullus cristianus **P** *in f. 103*v^b, **B** *in f. 5*v^b, **Mk** – nullam : ullam **P** *in f. 103*v^b, **C**, **B** *in f. 5*v^b, **Mk** – **5449-5450** vel potest sine vicio *om.* **Mk** – **5450** altaris *om.* **P** *in f. 103*v^b, **B** *in f. 5*v^b, **Mk** – **5450-5451** si adest...accedendi : In capitulo 64° **Mk** : *om.* **P** *in f. 103*v^b, **B** *in f. 5*v^b – **5452** Sequitur ulterius *om.* **Mk** – omnis : quod omnis **C** : Omnis igitur **D**; *in bis verbis inc.* **D** – talis *om.* **Mk** – prout est supra descriptus *om.* **D** – descriptus : circumscriptus **P,C,Mk** – **5453** pie : et pie **Mk** – seculo : mundo **O** – **5454** occasione *om.* **B** – deiformantis : deiformis **Mk** – **5456** poterit : potuerit **B** – **5456-5457** Nam inter cetera precipuum : Nam omne **P,B,D,Mk** – **5458** pleni *em.* : pleno *codd.* – **5458-5459** consciencie *om.* **P,B,D,Mk** – **5459** incumbencia : interveniencia **B** – **5460** vel occupacio : ut occupacio **Mk** – **5461** raritas : caritas **Mk** – **5463** rubor : robur **O** – sponsio : sponsum **Mk** – **5466** retrahere : fidelem retrahere **P,C,B,D,Mk** – **5468** Vulnerata : Vulnerata enim **B** – **5469** sunt ibi : i. sunt **O** – **5469-5470** offenderent : offenderunt **B**

5453 *cf.* Tit. 2,12;
5467 Luc. 5,8;
5468 Matth. 8,8;

agravata ait domino Deo: *„Recede a nobis, quia scienciam viarum tuarum nolumus. Quis est Omnipotens, ut serviamus ei? Et quid nobis proderit, si oraverimus eum"*, Iob XXI°. Secularis conversacio et amor eius dicit: *„Villam*
Mk 126v P 151r[b] *emi et vado videre illam, et ideo* | *non possum* | *venire. Rogo te"* etc. Negocium seculare et occupacio et labor corporalis inquit: *„Iuga boum emi quinque et vado probare illa. Rogo te"* etc., Luce XIIII. Sponsio libertatis ad vivendum carnaliter et huic mundo dicit: *„Uxorem duxi et ideo non possum venire"*, Luce ut supra. Timor a scandalo hominum et verecundia ingesta a singularitate frequentantis hoc sacramentum dicit: *„Leo est in via, in medio*
O 415/2r[a] *platearum occidendus sum"*, Proverbiorum XXII. | Dissuasio hominum et consilium seniorum dicit: *„Quem teipsum facis? Nunquid tu maior es patre nostro Abraham"* etc., Iohannis VIII°.

Et ut hec lucidius et sine ullo proverbio edicantur, secundum morem nunc
D 149r sese excusancium | veniendi ad cenam in hoc sacramento vivifico preparatam dicunt equidem invitati quidam ad frequentem conmunionem: Ego infirmus et homuncio inutilis, maledicta terra utique et cinis; quo ausu aut qua
B 54r[a] fronte me temptabo ingerere ad hoc tremendum sacramentum, | ad cuius presenciam tremunt Potestates celi celorumque Virtutes ac beata Seraphyn non cessant clamare dicentes *„sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus Sabbaoth, cuius gloria pleni sunt celi et terra"*? Sunt et alii, qui respondent, dum invitantur: Ego obvolutus peccatis plurimis et perplexus, timens cottidie ruere in maiora peccata; nullius suasu audebo me mitere ad periculum eterne dampna-
C 35v[b] cionis, crebrius accedens ad hoc sacramentum | plenum divina maiestate.
Mk 127r Item sunt alii ad invitantem se respondentes: | Domine, ego non possum non peccare neque istud aut illud, sicuti iram aut fornicacionem, penitus dimittere, idcirco nequaquam accedam ad hoc tremendum sacramentum. Item alii ad se invitantes sic locuntur: Ego sum homo secularis negociis secularibus vehementer inplicatus, quamobrem michi nulla racione expedit hoc misterium
P 151v[a] deitatis sepius frequentare. | Item alii, dum invitantur, tali excusacione se tuentur inquientes: Ego sum in continuo labore corporali ac variis curis huius vite mancipatus, ideoque vacare non possum frequenti confessioni et cottidiane seu crebre sumpcioni corporis et sanguinis Iesu Cristi. Item alii respondent inquientes: Iuvenis sum et oportet me cum hominibus vivere quemadmodum exposcit mundi status, quem adhuc nolo relinquere; neque enim monachus volo esse, ideo absit a me hoc, scilicet ut frequenter conmunicem

5471 agravata : gravata **P,C** – **5475** inquit : inquiunt **P,C,D** – **5483** nunc : hodie **O** – **5486** utique et : atque **B** – aut qua : vel qua **Mk** – **5488-5490** ac beata...et terra *om.* **D** – **5491-5492** in maiora : maiora in **P,C,B,D,Mk** – **5492** audebo : audeo **B** – me *om.* **O** – mitere : inicere **P,C,D** – **5495** sicuti : sicut **B** – aut fornicacionem : vel fornicacionem **Mk** – **5498** misterium : ministerium **O,Mk** – **5500** ac variis : aut variis **B** – **5501** vacare non possum : non possum vacare **B** – confessioni : confessione **B** – **5503** Iuvenis : Ego iuvenis **Mk** – **5504** relinquere : derelinquere **B** – **5505** volo esse : esse volo **O**

5471 Iob 21,14-15;
5473 *cf.* Luc. 14,18;
5475 Luc. 14,19;
5477 Luc. 14,20;
5479 Prov. 22,13;
5481 Ioh. 8,53;
5488-5490 *cf.* Missale Romanum, Praefatio missae; Is. 6,3;

corpori et saguini Iesu crucifixi. Item alii excusacionem suam exprimunt in
hiis verbis: Ego nolo esse singularis neque volo vocari esse devotus et inde
de|rideri et beghardus vel yppocrita ab aliis vocitari, et presertim timor michi O $415/2r^{b}$
incunbit, ne ego unus iudicium populli contempnam | atque frequenter D 149v
sacramentum hoc solus manducans cottidie offendam oculos plurimorum,
| scrupulum per hoc scandali in quam plurimis generando. Item alii obten- C $36r^{a}$
dunt contra se invitantes huiusmodi suasionem: Cum | soli monachi Cartu- B $54r^{b}$
sienses et alii viri sancti et regulares sanctimonialesque virgines et femine vix
semel tantum in mense audeant hoc venerabile sacramentum manducare,
unde hoc michi vel tibi, homo conmunis, utique qui nullum insigne virtutum
exhibes, nullam parsymoniam | ostendisti nullamve prefers notabilem sancti- Mk 127v
tatem, ut teipsum presumas temere viris religiosis et sanctis, quinymmo
sacerdotibus Dei conparare cottidie aut sepe corpus et saguinem Iesu Cristi
manducando?

C. II.

Quod cristianus obmittens frequenter manducare corpus Cristi non potest se facile a negligencia et ingratitudine expurgare.

Pro illis excusacionibus et pro aliis omnibus similibus, que possent adver-
sus frequentem manducacionem cibi et potus deiformis ab hominibus preten-
di, iam feci tractatum de hac materia per modum questionis, ubi puto esse
satisfactum omnibus obiectis | et occasionibus contra frequentem conmu- P $151v^{b}$
nionem et contra illa machinamenta iniqua, que a demonibus excogitata et
suggesta omnibus viis, et precipue hiis, que sunt similitudinarie viis iusticie et
racionis (sicut de Leviathan scriptum est *„semita eius lucet post eum"* Iob
XLII°), summis conatibus nituntur salutem fidelium Iesu inpedire et ex conse-
quenti quoad illa, que sunt efficacissima ad salutem peccatori, veluti est cor-
poris et saguinis Cristi Iesu sacramentum frequentandum, ut sic homines
peccatores a veritate salutis aversi ad fabulas conver|tantur. Veluti nunc est C $36r^{b}$
videre quedam exercicia in populo cristiano corporalia valde multiplicata,

5506 corpori et saguini : corpus et sanguinem **Mk** – **5508** et beghardus *om.* **Mk** – vocitari : vocari **B** – **5508-5511** et presertim...generando *om.* **Mk** – **5509** frequenter *em.* : frequentem *codd.* – **5510** offendam : offendatur **B** – **5512** soli : solum **P,C,B,D,Mk** – **5512-5513** monachi Cartusienses : monachus Carthusiensis **B** – Cartusienses *om.* **D,Mk** – **5513** sancti et regulares : religiosi **Mk** – et regulares *om.* **D** : et *om.* **B** – **5514** semel tantum in mense : s. in m. tantum **Mk** – in mense *om.* **O** – **5517** ut teipsum : et teipsum **B** – quinymmo : ymmo **B** – **5519** *in verbo* manducando *des.* **Mk** – **5520** C. II. *om.* **P,D** – **5521-5522** Quod...expurgare : Quod nullus obmittens frequenter manducare sacramentum Iesu Cristi potest se ulla racione a negligencia vel ingratitudine excusare, et quod plurimum demonia instillant pectoribus talia intentamenta, ut retrahant homines a salute **P** *in f. 103*v^{b}, **B** *in f. 5*v^{b} : *om.* **D** – **5523** Pro illis : Pro hiis **P,C,B,D** – similibus *om.* **C** – **5524-5525** *in verbo* pretendi *des.* **D** – **5526-5527** contra frequentem conmunionem : contra f. populi conmunionem **P,C** *(in* **P** *linea suprema folii partim decerpta, verba* frequentem populi *non ex toto leguntur)* : f. contra populi conmunionem **B** – **5527** que *om.* **P** – **5527-5528** a demonibus excogitata et suggesta omnibus viis, et precipue : a d. excogitata et suggesta sunt, qui omnibus viis, et precipue **B** : a d. excogitatis et suggestis, qui omnibus viis, et precipue **P** : a d. excogitatis et suggestis omnibus viis, et precipue **C** – excogitata et suggesta *om.* **O** – **5528** similitudinarie : similitudine **B** – **5530** nituntur : nititur **P,B** – Iesu : Iesu Cristi **B** – **5532** Cristi Iesu *om.* **P,B** – sic *om.* **P,B** – **5534** corporalia : corpora **B**

5529 *cf.* Iob 41,23; **5533** *cf.* 2. Tim. 4,4;

que sunt solum tradiciones et mandata hominum, in quibus exsortes a spiritu (O 415/2v[a]) Iesu | se arbitrantur salutem suam invenire exercicia maxime saluti accomoda obmittentes, ex quibus est confessio et frequentacio conmescionis panis celestis, qui dat vitam mundo, de quo similiter supra in primo tractatu plurima anotavi.

(B 54v[a]) Et quia alique saltem earum racionabiles | et colorate esse videntur, idcirco pro respondendo eisdem et pro ostendendo, quod non sint verba consilii vel racionis, sed allegaciones pro excusandis excusacionibus in peccatis, resumo et pono proposicionem superius annotatam semper et omnino me (D 149v) humiliter submittens sancte ecclesie iudicio et informacionis melioris. | Dico igitur, quod fideli cristiano eciam plebeyo expedit per nullam rem temporalem impediri aut retrahi a frequenti manducacione corporis et saguinis Iesu Cristi, et obmittens nulla racione se a negligencia propria et ingratitudine potest iuste expurgare neque tueri aliqua excusacione racionabili, et que pretendi et admitti deberet et in iudicio allegari.

(P 152r[a]) | Ad huius proposicionis sic posite probacionem sufficit parabola de hac materia in ewangelio posita et decreta, ubi expresse innuitur, quod invitati ad cenam, quia venire neglexerunt, sunt condempnati dicente Domino *„dico autem vobis, quod nemo virorum illorum, qui vocati sunt, gustabit cenam meam"* Luce XIIII, quamvis tamen omnes isti seipsos studuerunt excusare, et (C 36v[a]) quemadmodum prima fronte inspecta apparent satis racionabiliter, | quoniam inpedimenta conveniencia expresserunt. Nam unus dixit *„villam emi, eo videre illam"*, et alius dixit *„iuga boum emi quinque et vado probare ea"* etc., et alius *„uxorem duxi"*. Et ecce licet hec ultima minus digna excusacio videatur et tamen ex Lege Veteri potest racionabiliter aprobari, ubi hii, qui anno eodem uxorem duxerant, ab ineundo eciam ad bellum manebant excusati, excusaverunt se nichilominus humiliter, quoniam post assignacionem legittimi inpedimenti preces adiciunt unusquisque dicentes ad nunccium *„rogo te, habe* (O 415/2v[b]) *me excusatum"*, nichilominus | tamen, ut dictum est, excusaciones eorum (B 54v[b]) huiusmodi in nullo aput dominum cene sunt admisse. | Cause autem illius non admissionis non longe ante in hoc tractatu sufficienter sunt assignate.

Caritas enim sincera, sicut fugit omne inpedimentum et quantum sibi possibile est a nulla re, eciam ubi mortis periculum imminet, patitur se impediri,

5536 accomoda : accomodata **B** – **5538** supra *om.* **B** – **5541** non sint : n. sunt **B** – **5542** allegaciones : allegacionis **B** – **5543** omnino : omnia **B** – **5544** humiliter submittens : s. humiliter **B** – **5544-5545** Dico igitur : Dico **D**; *in hoc verbo inc.* **D** : Deo igitur **B** – **5545** eciam plebeyo : et plebeio **D** – **5545-5546** rem temporalem : t. rem **D** – **5548** expurgare : expurgari **C** – tueri : tuere **B** – et que : atque **B** – **5549** deberet : debet **B** – iudicio : i. Dei **P,B,D** – **5550-5551** Ad huius...ubi *om.* **D** – **5551** expresse : Unde expresse in ewangelio **D** – **5554-5565** Luce XIIII...sunt assignate *om.* **D** – **5554** seipsos studuerunt excusare : studuerunt seipsos excusare **P,C** : studuerunt se excusare **B** – **5555** apparent *em.* : apparet *codd.* – **5556** expresserunt : expresserant **B** – **5557** illam : eam **P,C** – **5558** et alius : et a. dixit **B** – minus : nimis **O** – excusacio : excusacione **P,C,B** – **5559** potest : poterit **B** – hii *om.* **B** – **5562** unusquisque *om.* **P,B** – **5566** sicut : sic **O** – **5567** imminet : imineret **D** : matri nec *(sic)* **C**

5552 Luc. 14,24;
5556 *cf.* Luc. 14,18;
5557 Luc. 14,19;
5558 Luc. 14,20;
5559-5560 *cf.* Deut. 24,5;
5562 Luc. 14,18.19;

quin suo amabili, quantum sibi conceditur, uniatur, ita eciam nullam prorsus occasionem querit abstinendi vel se removendi ab amato, quoniam *„fortis est ut mors dileccio, dura ut infernus emulacio, lampades eius lampades ignis atque flamarum, aque multe non poterunt extinguere caritatem nec flumina obruent illam, si dederit homo omnem substanciam domus sue pro dileccione, | quasi nichil despicit eam"* Canticorum VIII°. Amans ergo caritate [P 152r^{b}] non ficta | querit omnes vias et occasiones apropinquandi ad amatum, ymo [D 150r] omnia impediencia, ut dictum est, parvipendit, ac omnium periculorum *„caritas perfecta foras mittit timorem"* 1ª Iohannis IIII°, quemadmodum econverso qui non | diligit vel non fideliter diligit, *„occasionem querit recedendi* [C 36v^{b}] *ab amico et erit omni tempore execrabilis"* Proverbiorum XVIII, et presertim a tali amico, cuius honestati inbecillis turpitudo se nequit adequari, sicut scriptum est *„pondus super se tollit, qui honesciori se conmunicat"* Ecclesiastici XIII, aut iterum tali amico, cuius sancte et iuste voluntati suam pravam et iniquam homo nequit equiperare voluntatem, quoniam sincera amicicia in virtute stabilita hec duo pro yppotesy sua prerequirit, videlicet unitatem animorum et equalitatem conformium voluntatum, prout elici hec potuerunt de VIII° libro et IX° Ethicorum.

C. III.

| *Quod infirmi in consciencia debent propter infirmitatem suam frequencius sumere corpus Iesu Cristi.* [Mk 127v]

Hiis igitur ita positis et concessis addico hoc, quod conmuniter in veritate dicitur, quod | nullibi est concessum cristiano uniri cum Cristo Iesu melius, [D 150r] intimius et delectabi|lius quam manducando corpus eius et bibendo eius [O 416rª] saguinem preciosum, sicut scriptum est *„qui manducat carnem meam et bibit meum saguinem, | in me manet et ego in eo"* Iohannis VI°. Indeque nomen [B 55rª] retinuit, eoquod dicitur conmunio a „con", quod est simul, et „unio", id est multorum simul unio, videlicet hominis cum Cristo Iesu et hominum adinvicem in fide et dileccione Iesu Cristi. Sequitur, inquam, ad predicta, scilicet quod omnes excusaciones date superius vel dabiles cristianorum se alienan-

5568 uniatur : vivatur **C,D** – nullam prorsus : p. nullam **O** – **5569** querit abstinendi : a. querit **B** – removendi : removeri **O,C** – ab : ab ipso **B** – **5573** Amans : Donans **B** – ergo : igitur **P,C** – **5574** apropinquandi : propinquandi **P,C** – **5575** omnia *om.* **O** – ut dictum est *om.* **D** – **5578** *in verbis* Proverbiorum XVIII *des.* **D** – **5579** adequari : adequare **B** – **5583** prerequirit : prerequirunt **O** – **5584** animorum : animarum **B** – conformium : conformem **P,C,B** – voluntatum : voluntati **B** – hec : et hoc **B** – **5586** C. III. *om.* **P** – **5587** *in verbo* Quod *inc.* **Mk** – infirmi : i. vel debiles **P** *in f. 103v^{b}*, **B** *in f. 5v^{b}*, **Mk** – **5588** frequencius : magis et (et *om.* **B**) frequencius **P** *in f. 103v^{b}*, **B** *in f. 6r^{a}*, **Mk** – sumere...Cristi : festinare ad sacramentum (sacramentum : s. In capitulo 66° **Mk**) **P** *in f. 103v^{b}*, **B** *in f. 6r^{a}*, **Mk** – **5589** et concessis *om.* **Mk** – addico : addito **B** : dico **Mk** – **5590** *in verbo* Nullibi *inc.* **D** – concessum cristiano : cristiano concessum **B** – **5594** retinuit : obtinuit **Mk** : recipit **D** – **5594-5595** unio...unio : vino...vino **C** – **5595** Iesu *om.* **Mk** – **5596** dileccione : delectacione **Mk** – **5596-5597** Sequitur...quod *om.* **D** – **5596** ad predicta *om.* **P,B,Mk** – **5597** omnes excusaciones : e. omnes **B** : o. autem excusaciones **D**

5569 Cant. 8,6-7;
5576 1. Ioh. 4,18;
5577 *cf.* Prov. 18,1;
5580 Eccli. 13,2;
5583-5584 *cf. e.g.* Aristotelis Ethicam Nicomacheam VIII,4, 1156b; VIII,8, 1158b;
5592 Ioh. 6,57;

cium a frequenti manducacione corporis Cristi non merentur dici excusaciones, [C 37r[a]] sed magis accusaciones aut occasiones | recedendi ab amico, signa [Mk 128r] [P 152v[a]] quoque | evidencia tepide, minime vel nullius dileccionis | inexistentis ad dominum Iesum Cristum crucifixum aut signum agravacionis in animo participare vitam honestissimam Iesu Cristi seu assimilare seipsum vite cristiane spirituali et celesti, et simul cum domino Deo suo ambulare, vel est signum distorte voluntatis et contrarie voluntati Iesu Cristi et per consequens voluntatis contrarie Dei virtuti et Dei sapiencie vel contrarie nostre sanctificacioni religionis cristiane.

Et probatur hoc idem racione sic: illa, que pretendunt excusaciones enumerate et similes, que inpediunt cristianum a frequenti conmunione huius beatifici sacramenti, aut sunt bona, aut mala. Si mala, ergo sunt simpliciter relinquenda propter se, non tantum propter unionem cum Cristo Iesu in sacramento secundum illud Psalmiste *„declina a malo"* et Ysaie LV *„derelinquat inpius viam suam"*. Sin autem sunt aliquid bonum illa, que inpediunt frequentem accessum ad corpus Cristi, vel sunt minus bonum quam corpus Cristi, vel eque bonum, vel magis bonum. Et non potest dici, quod magis bonum neque eque bonum, cum corpus Cristi sit summum bonum et summe bonum cuilibet digno cristiano iuxta illud Exodi XXXIII° *„ego ostendam tibi omne bonum"*, subaudis Cristum Iesum, qui est omne bonum et in quo omne bonum, quemadmodum dicit Apostolus Collossensium II° *„in Cristo sunt omnes thesauri sciencie et sapiencie Dei absconditi"*, et Collossensium II° *„in* [O 416r[b]] *Cristo enim habitat omnis plenitudo | divinitatis corporaliter"*. Relinquitur [C 37r[b]] ergo, quod illa inpediencia | ad Cristi corporis accessum frequentem sint mi- [B 55r[b]] nus bonum | quam corpus Cristi, igitur sequitur, quod illud bonum, inquan- [Mk 128v] tum inpedit a sumo bono, | est malum, quia est inpedimentum, et in tali casu admittens illud vel faciens peccat, ergo est similiter ut prius relinquendum. Nam propositis duobus bonis inequalibus ceteris paribus minus bonum est [P 152v[b]] contempnendum et magis bonum eligendum; et eligere in tali | casu minus bonum est voluntarie et inique contempnere summum bonum. Quapropter non potest neque debet huiusmodi iniqua vel irracionabilis eleccio pro excusacione allegari.

5598 corporis Cristi : corporis et saguinis Iesu Cristi **P,C,B,D** : corporis et sanguinis Iesu Cristi bibicione **Mk** – **5599** sed magis accusaciones *om.* **B** – aut : vel **Mk** – **5599-5600** signa quoque : scilicet signa **Mk** – **5600** minime : vel minime **Mk** – inexistentis : existentis **Mk** – **5601** Cristum *om.* **D** – **5603-5610** vel est...propter se *om.* **D** – **5607** illa, que : illa inpedimenta, que **P,B,Mk** – **5609** beatifici : beneficii **P** – ergo : igitur **P,C** – **5612** *in verbo* suam *des.* **D** – Sin : Si **Mk** – aliquid bonum : bona **P,B,Mk** – **5613-5614** vel sunt...Cristi *om.* **P** – **5615** neque eque : vel eque **B** – cum corpus : cum corporis **P** – **5616** digno cristiano : c. digno **B** – **5619-5620** et Collossensium...corporaliter *om.* **Mk** – **5621** ergo : igitur **P,C** – inpediencia : inpedimenta **P** – accessum frequentem : f. accessum **B** – **5624** ergo est : igitur **O** – **5625-5627** Nam propositis...summum bonum *om.* **Mk** – **5625-5626** minus bonum est contempnendum et *om.* **O,C** – **5626** magis : maius **B** – **5628** vel irracionabilis *om.* **P,B,Mk**

5605 *cf.* 1. Cor. 1,24;
5611 Ps. 36,27;
5611 Is. 55,7;
5616 Ex. 33,19;
5618 Coloss. 2,3;
5619 Coloss. 2,9;

Et iterum | [D 150r] si est malum in se illud, propter cuius instanciam obmittitur frequens conmunio corporis Iesu crucifixi, aut illud malum est voluntarium, ergo illud bona sponte relinquendum est et summo bono, id est Cristi Iesu corpori, approximandum, cum alias, ut predictum est, illud sit simpliciter dimittendum. Vel est malum involuntarium, id est quod homini eciam contra suam | [D 150v] voluntatem incunbit, veluti est infirmitas humana seu pronitas ad peccandum, unde eciam in sanctis veniunt peccata cottidiana et venialia, de quibus dictum est *„sepcies in die cadit iustus"* et iterum *„si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus et veritas in nobis non est"* 1ª Iohannis primo, et Apostolus ad Romanos VII° *„scio, quod non habitat in me, id est in carne mea, bonum"*, sed malum; *„non enim, quod volo bonum hoc ago, sed malum quod nolo hoc ago, si autem quod nolo, malum facio, non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum"*. Illud profecto malum, quia ex parte est involuntarium inquantum huiusmodi, non debet hominem ab accessu frequenti ad corpus Cristi impedire neque potest racionabiliter adduci pro excusacione veniendi | [C 37vª] ad hanc conmunionem, cum tale malum homini Dominus non inputet ad peccatum, sicut scriptum est per Psalmistam *„beatus vir, cui non inputavit Dominus peccatum"*, quoniam secundum Apostolum ubi supra non ego operor illud malum pro eo, quod inest michi involuntarie, sed quod habitat in me, peccatum, et Iohannes ubi supra postquam dixit „si dixerimus, quia peccatum" | [B 55vª] etc., | [O 416vª] mox subiungit: *„Si confiteamur peccata nostra, fidelis et iustus est, ut remittat nobis peccata nostra* | [P 153rª] *et emundet nos ab omni iniquitate."*

Enimvero remissio peccatorum et emundacio ab iniquitate maxime et principaliter | [Mk 129r] fit per oblacionem et manducacionem corporis et saguinis Iesu pro peccatis hominum crucifixi, quod unicum et solum est oblatum pro expurgacione et satisfaccione omnium mundi peccatorum intantum, ut non sit alibi remissio peccatorum vel satisfaccio pro culpis nisi ibi, vel ubi et inquantum participatur cum hac propiciacione pro peccatis hominum et sanitate nostrarum infirmitatum, prout limpide tangitur in verbis in forma pro hoc sacra-

5630 si est : Quapropter si est **D**; *in his verbis inc.* **D** – **5631** corporis *om.* **P,C,B,D,Mk** – **5632** ergo illud bona : igitur illud est bona **P,C** : ergo illud est bona **B** : igitur illud bona **D** – relinquendum est : est relinquendum **D** : est *om.* **P,C,B,Mk** – id est : igitur **Mk** – **5632-5633** Cristi Iesu corpori : corpori Iesu Cristi **D** – **5633** cum alias, ut predictum est *om.* **D** – illud sit : quod i. sit **Mk** : quia i. est **D** – **5634** dimittendum : propter se relinquendum **D** – est malum : est *om.* **Mk** – **5635** veluti : velut **D,Mk** – **5636** unde eciam in sanctis veniunt : Et proinde **P,B,D,Mk** – *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur* [in sanctis ve]niunt **C** – **5640-5642** non enim...peccatum *om.* **Mk** – **5641** *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* quod no[lo hoc ago] **C** – **5642** malum *om.* **B** – **5643** quia ex parte est *om.* **P,B,D,Mk** – involuntarium : i. hominis **P,D,Mk** – **5645-5646** homini Dominus : Dominus homini **B,Mk** – **5646** inputet : inputat **D,Mk** – ad peccatum : ad dampnacionem **O** – **5647-5650** secundum Apostolum...mox subiungit *om.* **D** – **5649-5652** sed quod...iniquitate *om.* **Mk** – **5653** Enimvero : Quoniam vero **Mk** – iniquitate maxime : i. et maxime **B** – **5654** Iesu : Iesu Cristi **B** – **5657** pro culpis : pro culpa **C** – **5658** participatur : participat **Mk** – hac *om.* **P,B,D,Mk** – hominum *om.* **P,B,D,Mk** – sanitate : sanitatem **Mk** – **5659** tangitur : dicitur **D**

5637 Prov. 24,16;
5637 1. Ioh. 1,8;
5639 Rom. 7,18;
5640 Rom. 7,19-20;
5647 Ps. 31,2;
5648 *cf.* Rom. 7,19-20;
5650 1. Ioh. 1,9;

mento conmendatis, ubi dicitur *„hoc est corpus meum, quod pro vobis trade-
tur“* et iterum *„hic est calix saguinis mei“* etc., *„qui pro vobis et pro multis
effundetur in remissionem peccatorum“*. Non igitur infirmitas humana seu
pronitas ad peccandum potest vel debet allegari tamquam foret inpedimentum
ad frequenter accedendum ad corpus Cristi, quin pocius debet esse occasio in
D 151r nobis perurgens ad uniendum nos sepe nostro summo bono | et omnipoten-
ti, cuius participio nos eciam boni et potentes effici festinemus per sumpcio-
nem huius sacramenti. Hoc etenim et Dominus invitans ad se loquitur dicens
C 37v[b] *„venite ad me omnes, qui laboratis et | honerati estis, et ego reficiam vos“*
Mathei XI.

Et hec dicta sufficiant quoad excusacionem pro infirmitate primo loco
allegata, que non fit ex vera humilitate sed plerumque ex pusillanimitate, fide
egra et negligente voluntate, bene significata per Petrum superius pro talibus
allegatum, qui visa Iesu potestate et dignacione nesciens quid diceret prorupit
Mk 129v dicens: *„Exi a me, Domine, quia homo peccator | sum.“* Non enim bene
dixisse videtur, sed pocius a sensu contrario debebat suum sermonem exhor-
P 153r[b] diri, dicens „mane mecum, Domine, quamdiu peccator sum, | quia nemo
B 55v[b] potest | facere mundum de inmundo conceptum semine, nisi tu, qui solus es,
qui et ad hoc venisti, ut salvum faceres populum tuum a peccatis eorum“. Et
ideo nec eum conmendat Veritas in responso huiusmodi, sed dicit *„noli
O 416v[b] | timere“*.

C. IIII.

Qui sunt vulnerati in consciencia et qualiter tales se debent habere ad corpus Cristi.

D 151r Sequitur dehinc excusacioni eorum, qui dicti sunt cum | consciencia vul-
nerata, perpensius respondere, ne sibi sapienter dixisse videantur. Hic etenim
hii denotantur, quos Apostolus 1ª ad Thymotheum IIII° homines fore habentes

5665 perurgens ad uniendum nos : p. nos ad u. nos **P,D,Mk** : purgans nos ad vivendum nos **B** – nostro *om.* **P,B,D,Mk** – **5666** effici : efficimur **Mk** – **5667** et Dominus : et *om.* **B,Mk** – **5669** *in verbis* Mathei XI *des.* **D** – **5670** pro infirmitate *om.* **Mk** – **5671** allegata : allegatam **P,C,Mk** : allegato **B** – plerumque : solum **P,B,Mk** – **5673** allegatum *em.* : allegato **O,P,C,Mk** : allegatum est **B** – quid : quem **B** – prorupit : prorumpit **O** – **5678** et ad hoc : et *om.* **B,Mk** – **5679** eum : dum **B** – conmendat : conmendet **B** – **5681** C. IIII. *om.* **P,Mk** – **5682-5683** Qui sunt...Cristi : Qui sunt vulnerati in consciencia et de differencia eorum ab illis, qui sunt infirmi in consciencia, et quod nocet talibus alienare se (alienare se : se alienare **B**) a sacramento **P** *in f. 103v[b]*, **B** *in f. 6r[a]* : Qui sunt vulnerati in consciencia et illi, qui actualiter ad aliquid contra conscienciam afficiuntur, et de differencia eorum ab illis, qui sunt infirmi in consciencia, et quod nocet talibus se alienare a sacramento. In capitulo 67 **Mk** – **5684** excusacioni : excusacione **P** – **5684-5691** consciencia...describuntur : Homines autem cum consciencia vulnerata, vel secundum Apostolum cauteriata, et secundum Iacobum duplices animi, et claudicantes ad utramque partem secundum Heliam 3 Regum 18, et duplici via gradientes Ecclesiastici 2, huiusmodi per Iohannem Apokalipsis 6 in similitudine equi pallidi describuntur **D**; *in his verbis inc.* **D** – **5684** consciencia : c. eorum **B** – **5685** perpensius : propensius **O,C** – videantur : videant **B** – **5685-5686** Hic etenim hii denotantur : Et hic etenim d. hii **B**

5660 Luc 22,19; 1. Cor. 11,24;
5661 *cf.* 1. Cor. 11,25;
5661 Matth. 26,28;
5668 Matth. 11,28;
5674 Luc. 5,8;
5679 Luc. 5,10;
5686-5687 *cf.* 1. Tim. 4,2;

cauteriatam conscienciam prophetavit, et tales, qui sunt duplicis animi alias per Iacobum primo expressi, et per claudicantes ad utramque partem per Heliam designati III° Regum XVIII°; et per Iesum Syrach Ecclesiastici II duplici via gradientes huiusmodi demonstrantur, per Iohannem Apokalipsis VI° in similitudine | equi palidi describuntur. Hii igitur sunt, qui conantur lucem cum tenebris copulare, Cristum cum Belial sociare et bibere calicem Cristi et calicem demoniorum. C 38r[a]

Quos si manifestius describere voluero salva informacione doctorum in sacra Scriptura, sic eos indicabo, scilicet quod sunt homines cristiani, qui dicunt se Deum nosse et amare et cum hoc sunt amici huius mundi; passionum Iesu Cristi esse participes cupiunt et cum hoc pace potiri corporis et sacietate huius | vite; sepe concipiunt bonum propositum et promittunt se virtutes Cristi sequi, sed in temptacione recedunt et semper sunt passionum suarum secutores; in uno Deo placere contendunt et in multis non obmittunt offendere eius occulos; maiestatis Dei voluntati se obedire velle confitentur, sed cum hoc nichil libet eis facere, nisi illud prodeat ex eorum propria voluntate; in multis suam conscienciam mundam esse defendunt uno tamen aliquo vel ex proposito | vel ex negligencia ob|misso, per quod consciencia eorum tabem peccatorum staturit suo affectu obligata. Et quemadmodum primi infirmi dicti sunt, quia retinent et confitentur pronitatem ad peccandum sed ad medelam currere non festinant, sic merito isti homines vulnerate consciencie nominari poterunt, quia non tantum habent pronitatem ad peccandum, sed ex parte iam aliquo peccato, vel cui pecca|tum est | annexum, male afficiuntur vel nimis et ordine debito obmisso vel posttergato, et cum hoc se bene stare et cristiane vivere gloriantur. Primi secundum conmunem regulam cognoscunt se fragiles et indignos, hii secundi secundum respectum unius singularis affectus viciosi se iudicant sordescentes et indignos, sed non horrent istud nec dimittunt ex affectu. Primi timent in omnibus conscii sue infirmitatis iuxta illud Iob IX° *„verebar omnia opera mea sciens, quod non parceres delinquenti"*, secundi timent sicut primi, scilicet non tantum a facie infirmitatis | conmunis, sed eciam a consciencia vulnerata pravo affectu vel inordinato ad aliquam rem singularem obfuscantur. Primos timor penosus et servilis occupat, secundos cum hoc hesitacio et duplicitas distrahit, quoniam sua studia

Mk 130r — B 56r[a] — P 153v[a] — C 38r[b] — O 417r[a] — Mk 130v

5687 prophetavit *om* **Mk** – alias *om* **Mk** – **5688** et per claudicantes : etenim per claudicantes **B** – **5689-5693** per Iesum...demoniorum *om.* **Mk** – **5691** describuntur : discribuntur **B** – **5694-5695** Quos si...scilicet quod *om.* **D** – **5695** sunt : Tales sunt **D** – **5697** Cristi *om.* **P** – esse participes : p. esse **D** – **5698** sepe : sepius **B** – **5699** sequi : exequi **D** – **5700** Deo placere : p. Deo **B** – **5701** velle confitentur : c. velle **Mk** – **5702** *in verbo* facere *des.* **D** – nisi illud : i. nisi **Mk** – **5704** proposito : posito **Mk** – obmisso : obmissa **B** – **5704-5705** tabem : trabem **B** : talem **C** – **5708** quia : qui **Mk** – **5710** se bene : b. se **B** – **5711** conmunem : conmunionem **O** – **5713** istud : illud **P,C** – **5714** nec : neque **P,C,Mk** – in omnibus : in o., licet timore humano **P,B,Mk** – **5716** timent : pertinent *(sic)* **Mk** – non tantum *om.* **P,C,B,Mk** – **5718** Primos : Primus **B** – **5719** distrahit : retrahit **B**

5687 *cf.* Iac. 1,8;
5688 *cf.* 3. Reg. 18,21;
5689-5690 *cf.* Eccli. 2,14;
5691 *cf.* Apoc. 6,8;
5691-5692 *cf.* Is. 5,20;
5692 *cf.* 2. Cor. 6,15;
5692-5693 *cf.* 1. Cor. 10,20;
5715 Iob 9,28;

et victimas Deo offerunt, sed se sibi et suis affectibus obtinent, petunt et pulsant pro Dei gracia quasi gens, que iusticiam et iudicium fecerit, sed ab illo quod obviat gracie Dei non recedunt.

Ad quos loquitur Dominus dicens Luce VI°: *„Quid me vocatis Domine, Domine, et non facitis que dico?" „Aut sitis arbor bona et fructus bonos facite, aut sitis arbor mala et fructus malos facite"*, Mathei XII. Hii sunt bene superius designati per centurionem, qui habens languidum in domo sua, apropinquat ad Iesum et petit instanter | [P 153vb] sui pueri sanacionem, dicens Mathei VIII° *„Domine, puer meus iacet in domo paraliticus"* | [B 56rb] etc., enimvero Iesu volente venire ad domum eius abhorret centurio Iesum venire ad domum | [C 38va] et excusat dicens *„Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum"* – habebat etenim homo ydola in domo contraria Iesu Cristo, que nondum relinquere cogitabat. Nec in hoc ipsum bene fecisse simpliciter arbitror, quod Dominum, omnium Salvatorem, in domum suam venire non optavit, qui iam eundem in domo sua omnia nosse, et posse per consequens esse presentem, fatebatur, cum dixit *„dic tantum verbo et sanabitur puer meus"*; sed neque eum Dominus pro illa humilitate conmendavit, qua dixit „Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum", sed pro eius magna fide, qua dixit | [O 417rb] „dic tantum verbo et sanabitur puer meus", utpote verba, que dehinc contexuntur, hoc demonstrant, cum dixit *„nam et ego homo sum"* etc.

Similiter de istis de quibus sermo est censendum. Habent siquidem vulneratum in domo sue consciencie et hoc cognoscunt, ideo | [Mk 131r] ex parte cupiunt sanari, quamobrem ad Cristum properant, vadunt fere cottidie ad missam, orant, ieiunant, elemosinas dant, sed quia Baalim in domo adhuc retinent, id est ad ea, que sunt Deo contraria et abhominabilia, ut dictum est superius, amorem videlicet et affecciones seculares ruminant, ideoque Cristum corporaliter ad se venire in sacramento eucaristie frequenter reformidant, | [D 151r] similes predonibus, qui cupiunt graciam iudicis obtinere, sed fugiunt ab eius presencia, timentes ne forte suspendantur, similes insuper quibusdam languidis, qui morbos ut calculum vel membra morbida continent, qui valde cupiunt sanari vel a membro mortuo abscidi, | [P 154ra] sed horrescunt medicum, ne eos incidat, vel ne membrum secetur mortuum, inminere | [C 38vb] in quolibet mortis periculum ambigentes. Similiter isti cum consciencia cauteriata cupiunt quidem gracias et salutem, quam efficit de per se et | [B 56va] simpliciter corpus Cristi, sed sumere Cristum corporaliter dubitant et ab eo se elongant, volentes per hoc cercius

5724-5725 Aut sitis...Mathei XII *om.* **Mk** – **5727** apropinquat : apropinquavit **B** – petit : petiit **B** – **5729** volente venire : volentem venire **C** – ad domum eius : in domum eius **B** – **5730** excusat : recusavit **B** – **5733-5734** iam eundem : eam eundem **Mk** – **5734** per consequens : et per consequens **P,C** – **5737** pro eius : illa **B** – **5738-5739** utpote verba...sum etc. *om.* **Mk** – **5739** hoc demonstrant : hec demonstrant **B** – **5743** in domo adhuc : a. in domo **B,Mk** – **5745** videlicet *om.* **P,C,B,Mk** – seculares *om.* **P,C,B,Mk** – **5746** similes : Huiusmodi similes sunt **D**; *in his verbis inc.* **D** – **5748** insuper : enim super **P** – quibusdam : sunt quibusdam **D** – **5749** qui morbos...continent *om.* **D** – ut calculum : vel calculum **Mk** – **5750** vel a membro mortuo abscidi *om.* **D** – **5751** periculum : articulo **B**

5723 Luc. 6,46;
5724 *cf.* Matth. 12,33;
5728 Matth. 8,6;
5730, 5735 Matth. 8,8;
5739 Matth. 8,9;

mortis periculum evitare, eapropter non audent sacramentum frequentare. Sed excusacio | [D 151v] talium nulla est, quia solum est ex timore servili et hesitacione, que venit a facie modice fidei, sicut scriptum est Mathei XIIII° *„modice fidei, quare dubitasti?"*, que est valde periculosa et vulnerans conscienciam subiectam. Ideo Apostolus prohibet eam dicens Philippensium II°: *„Omnia autem facite sine murmuracionibus et hesitacionibus, ut sitis sine querela et simplices* | [Mk 131v] *filii Dei sine reprehensione."* Nam si fides vivida adesset et integra, crederet utique, quod dominus Iesus est ubique presencialiter secundum suum totum nosse atque posse, et sic in quolibet homine et in seipso, et per consequens sciret prorsus, quod a facie eius nequit elongari quisquam aliter nisi peccatis inbutus et affectus suos ad ea | [O 417v[a]] que sunt virtuti contraria retorquendo, neque aliter potest ad Iesum propinquare, nisi exuere sibi contrarios affectus, scilicet viciosos, et voluntatem propriam Dei verbo conformare.

Hec aput se homo cristianus cogitans ubique suum peccatum exhorreret ubique se summopere custodiret, ne offenderet presenciam, que aput se est semper continua divine maiestatis, neque eciam | [C 39r[a]] sui reatus conscius alibi quam a iudice presente et omnia spectante graciam quereret, neque se reus abstraheret vel elongaret ab eo, quem iudicem in se continet et a quo continetur et a quo abscondi vel fugere est prorsus inpossibile, sed pocius ad Dominum semper penitentibus propicium et ubique presentem sepe et totis viribus proximaret: quod proprie et habundanter hominibus | [P 154r[b]] concessum est in sumendo sepe corpus et saguinem Iesu Cristi, quoniam ibi maxime et supra modum redundant | [B 56v[b]] miseraciones eius et remissio omnium peccatorum. Quinymmo unum solum et proprium opus Iesu Cristi, subaudis in hac vita, est misereri et salvare penitentes et non condempnare, non punire, quoniam hoc est alienum opus eius et peregrinum ab eo iuxta testimonium prophete | [Mk 132r] Ysaie XXVIII° et Iohannis III° *„sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum* | [D 152r] *mitteret in hunc mundum, non ut iudicet mundum, sed ut mundus salvetur per ipsum"*, et alibi Luce IX° *„nescitis, cuius spiritus estis; Filius enim hominis non venit animas perdere, sed salvare"*.

5756 quia solum : quia non solum **P** – **5764** nequit : nequeat **Mk** – quisquam aliter : quisque alter **B** : quisquis aliter **Mk** – **5766** neque aliter : n. alter **B** – propinquare : apropinquare **B,D,Mk** – **5767** et voluntatem : et *om.* **Mk** – **5769** ne offenderet : ne forte offenderet **B** – **5769-5770** est semper : est propter **B** : est *om.* **Mk** – **5770** continua : contraria **Mk** – **5771** graciam : gracia **B** – **5773** abscondi : abscondere **B** – **5775** proximaret : propinaret **B** – **5776** in sumendo : in *om.* **B** – **5778** Cristi *om.* **P,C,B,D,Mk** – subaudis *om.* **D**

5757 Matth. 14,31;
5759 Philipp. 2,14-15;
5780 *cf.* Is. 28,21;
5781 Ioh. 3,16.17;
5783 Luc. 9,55-56;

C. V.

Quod nulla debet esse suspicio neque timor mortis et iudicii in corpore Cristi manducanti, sed solum respectus salutis et vite.

Et ideo est nimis mirabile, quo suasu vel qua pocius temeritate ibi, subintelligis in eucaristia, periculum mortis timetur, ubi nulla est mors, sed solum vita vivificans omnem aptum se tangentem, sicut scriptum est *„omnes quere-*
C 39r[b] *bant eum tangere, nam virtus de illo exibat et sa|nabat omnes"*. Cur timetur, inquam, ibi adversum se ferri accusacio, ubi est solum iustificacio reposita
O 417v[b] | peccatorum? Quare formidatur ibi iudicium et condempnacio assumi, ubi est tantum absolucio et liberacio perditorum, sicut scriptum est Romanorum VIII *„quis accusabit adversus electos Dei? Deus iustificat, quis est qui con-*
Mk 132v *dempnet? Cristus, qui mortuus est, ymmo qui et resurexit, qui est | ad dexteram Dei, qui eciam interpellat pro nobis"*.

Illud equidem, quod per Apostolum dicitur 1ª Corinthiorum XI° *„qui autem manducat et bibit indigne"* etc., Glossa exponit primum de illis Corinthiis, qui hunc panem plenum deitate ab aliis cibis usualibus non discernentes pari audacia manducabant. Et ideo, velud infra habes eciam declaratum, quod non deterret Apostolus per hoc verbum fideles cristianos a frequenti conmunicacione Dominici sacramenti, sed consulit magis manducanti, ut digne se exhi-
P 154v[a] beat ad hoc, non aliter nisi suam | indignitatem cum gemitu recensendo et
B 57r[a] divinam inmensam | miseracionem confitendo sicque contrito corde et spiritu contribulato edat. Nam manifeste ad hunc intellectum vadunt verba Apostoli inquientis *„probet se autem homo"*; et non sistit ibi Apostolus, sed addit *„et sic de pane illo edat"*. Ecce, quia dicit cathegorice et ortative, simpliciter inquiens „et sic edat", et non dicit condicionaliter neque disiunctive, puta „edat, si est dignus homo, vel non edat, si indignus", ymmo si dignus, tunc bene, si indignus, cito dignificetur, et non aliter nisi super se indignum ingemiscendo et ad misericordiam Dei et propiciatorium festinando: et sic utique edat, quia

5785 C. V. *om.* **P,D,Mk** – **5786-5787** Quod nulla...et vite : Quod nulla debet esse suspicio aut timor mortis vel iudicii in divino sacramento manducanti, sed solum salvacio et vita, et quod mors inveterata vel iudicium in (in *om.* **B**) iniquo homine a seipsa vel in seipso (a seipsa vel in seipso : a seipso vel in seipso **Mk**) perficitur et cicius adimpletur per manducacionem indignam sacramenti (sacramenti : s. In capitulo 68 **Mk**) **P** *in f. 103v[b]*, **B** *in f. 6r[a]*, **Mk** : *om.* **D** – **5788** est nimis mirabile : n. m. est **B** – **5788-5789** subintelligis : subintellige **Mk** : scilicet **D** – **5789** timetur *om.* **B,Mk** – **5790** omnem : omnem hominem **B** – **5792** iustificacio reposita : r. iustificacio **Mk** – **5793** formidatur : formidant **B** – condempnacio : condempnacionem **B** – **5794** tantum : tamen **B,D,Mk** – **5799-5801** Glossa...declaratum, quod *om.* **D** – **5799** primum de illis : primo de hiis **B** – **5800** ab aliis cibis : ab hiis cibis **P** – **5801** audacia : audaces **B** – velud infra habes eciam declaratum : veluti i. habes hoc e. declaratum **C** : veluti i. habes hoc e. ruminatum **P,B,Mk** – **5802** Apostolus per hoc verbum *om.* **D** – **5803** consulit : c. Apostolus **D** – **5804** nisi : aut nisi **O** – cum gemitu *om.* **P,B,D,Mk** – **5806-5812** Nam manifeste...utique edat *om.* **D** – **5806** intellectum vadunt : v. intellectum **C** – **5810** edat, si indignus : edat, si est indignus **B** – ymmo si dignus *om.* **C** – **5811** cito : tunc cito **B** – aliter : alter **B** – nisi : si **P**

5790 Luc. 6,19;
5795 Rom. 8,33-34;
5798 1. Cor. 11,29;
5799 *cf.* Postilam Nicolai de Lira ad 1. Cor. 11,29; *cf.* Petri Lombardi Collectaneam, In epistolam I ad Corinthios, MPL 191, 1647;
5807-5808 1. Cor. 11,28;

non est aliud sub celo remedium, peccatorem scilicet iustificans, quam corpus hoc et iste sanguis | pro peccatis multorum ymolatus. C 39v[a]

Quodsi utique velis sic dire et crudeliter hec verba Apostoli intelligere, quemadmodum quidam nostri temporis intelligunt minaciter simplicitatem populli a fonte vite eorum deterrendo, acsi vita ipsis esset condita solis in hoc sacramento, sed plebeis frequentantibus mors ibidem esset accelerata, | intel- O 418r[a] lige verba Apostoli secundum conmunem et veram animi concepcionem, non quod appetentibus cum Cristo cenandum | sit in preiudicium et repulsam, Mk 133r sed restriccio et rigor canibus et porcis, impiis cristianis et brutalibus, qui neque dignantur mentem suam umquam saltem erigere, ut querant et appetant istum panem pro angelis et hominibus preparatum. Dicito igitur, obsecro, ea precipue illis, qui peccatis mortalibus obnoxii et alias indigne Deo ambulantes non quidem ex sano appetitu spiritus, sed ceca ex temeritate se ingerunt ad sacramentum Dominicum inpudice, non | diiudicantes corpus Cristi, quibus, D 152v ut superius dictum est, et hoc ipsum ex iusta causa accidit, ut qui dudum sorduerunt, factis dominum Iesum | negantes, sordescant adhuc, | sibi in sacra- B 57r[b] P 154v[b] mento iudicium digne pro suis demeritis capiendo. Item qui diu sunt in fide Iesu crucifixi scandalizati, *„rursum crucifigentes in semetipsis Cristum Iesum et ostentui habentes"* per contemptum baptismi necnon alia sacramenta Dei in se prophanando, scandalisentur adhuc, cuius gracia per legittimam Dei iusticiam datur talibus copiosus accessus ad hoc plenum iudicio et iusticia sacramentum, ut sic incidant in lapidem offensionis et petram scandali fiatque Iesus eis in ruinam, quem dudum in resureccionem et salutem acceptum per malam conversacionem blasphemarunt, quin eciam eius nomen magnum et sanctum per vitam sub | professione eius et fide nonnunquam exposuerunt C 39v[b] demonibus et gentibus blasphemandum. Non itaque loquendo proprie | quisquam iniquus *„iudicium sibi manducat et bibit"* in corpore et sanguine Mk 133v Iesu Cristi, sed iudicium diu ante ruminatum et ingestum perficit et complet iam inde sentenciam sue dampnacionis reportando, veluti impius et antiquate malicie, Domini sui inimicus, in manus sui iudicis incurrit cervice erecta

5813 scilicet *om.* **C,D** – iustificans : sanctificans **C** – **5815-5818** Quodsi...accelerata *om.* **D,Mk** – **5815** dire : dure **P,C** : dicere **B** – **5816** intelligunt : intelligit **B** – **5817** solis : semel **B** – **5818-5819** intellige verba : i. ergo verba **P,B** : Et infra. Intellige ergo verba **Mk** : i. igitur hec verba predicta **D** – **5819** secundum...concepcionem *om.* **D** – et veram : ac veram **B** – **5820** repulsam : in repulsam **B** – **5821** rigor : erigit **B** – canibus : datur canibus **D** – impiis : id est impiis **P,C,B,Mk** – **5823-5824** Dicito...precipue *om* **D** – **5823** igitur : ergo **P** – ea : eaque **Mk** : eam **P** – **5824** illis : illis, inquam **D** – **5825** sed : scilicet **O** – ceca ex : ex ceca **Mk** – **5826** Cristi : Domini **P,C,B,Mk** : *om* **D** – **5826-5832** quibus...cuius gracia *om* **D** – **5827** ut superius : ut *om.* **B** – **5829** capiendo : accipiendo **B** – **5833** talibus : in talibus **Mk** : *om* **D** – **5835** Iesus eis : eis Iesus **D** : Iesus in eis **Mk** : eis *om.* **B** – quem dudum in resureccionem : et in resurreccionem **B** – **5835-5838** quem dudum...blasphemandum *om* **D** – **5836-5837** et sanctum : ac sanctum **P,C,Mk** – **5837** fide : fidem **P,C** – **5838** gentibus : gentilibus **B** – **5840** diu : Domini **P,B,D,Mk** – perficit : proficit **P** – **5841** iam inde : iam vide **Mk** – sentenciam : sentencia **B** – sue *om.* **D** – reportando : reportande **D** – **5842** incurrit : incurrat **B**

5826 *cf.* 1. Cor. 11,29;
5827-5828 *cf.* Apoc. 22,11;
5830 Hebr. 6,6;
5834 *cf.* Is. 8,14; Rom. 9,32.33; 1. Petr. 2,8;
5835 *cf.* Is. 8,14; Luc. 2,34;
5836-5838 *cf.* Rom. 2,24;
5839 1. Cor. 11,29;

O 418r[b] contemptum addendo contemptui, ut qui dudum Iesum crucifixum in se|metipso crucifixit et contempsit, demum Iesum Cristum quantum est in se occidat fiatque *„reus corporis et sanguinis Domini"*, temere sanguinem Filii Dei vivi conculcando, et sic ille, quem dudum ante mors pascebat, dum in domo Dei sui scelera multa indesinenter faciebat. Qui namque facit peccatum, mors depascit eum, quoniam *„stipendium peccati mors"*; demum idemtidem ad cibum vite quia accedit adhuc mortem ructuans morsus quoque mortis et B 57v[a] inferni adhuc in corde et corde ruminando, merito et iusto | iudicio mors P 155r[a] a facie vitalis cibi fugiens tamquam a suo contrario penetrat | intima peccatoris. Sicque iniquitas in seipsam per antiparistasym relisa supra modum condensatur ac constipatur, fiatque inde peccatum hominis supra modum peccans et ut vincula eius vehementer constringantur, sicut scriptum est Ysaie XXVIII°: C 40r[a] *„Et nunc nolite illudere, ne forte constringantur vincula | vestra. Consumacionem enim et abreviacionem audivi a domino Deo exercituum super universam terram."*

Hec est autem illa consumacio bonitatis bonorum et iniquitatis malorum, Mk 134r dominus Iesus | cum propinqua iusticia in isto nostro sacramento, ubi iniquitas mali cristiani inplet suam mensuram cicius et secundum cor peccator induretur vel per yppocrisim condensetur, sicut scriptum est per Psalmistam *„coagulatum est sicut lac cor eorum"* et alibi *„a facie frigoris eius quis sustinebit?"* et dominus Iesus in ewangelio *„quod si lumen, quod in te est, tenebre sint, ipse tenebre quante erunt?"* Accipe exemplum de operacionibus per antiparistasym in re ipsa naturali, ubi per contrarii circumstanciam aque in grandines et in glaciem durantur, et calore estivali calor exallacionis sicce et calide in ventre nubis circumcluse usque ad ignis densitatem et lapidis duriciam conpellitur congregari a contrario sibi frigore et nubis humiditate circumstante; similiter a lumine forciore circumstante tenebre condensantur a suo contrario fugientes. Ita conformiter mors a vita adventante in seipsam O 418v[a] confluit et consumitur | a seipsa, similiter virtus a circumstante nos peccato incrementa roboris accipit sicut uter in pruina. Et pro eo scribitur Ysaie IX° B 57v[b] *„primo tempore aleviata est terra Zabulon et terra Neptalim et | novissimo aggravata est via maris trans Iordanem"*. Inde namque illa maxima emanavit,

5844 contempsit, demum : c., dominum **B** – **5845** vivi *om.* **B** – **5846** *in verbo* conculcando *des.* **D** – pascebat : depascebat **Mk** – **5848** depascit : depascet **B** – **5849** accedit : accidit **B** – morsus quoque : morsque **Mk** – **5851-5852** peccatoris : peccatorum **Mk** – **5652** in seipsam : in semetipsam **B** – relisa : r. et reflexa **P,B,Mk** – **5853** ac constipatur : et constipatur **B** : *om.* **O,C** – **5859** in isto : et in isto **O,C** – **5860** peccator : peccatorum **C** – **5861** vel per : ut per **Mk** – **5864** Accipe : Dat ipse **B** – **5866** et calore : et in calore **P,B,Mk** – calor : et calor **P,C** – exallacionis : exaltacionis **O,Mk** – **5867** in ventre : invente **B** – nubis : imbris et **O** – circumcluse : concluse **B** – densitatem : raritatem **B** – **5868** congregari : congregare **Mk** – **5869** similiter...circumstante *om.* **Mk** – forciore : forciori **B** – **5871** a circumstante : circumstancie **O** – peccato : predicto **B** – **5872** uter in pruina : vertex et pruina **Mk** – **5874** emanavit : emanuit **O**

5845 1. Cor. 11,27;
5845-5846 *cf.* Hebr. 10,29;
5846, 5847-5848 *cf.* Ps. 48,15;
5848 Rom. 6,23;
5853 *cf.* Rom. 7,13;
5855 Is. 28,22;
5862 Ps. 118,70;
5862 Ps. 147,17;
5863 Matth. 6,23;
5872 *cf.* Ps. 118,83;
5873 Is. 9,1;

qua dicitur „omnis virtus in semetipsa unita forcior est seipsa dispersa". Unitur autem, ut dictum est, per circumstantem contrarii posicionem.

| [D 152v] Ex | [C 40r^b] hiis concluditur, | [P 155r^b] quod malus sumens corpus et saguinem Iesu crucifixi fit cicius pessimus et in suo malo induratus, utpote cuilibet et alii cristiano sic condigne evenit, | [Mk 134v] qui accipere graciam Dei in vacuum non veretur mannaque celeste manducare frequentans abductus Egipti de servitute in desertum respiciens nichilominus retro, iterum ad Sodomam et Gomoram reversus de cepis et aliis mundi recordatur, magis ac magis adinstar uxoris Loth in lapidem successive induratur corpus et saguinem Iesu indigne frequentando, prout relucet in Iuda Scarioth, qui conmunicato Cristi corpore mox pessimus de contubernio apostolorum exiens cicius suam iniquitatem et dehinc dampnacionem adinplevit, et de Iudeis, qui per longinqua ante tempora Domini sacramenta mandataque contempnentes Deum suum multipliciter offenderunt, tandem eum in ligno suspendentes occiderunt et sic mensuram iniquitatis suorum patrum adinpleverunt, ut omnis iustorum sanguis, qui effusus est, super eos resideret, quoniam hoc iam pridem dudum per sua mala opera meruerunt, sicut scriptum est Ysaie VI°: *„Exceca cor populli huius et aures eius aggrava et oculos eius claude, ne forte videant oculis suis et auribus suis audiant et corde suo intelligant et convertantur, et sanem eos."*

C. VI.

Quod unicum restat remedium peccatori, scilicet cessare a peccato et accedere ad corpus Iesu Cristi.

| [Mk 135r] Nunc ordo requirit, ut | [D 152v] hii, qui mortali peccato inpediti conmunicare renuunt, accipiant condignam responsionem, quia videlicet | [O 418v^b] excusacio eorum, quam pretendunt, excusacio dici non potest, sed magis *„ad excusandum* | [B 58r^a] *excusaciones in peccatis"* et ad verba malicie | [D 153r] declinare et peccatis suis peccata additare, quia utrumque | [C 40v^a] nimirum est nimis dampnosum peccatori | [P 155v^a] et utrumque profunde noctis conpedibus, verum non iniuste, cathenatur:

5875 in semetipsa : in seipsa **P,C,B,Mk** – **5876** per circumstantem contrarii posicionem : per circum contrarii posicionem **O,P,C** : per circumposicionem contrarii **Mk** – **5877** *in verbis* Ex hiis *inc.* **D** – **5878** et alii : alio **B** – **5879-5880** veretur : verentur **B** – **5880** manducare frequentans : f. manducare **B** – abductus Egipti : adductus Egypti **P** : abductus in Egypti **O,C** – **5882** et aliis : et aleis **B** – **5884** Scarioth : Scariotis **P,C,B,D,Mk** – **5886** *in verbo* adinplevit *des.* **D** – **5886-5887** ante tempora : vite tempora **B** – **5890** hoc iam pridem dudum : hec ea d. pridem **B** – **5894** C. VI. *om.* **P,Mk** – **5895-5896** Quod unicum...Cristi : Quod homo existens in mortali peccato, si manducat corpus Cristi, nimis graviter peccat (peccat *om.* **B**), et si obmittit manducare amore peccati (amore peccati *om.* **Mk**), adhuc gravius peccat (peccat *om* **Mk**); unicum igitur est remedium tali (tali *om.* **Mk**), ut dimittat peccatum, confiteatur et accedat ad sacramentum (ad sacramentum : In capitulo 69° **Mk**) **P** *in f. 103v^b*, **B** *in f. 6r^a*, **Mk** – **5897** ut hii : quod hii **Mk** – *in verbo* Hii *inc.* **D** – **5898** accipiant...videlicet *om.* **D** – quia videlicet : v. quia **P,C,B,Mk** – **5898-5899** eorum : ipsorum **B** – **5900** et ad : et *om.* **P,C,B,D,Mk** – **5901** peccata *om.* **B** – additare : abdicare **Mk** – **5901-5902** quia utrumque...cathenatur *om.* **O** : *del.* **C**

5879 *cf.* 2. Cor. 6,1;
5880 *cf.* Ex. 16;
5881-5883 *cf.* Gen. 19,26;
5882 *cf.* Num. 11,5;
5884 *cf.* Ioh. 13,27.30;
5888-5889 *cf.* Matth. 23,32;
5889-5890 *cf.* Matth. 27,25;
5891 Is. 6,10;
5899 Ps. 140,4;
5900 *cf.* ibidem;

accedere namque mortali peccato pregravatum ad sacramentum est reum fore corporis et sanguinis Domini et iudicium sibi manducare et bibere, non accedere vero ob amorem iniquitatis et amplius accipere personam adulteri dyaboli quam Dei sui tremendi, miserentis et medelam sedule porrigentis, est dominum Deum suum contempnere et nimis crudeliter ab eo recedere. Quod quam malum existat peccatori, quis dubitabit, sicut scriptum est Ieremie XVII° *„Domine, omnes qui te dereliquerunt, confundentur, recedentes a te in terra scribentur"*, et Ieremie II° *„verumtamen scito, quam malum est te dereliquisse Dominum"*, quoniam hec duo peccata esse in genere et conmuni sunt diffinita, videlicet facere malum et obmittere bonum, Dei graciam acceptam conculcare et oblatam renuere contempnendo, contra Deum peccatum facere et in peccato obstinatum permanere.

Utrumque valde malum existit homini, sed gravius secundum quam primum, quia primum humanum esse videtur et ex infirmitate, quia genus humanum in lege peccati conmuniter captivatur, et per consequens minus Mk 135v voluntarium | et minus malum. Secundum vero, quia ex sciencia et deliberata voluntate efficitur, dyabolicum, id est conforme dyabolo, potest censeri et *„peccatum supra modum peccans"*, de quo scribit Apostolus ad Romanos; et ipsum esse tale probat manifeste proverbium doctoris dicens *„**humanum est** C 40v[b] peccare, sed dyabolicum | est in peccato perseverare"*. Hoc autem incurrit omnis, qui postquam mortaliter peccavit, quia amplius adhuc superbe peccare intendit, ob vilissimam rem et nocivam a conmunione sacramenti se excludit, P 155v[b] B 58r[b] et quoniam iniquitatem diligit et | per consequens odit | animam suam, ideo anime sue refugit medicinam. Non enim minus malum esse videtur, sed maius, D 153v O 419r[a] bonum male obmittere, id est propter peccatum, | quam bonum male | accipere per peccatum. Utrimque quippe est male uti bono oblato homini per Dei graciam infinitam, sed magis apparet peccatum in primo quam in secundo, quoniam maior contemptus Dei est Deum et eius bonitatem omnino refutare et nolle ad ipsum converti quam accipere graciam et converti ac dehinc propter infirmitatem male uti.

Non tamen per hec volo dicere, quod homini mortaliter peccare proponenti expediat eucaristiam frequentare, sed hoc dicendum michi fore videtur,

5903 mortali peccato : in mortali **Mk** – **5905** adulteri : adulterii **B** – **5907** Deum *om.* **O** – nimis : verbis **B** – **5911** esse *om.* **Mk** – et conmuni : et quoniam **B** – **5913** contempnendo : contempnere **B** – contra Deum peccatum : p. c. Deum **P,C,D,Mk** – **5914** in peccato : in peccatis **B** – **5915** existit : existat **O** – **5916** et ex : et *om.* **B** – **5919** voluntate : consciencia **B** – **5920-5921** de quo...manifeste *om.* **D** – **5921** proverbium doctoris dicens : etenim secundum illud vulgo volans proverbium loquitur dicens **P,B,D** : et eciam secundum illud, quod vulgo volans proverbium loquitur dicens **Mk** – doctoris : loquitur **C** – **5922** in peccato : in peccatis **B** – **5923** postquam *om.* **Mk** – **5924** ob vilissimam : et ob vilissimam **B** – **5925** et per : et *om.* **P** – **5926** minus malum : nimis malum **Mk** – **5928** Utrimque : Utrumque **O,B** – Dei *om.* **Mk** – **5929** in primo quam in secundo : in s. quam in primo **Mk** – **5934** expediat : eciam expediat **B**

5903-5904 *cf.* 1. Cor. 11,27.29;
5909 Ier. 17,13;
5910 Ier. 2,19;
5917 *cf.* Rom. 7,23;
5920 Rom. 7,13;
5921 *cf.* Aurelii Augustini Sermones de Scripturis, MPL 38, 901-902; Walther, Proverbia 2, p. 370, n. 11267b;
5925 *cf.* Ps. 10,6;

quod si quisquam ideo conmunicare Cristi corpori retractat, quia in affectu
peccandi adhuc existit, talis supra modum amplius peccat et addit mala suis
malis, quoniam malum admisit et illud diligit amplius quam summum bonum,
quod pocius relinquit et ab eo recedit | quam ab affectu peccatum contra Mk 136r
Deum faciendi. Et ideo dixi, quod excusacio talium non excusacio, sed verius
accusacio est nuncupanda.

| C. VII. C 41ra

Quod nulla talia, que alias licite vel sine crimine valent exerceri, possunt vel debent cristianum a frequenti conmunione corporis Cristi inpedire.

Ad excusacionem vero eorum, qui quarto, quinto et sexto loco ponuntur,
quia per ewangelium domini Iesu satis est eis responsum et ex iam dictis
potest responderi, scilicet quia non sunt excusaciones, sed magis occasiones
recedendi ab amico, idcirco obmitto circa eas laborare, hoc addito, quod
| nulla conversacio secularis, que contra ewangelii disciplinam non existit, D 153v
neque ulla occupacio laboris continui corporalis vel licita negociacio aut solli-
citudo | rei familiaris, nulla, inquam, talia, que licite a cristiano homine pos- P 156ra
sunt exerceri, legittime impediunt frequentem Cristi Iesu corporis sumpcio-
nem neque excusacionem possunt facere racionabilem cristianum a salute sua
abstinendi, quia, ut superius est argutum, vel talia, propter que frequens
| conmunio obmittitur a cristiano, | sunt bona simpliciter et que possunt B 58va Mk 136v
a cristiano licite exerceri, vel mala in se et talia, que a cristiano non possunt
licite pertractari. Et in actibus voluntariis dumtaxat non est dare medium –
| in actibus etenim voluntariis non potest actus indifferens et precipue status O 419rb
hominum assignari, per quem mereri vel demereri non contingat cristianum:
si itaque est bonus status, officium, occupacio vel actus cristiani, talia non in-
pediunt, sed promovent frequentem sacramenti conmunionem, quia illi ad ce-
nam patrisfamilias ewangelici invitati poterant bene et cena facta sua quisque
negocia expedire, si eis | ad cenam prius venire libuisset; ideoque eorum C 41rb
excusacio fuit frivola et inanis. Namque is qui villam emerat sumpto prandio

5935 ideo : omnino **B,Mk** – retractat : retractatur **Mk** – **5937** quoniam : quam **Mk** – **5938** et ab eo recedit *om.* **C** – **5939** *in verbo* faciendi *des.* **D** – **5941** C. VII. *om.* **P,Mk** – **5942-5943** Quod nulla...inpedire : Quod nulla condicio, nullus status, nulla occupacio vel labor aut negociacio aut quelibet talia, que alias sine crimine a cristiano valent exerceri, possunt vel debent cristianum impedire a frequenti conmunione, et quia omnia negocia et opera licita (licita : licita quasi **B**) frequentata manducato Cristi corpore melius et salubrius quam alias poterunt exerceri non participato (non participato *om* **B**) **P** *in f* $103v^{b}$, **B** *in f* $6r^{a}$: Quod nulla condicio, nullus status, nulla occupacio vel labor aut negociacio aut quelibet alia, que alias possunt a cristiano exerceri, vel debent cristianum inpedire a frequenti conmunione, et quia omnia negocia et opera illicita frequentata manducacione Cristi corporis melius et salubrius quam alias poterint exerceri. In capitulo 70 **Mk** – **5943** a frequenti : a frequente **C** – **5944** et sexto loco ponuntur : s. videntur **B** – **5945** domini Iesu : d. nostri Iesu Cristi **B** – est eis : eis est **P,C** : eis *om.* **Mk** – **5948** *in verbo* Nulla *inc.* **D** – ewangelii : ewangelicam **B** – **5949-5950** sollicitudo : similitudo **B** – **5952** sua : sua se **C** – **5953-5958** quia...cristianum *om.* **D** – **5955-5956** possunt licite : licite possunt **B** – **5956** Et in : Et *om.* **Mk** – **5958** hominum *om.* **P,B,Mk** – cristianum : cristiano **P** – **5959** occupacio : vel occupacio **O** – **5960** promovent : promoverent **P** – **5962** venire : pervenire **O** – **5963** Namque : Nam **D**

5946 *cf.* Prov. 18,1; **5961 seqq.** *cf.* Luc. 14,18-20;

et cibo confortatus dehinc quibat videre suam villam eque bene, et qui iuga
boum quinque emerat, similiter cibo confortatus cum amico in prandio pote-
D 154r rat dehinc ea conprobare, verum eciam et is qui | uxorem duxerat, non po-
tuit decenter neque debuit se permittere ab uxore inpediri, quin pro libito sui
amici cenandum cum eo advenisset. Conformiter et ad modernos est dicen-
dum: si habes et potes familiam et hospitalitatem multam gubernare, sumpto
Cristi Iesu corpore melius poteris gracia Dei confortatus iocunde psalens et
P 156r[b] dicens *„providebam Dominum* | *in conspectu meo semper, quoniam a dextris*
Mk 137r | *est michi, ne conmovear"* etc.; si habes et vales fodere, arare aut quovis-
modo pro victu tuo laborare, proculdubio melius valebis corpore et saguine
Cristi cottidie confortatus prorumpens atque psallens *„propter hoc letatum est
cor meum et exultavit lingua mea, insuper et caro mea requiescet in spe,
quoniam non derelinques animam meam"* etc.; si es ducturus uxorem vel
iam duxisti, unitus Cristi Iesu corpori melius et dignius efficere hoc valebis
B 58v[b] dicens *„sacramentum hoc magnum est,* | *ego autem dico in Cristo Iesu et
ecclesia"*; si itturus es ad magnam viam, sumpto hoc pane viatico hominum
C 41v[a] securius et in fortitudine cibi illius poteris proficisci dicens | gaudiose *„osten-
disti michi vias vite, adimplebis me leticia cum vultu tuo"* et iterum *„prospe-
rum faciet Deus iter salutarium nostrorum"*; si ad bellum properas vel
inpromptu tibi incumbit inimicos iusticie expugnare, sumpto hoc pane subci-
O 419v[a] nericio Gedeonis forcius | valebis in duelo psallens equo animo atque dicens
„parasti in conspectu meo mensam adversus omnes, qui tribulant me"; si in
docendo alios vel tu ipse in discendo aut in alia sollicitudine non modica pro
salute aliorum existis occupatus, melius hec omnia assequi et explere poteris
Cristo Iesu corporaliter assumpto et presente et te gracia eius fulciente, qui
Mk 137v alias tamen est et ex tuo affectu debet esse presens | semper et ubique sua
inmensa divina maiestate, gracius, inquam, sumpto sacramento omnia poteris
D 154v psallens et dicens *„benedicam Dominum, qui tribuit* | *michi intellectum"*. Et
sic in omnibus, si qua sunt similia.

Si enim bonum et sanctum est volentem viare, laborare, pugnare previe
P 156v[a] cibo | confortari, et presertim hoc cottidiano, scilicet Dominico sacramento,
igitur quia semper nos viare seu in via hac ambulare, laborare et pugnare
oportet, bonum est nos sepe et frequenter hoc cibo Dominico fortitudine di-
vina repleto previe confortari, quod irrefragabiliter persuadet locus ille thopi-
cus, qui dicit „tale additum tali facit ipsum magis tale".

5965-5966 poterat : poterit **B** – **5966** conprobare : probare **B,D** – **5967** neque : nec **B** – quin *om.* **B** – **5968** amici : amico **Mk** – et ad : et *om.* **Mk** – **5972** arare : et arare **B** : *om.* **D** – **5976** si es : sed es **Mk** – **5977** corpori : corpore **B** – efficere hoc : hoc efficere **Mk** – **5981-5982** et iterum...nostrorum *om.* **Mk** – **5983** inpromptu : in promptum **B** – iusticie *om.* **P,B,D,Mk** – **5987** assequi : assequeris **B** – **5990** divina : divinaque **D** – omnia poteris : p. omnia **Mk** : o. potens **B** – **5992** *in verbo* similia *des.* **D** – **5993-5998** Si enim...tale *om.* **Mk** – **5994** confortari : confortare **B** – **5996-5997** divina repleto *om.* **P** – divina *om.* **B**

5971 Ps. 15,8;
5974 Ps. 15,9-10;
5978 Eph. 5,32;
5980 Ps. 15,10;
5981 Ps. 67,20;
5983-5984 *cf.* Idc. 6,19-22;
5985 Ps. 22,5;
5991 Ps. 15,7;

C. VIII.

Quod fere maior multitudo hominum carnalium ideo solum Dei sacramentum dampnabiliter non frequentat, ut liberius vivat suis desideriis et huic mundo.

De hiis vero, de quibus sexto loco dictum est, qui nolunt frequentare conmunionem corporis et sagui|nis Iesu Cristi, et solum vel maxime ut vivendi C 41v[b] mundo et sue carni maiorem | habeant libertatem, non est necesse scribere, B 59r[a] quam sint iniqui et ingrati et quam iusta eos condempnacio expectet, cum satis de dictis superius, videlicet ut in II° et III° loco se excusantibus possit colligi, quam nequam sint et iniusti peccatores huiusmodi. Ideo gemendum fore magis arbitror super huiusmodi, quoniam *„multi ambulant, quos sepe dixi vobis (et nunc flens dico) inimicos crucis Cristi, quorum finis est interitus, quorum deus est venter et gloria in confusione, qui terrena sapiunt"*. Multi, dico, sic ambulant, | qui timent se frequenti sumpcione sacramenti et ex Mk 138r consequenti confessione suorum peccatorum occupare solum ob vivendi sue prave voluntati libertatem, | et per consequens vivendi dyabolo et peccato, O 419v[b] intantum multi, ut, si bene consideretur et sine simulacione iudicetur, vix vel pauci nimis possint eximi de nunc viventibus cristianis, sicut scriptum est *„omnes, que sua sunt, querunt"*, id est suam voluntatem, *„non que Iesu Cristi"*. Flendum itaque esset super tanta multitudine dampnatorum, quia sunt inimici crucis Cristi, qui *„confitentur se nosse Deum, factis autem negant"* et adversantur. Plane gemendum esset, ideoquod passio et dolores domini Dei nostri | Iesu crucifixi a suo effectu proprio frustrabuntur | in tam numerosa P 156v[b] C 42r[a] multitudine, sicut scriptum est *„nisi quis abnegaverit semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me, non potest meus esse discipulus"*, et Ysaie primo *„omne caput languidum et omne cor merens, a planta pedis usque ad verticem non est sanitas, vulnus et livor et plaga tumens non est circumligata nec curata medicamine neque fota oleo"*. Ingemiscendum, inquam, esset amare super tanta et talium nimia peccancium copia pacis angelis, quoniam nimis Dei Iesu | ecclesiam oppresserunt et prevaluerunt iniquitate sua intantum, B 59r[b]

5999 C. VIII. *om.* **P,Mk** – **6000-6002** Quod fere...huic mundo : Quod omnis, qui ideo sepe non frequentat corpus Cristi, ut concupiscencie sue carnis et huic mundo vivat liberius, gravem dampnacionem sibi aquirit, et quod fere tota vel maior (fere tota vel maior : f. v. t. maior **Mk**) multitudo hominum in ecclesia ideo solum Dei sacramentum non frequentat, quod scilicet (scilicet *om.* **Mk**) perinde (perinde : proinde **B,Mk**) sibi spondet (sibi spondet : spondet sibi **Mk**) libertatem vivendi huic mundo (vivendi huic mundo : In capitulo 71° **Mk**) **P** *in f. 103v[b]*, **B** *in f. 6r[a]*, **Mk** – **6003** de quibus sexto loco dictum est : qui s. l. ponuntur **B** – **6004** et solum : et *om.* **Mk** – **6006** sint : sunt **B** – condempnacio : c. re **P,B,Mk** – expectet : exspectat **O,C** – **6007** videlicet *om.* **B,Mk** – possit : potest **P,C,B,Mk** – **6008** quam nequam sint : quod nequaquam sunt **B** – **6012** sacramenti *om.* **P** – **6013** consequenti : frequenti **Mk** – **6014** voluntati libertatem : voluntatis libertatem **O** : voluntatis libertate **P,C** : voluntatis libertati **Mk** – **6016** possint : possunt **O** : possent **B** – **6020-6026** Plane...oleo *om.* **Mk** – **6020** ideoquod : ideoque **B** – passio : passiones **B** – **6021** Iesu : Iesu Cristi **B** – effectu : affectu **B** – **6022-6023** nisi quis...discipulus, et *om.* **O,C** – **6026** Ingemiscendum : Et infra. Ingemiscendum **Mk** – inquam : itaque **Mk** – **6027** tanta et talium nimia peccancium copia : tantam et talium nimiam p. copiam **B**

6009 Philipp. 3,18-19;
6017 Philipp. 2,21;
6019 Tit. 1,16;
6022 *cf.* Luc. 14,27; Matth. 16,24; Luc. 9,23;
6024 Is. 1,5-6;
6027 *cf.* Is. 33,7;

ut nec ipsi bonum volunt facere, et alios, qui volunt et cupiunt bona operari,
non cessant inpedire, quoniam ipsimet nolunt ad solempnitatem venire
domini Iesu corporis manducandi Pasca nostrum, qui ymolatus est Cristus,
celebrandum, et *„in azimis sinceritatis et veritatis“* epulandum, quin magis
eos, qui veniunt ad crebram agni pascalis iugisque sacrificii conmunionem, ab
hoc faciendo retrahunt, impediunt et dissuadent, sed et blasphemant tales et
asseverant huiusmodi eos et faciunt sibi fore scandalosos, beghardos et
beghinas vocitando et varie nomina blasphemie eisdem inculcando, ita quod
qui recedit a malo in medio eorum, prede pateat oportet.

C 42r[b] In quo filium iniquitatis extolli supra omne, quod collitur | aut dicitur
deus, nullus ad singula respiciens poterit bene dubitare: irrefragabiliter enim
dici poterit, quod ibi Apostolus dicens „filius iniquitatis“ posuit numerum sin-
gularem pro plurali per figuram gramatice, quoniam nullus dubitat, quem-
P 157r[a] admodum supra dictum est, totam multitudinem presentis seculi | paucis
Mk 138v exceptis horrere frequentem conmunionem Cristi corporis, | quia sciunt,
quod ad hoc sequitur vivere semper et ubique Iesu Cristo, ad cuius magnam
O 420r[a] mensam | datum est cristianis consedere; sed ad vivere Cristo sequitur dimit-
tere pompam dyaboli et in nullo conformari huic mundo, scilicet dimittere
tabernas, ebrietates, conmessaciones, coreas, fornicaciones, vestes lascivas,
inimicicias, sectas, invidias et cetera huius. Et idcirco, quia magis eligunt in
hiis conversari, in spurciciis delitescere et sub sentibus suis gloriari quam ves-
B 59v[a] titos veste nupciali cum Rege glorie in suo decore convivari – quos | bene
respicit superius allegatum proverbium Salomonis inquientis *„pondus super se
tollit, qui honesciori se conmunicat“* – ideoque nullo suasu volunt frequenti
conmunioni Iesu Cristi propinquare.

C. IX[m].

Quod diu se alienantes a manducacione Cristi corporis non faciunt hoc ex vera humilitate.

Ac quamvis excusaciones horum omnium pretaxate obtendant quandam
humilitatem, ut sic iniquitas eorum duplicetur, nulla tamen ibi vera humilitas
D 154v poterit a quoquam iuste appellari. | Humilitas etenim non ficta, specialiter

6031 domini Iesu corporis manducandi *om.* **O** – Pasca...Cristus : Pasca nostrum, ymolatus qui est Cristus **P** : Pascha nostrum, quod ymolatus est Cristus **B** – **6034-6041** et asseverant...dubitat *om.* **Mk** – **6036** varie : varia **B** – **6037** pateat : pati **B** – **6041-6042** quemadmodum : Et infra. Quemadmodum **Mk** – **6047** ebrietates : et ebrietates **B** – conmessaciones : conmessas **P** – lascivas : lascivias **B** – **6048** sectas *om.* **O** – huius : huiusmodi **B,Mk** – **6049** sentibus : sensibus **O** – **6050-6053** quos...propinquare *om.* **Mk** – **6051** superius allegatum : a. superius **B** – **6053** conmunioni : conmunione **B** – **6054** C. IX[m]. *om.* **P,Mk** – **6055-6056** Quod...humilitate : Quod diu se alienantes a manducacione sacramenti nullomodo faciunt (faciunt : f. hoc **Mk**) ex vera humilitate, quia vera humilitas preparat hominem et adducit ad Cristi Iesu unionem in sacramento (in sacramento : in s. In 72° **Mk**) **P** *in f. 103v[b]-104r[a]*, **B** *in f. 6r[a]*, **Mk** – **6055** *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [a] manducacione...[hoc] **C** – **6057** Ac : Et **P,C,B,Mk** – **6058** nulla : nequaquam **O** – **6059** Humilitas etenim : Humilitas itaque **D**; *in his verbis inc.* **D**

6031 *cf.* 1. Cor. 5,7;
6032 1. Cor. 5,8;
6037 *cf.* Is. 59,15;
6038 *cf.* 2. Thess. 2,3-4;
6040 *cf.* 2. Thess. 2,3;
6046 *cf.* Rom. 12,2; 1. Ioh. 2,15;
6049 *cf.* Iob 30,7;
6051 Eccli. 13,2;

suffulta dileccione, non removet, sed promovet ad Cristum Iesum, ut patuit in Petro | et in centurione et in Maria Magdalena et in peccatore publicano, et [C 42v^a] quantum iniquitas hominem indisponit ad conmunionem frequentem sacramenti, tantum humilitas dignificat et preparat ad amantem, sicut scriptum est | *„sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum, Deus,* [Mk 139r] *non despicis"*, et Ysaie ultimo *„super quem respiciam nisi super pauperculum et contritum et trementem sermones meos?"* Neque humiliacio et reverencia minuitur, ut quidam illorum autumant, ex frequenti conmunione corporis Iesu Cristi, sed augetur, et per remocionem continue minoratur in hiis, | qui non [P 157r^b] secundum carnem, sed in spiritu ambulant, quemadmodum habes infra ante finem huius tractatus persuasum. Et hoc contingit ex limpida et frequenti proprie parvitatis ac vilitatis discussione et contemplacione propinque divine maiestatis ac magnitudinis infinite in hoc pleno deitate sacramento et dignacione Dei bonitatis inmensa, qua tribuit seipsum suis intantum libe|raliter per- [O 420r^b] fruendum in hac vita, ut prebuerit sese eciam tamquam cibum manducandum, ut sic mutuis invicem condelectacionibus ipse in nobis et nos in eo gauderemus.

Quanto insuper quis Deo propinquat, tanto magis humiliatur in seipso et timore ac tremore alteratur, sicut scriptum est | Malachie III° *„quis stabit ad* [B 59v^b] *videndum eum?"*, et Abakuc III° *„Domine, audivi audicionem tuam et timui"*, sed quanto quis humiliatur coram Deo et timet, tanto magis a Deo exaltatur et allicitur admittiturque familiaritatem ad divinam, | sicut scriptum est [C 42v^b] Iacobi IIII° *„Deus superbis resistit, humilibus autem dat graciam"*, et Ysaie 57 *„hec dicit Dominus excelsus et sublimis, habitans eternitatem, et nomen sanctum eius in excelso | in sancto habitans et cum contrito et humili spiri-* [Mk 139v] *tu, ut vivificet spiritum humilium et vivificet cor contritorum"*.

Nullibi autem homo | magis ad familiaritatem Dei potest pervenire nisi [D 155r] corpus Iesu et saguinem manducando, per quod Deus in nobis et nos in Deo conmanemus, prout iam superius est alegatum, neque alicubi homo potest alcius exaltari quam si ad mensam magnam et cenam Domini cum Deo suo Rege glorie frequenter invitetur et cum principibus eius, videlicet angelis, sedeat, et solium glorie teneat, prout in cantico Virginis matris Iesu dictum est

6060 Iesum *om.* **Mk** – **6061** in centurione : in *om.* **D** – in Maria : in *om.* **P** – in peccatore : in *om.* **C** – **6062** hominem indisponit : i. hominem **B** – **6063** ad amantem *om.* **Mk** – **6067** ut quidam illorum autumant *om.* **D** – **6069-6070** quemadmodum...persuasum *om* **D,Mk** – **6071** parvitatis ac vilitatis : pravitatis et vilitatis **B** – **6072** magnitudinis : ingratitudinis **B** – **6073** inmensa : ut in mensa **B** – qua tribuit seipsum suis : q. sibi t. seipsum suis **P,B,D,Mk** – **6074** prebuerit : prebuit **B** – **6075** condelectacionibus : delectacionibus **Mk** – **6079-6080** a Deo exaltatur : e. a Deo **Mk** – **6080** admittiturque : admittitque **P** – **6085** homo magis *om.* **B** – homo *om.* **Mk** – Dei *om.* **B** – **6086** Deo : eo **B** – **6087** prout...alegatum *om.* **D,Mk** – **6087-6088** homo potest alcius : p. alcius homo **P,C** : p. homo alcius **D,Mk** – **6088** Domini cum Deo suo : Dominicam a domino Deo suo **B** – **6089** invitetur : invitetur ad cenam **B** – principibus : principalibus **Mk**

6061 *cf.* Ioh. 13,6-9;
6061 *cf.* Matth. 8,8 seqq.;
6061 *cf.* Matth. 26,7; Luc. 7,37;
6061 *cf.* Luc. 18,10 seqq.;
6064 Ps. 50,19;
6065 Is. 66,2;
6068-6069 *cf.* Rom. 8,4;
6077 Mal. 3,2;
6078 Habac. 3,2;
6081 Iac. 4,6;
6082 Is. 57,15;
6086 *cf.* Ioh. 6,57;

(P 157va) *„deposuit potentes de sede et exaltavit humiles“*, | et sequitur *„esurientes implevit bonis et divites dimisit innanes“*.

Similiter nempe est hic ymaginandum de huiusmodi graciarum, puta Iesu Cristi et humiliantis se cristiani alterutrum, occursu, quemadmodum de paupere virtuoso sordidis induto seipsum humiliante, se quoque a manu regis trahente et pre humilitate usque ad terram prosternente, et divite glorioso sed (C 43ra) pauperem amicum diligente sinceriter et eum ad suam familiaritatem | attrahente atque ad suam mensam gloriosam stipatam principibus et omni gloria sedule invitante: in tali etenim eventu pauper ad convivium inductus a gloria Regis et eius maiestate perculsus mox in seipsum reliditur et a facie Domini (B 60ra) glorie consternatus, | conscius propriarum sordium et sue abiecte vilitatis, corripitur timore et tremore quatitur vehementi; Rex vero glorie sui pauperis (O 420va) amici et pannosi sed fidelis miseratus, | quanto magis spectat eum contritum et humiliatum, tanto magis ad se relevat et eum amplexatur, et quanto magis timore concutitur, tanto magis eundem dulciter consolatur (ut factum est de Hester beata et Assuero, et de Petro in navi et Cristo Iesu), pauper vero respicere ad singula non negligens, quanto magis bonitatem regis sui ac humiliacionem ad se miserum contemplatur, tanto magis eius admiratur dignacionem et gaudio gaudet intantum se honorari a rege, sed nichilominus non desinit magis ac magis se humiliari et vilificari sciens, quod paupertas sua et vilitas solam dumtaxat abieccionem et repulsam, hanc autem graciam nullomodo meruit, sed habundancia amoris regis ad ipsum et eius liberalitas bonitatis talem dignacionem operatur. Et exinde contingit altercacio alterutrum virtuosa: (P 157vb, C 43rb) | di|ves eius amicum pauperem ad se pertrahit ex fide et amore, sed pauper se a propinquitate divitis retrahit ex humilitate et timore, et quanto magis se pauper humiliat, tanto magis rex pauperem amore suo amplexatur et ad suum gloriosum prandium vult utique eum frequentare, et quanto magis se rex reddit familiarem pauperi amico per amorem, tanto magis pauper reddit se regi humilem per timorem signata semper regis ad se maxima gracia simpliciter gratis data. Regis tamen beneplacita voluntas in hiis debet utique humiliacionem huiusmodi, et quamvis cum honestis retraccionibus, pauperis prevalere, ne forte pauper nimis seipsum regi humilians metasque virtuti constitutas

6092 *in verbo* dimisit *des.* **D** – *in verbo* innanes *des.* **Mk** – **6093** nempe est hic : h. n. est **B** – **6095** se quoque : quòmodo **B** – **6097** sinceriter et : et *om.* **B** – **6097-6098** attrahente : attrahentem **B** – **6099** inductus : ductus **B** – **6100** reliditur et : et *om.* **B** – **6100-6101** Domini glorie : g. Domini **P,C** : g. Dei **B** – **6101** vilitatis : utilitatis **B** – **6102** quatitur *om.* **O,C** – sui : sue **B** – **6103-6104** contritum et humiliatum : contritus et humiliatus **B** – **6107** bonitatem : bonitati **B** – **6107-6108** humiliacionem : humiliacioni **B** – **6109** sed nichilominus : se nichilominus **B** – **6110** et vilificari : ac vilificari **B** – **6111** repulsam, hanc : repulsam habet hanc **P** – **6113** altercacio : alteracio **O,P,B** – alterutrum : alterutrumque **P,C,B** – **6114** ex fide : ex *om.* **B** – **6114-6115** pauper se : se *om.* **C** – **6115** ex humilitate : in humilitate **B** – quanto magis : magis *om.* **B** – **6116** rex : dives **B** – amplexatur et : et *om.* **B** – **6117** se rex : rex se **P,C** : rex *om.* **B** – **6121** retraccionibus : retractacionibus **P,C,B** – prevalere : prevaleret **B** – **6122** nimis seipsum regi humilians : seipsum nimis humilians seipsum regi **B** – virtuti : virtutum **B**

6091 Luc. 1,52;
6091 Luc. 1,53;
6106 *cf. librum* Esther *passim*;
6106 *cf.* Matth. 14,29 seqq.; Ioh. 21,7 seqq.;

pretercurrens pertinax et ingratus videretur. Sic fecit Iohannes | [B 60r[b]] Baptista super Iordanem Iesu a se volente baptisari: licet quippe pro humilitate est Cristum baptisare reluctatus, tamen ob eandem humilitatem cessit dehinc Iesu voluntati. Similiter et Petrus, dum Cristo Iesu sibi pedes suos lavare volenti primum propter humilitatis stuporem contradixit, demum tamen paruit Iesu divine dignacioni dicens *„Domine, non tantum pedes, sed et caput"*.

Omnia hec exemplariter et secundum allegoriam dicta esse volui de corporis et sanguinis Iesu frequenti sumpcione, quia sicut sanctum et iustum est nos humiliari valde | [O 420v[b]] ad divinam in hoc sacramento dignacionem, ita eciam sanctum et iustum est votis domini Iesu annuere et esse sibi in hoc consentaneum, ut sepe cum ipso epulemur, | [C 43v[a]] qui dicit *„delicie mee esse cum filiis hominum"* Proverbiorum VIII° et alibi, videlicet Apokalipsis III° *„ego sto ad hostium et pulso"*, et Apocalipsis ultimo *„sponsus et sponsa dicunt: Veni"*.

C. X.

| [Mk 139v] *Quod illi, qui ob verecundiam humanam vel ob timorem scandalisacionis insipiencium alienant se a frequenti manducacione corporis Iesu crucifixi, sunt tepidi et inhertes.*

| [P 158r[a]] Nunc ad illos instaret sermo dirigendus, si aliquid congruencie eorum excusacioni inesset aut racionis, eorum, loquor, qui in loco septimo eruperunt verbose dicentes, quod scilicet si sepe sacramento Dei conmunicarent, essent in plebe vocati singulares, et forte aliquos infir|[Mk 140r]mos fratres scandalo vulnerarent. Hoc tamen primum tales vellem nosse, quod trepidant timore, ubi non est ullus timor, hoc, quod allegatum est, pretendentes. Et quamdiu tales existunt, spem non habent sucrescendi in vita virtuosa vel in Cristo proficiendi, tum quia hominibus placere contendunt, quia scriptum est per Psalmistam *„confusi sunt, qui hominibus placent, et Deus dissipavit ossa eorum"*, tum quia se Cristo Iesu exhibent neque frigidos neque calidos sed tepidos, et per consequens argumentum iam habent evidens, quod deficiunt a fervore | [B 60v[a]] spiritus Iesu continue per momenta, donec *„veniet Dominus in hora, qua ignorant, et dividet eos, partemque eorum ponet cum yppocritis"*, sicut scriptum

6123 pretercurrens : precurrens **B** – **6124** a se : ad se **C** – **6126** volenti : volente etc. **B** – **6131** dignacionem : divinacionem **B** – **6132** sanctum et iustum : i. et sanctum **P,C,B** – **6136** C. X. *om.* **P** – **6137-6139** Quod illi...inhertes : Quod illi, qui ob verecundiam humanam alienant se a frequenti conmunione Iesu crucifixi corporis, sunt tepidi et detestandi, et quod scandalizacio aliquorum propter crebram hominis manducacionem sacramenti non debet hominem abstrahere vel impedire et de multiplici scandalo (scandalo : s. In capitulo 73 **Mk**) **P** *in f 104r[a]*, **B** *in f 6r[a-b]*, **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **6139** crucifixi : Cristi **C** – **6140** instaret : instat **Mk** – dirigendus, si : d., scilicet **B** – **6142** sacramento Dei conmunicarent : conmunicarent sacramento Dei **B** – **6143** vocati : notati **C** – **6144** vulnerarent : firmarent **B** – **6145** allegatum est : est *om.* **B** – **6146-6147** proficiendi : proficiente **Mk** – **6149** se Cristo Iesu exhibent : Cristo Iesu e. se **B** – neque calidos *om.* **Mk** – tepidos, et : t., sed **P** – **6150** quod : quia **P** – **6151** spiritus Iesu : spiritus Cristi Iesu **C** : Iesu spiritus **B**

6123 *cf.* Matth. 3,13-15;
6126 *cf.* Ioh. 13,6-9;
6128 Ioh. 13,9;
6133 Prov. 8,31;
6134 Apoc. 3,20;
6135 Apoc. 22,17;
6144-6145 *cf.* Ps. 13,5; 52,6;
6148 Ps. 52,6;
6149 *cf.* Apoc. 3,15-16;
6151 Matth. 24,50-51;

est Apocalipsis III° „*sed quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo*“,
tum quia partem suam ponunt cum illis, qui „*ad tempus credunt et in*
tempore temptacionis recedunt“, qui „*intendentes et mittentes iam arcum*
convertuntur in die belli“.

In nullo namque huiusmodi volunt vel audent vitam et nomen Iesu coram
C 43v[b] hominibus confiteri, quoniam timent et confunduntur | Cristo Iesu crucifixo
se adiungere coram hominibus per sumpcionem sacramenti, et verecundantur
Deo et Domino suo coram hominibus deservire. De quibus bene et proprie
O 421r[a] scriptum est Iohannis XII°: „*Multi ex principibus crediderunt* | *in eum, sed*
P 158r[b] *propter phariseos non confitebantur, ut de sina|goga non eicerentur. Dilexe-*
runt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei.“ Et hec summa causa
et una, quare hodie tales homines insignes in hoc mundo non audent et no-
Mk 140v lunt animo | sese Cristo Iesu adiungere vel sacramentum eius sepius mandu-
care aut suo Regi celorum publice servire et perfecte, dicentes: si illud vel
illud tale facerem, mox non essem tantum in societate mea acceptus et repu-
tatus, ymmo, ut solet dici, appellarent me beghardum vel begkinam. Cum hiis
tamen servire huic mundo vel carni sue et hiis se conformari sunt liberi et
festini, et quod est deterius, quod hec facientes habentur pro bonis cristianis,
et tales existentes optimos et bene stare se arbitrantur, cum tamen scriptum
B 60v[b] sit Iohannis V° „*quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem* | *reci-*
pitis, et gloriam, que a solo Deo est, non queritis?“, et Iacobi IIII° „*adulteri,*
nescitis, quia amicicia huius mundi inimica est Deo? Quicumque ergo
voluerit amicus esse huius mundi, inimicus Dei constituitur“. Plane isti tales
sunt reprobi circa fidem, „*qui, cum Deum cognovissent, non sicut Deum glo-*
C 44r[a] *rificant*“, | qui Iesu crucifixo non libera fronte et hilari se offerrunt neque
coram regibus et principibus Iesum crucifixum publice sine timore et rubore
verbo et facto confitentur, quoniam „*qui facit veritatem, venit ad lucem, ut*
manifestentur opera eius, quoniam in Deo facta sunt“ Iohannis III°.

Hoc vero, quod plurimi monent dicentes, quod scandalum esset infirmo-
rum, si laycus cottidie vel alias sepe eucaristiam manducaret, prodit ex non
modica ignorancia et cecitate, veluti verbum Iudeorum vel pocius apostolo-
P 158v[a] rum, qui Cristum | Iesum non obmiserunt corrigere super sermonem, quem
fecit de manducacione panis non lotis manibus; dicebant enim Mathei XV°:
„*Scitis, quia pharisei audito hoc verbo scandalizati sunt?*“ Quibus dominus

6154 partem suam ponunt : ponunt partem suam **B** – **6155-6156** qui...belli *om.* **Mk** – **6157** Iesu : Iesu Cristi **B** – **6158** confunduntur : confundentur **C,B** – **6163** hec *om.* **B** – **6165** animo sese Cristo Iesu adiungere : animose Cristo Iesu se adiungere **P,C,B,Mk** – **6166** dicentes *om.* **Mk** – **6167** illud tale : illud *om.* **B** – **6168-6180** ymmo...Iohannis III° *om.* **Mk** – **6168** solet : solent **P** – hiis : hii **B** – **6169** carni sue : s. carni **B** – et hiis : et huic **P,B** – liberi *om.* **P** – **6170** quod hec : quia hec **B** – **6171** stare : facere **C** – **6179** et facto : et opere **B** – **6181** Hoc vero : Et infra. Hoc vero **Mk** – **6182** prodit ex : p. et **Mk** – **6184** sermonem : sermone **P,C,B,Mk**

6153 Apoc. 3,16;
6154 Luc. 8,13;
6155 Ps. 77,9;
6161 Ioh. 12,42-43;
6172 Ioh. 5,44;
6173 Iac. 4,4;
6176 Rom. 1,21;
6179 Ioh. 3,21;
6186 Matth. 15,12;

Iesus respondit verbum bonum dans formam cuilibet suo assecle inpromptu respondendi omnibus frustra et gratis et de bono scandalisantibus vel contra huiusmodi insulsos correptores. Dixit enim: *„Omnis plantacio, quam non plantavit Pater meus* | O 421r[b] *celestis, eradicabitur. Sinite"*, inquit, *„illos, quia ceci sunt et duces cecorum."* Et Apocalipsis ultimo: *„Qui in sordibus est, sordescat adhuc, et qui scandalizatur, scandalizetur adhuc."*

Pro cuius intellectu est notandum iuxta propositum, quod sicut dicit Dominus Mathei XVIII° | B 61r[a] *„necesse est, ut veniant scandala"*, quod aliud est scandalum activum, aliud vero passivum secundum conmunem determinacionem | C 44r[b] doctorum. Scandalum activum, quia semper est peccatum, ideo semper vitandum, quia scandalum activum tunc fit, quando homo agit malum vel speciem mali vel quod est simile malo, unde necesse est infirmos offendi vel inde accipere exemplum peccandi. Scandalum passivum est, quando homo facit bonum bene, et tamen quidam inde propter suam sinistram opinionem offen|Mk 141r|duntur, et istud aliquando est evitandum, ut Cristus in solvendo tributum vel didragma, aliud est contempnendum, ut Iesus de conmescione panis non lotis manibus ab apostolis contempsit Iudeos scandalizantes, aliud est permittendum, ut Cristus in affirmando se esse Filium Dei coram Caypha et in sanacione hominis in manu arida et alias ubicumque pro necessaria veritate vel virtute | P 158v[b] inducenda ad publicum. Utilius namque est, ut scandalum in malis oriatur, qui in omnibus offenduntur, eciam in Cristi veritate, quam veritas utilis pro electis et filiis Dei obmittatur. Necesse namque est, ut veniant scandala, sed in iniquis, qui in malis et in bonis factis scandalizantur, videlicet et ex eo, quod bonum est in se, et ex eo, quod est malum, quia secundum Apostolum *„inquinatis nichil est mundum"* Tyti primo, et Danielis XII° *„mali semper proficiunt in peius"*, et Apocalipsis ultimo *„et qui in sordibus est, sordescat adhuc, et qui scandalizatur, scandalizetur adhuc"*. Boni vero solum scandalizantur ab eo, quod est malum, et ideo ab eo semper est cavendum. – Aliud scandalum est dolendum, | B 61r[b] sicut Cristus doluit de apostolis scandalizatis de sua morte: ita et hodie, dum | C 44v[a] infirmi in nobis benefacientibus

6187-6189 verbum...correptores *om* **Mk** – **6187-6188** inpromptu respondendi : in prompto videndi **B** – **6189** insulsos correptores : insultos correctores **B** – **6192** et qui scandalizatur, scandalizetur adhuc : ad que scandalizatur adhuc **B** – et qui : et *om*. **Mk** – **6195** secundum : s. vero **Mk** – **6196** activum, quia : activum est, quod **B** – **6197** vitandum : est vitandum **Mk** – **6197-6198** vel speciem : et speciem **B** – **6202** didragma : didragmam **C** – **6206** Utilius : Ulterius **B** – ut scandalum : scandalum, ut **B** – **6207** quam : que **B** – **6209** in iniquis, qui in malis : in malis, qui in malis **P,B,Mk** – in iniquis : in *om*. **C** – factis *om*. **P,B,Mk** – scandalizantur : scandalizentur **B** – **6209-6210** videlicet et : et *om*. **Mk** – **6210** in se, et : et *om*. **Mk** – **6212-6213** et Apocalipsis...scandalizetur adhuc *om* **Mk** – **6213-6214** solum *om* **C** – **6214-6215** semper est cavendum : semper cavendum est **B** : quod est cavendum **Mk** – **6215** doluit : doluit et **B** – **6216-6217** benefacientibus scandalizantur : benefacientibus scandalizentur **P,B** : scandalisantur benefacientibus **Mk**

6189 Matth. 15,13-14;
6191 *cf.* Apoc. 22,11;
6194 Matth. 18,7;
6201 *cf.* Matth. 17,23-26;
6202-6203 *cf.* Matth. 15,2-3; Marc. 7,2 seqq.;
6204 *cf.* Matth. 26,63-64;
6205 *cf.* Matth. 12,10 seqq.; Marc. 3,1 seqq.; Luc. 6,6 seqq.;
6211 Tit. 1,15;
6211 2. Tim. 3,13; *cf.* Dan. 12,10;
6212 *cf.* Apoc. 22,11;
6215-6216 *cf.* Marc. 14,27;

scandalizantur, est dolendum, et illud quantum possibile est restaurandum per informacionem infirmorum, sicut Cristus ostendit in apostolis post re- O 421v[a] sureccionem suam. – | Aliud est irridendum, si et dum est a malis et cecis cristianis, qui parati sunt bona contempnere semper et iudicare, sed non emendari.

Nota: Cristus tunc scandalum censuit vitandum, quando concernebat statu- Mk 141v tum Cesaris, qui fuit dominus universitatis et quod tenebant | universi communiter, sed scandalum, quod surgebat ex malo intellectu Iudeorum, utpote de observacione sabbati, illud non vitavit, sed instruxit et correxit, dicens ad P 159r[a] Iudeos: *„Cuius vestrum bos vel azinus cadit in puteum sabbato | et non continue extrahit eum die sabbati?"* Scandalum vero, quod venit ex observanciis quibusdam, que non fundabantur in Scripturis nec in racione, sed ex quadam carnali estimacione, dominus Iesus simpliciter contempsit dicens *„sinite eos, quia ceci sunt et duces cecorum"*. Et tale scandalum est per omnem modum illorum, qui ex eo, quod simpliciter et in se bonum est, puta a frequenti sumpcione corporis et saguinis Iesu Cristi, quod ceci, paciuntur scandalum, ubi prorsus deberent emendari et imitari et conmendare, quapropter sunt omnino contempnendi et sinendi, subaudis in suo scandalo, quoniam noluerunt intelligere, ut bene agerent.

C. XI.

Quod hii, qui sepe sumunt corpus Cristi digne et qui ad hoc hortantur, magis sacramentum honorant.

De hiis post hec, qui ultimo loco sunt positi, scilicet qui argumento sumpto C 44v[b] Mk 142r ab exemplo de religio|sis et monachis et de con|fessoribus et superioribus, B 61v[a] | qui, ne populus cristianus devotus frequenter Cristo Iesu per sumpcionem huius sacramenti divini uniatur, obsistunt et dissuadent, est advertendum, quod hiis respondere in speciali necesse esse non putavi, cum totus hic meus tractatus contra tales laboret, cuius dicta si tales dissuasores atque inpeditores

6218 ostendit : se ostendit **Mk** – **6219** a malis : a *om.* **Mk** – **6220** bona contempnere : c. bona **B** – iudicare : iudicare aut impedire **Mk** – **6222** Cristus tunc : tunc Cristus **B** – **6222-6223** statutum : statum **Mk** – **6227** quod venit : quidem venit **P** – **6228** que non : et non **B** : *om.* **P** – fundabantur : fundabatur **P** : fundebatur **B** – **6229** dominus Iesus *om.* **P,C,B,Mk** – **6230** omnem modum : modum omnem **B** – **6231** eo, quod : eo scandalizantur, quod **B** – et in : ac in **B** – **6234** et sinendi *om.* **B** – in suo : et suo **P,B** – **6236** C. XI. *om.* **P,Mk** – **6237-6238** Quod hii...sacramentum honorant : Quod sumentes cottidie vel (vel *om.* **Mk**) frequenter Cristi Iesu corpus et sanguinem magis ipsum per hoc honorant quam illi, qui raro, et quod illi, qui (qui *om.* **B**) ob reverenciam Cristi corporis dissuadent et repellunt a sacramento cristianos, magis per hoc inhonorant Iesum crucifixum et eius sacramentum (sacramentum : sacramentum. In capitulo 74 **Mk**) **P** *in f. 104r[a]*, **B** *in f. 6r[b]*, **Mk** – **6239** De hiis post hec, qui ultimo : De hiis post hec ultimo **O** : De hiis, qui post hec ultimo **Mk** – **6240** et monachis : et monachis, qui vix vel raro Cristi Iesu corpori et saguini manducacione participant, sed **P,Mk** : et monialibus, qui vix vel raro Iesu Cristi corpori et sanguini manducacione participant, sed **B** – et de confessoribus : et *om.* **B** – et superioribus : et *om.* **O,C** – **6242** uniatur : vivatur **B** – **6243** necesse esse : necesse est **C,B** – cum totus : ut totus **O,C** : cum locus **B** – **6244** dissuasores : dissuasiones **B**

6218-6219 *cf.* Matth. 28,16-20; Marc. 16,14-20; Luc. 24,13 seqq.; Ioh. 20,19 seqq. - c. 21 passim;
6222-6223 *cf.* Matth. 22,17-22; Marc. 12,14-17; Luc. 20,21-26;
6226 Luc. 14,5;
6229 Matth. 15,14;

non moverint ad promocionem in populllo cristiano beatifici sacramenti, decrevi eos sinere quasi cecos et duces cecorum sciens, quod *„omnis plantacio, quam Pater celestis non plantavit, eradicabitur"*, *„verba autem domini Iesu non transibunt"* inquientis Ezechielis 34 *„ego ipse pascam oves meas"*, ideo *„edent pauperes et saturabuntur et laudabunt Dominum, qui* | *requirunt* O 421v[b] | *eum; vivent corda eorum in seculum seculi"*, quoniam hic est panis datus P 159r[b] pauperibus pro mundi vita.

Si quis autem voluerit de huiusmodi contendere, nos talem consuetudinem non habemus, quia servos Cristi non oportet contendere secundum Apostolum, et Philippensium II° *„nichil per contempcionem aut inanem gloriam"*. Credendi sunt tamen huiusmodi zelum habere, sed non secundum scienciam neque Deus eget mendacio eorum, sicut scriptum Ecclesiastici XXXIIII° *„sine mendacio consumabitur verbum legis"*. Videntur siquidem tales opinari, quod | per abstinenciam ab hoc sacramento a populllo devoto dominus Iesus hono- C 45r[a] retur, cum omnino oppositum affirmari oportet ex sanctis Scripturis et racione; ex Scripturis, ut iam superius ex pluribus est deductum – et ad hoc est istud Proverbiorum primo *„vocavi et renuistis, extendi manum meam et non fuit qui aspiceret"* et iterum *„posuerunt me post carnem suam"*, et de patrefamilias irato, quod ad suam cenam noluerunt invitati advenire; || racione vero B 61v[b] D 155r sic: magis honoratur medicus, dum vocatur ad sanandum et faber ad fabricandum, quam si sponte se ingerens reppellatur, hoc addito, si est expertus in suo opere et delectat eum suum opus, sed sic est de Cristo Iesu et eius sacramento, utpote supra per multa est | deductum, ergo etc.; item medicina Mk 142v pro langwidis procurata tunc maxime honoratur, cum a langwidis sumitur et exoptatur, et panis dum a famelicis comeditur, sicut per contrarium tunc confutantur, si hec scilicet abiciantur, medicina a languido | et panis P 159v[a] a famelico, hoc addito, si est viva et racionalis medicina huiusmodi et panis. Sed sic est de corpore et sanguine Iesu Cristi et frequenti eius sumpcione vel per oppositum obmissione, igitur etc. Preterea omne ens tunc magis honoratur, quando ad suum finem, ad quem habet tendenciam et propter quem est primo et principaliter institutum, venire promovetur et adiuvatur sicut materia ad formam et | quelibet res ad suam perfeccionem. Sed cibi et potus causa C 45r[b]

6245 non moverint : non noverint **B** – **6250-6257** vivent corda...verbum legis *om.* **Mk** – **6255** sunt tamen : tamen sunt **B** – **6257** Videntur : Et infra. Videntur **Mk** – **6258** per abstinenciam : absencia **B** – **6260** ex pluribus est deductum : deductum est **Mk** – **6263** quod ad : qui ad **Mk** – racione vero : Unde probatur racione **D**; *in bis verbis inc.* **D** – **6265** reppellatur : inpellatur **B** – si est : est *om.* **B** – **6267** utpote...deductum *om.* **D** – **6269** exoptatur : optatur **B,Mk** – panis dum : panis cum **B** – **6270** scilicet abiciantur : scilicet abiciatur **B** : abiciantur, scilicet **D** – **6271** hoc addito...panis *om.* **D** – **6272** Iesu Cristi : Cristi *om.* **P** – **6274** propter quem : propter quam **B**

6246 *cf.* Matth. 15,14;
6246 Matth. 15,13;
6247 Marc. 13,31;
6248 Ezech. 34,15;
6249 Ps. 21,27;
6250-6251 *cf.* Ioh. 6,50.52;
6253 *cf.* 2. Tim. 2,14;
6254 Philipp. 2,3;
6255 *cf.* Rom. 10,2;
6256 Eccli. 34,8;
6261 Prov. 1,24;
6262 *non inveni*
6262-6263 *cf.* Luc. 14,21;

finalis seu propter quam et in quid principaliter ordinantur est cibum O 422r[a] conmedi et potum | potari, et medicine finis ipsam ab egro accipi; corpus autem et sanguis Iesu Cristi est cibus et potus et medicina data hominibus, ergo quicumque conmedit, potat et sumit hec vel promovet, ut comedatur et sumatur, magis honorat, si cetera sunt paria, hoc sacramentum, quam qui ab hiis se vel alios removere non formidant. Sequitur ulterius ex istis: qui sepius sumit hoc sacramentum, magis ipsum per hoc honorat et reveretur quam ille B 62r[a] D 155v qui raro, per illam maximam topicam | „tale additum | tali facit ipsum magis tale“, modo tamen et ordine ubique observatis.

C. XII.

Quod religiosi et monachi non sunt ymitandi a plebeis in rara sumpcione sacramenti.

De religiosis autem et monachis, qui in argumento exemplari sunt adducti, satis habes dictum in alio tractatu facto per modum questionis de ista materia, ubi dicitur, quod tales religiosi, qui solum per mensem sacramentum Cristi corporis manducant vel rarius, quod hoc faciunt non ex indulto superiorum P 159v[b] vel ex statuto | eorum, sed compulsi et coartati, sicut modo layci similiter semel in anno ex compulsione ecclesie veniunt, non autem ex voluntate libera usquequaque. Dicitur amplius ibidem, quod religiosi in illo nequaquam sunt a plebeis imitandi in rara Dominici sacramenti sumpcione, quia nimis dispares existunt statibus suis et condicione. Inter cetera hoc unum respicit ad propositum, quia monachi secundum Augustinum vel sunt optimi si sunt boni, vel C 45v[a] sunt pessimi si sunt mali. De incipientibus et proficientibus | in claustro de presenti non interest disputare, quoniam secundum famam et exigenciam statuum incipiens in claustro est vel deberet esse perfeccior iam quam perfectus in seculo, secundum quod ipsius facta professio attestatur; si igitur bonus est in claustro et raro sumit sacramentum, bene stat cum eo, quia talis tota die vorat hunc panem pleno ore ad modum angelorum, puta spiritualiter manducans psallendo mente, psallendo et spiritu, orando in spiritu et veritate, legem

6277 propter quam *em.* : propter quem *codd.* – in quid : in quem **P,C,B,D,Mk** – ordinantur : ordinatur **Mk** – **6278** conmedi : comedendi **O** – finis : f. est **P,B,D,Mk** – **6280** quicumque : quecunque **Mk** – potat *om.* **O,C** – **6281** honorat : honoratur **O** – si cetera sunt paria *om.* **P,B,D,Mk** – sunt paria *charta cum his verbis in m. d. abscisa* **C** – **6282** se vel : se *om.* **B** – formidant : formidat **D** : *in hoc verbo des.* **Mk** – **6282-6283** qui sepius sumit : quod qui sumit sepius **D** – **6285** *in verbo* observatis *des.* **D** – **6286** C. XII. *om.* **P** – **6287-6288** Quod...sacramenti : Quod religiosi, quamvis sint eciam (sint eciam : e. sint **B**) devotissimi, si raro manducant corpus Cristi, nequaquam sunt in hoc a plebeis imitandi **P** *in f. 104r[a]*, **B** *in f. 6r[b]* – *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* Quod [religiosi] et mona[chi non sunt]...[a plebeis] in rara s[umpcione sacra]menti **C** – **6289** sunt adducti : superadducti **B** – **6290** facto : facti **O,C** – **6291** tales : isti **B** – **6292** non ex : non solum ex **O,C** – **6293** statuto : statuto scilicet **C** – **6295** Dicitur : Dicitur hic **C** – ibidem : idem **O** – **6296** Dominici sacramenti : s. Dominici **B** – dispares : desperans **B** – **6297** Inter cetera hoc : Hoc i. cetera **B** – **6298-6299** boni, vel sunt pessimi si sunt *om.* **B** – **6299-6300** in claustro...disputare *em.* : in claustro mea de presenti non interest disputare **C** : in claustro mea de presenti interest disputare **O** : in claustro mea de presenti non tibi est disputare **P** : in claustro mea de presenti non est tibi disputare **B** – **6302** quod ipsius : quod ipsum **B**

6278-6279 *cf.* Ioh. 6,56;
6298 *non inveni*
6305 *cf.* 1. Cor. 14,15;
6305 *cf.* Ioh. 4,23-24;

audiendo tota die et meditando et | [O 422r[b]] sic semel sumpto (non dico in mense, sed in anno vel in vita sua) potest satis habere ad ruminandum | [B 62r[b]] illum unum gustum panis, scilicet corporis Cristi, ymo ad dies vite sue ducens in terris angelicam vitam et sine modico pari modo cum angelis illum panem ruminando, sicut et Maria Magdalena et Maria Egypciaca leguntur solum semel in vita sua corpus Cristi et sanguinem manducasse et bibisse, eoquod | [P 160r[a]] verbum Dei paulominus sicut angeli Dei in celis manducabant. Sed quicumque admittitur ad talem modum manducandi, ipse quidem gaudeat privilegio sibi concesso; sed istud producere in conmunem usum vulgi, quia non omnibus hoc est datum, nullus debet. Quapropter plebeis non expedit ita, quia tales angelos in eo non valent imitari, sed secundum exigenciam status hominum debent sepe vel omni die suam cibacionem requirere et optare in modo et mensura (et numero) illa, quali est a Provisore et Domino spirituum universe carnis ordinata et donata, qui *„producit fenum iumentis et herbam servituti hominum"*, | [C 45v[b]] ita *„parans in dulcedine sua pauperi Deus"*, nec debet laycus esse paciens, nisi cibus suus et potus eidem tribuatur sic et taliter qualiter ei divina sapiencia condivit et preparavit, quoniam sic oportet optime ut redoleat et sapiat, et hoc est in sacramento panis et vini, quia ita solum et maxime congruit hominibus manducandum. Spiritus non eget tali corporali condimento et tali mixcione, qualem sapiencia Dei hominibus suum vinum conmiscuit, quia iam, ut dictum est, ore patente et prono hauriunt aquas de fontibus Salvatoris; sed hominibus valde necessaria est talis comixcio, qualem eam ille, qui omnia scit, ordinavit | [B 62v[a]] pro hominibus, sicut scriptum est *„nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius saguinem, non habebitis vitam in vobis"*: monachi namque sunt viri perfecti, et ideo conmedunt sollidum panem, et semel acceptum possunt diu ruminare et digerere illud libum, ut dictum est, pinguissimum, in quo est plenitudo divinitatis corporaliter, ut prius dictum est, quia iam | [P 160r[b]] habent bonos dentes, de quibus in Canticis *„dentes tui sicut greges tonsarum, que ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fetibus, et sterilis | [O 422v[a]] non est inter eas"* – ecce dentes boni et pregnantes omnes gemellis fetibus monachorum. Non sic plebs Iesu Cristi adhuc inbecillis: quoniam illi sunt

6306 meditando : manducando **B** – non dico : et dico **P** – **6307-6308** unum gustum : morsellum **P,B** – **6308** ymo *om.* **C** – **6309** vitam *om.* **P** – **6310** sicut et : sic et **B** – leguntur : legitur **B** – solum *om.* **P** – **6311** Cristi et sanguinem : et s. Cristi **B** : Cristi *om.* **P,C** – **6312** sicut : sicuti **C** – angeli Dei : Dei *om.* **P** – **6313** ipse : ille **P,C** – sibi *om.* **P,B** – **6314** istud : illud **C** – **6315** quia tales : quod tales **B** – **6316** valent *om.* **B** – **6320** laycus esse : e. laycus **C** – **6322** condivit : condidit **B** – **6324** eget : egent **P,C,B** – **6326** prono hauriunt : prout haurivit **B** – de fontibus *om.* **C** – **6327** valde necessaria est : e. v. necessaria **B** – ille *om.* **B** – **6327-6328** qui omnia scit, ordinavit : q. omnia s. et ordinavit **P** : q. sic omnia ordinavit **B** – **6328** hominibus : omnibus **B** – **6330** namque sunt : s. namque **B** – **6331** diu ruminare et digerere illud : diruminare et dirigere illum **B** – libum : morsellum **P,B** – **6335** ecce dentes : excedentes **B**

6310 *cf.* Iacobi de Voragine Legendam auream, De sancta Maria Magdalena, XCVI, ed. Graesse, p. 414;
6310 *cf.* ibidem, De sancta Maria Aegyptiaca, LVI, p. 249;
6318 *cf. e.g.* Num. 27,16;
6319 Ps. 103,14;
6320 Ps. 67,11;
6325 *cf.* Prov. 9,2;
6326 *cf.* Is. 12,3;
6328 Ioh. 6,54;
6332 *cf.* Coloss. 2,9;
6333 Cant. 4,2;

parvuli, conmedere ut viri non suppetunt, sed *„sugere“* laboriose *„mel de* (C 48ra) *petra oleumque* | *de saxo durissimo“*, quapropter parvuli diu ieiunare non possunt a suo cibo neque prevalent ruminare ut viri, ideoque sepissime necesse est ut sumant ore teneri et restricto, donec eciam forte venient ad statum perfectorum et ad plenam mensam patentem et a Patrefamilias eleventur. Non autem valent pueri crescere et ad statum virilem propinquare, nisi eis cibus congruus et eis aptus creberrime ministretur: quapropter parvuli in Cristo, id est plebei, sunt sepe vel cottidie, non raro sicut viri perfecti, nutriendi. Ideo scriptum est Sapiencie IX° *„sapiencia“* etc. *„miscuit vinum, posuit mensam, misit ancillas suas, ut vocarent“* etc., et ad propositum *„si quis est“*, inquit, *„parvulus, veniat ad me; et insipientibus locuta est: Venite, comedite panem meum et bibite vinum, quod miscui vobis“*. Et Veritas *„sinite parvulos venire ad me, talium enim est regnum celorum“*, et *„nisi conversi fueritis et* (B 62vb) *efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum celorum“*. | Et identidem parvuli, id est plebei, sunt alias pauperes in Scripturis designati, igitur ista preparacio cibi et potus est ipsorum. Unde Psalmista *„parasti in dulcedine tua pauperi, Deus“*, et iterum *„edent pauperes et letentur“*, et Mater Virgo in cantico *„exaltavit humiles, esurientes inplevit bonis et divites dimisit inanes“*. Parvulorum igitur et pauperum est hic cibus et potus, de quibus sermo.

(P 160va, C 46ra) Cuius gracia si aliquid possit | valere in religiosis | consilium meum, et si vellent ferre me insipientem, cum ipsi sint sapientes, ego quidem coram Cristo Iesu proferrem eisdem sensum meum, scilicet ut adhuc semper, quamdiu datur esse eis in hac vita, recumbant in novissimo loco, quanto maiores sunt humiliantes se in omnibus cum parvulis et pauperibus plebis, eciam et ipsi cottidie vel sepe manducent et bibant cibum hunc conmunem angelorum, sed humanatum et parvulis contemperatum, obnixe persuadens, ut sue negli- (O 422vb) gen|cie et abhominabili tepiditati, puta ei, que raro et sine fervore inardescit ad cibum hunc et potum, nullo ausu inponant nomen humilitatis vive in Cristo, quoniam iuxta predicta hec humilitas non elongat a sacramento divinitatis, sed preparat, non retrahit inmodeste, sed alicit, non patitur se esse pronam et frontose audacem ad veniendum, sed eciam non patitur se a pusilanimitate et ignavia removeri a veniendo ad compendium sue salutis.

Non igitur, obsecro, religiosi et monachi ducantur in exemplum plebi Cristi Iesu in eo, quod sunt desides et ignavi circa Iesum crucifixum. Quis etenim (B 63ra) aliud dicere poterit abhominacionem et | accidiam, nisi esse in medio ignis

6338 diu ieiunare : i. diu **P,C** – **6339** prevalent ruminare : prevalerent ieiunare **B** – **6339-6340** sepissime necesse : s. inde necesse **P** – **6340** venient : veniant **P,C,B** – **6341** patentem : potestatem **B** – **6342** valent : valeant **B** – **6344** id est : in **B** – **6350** identidem : hiidemtidem **P** : hii denique **C** – **6351** sunt alias : s. vel **P,B** – **6353** pauperes : p. et saturabuntur **B** – **6355** est hic : h. est **B** – **6357** vellent : vellet **B** – me *om.* **B** – cum : mecum **B** – **6360** plebis : plebeis **B** – eciam et : eciam quod **C** – **6363** que raro : qui raro **B** – **6364** inponant : inponunt **B** – vive : vivere **B** – **6366** preparat : properat **B** – **6370** Quis : Quid **B**

6337 Deut. 32,13;
6345 Prov. 9,2-3;
6346 Prov. 9,4-5;
6348 Matth. 19,14; Marc. 10,14;
6349 Matth. 18,3;
6352 Ps. 67,11;
6353 *cf.* Ps. 21,27;
6354 Luc. 1,52-53;
6357 *cf.* 2. Cor. 11,19;
6359 *cf.* Luc. 14,10;

divine caritatis et non ardere, ignem continere et non uri, in medio ignitorum ambulare lapidum et non incendi? Quis non videat esse fortem yppocrisim et gloriari se esse amictum sole ignivomo et tepidum nichilominus remanere? Tepiditas vero cristiani est mater omnis yppocrisis et abhominacionis Iesu Cristo, sicut scriptum est *„utinam esses calidus vel frigidus, sed quia tepidus es, incipiam te evomere de ore meo"*. Quis est ignis nisi Iesus crucifixus? *„Deus noster ignis consumens est."* Qui sunt | igniti lapides nisi induti domi- P 160v[b] num Iesum Cristum? Et simili modo quis sole indutus est nisi cristianus, et inter cristianos religiosi et monachi? – Consequencia igitur evidenter concludi oportet, quod omnes cristiani et primum religiosi et monachi, qui sunt in Cristo Iesu, sunt in igne consumente, sunt inter ignitos | lapides, sunt igni- C 46r[b] fero sole amicti, sicut scriptum est *„Deus caritas est, et qui manet in caritate, in Deo manet et Deus in eo"* et *„qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem in me manet et ego in eo"*. Omnis igitur cristianus continens ignem Cristum et contentus ab igne Cristo et tamen cum hoc tepidus est, abhominacio est, totus fermento yppocrisis penetratus. Non igitur tales inepcie sunt acceptande in exemplum populo cristiano.

Ego enim dico in Cristo | Iesu, summa et unica Veritate, quod licet senior O 423r[a] filius murmuret quantumlibet et nolit intrare ad domum murmurrentque primi quantum velint pro eo, quod ultimi eis similantur, murmurent eciam pharisei, quod Cristus cum peccatoribus manducat, illustris et unicus bonus Paterfamilias gaudebit et epulabitur cum iuniore filio vitulum saginatum, et faciet quodcumque voluerit, et prosperabitur de lapidibus istis suscitans | sibi Abrahe B 63r[b] filios, inquiens ad murmurantes *„non est opus sanis medico, sed male habentibus"*, et inpediencium eius opus retrahenciumque *„capita conquassabit in terra multorum"* malos male perdens, vineamque suam locabit aliis agricolis, qui dabunt familie sue tritici mensuram. Si autem sunt mali religiosi vel monachi in claustro, | et tunc iuxta supradicta sunt pessimi, igitur in nullo imi- P 161r[a] tandi neque producendi in hoc facto exemplum. Sunt namque fures et canes, qui margaritas conculcant et contra sancta et dispensatores eorum conversi mordent et lacerant in nullo sacramentum Cristi Iesu corporis et sanguinis

6372 divine caritatis *om.* **P,B** – et non ardere : et a. et non ardere **B** – **6373** esse fortem yppocrisim : esse f. y. esse **P,B** – **6374** se *om.* **P** – se esse amictum *om.* **B** – sole ignivomo : igni vomifero **B** – **6375** yppocrisis et : et *om.* **B** – **6376** Cristo : Cristi **P,B** – **6379** est nisi : est *om.* **P,C,B** – **6380** evidenter : evidenti **P,B** – **6382** consumente : consumpte **O** – **6384-6385** et qui manducat...in eo *om.* **B** – **6386** et contentus : incontentus **C** – **6387** totus : plenus **B** – **6388** populo : a populo **B** – **6390** nolit : nollet **B** – ad domum : ad *om.* **B** – **6392** manducat : manducet **P** – bonus *om.* **B** – **6393** iuniore : iuniori **B** – **6394** suscitans : sustentans **B** – **6394-6395** Abrahe filios : f. Abrahe **B** – **6398** sunt mali : sunt *om.* **C** – **6399** supradicta : dicta **B** – **6400** exemplum : in exemplum **B** – fures : sues **P,B** – **6401** contra sancta et : c. facta et **P,C** : que facta **B**

6372-6373 *cf.* Ezech. 28,14.16;
6376 Apoc. 3,15-16;
6378 Hebr. 12,29; *cf.* Deut. 4,24; 9,3;
6383 1. Ioh. 4,16;
6384 Ioh. 6,57;
6389-6390 *cf.* Luc. 15,28 seqq.;
6390-6391 *cf.* Matth. 20,11;
6391-6392 *cf.* Luc. 5,30; 15,2; 19,7;
6393 *cf.* Luc. 15,23;
6393-6394 *cf.* Eccles. 8,3;
6394-6395 *cf.* Matth. 3,9; Luc. 3,8;
6395 Matth. 9,12;
6396 Ps. 109,6;
6397-6398 *cf.* Matth. 21,41;

eciam nec semel in vita sua fideliter exoptando, quoniam porci nequaquam querunt vel negociantur margaritas sed siliquas, neque canes appetunt sancta sed cadaver, prout alibi hec sunt satis in hoc tractatu declarata.

6405 cadaver : cadavera **B** – alibi hec : hec alibi **B** – sunt satis in hoc tractatu declarata : in hoc tractatu satis sunt declarata etc. **B**

6403-6405 *cf.* Matth. 7,6;

INCIPIT DISTINCCIO XI DE NATURALIBUS INPEDIMENTIS FREQUENTANDI CORPUS CRISTI.

C. primum.

| *De coniugatis sepe sumentibus sacramentum.* Mk 142v

Hic eciam non sine causa est advertendum, si suadeatur plebeis cottidie vel frequenter corpus et sanguinem domini Iesu manducandum et bibendum, quid tunc | erit censendum | de coniugatis et mulieribus menstruatis vel in (Mk 143r, D 155v) sompno pollutis, utrum ne per talia inpediantur a conmunione frequenti vel cottidiana divini sacramenti, vel quid sit talibus consulendum.

Ad ista sub brevitate putavi respondendum, subdens meipsum humiliter iudicio meliori, primo: de hominibus coniugatis | stantibus hiis, que de ipsis (C 46v[a]) | posita sunt supra in octava proposicione, dico salvo iudicio meliori, quod (O 423r[b]) coniuges, qui sunt in Cristo Iesu, licet possint se mutuo inpedire in frequentacione sacramenti, tamen non debent | iuxta illud proverbium superius allega- (B 63v[a]) tum, scilicet *„benefacientem noli prohibere, sed si potes, et ipse benefac"*. Hortandi sunt igitur coniuges, quod | pocius seipsos conmoveant ad divinum (P 161r[b]) sacramentum et provocent alter alterum, sicut scriptum est Hebreorum X°: *„Consideremus invicem in provocacione caritatis et bonorum operum, non deserentes colleccionem nostram, sicut est consuetudinis quibusdam, sed consolantes tanto magis, quando videritis apropinquantem diem."* Sic itaque provocent se ad hoc bonum coniuges, non tamen propter hoc velint ad invicem fraudari, prout prohibet Apostolus prima Corinthiorum VII° dicens: *„Nolite fraudari invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis oracioni* (adde tu: vel conmunioni Cristi Iesu corporis et saguinis) *et iterum revertimini in idipsum, ne temptet vos Sathanas propter incontinenciam vestram. Hoc autem dico secundum indulgenciam, non secundum inperium."*

6406-6407 Incipit...Cristi : Distinccio IX *(sic)* de quibusdam naturalibus inpedimentis frequentandi divinum sacramentum **P** *in f. 104r[a]* : Incipit distinccio undecima de quibusdam inpedimentis naturalibus frequentandi divinum sacramentum **B** *in f. 6r[b]* – **6406** Incipit *om.* **C** – **6408** C. primum *om.* **P** – **6409** De coniugatis sepe sumentibus sacramentum : Qualiter coniugati se gerrere debent hii, qui volunt sepe corpus Cristi frequentare (frequentare : f. In capitulo 76 **Mk**) **P** *in f. 104r[a]*, **B** *in f. 6r[b]*, **Mk**; *in bis verbis inc.* **Mk** – **6410** Hic eciam : Sic est **B** – suadeatur : suadetur **Mk** – **6412** de coniugatis : de c. in hominibus **P** : de c. hominibus **B,Mk** : Hic eciam est advertendum de coniugatis hominibus **D**; *in bis verbis inc.* **D** – **6412-6413** vel in sompno : et in sompno **B** : vel in sompnis **O,C** – **6415-6416** Ad ista...primo *om.* **D** – subdens...meliori *om.* **P,Mk** – **6415** meipsum : me **B** – **6416** hominibus *om.* **D** – **6416-6417** stantibus...proposicione *om.* **D** – **6417** posita sunt : sunt *om.* **P,Mk** – dico salvo iudicio meliori : d. s. m. iudicio **P,B,Mk** : itaque d. s. tamen m. iudicio **D** – **6418** qui sunt : que sunt **B** – possint : possent **P,D,Mk** : possunt **B** – **6419** tamen non : n. tamen **D** – **6421** conmoveant : promoveant **P,B,D,Mk** – **6422** provocent : promovent **B** – alter alterum : alterutrum **P,B** – **6429-6431** adde tu...secundum inperium *om.* **D**

6420 *cf.* Prov. 3,27;
6423 Hebr. 10,24-25;
6428 1. Cor. 7,5-6;

Si igitur maritus vult conmunicare Cristi corpori, hortetur et roget mulierem, ut tolleret ipsum mundum esse a coitu saltem ad diem tercium vel Mk 143v secundum, vel similiter et mulier, si cupit | Cristi Iesu corpori sepius coniungi, hortetur et roget humiliter et pudice maritum, ut laboret in abstinencia tres dies saltem vel duos; nec ideo vir sit difficilis uxori in reddendo debitum, quod sepe corpori Cristi festinat copulari, neque mulier debet esse oneri suo marito ideoquod vult esse devota vel sepe Cristi corpus manducare, quin magis satagat diligere coniugem et esse subiecta secundum beatorum apostolorum documenta.

Quantum autem expediat coniugibus abstinere ante divini sacramenti sumpcionem, iam dictum est, quod sufficiunt tres dies: et expedit eis sumere P 161v[a] sacramentum | semel in octo diebus et non diucius ieiunare, ut dictum est B 63v[b] | supra in octava proposicione. Sed quantum depost debeant abstinere, D 156r | dicendum videtur, quod mensura ipsis ab aliquo poni non debet, ne detur O 423v[a] Sathane occasio | ipsos temptandi propter incontinenciam ipsorum secundum supradicta, sed consulendi sunt coniuges et hortandi, ut ipsimet inponant eis C 46v[b] modum et mensuram, secundum quod | seipsos cognoverunt et secundum Cristi Iesu intrinsecam donacionem, quoniam illud verbum Apostoli 1[a] Tessalonicensium IIII° principaliter concernit coniuges, ubi dicitur: *„Hec est enim voluntas Dei, sanctificacio vestra, ut abstineatis vos a fornicacione, ut sciat unusquisque proprium vas possidere in sanctificacione et honore, non in passione desiderii, sicut gentes, que ignorant Deum."*

C. II.

Quod mulier menstruata non est prohibenda a frequenti sacramenti conmunione.

Mk 144r | De illis vero mulieribus, que menstrua paciuntur, dico simpliciter, quod nequaquam sunt a cottidiana vel frequenti conmunione prohibende, si veniant et fideliter cupiant, neque debent eciam ob id deterreri a sacramento frequentando. Dico amplius, quod ille mulieres, que propter hoc obmittunt

6432 maritus *om.* **P,D,Mk** – corpori : corpore **B** – hortetur : h. vir **D** – **6434** vel similiter : vel *om.* **D,Mk** – et mulier : et *om.* **P,B** – **6435** hortetur : et hortetur **P,Mk** – et pudice : ac pudice **B** – **6436** nec : nisi **B** : *om.* **P** – ideo : idcirco **P,B,D,Mk** – **6437** copulari : epulari **B** – oneri : onerosa **B** – **6438** Cristi corpus : corpus Cristi **B,Mk** – quin : quoniam **B** – **6439** satagat : satigat **P** – **6439-6440** beatorum apostolorum : a. beatorum **B** – **6440** documenta : documentum **O** – **6441** Quantum...abstinere : Sufficiunt autem coniugibus tres dies ad abstinendum **D** – expediat coniugibus : expedit coniugibus **P,Mk** : coniugibus expedit **B** – **6442** iam...tres dies *om.* **D** – sumere : simile **P** – **6442-6443** sumere sacramentum semel : sacramentum semel sumere **D** – **6443-6444** ut...proposicione *om.* **D** – **6443** dictum est : est dictum **B** – **6446** temptandi : temptando **B** – **6447** supradicta : predicta **P,B,D,Mk** : dicta **C** – **6448** et mensuram : vel mensuram **B** – cognoverunt : congnoverint **B,Mk** – **6449** intrinsecam : intensitam **B** – donacionem : devocionem **P,D,Mk** – **6449-6451** quoniam...a fornicacione *om.* **D** – **6454** C. II. *om.* **P,D,Mk** – **6455-6456** Quod mulier...conmunione *om.* **D** – **6456** conmunione : c. In capitulo 77 **Mk** – **6457** mulieribus *om.* **Mk** – **6458** vel frequenti : et frequenti **P,B,D** : et a frequenti **Mk** – **6458-6459** si veniant : sed veniant **B** – **6459** debent : debeant **B** – **6460** propter hoc : propter ea **D** : *om.* **P**

6439 *cf.* Eph. 5,25-33; Coloss. 3,19;
6439 *cf.* 1. Petr. 3,5;
6450 1. Thess. 4,3-5;

sacramentum, sunt male instructe a suis confessoribus vel sunt infirme consciencie et erronee fidei, nisi forte facerent alias ex mera humilitate animi, non quidem ob infirmitatem, sed ex corde contrito, mente et spiritu contribulato veniente. Et illi sacerdotes, qui eis dissuadent ideo, vel qui scrutantur earum secreta, puta si sunt infirme, | [P 161v[a]] turpiter et fatue faciunt et sunt nimis modice fidei et languide, et adhuc iudaisare videntur, non bene perspicientes in lege ewangelica perfecte libertatis, in qua iam *„omnia munda mundis"*, et quod nichil valet hominem inquinare nisi sola cordis iniquitas, sicut scriptum est Mathei XV°: *„Et convocatis Iesus ad se turbis* | [B 64r[a]] *dixit eis: Audite et intelligite, non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem."* Et paulo post inquit ad apostolos adhuc male intelligentes: *„Adhuc et vos sine intellectu estis? Non intelligitis quod omne, quod in os intrat, in ventrem vadit et in secessum emittitur? Que autem procedunt de ore, de corde exeunt, et ea sunt, que coinquinant hominem"*, et mox specificat illa, scilicet non naturalia, sed voluntaria peccata dicens: *„De corde exeunt co|*[Mk 144v]*gitaciones male, homicidia, adulteria, fornicaciones, furta, falsa testimonia,* || [O 423v[b]] [C 47r[a]] *blasphemie, et hec sunt, que coinquinant hominem."* Et propter hec dixi, quod is, qui censet mulierem menstruatam esse ob id inquinatam et indignam sacramentis, non est spiritualis, sed carnalis, et si hoc pertinaciter deffenderet, deberet ut iudaysans hereticus iudicari, quia manifeste talis cerimoniis Iudaicis vult libertatem ewangelicam conpedire, quoniam cristianus popullus talia, que sunt corporalia, munda sive inmunda, in nullo debet magnipendere vel diiudicare, inquantum precise sunt talia vel inquantum ex prava voluntate non veniunt vel affectum mentis in peccato | [P 162r[a]] non captivant; et idcirco dicit Apostolus Galatarum IIII° *„nunc autem, cum cognoveritis Deum, ymo cogniti estis a Deo, quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis, dies observatis et menses et tempora et annos?"*, et ad idem Collossensium II°: *„Si autem mortui estis cum Cristo, quid adhuc tamquam viventes mundo decernitis? Ne tetigeritis neque gustaveritis neque contractaveritis: que sunt omnia in interitum ipso usu secundum precepta et doctrinam hominum; que sunt quidem racionem habencia sapiencie in supersticione et humilitate et non ad parcendum* | [B 64r[b]] *corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis."*

6461 a suis confessoribus *om.* **O,C,B** – **6462** alias *om.* **B** – **6462-6463** animi, non : cum vero **B** – **6464** dissuadent : desuadent **P** – **6464-6465** earum : eorum **P,B,Mk** – **6465** si sunt : si sint **B** : quod sunt **Mk** – et fatue *om.* **O,C** – et sunt nimis : et nimis sunt **D** : sunt *om.* **P,B,Mk** – **6466** perspicientes : prospicientes **O,D,Mk** – **6467** libertatis : liberalitatis **P** – **6468** inquinare : coinquinare **Mk** – iniquitas : i. Quod enim de ore procedit et ex corde, hoc coinquinat hominem Mathei 15 **D**; *in his verbis des.* **D** – **6475** voluntaria peccata : p. voluntaria **O,C** – **6478** hec : hoc **P,C,B,Mk** – quod is : is *om.* **P,Mk** – esse ob id : ob id esse **C,B** – **6479** et si hoc : et sic si hoc **B** – **6480** iudicari : iudificari **B** : mundificari **P,Mk** – **6481** conpedire : conpedire, *in sin.* conparare **Mk** – **6481-6482** cristianus popullus : p. cristianus **Mk** – **6482** corporalia : corporaliter **B** – **6483** precise sunt : sunt precise **Mk** : sunt preciose **P** : prescise sunt **B** – **6484** in peccato *om.* **P** – **6488-6498** et ad idem...paciuntur *om.* **Mk**

6463 *cf.* Ps. 50,19;
6466-6467 *cf.* Iac. 1,25;
6467 Tit. 1,15;
6469 Matth. 15,10-11;
6472 Matth. 15,16-18;
6475 Matth. 15,19-20;
6485 Gal. 4,9-10;
6488 Coloss. 2,20-23;

Ecce habes reprehensionem illorum hic manifestam, qui talibus se occupant et multiplicant offendicula, ponentes illa esse inmunda vel peccato obnoxia que non sunt, utpote sunt illi, qui aggravant fideles animas mulierum, dicentes eas inmundas et indignas ire ad ecclesiam vel ad sacramentum divinum, cum menstrua paciuntur. Si etenim ob id sunt indigne, quia fluunt sanguine menstruo, | (C 47r[b]) tunc neque sacerdotes umquam erunt mundi, qui necesse habent, ut frequenter faciant naturalem egescionem. Non enim unum est abhominabilius altero, cum eorum quodlibet prodeat a natura et non a libera voluntate. Vel iterum si ideo sunt indigne, quia infirme et indisposite, sequitur pari racione, quod et quilibet infirmus erit indignus, quia est debilis et indispositus ad opera virtuosa. Sed quia istud est falsum, igitur et illud est falsum. Ad quod sequitur | (P 162r[b]) item: | (D 156r) si menstruate sunt indigne frequentare sacramentum divinum, igitur hoc erit ex culpa aliqua, | (O 424r[a]) quoniam nichil indignificat ad sacramentum Dei nisi culpa affectata; sed nulla prorsus culpa est mulieris ipsam pati menstrua, igitur neque est indigna.

C. III.

Quod non quelibet pollucio impedit hominem a frequenti conmunione.

De hiis autem, qui pollucionem paciuntur, doctores ponunt multiplicem distinccionem dicentes | (D 156v) aliam pollucionem esse a natura, aliam ex debilitate vasis | (Mk 145r) continentis, aliam ex replecione vel crapula, aliam ex previis cogitacionibus, affeccionibus vel actibus inpudicis, aliam inmissam a demonibus, et secundum ista varie decreverunt consulendum ad sacramentum Dominici corporis accedendum vel abstinendum. Sed quia hec talis distinccio multam ambiguitatem continet et | (B 64v[a]) solet hominem ponere ad perplexitatem et laborem – non enim aput aliquos facile potest cognosci, unde venerunt ille nocturne polluciones, quapropter ego dico coram domino Iesu crucifixo, quod satis est in talibus sicut et in aliis recurrere ad propositum bone et prave voluntatis,

6495 inmunda vel peccato : munda in peccato **P** – **6497** ad sacramentum : ad *om.* **P** – **6498** Si etenim : Et infra. Si enim **Mk** – indigne, quia : munde, que **Mk** – **6499** menstruo : menstruoso **P,Mk** – tunc : ut **P** – **6500** ut frequenter : vel frequentem **P** – **6500-6501** est abhominabilius : abhominabilius est **Mk** – **6502-6508** Vel iterum...est indigna *om.* **Mk** – **6503** pari racione : r. pari **P,B** – quod et : eoquod **P,B** – erit : est **B** : et **P** – **6504** virtuosa : universa **B** – et illud : et *om.* **B** – **6505** Ad quod sequitur : Ad quod sequitur per regulam loycam, que dicit Ex vero falsum nil nisi verum subintelligitur. Sequitur in consequencia evidenti item **P** : Ad quod sequitur per regulam loicalem, que dicit Ex falso verum, ex vero nil nisi verum subintelligatur. Sequitur in consequencia evidenti **B** – si : Si autem **D**; *in his verbis inc.* **D** – **6506** igitur *om.* **D** – quoniam : quia **B** – indignificat : indignificare **C** – **6507** nisi culpa : n. a culpa **P** – sed : si **P** – mulieris : mulierum **C** – **6509** C. III. *om.* **P,D,Mk** – **6510** Quod non...conmunione : Quod homines, qui habent propositum firmum (propositum firmum : firmum propositum **Mk**) continendi, non impediuntur per polucionem in sompnis (sompnis : sompniis **P**) a frequenti sacramenti (sacramenti *om.* **B**) Cristi sumpcione (sumpcione : s. In capitulo 78 **Mk**) **P** *in f. 104r[a]*, **B** *in f. 6r[b]*, **Mk** : *om.* **D** – **6513** previis : pravis **B** – **6515** varie *om.* **P,D,Mk** – Dominici : divini **B,D,Mk** : divinum **P** – **6517** perplexitatem : perparitatem *(?)* **P** – **6518** aput aliquos *om.* **P,D,Mk** – cognosci : congnoscere **P,D,Mk** – unde venerunt : unde venerint **P,C,B** : unde evenerint **D** : cum veniant **Mk** – **6519** satis est : est *om.* **B** – **6520** sicut et : et *om.* **P,B** – recurrere : recurrendum est **B** – et prave : vel prave **P,C,B,D,Mk**

quia secundum illam oportet omnia nostra dimetiri, sicut scriptum est *„si occulus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit, si autem nequam, totum corpus* | (C $47v^{a}$) *tuum erit tenebrosum"*, et iterum *„non potest arbor bona fructus malos facere neque arbor mala fructus bonos facere".*

Dico igitur per ista: si homo habeat firmum propositum continendi – et hoc quoad continentes, vel non alibi quam cum sua coniungendi – quoad coniuges, habens desiderium frequenter corpus Cristi manducandi, | (P $162v^{a}$) in nullo prorsus debet inpediri vel turbari per sompniales polluciones, quoniam nullius sunt momenti quoad culpam, cum in nullo ex voluntate vel desiderio carnis prodierunt. Et quanto quis plus illas perpendit vel ab eis turbatur, tanto magis mente destituitur et in fantasiis inquinatur. Quapropter viriliter mox excucienda est ymaginacio earum, et tamquam non sit contempnenda, quoniam sic | (Mk 145v) cicius | (O $424r^{b}$) et facilius hominem relinquent et non vexabunt et dyabolo magna via inpediendi hominem et conturbandi obstruetur.

Si namque talis pollucio in sompnis ex previa forte replecione stomachi veniat vel forte spurta cogitacione vel affeccione aut tactu vel inspeccione, precipue in homine, qui habet firmum propositum continendi, tunc non illa pollucio hominem inquinat per culpam, sed illa replecio previa, cogitacio vel affeccio vel | (D 157r) mala sui custodia in sensibus et similia talia, inquam, sunt in culpa, quia facta sunt conscia libera hominis voluntate; et idcirco talibus censura discipline potest et debet districcius adhiberi, et ipsa sunt digna reprehensione. Sed pollucioni, | (B $64v^{b}$) que fit in sompnis, nulla custodia, nullum remedium potest facile adhiberi, sed solum contempni et mentetenus ea non occupari, quia nichil est, cum fiat sine racione previa vel libera eleccione.

Si autem homo sit incontinens, non habens propositum castimoniam insectari, sine qua nemo videbit Deum, tunc omnem illius pollucionem | (C $47v^{b}$) dico esse causam merito abstinendi a divino sacramento, quoniam illius cor et consciencia sunt inquinata et captivatus | (P $162v^{b}$) est peccato suo et idcirco non proprie ei displicet talis pollucio nocturna, quia non est omnino, saltem habitualiter, sine prava voluntate, sed illa pollucio est sibi materia cogitandi de libidinosis actibus mensque eius violenter captivatur inde ad multipli|(Mk 146r)candum suas fornicaciones, quibus est compeditus. Et tali dico, sive sepe conmedat corpus

6521 secundum illam : secundum illud **D,Mk** : secundum illum **P,B** – **6525** Dico igitur : Idcirco igitur **B** – si homo : si igitur homo **B** : quod si homo **Mk** – **6526** coniungendi : coniuge **B,D** – **6527** manducandi : manducandum **B** – **6528** inpediri : impedire **O,C** – **6530** vel ab eis turbatur *om.* **P,D,Mk** – **6532** earum : eorum **B,Mk** – **6533** et non vexabunt : et *om.* **B** – **6534** dyabolo : dyabulo **C** – obstruetur : obstrueretur **Mk** : abstinetur **P** – **6535** namque : autem **B** – forte *om.* **P,D,Mk** – **6536** veniat *om.* **B** – aut tactu : vel tactu **Mk** – **6537** precipue : et precipue **B** – in homine : in hominem **P** : *om.* **D** – tunc *om.* **P** – **6539** affeccio : effeccio **C** – vel mala : vel *om.* **P,D,Mk** – sui custodia : seu incustodia **Mk** – inquam *om.* **D** – **6540** conscia : consciencia **P,C,B,D,Mk** – et idcirco : et *om.* **C** – **6541** adhiberi : adhibere **P** – et ipsa : et *om.* **Mk** – **6542** pollucioni : pollucionem **P,Mk** – **6543** mentetenus : mentenus **P,B** – **6544** occupari : occupare **P,D,Mk** – fiat : fit **P,Mk** : sit **D** – **6545** homo sit : s. homo **C,B** – incontinens : continens **B** – **6546** illius : eius **Mk** – **6548** est peccato : est *om.* **C** – peccato suo : peccator **P,D,Mk** – idcirco : ideo **D** – **6549** omnino : omnis **P** – habitualiter : habitudinaliter **B** – **6550-6551** libidinosis actibus : libidine sed actibus **B** – **6551** mensque : mens quoque **P,B,D**

6521 Matth. 6,22-23; Luc. 11,34;
6523 Matth. 7,18;
6545-6546 *cf.* Hebr. 12,14;

Cristi sive raro sive semel in vita sua, semper quamdiu talis est mechus vel adulter, *„iudicium sibi manducat et bibit non diiudicans corpus et saguinem Domini"* neque poterit evitare, quin Iesus crucifixus sit tali in offenssionem et in ruinam ciciorem per hoc divinum sacramentum. Tales siquidem sive layci sint sive sacerdotes quantumcumque confiteantur sepe vel agant penitenciam indignam, nichilominus tamen cum hoc iniqui remanent, quamdiu non statuunt aput se perfecte continere spiritu Iesu eisdem assistente. Tales nempe homines habentes cauteriatam conscienciam sunt per Apostolum designati, qui | (O 424v[a]) iterum atque iterum confitentes cum non integro et stabilito proposito continendi iterum atque iterum fornicantur. Illi sunt proprie, qui rursum crucifigunt in seipsis Cristum Iesum et ostentui habent et polutum ducunt sanguinem Novi Testamenti, quod plurimum contingit clericis et ribaldis | (B 65r[a]) curiensibus, qui Cristo Iesu illudere in vita sua polluta non verentur, illi, inquam, qui adhuc suas meretrices vel concubinas in suo sinu retinentes quadam ficta confessione et mirabili | (P 163r[a]) prehabita corpus Cristi pertractare non formidant propositum habentes, sed cauteriatum vel nimis vulneratum, a fornicacione sua sese cohibere, quia adhuc, ut dictum est, in sinu suo | (Mk 146v) retinent meretricem.

Qualis autem et quanta dampnacio tales expectet, quis dicere poterit vel pensare, sicut scriptum est *„quis novit potestatem ire tue et pre timore iram tuam dinumerare?"*, et Apostolus Romanorum II° *„secundum duriciam tuam et inpenitens cor tuum thesaurisas tibi iram in die ire et revelacionis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius"*. Tales siquidem sunt proprie, qui habent cor excecatum et aures aggravatas et oculos clausos, propter quod videntes non vident et audientes non audiunt – Ysaie VI°, et ideo sunt prorsus incurabiles verbo Dei.

6555 *in verbo* Domini *des.* **D** – evitare, quin : evigilare, quin **P** : evigilare, quoniam **Mk** – offenssionem : offensione **O** – **6556** in ruinam : in *om.* **P,Mk** – **6557** quantumcumque : quantumque **B** – vel agant : et agant **P,C,B,Mk** – **6558** cum *om.* **C** – remanent : manent **B** – **6559** statuunt : statuerunt **B,Mk** – nempe : namque **B** – **6560** per Apostolum : per apostolos **P,Mk** – **6561** qui *om.* **P,Mk** – non integro et stabilito : non integro instabilito **P** : non integre et instabilito **B** – **6562** atque iterum *om.* **Mk** – qui rursum : qui *om.* **P** – **6563** in seipsis : in seipso **P** – **6566** vel concubinas : et concubinas **B** – **6567** prehabita : prehibita **P** : prehibita contricione **B** – **6568** propositum habentes, sed cauteriatum : h. se cathenatum **P** : h. animum cathenatum **Mk** – sed *om.* **C,B** – vel nimis : et nimis **Mk** : vel verbis **B** – **6569** sese : se **P,B,Mk** – cohibere : c. volentes **Mk** – adhuc *om.* **P,Mk** – **6570** expectet : expectat **P,Mk** – *a verbis* quis dicere **C** *deest usque ad lin. 6654; folium chartae unum iam antiquitus (numeratio enim antiqua rem nullomodo indicat) deesse videtur* – **6575** cor excecatum : e. cor **B** – **6577** sunt prorsus : prorsus sunt **B** : sunt proprie **Mk** – incurabiles : et curabiles **P** – verbo : verbi **Mk**

6554 1. Cor. 11,29;
6555-6556 *cf.* Is. 8,14;
6560 *cf.* 1. Tim. 4,2;
6562-6563 *cf.* Hebr. 6,6;
6563 *cf.* Hebr. 10,29;
6571 Ps. 89,11-12;
6572 Rom. 2,5-6;
6575-6576 *cf.* Is. 6,10;

C. IIII.

De illis, que magis hominem indignum faciunt sacramento quam naturalia.

Ex illis sunt, qui cerrimonias, mandata et doctrinas hominum magnipendunt, ea vero, que graviora sunt legis, in nullo exercentes, scilicet misericordiam et iudicium, cum tamen secundum Cristi Iesu doctrinam hec opportuit facere et illa non obmittere. Verumtamen isti tales de parvis rebus faciunt sibi conscienciam sicut pharysey tempore Iesu Cristi, ut est de quibusdam corporalibus inmundiciis vel observacionibus sicuti de pollucione sompniali vel de passione menstruorum vel de concubitu coniugatorum vel de vomitu infirmorum vel de comescione et potacione necessariis et de similibus, sed in [P 163r^b] magnis, in quibus offendunt Iesum cru|cifixum, sunt obcecati | neque sciunt [B 65r^b] | neque volunt sibi formare conscienciam, uti est vivere suis sensibus et libito [Mk 147r] proprie voluntatis et omnia | velle eidem voluntati proprie conformare, que- [O 424v^b] rere tota die que sua sunt, non que Iesu crucifixi, tota die loqui et pertractare facta et verba ad rem inpertinencia vel vanitates et opera hominum infra mensam superfluarum epularum et post mensam ac per totum tractare de terra et de hoc mundo, ventrem pascere, gloriam suam querere, tempus in lusibus vel luxu consumere vel alias inutiliter in conmessacionibus et tabernis, beneficia, divicias et honorem possidere, sed solum racione salutis animarum non laborare, vel minus quam debet vel indigne laborare pro salute plebis, neque solicitari pro edificacione proximorum. Item in omnibus, victu et amictu, nimis et superflue habere, et deficientes in talibus, pauperes, non curare, uti Cristo Iesu et eius passionibus dolorosis secundum pacem et habundanciam huius vite, sed non conpati cum eo neque cum peccatoribus neque cum Cristi corpore, id est fidelibus, qui omnes alii servitutem dyaboli alii temptaciones et miserias huius vite nimis paciuntur. Item accipere remissionem suorum

6578 C. IIII. *om.* **P,Mk** – **6579** indignum faciunt : indignificant **Mk** – **6579-6580** sacramento quam naturalia : q. n. divino sacramento (sacramento : s. In capitulo 79 **Mk**) **P** *in f. 104r^a*, **B** *in f. 6r^b*, **Mk** – **6581** mandata : et mandata **B** – **6583** opportuit : oportet **Mk** – **6586** vel observacionibus : et observacionibus **B** – **6586-6587** de pollucione...menstruorum : de pollucione sompniali, de passione menstruorum **B** : de pollucionibus sompnialibus menstruosorum **P** : de pollucionibus sompnialibus menstruorum **Mk** – **6588** et potacione : vel potacione **B** – **6589** Iesum : dominum Iesum **Mk** – **6590** uti est vivere : uti est **P** : ut est uti **Mk** – et libito : a libito **P** – **6591** eidem *om.* **O** – **6593** inpertinencia : inpertinenciam **B** – **6593-6594** infra mensam : in mensa **P,Mk** : infra mensam conmessacionum **B** – **6594** superfluarum epularum : et s. epularum **P,B** : *om.* **Mk** – per totum : potum **B** – **6596** luxu : luxu, *m. d.* id est dissolucione **Mk** – in conmessacionibus : et in conmessacionibus **B** – et tabernis : et in thabernis **B** – **6597** divicias et honorem possidere : divicias possidere et honorem **P** : divicias possidere, honorem suum **Mk** – **6597-6598** sed solum...non laborare *em.* : solum racione salutis animarum sed non laborare **O,B** : solum racione animarum salutis sed non laborare **P** : et non salutem animarum querere, pro salute non laborare **Mk** – **6598** indigne laborare : laborare *om.* **Mk** – plebis : plebeis **P** – **6598-6599** neque solicitari...proximorum *om.* **P,B,Mk** – **6600** superflue : superbe **P,Mk** – uti : utique **P,Mk** : vita **B** – **6601-6602** secundum...sed *om.* **Mk** – **6602-6604** sed non...huius vite *om.* **P** – **6602** cum eo neque cum peccatoribus *om.* **Mk** – Cristi : ipsius **Mk** – **6603-6604** omnes...paciuntur : paciuntur temptaciones et miserias convenire **Mk** – **6604** accipere remissionem : accipe remissionem **P** – **6604-6605** suorum peccatorum : p. suorum **P**

6581 *cf* Matth. 15,9;
6582-6584 *cf.* Matth. 23,23;
6592 *cf* Philipp. 2,21.

peccatorum solum ex passionibus et doloribus Iesu Cristi, et Spiritum sanctum et alia beneficia infinita, et tamen ingratum esse Iesu Cristo neque ignite pro eo, qui pro se est mortuus, eundem adamare, sed attribuere forte sibiipsi et suis propriis conatibus iustificacionemque suam querere et ponere in variis observacionibus et suis propriis adinvencionibus, sicut scriptum est Romanorum X° *„iusticiam suam volentes* P 163v[a] | *constituere iusticie Dei non sunt subiecti".*

Mk 147v | Hec sunt et infinita alia, que yppocrite degluciunt ut camelum, parva autem quedam exercent valde sedule, ut sic dyabolus prestringat eorum oculos, ne peccatores reddeant B 65v[a] | ad cor, sed ut iustos seipsos esse arbitrentur, verbi gracia ut est dicere conplete horas suas et ordinate sed sine attencione et spiritu devocionis, et quod nullus versiculus neque capitolum aliter inmutetur neque ullomodo obmittatur, alias peccatum mortale pro hiis, inquiunt, homo incursaret, et ut ieiunent bis in sabbato abstinentes a cibis quibusdam, quos Deus creavit, et ut in nullo ordo eorum assuetus obmittatur tremunt, et sic timent Deum mandato hominum, sicut scriptum est Ysaie XXIX°: *„Eoquod appropinquat populus iste ore suo et labiis suis glorificat* O 425r[a] | *me, cor autem eius longe est a me, et timuerunt me mandato hominum et doctrinis."* Ecce quam proprie modernos sciolos et clericos Spiritus sanctus designavit, qui timent Deum solum ex mandatis et per adinvenciones hominum, et cum ea rite inpleverint, ad que sunt iam assueti sicut *„vitula Effraym docta diligere trituram"*, tunc iam omnia se fecisse arbitrantur, totum residuum temporis sibi vivunt et suis lucris. Horrende tamen talibus dicitur per Iesum crucifixum, iudicem vivorum et mortuorum, Mathei XV: *„Yppocrite, bene prophetavit Ysaias* P 163v[b] | *propheta dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me, sine causa autem colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum."* Mk 148r Nota hic, sacerdos, et contremisce, qui postquam horas tuas | simul et semel mane expedis et perficis, credis te tota die fore liberum vacare tuis lucris et voluntati in nullo amplius salutem plebis inquirendo, sed illa, que tua

6605 solum *om.* **P,Mk** – et Spiritum : et *om.* **P,Mk** – **6606** et alia : alia *om.* **P,B,Mk** – ignite : igniti **B** – **6607** pro se : pro te **Mk** – attribuere : tribuere **P,Mk** – **6608** suis propriis : pro s. propriis **P,Mk** – iustificacionemque : iustificacionem **P,Mk** – suam querere et ponere : suam querere est et ponere **O** : propriam, que sua sunt, querere et ponere **Mk** : suam, que suam querere et ponere **P** – **6609** observacionibus : iustificacionibus **Mk** – **6612** sedule, ut : s., ne **P** – sic : nec **B** – prestringat : perstringat **P,B,Mk** – **6613** sed...arbitrentur *om.* **Mk** – ut iustos *om.* **P** – esse arbitrentur : arbitrantur **P** – **6614** ut est : id est **P,Mk** – dicere conplete : dicere conplent **B** : differre, implere **P,Mk** – suas *om.* **P,Mk** – sed sine : sed *om.* **B** – **6614-6615** sed...devocionis *om.* **P,Mk** – **6615** nullus versiculus : nullo versiculos *(sic)* **P** – inmutetur : mutetur **Mk** – **6616** obmittatur : obmittantur **P** – **6617** incursaret : incurreret **Mk** : incusaret **P** – ieiunent : ieiunat **P** – cibis *om.* **B** – **6618** et ut in nullo : et ne in illo **P** – tremunt *om.* **O,B** – **6619** mandato : mendacio **B** – **6622** modernos sciolos : m. stillos **P** : m. sacerdotes **Mk** : modesciolos **B** – **6623** adinvenciones : inadvenciones **B** – rite *om.* **Mk** – **6624** inpleverint : impleverunt **P** – assueti : consueti **P,B,Mk** – **6625** omnia se fecisse : o. fecisse se **B** : se o. fecisse **Mk** – temporis : tempus **B** – **6626-6627** iudicem : in iudicio **P** – **6630** postquam : post **B** – **6631** fore : esse **Mk** – **6632** in nullo : et in nulo **Mk**

6610 *cf.* Rom. 10,3;
6611 *cf.* Matth. 23,24;
6613 *cf.* Is. 46,8;
6619 Is. 29,13;
6624 Os. 10,11;
6627 Matth. 15,7-9;

sunt, meditando! Et ad hoc habes plurima in tractatu III° huius libri in regula XIII^a pro pseudolis prophetis iudicandis.

| Non tamen hec loquens intendo violare cuiusquam obedienciam, que [B 65v^b] tantam laudem accipit ex Scripturis, que scilicet melior est quam victima. Servetur obediencia igitur et *„omnis anima potestatibus superioribus subdita sit"* eciam prepositis discolis, sed *„obediatur magis Deo quam hominibus"*, id est magis timeantur et ponderentur mandata Dei quam doctrine et adinvenciones hominum, et maxime et primum ea inpleantur, que primum et inmediate a Deo prodierunt et a domino Iesu Cristo, et dehinc que per homines in loco Dei perposterius et mediate sunt statuta, quoniam forte bene conceditur homini, ut inter talia mandata varia discrecionem habeat, et, si omnia simul bene fieri non poterint, priora posterioribus, divina humanis, ea, que sunt manifeste et primum a Deo et a Cristo Iesu, hiis, que sunt ab hominibus et per homines tradita, preponantur, et prius ac cum maiori timore inpleantur. Ad hoc enim facit expresse illud, quod Dominus dixit ad Iudeos *„reddite ergo, que sunt Cesaris, Cesari, et que sunt Dei, Deo"*, et alibi *„hec oportuit"*, inquit, *„facere,* | *et illa non obmittere".* [O 425r^b]

6633-6634 Et ad hoc...iudicandis *om* **Mk** – **6633** ad hoc : de hoc **B** : ad *om* **P** – plurima : plura **B** – **6634** pseudolis : pseudulis **B** : spendulis **P** – **6635** cuiusquam : cuiquam **Mk** : cuiusque **O** – **6636** accipit : accepit **P** – scilicet : si **Mk** – **6637** obediencia igitur : ergo obediencia **P,Mk** : ergo et obediencia **B** – **6638** eciam : eciam sic **P,Mk** : sic e contrario **B** – **6639** doctrine : doctrina **B** – **6640** et maxime et primum ea inpleantur *om* **Mk** – inpleantur : adinpleantur **P** – que primum : que primo **Mk** – **6641** per homines : per *om.* **Mk** – **6642** perposterius et mediate : perposterius et inmediate **P,Mk** : posterius et inmediate **B** – statuta : saturata **P** – conceditur : exeditur **B** – **6643** ut inter : et inter **B** – discrecionem habeat : discrecionem habeant **B** : discreccio habeatur **P,Mk** – si omnia : super omnia **B** – simul *om.* **Mk** – **6645** manifeste et primum : manifesta et primum **P** : manifesta et primo **Mk** – **6646** preponantur : preparantur **B** – **6646-6649** et prius...obmittere *om* **Mk** – **6647-6649** Ad hoc...obmittere *om* **P** – **6647** Ad hoc enim : Ad hec autem **B**

6635-6636 *cf.* 1. Reg. 15,22; Eccles. 4,17;
6637 Rom. 13,1;
6638 *cf.* 1. Petr. 2,18;
6638 Act. 5,29;
6647 Matth. 22,21; Marc. 12,17; Luc. 20,25;
6648 Matth. 23,23; Luc. 11,42;

Incipit distinccio XII de excusacionibus apparentibus non frequentandi corpus Cristi.

C. primum.

Quod in pugna timoris cum caritate in accedendo ad frequentem conmunionem sanctum est timorem obtemperare caritati. [P 164r[a]] [C 48r[a]]

|||| Sunt et alii alcioris ingenii et magis apparent Spiritu sancto fulciti [D 157r] quam primi, qui contra se hortantes ad frequentem conmunionem solent [Mk 148v] | allegare, inquientes: Video meam vitam nimis indignam et me esse inbecil- [C 48r[b]] lem ad bona et pronum ad malum, quapropter non audeo Cristi corpori se copulare, quia magis peccarem, si frequentando sacramentum peccatis quibusvis me inmiscerem. – Sunt et alii, qui curant differre hanc beatificantem conmunionem | ad tempora longiora vel devociora et cum hoc spondent se [B 66r[a]] magis et dignius preparare et aliqua negocia obstancia interim exbrigare, dicentes: Postquam hoc vel illud fecero, tunc dignius sacramento saciabor. – Alii dicunt: Ego video me frigidum et ab omni devocione exsortem, ideo cum tali corde nullomodo accedere audebo ad plenum Spiritu sancto sacramentum. – Alius dicit: Quia ex frequenti mea sumpcione sacramenti profectum in me dileccionis non persencio, qui tamen alias sequi deberet, ideo pocius me removebo iuxta consilium beati Thome de Aquino Super IIII° Sentenciarum | inquientis: *„Si fervor caritatis notabiliter non sucrescat et cum hiis reveren-* [P 164r[b]] *cia ad sacramentum ex familiaritate frequenti eius sumpcionis minuatur, elongandum est se ab eo saltem ad tempus."*

Primis horum satis puto esse responsum per responsionem illorum, qui superius sunt in primo loco positi, qui eciam pronitatem ad peccandum in sua

6650-6651 Incipit...Cristi : Distinccio X[a] *(sic)* de racionabilibus excusacionibus a frequenti conmunione sacramenti abstinendi **P** *in f. 104r[a]* : Incipit distinccio duodecima de racionabilibus excusacionibus a frequenti sacramenti conmunione abstinendi **B** *in f. 6r[b]* : In distinccione X *(sic)* **Mk** – **6652** C. primum *om.* **P,Mk** – **6653-6654** Quod...caritati : Alie excusaciones, que magis sunt vel apparent esse racionabiles, et que simpliciter nequaquam eciam hominem debent vel valent impedire a frequenti conmunione, et quomodo caritas, urgens venire sepe ad corpus Cristi, vincit timorem repellentem, et eius omnia argumenta **P** *in f. 104r[a]*, **B** *in f. 6r[b]* : Alie excusaciones, que magis sunt vel apparent racionabiles, que similiter nequaquam valent vel debent impedire hominem a frequenti conmunione, et quomodo caritas urget venire sepe ad corpus Cristi, vincit timorem, et eius omnia argumenta etc. In capitulo 80 **Mk** – **6654** timorem *em.* : cedere **O** – **6655** Sunt et alii : Sunt alii **D**; *in his verbis inc.* **D** : Nunc et alii **P,Mk** : Nunc et olym **B** : *in his verbis denuo inc.* **C** *(cf. app. ad lin. 6570)* – **6655-6656** alcioris...primi *om.* **D** – **6655** et magis : et *om.* **Mk** – fulciti *om.* **B** – **6656** primi, qui : primum **B** – **6657** meam vitam : v. meam **B** – me esse : me *om.* **P** – **6658** ad malum : ad mala **Mk** – **6658-6659** se copulare : me copulari **B** – **6659-6660** quibusvis : quibus suis **C** – **6660** *in verbo* inmiscerem *des.* **D** – beatificantem : beatificam **Mk** – **6661** tempora : opera **O** – **6662** et aliqua : ad aliqua **B** – exbrigare : obbrigare **C** – **6663** dignius : dignus **B,Mk** – sacramento *om.* **B** – saciabor : sociabor **O,B** – **6665** audebo : audeo **B** – **6669** sucrescat : succrescit **B** – **6670** frequenti : frequentis **C** – **6673** qui eciam : infirmitatem, qui eciam **P,B,Mk**

6669 *cf.* Thomae de Aquino Super Quarto Sententiarum, dist. 12, ad 4;

Mk 149r excusacione obtendebant: isti tamen in parte differunt ab illis, | quia illi infirmos se esse | C 48v[a] cognoscunt ad bona et pronos ad malum et illud ore confitentur, sed nondum ob id infelices in hoc mortis corpore se esse dolent nec arbitrantur se fore miseros, sed neque sathagunt ad remedium, veluti tunc dictum est, sue infirmitatis festinare; | D 157r sed hii, de quibus modo fit sermo, cognoscunt suam propriam infirmitatem et confitentur et cum hoc dolent se tales | O 425v[a] esse, et ob id se et animam suam habent odio cupiuntque sue infirmitati consulere, et propterea desiderant frequentare Dei hoc sacramentum, sed proprie indignitatis conscii a timore franguntur et repelluntur, fitque in eis | B 66r[b] exinde quedam beata contencio inter amorem | D 157v et timorem tamquam inter discipulos Iesu, de qua scriptum est Luce XIII° *„contendite intrare per angustam portam"*. Caritas siquidem urget crebrum ad accessum divini sacramenti, timor autem repellit; caritas ad spem animum relevat et suadet frequentare, timor mortem minatur inminere, si semel fortasse indigne accedere presumatur; caritas pro se allegat multitudinem miseracionum Dei et inmense Iesu dignacionis eiusque graciarum plenitudinem homini prestitarum in hoc divino sacramento, | P 164v[a] timor adducit peccata perpetrata et in futuro de facili admittenda, inducens pro sua opinione cunctos Phylisteos, qui pro indigna contraccione arche orrende fuerunt percussi, Bethsamitas quoque, qui solum pro inspectu | C 48v[b] ad archam Domini indigno fuerunt percussi plus quam ad viros circiter septuaginta – nam similiter et de plebeis quinquaginta milia interierunt subite pro eodem, et quomodo pro contactu arche Dei indigno fuit Oza a Deo plagatus, quod subite spiritum exalavit; ducit insuper Apostolum in medium, inquientem *„quicumque manducat et bibit corpus et sanguinem Domini indigne"* 1[a] Corinthiorum XI, hiis addens pontificem Veteris Testamenti, cui solum semel licebat in sancta sanctorum introire Exodi XXX°, | Mk 149v et ewangelistam Marcum, qui pollicem sibi audacter amputavit, ne huic sacramento in sui reputacione indignus frequenter misceretur, ut dicit Ieronimus in Prologo

6674 obtendebant : protendebant **B** – isti tamen : illi autem **B** – **6675** ad malum : ad mala **Mk** – et illud ore : sed illud **B** – **6676** nondum : non **Mk** – ob id : ob illud **B** – **6677** tunc *om.* **Mk** – **6678** sed hii : sed bene **B** : *in bis verbis inc.* **D** – de quibus modo fit sermo *om.* **D** – **6679-6680** se tales : se ita tales **B** – **6681** Dei hoc : hoc Dei **Mk** – **6682** a timore : a *om.* **B** – repelluntur : rem pellunt **B** – **6683** amorem et timorem : timorem et amorem **B** – **6685** ad accessum : ad *om.* **O** – **6686** ad spem animum : animum ad spem **B** : animum *om.* **Mk** – **6688** pro se : per se **Mk** – **6691** pro indigna : pro sua indigna **B** – contraccione : contrectacione **P,C,B,D,Mk** – **6692** arche : arche et **C** – **6692-6693** Bethsamitas...percussi *om.* **Mk** – **6692** inspectu : inspeccione **D** – **6693** Domini *om.* **B** – indigno : indigne **P,B,D** – **6693-6695** plus quam...pro eodem *om.* **D** – **6694** nam similiter et de plebeis quinquaginta *om.* **B** – **6694-6698** nam similiter...indigne *om.* **Mk** – **6694** milia interierunt subite : in illa interfecerunt subito **B** – **6695** et quomodo : est quomodo **B** : *om.* **C** – contactu : tactu **C,D** – indigno : indignata **B** – Oza *om.* **B** – **6696** plagatus : placatus **P,B** – quod subite : quod subito **P,B,D** – **6698-6704** 1[a] Corinthiorum...urgeretur *om.* **D** – **6699** sanctorum : sanctarum **O** – **6700** sibi audacter : audacter sibi **B**

6676 *cf.* Rom. 7,24;
6684 Luc. 13,24;
6685 *cf.* 2. Cor. 5,14;
6691 *cf.* 1. Reg. 5;
6692 *cf.* 1. Reg. 6,13 seqq.;
6695 *cf.* 2. Reg. 6,6-8; 1. Par. 13,9-11;
6697 1. Cor. 11,29;
6698-6699 *cf.* Lev. 16,17; Ex. 30,10;
6700 *cf.* Hieronymi Prologum in evangelium beati Marci;

eiusdem ewangeliste, Augustinum quoque, qui infinitas lacrimas profudit pro sua indignitate, cum sacerdocio fungi et ex consequenti corpus et sanguinem Iesu cottidie pertractare ab episcopo Ypponensy urgeretur.

„*Fortis*" tamen „*ut mors dileccio*" facile hiis prevalet omnibus, dicens illud | Iob XIII° „*eciam si occiderit me, sperabo in eum*" sicque ex intimis suis [B 66v[a]] viribus assumptis „*foras mittit timorem*" dicens: „*Quis nos separabit a cari-|tate Dei?*" Romanorum VIII°. – Habet siquidem caritas, que est diffusa in [O 425v[b]] cordibus nostris per Spiritum sanctum, suum testimonium | intimum et [C 49r[a]] inmediatum, de quo Apostolus Romanorum VIII°: „*Spiritus est, qui reddit testimonium spiritui nostro, quod sumus filii Dei.*" Et tale testimonium est | validissimum anime argumentum, non tantum urgens, sed quodam suo [P 164v[b]] modo violentans animam ad suum dilectum properare, dicens Canticorum VIII°: „*Quis michi det te fratrem meum, sugentem ubera matris mee, ut inveniam te solum foris et deosculer te et iam me nemo despiciat? Apprehendam te et ducam in domum matris mee et in cubiculum genitricis mee, ibi me docebis, et dabo tibi poculum ex vino condito et musto malograna|torum* [D 158r] *meorum.*" Sicque modis omnibus, quibus in hac vita sibi conceditur, hec inportuna dileccio festinat ei, quem diligit, summis desideriis adunari, ita ut dicat illud beati Iob ubi supra: „*Quis det nobis de carnibus eius, ut saturemur?*"

Enimvero non inmerito in tali concertacione in mente fidelis debet caritas semper timori preiudicare, desiderium quoque, licet tenue, ad Iesum Cristum debet torsiones timoris penales superare. Valet nempe dileccio in tali casu se munire contra timorem multa veritate Scripture et racionibus irrefragabilibus infinitis, sicut scriptum est Canticorum II°: „*Stipate me malis, fulcite me floribus, quoniam amore langueo!*"

| Hee autem omnes veritates Scripture in isto libello conserte et raciones [Mk 149v] multipharie | et exempla adducta omnes concludunt pro desiderio dileccionis [C 49r[b]] ad Iesum | crucifixum, puta quod pro caritate pocius est sepe, ymmo cotti- [B 66v[b]] die, Cristi Iesu corpus plenum omni gracia manducandum, quam pro timore se elongandum. Quas Scripturas et raciones et exempla pro hac conclusione superius adducta pro | repetitis volo hic habere hoc addito pro hiis, qui pro [P 165r[a]] sua infirmitate et peccatis retroactis vel iminentibus frequentare contremiscunt divinum sacramentum, quoniam corpus et sanguis Iesu crucifixi est remedium

6706-6707 sicque...dicens *om.* **Mk** – suis viribus assumptis : v. s. assumptus **B** – **6708** *in verbis* Romanorum VIII° *des.* **Mk** – Habet : Hec **C** : Habitet **B** – diffusa *om.* **B** – **6709** nostris : vestris **O** – suum *om.* **C** – **6712** validissimum : valde validissimum **B** – **6712-6713** quodam suo modo : quodammodo suo modo **B** – **6718** hec : hic **B** – **6719** festinat : sustinet **B** – **6721-6729** Enimvero...puta quod *om.* **D** – **6721** concertacione : contrectacione **B** – **6727** *in verbis* Hee autem *inc.* **Mk** – **6728** pro desiderio : pre desiderio **Mk** – **6729** pro caritate pocius est : Et sic pro caritate est pocius **D** – **6730** pro timore : pre timore **B,Mk** – **6731-6732** Quas Scripturas...habere *om.* **D** – **6732** adducta : adductas **P** – **6733** et peccatis : et ex peccatis **Mk**

6702 *cf.* Iacobi de Voragine Legendam auream, De sancto Augustino, c. CXXIV, ed. Graesse, p. 554;
6705 Cant. 8,6;
6706 Iob 13,15;
6707 1. Ioh. 4,18;
6707 Rom. 8,35;
6710 Rom. 8,16;
6714 Cant. 8,1-2; 3,4;
6720 Iob 31,31;
6725 Cant. 2,5;

efficacissimum contra omnia, que pro timore allegantur, ideoque et cum O 426r[a] timore utique est infirmo ad | medicinam accedendum, presertim ad illam, que de sui natura omnia vivificat et nulli mortem ingerit, et solum sanat et neminem vulnerat. Si namque es infirmus et debilis, hic panis celestis cor hominis confirmabit. Si peccata te gravant preterita, per hoc sacrificium salvifi- Mk 150r cum | satisfacies pro eis pocius et cicius quam cum alia specie satisfaccionis preparata, cuius sacrificii principalis effectus est pro peccatis satisfacere et salvare, secundum quod hoc forma exprimit pro hoc sacramento instituta. Si times peccata in te mortalia occulta, id est que tuam conscienciam per oblivionem vel per inadvertenciam effugerunt, sumpcio huius sacramenti habet naturam talia in conscienciam retorquere, quoniam ipsum est lumen, per quod omnia arguuntur, et in eo est *„sermo Dei efficax, penetrabilior omni gladio ancipiti"*. Si multitudinem peccatorum venialium, a quibus tamquam C 49v[a] | a muscis continue sibi invicem succedentibus tota die molestaris, ergo equo animo accede ad domini Iesu sacramentum; hoc equidem auffert omnia peccata venialia preterita et presidium utique tibi adhibet infatigabile pro futuris.

Itaque nulla potest esse excusacio conveniens infirmo elongante seipsum et B 67r[a] fugienti a sua certissima | medicina et a manibus medici se sanare cupientis D 158v P 165r[b] nisi derisio magis medici | et contemptus aut sui|ipsius desperacio obstinata vel sue iniquitatis amacio et suarum tenebrarum. Si etenim indignum te asseris, sed hec est Dei tui gracia, quod ad te indignum cupit ita familiariter propinquare. Indignus es, et quis te dignificabit nisi qui te inhabitare dignatur? *„Quis potest facere mundum de inmundo conceptum semine nisi ipse qui solus est?"* Malivolus et iniqus es? Accipe ipsum intrepidus cum affectu boni, quoniam ipso et per ipsum eris bonus. Crudelis es, luxuriosus et avarus atque Mk 150v totus vanus? Age penitenciam in veritate et comede ipsum | cito, accipe frequenter, accipe valde, quia ipso et per ipsum eris mansuetus, castus, modestus et totus plenus spiritu eius et veritate, quoniam ipsum est Verbum caro factum plenum gracia et veritate, quod habitat in nobis. Inconstans in bono O 426r[b] existis et | pronus semper ad omne malum? Sed hec est gracia Dei eiusque inmensa bonitas, quod tibi, semper et usque in finem malo, ipse est semper et usque ad finem bonus, te sepe cadentem sepius super pedes tuos statuens C 49v[b] reddensque tibi habundanter bonum pro tuo malo, ita quod ubi habun|davit

6735 ideoque : ideo quia **B** – **6737** et nulli : id est nulli **B** – sanat et : sanaret **Mk** – **6739** confirmabit : confirmat **Mk** – **6740** satisfacies : satisfaciens **C** – cum alia : cum omni alia **D** – satisfaccionis : satisfaccioni **O,P,C** – **6742** quod hoc : hoc *om.* **Mk** – **6744** effugerunt : effugierunt **O,P,C,D,Mk** – **6748** continue : cottidie **B** – tota die molestaris : m. t. die **B** – equo : ex quo **C** – **6749** accede : accedere **C,B** – domini : divinum **B** – **6749-6750** omnia peccata : p. omnia **P,C,D,Mk** – **6750** utique tibi : t. utique **B** – **6751** infirmo : infirmi **P,B,D,Mk** – elongante : elongantis **B** : elongat **C** – **6752** fugienti : fugiente **P,D,Mk** : fugientis **B** – medici : medicis **P** – se sanare : sanare se : **P,C** : sic sanare **B** – **6754** indignum te : te indignum **D,Mk** : indignum se **P** – **6756** te inhabitare : i. te **P,C,B,D,Mk** – **6759** quoniam : qui **B** – ipso : in ipso **O,B** : ipse **Mk** – es : et **B,Mk** – **6760** Age penitenciam in veritate et *om.* **P,B,D,Mk** – **6761** accipe valde *om.* **D** – quia ipso : q. in ipso **B** : q. ipse **O** – **6765-6766** malo...ad finem *om.* **B,Mk** – **6765** est semper : est *om.* **D** – **6766** sepius *om.* **B** – **6767** ita quod : ita ut **B** – habundavit : superhabundavit **D**

6746 Hebr. 4,12;
6757 Iob 14,4;
6762 *cf.* Ioh. 1,14;
6767-6768 *cf.* Rom. 5,20;

delictum, superhabundare facit graciam suam, quatenus inde nostra iniusticia Dei iusticiam conmendet nostraque malicia laudet perpetue divinam inmensam bonitatem, sicut scriptum est Romanorum V°: *„Cum adhuc infirmi essemus secundum tempus pro impiis mortuus est. Vix enim pro iusto quis moritur, nam pro bono quis audeat mori? Comendat autem Deus suam caritatem in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus Cristus pro nobis mortuus est; multo magis nunc iustificati in saguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum."* Hec ad illos dumtaxat dicta esse accipe, qui | B $67r^{b}$ in confuso suis infirmitatibus inbecilitateque conmoti | P $165v^{a}$ dolent et ingemiscunt se esse tales, sed cum hoc verentur sacramentum roborans in spiritu frequentare.

C. II.

Solucio argumentorum, que repellunt hominem a divino sacramento.

Illa vero omnia, que ad partem timoris sunt producta, et multa similia non persuadent non accedendum | Mk 151r sepe ad hoc divinum sacramentum hiis talibus, de quibus sermo presens contexitur, puta illis, qui pro modulo suo satagunt digne vocacione sua, qua vocati sunt, ambulare, suam vitam secundum Cristum Iesum ordinantes, sed talia allegata iuste arcent iniquos et canes a sancto et porcos a margaritis, quemadmodum relucet in plaga Phylisteorum et Bethsamitarum ac ipsius Oze subita percussione. Quod eciam sonat decretum Apostoli dicentis *„qui autem manducaverit hunc panem et biberit calicem Domini indigne,* | C $50r^{a}$ *iudicium sibi manducat et bibit"*, quoniam quemadmodum pertractacio arche Domini et suscepcio fuit horrenda plaga Phylisteis et interitus intollerabilis Bethsamitis, ita eadem fuit habitatoribus Cariathiarim salus magna, sicut scriptum est primo Regum VII°: *„Et factum est, ex qua die mansit archa Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies (erat autem iam annus vicesimus) et requievit omnis Israel post Dominum"*, subaudis postquam | O $426v^{a}$ suscepit in archa Dominum maiestatis; et veluti iratus est Dominus indignacione contra Ozam et percussit eum super temeritatem, eoquod indigne tetigit archam divine maiestatis, ita eciam *„benedixit Dominus Obethedon et omnem domum eius"* pro eo, quod suscepit archam Domini in domum suam. Quapropter David, postquam vidit percussionem Oze subitam, quamvis primo contristatus est et *„extimuit Dominum in illa die, dicens quomodo*

6768 graciam suam : s. graciam **C** – **6769** conmendet : comendat **B** – **6770-6775** sicut...ipsum *om.* **D** – **6775** accipe : accipere **O,C** – **6776** inbecilitateque : inbecillitate **Mk** – **6777** *in verbo* frequentare *des.* **D** – **6778** C. II. *om.* **P,C,Mk** – **6779** Solucio...sacramento *om.* **C** – argumentorum : a. timoris **P** *in f. $104r^{a}$*, **B** *in f. $6r^{b}$*, **Mk** – sacramento : s. In capitulo 81° **Mk** – **6780** non : nullomodo **P,B,Mk** – **6783** vocati sunt, ambulare : v. a. sunt **B** – **6784** talia allegata iuste *om.* **P,B,Mk** – **6785** in : et **Mk** – Phylisteorum : Philistinorum **B,Mk** – **6788** quoniam *om.* **Mk** – **6789** pertractacio : protraccio **B** – **6790** eadem : tandem **B** – **6794** Dominum maiestatis : m. Dominum **P,C,B,Mk** – **6795** contra : super **B** – super : propter **Mk** – **6796** tetigit archam divine maiestatis : a. d. m. tetigit **Mk** – **6798** postquam : quando **B** – Oze : Ozee **O** – quamvis *om.* **Mk**

6770 Rom. 5,6-9;
6783 *cf.* Eph. 4,1;
6784-6785 *cf.* Matth. 7,6;
6785-6786 *cf.* 1. Reg. 5; 6,13 seqq.;
6786 *cf.* 2. Reg. 6,6-8; 1. Par. 13,9-11;
6787 1. Cor. 11,29;
6789-6790 *cf.* 1. Reg. 5; 6,13 seqq.;
6791 1. Reg. 7,2;
6794-6796 *cf.* 2. Reg. 6,6-8; 1. Par. 13,9-11;
6796 2. Reg. 6,11;
6799 2. Reg. 6,9-10;

P 165vb *ingreditur ad me archa Domini?* | *Et noluit ad se divertere archam Domini* B 67va *in civitatem David, sed divertit eam in domum Obethedom* | *Gethei*", tamen Mk 151v post|quam „*nuncciatum est regi David, quod benedixisset Dominus domui Obethedom et omnia eius propter archam Domini*", mox audito hoc David dixit: Ibo et reducam archam Domini cum benediccione, scilicet comitante, in domum meam. Quod et fecit David cum gaudio et proinde donatus est David C 50rb | a Domino graciis et benediccionibus incomparabilibus. Nam subiungitur sine mora: „*Factum est autem, cum sedisset rex in domo sua et Dominus dedisset ei requiem undique ab inimicis suis universis, dixit ad Nathan prophetam: Videsne, quod ego habitem in domo cedrina et archa Domini posita sit in medio pellium? Dixitque Nathan propheta ad regem: Omne, quod est in corde tuo, vade et fac, quoniam Dominus tecum est.*" Deinde non sine significacione notabili secuntur inmensa dona ipsi David a Domino et promissa, quoniam ibidem accepit promissionem a Domino et iuramentum, quod de fructu ventris sui ponet super sedem suam regnantem in eternum secundum ordinem Melchisedech, id est Cristum.

D 158v | Hoc igitur, quod est mors malis, est vita bonis, et quod canibus et porcis offensio, hoc idem hominibus omnium bonorum summa et complementum. Nullus autem est canis et porcus nisi qui non appetit fideliter hunc panem angelorum; alius omnis, qui sitit, homo est et dignus est, veniat et bibat, quoniam iam evidenter trahitur penes supradicta a Patre et Filio veniendum.

Illa autem de ingressu summi sacerdotis semel in sancta et de Pascha solum semel in anno celebrato nichil sunt ad propositum, puta ad incuciendum P 166ra timorem frequenter accedenti, | quia illa tantum figurant domini Iesu passio- O 426vb nem, qui secundum Apostolum ad Hebreos per passionem intro|ivit semel in B 67vb sancta eterna | redempcione inventa, et quod „*semel mortuus est pro peccatis nostris*". Et quod de beato Marco ewangelista et beato Augustino est deduc- C 50va tum pro timore, | illa quidem timorem et reverenciam possunt et debent in accedente ad sacramentum generare, puta ut cum timore et summa reverencia frequenter accedatur, nequaquam tamen repellunt vel concludunt abstinendum,

6804 scilicet : id est **P,B,Mk** – **6806-6812** Nam subiungitur...et promissa *om.* **Mk** – **6813** accepit : acceperit **C,B** : acceperit benediccionem seu **Mk** – a Domino et : a Deo et **P,C,B** : a Deo per **Mk** – **6816** Hoc igitur, quod : Hoc eciam sacramentum **D**; *in his verbis inc.* **D** : quod *om.* **Mk** – est vita : est *om.* **Mk** – canibus : est canibus **D** – **6817** hominibus : habentibus **B** – complementum : conplementa **B** – **6819** et dignus est : dignus **B** – **6820** penes : et penes **B** – penes supradicta *om.* **D** – veniendum : venientem **B** : *in hoc verbo des.* **D** – **6821** *supra verba lineae huius scriptura minore addita glossa* Hoc non debet incutere timorem accedenti **P** – Illa : Illud **P,Mk** : Dum illud **B** – **6821-6822** solum semel : quod semel solum **B** : semel *om.* **Mk** – **6822** celebrato : celebratur **B** – **6823** accedenti : accedendi **O** – Iesu *om.* **Mk** – **6824** introivit semel : semel introivit **Mk** – **6826** beato Augustino : beato *om.* **B** – **6826-6827** deductum pro : adductum pro **P,C,B** : aductum pre **Mk** – **6828** accedente : accedenti **B** – generare : generale **P** – ut cum timore et : quod cum **Mk** – et summa : ac summa **B** – **6829** accedatur : accedat **B** – tamen *om.* **B**

6802 2. Reg. 6,12;
6803 *cf.* 2. Reg. 6,12; 1. Par. 15,25;
6807 2. Reg. 7,1-3; 1. Par. 17,1-2;
6812 *cf.* 2. Reg. 7,8-17;
6814-6815 *cf. e.g.* Hebr. 5,6;
6821 *cf.* Ex. 30,10;
6821-6822 *cf.* Ex. 12 passim; Lev. 23,5-8;
6824 *cf.* Hebr. 9,12;
6825 1. Petr. 3,18;
6826 = **6700**, **6702**;

quia beatus Marcus similiter | [Mk 152r] et Augustinus, postquam fecerunt quod in se erat pro parte reverencie et humilitatis, dehinc dispensacioni Dei et eius miseracioni infinite prompte et grate annuerunt: nam beatus Marcus et sacramentum creberrime postea obtulit, et Augustinus sepissime missam Domini celebravit et aliis persuasit et hortatus est multum sepe celebrandum, quinymo eciam plebeis frequenter conmunicandum in libello suo De ecclesiasticis dogmatibus et in Questionibus ad Ianuarium, quod potest patere ex superius allegatis. Sed et beatus Apostolus ad idem loquens non dicit condicionaliter „probet autem se homo et sic non edat, si est indignus, vel edat, si est dignus“, quemadmodum moderni quidam consulunt et aiunt simplices distrahentes et devocionem eorum bonam destruentes, sed dixit simpliciter *„probet autem se homo et sic de pane illo edat et de calice bibat“*, id est probans prius se esse dignum sic edat et bibat, vel probans se esse indignum tunc removeat malum de sua vita et consciencia se indignificans, et sic utique de pane illo edat et de calice bibat. Nam scriptum est: *„Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius saguinem, non habebitis vitam in vobis.“* Quomodo autem homo debeat se probare dignum vel indignum, habetur supra II^{a} distinccione capitulo II.

| [C 50v^{b}] C. III.

| [Mk 152r] Quod procrastinantes sumere corpus Iesu crucifixi promittentes melius in futurum preparari, ut in pluribus, magis fiunt inparati et obmittunt ac tepescunt.

| [B 68r^{a}] Hiis vero, qui procrastinant corpori et sanguini Iesu se coniungere, spondentes melius et dignius se preparare in futurum, satis responsum esse arbitror per primam, secundam, terciam et quartam conclusiones in principio | [P 166r^{b}] huius tractatus positas, quoniam ibi dictum | [O 427r^{a}] est, quod | [D 158v] omnis, qui ex fide, que per dileccionem operatur, corpus et saguinem Iesu Cristi | [D 159r] adorat

6830 Augustinus : beatus Augustinus **B** – **6831** pro parte : propter **Mk** – Dei *om.* **Mk** – **6832** Marcus : Augustinus **B** – **6833** Augustinus : dignus **B** – **6834** persuasit : suasit **B** – **6837** *in verbo* allegatis *des.* **Mk** – ad idem : ibidem **B** – **6838** *charta in m. sin. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [vel ed]at **C** – **6841-6842** probans prius se esse dignum sic : probet se si est dignus et sic **P,B** – **6842** prius *om.* **C** – probans se esse indignum : probet se si est indignus **P,B** – **6843** consciencia se indignificans : conscienciam se indignificantem **B** – **6844-6847** Nam...capitulo II *om.* **P,B** – **6848** C. III. *om.* **P** – **6849-6851** Quod...tepescunt : De hiis, qui procrastinant accedere sepe ad sacramentum, spondentes se melius in futuro preparare, et quod tales non bene prolongant, et quod obmittentes Dei sacramentum de die in diem continue indisponuntur et frigescunt **P** *in f. 104r^{a}*, **B** *in f. 6v^{a}* : De hiis, qui procrastinant accedere sepe ad sacramentum, spondentes se melius in futurum preparare, et quod tales non bene prolongant, et quod cor contritum et humiliatum cum bono proposito est condigna preparacio ad sacramentum, et quod obmittentes Dei sacramentum de die in diem continue indisponuntur et frigescunt. In capitulo 82 **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – **6851** ac tepescunt : et tepescunt **C** – **6853** esse *om.* **B** – **6854** primam, secundam, terciam : p. et s. et terciam **Mk** – conclusiones : conclusionem **B** – **6855** positas : positarum **P,C,B,Mk** – *in verbo* Omnis *inc.* **D**

6835-6836 *cf.* Pseudo-Augustini De ecclesiasticis dogmatibus, MPL 42, 1217; *cf.* Aurelii Augustini Ad inquisitiones Januarii, MPL 33, 201-202;

6840 1. Cor. 11,28;

6844 Ioh. 6,54;

6856 *cf.* Gal. 5,6;

fideliter in hoc sacramento abscondito sua peccata humiliter deplangendo, paratus iam et dignus est, id est non indignus, quantum hic incolatus admittit, manducare hoc venerabile sacramentum. Apparatus igitur alius nullus prerequiritur ab homine | Mk 152v quam fideliter credere et appetere et suam indignitatem confiteri, quia inpossibille est homini Deo placere sine hiis. Inpossibile, inquam, est esse capacem misericordiarum Dei et eius quorumlibet sacramentorum, sicut scriptum est ad Hebreos XI *„inpossibile sine fide quemquam placere Deo"* et Ysaie ultimo *„ad quem respiciam nisi super pauperculum et contritum et trementem sermones meos?"* et Psalmista *„quoniam si voluisses, sacrificium dedissem utique; holocaustis non delectaberis: sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum"*. Nulli autem dies vel tempora, nulla certa ieiunia, nulla determinata vacacio sunt previe necessaria huic sanctissime cibacioni preterquam ea, que | C 51r^{a} ab ecclesia Dei solempniter sunt statuta aut que ad duo pretaxata suffragantur, puta ad fidei devocionem et cordis humiliacionem et contricionem. Quoniam autem hec duo sunt Dei spiritus opera, ideoque prolongacio dierum pro eisdem frivole optatur et obtentatur. Nescit siquidem tarda molimina Spiritus sancti gracia. Et quia hec debent inesse continue cuilibet cristiano, sicut scriptum est 1^{a} Tessalonicensium V° *„sine intermissione orate"*, et paulo post *„spiritum devocionis nolite extingwere"*, quodsi utique necesse est previe huius | B 68r^{b} sacramenti sumpcioni preparari, magis ydonee homo non poterit quam per ipsum et in ipso, qui est *„Alpha et O, principium et finis"* et sine quo nichil possumus | P 166v^{a} facere. Ergo nostra preparacio sine eo nulla est, quoniam *„omnes iusticie nostre tamquam pannus menstruate"* Ysaie LX°IIII°.

Omnis igitur, qui sitit et esurit venire ad hunc cibum omni plenitudine graciarum redundantem, iactet cogitatum suum in Dominum, et ipse faciet eum discumbere et transiens ministrabit illi. Ipse quoque eum enutriet, sicut scriptum est in Psalmo *„parasti in dulcedine tua pauperi, Deus"*, et *„quoniam* | O 427r^{b} *ita est preparacio eius"*. Huic quoque experimento nemo poterit refragari, si studeat mentis sue | Mk 153r esse custos in spiritu pervigili, videlicet quod

6857 sacramento abscondito : abscondito sacramento **C** : sacramento absconditum **B** – **6858** id est non indignus *om.* **P,B,D,Mk** – **6859-6860** prerequiritur : preter queritur **D** – **6860** fideliter credere et appetere : ut f. crederet et appeteret **P** – credere *om.* **Mk** – **6861** confiteri : confitetur **P** – homini : hominem **P,B,D,Mk** – Deo *om.* **Mk** – hiis : h. Deo **Mk** – **6861-6862** inquam, est : e., inquam **B,Mk** – **6862** quorumlibet *om.* **B** – **6868** ieiunia : regula **B** – vacacio : nacio **O** – sunt previe : sunt *om.* **Mk** – **6869** solempniter sunt : sunt solempniter **D** – **6870** ad duo : a Domino **B,Mk** – **6872** prolongacio : prolongando **B** – **6873** debent : dicuntur **Mk** – **6876** utique necesse est : n. est utique **Mk** – **6877** et in ipso : et ipse **B** : in *om.* **P,C,D,Mk** – **6881-6885** Omnis...eius *om.* **Mk** – **6881** plenitudine : cum plenitudine **C** – **6882** iactet : iactat **B** – **6885** *in verbo* eius *des.* **D** – Huic : Et infra. Huic **Mk** : Hinc **P,C** – **6886** si studeat : si *om.* **B** – custos : castus **B**

6863 Hebr. 11,6;
6864 Is. 66,2;
6865 Ps. 50,18-19;
6875 1. Thess. 5,17;
6875 1. Thess. 5,19;
6877 Apoc. 1,8; 22,13;
6878 *cf.* Ioh. 15,5;
6879 Is. 64,6;
6882 *cf.* Ps. 54,23;
6882-6883 *cf.* Luc. 12,37;
6884 Ps. 67,11;
6884 Ps. 64,10;

spondens multa et glorians in crastinum et nesciens, | quid futura pariat dies, C 51r[b] semper talis ruit in deterius, ut in pluribus hoc evenit talibus, qui retractant ad istud sacramentum festinare, dignificacionem sui futuram promittentes. Quod profecto proinde eis accidit, quia continue debilitantur exsortes a suo cibo, quod cor hominis habet confirmare, magis ac magis abducuntur et vanescunt in seipsis et ex consequenti amplius et amplius ineptantur, donec finaliter obmittant suam medicinam salutarem sicque ruant viciorum in preceps, vel fermento yppocrisis inbuti, neque frigidi neque calidi sed tepidi existant, iuste ab ore Iesu evomendum inchoati. Pro istis namque dictum est

„qui non est hodie, cras minus aptus erit".

Sed neque ab ullo hominum istud inficiari poterit, scilicet qui non est dignus hoc sacramentum manducare omni die, eciam non est dignus semel in septimana vel in mense vel in anno, sicut loquitur beatus Augustinus tractans istud Mathei *„Panem nostrum cottidianum"*: *„Accipe"*, inquit, *„cottidie, quod cottidie tibi prosit, sic vive, quod cottidie merearis accipere.* | *Qui non mere-* B 68v[a] *tur cottidie accipere, non meretur accipere post annum."*

C. IIII.

Quod hii, qui non frequentant sacramentum Cristi nisi raro,
dum – vel si – peccant, ita graviter peccant sicut hii,
qui sepe sumunt corpus Cristi.

Scriptum namque est Iohannis VI°: *„Qui manducat meam carnem* | *et* P 166v[b] *bibit meum saguinem, in me manet et ego in eo."* | Vel igitur, cum hunc D 159r panem vivum | manducamus, manet in nobis Iesus crucifixus, vel non. Si ma- D 159v net, ut dicit Scriptura, ergo semper cum eo cenamus et cottidie sumus digni corpus et saguinem eius prandere pocius quam semel in mense vel in anno, hoc sacramentum assumamus ipso nos | sua gracia gratificante nobis gratis C 51v[a] data, sicut scriptum est Ecclesiastici 24 *„edent me et adhuc esurient"* etc., et

6887 in crastinum : in crastino **Mk** – quid : quod **B** – pariat : pariet **B** – **6888** talis *om.* **P,B,Mk** – ruit in deterius : ruet in diebus **B** – ut in : et ut in **O,C** – retractant : retardant **Mk** – **6890** Quod : Quid **B** – profecto : perfecto **O** – **6893-6894** in preceps, vel fermento yppocrisis : in preces et fermento ypocrisi **B** – **6895** existant : existent **B** – Iesu : Dei **B** – **6896** erit : erit, sicud loquitur beatus Augustinus tractans illud Mathei Panem nostrum cottidianum Accipe, inquid, coctidie, quod coctidie tibi prosit, sic vive, quod coctidie merearis accipere. Qui non meretur coctidie accipere, non meretur accipere post annum **C** *(cf. lin. 6899-6902 et app.)* – **6897-6902** Sed neque...post annum *om.* **Mk** – **6899** septimana : s. vel in die **B** – **6899-6902** sicut...post annum *om.* **C** *(cf. app. ad lin. 6896)* – **6902** annum : a. Scriptum namque est Iohannis VI Qui manducat carnem meam **B** *(cf. lin. 6907-6908 et app.)* – **6903** C. IIII. *om.* **P,Mk** – **6904-6906** Quod hii...corpus Cristi : Quod hii, qui raro manducant sacramentum, dum peccant, ita graviter (graviter : g. peccant **Mk**) vel gravius peccant (peccant *om.* **Mk**) sicut hii, qui sepe sumunt corpus Cristi, dum ex infirmitate eos (eos *om.* **Mk**) contingit delinquere vel peccare (peccare : p. In capitulo 83° **Mk**) **P** *in f. 104r[a-b]*, **B** *in f. 6v[a]*, **Mk** – **6907-6908** Scriptum...in eo *om.* **B** *(cf. app. ad lin. 6902)* : *om.* **Mk** – **6908** *in verbo* Vel *inc.* **D** – **6909** vivum : et vinum **B** – manet : maneret **Mk** – **6909-6910** Si manet : Sed manet **B** – **6910** ut dicit Scriptura *om.* **D** – ergo : igitur **C** – cenamus : tenemus **B** – **6911** quam semel : vel semel **P** – **6912** ipso : ipse **B** – gratis : grata **B** – **6913-6914** sicut...karissimi *om.* **D**

6887 *cf.* Prov. 27,1;
6891 *cf.* Ps. 103,15;
6894 *cf.* Apoc. 3,15-16;
6896 Publius Ovidius Naso, Remedia amoris 94
6900 Aurelius Augustinus, Sermones de Scripturis, MPL 39, 1908-1909;
6907 Ioh. 6,57;
6913 Eccli. 24,29;

Mk 153v Canticorum | *„bibite, amici, et inebriamini, karissimi"*. Si manet, inquam, in nobis, igitur semper et ubique per peccatum quodlibet sive mortale sive O 427v[a] eciam veniale inhonoratur vehementer et in nobis vulneratur, | quoniam non volens iniquitatem Deus ipse est. Ex quo sequitur, quod manente in nobis Iesu crucifixo per sumpcionem sacramenti sive cottidie sive semel in mense vel in anno panem celestem in sacramento manducemus, semper et ubique omnino equaliter ipsum offendimus, dum peccamus. Non igitur gravius peccat, si hominem illum, qui cottidie Cristi Iesu corpori comunicat, venialiter mortaliterve peccare contingat, quam is quicumque, qui peccat solum in mense vel in anno sumendo sacramentum.

Et de hoc magis in questione, ubi probabiliter persuadetur, quod semel in anno vel alias raro Cristi corpori comunicans et peccans gravius peccat quam is, qui cottidie sumit sacramentum et ex infirmitate peccat. Racio huius ibidem ponitur, quia raro conmunicans plus habundat contemptu et minus de timore Dei in peccando et magis de libidine ad peccandum, eoquod se removet a me- P 167r[a] dicina contra peccatum et subsidio peccatum | prohibente, quia non elongat B 68v[b] se a medicina parata nisi is qui amat | suum morbum, nec fugit a lumine et elegit cum tenebris habitare nisi qui diligit tenebras. Sed qui amat virtutem et veritatem, libenter vadit ante conspectum regis et delectat eum conmunio vultus eius, que iniqum terret et molestat. Et idcirco bene ad propositum scrip- C 51v[b] tum est Iohannis III°: *„Quia lux venit in mundum et dilexerunt | homines* Mk 154r *magis | tenebras quam lucem. Erant enim eorum mala opera. Omnis enim, qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius"* – et per consequens supra modum reus, sicut scriptum est *„propter quid irritavit impius Deum?"*; subditur causa, dicens *„dixit in corde suo: non requiret"*, et alibi *„existimasti inique, quod ero tui similis"*, subaudis volens iniquitatem copulare veritati sicut tu. Sequitur in Iohanne: *„Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta."* Enimvero omnis, qui confitetur sua peccata et sciens ea Deo esse contraria et displicere et dolet, hic iam facit veritatem et libenter venit ad lucem, O 427v[b] venit ad sacramentum, | sicut scriptum est 1ª Iohannis primo: *„Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosipsos seducimus et veritas in nobis non est.*

6914 Si manet : Si non manet **P** : Sed manet **B** – **6916** eciam *om.* **B,Mk** – et in nobis : et *om.* **Mk** – in nobis vulneratur : vulneratur in nobis **B** – **6920** omnino : animo **B** – **6921** si hominem illum *om.* **P** – hominem *om.* **B,D,Mk** – **6924** Et de hoc...quod *om.* **D** – semel : Semel enim **D** – **6925** et peccans : et *om.* **P,B,D,Mk** – **6926-6927** Racio huius ibidem ponitur *om.* **D** – **6926** ibidem : idem **B** – **6928** in peccando : habet in peccando **Mk** – **6929** contra peccatum : peccatum *om.* **O,C** – **6930** amat suum morbum : suum amat **B** – **6931** elegit : eligit **B,D** – *charta in m. sin. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [habitare] nisi qui dili[git te]nebras **C** – **6932-6933** conmunio vultus eius : conmunio eius vultus **C** : vultus eius conmunio **B** – **6933** et molestat : et *om.* **P,B,D** – **6936-6942** et non venit...facta *om.* **D** – **6937** supra : super **B** – **6942** Enimvero : Quoniam vero **Mk** – sua peccata : peccata sua **B,Mk** – **6943** et dolet : et *om.* **O,P,C,D,Mk**

6914 Cant. 5,1;
6916-6917 *cf.* Ps. 5,5;
6934 Ioh. 3,19-20;
6937-6939 Ps. 9,34;
6939 Ps. 49,21;
6940 Ioh. 3,21;
6944-6947 1. Ioh. 1,8-9;

Si autem confiteamur", id est cognoscamus, *„peccata nostra, fidelis et iustus est, ut remittat | nobis peccata nostra et emundet nos ab omni iniquitate."* D 160r

Ex quibus luculenter sequitur, quod homo, quantumcumque in vita sua peccaverit vel quantumlibet graviter, si convertatur et cognoscat peccata sua, dolens, quod offensus Deo suo fuit, post condignam penitenciam et fletum debet venire ad hoc medicativum sacramentum | et sine contradiccione P 167r^{b} tribuendum est ei cum magno gaudio a ministris, quia hoc vult parabola Iesu | de filio prodigo penitente, prout alias est ostensum; eciam ministri facientes C 52r^{a} huius oppositum | peccant vehementer. B 69r^{a}

Si autem Iesus non manet in homine per huius sacramenti sumpcionem, | eoquod indigne ante et post Deo vixit et cum domino Deo suo non sollicite Mk 154v ambulavit et ob id eciam *„indigne manducavit non diiudicans corpus et sanguinem Domini"*, igitur Dominus eum dereliquit iudicio et obduracione post se derelicta, quia talis *„iudicium sibi manducat et bibit"*. Igitur huiusmodi ante fuit et post manet peccato mortuus, eoquod sibi non datur vite eterne consorcium in hoc vivificante sacramento, de quo dictum est Iohannis ubi supra *„nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis"*. Homini igitur cuilibet mortuo per peccatum non solum non proficit, sed nimis officit cottidie, et semel in mense, et semel in anno, et in tota vita sua hoc sacramentum manducare, et quocienscumque talis cristianus peccat, licet semel sumat in anno Dei hoc sacramentum vel in decem annis, tamen quandocumque peccat, multo gravius peccat, quia ex maiori contemptu peccat quam is, qui cottidie manducans sacramentum peccatum quodcunque admittit et resurgit, eoquod iterum est Cristi corpore in sacramento potiturus.

C. V.

Quod sacerdotes non bene denegant petentibus corpus Cristi vere contritis et confessis.

Quid enim prodesse potest homini omnino mortuo cibum pro vita continuanda preparatum quemcumque manducare? Nichil prorsus, quoniam | nisi O 428r^{a} vita in homine | preexistat, non sentit, non esurit | neque sitit quemquam C 52r^{b} P 167v^{a}

6946 id est cognoscamus *om.* **D** – **6949** peccaverit : peccavit **B** – **6950** dolens : doleat **B** – post...fletum : mox **P,B,D,Mk** – **6951** sine contradiccione : s. mora **P,B,D,Mk** – **6952** ei : illi **B** – Iesu *om.* **P** – **6953** prout alias est ostensum; eciam *om.* **D** – ministri : m. autem **D** – **6955** Iesus non manet : n. m. Iesus **P,C,B,D,Mk** – **6960** ante : et ante **Mk** – peccato : peccator **B** – **6963** mortuo per peccatum : per peccatum mortuo **B** – **6964** officit : efficit **C** : afficit **B** – **6965** et in tota : et *om.* **Mk** – **6966** sumat : sumit **Mk** – Dei hoc : hoc deificum **Mk** – **6967** decem annis : cristianis **B** – quandocumque : quantumcumque **B** – quia *om.* **P** – **6968** sacramentum *om.* **P,B,D,Mk** – **6969** admittit : et admittit **B** – **6971** C. V. *om.* **P,D,Mk** – **6972-6973** Quod...confessis : Quod sacerdotes vel confessores non bene et (et : sed **B**) sine causa denegant petentibus corpus Cristi (corpus Cristi : Cristi corpus **Mk**), qui manifeste iam prius sunt a Sancto Spiritu (a Sancto Spiritu : a Spiritu sancto **B**) in idipsum (in idipsum : et secundum ipsum **Mk**) vivificati et preparati (preparati : p. In capitulo 84 **Mk**) **P** *in f. 104r^{b}*, **B** *in f. 6v^{a}*, **Mk** : *om.* **D** – **6974** prodesse potest : potest prodesse **P,C,B,D,Mk** – omnino *om.* **Mk** – **6974-6975** continuanda : continuando **B** – **6976** preexistat : preexistit **B**

6952-6953 *cf.* Luc. 15,11 seqq.; **6962** Ioh. 6,54;
6957, 6959 1. Cor. 11,29;

Mk 155r cibum sive potum. Igitur a gracia Iesu homines exsortes nullomodo | possunt digne appetere, sicut prius dictum est. Dum autem istum cibum vividum quis D 160v B 69r[b] esurit, iam signum | habet evidens, quod vivit Cristo et est | sanus. Necesse est ergo utique, ut prius peccator mortalis quilibet per Dei verbum intrinsecus a mortuis suscitetur, quam appetat et conmedat vitaliter hoc sacramentum, sicut dicitur Iohannis V° *„amen amen, dico vobis, quod venit hora et nunc est, in qua mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent"*. Et ob designacionem huius dominus Iesus, cum suscitavit hominem, videlicet puellam archisinagogi, a mortuis, et alios, quibus vitam reddidit, iussit cibum ad manducandum illis dari, et euntes discipulos in Emaus primum secundum cor eorum fecit eos sua collacione ardere, dehinc in cenando cum eisdem per fraccionem panis eis se prebuit cognoscendum. Et pro eo Apocalipsis III° loquitur dicens: *„Ego sto ad hostium et pulso. Et si quis vocem meam audierit et apperuerit ianuam, introibo ad illum et cenabo cum illo et ipse mecum."* Ecce prius dictum est „si quis vocem meam audierit" et dehinc ponitur „cenabo cum illo", quia, prout superius dictum est, prius cuilibet datur per verbum vivere et post pro vite subsistentis fulcimento cibus vitalis debet eidem ministrari.

Quapropter hic iterum mirandum nimis esse adieci quosdam, qui hoc C 52v[a] sacramentum cristianos appetentes impediunt | et dissuadent manducare, aut eciam quidam quam plurimi confessores, qui contritis et sibi confessis et per consequens iam vivificatis et preparatis per verbum Cristi hunc panem vivum P 167v[b] Mk 155v poscentibus crudeliter denegant et a laguidis medicinam || elongant, et, per quod maxime facta est satisfaccio pro peccatis, hoc peccatoribus adimunt, dando eis pro penitencia, quatenus non conmunicent Cristi Iesu corpori nisi post annum medium simpliciter vel post annum. Quo suasu aut ex qua B 69v[a] Scriptura vel quo consilio hoc faciunt, | cum sint ad hoc ipsum dispensatores O 428r[b] a Domino, utpote fideles et prudentes constituti super | familiam suam, ut dent illis cibum in tempore, et *„beati sunt servi illi, quos, cum venerit Dominus, inveniet eos facientes sic"*? Tempus vero est, dum esurit et sitit homo cibum, tunc sibi ministrandi. Tempus, inquam, dum infirmus cupit Spiritu sancto suffultus medelam, tunc sibi medicinam porrigendi, quoniam, ut superius dictum est, alias istum cibum minime esuriret, nisi per Patrem ad Filium

6977 Iesu *om.* **Mk** – **6978** digne : proprie **P,B,D,Mk** – sicut prius dictum est *om.* **D** – istum *om.* **C** – **6978-6979** istum...esurit : quis istum cibum habendum esurit **Mk** – **6978** vividum : habendum **B** – **6979** esurit : esurit et qui sitit **P,Mk** : esurit et sitit **B,D** – iam : hoc **C** – vivit : vivet **P,D** – Cristo *om.* **P,B,D,Mk** – **6980** utique *om.* **Mk** – per Dei : peccati **B** – **6984** cum suscitavit : enim suscitet **B** – **6985** reddidit : reddit **Mk** – **6986** et euntes : et *om.* **B** – **6988** eis *om.* **B** – **6988-6994** Et pro eo...ministrari *om.* **D** – **6993** pro vite subsistentis : prompte subsistens **Mk** – **6995** Quapropter : Eapropter **P,C,B,D,Mk** – **6996** impediunt et dissuadent : dissuadunt et inpediunt **B** – **6999-7000** per quod : p. quem **B** – **7000** maxime facta est : m. fit **P,C,D,Mk** : fit maxime **B** – peccatoribus *om.* **Mk** – adimunt : addunt **B** – **7002** ex qua : ex *om.* **B** – **7003** vel quo : quo *om.* **B** – sint : sunt **B** – **7007** ministrandi : ministrandum **B** – **7008-7009** ut superius dictum est *om.* D – **7009** esuriret : esuriet **B** – ad Filium : et Filium **B**

6982 Ioh. 5,25;
6984 *cf.* Marc. 5,38-43; Luc. 8,49-56;
6986 *cf.* Luc. 24,13 seqq.;
6989 Apoc. 3,20;
7004 *cf.* Matth. 24,45; Luc. 12,42;
7005 Luc. 12,37.43; *cf.* Matth. 24,46;

et per operacionem Sancti Spiritus traheretur, quemadmodum in sermone Cristi de hoc sacramento dictum est *„nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit illum"*.

Ergo omnis talis, qui iam sua peccata confitetur, sitit et requirit sacramentum salutare, | iam per verbum Dei est vivificatus et manu Dei preparatus ad D 161r suam cenam et vocatus, quapropter *„triticum germinans virgines et vinum electorum"* iuste deberet illi ministrari, presertim tali, qui dudum *„mortuus fuerat | et revixit, perierat et inventus est"* et post famem longinquam et sili- C 52v[b] quas porcorum diu inaniter ruminatas panum in domo patris sui habundanciam humiliter exoptavit iam reconciliacionis penitencia eum in id exornante. Quod Dominus utique in parabola faciendum presignavit, ubi pater dicitur filio suo penitenti cum gaudio occurrisse, occiditque illico pro eo vitulum saginatum et cibans suum filium et | eius totam familiam letabundam; et for- P 168r[a] tasse frater de agro senior huic plenitudini Dei misericordie remurmurans illos prefatos respicit, qui existimant, quod Deus esset illis similis, ideo non valde gaudio gaudent super conversione et epulacione cum Cristo Iesu peccatorum, sicut fecerunt crudeles pharysey de hoc Iesum, scilicet quod cum publicanis et peccatoribus manducaret, impie iudicantes.

Ego quidem eis timeo, ne forte notet eos illa Scriptura, que dicit *„parvuli pecierunt | panem et non erat qui frangeret eis"* Trenorum IIII°. Item Mathei B 69v[b] XXIII[c] *„ve vobis, scribe et pharisei yppocrite, quia clauditis regnum celorum ante homines; vos enim | non intratis neque introeuntes sinitis intrare"*, item O 428v[a] illud Luce XI *„quis ergo ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi? Aut si pecierit piscem"* etc. Huiusmodi namque filiis suis | panem sacra- C 53r[a] menti petentibus porrigere videntur lapidem pro pane, cum dure et crudeliter eosdem iudicant et repellunt. *„Voluntas tamen cordis mei et obsecracio ad Dominum fit pro illis in salutem, testimonium quidem perhibeo illis, quia emulacionem Dei habent, sed non secundum scienciam"* Romanorum X.

7010 et per : et *om.* **P** – operacionem : optacionem **B** – Sancti Spiritus : Spirtus sancti **P** – traheretur : trahens **B** – **7010-7011** in sermone Cristi *om.* **B,D,Mk** – **7011** Cristi *om.* **P,C** – de hoc : in hoc **B** – **7013** sua peccata : p. sua **B,Mk** – **7015** et vocatus : et *om.* **Mk** – **7016** iuste deberet *om.* **B** – **7017** *in verbis* inventus est *des.* **Mk** – **7017-7027** et post...iudicantes *om.* **D** – **7017** famem : famam **O** – **7018** ruminatas : ruminatus **B** – panum : per annum **P,B** – **7019** exornante : exorante **B** – **7020** dicitur : dicit **O,C** – **7021** filio suo : suo filio **B** – **7023** frater de agro : de a. frater **B** – plenitudini : plenitudine **O** – Dei misericordie : m. Dei **P,C** : Dei *om.* **B** – **7024** illis : eis **P,C,B** – **7028** eis : pro eis **D** – notet : vocet **C** : vocat **B** – **7029-7033** Item...piscem etc. *om.* **D** – **7033-7034** panem sacramenti : sacramenti panem **B** : panem sacrum **O** – **7034** cum : quoniam **P,C,B,D**

7011 Ioh. 6,44;
7015 Zach. 9,17;
7016 Luc. 15,24.32;
7018 *cf.* Luc. 15,15-19;
7020 *cf.* Luc. 15,20-23;
7023 *cf.* Luc. 15,28 seqq.;
7024 *cf.* Ps. 49,21;
7025 *cf.* Marc. 2,16; Luc. 5,30;
7028 Thren. 4,4;
7030 Matth. 23,13;
7032 Luc. 11,11;
7035 Rom. 10,1-2;

C. VI.

[Mk 155v] | *Quod Deus omni homini se requirenti dedit se inveniendum et gustandum proprie et familiariter atque conmuniter in hoc divino sacramento.*

[Mk 156r] | Sed quia hii tales pro Deo zelare sibi videntur, ut est superius annotatum, quamobrem dignum duxi per hoc notabile eorum opinioni occurrendum, videlicet quod Deus ipse est, qui omnia replet semper et ubique inmutabiliter, sicut scriptum est Romanorum XI *„quoniam ex ipso et in ipso et per ipsum sunt omnia"* et Actuum XVII° *„in ipso enim movemur et sumus"*. Ipse, inquam, est intimus et inmediatissimus rei cuilibet, qua ex re elicitur, quod nichil est neque potest esse aut eciam ymaginari fore conmunius aliquid [P 168rb] et conmunicabilius, quam sit Deus. Et ad hoc | respiciens Aristoteles dicebat 1° Ethicorum 1° *„bonum quanto conmunius, tanto divinius"*, et Augustinus in Enchiridion, prout eum allegat Magister Sentenciarum distinccione prima, dicit: *„Credamus igitur rerum creatarum, celestium vel terrestrium, visibilium et invisibilium, causam non esse nisi bonitatem Creatoris, quoniam est Deus unus et verus, cuius tanta est bonitas, ut summe bonus beatitudinis* [B 70ra] [C 53rb] *sue, qua eternaliter | beatus est, alios velit esse participes, quam videt | et conmunicari posse et minui omnino non posse. Illud igitur bonum, quod ipse erat et quo beatus erat sola bonitate, non necessitate, alii conmunicare voluit, quia summi boni erat prodesse velle et omnipotentissimi nocere non posse."* Hec Augustinus.

[D 161v] | Ex quibus ista duo secuntur: primum, quod Deus inmutabiliter semper [Mk 156v] voluit, vult | et volet se conmunicare ab homine, et ob hoc semper invitavit, invitat et invitabit ad hoc ipsum hominem per multipharia donaria, nunccios [O 428vb] | suos et per Scripturas; secundum sequitur ex predictis, quod omnis via possibilis ad Deum veniendi hominibus est concessa et persuasa in Scripturis, et

7038 C. VI. *om.* **P,D** – **7039-7041** Quod Deus...divino sacramento : Quod Deus omnem (omnem *om.* **Mk**) viam et omnem modum homines ad se veniendi swadet et concedit, quod maxime et evidenter implevit (implevit : adimplevit **Mk**) in (in *om.* **Mk**) largissima donacione (donacione : devocione **B**) corporis et sanguinis Iesu Cristi, quod voluit esse conmune omni homini Dominum suum appetenti et per totam ecclesiam in omni templo (templo : t. In capitulo 85 **Mk**) **P** *in f. 104rb*, **B** *in f. 6va*, **Mk**; *in bis verbis inc.* **Mk** : *om.* **D** – **7042** hii : bene **B** – **7042-7043** ut est superius annotatum *om.* **D** – **7043** dignum duxi : duxi dignum **Mk** – **7044** quod Deus ipse est : Deus ipse **Mk** – **7047** et inmediatissimus : et mediatissimus **B** – **7051-7052** prout eum...dicit *om.* **D** – **7051** allegat : eciam allegat **P,C,Mk** : eciam alligat **B** – **7052** igitur *om.* **D** – creatarum : creaturarum **C,B** – vel terrestrium : et terrestrium **B** – **7053** et invisibilium : vel invisibilium **P,C,D,Mk** – quoniam : qui **P,C,B,D,Mk** – **7056** conmunicari : conmunicare **B** – **7057** quo beatus : qua beatus **B** : quomodo beatus **Mk** – alii : aliis **B,Mk** – **7058** summi : summe **P,C,D,Mk** – **7060** semper *om.* **Mk** – **7061** vult : et vult **Mk** – conmunicare : conmunicari **P,C,B,D** – ob hoc : ad hoc **B** – **7062** invitat et *om.* **D** – ipsum *om.* **P,B,D,Mk** – **7062-7063** nunccios suos : suos nunccios **B** – **7063** per Scripturas : per *om.* **P,B,D,Mk** – sequitur : est **Mk**

7045 Rom. 11,36;
7046 Act. 17,28;
7050 *cf.* scholia ad Aristotelis Ethicam Nicomachiam, ed. Basileae 1582, 6, 50; *cf. etiam* Aristotelem Latine, Ethica Nicomachea I,1, 1094b;
7052 Petrus Lombardus, Sententiarum l. II., MPL 192, 653; *cf.* Aurelii Augustini Enchiridion ad Laurentium sive De fide, spe et charitate, MPL 40, 236;

omnis conatus et studium racionabile hominis ad Dei familiaritatem veniendi semper fuit et est eritque laudabilis et persuasus similiter in Scripturis.

Primum, quia Deus est summe bonus et summe conmunicativus sui sine ulla bonorum suorum minucione et defectu, ideo vult et se quodammodo ingerit omnibus passim hominibus conmunicandum continue et ubique et ad hoc invitat per Scripturas creberrime. Et pro eo misit ab origine mundi suos nunccios et deinceps semper multiplicavit eosdem, quatenus ad se veniendum invitarent, et fecit eos pro eo ad mortem usque laborare; demum ignavie hominum inpaciens venit personaliter in carnem et *„post hec in terris* | [P 168va] *visus est et cum hominibus ambulavit"*, clamans et dicens *„venite ad me omnes, qui laboratis et honerati estis, et ego reficiam vos"* et iterum *„clamabat Iesus, stans in medio templi atque dicens: Si quis sitit, veniat et bibat"*, | [C 53va] sicque in terris cum peccatoribus et publicanis magna cena preparata misit multo plures quam prius nunccios dicere invitatis, ut venirent, quibus negligentibus | [B 70rb] venire vehe|[Mk 157r]menter est indignatus, et misit amplius, ut veniendum ad sui participium intrare conpellerent cecos, claudos et debiles etc.; sed allibi ferens moleste accidiam hominum querulatur dicens *„vocavi et renuistis, extendi manum meam et non erat qui aspiceret"* Proverbiorum primo, et Ysaie V° *„quid est, quod debui facere ultra vinee mee et non feci?"* Semper igitur Deus voluit et vult et volet omni homini volenti conmunicandum se prebere, quia *„vult omnes homines salvos fieri"*, et pro sui inmensa largitate caritateque perpetua hominibus exhi|[D 162r]benda seipsum in cibo et potu fruendum prestitit sive bonis sive malis, quatenus inde inmensitas sue bonitatis eluceret. Nullibi itaque est, ut apparet, saltem aliquod vestigium in Scripturis, ubi Deus quemquam ad se volentem venire prohiberet vel mandaret prohibendum, ad quod exemplificandum suos discipulos increpavit, dum | [O 429ra] eum in hoc honorare volentes vel suis laboribus parcere parvulos ad se deffere prohibebant; unde Iesus dixit eis *„sinite parvulos venire ad me et nolite prohibere eos"* etc.

Sequitur secundum: Deus, quia semper et ubique est omni homini conmunissimus et intimus, ideo vult et precepit omnem ad sui cognicionem et suam familiaritatem pervenire, quia, quamvis cuilibet hominum sit familiarissimus per essen|[C 53vb]ciam (accipiendo hoc nomen „familiaris" adiective, prout | [P 168vb] tantum

7065 hominis : honoris **B** – **7066** in Scripturis : ex Scripturis **Mk** – **7067** summe conmunicativus : summe conmunicatius **C** : summe bonum conmunicatius **B** – sui sine : sine sui **D** – **7068** minucione : inmutacione **B** – **7069** continue : cottidie **B** – **7069-7070** et ad hoc : et *om.* **Mk** – **7071** quatenus : continue **B** – **7072** pro eo ad mortem usque : pro se u. ad mortem **B** – **7073** inpaciens : conpaciens **P,D,Mk** – in carnem : in carne **D** – **7079** amplius *om.* **Mk** – **7080** et debiles : et *om.* **B** – sed : sed et **P,C,B,D** – **7080-7081** ferens moleste : m. ferens **P,C,D,Mk** – **7082-7083** et Ysaie...feci *om.* **D** – **7084** et vult : et *om.* **P,C,D,Mk** – volenti *om.* **O,B** – **7085** et pro : et *om.* **B** – **7087** quatenus : quamvis **B** – **7089** volentem venire : venire volentem **B** – **7090** exemplificandum : exemplicandum **P** – **7091** parcere : parceret **B** – deffere prohibebant : prohibebant deferre **C** : differre prohibebant **B** – **7093** Deus, quia : quia Deus **D** : quod **Mk** – **7094** precepit : precipit **P,C,B** – et suam : et ad suam **P,B,D,Mk** – **7095** hominum : homini **B,D**

7073 Baruch 3,38;
7074 Matth. 11,28;
7075 *cf.* Ioh. 7,37;
7077 *cf.* Luc. 14,16-24;
7080 *cf.* Luc. 14,23.21;
7081 Prov. 1,24;
7083 Is. 5,4;
7085 1. Tim. 2,4;
7092 Marc. 10,14; *cf.* Matth. 19,14;

Mk 157v significat sicut „specialis", quia | est intimus omni creature), tamen non qui-
libet hominum est Deo familiaris aut notus noticia amicorum. Inde dictum est
„discedite a me, qui operamini iniquitatem, non novi vos" Mathei VII°. Ita
igitur dici poterit, quod non omnis homo est Deo familiaris, quia scriptum est
„longe a peccatoribus salus" et allibi *„cor autem eorum longe est a me"*.
B 70v[a] | Vult igitur *„Deus fidelis in verbis suis et sanctus in operibus suis"* precipue
voluntate signi ad suam familiaritatem omnes homines pervenire et neminem
vult perire.

Et inde est primum et maximum in lege Dei preceptum, in quo dicitur *„di-
liges dominum Deum tuum"* etc., quoniam per dileccionem primum et princi-
paliter ad mutuam familiaritatem conceditur pervenire, cuius gracia omnis
voluntas racionabilis et conatus ad familiaritatem cum Deo veniendi ab ori-
gine mundi semper et ubique fuit conmendabilis cuiuslibet hominum, utpote
ad scienciam Dei et virtutem, et nunquam in Scripturis hoc est reprehensum,
quinymo omnis via conveniens modusque ad suum verum bonum et pro-
prium sunt hominibus concessa et persuasa eciam per conluctacionem et
pugnam cum Deo, ut figuratum est in Iacob cum Domino conluctante Genesis
C 54r[a] XXXII°, et per Moysen ire Dei contra populIum | animose obsistentem Exodi
XXXII°, et in Ezechia rege Ysaie XXXVIII° Dei verbo per lacrimas repugnante
et aliis quam plurimis, in quibus evidenter relucet homines cum domino Deo
Mk 158r concertasse et quodammodo sibi violenciam ingessisse, | non tamen ideo
O 429r[b] usquam sunt reprehensi, sed | laudantur. Et principaliter post tempora Iesu
crucifixi hec singula prefata sunt hominibus indulta et aperta, ita ut dominus
Iesus audacter dixerit *„a diebus Iohannis Baptiste regnum celorum vim
P 169r[a] patitur et violenti rapiunt illud"* et iterum *„contendite intrare | per angustam
portam"*. Inde est illud, quod Dominus unum eicientem demonia in suo
nomine et se non sequentem vetavit prohibere dicens *„nolite prohibere eum,
nemo enim est qui faciat virtutem in nomine meo et possit cito male loqui de
me"* Marci IX° et Luce IX°, et iterum illud *„petite et accipietis, querite et inve-
B 70v[b] nietis, | pulsate et aperietur vobis; omnis enim qui petit accipit, et qui querit
D 162r invenit, et pulsanti aperietur"* Mathei VII°. | Ymo esse Deo inportunum Iesus
hominem esse docuit, ut patet per parabolam de iudice crudeli et vidua sibi
inportuna in requirendo sibi fieri iusticiam, Luce XVIII°, et de amico in nocte

7100 igitur : eciam **P,C,B,D,Mk** – **7103** voluntate : voluntati **O** : voluntatem **P** – **7105** in lege Dei preceptum : p. in lege Dei **Mk** – **7107** *in verbo* pervenire *des.* **D** – **7108** veniendi : vivendi **O,B** – **7109** cuiuslibet : cuilibet **C,B,Mk** – **7113** pugnam : pugnacionem **B** – Iacob : Iob **B** – **7114** contra *om.* **Mk** – obsistentem *em.* : obsistente *codd.* – **7115** in Ezechia : in *om.* **B** – rege : r. Dei **P,B** – Dei verbo : Dei *om.* **P,B,Mk** – **7121-7131** et iterum...Luce XI° *om.* **Mk** – **7123** sequentem : sequente **O** – **7127** *in verbis* Ymo esse *inc.* **D** – inportunum : oportunum **B** – **7128** esse *om.* **D** – iudice : divite **B,D** – **7129** in requirendo : inquirendo **B**

7099 *cf.* Matth. 7,23;
7101 Ps. 118,155;
7101 Is. 29,13; Matth. 15,8;
7102 Ps. 144,13;
7103-7104 *cf.* 2. Petr. 3,9;
7105 Deut. 6,5; Luc. 10,27;
7113 *cf.* Gen. 32,24 seqq.;
7114 *cf.* Ex. 32,11-13;
7115 *cf.* Is. 38,3;
7120 Matth. 11,12;
7121 Luc. 13,24;
7123 Marc. 9,38; *cf.* Luc. 9,50;
7125 Matth. 7,7-8; Luc. 11,9-10;
7128 *cf.* Luc. 18,1-8;
7129 *cf.* Luc. 11,5-8;

ad suum amicum inportune pulsante pro tribus sibi panibus comodandis, Luce XI°.

Ad hoc demum sermo meus | dirigitur, | quod Domino nostro summe D 162v C 54r[b] bono et domino Iesu semper omnis via et conatus hominum placuit ad se peccatores veniendi, eciam inportunitas nostra et concertacio cum Deo eum non gravat, sed ei valde placet. Sed quia istorum omnium predictorum exhibicio et exercicium est in sacramentis ecclesie institutum, quoniam sacramenta sunt quasi vie et porte regni celorum et ad Deum veniendi et cum domino Iesu vivendi, et precipue in illis sacramentis, dico, hoc exercicium est concessum, que sunt magis et quam plurimum iterari instituta saluberrime et admissa toti populло cristiano: et hec sunt sacramenta confessio et manducacio dulcissimi corporis et saguinis domini Iesu Cristi, de quo Apostolus in instituendo ipsum aput Corinthios loquitur dicens *„quocienscumque manducaveritis enim panem hunc"* 1ª Corinthiorum XI°. Quapropter in talibus speciebus sunt condita, puta in pane et vino, que cottidie ab omni vulgo frequentantur, et talibus, que et qualia possunt facile ubilibet reperiri et modico comparari, prout hoc superius lacius est deductum. Et pro eo | eciam multiplicavit ministros P 169r[b] per omnes partes huius orbis, et ad hoc | domos et mensas ubique, id est O 429v[a] templa sacrata | et altaria, valde admodum multiplicari et locari procuravit B 71r[a] per vastitatem terrarum ecclesie universe, replens hec omnia habundanter isto Deo repleto sacramento, mandans quoque per suos, quatenus hic panis proposicionis in templis singulis in copia positus omnem se volentem manducare et potare continue expectaret; quodsi quispiam | ad ipsum properare nequi- C 54v[a] ret, ordinavit dulcissimus Dominus et Paterfamilias et supra modum largifluus, ut indilate hic panis divinus ad domum infirmi per ministros portaretur. Ecce quantum se infinita bonitas Dei liberaliter conmunicandum omnibus prebuit in isto mirabili sacramento! Ecce quam magnam cenam preparavit noster rex Assuerus secundum exigenciam eius divine maiestatis necnon inmense bonitatis!

7130 sibi panibus : p. sibi **D** – **7132** Ad hoc : Et infra. Ad hoc **Mk** – summe : summo **B** – **7133** bono : bona **C** – **7137** et ad Deum : et *om.* **Mk** – **7138-7139** dico...concessum *om.* **Mk** – **7139** et quam : et *om.* **B** – plurimum : plurimi **O** – iterari : ituri **B** – **7140** sacramenta : sacra **C,D,Mk** – **7141** domini *om.* **P,C,B,D,Mk** – **7141-7143** de quo...Corinthiorum XI° *om.* **Mk** – **7141** Apostolus : Dominus **P** – **7141-7142** in instituendo...dicens *om.* **P** – **7141** in instituendo : in *om* **C,B** – **7143** Quapropter : Qui **Mk** – **7144** et vino : in vino **Mk** – cottidie : continuo **B** – **7144-7145** talibus, que et qualia *om.* **Mk** – **7145** *in verbis* reperiri etc. *des.* **Mk** – modico : modice **B** – **7145-7146** prout hoc...deductum *om* **P,B,D** – **7146** *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* sup[erius laci]us est de[ductum] **C** – **7147** per omnes : et per omnes **B** – huius orbis : o. huius **B** – **7148** multiplicari : multiplicare **D** – **7151** in copia positus omnem se volentem : et in c. positis hominem se volente **B** – **7155** bonitas Dei : Dei bonitas **P,C,B,D**

7142 1. Cor. 11,26; **7156** *cf.* Est. 1,5; 2,18;

C. VII.

Mk 158r | *Quod inportunitas modesta plebeiorum in requirendo Deum et Cristi Iesu sacramenta a ministris ecclesie sancta est et a Scripturis approbata.*

Mk 158v | Non igitur, queso, hominibus peccatoribus valde indignentur sacerdotes Domini et ministri, si cum inportunitate quadam requirant plebei hoc sacramentum divinum ab eis sibi sepius ministrari, sed neque D 163r | valde mirentur, si dum a vita sua et suo summo bono inpediuntur fideles per ministros vel elongantur, si tunc super eo inpacientes fuerint et irascantur ira per zelum eos in id conpellente. Non enim hoc est in eis increpandum, sed pocius valde conmendandum et promovendum, utpote patuit ex predictis, quoniam dominus Iesus inportunitatem Syrophenisse mulieris non increpavit, sed eius fidem conmendavit, et nisi Maria fuisset inportuna veniendo ad Iesum et in domum Symonis leprosi et ad convivantes irrupisset, non audivisset a Domino *„dimissa sunt ei peccata multa,* P 169v[a] | *quoniam dilexit multum; vade in pace"*; similiter B 71r[b] | cecus, qui sedebat secus viam et clamabat ad Iesum, quamvis turba eum prohibente ne clamaret, nisi inportune institisset, ad Iesum non venisset; ita paraliticus per tectum submissus cum suis portitoribus, sic leprosus occurrens descendente Iesu de monte, ita homo habens filium muto et surdo demonio oppressum, O 429v[b] | ita Maria C 54v[b] | mater Iesu in nupciis, sic Maria Magdalena ad sepulcrum Iesu a mortuis surrecturo, sic duo discipuli euntes in Emaus, qui Cristum secum manere peregerunt inportune, ita Abraham angelos suscipiens et Loth eosdem ad se declinare oppido compellens, hii omnes, quia testimonio fidei et sincere dileccionis probati, inventi sunt in Cristo Iesu, ideoque

7158 C. VII. *om.* **P,D** – **7158-7161** *charta in m. sin. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [C. VII. Quo]d...[modesta p]lebeiorum in re[quirendo]...[Iesu sacramen]ta...[ecclesie sancta]...[approbata] **C** – **7159-7161** Quod...approbata : Quod inportunitas plebeiorum querencium Dominum suum et requirencium domini Iesu sacramenta (sacramenta : sacramentum **Mk**) a ministris sancta est et a Scripturis approbata, et ideo sacerdotes non debent pro ea (ea : eo **B**) populis esse onerosi, sed magis gaudere de eorum fide in Deum et caritate (in Deum et caritate : etc. In capitulo 86 **Mk**) **P** *in f. 104r[b]*, **B** *in f. 6v[a]*, **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** : *om.* **D** – **7162** hominibus peccatoribus : pro peccatoribus **O** – indignentur : indignantur **B** – **7162-7163** sacerdotes Domini et ministri : sacerdotes, ministri Domini **P,C,B,D,Mk** – **7163** quadam : quedam **B** – **7165** suo summo : suo *om.* **Mk** – **7166** fuerint : fuerunt **C** – irascantur : irascatur **Mk** – **7166-7167** in id : ad id **D** – **7167** conpellente : conpellentem **Mk** – est in eis : in eis est **B** – **7168** utpote patuit ex predictis *om.* **D** – **7170** Maria, *m. sin.* Magdalena **Mk** – et in domum : et in domo **B** : et *om.* **Mk** – **7171** irrupisset : diripuisset **B** – **7173** et clamabat : inclamabat **Mk** – **7174** eum : eorum **Mk** – **7175** portitoribus : portatoribus **B** : potitoribus **P** – sic : sicut **P** – **7175-7180** sic leprosus...compellens : et sic de aliis **Mk** – **7176** descendente : descendenti **P,C,D** – **7177** sic Maria : sicut Maria **C** – **7178** surrecturo : resurrecturi **B** – sic duo : sicut duo **P** : si duo **D** – **7179** peregerunt : coegerunt **P,C,D** : cogebant **B** – **7180** oppido : in opido **B** – quia *om.* **Mk** – **7180-7181** testimonio : testimonia **B**

7169 *cf.* Matth. 15,22-28; Marc. 7,26-30;
7170 *cf.* Matth. 26,6-13;
7172 Luc. 7,47.50;
7173 *cf.* Marc. 10,46-52; Matth. 20,30-34;
7175 *cf.* Marc. 2,3-12; Luc. 5,18-25;
7175-7176 *cf.* Matth. 8,2-4;
7176 *cf.* Marc. 9,16-26;
7177 *cf.* Ioh. 2,3;
7177-7178 *cf.* Ioh. 20,11-17;
7178-7179 *cf.* Luc. 24,29;
7179 *cf.* Gen. 18 passim;
7180 *cf.* Gen. 19,2-3;

non modo vituperantur, sed valde fuit utilis inportunitas eorum et valde conmendantur.

Similiter et moderni penitentes quicumque instantes importune pro crebra confessione peccatorum et frequenti conmunione signum habent magne fidei et ferventis in Cristum dileccionis: „*Fortis*“ etenim „*ut mors dileccio, dura ut infernus emulacio*“ proculdubio urget eos | in idipsum. Mk 159r Qui nisi diligerent et crederent pre aliis, non instarent plus quam alii, quoniam et alii multi, quia non diligunt, ob hoc eciam non requirunt aut facile ab hoc dissuadentur. Enimvero si huiusmodi inportuni dilectores contra Deum fortes sunt, et contra homines debent magis prevalere, et si illa eorum inportunitas Deo conplacet non modice, | confessori seu sacerdoti non debet displicere. D 163v Et „*quod Deus coniunxit, homo non debet separare*“, et quod Deus construxit, homo destruere non presumat, et quod Deus homini liberalissime contulit ad salutem, P 169vb homo non debet hoc | aufferre | vel artare, sicut scriptum est | Actuum X B 71va C 55ra „*quis prohibebit aquam, ut baptisentur hii, qui Spiritum sanctum acceperunt?*“, et enuchus Candacis regine ad Phylippum postquam credidit ait „*ecce aqua, quis prohibebit me baptizari?*“, Actuum VIII°.

Neque insuper temeritas vel presumpcio cuipiam inesse debet arbitrari, qui ad suum Deum et Dominum festinat propinquare per viam sibi indultam et concessam, sicut scriptum est Ysaie LV° „*querite Dominum, dum inveniri potest, invocate eum, dum prope est*“, sed pocius in eo presumpcio et fatuitas esse est credenda, qui ob noxam aliquam vel infirmitatem autummat se melius acturum, si ab eo qui nusquam deest fugiat, vel credit se ab eo posse loco aut tempore elongari, dicens forte cum | insipiente in corde suo „non est Deus“, O 430ra sicut hii prefati faciunt, qui nacta quavis occasione a Dei sacramento se abstrahunt et elongant. Non, inquam, adest presumpcio temeraria, ubi operatur caritas ordinata, sed verius est temeritas ibi vel plurimum reperitur, ubi timor racionem nubilans dominatur, sicut dicit Psalmus: „*Timor et tremor venerunt super me et contexerunt me tenebre.*“ Et ideo dicit reprehensive: „*Trepidaverunt timore, ubi non erat timor.*“

7182 modo *om.* **Mk** – **7182-7183** eorum et valde conmendantur *om.* **B** – **7183** conmendantur : conmendatur **P,C,D,Mk** – **7184** quicumque : q. sunt **D** – **7187** urget : urgente **P,B,D,Mk** – nisi : non **Mk** – **7188** quia : qui **B,D,Mk** – **7190-7192** Enimvero...modice *om.* **Mk** – **7190** inportuni dilectores *om.* **P,B,D** – **7191** debent magis : m. debent **B** – **7192** modice : modico **B** – confessori : Et infra. Confessori **Mk** – **7196-7198** qui Spiritum...Actuum VIII° *om.* **D** – **7197-7198** et enuchus...Actuum VIII° *om.* **Mk** – **7199** vel presumpcio : aut presumpcio **B** – debet : debeat **B** – **7200** festinat : festinant **O** – **7203** credenda : concedenda **B** – noxam : noxiam **B** – vel infirmitatem : aut infirmitatem **B** – autummat : autumant **P,C** – se melius : sed melius **B** – **7204** credit : credat **B** – **7206** nacta quavis : facta quevis **B** – Dei : Deo **B** – **7208** ordinata : inordinata **B** – vel plurimum : vel ut plurimum **Mk** – **7209** racionem : racione **O**

7186 Cant. 8,6;
7190 *cf.* Gen. 32,28;
7192 Matth. 19,6; Marc. 10,9;
7196 *cf.* Act. 10,47;
7198 Act. 8,36;
7201 Is. 55,6;
7205 *cf.* Ps. 52,1;
7209 Ps. 54,6;
7210 Ps. 13,5; 52,6;

C. VIII.

Mk 159v | *Quod habere continue cor contritum et humiliatum*
et spiritum contribulatum
est ydonea preparacio ad crebram sacramenti Iesu sumpcionem.

Nunc sequitur loqui ad eos, qui ob carenciam actualis devocionis retractant
C 55r[b] | Dei sacramentum manducare inquientes ex eo, quod „meipsum frigidum
invenio in dileccione Cristi et inanem ab omni bona affeccione me sencio.
Michi nullomodo expedit ad hoc sacramentum tremendum propinquare“, qui
ex ore suo frivole se excusare convincuntur. Nam qui est frigidus et durus, ab
B 71v[b] P 170r[a] ardoribus | sempiternis se elongans erit in seipso multo amplius | frigoribus
D 164r suis induratus, et qui | inanem se atque vacuum a devocione percipit, removens se a spiritu Iesu et veritate, sine cuius Spiritu vanus est omnis homo, adhuc magis vacuus et inanis remanebit suis tenebris obvolutus, quoniam de homine allegorice scriptum est *„terra autem erat inanis et vacua et tenebre ferebantur super faciem abyssy“* – Genesis primo.

In hoc autem sacramento, scilicet corpore et sanguine Iesu Cristi, *„Deus noster ignis consumens est“*, et ille carbunculus ignitus, quem unus de seraphyn forcipe tulit de altari et incendit mundans labrum prophete, Ysaie VI°, et ipse *„Verbum caro factum est plenum gracia et veritate“*. Quamobrem, si bene tales adverterent, sic pocius ad dominum Iesum in hoc sacramento loquerentur: *„Domine, quo ibimus? Verba vite eterne habes“*, que sunt tua eloquia ignita vehementer, et eapropter, quia frigidus sum et induratus, pie
O 430r[b] Iesu, ecce ad te venio, qui venisti ignem in terram mit|tere et quid vis, nisi ut ardeat? Et quia inanem me et indevotum invenio, ideo ad te festino, de cuius gracie et veritatis plenitudine omnes acceperunt graciam pro gracia.

C 55v[a] Sed quia de actuali | devocione pridem fuit facta mencio, de qua Doctor famosus oppinionem suam circa hanc materiam produxit dicens, quod non sit ad corpus et saguinem Cristi proximandum nisi cum actuali devocione vel

7212 C. VIII. *om.* **P,D,Mk** – **7213-7215** Quod...sumpcionem : Quod gerere semper spiritum humiliatum pro peccatis et cor penitens est optima et (et *om.* **Mk**) ydonea preparacio ad crebram sacramenti sumpcionem, et quod illa est actualis devocio, et quod non bene faciunt, qui alienant seipsos a corpore Cristi ob carenciam sensibilis fervoris in corde (corde : c. In capitulo 86 **Mk**) **P** *in f. 104r[b]*, **B** *in f. 6v[a]*, **Mk** : *om.* **D** – **7213** continue : continencie **C** – **7215** preparacio : properacio **C** – Iesu *om.* **C** – **7216** devocionis retractant : d. conmunionis retractant **P,B,D,Mk** – **7217** meipsum : memetipsum **B** – **7218** ab omni : in omni **B** – me sencio : me *om.* **P,B,D,Mk** – **7219** Michi : Ideo michi **D** – **7220** convincuntur : convincantur **C** : convincunt **B** – et durus : atque durus **P,C** – **7222** a devocione : a *om.* **B** – **7223** veritate : unitate **Mk** – **7223-7224** adhuc : et hoc **B** – **7224** vacuus : v. est **B** – **7224-7236** quoniam...gracia *om.* **Mk** – **7227** sacramento, scilicet corpore : sacro corpore **D** – sanguine : saguini **O** – **7229** de altari *om.* **D** – **7231** Iesum : Iesum Cristum **B** – **7234** venisti : misisti **O** – **7235** inanem me et indevotum invenio : inanem me video et indevotum **B** – **7236** plenitudine : et plenitudine **D** – **7237-7240** Sed...idcirco *om.* **D** – **7237** Sed : Et infra. Sed **Mk** – **7238** produxit : perduxit **B** – **7239-7240** vel prehabita actuali devocione *om.* **O,C**

7221 *cf.* Is. 33,14;
7223 *cf.* Sap. 13,1;
7225 Gen. 1,2;
7227 Hebr. 12,29; *cf.* Deut. 4,24; 9,3;
7228 *cf.* Is. 6,6-7;
7230 Ioh. 1,14;
7232 Ioh. 6,69;
7233 *cf.* Ps. 118,140;
7234 *cf.* Luc. 12,49;
7236 *cf.* Ioh. 1,14.16;
7237-7238 *cf.* Thomae de Aquino Super Quarto Sententiarum, dist. 12, ad 4;

prehabita actuali devocione, idcirco notandum, quod devocio non incongrue dici poterit *„spiritus contribulatus,* | *cor contritum et humiliatum"*, in gracia Mk 160r
Dei stabilitum, quoniam devocio nullibi alias fore est credenda nisi ubi | spi- B 72r[a]
ritus Iesu manet et adiuvat infirmitatem nostram, | *„qui et interpellat pro* P 170r[b]
nobis gemitibus inenarrabilibus" secundum Apostolum Romanorum VIII. Spiritus autem Iesu in nullo manet alio nisi ubi est spiritus hominis contribulatus, cor contritum et humiliatum, sicut scriptum est Ysaie ultimo *„ad quem respiciam"* et *„in quo requiescet spiritus meus"* (eiusdem XI°) *„nisi super pauperculum et contritum et trementem sermones meos"*, Ysaie ultimo. Et talem devocionem sic descriptam potest gracia Dei comite et debet quilibet cristianus semper habere in hac vita. Ideo dicit Apostolus *„spiritum devocionis nolite extinguere"* 1ª Tessalonicensium V° et Dominus in ewangelio Luce XIII° *„nisi penitenciam egeritis, omnes simul perhibitis"*. Debet quilibet cristianus semper nosse et fateri se | peccatorem et de hoc tristari et misericor- D 164v
diam Dei continue obsecrari, et illud est habere actualem devocionem secundum conmunem terminorum accepcionem; et secundum ea, que superius in principio et paulo ante dicta sunt, omnis talis cristianus iam est preparatus ad sacramenti frequentem sumpcionem.

Ex quibus sequitur, quod predicti fideles, sic se ut iam dictum est excusantes, scilicet quod dicunt se frigidos | et duros vel inanes a devocione actuali C 55v[b]
et super hoc ingemiscunt nullum peccatum actuale in consciencia retinendo, iam habent actualem devocionem et per consequens iam sunt ydoney et preparati ad Cristi corporis et saguinis accessum. Patet hoc, quia iam tales gerunt et Deo offerunt spiritum contribulatum, cor contritum et humiliatum et retinent spem venie gracia Dei stabilite. Supervacue igitur se excusant a frequenti conmunione sacramenti seque elongant sue perfeccionis a | profectu. Hii O 430v[a]
tamen huiusmodi propterea se frigidos et inanes confitentur, quia fervorem devocionis | non senciunt in corde, id est amorem perceptibilem ad Cristum B 72r[b]
Iesum, | neque desiderium eciam sensibile ad spiritualia et precipue ad hoc P 170v[a]
igniferum sacramentum, et interim cogitacionibus variis vanis et molestis occupati multis temptacionibus et precipue mentis inconstancia fatigantur. De quibus Ecclesiastici XXXIIII°: *„Cor tuum sicut parturientis fantasias patitur, nisi ab Altissimo fuerit emissa visitacio, ne dederis in illis cor tuum."*

7240 prehabita : perhibita **B** – notandum : Unde notandum **D** : notandum est **Mk** – **7341-7242** in gracia Dei stabilitum *om.* **B** – **7242** devocio nullibi : n. devocio **B** – **7243** Iesu *om.* **P,D,Mk** – **7249** sic desriptam : sicut de Scriptura **O** – gracia Dei comite : Dei g. comite **C** : *om* **P,B,D,Mk** – **7252** Debet : Debet igitur **B** : Debet enim **D** – **7253** semper *om.* **B** – se : seipsum **B** – **7254** continue *om.* **B** – obsecrari : obsecrare **D** – **7254-7256** secundum conmunem...dicta sunt *om.* **D** – **7256** omnis : et omnis **D** – preparatus : satis preparatus **P,B,D,Mk** – **7258-7259** excusantes, scilicet : s. excusantes, scilicet **B** – **7259** vel inanes : et inanes **C** – **7260** in consciencia : in *om.* **P** – **7262** *in verbo* accessum *des.* **Mk** – gerunt : gemunt **D** – **7264** stabilite : stabilire **B** – **7269** vanis : et vanis **B**

7241 Ps. 50,19;
7243 Rom. 8,34.26;
7246, 7247 Is. 66,2;
7247 *cf.* Is. 11,2;
7250 1. Thess. 5,19;
7252 Luc. 13,3;
7263 *cf.* Ps. 50,19;
7271 Eccli. 34,6;

Et huic consideracioni iam superius in duobus locis satisfeci dicens, quod ista nullomodo inpediunt neque debent quemquam inpedire a frequenti conmunione Iesu Cristi cristianum. Immo dico amplius, quod certum et evidentissimum remedium ad predicta omnia est frequens manducacio divini C 56r[a] sacramenti, prout | patere per multa iam potuit ex predictis.

C. IX^m^.

Quibus modis fervor spiritus et appetitus ad sacramentum Cristi excitantur.

Et notandum, quod appetitus et fervor in homine naturalis, utpote ad cibum et ad potum aut ad aliud opus quodcunque naturale, licet insint homini a natura et per naturam eciam excitentur, tamen ista, ut plurimum, per liberam voluntatem hominis conmoventur et incenduntur per crebram ad eorum obiecta conversionem, degustacionem et proximacionem oportunam. D 165r Conformiter ymaginandum est de fervore | devocionis innovando, de quo Apostolus Ephesiorum IIII° *„renovamini spiritu mentis vestre"*, et Romanorum XII *„spiritu ferventes, Domino servientes"*. Et sic eciam tenendum est de appetitu ad corpus Cristi, quoniam licet ipsum appetitum spiritus domini Iesu in nobis operatur, ut superius est declaratum, tamen per nostram liberam voluntatem posset a nobis quam plurimum excitari in nobis et augeri aut eciam continuari. Et propterea per Apostolum supra dictum est *„spiritum devocionis* P 170v[b] | *nolite extinguere"*, et iterum *„spiritu ferventes"*, et in Canticis III° *„adiuro* B 72v[a] *vos,* | *filie Ierusalem, per capreas cervosque caprarum, ne suscitetis neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit"*.

Mk 160v | Multis autem modis fervor huiusmodi et appetitus ad sacramentum O 430v[b] poterit | refricari et incendi, ex quibus pauca hic multis obmissis recollegi: C 56r[b] primum igitur est, per quod | fervor devocionis potest excitari vel excitatus continuari opera misericordie exercendo – Ecclesiastici VII° *„porrige manum tuam, ut perficiatur propiciacio tua et benediccio tua, gracia datus in conspectu omnis viventis, et mortuo non prohibeas graciam, non desis plorantibus in consolacione et cum lugentibus ambula; non te pigeat visitare infirmum..."* Sequitur ad propositum evidenter *„ex hiis enim in dileccione firmaberis"*. Et ad idem infra ibidem XX°IX° *„elemosina viri quasi sacculus cum ipso, graciam hominis quasi puppillam conservabit"*. Secundum est de

7273 Et...quod *om.* **D** – **7274** ista : Ista autem **D** – **7277** prout...predictis *om.* **D** – ex predictis *om.* **B** – **7278** C. IX^m^. *om.* **P,D** – **7279** Quibus...excitantur : Quibus modis fervor spiritus excitatur et per consequens appetitus ad sacramentum **P** *in f. 104r[b]*, **B** *in f. 6v[a]* : *om.* **D** – **7280** Et notandum, quod : Sicut itaque **D** – **7282** ista, ut : instant **O,C** – **7282-7283** per liberam : per libamen **B** : *om.* **C** – **7283** incenduntur : intenduntur **O,D** – **7287** sic...de *om.* **P,B,D** – tenendum : faciendum, *supra* tenendum **C** – **7288** appetitum *om.* **P,B,D** – **7289** ut...declaratum *om.* **D** – **7290** posset : possit **P,C,D** – excitari : concitari **O** – in nobis et : et in nobis **D** – **7291-7294** Et...velit *om.* **D** – **7295** Multis : Et infra. Multis **Mk**; *in bis verbis inc.* **Mk** – huiusmodi : huius **P,C,B,D,Mk** – et appetitus : et *om.* **Mk** – **7296** refricari : refrigari **O** : resuscitari **B** – incendi : intendi **O,D** – ex quibus...recollegi *om.* **D** – hic : hec **P,B,Mk** – **7297** igitur : ergo **C** – potest : poterit **B** – **7300-7302** et...evidenter *om.* **Mk** – **7303-7304** Et...conservabit *om.* **Mk**

7286 Eph. 4,23;
7287, 7292 Rom. 12,11;
7291 1. Thess. 5,19;
7292 Cant. 3,5;
7298 Eccli. 7,36-39;
7302 Eccli. 7,39;
7303 Eccli. (29,16); 17,18;

Cristo Iesu et eius passionibus meditando et cum aliis conferendo – Canticorum primo „*fasciculus mirre dilectus meus michi inter ubera mea conmorabitur*", et Luce ultimo discipuli euntes in Emaus et de Iesu Nazareno crucifixo sermonem conferentes cor ardens accipere meruerunt. Tercium est strennue psallendo – Psalmus „*sacrificium laudis honorificabit me; et illic iter, quo ostendam illi salutare Dei*", et Apostolus Ephesiorum V° „*impleamini Spiritu sancto loquentes vobismetipsis in psalmis et ympnis et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino*". | Quartum est vigilanter P 171rª orando – Ecclesiastici XXXV° „*qui adorat Deum in oblectacione suscipietur, et deprecacio illius usque ad nubes propinquabit*" et Psalmus „*ad Dominum cum tribulacione clamavi et exaudivit me*". Quintum est verbum Dei sollicite | audiendo – Psalmus „*ignitum eloquium tuum vehementer*", et Ecclesiastici C 56vª XVIII° | „*fili, in bonis non des querelam et in omni dato ne des tristiciam* B 72vᵇ *verbi mali; nonne ardorem refrigerabit ros? sic et verbum melius quam datum*", et Actuum X „*loquente Petro verba hec cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant* | *verbum*". Sextum est suas proprias miserias et Dei mi- Mk 161r seraciones | memorando – Psalmus „*ego dixi in excessu mentis mee: proiec-* D 165v *tus sum a facie oculorum*", scilicet „*tuorum, ideo exaudisti vocem oracionis mee, dum clamarem ad te*". Septimum est suorum peccatorum multorum reminiscendo et confitendo – Psalmus „*dixi: Confitebor adversum me iniu|sticiam meam, et tu remisisti inpietatem peccati mei*", idem „*exercitabar* O 431rª *et scopebam spiritum meum*", et Ysaie ultimo „*ad quem respiciam nisi ad pauperculum et contritum?*"

C. X°.

Quod humiliacio et oracio singulariter sunt efficacia ad excitandum fervorem devocionis.

Ex quibus duo ultima recensui nobis magis necessaria, quia magis sunt nobis semper inpromptu et forcius possunt quam alia ceteris paribus nos ad fervorem devocionis et appetitum sacramenti conmovere. Quorum primum est oracio vigilans, de qua modo scribendum non assumpsi nisi quod presenti

7307-7308 crucifixo sermonem *om.* **Mk** – **7316** audiendo : audire **D** – **7316-7319** et Ecclesiastici...datum *om.* **Mk** – **7320** suas proprias : s. et proprias **B** – **7324** reminiscendo et confitendo : reminiscencia et confessio **Mk** – **7325-7327** et tu...contritum *om.* **P** – **7325-7326** et tu...spiritum meum *om.* **D** – **7325-7327** idem...contritum *om.* **Mk** – **7328** C. X°. *om.* **P,D,Mk** – **7328-7330** *charta in m. sin. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* [C. X°. Q]uod humiliacio et [oracio si]ngulariter...[effica]cia...[fervor]em **C** – **7329-7330** Quod humiliacio...devocionis : Quod duo sunt singulariter notabilia, que movent hominem ad fervorem devocionis continuandum (continuandum : c. In capitulo 87 **Mk**) **P** *in f. 104rᵇ*, **B** *in f. 6vᵃ*, **Mk** : *om.* **D** – **7331** recensui : recensivi **D** – nobis magis : m. nobis **Mk** – **7332** semper inpromptu : in prompto semper **B** – possunt : possint **B** – nos ad : nos *om.* **Mk** – **7334-7335** de qua...videlicet *om.* **D**

7306 Cant. 1,12;
7307 *cf.* Luc. 24,13 seqq.;
7309 Ps. 49,23;
7310 Eph. 5,18-19;
7313 Eccli. 35,20;
7314 *cf.* Ps. 119,1;
7316 Ps. 118,140;
7317 Eccli. 18,15-16;
7319 Act. 10,44;
7321 Ps. 30,23;
7324 Ps. 31,5;
7325 Ps. 76,7;
7326 Is. 66,2;

proposito congruit: videlicet qui a vanitate inhibita per diem huius vite aut per peccata mortalia seu venialia in fervore spiritus est extinctus, psallat equo animo et oret humiliter et excitat in se devocionem. Accipe exemplum de lignis crudis in foco, que quamvis subposito | P 171r[b] igne ardere mox nequeunt, sed per inpulsum ventorum ad ardendum successive inpelluntur, et in principio | C 56v[b] fumum amarum et turpidum emittunt et aquam distilantem et postremo dulcem calorem et lumen flame expurgatum: | Mk 161v ita intellige de fervore devocionis per oracionem | B 73r[a] excitando, sicut scriptum est Ecclesiastes VII° *„melior finis oracionis quam principium"*.

Et qui in fervore spiritus iam delectatur, oret continue, in spiritu psallat et in mente, et tanto diucius suam devocionem continuabit et per hec appetitum ad sacramentum consequetur; et quociens hic appetitus moritur, tociens oret fideliter et ipsum iterum excitabit. Etsi non appetit humiliter, inde et oret, ut appetat: si, inquam, non appetit, desideret, ut appetat, sicut scriptum est *„concupivi desiderare iustificaciones tuas in omni tempore"*. Nam et inde modus et ordo in Dei ecclesia prodiit, ut quilibet sacerdos dicat aliquas psalmodias, ut matutinum et primam, et Quam dilecta et similia, que omnia igniunt et refricant nostrum appetitum ad divinum sacramentum manducandum. Similiter et layci debent in hoc sacerdotes Domini imitari.

| D 166r Si autem appetit, accedat et manducet, et magis appetet, sicut scriptum | O 431r[b] est *„edent me et adhuc esurient, bibent et adhuc sicient"*. Si, inquam, homo sepe appetit, frequenter accedat, manducet, non dimittat, ne forte ille appetitus extinguatur et gracia illa aufferatur, sicut scriptum est Luce XIX *„qui* | C 57r[a] *habet dabitur illi, qui autem non habet, et illud, quod videtur habere, afferetur ab eo"*, et Proverbiorum primo *„vocavi et renuistis, extendi manum meam et non fuit qui aspiceret"*, et Luce ubi supra *„illos autem qui vocati* | P 171v[a] *sunt et noluerunt venire"*. Quapropter sicut supra est declaratum, a nulla re vel persona se paciatur inpediri ab hac cena, ad quam per talem appetitum evocatur, sciens, quod talis appetitus non est a carne et saguine, sed a Patre, qui est in celis.

7335 qui : qui ergo **D** : *om.* **B** – a vanitate inhibita : a v. inbibita **O,C** : a nativitate inbibita **B** – **7336** per peccata : per *om.* **B** – psallat : psallet **B** – **7337** excitat : excitet **B,Mk** – in se devocionem : se ad devocionem **Mk** – **7338** crudis *om.* **P** – igne *om.* **Mk** – **7339** ad ardendum successive : s. ad ardendum **B** – **7340** turpidum : turbidum **C,B,D** – distilantem : destillantem **P,C** – **7341** de fervore devocionis : de f. oracionis devocionis **Mk** – **7344** psallat et : et psallat **B** – **7345** per hec : per hoc **P,B** – **7346** consequetur : consequitur **B** – quociens...tociens : quocies...tocies **P,C** – **7346-7347** oret fideliter : fideliter oret **B** : oret fidelis **D** – **7347** iterum : intantum **B** – appetit : appetat **Mk** – humiliter : humilietur **C** – et oret : et *om.* **D** – **7348** si...ut appetat *om.* **Mk** – appetit, desideret : appetat, desiderat **B** – **7351** matutinum : matutinam **B** – et similia *om.* **B** – **7351-7352** refricant : refrigant **P** – **7352** divinum : Dominicum **B** – **7353** debent in hoc : in hoc debent **D,Mk** – **7356** non dimittat : non dimittet **B** – **7359-7364** et Proverbiorum...in celis *om.* **D** – **7360-7364** et Luce...in celis *om.* **Mk** – **7361-7362** re vel : re seu **B** – **7362** inpediri : impedire **B**

7336-7337 *cf.* Iac. 5,13;
7342 Eccles. 7,9;
7344 *cf.* 1. Cor. 14,15;
7348 Ps. 118,20;
7355 Eccli. 24,29;
7357 Matth. 13,12; Marc. 4,25; Luc. 8,18; *cf.* Luc. 19,26;
7359 Prov. 1,24;
7360 *cf.* Matth. 22,3; Luc. 14,24;

Secundum horum est suiipsius humiliacio, que fit per reminiscenciam sue
infirmitatis et suorum peccatorum, | que semper nobis est vel potest esse in- Mk 162r
promptu et testimonium reddit consciencie nostre, quam simus miseri | et B 73r[b]
miserabiles in hac vita, si non assit gracia domini nostri Iesu Cristi nos susten-
tans, prout Apostolus testatur dicens Romanorum VII°: *„Infelix ego homo, quis
me liberabit de corpore mortis huius? Gracia domini nostri Iesu Cristi."* Et
veluti est superius positum in exemplo, quod appetitus et fervor carnis vehe-
menter innovatur per approximacionem et conversionem ad obiectum suum
proprium, ita dico in presenti, quod nos, dum frigidi et indurati esse nobis
videmur, statim ruamus humiliacionis in profundum sine simulacione, conspi-
cientes obiecta nostre infirmitatis | et peccatorum presencium et possibilium, C 57r[b]
quia nostra iniquitas et superhabundancia vanitatis nos deprimens nobis est
semper ad manus et inpromptu, ideoque semper erit nobis facile nostram
inde devocionem originari. Et talis eciam ordo inchoandi devocionem in
Scripturis perdocetur, quoniam Salomon Proverbiorum XVIII dicit: *„Iustus in
principio accusator est sui."* Et si iustus, quid igitur peccator? Iterum Domi-
nus idem docuit per parabolam de pharyseo et publicano Luce XVIII°, ubi
humiliantis se publicani oracionem et confessionem conmendavit super
iusticiam et graciarum accionem pharisei. Et similiter ad idem bene et pro eo
dicitur | et Iohannis prima canonica 1°: *„Si dixerimus, quia peccatum non* P 171v[b]
habemus, nosipsos seducimus et veritas in nobis | non est", sequitur ad O 431v[a]
propositum: *„Si confiteamur peccata nostra, fidelis et iustus est, ut remittat
nobis peccata nostra et emundet nos ab omni iniquitate."*

Et exinde ulterius ad altissima suspiria comoti per noctes singulas in fletu
et gemitu laboremus, quatenus siccine ad conpunccionis spiritum veniamus:
dehinc nobis ad fervorem spiritus et bona desideria vivacia accessus conce-
ditur splendoribus sanctorum per verbum Iesu intime nos | pertranseuntibus, D 166v
donec totum corpus virtutum fulgoribus supercelestibus illustretur et libere-
tur, sicut scriptum est *„humiliatus sum et liberavit me"*.

Quoniam dum sic tepidi a devocionis fervore et inanes a | spiritu Iesu B 73v[a]
nostre infirmitatis conscii | nostros defectus numeramus se interim con- C 57v[a]
punccione spiritus ingerente, recte simile facimus, sicut cum lumine in domo
tempore noctis yemalis suffocato horror tenebrosus totam domum possidet et

7365 per reminiscenciam : ad reminiscenciam **B** – **7366-7367** inpromptu : in prompto **B** – **7367** quam : quod **B** – simus : sumus **Mk** – **7368** si non : et si non **B** – **7370** *in verbo* Cristi *des.* **Mk** – **7371** est superius : s. est **P,C,B,D** – **7373** nobis : nos **B** – **7374** ruamus : manus **B** – in profundum : in profunda **B** – **7376-7377** est semper ad manus : s. e. in manus **B** – **7377** inpromptu : in prompto **B** – erit nobis : n. erit **B** – **7378** inde devocionem : indevocionem **D** – *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* t[alis]...in[choandi] **C** – **7380** igitur : agit **B** – **7381-7384** ubi humiliantis...dicitur *om.* **P,B,D** – **7383** *charta in m. d. abscisa, verba hunc in modum leguntur:* s[imiliter]...[pro eo] **C** – **7385-7387** sequitur...iniquitate *om.* **D** – **7390-7391** conceditur : concedetur **P,C,B,D** – **7391** per verbum : proverbium **B** – **7394** dum *om.* **B** – a devocionis fervore : ad devocionis fervorem **B** – a spiritu : a *om.* **B** – **7395** numeramus se : numeramus nobis se **P,B,D** – **7395-7396** conpunccione spiritus ingerente : conpunccionem ingerentem **B** – **7396** facimus : fecimus **B**

7369 Rom. 7,24-25;
7379 Prov. 18,17;
7381 *cf.* Luc. 18,10 seqq.;
7384 1. Ioh. 1,8;
7386 1. Ioh. 1,9;
7393 Ps. 114,6;

algor constringit eandem undiquaque, sed illico tunc ad focum curritur ibique cineres volvuntur et revolvuntur, donec igniculus intus latitans repertus studiis hominis adhibitis totam domum ditabit calore simul et splendore augmentato. Et hinc similitudinem accipe de nostra devocione excitanda et ulterius de appetitu ad corpus Cristi irritando. Et prout michi videtur, via alia pro fervore devocionis restauranda, que semper et ubique intantum esset homini in-
P 172r[a] promptu, facile non poterit inveniri | secundum illud, quod scriptum est *„quoniam si voluisses, sacrificium dedissem utique; holocaustis non delectaberis"*; sequitur *„sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies"*. Nam dum sic crudi et inanes a gracia in nostris iniquitatibus delitescimus obfuscati, si tunc convertamur mentetenus ad obiecta rerum divinarum et spiritualium, quasi ceci offendimus pedibus a gloria maiestatis oppressi. Quia iam a nobis sunt obiecta talia remota, idcirco ea velud aliena valde inspicimus, et que nullum saporem Spiritus seu
O 431v[b] gustum nobis afferrunt et ex consequenti neque nos congrue et | prompte coaptant devocioni, quin magis tunc nosmetipsos relidimur, et quasi ab impetu luminis refracti in tenebris magis quam prius incipimus palpitare nostris
C 57v[b] miseriis et peccatis invalescen|tibus anxietati inquientes cum Psalmo *„anima*
B 73v[b] *mea repleta est malis et vita mea inferno | apropinquavit"*.

D 167r Hoc autem dico salvo iudicio meliori | ideo nobis evenire, quia illa, que a Deo donata sunt nobis, et quelibet spiritualia in celestibus tunc sunt a nobis per domini Iesu dispensacionem nimis remota nosque tunc relinquimur miseri, sicut sumus in nobisipsis; quemadmodum Adam, quando fuit post peccatum denudatus et in sua miseria et verecundia derelictus, ita nobis sepe contingit, et tunc valde dissimiles et contrarii, per consequens et indigni, sicut
P 172r[b] oculus infirmus ad lumen solis, ad bona nostri spiritus efficimur, | et quasi totaliter alieni et inepti, ut prorumpere conpellamur et clamare: *„Deus, Deus meus, utquid dereliquisti me?"* Quia *„cor meum conturbatum est in me, dereliquit me virtus mea et lumen oculorum meorum et ipsum non est mecum"*. *„Non videbo dominum Deum meum, non aspiciam hominem ultra et habitatorem quietis."*

7398 undiquaque, sed : undique, sic **B** – **7401** hinc : dehinc **B** : hanc **D** – ulterius : u. est **B** – **7402** Et *om.* **B** – **7403** restauranda : restaurando **P,B,D** – esset : esse **B** – **7403-7404** inpromptu : in prompta **B** – **7404** inveniri : et veniri **B** – **7407** dum *om.* **P** – a gracia : a gracia Dei **B** – **7408** mentetenus : mentemus **O,P** : mentenus **C,B** – **7409** offendimus : offendimur **P,B,D** – **7410** a gloria : ad gloriam **P,B** – **7411** seu : ceu **B** – **7412** afferrunt : offerunt **B** – congrue et prompte : p. et congrue **C** – **7413** nosmetipsos : in nosmetipsos **C** – **7415** anxietati : anxiati **P,C,D** – **7418** a Deo : ab eo **D** – donata : data **B** – **7423** efficimur : afficimur **B** – **7424** alieni et : alienis **B** – prorumpere conpellamur : prompte appellamur **B** – et clamare *om.* **D**

7405 Ps. 50,18;
7406 Ps. 50,19;
7409 *cf.* Prov. 19,2;
7410 *cf.* Prov. 25,27;
7415 Ps. 87,4;
7420 *cf.* Gen. 3,7 seqq.;
7424 Matth. 27,46; Marc. 15,34;
7425 Ps. 37,11;
7427 Is. 38,11;

C. XI.

| *Quare spiritus devocionis seu fervor extinguitur in homine* Mk 162r
per dispensacionem Iesu Cristi.

Hoc vero dominus Iesus fieri nobis permittit, alicui sepius et alteri rarius,
alii brevius et alii longius, secundum suam dispensacionem et providenciam
ineffabilem, secundum quam *„non dormitabit neque dormiet, qui custodit*
Israel", quatenus per hoc in sancta humiliacione sui electi conserventur et ex
consequenti in predicta devocione, de qua dictum | est, quod devocio est C 58r^a
„spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum", gracia Dei stabilitum.

Permittit eciam Dominus nos ita derelictos et quasi desolatos ab omni spi-
ritu suavi devocionis primo: ut a delicto maximo, a superbia scilicet et yppo-
crisy siccine emundemur; et ad hoc est Apostolus II Corinthiorum XII° *„ne*
magnitudo revelacionum extollat me" etc. Secundo, ut et nos in timore et tre- Mk 162v
more teneamus nescientes adhuc propter inter|valla nubila | huiusmodi, an B 74r^a
odio vel amore digni sumus. Tercio, ne ceteros | aspernamus quemadmodum O 432r^a
pharisey peccatores; Luce XVIII° dicebat Iesus *„ad quosdam, qui in se con-*
fidebant et aspernabantur ceteros". Quarto, ut conatum ad virtutes et custo-
diam nostri et disciplinam et abstinenciam mundi apponamus; Psalmus
„apprehendite disciplinam, ne quando irascatur Dominus", et | Mathei IX° D 167v
„nunquid | *possunt filii sponsi lugere, quamdiu cum eis est sponsus? Venient* P 172v^a
autem dies, cum aufferetur ab eis sponsus", et Marci II° *„et tunc ieiunabunt*
in illis diebus" Quinto, ut nobisipsis in nostris bonis non placeamus neque
gloriemur, sed magis certificemus nostram vocacionem per virtutes et bona
opera; Ysaie ultimo: *„Ad quem respiciam nisi ad pauperculum et contritum*
spiritu et trementem sermones meos? Qui ymmolat bovem, quasi qui interfi-
ciat virum; qui | *mactat pecus, quasi qui excerebret canem; qui offert obla-* C 58r^b
cionem, quasi qui sanguinem suillum offerrat; qui recordatur thuris, quasi
qui benedicat ydola", id est ut homo in omnibus displiceat sibiipsi et odiat
animam suam, et II^a Petri 1°: *„Quapropter, fratres, magis satagite, ut per bona*
opera certam vestram vocacionem et eleccionem faciatis. Hec enim facientes

7429 C. XI. *om.* **P,D** – **7430-7431** Quare...Iesu Cristi : Quod devocionis spiritus nobis utiliter adimitur, et quod hoc fit per Dei disposicionem, et quare extingwitur **P** *in f. 104r^b*, **B** *in f. 6v^{a-b}* : Quod devocio nobis utiliter adimitur quandoque per Dei disposicionem, et quandoque extingwitur. In capitulo 88 **Mk**; *in bis verbis inc.* **Mk** : *om.* **D** – **7432** alteri : alicui **Mk** – **7433** et alii longius : et *om.* **B** – **7433-7434** dispensacionem...quam : providenciam ineffabilem dispensacioni secundum quod **B** – **7435** per hoc : pro hoc **Mk** – conserventur : conservent **Mk** – **7438** Permittit : Promittit **O** – nos *om.* **B** – **7438-7439** spiritu suavi : suavi spiritu **B** – **7439** primo, ut *om.* **C** – ut a delicto : ut sic a delicto **P,D** : ut nec a delicto **B** : ut sit a delicto **Mk** – maximo : maxime **B** – **7439-7440** et yppocrisy : et *om.* **Mk** – **7440** emundemur : emundentur **O,P,C** : emundetur **Mk** : emendentur **B** – **7441** ut et : et ut **P,C,D** : et *om.* **Mk** – **7442** huiusmodi : huius **B** – **7443** ne : et ne **P,C,D** : et **B** – aspernamus : aspernemus **O,C** – **7445** ut : et ut **P,D** – **7446-7447** et abstinenciam...disciplinam *om.* **Mk** – **7450** ut : et ut **P,C,B,D** – nobisipsis : nobismetipsis **B** – **7451** certificemus : crucifigemus **B** – **7453-7459** Qui ymmolat...aliquando *om* **Mk** – **7456** homo *om.* **P,B,D**

7434 Ps. 120,4;
7437 Ps. 50,19;
7440 2. Cor. 12,7;
7443 *cf.* Eccles. 9,1;
7444 Luc. 18,9;
7447 Ps. 2,12;
7448 Matth. 9,15;
7449 Marc. 2,20;
7452 Is. 66,2-3;
7457 2. Petr. 1,10;

non peccabitis aliquando." Sexto, ut festinemus ex hac vita ad Cristum; Psalmus: „*Multiplicate sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.*" Septimo, ut magis Dei dona et eius opera in nobis per talem alteracionum successionem limpidius congnoscamus, quoniam per exercicium actuum devenimus ad
B 74r[b] noticiam formarum; unde Psalmus: „*Bonum michi, Domine, quod* | *humiliasti me, ut discam iustificaciones tuas.*" Octavo, ut per talem privacionem et penam Dei iusticiam conpleamus, nam dum graciam Deus nobis contulit, nos secundum eam digne neglexímus operari neque eandem cum timore et
P 172v[b] tremore curamus | custodire. Ideo iuste nobiscum tunc agitur, cum Deus nos ad tempus derelinquit, et non confert nobis graciam, eciam dum nos eandem exoptamus, quia dum nobis eandem contulit, nos eam magnipendere, et in vacuum accipere non sumus formidati, Luce VIII° „*videte, qualiter audiatis:*
O 432r[b] *Qui enim habet, dabitur illi*". Nono, ut dulcius postea et | gracius redditam graciam teneamus; Psalmus: „*Ego dixi in habundancia mea: Non movebor in*
C 58v[a] *eternum. Domine, in voluntate* | *tua prestitisti decori meo virtutem*" etc. Decimo, ut virtutes in infirmitate cicius perficiamus; Apostolus II[a] Corinthiorum XII° „*virtus in infirmitate perficitur*". Undecimo, ut gloriosius tunc debiles de dyabolo triumphemus; exemplum de Iob eiusdem primo et secundo, ubi Sathan dixit ad Dominum „*extende paululum manum tuam et tange cuncta, que possidet, nisi in faciem benedixerit tibi*", quod cum Dominus ipsi Sathan annuit, preinde beatus Iob gloriosius de Sathan triumphavit, cum in infirmitate sua a Domino derelictus proclamavit dicens „*Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum*". Et pro eo in Psalmo dicitur: „*Ex ore infancium et lactancium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.*"
D 168r Ex quibus | omnibus hec causa XII principalis esse videtur, quare Deus
B 74v[a] inanes a suo Spiritu | eciam et quasi alienos suos electos quandoque derelinquit, videlicet ut sic in spiritu contribulato et cum corde contrito et humiliato

7459 Sexto *om.* **D** – ut festinemus : item ut festinemus **P,D** : iterum ut festinemus **B** – **7460** Septimo *om.* **D** – **7461** ut magis : item ut magis **P,D** : iterum ut magis **B** – alteracionum : alteracionem et **D** : alteracionem **Mk** – **7462-7463** quoniam...formarum *om.* **D** – **7464** Octavo *om.* **P,B,D,Mk** – **7465** conpleamus : complemus **O** – **7465-7474** nam dum...Decimo *om.* **Mk** – **7466** eandem *om.* **B** – **7467** curamus : curavimus **C** – iuste nobiscum : n. iuste **P** – **7467-7468** nos ad tempus : ad t. nos **D** – **7468** derelinquit : dereliquit **O,D** – eciam *om.* **P** – **7469** eandem : equidem **O** – magnipendere : magnipendemus **P** : non magnipendimus **D** – **7471** Nono : 8° **P,B** : Item **D** – **7474** Decimo : 9° **P,B** : *om.* **D** – ut virtutes : item ut virtutes **P,D** : iterum ut virtutes **B** : quo ut virtutes **Mk** – **7475** Undecimo : Decimo **Mk** : *om.* **P,B,D** – **7476-7479** eiusdem primo...beatus Iob *om.* **D** – **7477-7479** ubi Sathan...triumphavit *om.* **Mk** – **7479** preinde : inde **P,C,B** – gloriosius : qui gloriosius **D** : *om.* **B** – **7479-7480** in infirmitate : in *om.* **B,D** – **7480** a Domino derelictus proclamavit : a Domino derelicto proclamavit **O** : a Domino derelictus proclamat **P** : ad Dominum clamavit **Mk** – **7481** *in verbo* abstulit *des.* **Mk** – **7482-7483** Et pro eo...ultorem *om.* **D** – **7484** XII *om.* **P,B,D** – principalis : et principalis **C** – videtur *om.* **D** – **7485-7486** derelinquit : dereliquit **O,B**

7460 Ps. 15,4;
7463 Ps. 118,71;
7469-7470 *cf.* 2. Cor. 6,1;
7470 Luc. 8,18;
7472 Ps. 29,7-8;
7475 2. Cor. 12,9;
7477 Iob 1,11;
7480 Iob 1,21;
7482 Ps. 8,3;
7486 *cf.* Ps. 50,19;

timore bono secundum carnem confixi sui sancti | conserventur, quemad- P 173r^{a}
modum scriptum est *„timete Dominum omnes sancti eius"*, et iterum *„servite Domino in timore et exultate ei cum tremore"*, et Philippensium II° *„in timore et tremore salutem vestram operamini, quoniam Deus est, qui operatur in vobis in omnibus velle et perficere"*.

Ex istis omnibus et singulis hoc consilium saluberrimum potest colligi cuilibet cristiano constanciam devocionis cupienti, ut continue et semper humiliet valde spiritum suum; quod tunc bene et prompcius facere poterit, si seipsum
solum secundum suas | miserias, quibus repletur, conmensuret, pravitatem C 58v^{b}
cordis sui ex pronitate omni tempore ad malum iudicans, sciat se peccato omni tempore circumdatum, Deo suo contrarium, temptamentis dyabulorum et mundi vanitatibus impeditum, super hoc defleat et seipsum pro hiis in hoc incolatu et loco lacrimarum continue deplangat, quod, scilicet quamdiu est in hoc mortis corpore, peregrinatur a Domino, dicentibus sibi cottidie infestissimis inimicis *„ubi est Deus?"* Et hoc est verbum Domini: *„Cum omnia feceritis, dicite, quia servi inutiles simus."*

C. XII.

| *Quod cristianus* | *existens in gracia, licet non habeat* Mk 163r O 432v^{a}
fervorem actualis devocionis, tamen conmunicans Cristi corpori meretur.

Nunc restat hiis respondendum, qui ob id, quod caritatem in seipsis frequenter conmunicando non persenciunt signanter adaugeri neque notabiliter numerant spiritualium profectuum incrementa ideoque desistunt a comunione Cristi corporis crebriore, cum hiis omnibus asserentes, quod timor in eis et
reverencia ad corpus Cristi ob famili|aritatem dense sacramenti sumpcionis P 173r^{b}
| magis ac magis minuatur. B 74v^{b}

Hic michi si concedatur proprio sensu, prout cuilibet conceditur, habundare, ita tamen, quod mei ausus nullius vergant in despectum, semper et omnino me subiciens cuilibet iudicio meliori et in nullo sentencie beati Thome de Aquino Super Quarto in eo, quod verum dixit, renitendo, ad presens presumo dicere et ponere has proposiciones:

Prima est, quod omnis talis cristianus, prout sepe superius est descriptus,
scilicet cuius mens in affectu peccandi non tenetur | nulloque peccato mor- D 168v
tali pregravatur, ex intencione bona manducans et bibens sanguinem et corpus

7487 confixi : crucifixi **C** – **7493** humiliet : humiliat **B** – **7496** ex pronitate : ex parvitate **O** – **7499** quamdiu est : est *om.* **B** – **7503** C. XII. *om.* **P,D** – **7504-7505** Quod...meretur : Quod cristianus existens in gracia, licet fervorem devocionis non habeat, tamen frequentans conmunionem Cristi corporis semper crescit in merito et in (in *om.* **Mk**) gracia (gracia : g. In capitulo 89 **Mk**) **P** *in f. 104r^{b}*, **B** *in f. 6v^{b}*, **Mk**; *in bis verbis inc.* **Mk** : *om.* **D** – **7507** adaugeri : augeri **Mk** – **7508** a comunione : a *om.* **B** – **7510** dense *om.* **D,Mk** – **7514** et in nullo : et *om.* **B** – **7516** has *om.* **D** – **7517** talis *om.* **D** – **7517-7518** prout...scilicet *om.* **D** – **7517** *in verbo* descriptus *des* **C** – **7519** sanguinem et corpus : corpus et saguinem **P,B,D,Mk**

7487 *cf.* Ps. 118,120;
7488 Ps. 33,10;
7488 Ps. 2,11;
7489 Philipp. 2,12-13;
7501 Ps. 41,4;
7501 *cf.* Luc. 17,10;
7514 *cf.* Thomae de Aquino Super Quarto Sententiarum, dist. 12, ad 4;

Iesu Cristi, quocienscumque manducat loco et tempore debite observatis, semper manducat spiritualium carismatum cum profectu. – Hec proposicio potest sic racione persuaderi: quilibet sanus homo cum appetitu bono manducans sanum cibum semper manducat cum profectu; sed cristianus in gracia Mk 163v Dei sumens sacramentum | est huiusmodi, igitur etc. Item quilibet existens in gracia, quidquid agit ex bona intencione, semper proficit in gracia et meretur; igitur et sumens sacramentum ex bona intencione proficit semper in gracia et meretur. Item omnis, qui existens in gracia sumit sacramentum, sumit rem sacramenti, id est graciam vivificantem; igitur omnis talis, quociens sumit, tociens crescit. Item vel talis cristianus sumens sacramentum sumit ad mortem sibi et iudicium vel ad vitam et iustificacionem, sed non potest dici, quod sumat sibi ad iudicium, quia ponitur esse in gracia et per consequens filius P 173v[a] regni vel conviva | cene Agni; igitur sumit sibi ad vitam et iustificacionem O 432v[b] quocienscumque sumit inquantum | talis et quamdiu talis. Item agente et B 75r[a] passo suo bene | disposito sibi loco et tempore debite applicatis semper agens suum effectum producit, sed sic fit in manducacione huius panis celestis ab homine cristiano; sed effectus principalis eucaristie est gracia vel augmentum gracie in sumente, igitur etc.

Secunda proposicio est ista: in quolibet cristiano existente in gracia primo et principaliter augetur gracia et veritas et per consequens caritas et timor, quocienscumque sumit sacramentum loco et tempore debitis observatis. – Hec proposicio ita persuadetur ex predictis, quia quilibet in gracia sumens sacramentum sumit incrementa carismatum et augmentum meritorum, prout patuit ex predictis; sed per prius necessario augetur caritas, quam carismata plura infunduntur vel quam merita adaugentur, quoniam augmentum caritatis est principalis causa augmenti meritorum, igitur etc. Item istius sacramenti primus et principalis effectus in homine est gracia et veritas seu caritas et ti- D 169r mor, sicut | scriptum est Iohannis primo *„gracia et veritas per Iesum Cristum facta est"*. Item hoc sacramentum est solum et maximum, quod unit hominem cum Cristo et homines cristianos insimul, sed illa unio fit solum et maxime per caritatem, igitur etc.

Proposicio tercia sequitur evidenter ex predictis, videlicet quod quilibet existens in gracia quanto crebrius manducat hoc sacramentum, tanto semper magis ac magis accrescit in caritate et timore filiali. – Patet istud per exem- Mk 164r P 173v[b] plum naturale, quia videmus, quod homo et quodlibet | vegetabile, | licet in

7520 quocienscumque : quociens **Mk** – loco et tempore : t. et loco **P,D,Mk** – debite : debito **B** – **7522** appetitu bono : b. appetitu **P,B,D,Mk** – **7524** Dei sumens : s. Dei **P,B,D,Mk** – **7526** et sumens : et *om.* **B** – **7527** qui existens : qui *om.* **B** – **7529** tociens : semper **P,B,D,Mk** – **7529-7533** Item vel...quamdiu talis *om.* **Mk** – **7532** conviva : talis conviva **P,B** – **7535** sed sic : sed *om.* **Mk** – **7539** caritas : gracia **B** – **7540** debitis : debite **D,Mk** – **7541** ita : sic **Mk** – **7542** augmentum : augmenta **B** – **7542-7543** prout patuit ex predictis *om.* **D** – **7544-7545** quoniam...meritorum : caritas est unica causa augmenti meritorum **P** : quoniam augmentum caritatis est unica causa meritorum **B** : quoniam augmentum caritatis est unica causa augmenti meritorum **D** : quoniam in augmento caritas est unica causa augmenti meritorum **Mk** – **7545-7550** Item istius...igitur etc. *om.* **Mk** – **7546** effectus in homine : in homine affectus **B** – **7549** et maxime : et *om.* **B**

7547 Ioh. 1,17;

exordio sui sit modicum et exhile, tamen depost continue ad magnitudinem in quantitate et qualitate consurgit per continuam alimenti sumpcionem. Sic quilibet cristianus est parvulus in Cristo secundum interriorem hominem, hoc autem | [B 75r[b]] sacramentum est cibus hominum pro crementis spiritualibus adaptatus, igitur pari racione homo interior in ipsius manducacione continue augmentatur. Et sicut videmus ad oculum, quod homo, quidquid habeat roboris, magnitudinis et virtutis intrinsece aut eciam extrinsece in corpore, hoc totum accepit a cibi frequentis digescione, neque si non conmedisset in tantam valitudinem et quantitatem pervenisset, | [O 433r[a]] similiter accipe et de isto dulcissimo sacramento.

Sequitur ultimo ex predictis, quod quilibet cristianus existens in gracia cottidie aut alias frequenter manducans et bibens corpus et saguinem Iesu Cristi magis in caritate augetur et timore filiali, et ita Deum magis diligit et pie reveretur similiter et eius corpus et saguinem preciosum quam is, qui raro et solum singulis mensibus vel semel in anno summit hoc venerabile sacramentum. – Patet istud eciam per exemplum: quoniam sicut omnis amicus, qui suum amicum magis diligit, supposito semper libero accessu et introitu ad eum veniendi crebrius visitat eum et se ingerit precipue ad cenandum cum eo et prandendum, ubi magis dulcibus affatibus, affectibus, necnon connubiis | [Mk 164v] mutuis copulatur dileccione fideli confidenciam roborante: ita eciam et is, qui modicum diligit, rarius | [D 169v] suum amicum | [P 174r[a]] satagit visitare, sed neque se ingerit, quinymo invitatus retractat aut excusat se ad prandendum venire cum amico necnon a rebus precii modici se a veniendo patitur inpediri iuxta proverbium Salomonis supradictum *„occasionem querit, qui vult recedere ab amico"*. Isti igitur, qui resipiscunt a frequenti sacramenti conmunione ideo, quia non valde persenciunt notabiles profectus dileccionis in Cristum Iesum et in timore, ut ayunt, minuuntur, prout iam ex hiis | [B 75v[a]] deductis videtur, non bene faciunt neque salubri consilio deducuntur, quia semper utique proficiunt in spiritu, quamvis ab eis hoc modo et in presenti est absconsum; sed neque talis eorum suasio et excusacio est utilis vel concors racioni, quia tali etenim suasione et a cuiuslibet boni operis frequencia possent vel deberent cessare similiter inquientes, quoniam per exercicium aliorum bonorum operum, quamvis utique caritas et meritum augmententur, tamen nichilominus augeri in homine non senciuntur.

7555 et exhile : et *om.* **Mk** – **7558** crementis : incrementis **B** – **7559-7560** continue augmentatur : a. continue **B** – **7561** et virtutis intrinsece aut *om.* **B** – **7562** accepit : accipit **B,Mk** – digescione, neque : digescionem **B** – **7563** quantitatem : qualitatem **Mk** – pervenisset : non pervenisset **B** – et de : et *om.* **B,Mk** – **7566** aut alias : vel alias **Mk** – **7567** Deum magis : m. Deum **P,B,D,Mk** – **7570** eciam *om.* **B** – **7572** ad cenandum : et ad cenandum **B** – **7573** affectibus *om* **O,B** – **7574** copulatur : copulantur **P,B,D** : copulant **Mk** – confidenciam roborante : confidenciam roboranti **B** : confidencia roborante **O,Mk** – et is : is *om.* **B** – **7575** sed neque : sed utique **Mk** – **7577** patitur inpediri *om.* **B** – **7579** Isti igitur : Igitur isti **B** – **7581** in timore : in timorem **B** – **7583-7584** sed neque : sed utique **Mk** – **7585** suasione : swasioni **B** – boni operis : b. alterius operis **B,D,Mk** – **7587** augmententur : augmentantur **B** : augmentetur **Mk** – nichilominus : multo minus **B,D,Mk** – **7588** in homine : in homini **P** – non senciuntur : persenciuntur **D,Mk** : persentitur **P** : pensentur **B**

7578 Prov. 18,1;

C. XIII.

Quod nullus vel vix aliquis cristianus potest in seipso persentire vel numerare momenta incrementi vel decrementi caritatis nisi etc.

O 433r^{b} Mk 165r || Ne igitur tales bonam excusacionem tenere sibi videantur et propter Thomam de Aquino, ideo pono istam quartam proposicionem: licet omnis cristianus existens in gracia frequenter manducans eucaristiam continue proficiat in merito et gracia, tamen suos profectus per momenta numerare singula nullus hominum potest, aut solum perfecti, qui sciunt se habere caritatem. – Prima pars istius proposicionis est nota ex predictis et eciam ex eo, quoniam si daretur oppositum, tunc sequeretur, quod aliquod opus factum ex caritate maneret inpremiatum, quod est falsum. – Secunda vero pars huius proposicionis persuadetur: omnis talis profectus et augmentum caritatis tantum P 174r^{b} | fiunt in interiore novo homine, qui secundum Deum creatus est, qui soli Deo est cognitus secundum illud Apostoli prima Corinthiorum IIII° *„michi autem pro minimo est, ut a vobis iudicer aut ab humano die, sed neque me-* D 170r *ipsum iudico; est qui me iudicat, Deus".* Igitur illi profectus in spiritua|libus vel defectus tantum sunt Deo cogniti, ergo non homini. Ideo dicit Apostolus Collocensium 3° *„vita vestra abscondita est cum Cristo in Deo".* – Item homo non potest cognoscere suum cor carnale nisi solum Deus secundum illud Ieremie XVII° *„pravum cor hominis et inscrutabile, quis cognoscet illud?"* – B 75v^{b} | subaudis nullus; et sequitur *„ego Dominus".* Igitur multo magis non potest cognoscere cor suum spirituale, quod est interioris et novi hominis, de quo Mk 165v Psalmus *„accedat homo ad cor | altum".* – Item homo adolescens continue crescendo in suo corpore nequit considerare se crescere vel augmentari, sed neque ullus alius ipsum diligenter inspiciens, neque numerare momenta profectus quantitatis; igitur multo magis non potest quis considerare se proficere vel alium in spiritu seu interiore homine, de quo sermo, quamvis tamen adolescens augmentum sui corporis bene possit cognoscere post certa et notabilia temporis intervalla, ut post annum vel duos; et similiter forte posset dici in spiritualibus in interiore homine incrementis. Et ita forte beatus Gregorius et

7589 C. XIII. *om.* **P,D,Mk** – **7590-7591** Quod nullus...nisi etc. *om.* **D** – **7590** vix *om.* **Mk** – **7591** nisi etc. : sed solus Deus (Deus : Deus. In capitulo 90 **Mk**) **P** *in f. 104r^{b}*, **B** *in f. 6v^{b}*, **Mk** – **7592** Ne igitur : Ne ergo **D,Mk** – **7593** Thomam : beatum Thomam **P,B,D,Mk** – de Aquino : de Aquino Super 4° Sentenciarum inquientis Si fervor caritatis notabiliter non succrescat et cum hiis reverencia ad sacramentum ex familiaritate frequenti eius sumpcionis minuatur, elongandum est se ab eo saltem ad tempus **D** – **7597** Prima : Et secunda **Mk** – **7599** vero *om.* **B** – huius : istius **B** – **7600** persuadetur : sic persuadetur **D** – **7601** in interiore : in interiori **P,D,Mk** : interiori **B** – soli : solo **B** – **7604** in spiritualibus *om.* **Mk** – **7606** Item : Idem **B** – **7607** solum : solus **B** – **7610** suum spirituale : spirituale suum **P,D,Mk** – est interioris : est *om.* **B** – et novi hominis : h. et novi **Mk** : et *om.* **B** – **7612** crescendo : crescit **P** – augmentari : augmentare **P** – **7612-7613** sed neque ullus : sed nullus **P** – **7615** vel alium *om.* **B** – interiore : interiori **B,D** – **7615-7620** de quo sermo...defectus *om.* **D** – **7615** tamen : attamen **B** – **7616** possit : posset **Mk** – **7616-7617** notabilia : mortalia **B** – **7617** forte posset : forte possit **B** : forte *om.* **Mk** – **7617-7618** in spiritualibus : de spiritualibus **P,B,Mk** – **7618** in interiore : in interiori **B,Mk**

7593 = **7514**
7601 *cf.* Eph. 4,24;
7602 1. Cor. 4,3.4;
7606 Coloss. 3,3;
7608 Ier. 17,9;
7609 Ier. 17,10;
7611 Ps. 63,7;

alii videntur denotare, dum hortantur hominem computare suos profectus vel defectus. – Item nos modo tantum fide vivimus, sicut scriptum est Hebreorum X° *„iustus autem meus ex fide vivit"*, et tantum *„spe salvi facti sumus"* | secundum Apostolum Romanorum VIII°. Ergo tantum fide et spe O 433v[a] | cognoscimus vel possumus cognoscere in nobis spiritualium carismatum P 174v[a] incrementa, ita videlicet, quod credimus solum et speramus, quod proficimus in Dei amore et timore, sed non scimus. – Item vix rarus aut solum perfectus proprie scit se habere Spiritum sanctum et caritatem, igitur vix aliquis et solum perfectus cognoscit se crescere vel decrescere in momentis vel gradibus caritatis et notis; consequencia nota per illum locum „si illud, quod magis videtur inesse, non inest, et illud, quod minus". Probatur antecedens: primo, quia Dominus dicit in ewangelio Iohannis III° *„Spiritus ubi vult spirat"* etc., id est ubi vult se infundit | et vocem eius audis, quam sancti loquntur a Spiritu sancto, sed nesciunt unde veniat aut quo vadat. Nescis ergo an ad te veniat an a te recedat, et ita nullus scit se habere caritatem. Unde Iob *„si venerit ad me, non videbo, et si abierit, non intelligam"*, unde Apostolus ubi supra *„nichil michi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum"*. Ergo si Paulus nesciebat se iustificatum nec aliquis alius, item Salomon Proverbiorum *„quis gloriatur mundum se habere cor"* quasi dicat „nullus potest gloriari" et ita nullus scit se habere caritatem, item Ecclesiastes 9 *„nemo scit, utrum amore vel odio sit dignus"*. – Item Spiritum sanctum esse in homine et caritatem esse in homine sunt duo convertibilia; sed primum nescit homo, quoniam Spiritum sanctum esse in homine non est scibile sed solum credibile, | ergo Mk 166r et secundum nescit.

B 76r[a]

Verumtamen istius oppositum videtur innuere Glossa super illo verbo Genesis *„dixit Dominus | ad Abraham: Nunc cognovi, quod timeas Dominum"*, P 174v[b] *„id est cognoscentem te feci"*. Et loquitur de vero timore, ergo Abraham scivit se habere verum timorem Dei, ergo scivit se habere verum amorem, quoniam verus timor Dei non est sine vero amore Dei, ergo Abraham scivit se habere caritatem. – Item super illud Apostoli *„peticiones vestre innotescant aput*

7619 suos : cottidianos suos **P,B,Mk** – **7620** modo tantum : tantummodo **B** – **7621-7625** et tantum...sed non scimus *om.* **Mk** – **7623** vel possumus : et possumus **B** – **7624** ita *om.* **D** – videlicet, quod : quod *om.* **B** – solum *om.* **D** – **7628-7633** et notis...habere caritatem *om.* **D** – **7628** notis : votis **P** – consequencia nota : consequencia tenet **Mk** : quam vere **B** – si illud : et illud **Mk** – **7629** inest : est **B** – **7629-7638** Probatur...habere caritatem *om.* **Mk** – **7631** quam : quoniam **P,B** – loquntur : loquentur **B** – **7632** veniat *om.* **B** – **7634-7638** unde Apostolus...Ecclesiastes 9 *om.* **D** – **7636** nec aliquis : vel aliquis **P,B** – **7638** se habere : habere se **B** – **7639-7640** et caritatem esse in homine *om.* **B** – **7642** *in verbis* secundum nescit *des.* **D,Mk** – **7643** istius oppositum : o. istius **B** – **7646** timorem...verum *om.* **B** – Dei *om.* **P**

7619 *cf.* Gregorii Magni In Primum regum expositiones, MPL 79, 125-126, 242; *cf.* eiusdem Super Cantica canticorum expositionem, ibidem 532;
7621 Hebr. 10,38;
7621 Rom. 8,24;
7630 Ioh. 3,8;
7633 Iob 9,11;
7635 1. Cor. 4,4;
7636 *cf.* Prov. 20,9;
7638 Eccles. 9,1;
7644 Gen. 22,12;
7645 *cf.* Glossam interlinearem ad Gen. 22,12;
7648 Philipp. 4,6;

Deum" dicit Glossa: „*Non sic accipiendum est tamquam Deo innotescant, qui eas eciam antequam essent noverat, sed nobis innotescant esse aput Deum.*" Secundum hoc possumus scire peticiones nostras esse acceptas a Deo, quo- O 433v[b] niam nisi possemus | scire, nulla esset illa exposicio; igitur possumus scire B 76r[b] habere nos caritatem, quoniam nisi habeamus | caritatem, peticiones nostre non sunt accepte a Deo. – Item Iohannes canonica 1 Iohannis IIII°: „*In hoc scimus, quod in Deo manemus et Deus in nobis, quia de Spiritu suo dedit nobis*", id est quoniam dulcedinem et iocunditatem mentis, que est a Spiritu sancto, dedit nobis; ergo sancti sciunt se habere caritatem, quoniam sciunt Deum manere in ipsis et se in Deo. – Item „*perfecta caritas foras mittit timorem*", ergo qui habet perfectam caritatem, non habet timorem, ergo est securus et ita certus, et ita qui est talis, scit se habere caritatem. – Item II[a] Corinthiorum ultimo dicit Apostolus „*ipsi vos probate an non cognoscitis vosmetipsos, quia Iesus Cristus in vobis est, nisi forte reprobi sitis*", ergo poterant scire esse Cristum in eis, aliter non essent redarguendi; et sic poterant scire se habere caritatem. – Item Iohannis XIIII° dicit Dominus: „*Ego rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in eternum, Spiritum* P 175r[a] *veritatis, quem non potest mundus accipere, quia non videt | eum nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia aput vos manebit et in vobis erit.*"

Pro hac igitur controversia, quamvis incidentali huic materie, de qua loqui- Mk 166r mur, et pro singulis supradictis est | notandum, quia secundum Gwillinum Altissiodorensem duplex est sciencia: primo que dicitur propriissime et vero nomine sciencia, scilicet cognicio alicuius per se et in principiis vel que est alicuius manifesti et per se noti, et illa evacuat omnem fidem, utpote est sciencia huius proposicionis „omnis homo est animal racionale", vel istius „quodlibet est vel non est", et similia; secundo modo est sciencia et dicitur experimenti, que est ex signis et per signa, que est eadem cum demonstracione, quia est, scilicet quando per esse effectus arguitur esse cause, verbi gracia B 76v[a] quando per fumum exeuntem de domo | arguitur ignis esse in domo, et hec sciencia compatitur secum vel non evacuat hominis fidem circa id, de quo fit talis sciencia. Et per hoc dico ad predicta, quod capiendo primo modo scienciam nullus hominum in hac vita scit se habere Spiritum sanctum et caritatem, O 434r[a] nisi esset per revelacionem | Dei specialem, sicut forte beato Abrahe, Moysy, et Paulo apostolo, qui dixit Romanorum VIII° „*quis separabit a caritate Dei?*",

7649 sic accipiendum : sic *om.* **P** – **7650** eas : eos **B** – innotescant esse : innotescat esse **P** – **7651** a Deo : a *om.* **B** – **7652** esset illa exposicio; igitur possumus : esset, igitur illa exposicione possumus **P** – esset illa : e. igitur illa **B** – **7654** a Deo : a *om.* **B** – **7660** et ita certus : et *om.* **P,B** – est talis : t. est **B** : est *om.* **P** – **7663** esse Cristum...poterant scire *om.* **B** – **7669** notandum : Et infra. Notandum **Mk**; *in bis verbis inc.* **Mk** – quia : quod **P,B** : *om.* **Mk** – Gwillinum : Gwilhelmum **Mk** – **7670** Altissiodorensem : Altissidorensem **O,Mk** – primo : primo modo **B** : prima **Mk** – **7673** vel istius : et istius **B** – **7674** secundo modo : secunda **Mk** – est sciencia : s. est **P,B,Mk** – **7675** experimenti : ex pertinenti **B** – **7676** per esse : pro esse **Mk** – **7678** circa id : c. illud **B,Mk** – **7679** Et per : Et *om.* **B** – **7681** esset *om.* **Mk** – Moysy *om.* **Mk**

7649 *cf.* Glossam ordinariam ad Philipp. 4,6;
7654 1. Ioh. 4,13;
7658 1. Ioh. 4,18;
7661 2. Cor. 13,5;
7664 Ioh. 14,16-17;
7670 Guillelmus Antissiodorensis (d'Auxerre), *verisimilius* Summa aurea;
7682 Rom. 8,35;

et sequitur *„certus sum, quod neque mors neque vita"* etc. Sed capiendo secundo modo scienciam conceditur, quod aliquis potest scire et eciam inputare se habere caritatem; et secundum hoc Apostolus de seipso alibi dicebat 1ª Corinthiorum VII° *„puto autem, quod et ego spiritum Dei habeam"*. Quapropter signanter in antecedente prime racionis positum est, quod pauci homines aut vix perfecti possunt cognoscere se habere Spiritum sanctum et caritatem, | quia cognicio hec fit ex familiaritate quadam | Spiritus sancti et P 175r^b Mk 166v
permanencia ipsius in anima. Et secundum hec superius dictum est de Spiritu sancto ad discipulos Iohannis XIIII° *„vos autem cognoscetis eum, quia aput vos manebit et in vobis erit"*. De qua permanencia Spiritus sancti in homine iterum Dominus dicit Iohannis XIIII°: *„Si quis diligit me, sermonem meum servabit et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus et mansionem aput eum faciemus."*

C. XIIII.

Quod sancti cristiani, licet habeant testimonium spiritus Iesu, tamen semper gemunt et eo magis humiliantur propter carnem, Spiritui sancto contrariam.

Hec autem mansio spiritus Iesu in homine solum scitur per signa et operacionem Spiritus sancti in homine cristiano, verumtamen solum in visione enigmatica et in speculo, quatenus sic signaculum beate fidei inviolatum et inconcussum remaneret, quod fit propter multitudinem et amplitudinem meritorum, sicut dicit beatus Gregorius *„fides non habet meritum, cui humana racio prebet experimentum"*. | Fit hoc insuper propter corruptelam et vanitatem B 76v^b
carnis, cui omnis creatura subiecta ingemiscit in hac vita, eciam perfecti sancti et apostoli primicias Spiritus habentes, quia indignificati per corruptelam corporis mortis huius, et quia peregrinantur sancti a noticia Dei beatifica quamdiu sunt in corpore peccati, sicut scriptum est | Exodi XXXIII° *„non enim vi-* O 434r^b
debit me homo et vivet"; cuius gracia dictum est Iob XV° *„ecce enim non sunt celi mundi in conspectu eius" „et in angelis suis reperit | pravitatem"*. Mk 167r

7683-7684 capiendo secundo modo : s. m. capiendo **B** – **7684** aliquis : quis **B** – eciam *om.* **P** – **7684-7685** inputare : putare **B,Mk** – **7685** de seipso : de se **B** : de ipso **Mk** – **7688** vix perfecti : vix pauci perfecti **B** : vix pauci effecti **P** : vix sancti **Mk** – sanctum *om.* **B** – **7689** cognicio hec : h. congnicio **P,B,Mk** – **7690** secundum hec : s. hoc **P,B,Mk** – **7692-7695** De qua...faciemus *om* **Mk** – **7696** C. XIIII. *om* **P,Mk** – **7697** habeant : habent **Mk** – **7698-7699** carnem, Spiritui sancto : Spiritum sanctum **B** *in f. 6v^b* – **7699** contrariam : c., et quomodo (quomodo : quod non **Mk**) possunt certitudinem habere de seipsis in hac vita (vita : v. In capitulo 91° **Mk**) **P** *in f. 104r^b-v^a*, **B** *in f. 6v^b*, **Mk** – **7700** Hec : Nec **Mk** – spiritus Iesu : Spiritus sancti **O** – **7703** remaneret : remanet **Mk** – multitudinem : multiplicacionem **O** – **7706** perfecti : perfecte **P,B** – **7707** et apostoli : et *om.* **B** – **7708** et quia *om.* **P,B,Mk** – **7709** corpore peccati : c. perfecti **P,B** : c. effecti **Mk**

7683 Rom. 8,38;
7686 1. Cor. 7,40;
7691 Ioh. 14,17;
7693 Ioh. 14,23;
7701-7702 *cf.* 1. Cor. 13,12;
7704 Gregorius Magnus, Homilia XXVI in evangelia, MPL 76, 1197;
7706 *cf.* Rom. 8,22-23;
7708-7709 *cf.* 2. Cor. 5,6.8;
7709 Ex. 33,20;
7710 Iob 15,15;
7711 Iob 4,18;

D 170r | Necesse ergo est sanctos viros et angelos pacis ingemiscere et amare flere quamdiu sunt in hac vita, eoquod quamvis spiritus Iesu sit in eis Paraclitus, tamen adhuc in umbra mortis sedent et lumen celi non vident et Deo suo P 175v[a] secum inhabitare dignanti sunt contrarii, quoniam omni | tempore *„caro concupiscit adversus spiritum et spiritus adversus carnem“*, *„spiritus semper* D 170v *promptus est, caro semper infirma“*, et ideo hec | inplacabiliter sunt contraria invicem in hac vita. Et ob hoc quidam moleste loquitur ad Deum dicens: *„Quare me posuisti contrarium tibi et factus sum michimetipsi gravis?“* Iob VII. Et Psalmus: *„Heu michi, quia incolatus meus prolongatus est.“* Ecce enim *„lacrime mee fuerunt michi panes die ac nocte dum dicitur michi per singulos dies: Ubi est Deus tuus?“* Item ille *„vir, cum quo Deus erat, et qui Deo secum morante confortatus ait“* Proverbiorum XXX°: *„Stultissimus sum virorum et sapiencia hominum non est mecum. Non didici sapienciam et non novi scienciam sanctorum.“* Et iterum alius in utero matris sue sanctificatus ait: *„Heu michi, mater mea, quare me genuisti virum rixe“* etc., Ieremie XV°. B 77r[a] Et Vas eleccionis et cui vivere iam Cristus erat | et mori lucrum exclamavit dicens: *„Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee“* Romanorum VII°, et infra: *„Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?“* Et ob hanc causam dicta est *„preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius“*, quia per eam a circumstancia peccati et a contrarietate Dei sui liberantur et ab omni vanitate in libertatem filiorum Dei. Sancti igitur et Dei electi, licet semper testimonium Iesu se inhabitantis, videlicet spiritum Mk 167v Dei et propheciam, cognoscant se habere caritatem, | ut habetur Apocalipsi *„testimonium Iesu est Spiritus et prophecie“*, tamen, quia solum adhuc *„per fidem ambulant et non per speciem“*, ideo nequiunt suos profectus in caritate P 175v[b] et virtutibus per singula momenta numerare nec est eis hoc | concessum, vel- O 434v[a] uti Dominus ad | discipulos ait Actuum 1° *„non est vestrum nosse tempora et momenta, que Pater posuit in sua potestate“*, ut ita nemo sciens *„an odio vel amore dignus sit“* finaliter et secundum predestinacionem Dei, in timore et

7712 *in verbo* Necesse *inc.* **D** – ergo est : est enim **D** : hoc ergo est **B** – et amare : et *om.* **D,Mk** – **7713** sit : fit **O,P,Mk** – **7715** dignanti : dignati **B,Mk** – **7717** inplacabiliter : implicabiliter **B** – **7718** in hac vita *om.* **P,B,D,Mk** – **7722-7725** Item ille...scienciam sanctorum *om.* **D** – **7722-7726** Item ille...sanctificatus ait *om.* **Mk** – **7725** matris sue : s. matris **P,B,D** – **7727** et cui : et *om.* **Mk** – iam *om.* **B,Mk** – Cristus erat : e. Cristus **Mk** – **7731** et a contrarietate : et *om.* **P** : a *om.* **Mk** – **7732** Dei sui : Dei qui **Mk** – in libertatem : in libertate **B** – **7733** spiritum : per spiritum **D** – **7734** cognoscant : congnoscunt **B** – **7734-7735** ut habetur...et prophecie *om.* **D** – **7735** testimonium...et prophecie *om.* **P** – solum adhuc : adhuc solum **Mk** – **7737-7742** nec est...operatur *om.* **D**

7714 *cf.* Tob. 5,12;
7715 Gal. 5,17;
7716 Matth. 26,41; Marc. 14,38;
7719 Iob 7,20;
7720 Ps. 119,5;
7721 Ps. 41,4;
7722 Prov. 30,1;
7723 Prov. 30,2-3;
7726 Ier. 15,10;
7727 *cf.* Act. 9,15;
7727 *cf.* Philipp. 1,21;
7728 Rom. 7,23;
7729 Rom. 7,24;
7730 Ps. 115,15;
7735 Apoc. 19,10;
7735 2. Cor. 5,7;
7738 Act. 1,7;
7739 Eccles. 9,1;
7740-7741 *cf.* Philipp. 2,12;

tremore suam salutem sollicite operetur certamque faciens suam vocacionem per bona opera, quam Deus inhabitans omnia in omnibus operatur.

Habet equidem omnis fidelis iustus certam et evidentem scienciam de ista universali proposicione, scilicet „omnis, qui pro Deo bene operatur, acceptus est Deo et accipiet mercedem ab eo", et hanc notam habet per racionem et per tocius Scripture Dei testimonia, quemadmodum Petrus dicebat Actuum X° *„in veritate conperi, quod non est accepcio personarum aput Deum, sed in omni gente, qui facit iusticiam, acceptus est illi"*; et ideo, quia hec sciunt cum evidencia, irrefragabiliter bona operantur et constanter, et non ab aliqua mutacione sui cordis, et de calido in frigidum vel de calore | in tepidum se B 77r[b] permittunt impediri, sed neque ab alio quolibet successu vario prospero vel adverso, quin scilicet firmum suum in bono propositum teneant et in eo confirmentur.

Et ex hoc satisfaccionem accipe ad eos, qui bona obmittunt frequentare, ut est sacramentum | sumere, ideo quia se non semper tunc sensibiliter repe- Mk 168r riunt proficere in Dei amore vel timore. Vult etenim dominus Iesus nos latere tempora et momenta, ut non alta sapiamus, sed humilibus consenciamus. Et ideo ista minor proposicio subsumpta „tu bene pro Deo operaris et es Deo acceptus" est et fuit eciam perfectis sanctis in hac | vita absconsa et occulta, P 176r[a] eoquod, sicud dicitur per Apostolum, *„omnia in futurum reservantur incerta"* et *„nescit homo, an amore vel odio dignus sit"*. Ideo semper timent et humiliantur manu Dei sub potenti tantum de sua mere misericordia prestulantes exaltari, sed quia maiorem sciunt infallibiliter esse veram, scilicet istam „omnis iusticiam operans acceptus est Deo", ideo, ut dictum est, satagunt omni tempore bene operari. Quia autem minorem solum credunt et estimant, scilicet istam „tu iusticiam Dei operaris...", ideo spe gaudent; et quia de conclusione adhuc dubitant, ideo serviunt Domino cum timore propter incertam conclusionem et exultant ei | cum tremore propter premissas. O 434v[b]

| Non igitur electi Dei curant scire, an caritas Dei vel timor in eis augeatur, D 170v quia hoc opus est Dei solius, et ex consequenti neque magnitudinem neque

7742 quam : quoniam **B** – **7743** iustus *om.* **P,B,D,Mk** – **7745-7748** et hanc...est illi *om.* **D** – **7745** notam : noticiam **Mk** – per racionem : per *om.* **Mk** – **7746** per tocius : per *om.* **B** – **7749** operantur : opera **Mk** – constanter : c., et sathagunt omni tempore bene operari **D**; *in bis verbis des.* **D** – **7750** sui cordis : c. sui **Mk** – vel de calore : et de calore **B** – **7751** quolibet successu vario prospero : quoque successive sano prospere **B** – **7752** quin : quando **B,Mk** – scilicet *om* **Mk** – in bono propositum : in bonum propositum **B** : propositum in bono **Mk** – teneant : teneat **B** : teneamus **P** – **7754** accipe : accipere **P,B** – **7755** semper tunc sensibiliter : semper tamen sensibiliter **B** : semper senciunt nec sensibiliter **Mk** – **7756** proficere : proficiunt **B** – **7757** *in verbo* consenciamus *des.* **Mk** – **7758** ideo : idcirco **P,B** – **7758-7759** es Deo acceptus est : ergo Deo a. es **B** – **7759** fuit : fiunt **B** – **7762** mere : mera **B** – prestulantes : prestolantes **P,B** – **7766** et quia : et qui **O** – **7767** serviunt : serviant **B** – **7769** *in verbis* Non igitur *inc.* **D** – augeatur : augetur **B**

7741-7742 *cf.* 2. Petr. 1,10;
7742 *cf.* 1. Cor. 12,6;
7744 *cf.* 1. Cor. 3,8;
7747 Act. 10,34-35;
7756-7757 *cf.* Act. 1,7; 1. Thess. 5,1;
7757 *cf.* Rom. 12,16;
7760 Eccles. 9,2;
7761 Eccles. 9,1;
7762 *cf.* 1. Petr. 5,6;
7767-7768 *cf.* Ps. 2,11;

parvitudinem suorum meritorum, quoniam illa *„posuit Pater solum in sua potestate"*, sed penes illam scienciam, que electis est concessa, semper et ubique student bona propter Dei iusticiam operari et mala evitare scientes infallibiliter, quod nullum bonum irremuneratum, nullum malum inpunitum.

B 77v[a] Sunt tamen signa nota | sanctis perfectis secundum scienciam secundo modo superius dictam de permanencia Spiritus sancti in eis et eius effectibus. Quorum primum et evidencius est constancia in bono proposito et bonis operibus, de quo Ysaie XL: *„Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas ut aquille, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient."*

C. XV[m].

Mk 168r | *Signa, per que homo possit scire vel putare se habere caritatem.*

P 176r[b] D 171r Signa autem perseverancie Spiritus | sancti in homine ponit Ysaias, | que sunt: humilitas cordis, timor ad Dei verbum et eius mandata, displicencia seu contemptus suiipsius et huius mundi, gemitus inenarrabilis pro sanctificacione postulans et pro peccatis; et exprimuntur per hec verba Ysaie LX°VI: *„Hec dicit Dominus: Celum sedes mea et terra scabelum pedum meorum. Que est ista domus, quam edificabitis michi? Quis est iste locus quietis mee? Omnia ista manus mea fecit et facta sunt universa. Hec dicit Dominus: Ad quem autem respiciam nisi ad pauperculum et contritum spiritu et trementem sermones meos? Qui ymolat bovem, quasi qui interficiat virum; qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem; qui offert oblacionem, quasi qui sanguinem suillum offerat; qui recordatur thuris, quasi qui benedicat ydola."*

Dominus Iesus vero posuit signa octo Spiritus sancti dicens Mathei V°: *„Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum, beati mites"*, beati lugentes pro peccatis et elongacione a Deo, qui esuriunt et siciunt iusticiam, beati, qui sunt misericordes, beati, qui sunt mundo corde, qui sunt O 435r[a] pacifici, qui | grate persecucionem paciuntur propter iusticiam.

Apostolus ponit XII signa Spiritus sancti Gallatarum V°, ubi dicit *„dico autem in Cristo: Spiritu ambulate et desideria carnis non perficietis"*, et infra: *„Fructus autem Spiritus est caritas, gaudium, pax, paciencia, benignitas,*

7771 parvitudinem : parvitatem **P,D** – **7772** penes...concessa *om.* **D** – electis est : est electis **B** – **7773** Dei iusticiam : i. Dei **B** – **7774** nullum malum : et n. malum **D** – **7775-7780** Sunt...deficient *om.* **D** – **7775** nota : notata **B** – **7776** dictam : dicta **P** – et eius effectibus : et de eius effectibus **P** : et de eius affectibus **B** – **7777** constancia : constanter **B** – **7781** C. XV[m]. *om.* **P,D** – **7782** Signa : Que sunt signa **P** *in f. 104v[a]*, **B** *in f. 6v[b]*, **Mk**; *in his verbis inc.* **Mk** – Signa...caritatem *om.* **D** – putare : credere **P** *in f. 104v[a]*, **B** *in f. 6v[b]*, **Mk** – caritatem : c. In capitulo 92° **Mk** – **7783-7784** Ysaias, que sunt : Isaias ultimo Ad quem respiciam etc., que sunt **D** – **7784** eius mandata : Dei mandata **Mk** – **7786-7793** et exprimuntur...ydola *om.* **D** – **7794** Iesus vero : v. Iesus **Mk** – posuit : ponit **P,B,D,Mk** – signa octo : o. signa **B,Mk** – **7795-7798** quoniam ipsorum...iusticiam *om.* **D** – beati mites...iusticiam *om.* **Mk** – **7796** beati lugentes : beati *om.* **P,B** – **7797** misericordes, beati : beati *om.* **P,B** – **7799** signa Spiritus sancti *om.* **D** – **7799-7801** ubi dicit...et infra *om.* **Mk** – dico...et infra *om.* **D** – **7801-7806** paciencia...Spiritu sancto *om.* **D**

7771 Act. 1,7;
7778 Is. 40,31;
7785 *cf.* Rom. 8,26;
7786 Is. 66,1-3;
7795 Matth. 5,3-4;
7796 seqq. *cf.* Matth. 5,5-10;
7799 Gal. 5,16;
7801 Gal. 5,22-24;

bonitas, longanimitas, | *mansuetudo, fides, modestia, continencia, castitas;* B 77v[b] *adversus huiusmodi non est lex. Qui autem Cristi sunt, carnem suam crucifixerunt cum viciis et concupiscenciis.*" Et ad idem Romanorum XIIII°: „*Non est regnum* | *celorum esca et potus, sed iusticia et pax et gaudium in Spiritu* P 176v[a] *sancto.*"

Signa autem caritatis si est vel non est in cristiano ponit beatus Paulus XVI 1ª Corinthiorum XIII dicens: | „*Caritas paciens est, benigna est, caritas non* Mk 168v *emulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambiciosa, non querit que sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet; caritas nunquam excidet.*" Sed beatus Iacobus in sua canonica 1° capitulo ponit primo duo, scilicet misericordiam et iudicium vel innocenciam, dicens: „*Religio munda et inmaculata aput Deum et Patrem hec est: visitare infirmos, pupillos et viduas in tribulacione eorum et inmaculatum se custodire ab hoc seculo.*" Et infra idem ponit octo signa sapiencie, que ex caritate emanat, dicens III° capitulo: „*Que autem desursum est sapiencia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consenciens, plena misericordia et fructibus bonis, iudicans sine simulacione. Fructus autem iusticie in pace seminatur facientibus pacem.*"

Beatus vero Petrus ponit eciam octo signa IIª canonica II° dicens: „*Vos autem omnem curam subinferentes ministrate in fide vestra virtutem, in virtute scienciam, in sciencia abstinenciam, in abstinencia pacienciam, in paciencia pietatem, in pietate fraternitatis amorem, in fraternitatis amore* O 435r[b] *caritatem. Et hec enim si vobiscum assint* | *et supperent, non vacuos* | *et* B 78r[a] *sine fructu vos constituent in domini nostri Iesu Cristi cognicione.* | *Cui* P 176v[b] *autem non presto sunt hec, cecus est et manu temptans, oblivionem accipiens veterum suorum delictorum purgacionis.*"

| Enimvero beatus Iohannes Ewangelista signa caritatis in cristiano ponit Mk 168v ista: primo, si in lumine ambulamus, id est si veritatem cognoscimus in vita nostra et facimus; secundo, si semper et in omnibus Deum iustum et bonum et nos iniustos et malos confitemur; tercio, si per Cristum Iesum solum et per saguinem et crucem ipsius credimus nobis peccata dimitti; quarto, si satagimus omnia Dei mandata adinplere; quinto, si continue et instanter ad perfeccionem anhelamus; sexto, si nitimur in omnibus Cristum Iesum imitari;

7803-7806 adversus...Spiritu sancto *om.* **Mk** – **7807-7808** Signa...dicens : Et 1ª Corinthiorum 13 idem Apostolus ponit signa caritatis 16 dicens **Mk** – **7807** in cristiano *om.* **B** – **7812** excidet : excidit **Mk**; *in hoc verbo des.* **Mk** – **7816** idem : ibidem **D** : *om.* **B** – **7817** emanat : emanant **B** – **7821** Beatus : Sanctus **D** – signa *om.* **B** – **7829** Enimvero : Exinde vero **B** : Et **Mk**; *in hoc verbo inc.* **Mk** – **7830** ambulamus : ambulemus **B** – **7831** et in omnibus : et *om.* **B** – et bonum : et *om.* **B** – **7832** et malos : et *om.* **B** – **7834** Dei mandata : m. Dei **D,Mk** – **7835** anhelamus : ambulamus **Mk** – nitimur : mittimur **O**

7804 Rom. 14,17;
7808 1. Cor. 13,4-8;
7814 Iac. 1,27;
7817 Iac. 3,17-18;
7821 2. Petr. 1,5-9;
7830 *cf.* 1. Ioh. 1,7;
7831 *cf.* 1. Ioh. 1,9 seqq.;
7833 *cf.* 1. Ioh. 1,7;
7834 *cf.* 1. Ioh. 2,3; 3,22; 5,2.3;
7834-7835 *cf.* 1. Ioh. 2,5;
7835 *cf.* 1. Ioh. 2,6; 3. Ioh. 11;

septimo, si omnes in Deo diligamus et neminem odimus; octavo, si iam non diligimus mundum neque ea, que in mundo sunt; nono, si Spiritu sancto agimur et per unccionem eius intus edocemur; decimo, qui doctrinam sanam prompte sequitur et ad eam ex animo inclinatur; undecimo, si in Cristo Iesu maneamus per fidem, spem et caritatem et verba sua in nobis manent per memoriam et operis inplecionem; duodecimo, si vivacem respectum habemus ad Cristi Iesu adventum et preparamus nos ante | Mk 169r iudicium, ne confundamur; XIII°, si ob spem in Cristum Iesum instanter sanctificari per virtutes festinamus; | D 171v XIIII°, si quodlibet peccatum fugimus et exorremus; XV°, si quodlibet peccatum facile superamus et de omni peccato mox resurgimus; XVI°, si alterutrum et omnes fratres diligimus; XVII°, si pro salute proximorum corpus ad labores et ad mortem vel ad paciendum prompte exponimus; XVIII°, si res nostras et substanciam huius mundi fratribus hilariter inpartimur; | P 177r[a] XIX°, | B 78r[b] si dum nos consciencia nostra redarguit, mox cum fiducia ad misericordiam Dei confugimus; XX°, si testimonium in nobis Spiritus sancti de Cristo Iesu, videlicet quod ipse est Veritas, habeamus; XXI°, si diem iudicii cum fiducia expectamus; XXII°, si non dyabolum, non dampnacionem | O 435v[a] neque aliquid aliud quam solum Deum dulciter timeamus; XXIII°, si devotos in Cristo Iesu singulariter diligamus; XXIIII°, si verba apostolorum Dei et sanctorum cum affectu fidei audiamus; XXV°, si mundum cum suis oblectamentis et timoribus per fidem Iesu superamus; XXVI°, si Cristum Iesum Dei esse verum Filium credamus et diligamus; XXVII°, si fratres maxime, ideoquod Iesus mandavit, adamamus. Hec sunt signa de textu canonice | Mk 169v Iohanis ubi supra extracta, que ipse ponit indicia illorum, qui sunt participes divine caritatis.

7836 diligamus : diligemus **O** – odimus : odiamus **B** – **7837** neque ea, que in mundo sunt *om.* **B** – **7838** et per unccionem eius intus edocemur *om.* **B** – et per : et *om.* **Mk** – qui : si **D** – **7839** sequitur : sequimur **D** – et ad eam ex animo inclinatur *om.* **B** – inclinatur : inclinamur **D** – **7840** maneamus : manemus **D** – **7841** habemus *om.* **B** – **7842** ante : ad **B** – confundamur : confiteamur **B** – **7843-7844** ob spem...festinamus : quodlibet peccatum fugimus et exhorremus **B** – **7844** quodlibet peccatum fugimus et exorremus : omnes spem in Iesum Cristum instanter sanctificari per virtutes festinamus **B** – **7844-7845** quodlibet peccatum : peccatum quodlibet **P,D,Mk** – quodlibet peccatum facile...resurgimus : alterutrum et omnes fratres diligamus **B** – **7845-7846** alterutrum et omnes fratres diligimus : peccatum quodlibet facile superamus et demum peccato mox refugimus **B** – **7846** diligimus : diligamus **Mk** – **7849** redarguit : redarguitur **P** – cum *om.* **Mk** – **7850** Cristo *om.* **B** – **7850-7851** videlicet *om.* **P** – **7854** Dei et sanctorum : et sanctorum Dei **P,B,D,Mk** – **7855** oblectamentis : oblectacionibus **B** – **7856** Dei esse : esse Dei **D** – verum : vere **B** – **7857** ideoquod : ideo quia **D** : ideoquod sicut **Mk** – mandavit : manducavit **O** – **7858** adamamus : amamus **B** – ubi supra : ut supra **B** : *om.* **D** – **7858-7859** ubi supra...caritatis *om.* **Mk** – **7858** extracta : extractat **B** – **7859** ipse ponit : sunt **D** – qui : que **O,P,B** – *in verbo* caritatis *des.* **D**

7836 *cf.* 1. Ioh. 2,9-11;
7836-7837 *cf.* 1. Ioh. 2,15;
7838 *cf.* 1. Ioh. 2,27;
7838-7839 *cf.* 1. Ioh. 2,27;
7839-7841 *cf.* 1. Ioh. 2,14-28; c. 3 passim;
7841-7842 *cf.* 1. Ioh. 2,28;
7843 *cf.* 1. Ioh. 3,3;
7844 *cf.* 1. Ioh. 3,4-6; 5,18;
7844-7845 *cf.* 1. Ioh. 3,9; 5,18;
7845-7846 *cf.* 1. Ioh. 3,23; c. 3-4 passim;
7846-7847 *cf.* 1. Ioh. 3,16;
7847-7848 *cf.* 1. Ioh. 3,17;
7849-7850 *cf.* 1. Ioh. 3,21;
7850 *cf.* 1. Ioh. 5,6; 4,6;
7851 *cf.* 1. Ioh. 4,17;
7852-7853 *cf.* 1. Ioh. 4,18;
7853-7854 *cf.* 1. Ioh. 5,1-2;
7854-7855 *cf.* 1. Ioh. 5,3;
7855-7856 *cf.* 1. Ioh. 5,4-5;
7856-7857 *cf.* 1. Ioh. 5,1-2.5;
7857-7858 *cf.* 1. Ioh. 5,2;

Gregorius in libro autem Dyalogorum ponit pro signo evidenti Sancti Spiritus in homine, puta virtutem in homine cum vera humilitate. Crisostomus ponit esse signum, quod dividit inter filios regni et filios perdicionis, solam caritatem. Gwillinus Altissiodorensis ponit tria: primum est iocunditas mentis, secundum desideria, tercium est bona opera. – Ponunt et alii plurimi alia quatuor signa, specialiter in illis, qui digne corpus manducant et bibunt sanguinem Iesu Cristi, que require in prima distinccione capitulo primo huius tractatus.

C. XVI^{m}.

Quod diversi diversimode sese cognoscunt se habere caritatem, et cause, quare datur homini testimonium caritatis.

Et ex istis colligitur veritas illius sermonis, quem ponit Prepositinus et concordat Altissiodorensis libro III° capitulo XIII°, quod | quidam sciunt se D 171v
non habere caritatem, scilicet qui sunt | in actu et in proposito peccandi, P 177r^{b}
quia tunc talibus nullum | signorum potest inesse predictorum. Alii dubitant B 78v^{a}
se habere caritatem, quia raciones eque pares habent ad utramque partem contradiccionis collectas ex habundancia vel defectu signorum iam dictorum, et sunt illi, qui faciunt iam quod in se est, et proponunt decetero non peccare. Alii putant se habere caritatem, scilicet qui iam multa bona opera fecerunt, et diu est, quod non fuerunt in actu peccandi nec in proposito, tamen adhuc sustinent primos motus et ymaginantur turpia et sustinent inquietudinem muscarum morien|cium, que perdunt suavitatem | ungenti. Alii sciunt se habere O 435v^{b} Mk 170r
caritatem, scilicet qui iam gustaverunt dulcedinem et in quibus fere extinctus est fomes, ut in Magdalena et Egypciaca post multos fletus. Hec ille.

Quare autem conceditur quibusdam scire se habere caritatem per signa | supradicta, ponit tres causas idem Altissiodorensis: primam, ut consolacio- D 172r

7860 in libro autem : autem in libro **P,B,Mk** – **7860-7861** Sancti Spiritus : Spiritus sancti **B** – **7861** virtutem in homine : in homine *om.* **Mk** – Crisostomus : Cristus **O** – **7863** Gwillinus : Gwilhelmus **Mk** – Altissiodorensis : Altisidiomensis **Mk** – **7864** desideria : desideria bona **Mk** – tercium est : est *om.* **Mk** – **7864-7867** Ponunt...tractatus *om.* **Mk** – **7865** quatuor signa : signa quatuor **B** – corpus : corpus Iesu **P,B** – **7866** in prima distinccione capitulo primo : in prohemio **P,B** – **7868** C. XVI^{m}. *om.* **P,Mk** – **7869-7870** Quod...caritatis : Quod diversi (diversi *om* **Mk**) diversimode cognoscunt se habere caritatem, et quare Deus velit quosdam scire se (scire se : se scire **B**) habere caritatem in hac vita **P** *in f. 104v^{a}*, **B** *in f. 6v^{b}*, **Mk** – **7871** Et *om* **Mk** – Prepositinus : Prepotinus **B** – **7872** Altissiodorensis : Altisidorensis **Mk** – quidam : Quidam autem **D**; *in his verbis inc.* **D** – **7873** et in proposito *om.* **B** – **7874** Alii : Item alii **B** – dubitant : autem dubitant **D** – **7875** se habere caritatem : se esse caritatem **Mk** – **7875-7876** quia...dictorum *om.* **D** – **7875** habent *om.* **P,B,Mk** – **7876** contradiccionis : contradicciones **Mk** – vel : scilicet vel **B** – **7877** iam quod : iam bonum quod **D** – **7877-7878** decetero non peccare : non peccare decetero **Mk** – **7883** et Egypciaca post : et in Maria Egipciaca post **D** : et in Maria Egipciaca quod **Mk** – **7884** scire se habere : scire habere se **O** : se scire habere **Mk** – per signa : et signa **Mk** – **7885** ponit tres causas idem Altissiodorensis : sunt plures cause **D** – Altissiodorensis : Altissidorensis **Mk** – primam : prima **D,Mk**

7860 *cf.* Gregorii Magni Dialogos, MPL 77, 156-157;
7862 *cf.* Joannis Chrysostomi Commentarium in epistolam ad Romanos; MPG 60, 464;
7863 Guillelmus Antissiodorensis (d'Auxerre), *verisimilius* Summa aurea;
7871 Praepositinus de Cremona, *verisimilius* Summa theologica *(publici iuris non facta, manuscriptum non ad manum)*;
7872, 7885 Guillelmus Antissiodorensis, *vide superius (7863)*;

nem habeamus in miseriis huius seculi; secunda, ut gracias agamus Deo, tercia, ut ad meliora provocemur. Plures tamen cause salva reverencia Magistri Gwillini possunt in canone Scripture sacre reperiri, quare videlicet det Deus aliquibus scienciam signi, scilicet per experienciam scire habere in se caritatem, scilicet per dona et visitaciones intimas singulares. Suppositis igitur tribus causis primis quarta est, ut videlicet fiduciam inde ad Deum in nostris temptacionibus teneamus – prima Iohannis IIII° „*in hoc perfecta est caritas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii*", et Iob X „*visitacio tua custodivit spiritum meum*", | [B 78v[b]] prima Corinthiorum X „*fidelis Deus, qui non permittit vos temptari supra* | [P 177v[a]] *id quod potestis, sed cum temptacione proventum dabit, ut possitis sustinere*". Quinta, ut per hoc eciam alios in tribulacione et temptacionibus positos ex maiori fiducia consolemur – Apostolus II[a] Corinthiorum 1 „*benedictus Deus et Pater domini nostri Iesu Cristi, Pater misericordiarum et Deus tocius consolacionis, qui consolatur nos in omni tribulacione nostra, ut possimus et ipsi consolari eos, qui in omni pressura sunt, per exhortacionem, qua exhortamur et ipsi a Deo*". Sexta, ut oblectamenta | [Mk 170v] huius mundi et lucra in conparacione consolacionis divine celerius contempnamus – ad Philippenses III° „*sed que erant michi lucra, hec arbitratus sum propter Cristum detrimenta; verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scienciam Iesu Cristi domini mei, propter quem omnia detrimentum feci et arbitror ut stercora, ut Cristum lucrifaciam*", et Gregorius „*et gustato Spiritu desipit omnis caro*". Septima, ut gustato Domino in hac vita nos ingemiscamus esse tam diu subiectos vanitati et a Domino | [O 436r[a]] peregrinari – Romanorum VIII° „*sed et nos ipsi primicias Spiritus habentes ingemiscimus adopcionem filiorum Dei expectantes, redempcionem corporis nostri*". Octava, ut forcius nobis in intellectu, voluntate et memoria et profundius caritas radicetur et infigatur – Ephesiorum III° „*det vobis Deus secundum divicias glorie sue virtute corroborari per Spiritum eius in interiorem hominem, Cristum habitare per fidem in cordibus vestris in caritate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis*". | [B 79r[a]] Nona, ut memoria Iesu Cristi et eius gracie, que continue vanitate huius mundi occupatur et a dyabolo expugnatur et tenebratur et in nobis extinguitur, | [P 177v[b]] inde

7886 secunda : secundam **B** – **7886-7887** tercia : terciam **B** – **7887** provocemur : provocemus **B** – **7887-7891** Plures...primis *om.* **D** – **7888** Gwillini : Gwilhelmi **Mk** – Scripture sacre : sacre Scripture **B** – videlicet : scilicet **B** – det Deus : Deus det **Mk** – **7889** aliquibus : quibusdam **Mk** – habere in se : in se *om.* **Mk** – **7890** visitaciones : iustificaciones **Mk** – Suppositis : Supra positis **B** – **7891** causis primis : p. causis **B** – quarta est : est *om.* **D** – videlicet *om.* **D** – ad Deum *om.* **Mk** – **7894-7896** prima...sustinere *om.* **D,Mk** – **7901** Sexta, ut : Sexta est **Mk** – **7904-7907** verumtamen...Gregorius et *om.* **D** – **7907** et Gregorius *om.* **B** – et gustato : et *om.* **Mk** – gustato : gustato enim **D** – Septima : Septimo **Mk** – **7908** nos : non **B** – **7911** Octava : Octavo **Mk** – forcius nobis : forcius in nobis **D,Mk** – in intellectu, voluntate : in intellecta voluntate **P** : intellecta voluntate **Mk** – **7911-7912** et profundius : et *om.* **Mk** – **7915** Nona : Nono **Mk** – **7916** vanitate : a vanitate **D,Mk**

7892 1. Ioh. 4,17;
7893 Iob 10,12;
7894 1. Cor. 10,13;
7898 2. Cor. 1,3-4;
7903 Philipp. 3,7-8;
7907 *non inveni*
7909 Rom. 8,23;
7912 Eph. 3,16-18;

renovetur in nobis et convalescat, et non obliviscamur operum Domini – Psalmus *„benedic anima mea Domino, et noli oblivisci omnes retribuciones eius"*. Decima, ut gustato bono Dei spiritu ad eius plenitudinem venire festinemus – | [Mk 171r] Canticorum 1° *„trahe me, post te et curemus in odorem ungentorum tuorum"*; facit Dominus sicut pastor suis ovibus, qui oves ad caullas precedens prebet eis iterum atque iterum pabulum degustandum, sed ab ore earum abstrahendo et eas precurrendo, ut sic ovicule | [D 172v] dulcedine gustus allecte properent eum sequi usque ad presepis plenitudinem. Undecima, ut a timore mortis et yehenne et ab aliis timoribus expurgemur – 1ª Iohannis IIII° *„in hoc perfecta est caritas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii, quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo. Timor non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittit timorem"*. Duodecima, ut dulcius et magis sollicite vigilemus et cum Domino ambulemus et post eum ingredi non cessemus – Psalmus *„michi adherere Deo bonum est et ponere in Domino spem meam"*, et iterum *„ego vero delectabor in Domino"*, et iterum *„populus eius et oves introite in conspectu eius in exultacione"*. XIIIª, ut securius et integrius spem totam in Domino reponamus et ab eo solo mercedem totam omnium laborum nostrorum expectemus – Psalmus *„quid enim michi est in celo et a te quid volui super terram?" „Tibi dixit cor meum: exquisivit* | [B 79r^{b}] *te facies mea, vultum tuum, Domine, requiram"*. XIIIIª, | [O 436r^{b}] ut magis fiducialiter et sollicite alios ad graciam, quam gustavimus, invitemus et cum maiori | [P 178r^{a}] desiderio peccatores ad Deum convertamus – Apocalipsis ultimo *„sponsus et sponsa dicunt: Veni, et qui audit, dicat: Veni, et qui sitit, veniat, et qui vult, accipiat aquam vite gratis"*; Psalmus *„redde michi leticiam salutaris tui et spiritu principali confirma me, docebo iniquos vias tuas"* etc. | [Mk 171v] Quindecima, ut cum maiori vigilancia et labore peccata, que gracie illi obsistunt, expurgemus et a futuris diligencius caveamus – prima Corinthiorum V° *„modicum fermenti totam massam corrumpit; expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azimi; etenim Pasca nostrum ymolatus est Cristus. Itaque epulemur"* etc.; ibidem X° *„non potestis calicem Domini bibere et calicem demoniorum"*. XVIª, ut forcius et fiducialius et cum maiori zelo inimicos a tali gracia visitati

7918 renovetur : removetur **B** – in nobis et convalescat : et in nobis convalescat **B** – **7920** Decima : Decimo **Mk** – Dei spiritu : Dei *om.* **Mk** – **7922** facit Dominus : f. enim nobis Dominus **D** – suis ovibus : o. suis **B** – **7923** atque iterum : ac iterum **Mk** – **7924** et eas : ut eas **P,B** – sic : sicut **B** – ovicule : ovile **D** – **7925** Undecima : Undecimo **Mk** – **7929** Duodecima : Duodecimo **Mk** – **7932-7933** et iterum ego...exultacione *om.* **D** – et iterum populus...exultacione *om.* **Mk** – **7933** XIIIª : Tredecimo **Mk** – **7934** solo : solam **B** – **7936-7937** Tibi dixit...requiram *om.* **Mk** – **7937** XIIIIª : Decimo quarto **Mk** – **7938** gustavimus : gustamus **Mk** : degustamus **D** – maiori : vivaciori **Mk** – **7939-7941** Apocalipsis...gratis *om.* **Mk** – **7942** Quindecima : XV° **O,Mk** – **7945-7948** expurgate...XVIª *om.* **Mk** – **7947** ibidem X°...demoniorum *om.* **D** – **7948** ut forcius : Ideo ut forcius **Mk**

7919 Ps. 102,2;
7921 Cant. 1,3;
7926 1. Ioh. 4,17-18;
7931 Ps. 72,28;
7932 Ps. 103,34;
7932 Ps. 99,3.2;
7935 Ps. 72,25;
7936 Ps. 26,8;
7939 Apoc. 22,17;
7941 Ps. 50,14-15;
7944 1. Cor. 5,6-8;
7947 1. Cor. 10,20;

et confortati invadamus et expugnemus – Neemie VIII° *„gaudium Domini fortitudo vestra"*, Psalmus *„dilatasti gressus meos subtus me et non sunt infirmata vestigia mea, persequar inimicos meos et conprehendam illos et non convertar, donec deficiant"*. XVIIª, ut mandata Dei prompcius et celerius faciamus et per consequens magis proinde mereamur – Psalmus *„viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum"*, Iohannis XIIII° *„si quis diligit me, sermonem meum servabit"*, 1ª Corinthiorum XIIII° *„plus aliis laboravi non ego, sed gracia Dei mecum"*. XVIIIª, ut cicius et expediencius ad perfeccionem venire sathagamus – Ephesiorum III° *„in caritate radicati et fundati,* B 79v^{a} *ut possitis conprehendere cum omnibus | sanctis, que sit latitudo, longitudo, sublimitas et profundum, scire eciam supereminentem sciencie caritatem, ut* P 178r^{b} *inpleamini in omnem | plenitudinem Dei"*.

D 173r Istius | autem caritatis exercicium, incrementum et sustentamentum et omnium sequencium est conditum et traditum hominibus in sacramento corporis et sanguinis Iesu Cristi, quoniam *„ibi sunt omnes thesauri sapiencie et sciencie Dei absconditi"* et in Cristi Iesu corpore et saguine *„habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter"*. XIXª, ut habeat homo prope testimonium Iesu, Mk 172r qui continue patitur falsos testes contra Iesum, puta | dyabolos, mundum et O 436v^{a} carnem – Iohannis XV° *„cum venerit | Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me"*, Apocalipsis *„testimonium Iesu est Spiritus et prophecie"*. XXª, ut cognoscat homo, que habeat a Deo – 1ª Corinthiorum II° *„quod oculus non vidit nec auris audivit nec in cor hominis ascendit, que preparavit Deus hiis, qui diligunt illum; nobis autem revelavit Deus per Spiritum sanctum suum, ut sciamus, que a Deo donata sunt nobis"*, Iohannis XIIII° *„et ego rogabo Patrem et alium Paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in eternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non vidit eum nec scit eum; vos autem cognoscetis eum, quia aput vos manebit et in vobis erit"*. XXIª, ut securius homo exspectet vitam eternam iam pregustans et possidens pignus hereditatis sue – Ephesiorum 1° *„in quo et vos, cum audissetis verbum veritatis, ewangelium salutis vestre, in quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostre"* etc., et IIª

7949 expugnemus : expugnamus **B** – **7952** XVIIª : Decimo septimo **Mk** – **7953** proinde : perinde **P,D** – **7954-7956** Iohannis...mecum *om.* **Mk** – **7956** XVIIIª : Decimo octavo **Mk** – **7961-7962** et omnium : et horum omnium **P,B,D,Mk** – **7962** est conditum : et conditum **P,B,Mk** : est *om.* **O** – **7964** et in Cristi : et *om.* **B** – **7965** XIXª : Decimo nono **Mk** – **7966** continue : cottidie **B** – **7969** Apocalipsis...prophecie *om.* **Mk** – XXª : Vicesimo **Mk** – **7973-7977** Iohannis...erit *om.* **D** – **7977** XXIª : Vicesimus primus **Mk**

7949 2. Esdr. 8,10;
7950 Ps. 17,37-38;
7953 Ps. 118,32;
7954 Ioh. 14,23;
7955 1. Cor. 15,10;
7957 Eph. 3,17-19;
7963 Coloss. 2,3;
7964 Coloss. 2,9;
7967 Ioh. 15,26;
7969 Apoc. 19,10;
7970 1. Cor. 2,9-10.12;
7973 Ioh. 14,16-17;
7978 Eph. 1,13-14;

Corinthiorum 1° „*qui autem confirmat nos vobiscum, est* | *in Cristo, et qui* B 79v[b]
unxit nos et dedit pignus hoc in cordibus nostris" etc.

| *Explicit tractatus quintus, hortans et persuadens ple[bibus] fidelium* P 178v[a]
Cristi Iesu a[d cotid]ianam aut alias frequentem manducacionem et bibicionem corporis et saguinis Iesu Cristi.

7982 *in verbo* nostris *des.* **D** – nostris : nostris. Excerpta Magistri Mathie Parisiensis, valde utilia ad devocionem circa sacramentum eukaristie venerabilis **Mk**; *in his verbis des* **Mk** – nostris etc. : **nostris etc. Iam est finis. Si non credis, tunc palpa, posco, finales, ut dentur michi novi sotulares** etc. etc. **O**; *in his verbis des* **O** – **7983-7985** Explicit...Cristi **P** : Explicit libellus, qui est conpilatus sub anno Domini millesimo CCCLXXXVIII, ut patet distinccione IIII capitulo primo tractatus eiusdem, per devotissimum Magistrum Mathiam studii Parisiensis, necnon baccalaureum sacre theologie etc. [Sequitur] **B** – **7983** quintus *em.* : quartus **P**

7981 2. Cor. 1,21-22;

Adnotationes in marginibus codicum manu scriptorum

(adnotationes marginales maioris valoris tantum adducuntur)

Codex O

f. 385v[a]: Contra expresse Marci XIIII° interrogatus a pontifice „Tu es Cristus, filius Dei benedicti?", respondit „Ego sum"; item Iohannis X° expresse. Ymo in sua predicacione nichil intendebat nisi hominis introduccionem, ut pro Deo coleretur et haberetur.

f. 386r[a]: Contra: ibi fuit naturaliter caro, sed hic non est materialiter verus panis contegens divinitatem.

f. 386r[b]: Non est verum, quia apostoli in re eum contractaverunt, nos autem tantum fide.
non fruimur, sed utimur
Male sentit de manducacione, que fit in memoriam quasi presentis passionis.

f. 386v[a]: Contra: racio ymaginis non est apud primam operacionem intellectus, qualiter gentiles venerabantur sculptilia, sed apud secundam, in qua non contingit error. Probatum. Iste errat in philosophia racionali.

f. 417r[b]: Iste pessime exponit intencionem ewangelii, et ut ostendat suam intencionem preeminentem inponit Cristo falsitatem, qui non fidem simpliciter, sed tantalitatem sive magnitudinem fidei conmendat, que augetur ex caritatis et humilitatis latitudine, que sunt radix merendi.

Codex P

f. 129r[a]: Nota, quomodo deberent doceri homines flectere genua ante corpus Dominicum.

f. 143v[a]: Quomodo corpus Cristi est a dextris et in qualibet ecclesia et in minutissimam porcionem.

f. 145r[a]: Verba divina cum intencione sacerdotis conficiunt dumtaxat. Contra heretice loquentes.

f. 163r[b]: Nota, garulator!

Codex D

f. 121r: Hinc liquet, quare Valdenses non faciunt aliquam reverenciam. *(manus saec. XVI)*

f. 122r: Nota sentenciam Parisiensem. *(manus saec. XVI)*
Parisius corpus et sanguis Cristi porrigebatur tempore illo. *(manus saec. XVI)*

f. 122v: Rome conmunio fuit corporis et sanguinis tempore illo. *(manus saec. XVI)*

f. 124v: Notate, curiosi iudicatores et ventilatores aree Dei! *(manus saec. XVI)*

f. 125r: Pulcerrime et fortes deffensiones sacerdotum contra culpantes eos de tam levi sacramenti ministracione *(manus saec. XVI)*
Nota horrendum de manducacione indignorum. *(manus saec. XVI)*

f. 127r: Nota, pikarde! *(manus saec. XVI)*

f. 141v: Dominica XVIII^a post Trinitatis super epistula ad Corinthios „Gracia domini nostri Iesu Cristi" etc.

f. 130r: Damascenus libro 4° *(cf. Ioannis Damasceni De fide orthodoxa l. IV., c. 16, MPG 94, 1171)*: Quia non omnes cognoscunt litteras neque leccioni vacant, patres excogitaverunt velud quosdam triumphos in ymaginibus describere hoc ad velocem memoriam.

f. 137r: Damascenus libro 4° *(cf. ibidem c. 13, MPG 94, 1150)*: Carbo simplex lignum non est, sed unitum igni. Ita et panis conmemoracionis *(communionis MPG)* et panis simplex non est, sed unitus deitati.

f. 138r: Crisostomus super epistula ad Hebreos sermone 17 *(cf. MPG 63, 131)*: Nos per singulos dies offerimus quidem, sed ad recordacionem facientes mortis eius, et una est hec hostia, non multe. Nec nunc quidem alium agnum, cras alium, sed semper idipsum. Proinde unum est hoc sacrificium, alioquin hac racione, quoniam in multis offertur, multi Cristi sunt: nequaquam, sed unus est Cristus ubique, et hic plenus existens et illic plenus; unum corpus sicut enim qui ubique offertur, unum corpus est et non multa corpora, ita eciam unum sacrificium. Pontifex autem ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit, per ipsam offerimus et nunc, que tunc; oblata quidem consumi non potest. Hoc autem, quod nos facimus, in conmemoracionem fit eius; hoc, inquit, facite in meam conmemoracionem. Hec ibidem.

f. 143r: Dominica XIX post Trinitatis super illa verba epistule „Renovamini spiritu mentis vestre" etc.

f. 148r: Dominica etc. super ewangelio „Simile est regnum celorum homini regi, qui fecit nupcias filio suo" Mathei 20.

f. 159r: Nota, pikarde ! *(manus saec. XVI)*

Codex Mk

f. 92v: Nota de conmunione duplicis speciei in ecclesia Pragensi.

f. 93r: Per mille annos fuit conmunio duplicis speciei.

f. 96v: A corde moritur, cuius memoria recedit a corde, sicut oblivisci solent homines mortuorum, Bruno.

f. 97v: Hic Magister Mathias probat hoc sacramentum fore plenum divinitate, ubi dicit „Hic est Deus meus", ut supra.
In primitiva ecclesia per mille annos libertas erat conmunionis duplicis speciei.

f. 98r: Nota fidem istius Magistri Mathie Parisiensis de eucaristia.

f. 115v: *ad vocem „incircumscriptibilis"* – ješto nemóž obklíčen býti

f. 157r: spolčenie, 1^a Cor. X – Unum corpus sumus qui de uno

f. 158v: *ad vocem „inportuna"* – nezbedná; *ad vocem „inportune"* – nezbedně

Indices auctoritatum

Index locorum Scripturae

Apocrypha

Index auctorum

Veröffentlichungen des Collegium Carolinum

Band 60

Ferdinand Seibt

Hussitenstudien

Personen, Ereignisse, Ideen einer frühen Revolution

Festgabe zum 60. Geburtstag von Ferdinand Seibt
Herausgegeben vom Vorstand des Collegium Carolinum

2. Auflage 1991, 271 Seiten. DM 78,– ISBN 3-486-54062-9

Aus dem Inhalt:

Johannes Hus und der Abzug der deutschen Studenten aus Prag 1409

Slyšte nebesa. Eine hussitische Propagandaschrift

Die Hussitenzeit als Kulturepoche

Communitas primogenita. Zur Prager Hegemonialpolitik in der hussitischen Revolution

Die hussitische Revolution

Geistige Reformbewegungen zur Zeit des Konstanzer Konzils

Die „revelatio“ des Jacobellus von Mies über die Kelchkommunikation

Die hussitische Revolution und die europäische Gesellschaft

Zur Entwicklung der böhmischen Staatlichkeit 1212–1471

Jan Hus. Das Konstanzer Gericht im Urteil der Geschichte

Tabor und die europäische Revolution

Vom Vítkov bis zum Vyšehrad. Der Kampf um die böhmische Krone 1420 im Licht der Prager Propaganda

Peter Chelčický

Die hussitische Revolution und der Deutsche Bauernkrieg

Hus in Konstanz

Konrad von Vechta

Schriftenverzeichnis Ferdinand Seibt 1952–1987

Oldenbourg

R. Oldenbourg Verlag ISBN 3-486-56039-5